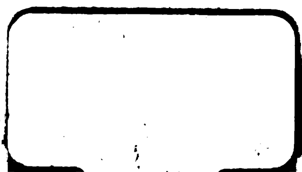

812

DEN ANDEN SLESVIGSKE KRIG.

I.

DEN ANDEN

SLESVIGSKE KRIG.

AF

CARL TH. SØRENSEN.

FØRSTE DEL.

MED BILAG OG TO KORT.

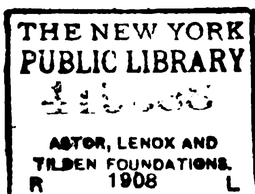

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1883.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
R 1908 L

FORORD.

Den første Anledning til det Skrift, som jeg herved har den Ære at forelægge Offentligheden, var en Opfordring, som Krigsministeren, General Haffner, i Slutningen af Aaret 1876 stillede til mig om under Generalstaben at forfatte en Skildring af Felttoget 1864, støttet til de i Krigsføringsdepotet samt i Krigs- og Marineministeriets Arkiver beroende Aktstykker. Jeg var af forskjellige Grunde ikke meget tilbøjelig til at overtage det i øvrigt ærefulde Hverv, men lod mig dog overtale og fuldførte i Løbet af halvandet Aar den ønskede Skildring. Denne blev imidlertid ikke benyttet, dels fordi jeg selv ikke var tilfreds med den, da det Materiale, der var stillet til min Raadighed, i mange Henseender var mangelfuldt, dels fordi Generalstabens daværende Chef, General Stiernholm, fandt, hvad jeg selv maatte indrømme, at Felttoget ikke vilde komme til sin Ret, naar ikke en betydelig Del af den foregaaende Tids Historie medoptoges i Skildringen, og naar ikke de samtidige Begivenheder, som stode i Forbindelse med de militære og indvirkede paa dem, erholdt en fyldigere Fremstilling, end jeg den Gang var i Stand til at

give. Derimod følte jeg mig naturligt opfordret til paa Grundlag af mit Kjendskab til de militære Kilders Indhold at underkaste Krigen og de den ledsagende og forudgaaende Begivenheder et grundigt Studium, og det er Udbyttet af dette — som jeg foretog i de følgende Aar, under hvilke jeg paa Grund af opnaaet Aldersgrænse afskedigedes fra min militære Stilling, — jeg har nedlagt i nærværende Forsøg paa at give en mere omfattende Skildring af den anden slesvigske Krig.

Da den militære Del af mit Værk er bygget paa de ovennævnte avthentiske Aktstykker, der ere samlede i Generalstaben for at forberede en officiel Fremstilling af Krigen 1864, har jeg erhvervet Krigsministeriets Tilladelse til at offentliggjøre mit Værk.

Andre officielle Kilder, end de nævnte, har jeg ikke benyttet. Særligt har jeg ikke søgt Adgang til politiske eller diplomatiske Arkiver; men derfor antager jeg ikke, at min Fremstilling af de politiske Tildragelser skal være mindre paalidelig; thi den udenrigske Politiks vigtige Akter findes vistnok i temmelig Fuldstændighed offentliggjorte i de Samlinger af Aktstykker, som ere forelagte de forskjellige lovgivende Forsamlinger i Evropa, især det engelske Parlament og det danske Rigsraad. Ligesom jeg for de militære Tildragelsers Vedkommende har erholdt særdeles mange og værdifulde Oplysninger fra Officerer af Hær og Flaade, som stode i Begivenhedernes Midte i 1864, saaledes har jeg ogsaa henvendt mig til ikke faa af de Mænd baade i Indlandet og i Udlandet, som vare i Stand til at oplyse mig om de politiske Tildragelser, og af de fleste af dem erholdt megen Vejledning. Jeg har derhos gjennemstuderet den

særdeles righoldige udenlandske Litteratur, over hvilken jeg ved Værkets Slutning skal give en Fortegnelse.

Efter saaledes at have gjórt Rede for mit Værks Tilblivelseshistorie og Kilder, skal jeg bemærke, at den Periode, jeg har søgt at oplyse, selvfølgelig ligger os for nær, til at nogen historisk Dom endnu kan fældes over den. Jeg har med Flid holdt mine egne Meninger tilbage, selv hvor jeg følte mig fristet til at udtale saadanne, og kun betragtet det som min Opgave at fremstille Begivenhederne i deres Sammenhæng og med deres Aarsager og Virkninger saa objektivt som muligt.

Jeg har ved Skildringen af de krigerske Begivenheder søgt at undgaa en for stor Fordybelse i Detailerne. Disse ville nemlig for det meste kunne søges i de mange udkomne Monografier. Derimod har jeg om Troppernes Organisation og Dislokation fra min oprindelige, mere detailerede, Fremstilling bibeholdt flere Enkeltheder, end maaske mangen Læser vil synes om. Til visse kunde jeg have givet en Del af disse Detailer i Bilag, hvorved Texten vilde være bleven mindre overlæsset. Men jeg har dog foretrukket at indarbejde dem i Fremstillingen paa de Steder, hvor de høre hjemme, da jeg er vis paa, at den Læser, der ikke vil sky den Ulejlighed at læse dette lige saa omhyggeligt igjennem som det øvrige, derved vil faa et langt fastere Billede af den militære Tilstand paa hvert Punkt af Krigens Historie.

Til Slutning skal jeg kun tilføje et Par Ord om de Kort, som ledsage Værket. Min Hensigt med disse har ikke været at gjøre andre geografiske Hjælpemidler overflødige. Hvis dette var blevet efterstræbt, maatte der være leveret Detailkort over hele den danske Halvø,

Fyn, Holsten og den nordtyske Kyst. Dette turde jeg, hvorvel Værkets Forlægger ingen Baand har lagt paa mig med Hensyn til Kortenes Mængde, ikke paatage mig, saa meget mindre, som jeg i Reglen selv tegner mine Kort. Min Mening er blot at oplyse ved egne Kort, hvad der ikke kan ses paa almindelige. Der vil saaledes følge Kort over de vigtigste af vore Stillinger, af hvilke nogle ikke tidligere have været gjengivne fuldstændigt.

Kjøbenhavn, April 1883.

C. Th. Sørensen.

INDHOLD AF FØRSTE DEL.

Første Bog.

Anden Bog.

Tredje Bog.

Rettelse i første Del:

Side 391, 4. og 3. Linie fra neden: af en Granatstump, læs: af en Riffelkugle.

FØRSTE BOG.

I.

Da det ældre Danevirke i det 10. Aarhundrede ombyggedes til den anselige og stærke Befæstning, hvis Ruiner have holdt sig til vore Dage, blev det nødvendigt at give den en stadig ved Haanden værende Forsvarsstyrke. Den søndre Del af Jylland, fra Kongeaaen og syd paa, fik derfor en egen krigersk Organisation og stilledes under en Jarl eller Hertug, der havde den Opgave at bevogte Værnet og ved Ufred at kalde alle Indvaanere af Hertugdømmet til Vaaben for at holde Danevirke, indtil de øvrige Stridsmænd i Riget kunde komme til Hjælp. Saaledes fremstod Hertugdømmet Sønderjylland, som i den senere Vanmagts Periode, da Krigene mod Tyskland desuden hørte op, gik over i de holstenske Grevers Besiddelse, dog som et Len af Danmark, og af dem benævnedes Slesvig. Hertugdømmets oprindelige Bestemmelse var da glemt; Holstenerne beherskede Landet, og da Greveætten uddøde, foretrak Christian I at faa hele Arven efter de holstenske Grever fremfor at inkorporere Slesvig som et forfaldet Len. Han lod sig vælge til Hertug af Slesvig, uagtet han som Konge derved blev sin egen Lensherre. I den nærmest følgende Tid bleve baade Slesvig og Holsten ved én Anvendelse af tyske statsretlige Grundsætninger gjentagne Gange delte mellem Sønner af de afdøde Hertuger, som hver

for sig udøvede Regeringsrettigheder i deres Besiddelser, medens dog nogle Distrikter, de adelige Godser og Klostre og til Dels Byerne tillige med Landshøjheden og den overordnede Bestyrelse forbleve under en Fællesregering. Af disse Delinger bleve især to vigtige: den mellem Frederik I's Sønner, hvorved den gottorpske Linie fremstod, og den mellem Frederik II og Hans den Yngre, fra hvem de sønderborgske Linier, som dog ikke bleve regerende, nedstammede. Den gottorpske Linie erhvervede sig en ikke ringe Magtstilling, og i det 17. Aarhundrede opnaaede den endog en Tid lang Suverænitet over sine slesvigske Besiddelser, medens dens holstenske vare Len af Tyskland. Først efter at Frederik IV under den store nordiske Krig havde erobret de holsten-gottorpske Besiddelser med Vaabenmagt, blev Slesvig i det væsentligste samlet under Kongen og i 1721 erklæret for en fra den danske Krone uadskillelig Landsdel.

I Holsten blev det gottorpske Hus af det tyske Rige gjenindsat i sine Besiddelser, og fra Kiel, som det valgte til Residens, indtog det, særlig ved russisk Understøttelse, en fjendtlig Stilling til Danmark og fordrede sine slesvigske Besiddelser tilbage. Situationen blev farlig, da Carl Peter Ulrich besteg Tronen i Rusland, og Husets Besiddelser i Holsten og dets Fordringer paa visse Dele af Slesvig gik over til det regerende Kejserhus i Rusland. Men han døde pludseligt og ved Traktaten af 1767, da Oldenburg og Delmenhorst, som de danske Konger da besade, mageskiftedes mod de holsten-gottorpske Besiddelser, hvorved Holsten samledes til et Hertugdømme med de Grænser, det senere har beholdt, syntes Monarkiets Forhold ved Sydgrænsen at være komne i Ro. Det saaledes udvidede Holsten vedblev vel at staa i administrativ Forbindelse med Slesvig, men Regeringen havde Øjet aabent for de forskjellige Statshøjheder, de to Hertugdømmer

vare undergivne, og antog Slesvigs statsretlige Stilling til det danske Rige for anerkjendt. Kronens vedvarende Besiddelse af hele Slesvig var paa forskjellig Maade garanteret, af Rusland i den provisoriske Traktat af 22. April 1767 og den endelige af 1. Juni 1773, af Frankrig og England ved Garantitraktaterne af 1720, af Sverig ved Fredslutningen i samme Aar, af Preussen i en Traktat af 24. Maj 1715 og af Østerrig i en af 1732.

I lang Tid var der derefter Fred inden for det danske Monarkis Omraade. En Trehed gjorde sig bemærkelig, i det Norge, det danske Hovedland og Hertugdømmerne hver for sig dannede en Gruppe med særligt Præg. I sidstnævnte Gruppe var Holsten og den tyske Befolkning toneangivende i den Grad, at alle Lovene syd for Kongeaaen endog ene udkom paa Tysk, men i Troskab mod den fælles Hersker veg Holsten den Gang ikke for de andre Statsdele. Nationalitetsfølelsen var endnu ikke meget levende, især ikke hos Tyskerne.

Først ved Norges Fraskillelse, da hin Trehed blev til en skadelig Dualisme, da Nationalfølelsen vaktes til Live hos alle Evropas Folk, og Monarkiets tyske Bestanddele forøgedes med Lauenburg, som erholdtes i Erstatning for Norge, tabte Monarkiet sin Ligevægt, og Faren blev saa meget større, som Skjellet imellem de to Dele, hvori Staten var sondret, hverken faldt sammen med den statsretlige eller med den sproglige Grænse mellem Dansk og Tysk.

I Tidernes Løb havde det holstenske Folkesprog, Plattysk, erobret sig Terrain i Sydslesvig, og Højtysk var dernæst over Plattysk og Dansk trængt ind og havde vundet Indpas hos de dannede Stænder, især i Byerne. Denne Fortyskning holdt sig ikke til Slesvig alene; selve Kongeriget var til forskjellige Tider blevet berørt deraf, og i Midten af forrige Aarhundrede havde det tyske

Sprog endog sat sig til Højbords i Kjøbenhavn. Nationerne synes den Gang at have følt Trang til noget fremmed; thi vi gjenfinde noget lignende i de andre Lande, og Friedrich II's Hof i Potsdam var f. Ex. lige saa fransk, som vort var tysk. Først i Slutningen af forrige Aarhundrede ophørte denne Mode.

Det varede længe, inden det danske Sprog kunde komme til sin Ret i Kongeriget, og end længere Tid maatte der gaa hen, inden Nationalitetsfølelsen ret kunde gribe den Del af Nationen, der levede syd for Kongeaaen. I Følge det foran fremstillede havde Slesvig nemlig været uden levende Berøring med Kongeriget og havde udviklet sig forskjelligt fra dette. Selv Christian V's danske Lov var ikke bleven indført der, saa at Hertugdømmets Retsgrundlag endnu den Dag i Dag er Valdemar II's jyske Lov. Der havde ogsaa været gunstige Vilkaar for den talrige Indvandring, som i flere Hundredaar, til Dels gjennem Hæren, havde fundet Sted i Monarkiet, til at sætte sig fast i Slesvig. Hertil kom, at Universitetet i Kiel, der var fælles for begge Hertugdømmerne, følte sig som et helt tysk Universitet. Kun i 114 af Hertugdømmets 274 Sogne var Dansk endnu Skole- og Kirkesprog, uagtet der var ikke faa andre, hvor Almuen udelukkende talte Dansk, og end flere, hvor Sproget var dansk, blandet med Plattysk eller Frisisk.

Omsider maatte dog den danske Befolkning i Slesvig vaagne til Bevidsthed om den fortrykte Stilling, hvori dens Nationalitet befandt sig. Men saa snart Klager i denne Retning lode sig høre, rejste Tyskerne sig med sjælden Iver derimod, og en Sprogstrid blussede op, i i hvilken snart baade det danske og det tyske Folk blev tvunget til at tage Parti.

I Aaret 1806 ved det tyske Riges Opløsning var der foretaget en Forandring i den oven nævnte Ordning

af Monarkiet, i det nu ogsaa Holsten inkorporeredes i dette, men for ikke at give Anledning til, at Spørgsmaalet om Arvefølgen i de tidligere gottorpske Besiddelser i Holsten blev rejst, indlemmede man Holsten, ikke som en „uadskillelig“, men som en „uadskilt“ Del af Monarkiet og rørte ikke i mindste Maade ved de for Holsten bestaaende Rigslove. I 1814 blev der ogsaa Tale om det tyske Riges Gjenoprettelse, dog skete det ikke; man nøjedes i 1815 med et Forbund af suveræne Fyrster til Opretholdelse af Tysklands indre og ydre Sikkerhed, og Kongen af Danmark tiltraadte dette Forbund for Holsten og Lauenburg.

At det tyske Folk, som ved Frihedskrigen i 1813 var vakt til Begejstring for det fælles tyske Fædreland, for dets Enhed og Storhed, ikke var tilfreds med dette Udbytte, følger af sig selv. Næsten lige fra Forbundets Stiftelsesdag begyndte Bestræbelserne for at udvide dets Myndighed, for at faa Statsforbundet forandret til en Forbundsstat, faa Suveræniteten bort fra de enkelte Stater til et Rigsoverhoved, saa at et Rigsparlament kunde sættes ved hans Side. I Begyndelsen plejedes disse Ideer vel mest i de højere Kredse og ved Universiteterne; men Bevægelsen voxede og tog navnlig efter Julirevolutionen i 1830 mægtig til i Styrke. Hele det tyske Folk var i Gjæring og spejdede efter Lejlighed til Handling, men fandt sig afmægtigt staaende i Grupper om de smaa Fyrster, mellem hvilke Suveræniteten var delt, og som vare lige saa afmægtige som deres Undersaatter lige over for den store Bevægelse. Under saadanne Forhold gribe Masserne med Begjærlighed et udenlandsk Spørgsmaal, som angaar den fælles Sag. Intet kunde hjælpe Tyskheden frem som en fælles Aktion til Forsvar for tysk Sprog og Aand. Med stor Lidenskabelighed kastede det tyske Folk sig

derfor ind i Sprogstriden i Slesvig, og Fyrsterne holdt ikke deres Medfølelse tilbage, da de saa, hvor stærkt den fjærne Sag greb deres Undersaatter. Selvfølgelig opstaar en slig Bevægelse ikke, uden at skjulte Kræfter virke for at sætte den i Scene og holde den i Aande; men saadanne fandtes. Hertug Christian af Augustenborg, Hovedet for den sønderborgske Sidelinie af det oldenborgske Hus, benyttede sig af Forholdene til at organisere et Parti, der havde Hertugdømmernes Adskillelse fra Danmark til Maal. Ved at bortforklare Inkorporationsakten af Slesvig i den danske Krone 1721, ved ligeledes at se bort fra andre nyere Statsakter, men alene holde sig til nogle gamle Dokumenter af 1460, som for længst havde tabt alt praktisk Værd, fremsatte det den Paastand, som i 1844 godkjendtes af den holstenske Stænderforsamling, at kun Mandsstammen regerede i Hertugdømmerne, og at ved den kongelige Mandslinies Uddøen derfor Hertugen af Augustenborg vilde arve Hertugdømmerne. Denne Paastand optoges som en ubestridelig Trossætning af det tyske Folk, der antog det for givet, at hele Slesvigholsten derefter som et rent tysk Land vilde indgaa i det tyske Forbund, og alt forud vilde værge sin tilkommende Arv mod Fremmedes Indblanding. Mod denne Agitation udstedte Christian VIII det bekjendte aabne Brev af 1846, som erklærede Slesvig for en fra den danske Krone uadskillelig Landsdel og kun for enkelte Dele af Holsten ansaa Arvefølgen for ikke rigtig klar; men Hertugen af Augustenborg nedlagde Protest, Forbundsforsamlingen i Frankfurt indblandedes i Sagen (Forbundsbeslutning af 17. Septbr. 1846), og overalt i Tyskland, baade hos Regeringerne og i Stænderforsamlingerne, i Pressen og ved Folkemøderne, viste der sig en unaturlig ophidset Deltagelse for, hvad der kaldtes Slesvigholstens hellige Sag. Selvfølgelig virkede dette til-

bage paa Hertugdømmernes tyske Befolkning, som følte sig smigret ved den Opmærksomhed, der blev den til Del i det store Tyskland. Monarkiets geografiske Form lettede ogsaa den tyske Indflydelse Vejen. Hertugdømmerne dannede et sammenhængende, ensartet Land, paa begge Sider beskyllet af Hav, landfast med Tyskland, men borte fra Hovedstaden paa den fjærne Ø.

Det er værdt at lægge Mærke til, at den nævnte Agitation ikke havde sin Grund i nogen Handling fra den danske Regerings Side, som kunde true den hidtidige Ordning. Regeringen havde kun, efter de slesvigske Provinsialstænders Indstilling, befalet det danske Sprog brugt i Bestyrelsen og ved Rettergang i de Egne, hvor det var Kirke- og Skolesprog, men opretholdt ellers den bestaaende Ordning. Endnu ved Frederik VII's Tronbestigelse bestod der for Hertugdømmerne et eget slesvig-holsten-lauenburgsk Kancelli, under hvilket der i Følge Fdg. af 15. Maj 1834 som administrativt Mellemled var skabt en slesvig-holstensk Provinsialregering paa Gottorp og en lauenburgsk Regering i Ratzeburg. End videre bestod der fra samme Dato en slesvig-holsten-lauenburgsk Overappellationsret i Kiel. Uagtet Finanserne vare fælles for hele Monarkiet, var der dog draget en Toldgrænse langs Kongeaaen, da der herskede en anden Tarif syd end nord for denne. Hertugdømmerne Slesvig og Holsten havde eget Møntsystem til fælles, medens Lauenburg havde sit. De havde, som alt berørt, Universitetet sammen og desuden en fælles Adel, det slesvig-holstenske Ridderskab, hvilket dog ikke havde politiske, men kun sociale Rettigheder, navnlig med Hensyn til de Klostre og Stiftelser, det ejede i begge Hertugdømmer. Endnu i det Forfatningsudkast, som Frederik VII den 28. Januar 1848, otte Dage efter sin Tronbestigelse, lod offentliggjøre, var den bestaaende Dualisme hævdet.

Kort efter udbrød imidlertid Februarrevolutionen i Paris, som forplantede sig til Tyskland og omliggende Lande og henviste det slesvigske Spørgsmaal til Valpladsen. Hertugen af Augustenborg rejste ved sin Broder Opstanden i Kiel og appellerede til Preussens og Tysklands Understøttelse. Danmarks Konge, det nys dannede Martsministerium og det danske Folk sluttede sig i Enighed sammen. I Anerkjendelse af, at Holsten hørte til Tyskland, vilde den danske Regering ikke foregribe denne Landsdels fremtidige statsretlige Udvikling. Den turde kun værge, hvad der var Kronens ubestridelige Ret, og proklamerede derfor Danmark til Ejderen med Hævdelse af Slesvigs provinsielle Selvstændighed. Den provisoriske Regering i Kiel proklamerede Slesvig-Holsten. Det var Slesvig, som for begge Parter var Stridens Kjærne.

Den danske Hær, sammensat af de kongerigske og slesvigske Afdelinger (kun et enkelt sydslesvigsk Jægerkorps og et Dragonregiment havde svigtet, dog end ikke i deres Helhed), optraadte nu, baaren og beaandet af den nationale Stemning, med en af Modstanderne saa uforudsét Kraft, at Tyskland maatte skynde sig med at komme den til Ejderen tilbageslaaede Oprørshær til Hjælp. Først sendte Kong Friedrich Wilhelm, efter at han den 18. Marts havde kæmpet med sit Folk i Berlins Gader, men dernæst havde lovet at ville stille sig i Spidsen for den tyske Bevægelse, en preussisk Hær under General Wrangel over Ejderen. Derpaa foranledigede Forbundet, som nok billigede Kong Friedrich Wilhelms egenmægtige Skridt, men dog vilde forbeholde sig selv Overledelsen af Aktionen mod Danmark, at det 10. Armékorps, hvis Hovedstamme var Hannoveranere, blev draget med ind i Krigen. Det tyske Folk fulgte Krigen med den mest spændte Opmærksomhed. Uagtet der var Opstande overalt i Riget, og Fyrsterne havde kappedes om at give alle de

Friheder, der affordredes dem, uagtet dette var i Stand til at beskæftige Indbyggerne tilstrækkeligt, og uagtet den fælles tyske Sag, Forbundets Udvikling mod en Enhedsstat med Rigsparlament, syntes yderligere egnet til at optage den Tid, som Patrioterne havde tilovers fra deres egne nærmere Anliggender, var den slesvigske Krig dog Folkets Yndlingstanke, og baade Forbundsforsamlingen og de konstituerende Raad, Revolutionen havde stillet den ved Siden, beskæftigede sig med Forkjærlighed med Slesvigs fremtidige Stilling i Tyskland. Af de tyske Stormagter var kun Preussen fremme i Kampen. Østerrig havde da nok at gjøre med de Uroligheder, som alt havde ført til Kamp i Wien og til Metternichs Afskedigelse, og som ikke lang Tid efter skulde føre til Opstandene i Italien, Böhmen og den fortrinsvis farlige i Ungarn.

Danmark brugte imidlertid sine Vaaben godt og blokerede de tyske Havne. England, Rusland og Sverig-Norge traadte op for at støtte det i den ulige Kamp. Der sluttedes en Militærkonvention med den sidste Magt; de svenske Stænder og det norske Storting bevilgede Midler til Udrustning af Tropper og Skibe; en svensk Hær kom til Fyn.

Det varede ikke længe, før Preussen befandt sig i en vanskelig Stilling. Paa den ene Side trykkedes det af den nye Centralmagt i Frankfurt, der vilde befale over det, som over de andre tyske Regeringer, paa den anden Side af de Danmark venligsindede Magter, hvem det strax nødtes til at forsikre, at det ikke tilstræbte egennyttige Maal, og paa samme Tid led det under Blokaden, som de øvrige tyske Stater ikke følte synderligt Tryk af. Det blev følgelig mere og mere kjed af Krigen og trak sig omsider efter Vaabenstilstanden i Malmø, afsluttet under Sverigs Mægling, ud af Slesvig. For-

bundet anerkjendte imidlertid ikke Vaabenstilstanden, og da Fredsforhandlingerne, som skulde begynde i London, ikke kom i Gang, og Tilstanden i det hele blev utaalelig, opsagde Danmark, uansét alle Magters modstaaende Raad, Vaabenstilstanden i Foraaret 1849. Atter kom Preussere, denne Gang i Selskab med Repræsentanter fra næsten alle tyske Hære, ind i Riget, men efter et bevæget Felttog, der var begyndt uheldigt med Katastrofen i Ekernførde Fjord, hvor Fregatten „Gefion“ maatte overgive sig og Linieskibet „Christian VIII“ sprang i Luften, men endt med den glimrende Sejer over Oprørshæren ved Fredericia, sluttede Preussen — paa Grund af at dets Forhold til Forbundet den Gang strammedes til et Brud — i Juli 1849 en Præliminærfred med Danmark og lod sine Tropper under den anden Vaabenstilstand besætte den sydlige Del af Slesvig, medens svenske og norske Tropper besatte den nordlige.

Forholdene syntes da nogenlunde gunstige for os. I Følge Fredspræliminærerne skulde Hertugdømmet Slesvig have en egen Forfatning uden at være forenet med Holsten, der, ligesom Lauenburg, skulde vedblive at høre til det tyske Forbund. Den politiske Forbindelse, som knyttede Slesvig til den danske Krone, skulde lades urørt, og dets endelige Organisation være Gjenstand for yderligere Forhandlinger under Englands Mægling. Dette syntes ikke ganske uforeneligt med, hvad der imidlertid var sket i Kongeriget, hvor den af den grundlovgivende Rigsforsamling vedtagne Danmarks Riges Grundlov var bleven stadfæstet af Kongen. Der havde ingen Repræsentanter for Slesvig kunnet være med, eftersom Hertugdømmet Slesvig den Gang var i fremmed Vold, men det Forbehold blev taget, at Grundloven, saa snart Omstændighederne tillod det, skulde udvides til at medomfatte Slesvig med behørig Hensyntagen til dette Hertugdømmes ejendommelige

Forhold, dets fra Kongeriget forskjellige Retsgrundlag og dets blandede Sprogtilstande. Regeringen tænkte sig Rigsdagen som fælles for Kongeriget og Slesvig og en Landdag, bestaaende af de slesvigske Rigsdagsmænd, som Repræsentation for de særlige slesvigske Anliggender. Derhos skiftede de evropæiske Forhold Karakter, i det den Reaktion, som altid følger Revolutionens Overgreb i Hælene, allerede viste sig virksom i Evropa. Rusland, som slet ikke i 1848 havde været berørt af Aarets revolutionære Udskejelser, men strax havde mobiliseret Hære for at kunne møde, hvad der maatte komme, følte sig særlig opfordret til at slukke den almindelige evropæiske Brand. Derfor dæmpede det Opstanden i Ungarn med sine Hære og drøftede med Danmark og de samme venligsindede Magter Midlerne til Opretholdelsen af den danske Krones tidligere Besiddelsesomraade i sin Helhed, i hvilken Henseende det erklærede sig villigt til at afstaa sine formentlige Rettigheder til Arvefølgen i visse Dele af Holsten til en Prins, som ved Afkald fra andre Arveberettigedes Side sattes i Stand til at kunne arve Monarkiet i dets Helhed. Da Preussen trak Fredsforhandlingerne med Danmark i Langdrag, sendte den russiske Regering endelig en Flaade til Farvandene ud for Sydslesvig og Kiel og øvede et saa stærkt, ogsaa af andre Magter understøttet Tryk paa Preussen, at denne Stat fandt sig bevæget til paa egne og Forbundets Vegne den 2. Juli 1850 at slutte en saakaldt simpel Fred, der, uden at afgjøre noget Stridsspørgsmaal, blot bestemte, at det venskabelige Forhold fra før Krigen skulde gjenoprettes. Samtidigt billigedes paa en Conference i London den 4. Juli af ikke-tyske Magter et Protokoludkast i den af Rusland ønskede og tilbudte Retning.

Efter Fredslutningen trak Preussen sine Tropper ud af

Slesvig. Tilbage stod som Fjende kun den ved Hjælp af preussiske Officerer og preussisk Krigsmateriel i 2 Aar reorganiserede Oprørshær. Den danske Hær besejrede den i det store Slag paa Isted Hede, besatte dernæst den gamle Danevirke-Vold mellem Slien og den opstemmede Trene, forstærkede den ved Feltværker og sikrede dens Flanker ved Befæstninger paa den ene Side ved Mysunde og paa den anden ved Frederikstad. Medens Tillisch som overordentlig Regeringskommissær i Slesvig gav dets danske Befolkning Ret til at bruge Modersmaalet i Kirke, Skole og ved Rettergang og reorganiserede Embedsstanden ved Hjælp af loyale Kræfter, medens Toldgrænsen flyttedes til Ejderen eller saa nær, den kunde komme, holdt den danske Hær i Løbet af Efteraaret og Vinteren Vagt ved Danevirke. Begge Flankestillinger angrebes efterhaanden, først den ved Mysunde, dernæst den ved Frederikstad; men den danske Hær hævdede sin Overlegenhed over Modstanderen, der støttede sig til Rendsborg Fæstning. Den Maade, hvorpaa Monarkiet tænktes ordnet, var endnu stedse den tidligere: et Danmarks Rige til Ejderen med Holsten og Lauenburg i Unionsforhold. I en Plan til Monarkiets Ordning, som i Følge Resolution af 28. April 1851 forelagdes den i 1851 sammentraadte Notabelforsamling i Flensborg, havde man ingen anden Organisation for Øje. Ogsaa i andre Statsakter fik den samme Tanke Udtryk. Da saaledes Landgrevinde Charlotte, Prins Frederik af Hessen og Prinsesse Marie af Anhalt-Dessau frasagde sig deres Arveret til Fordel for Prinsesse Louise og Prins Christian af Glücksborg, lovede disse at ville regere og forsvare Danmarks Rige, det er: de danske Øer, Nørrejylland og Slesvig med Bilande og Kolonier, som et udeleligt og uadskilleligt selvstændigt Rige efter den for det danske Rige gjældende Forfatning og Arve-

følge og derhos bevare den danske Krones og det danske Kongehuses øvrige Besiddelser, Rettigheder og Adkomster.

Reaktionen fortsatte imidlertid sin Gang i Evropa. Saa snart Østerrig efter den ungarske Opstands Undertrykkelse havde faaet frie Hænder, tog det med al Kraft fat paa det af Rusland begyndte Slukningsarbejde. Først fik det Revolutionen kvalt i Frankfurt og den gamle Forbundsdag gjenindsat i dens tidligere Værdighed; dernæst tvang det de tyske Landdage og Stænderforsamlinger tilbage i de gamle Former. Til sidst kom Turen til Preussen og de det følgende mindre Stater. Preussen syntes dog uvilligt til at finde sig i de Fordringer, der stilledes til det. Det mobiliserede hele sin Hær i November 1850, og det kom til Begyndelsen af en Skjærmydsel ved Bronzel, men derefter faldt det til Føje og underordnede sig viljeløst sin gjenopstandne Modstander ved Overenskomsten i Olmütz.

Østerrig havde allerede den 2. Avgust 1850 medunderskrevet Londonprotokollen angaaende det danske Monarkis Gjenoprettelse. For at forringe Preussens Indflydelse paa den dansk-tyske Strid trængte det sig nu som Forbundsbefuldmægtiget ind ved Preussens Side i Forholdet til Danmark. Da dette havde forlangt Forbundets Hjælp til Holstens Pacificering, men Statholderskabet i Kiel ikke godvilligt vilde efterkomme Forbundets Fordringer i saa Henseende, marcherede et østerrigsk Korps, ledsaget af en preussisk Bataillon, til Hertugdømmet og afvæbnede Oprørshæren.

Østerrig vilde derefter intet hellere end udlevere Holsten og Lauenburg til Danmark, men paa samme Betingelse, som det havde gjort gjældende andensteds, nemlig at Forholdene i Monarkiet saa meget som muligt førtes tilbage til Tilstanden før Krigen. Hvorvel den østerrigske Regering betragtede det som en Mulighed, at

den tyske Krigs- og Handelsflaade kunde faa et fælles Flag eller de tyske Stater en fælles Told- og Handelslov, som Holsten og Lauenburg i saa Fald maatte underordne sig, turde det som Forbundets og Tysklands Talsmand dog ikke i dette Øjeblik samtykke i den Ordning, som den danske Regering nærmest havde for Øje, da den maatte opfattes som en Sejr for Danmark og et Nederlag for Tyskland. Den maatte fra sit Standpunkt betragte alt det, der var sket i Danmark i 1848 og senere, som Revolution af samme Art som de andre, dette Aar havde affødt. Det var en Opfattelse, som ogsaa den russiske Regering kunde dele, og da man vidste, at der i det danske Monarki fandtes et Sæt ældre, i de tidligere Statsformer indlevede Mænd, som i alt Fald til Dels kunde slutte sig til den evropæiske Reaktion, længtes baade Østerrig, Rusland og Preussen, som nu fulgte med, efter disse og stillede til sidst et Ministerium af saadanne næsten som en Betingelse for en Udsoning med Danmark.

Det, som Østerrig fordrede, var i Virkeligheden vor frie Forfatnings Afskaffelse. Slesvig maatte efter dets Paastand ikke forenes med Kongeriget ved noget konstitutionelt Baand, som ikke tillige omfattede Holsten. Da Grundloven, selv om man havde kunnet tænke derpaa, ikke kunde udstrækkes til Holsten, eftersom den stred mod Forbundslovene, kunde den ikke opretholdes, saafremt man vilde rette sig efter Østerrig. Der havde i vore to første konstitutionelle Ministerier hos nogle af deres Medlemmer været Stemning for Lord Palmerstons Forslag af 1848 om en Deling af Slesvig, hvorved der kunde været indført en Dualisme i Staten, bestemt ved den nationale Grænse, en Ordning, som kunde have tilstedet et fyldigt parlamentarisk Liv paa hver Side og i Tide gjennemført maaske vilde være kommet den af os i 1848 tilsigtede Ordning temmelig

nær. Tanken om at søge en saadan Afgjørelsesmaade kom atter frem i 1851, men kunde ikke vinde Indpas. Omsider sejrede Tilbøjeligheden til at give efter for en formentlig evropæisk Nødvendighed og med Opofrelse af en væsentlig Del af den indførte frie Forfatning at modtage en Helstat, hvori Slesvig stilledes selvstændigt mellem Kongeriget og Holsten, altsaa vel skilt fra det første i højere Grad, end man ønskede, men tillige skilt fra det sidste. Efter at der i Oktober 1851 var dannet et nyt Ministerium, som indbefattede nogle de tyske Magter tilfredsstillende Personligheder, lykkedes det Udenrigsminister Bluhme at vinde deres Bifald til en Ordning af Statsforholdene saaledes, at 4 Fællesministre skulde styre de Sager, som ogsaa før 1848 havde været fælles, nemlig Hær, Flaade, det Udenrigske og de almindelige Finanser, medens de andre Anliggender skulde styres af Særministre, i Kongeriget af tre kongerigske Ministre, i Slesvig af en Minister for Slesvig og i Holsten af en Minister for Holsten. Efter hvad Bluhme i øvrigt udviklede, var det Kongens Mening at begynde med at regere Slesvig og Holsten som absolut Hersker under Medvirkning af de raadgivende Provinsialstænder, men dernæst søge ad lovlig og forfatningsmæssig Vej — det er gjennem de raadgivende Provinsialstænder i hvert af de to Hertugdømmer Slesvig og Holsten især, for Kongerigets Vedkommende gjennem Beslutninger af sammes Rigsdag og for Lauenburgs Vedkommende under Medvirkning af Ridder- og Landskab — at tilvejebringe en organisk og ligeartet forfatningsmæssig Forbindelse af samtlige Statsdele til et samlet Monarki. Selvfølgelig var det usikkert, hvorvidt Forsøget vilde lykkes, og Bluhme gjorde derfor opmærksom paa, at Muligheden for en eventuel Fællesforfatning, ligesom overhovedet for Styrelsen af Kongens

Stater som et samlet Monarki, vilde være afhængig af, at Kongens Forpligtelser som Medlem af det tyske Forbund ikke fik en videre Udstrækning end hidtil, at Kongens Suverænitet over de to tyske Hertugdømmer Holsten og Lauenburg ikke indskrænkedes, og at Forbundsdagen frasagde sig enhver Competence i eller angaaende det danske Kronland Slesvig o. s. v. Østerrig og Preussen billigede de dem forelagte Planer og Synsmaader, men lagde særlig Vægt paa nogle skæbnesvangre Ord, som vare faldne om Landsdelenes Selvstændighed og Ligeberettigelse. I deres Samtykke betonede de stærkt det Haab, at Kongen, saa vel ved den endelige Ordning, som indtil denne var fuldbragt, med lige Omsorg vilde opretholde den de forskjellige Landsdele tilkommende Stilling som Dele af et Hele, i hvilket ingen Del er underordnet den anden.

Efter at denne diplomatiske Meningsudvexling — de senere saa meget omhandlede Aftaler fra 1851 og 1852 — havde fundet Sted, kunde der altsaa skrides til Monarkiets Gjenoprettelse. Først undergik Ministeriet en Forandring, som gav det et mere reaktionært Tilsnit, og dernæst udkom Kundgjørelsen af 28. Januar 1852, der trak de Linier for den fremtidige Statsordning, som alt ere skildrede. Rigsdagen skulde efter samme indskrænkes til kun at være en Repræsentation for Kongerigets særlige Anliggender. Derimod lovedes Indstiftelsen af et Rigsraad, dannet af Repræsentanter for alle Landsdele.

Østerrig fandt sig saa tilfredsstillet ved denne Kundgjørelse, at det strax efter i Følge Overenskomst, optagen i en Protokol i Kiel af 18. og en i Rendsborg af 21. Februar 1852, rømmede Holsten og rundhaandet overlod Kongen af Danmark hele Oprørshærens betydelige Materiel. Derefter afsluttedes Londontraktaten af 8. Maj 1852, hvorved Rusland, England, Frankrig, Østerrig og Preussen samt Sverig-Norge lovede at anerkjende Prins Christian af Glücksborgs Arveret til

det samlede danske Monarki. I Forvejen havde den russiske Kejser ved Warschauprotokollen af 5. Juni 1851 givet Afkald paa sine eventuelle Fordringer til visse Dele af Holsten til Fordel for Prins Christian, og endelig paafulgte den 30. December 1852 Udstedelsen af det Aktstykke, i hvilket Hertugen af Augustenborg, af hvem man intet ligefremt Afkald forlangte, fordi han efter Regeringens Overbevisning ingen Arverettigheder besad, lovede for sig og Familie ikke at foretage noget, hvorved Roligheden i Kongens Riger og Lande kunde forstyrres, samt ikke paa nogen Maade at træde de af Kongen med Hensyn til Arvefølgens eller Monarkiets Ordning fattede Beslutninger hindrende i Vejen.

Den nye Regering tog strax Monarkiet i sin Helhed i Besiddelse. Efter at danske Officerer vare traadte ind i de gjenoprettede holsten-lauenburgske Kadrer, og et nyt 4. Jægerkorps var oprettet i Flensborg i Steden for det, der havde ligget i Slesvig før Krigen, men til Dels havde sluttet sig til Oprøret og nu var opløst i Holsten, indsmeltedes den danske Hær til de Fredskadrer, som havde bestaaet før Krigen, og de holstenske Afdelinger lagdes med Undtagelse af 14. Bataillon, som forblev i Ratzeburg, og 2. Artilleriregiment, som gjenoprettedes i Rendsborg, til Sjælland, medens danske Tropper i Steden for sendtes til Holsten. Rendsborg Kronværk, den nordligste Del af denne Fæstnings Værker, sløjfedes, og senere sluttede sig hertil Nedrivningen af de Volde, som omgav den mellemste Del af Staden, Ejderøen; men samtidig lod Regeringen Danevirkeskanserne og Dybbølbrohovedet forsvinde, saa at hvert et Spor af den første slesvigske Krig udviskedes. Regeringen hengav sig med Oprigtighed og Uforbeholdenhed til den nye Situation, men med større Tillid, end denne efter al sin Tvetydighed fortjente.

Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 havde strax vakt Sorg og Uro i Landet, men efterhaanden var Stemningen bleven noget formildet, da den med Hensyn til Forfatningen for de fælles Anliggender væsentligt kun indeholdt et Program. Ministeriet havde lovet Udlandet at gjennemføre Forandringen ad forfatningsmæssig Vej, og der syntes intet til Hinder for gjennem Rigsdagen og Stænderne at komme til et Resultat; thi Hertugdømmernes Stænder vare kun raadgivende, og hvis de vilde lukke Ørene for en Forsoning og fordre et Slesvigholsten, som var dødsdømt af de evropæiske Magter, maatte dette kun styrke Regeringens Stilling. Imidlertid havde Regeringen Betænkeligheder ved at indslaa denne Vej. I Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 var Stændernes Medvirkning — under stræng Iagttagelse af Hertugdømmernes forfatningsmæssige Ret — kun lovet med Hensyn til Særforfatningerne. Med Hensyn til Fællesforfatningen havde Regeringen i dette Aktstykke, der var billiget af Forbundet som de stedfundne Forhandlingers officielle Udbytte, ikke bundet sig til nogen bestemt Fremgangsmaade, og den besluttede nu at indføre den af Kongelig Magtfuldkommenhed. Den forlangte, at Rigsdagen, for at gjøre Jordbunden ryddelig for Fællesforfatningen, skulde give sit Minde til Grundlovens Indskrænkning til kun at angaa Kongerigets særlige Anliggender, og forbød Stænderne i Hertugdømmerne, da Udkast til Særforfatninger forelagdes dem, at drøfte nogle Paragrafer, som ikke hørte ind under deres forfatningsmæssige Competence.

For det danske Folk, som havde ført en treaarig lykkelig Krig og i flere Aar nydt fuld konstitutionel Frihed, var det Offer, som forlangtes, stort. Allerede da Ministeriet foreslog Ophævelse af Kongelovens Arvebestemmelser og Toldgrænsens Forlæggelse til Elben, mødte det stor Modstand i Rigsdagen, for den førstes Vedkommende, fordi man mente, at Forslaget gik videre, end det

ansaas nødvendigt for Londontraktatens Skyld, for den andens Vedkommende, fordi man endnu ikke kjendte den Helstatsforfatning, som Ministeriet vilde indføre. Først efter Opløsning og nye Valg gav Rigsdagen i Juni 1853 sit Samtykke til Arvefølgens Ordning i Henhold til det om den meddelte Kgl. Budskab af 4. Oktober 1852, hvorefter Tronfølgeloven udkom som en hele Monarkiet omfattende Lov. Imidlertid skred Regeringen frem paa sin vanskelige Vej. Efter at de som mest liberale ansete Bestanddele af Ministeriet vare traadte ud, og A. S. Ørsted var traadt ind i Regeringen som Ministeriets Chef, udstedtes den 20. December 1853 Lauenburgs Forfatning, den 15. Februar 1854 Slesvigs og den 11. Juni 1854 Holstens; endelig oktrojeredes den 26. Juli 1854, før Grundlovsindskrænkningen var iværksat, Forfatningen for Monarkiets Fællesanliggender. Det Rigsraad, som oprettedes, var kun besluttende med Hensyn til Statslaan, nye Skatter og Forfatningsforandringer, ellers blot raadgivende. Det skulde sammensættes af 50 Medlemmer, hvoraf 20 kongevalgte, 18 valgte af den danske Rigsdag, 5 af Slesvigs Provinsial-Stænderforsamling, 6 af Holstens og 1 af Lauenburgs Ridder- og Landskab. Foreløbigt, indtil Grundlovsindskrænkningen var tilvejebragt, traadte kun de 20 kongevalgte sammen, for med en indskrænket Competence indtil den Tid at repræsentere Rigsraadet.

Allerede før denne Fællesforfatning var offentliggjort, var Forholdet mellem Regeringen og Befolkningen i Kongeriget strammet i en meget betænkelig Grad; men Regeringen anvendte strænge Midler. Tre Embedsmænd, Andræ, Hall og Monrad, vare allerede afskedigede, fordi de havde stemt mod Regeringen i Rigsdagen, en stor Mængde Justitssager vare anlagte mod adskillige af Pressens Organer, og et Polititryk lagt paa Folket i Anledning af nogle forefaldne Demonstrationer, saaledes under

Grundlovsdagens Festligholdelse den 5. Juni. Da Rigsdagen traadte sammen den 2. Oktober, vedtog Folketinget en af Hall foreslaaet Adresse, som den 16. Oktober overraktes Kongen. Folketinget erklærede sig heri villigt til at vise den største Redebonhed til at lette en Fællesforfatnings Tilblivelse, men kun paa den Betingelse, at den blev en i sit Grundvæsen virkelig konstitutionel og repræsentativ Forfatning. Da en heftig parlamentarisk Kamp begyndte, og Rigsretsaktion forberedtes mod Ministrene, opløstes paa ny Rigsdagen, og et Kgl. aabent Brev henvendtes til Vælgerne i Anledning af de nye Valg. En betydelig væbnet Styrke, mest bestaaende af Holstenere, samledes paa samme Tid i Kjøbenhavn i Anledning af, at Krigen mellem Rusland og Vestmagterne havde trukket sig op til Østersøen.

Da Rigsdagsvalgene den 1. December imidlertid sendte de samme Repræsentanter tilbage til Tinget, som havde siddet der ved dets Opløsning, opgav Kongen paa Tilskyndelse af Landdrosten i Pinneberg, Geheimeraad L. N. Scheele, efter at denne først havde været i Berlin for at sondere Terrainet, den indslaaede Vej som ufremkommelig. Den 3. December afskedigedes Ministrene, og den 12. udnævntes et ved Scheeles Indflydelse dannet nyt Ministerium med P. G. Bang som Premierminister for Kongeriget, i hvilket Andræ og Hall indtraadte og bleve de betydeligste Personligheder. Scheele overtog tillige med den holstenske Portefeuille midlertidigt Bestyrelsen af Udenrigsministeriet.

Det nye Ministeriums Program var givet ved den omtalte Adresse. Under Andræs Ledelse udarbejdedes en Fællesforfatning, som var virkelig konstitutionel, i det den gav Rigsraadet besluttende Myndighed og gjorde Ministrene ansvarlige samt forøgede hint med 30 direkte valgte Medlemmer. I øvrigt holdt Ministeriet sig nøje paa den

af dets Forgængere betraadte Bane og respekterede ej blot Kundgjørelsen af 28. Januar 1852, men ogsaa Fdg. af 26. Juli 1854. Efter at det foreløbige Rigsraad havde vedtaget den nye Forfatning, og denne derefter var meddelt Rigsdagen til Efterretning, vedtoges Grundlovsindskrænkningen paa grundlovsmæssig Maade, men med et Forbehold, som i sin Tid vil blive omtalt, og den nye Fællesforfatning fik derefter den 2. Oktober 1855 kongelig Underskrift. Bang blev dernæst Conseilpræsident for hele Monarkiet.

Derved var foreløbigt den danske Befolkning i Monarkiet tilfredsstillet, om end Frihederne vare stærkt begrænsede og Valgretten i den samtidigt udkomne provisoriske Fælles-Valglov bunden til en ikke ubetydelig Census. Men i Følge Forholdenes egen Natur maatte den tyske Befolkning føle sig misfornøjet i samme Grad, som den danske blev tilfredsstillet. Ligesom man paa dansk Side gik ud fra den Forudsætning, at Helstaten var en Umulighed, naar den ikke var konstitutionel, saaledes fremsatte man paa den modstaaende Side den modsatte Anskuelse. Saa længe Kongen var absolut, sagde man, kunde Holstenerne ikke klage over hans Beslutninger, thi han var holstensk Hertug og maatte som saadan antages at ville hævde Hertugdømmets Rettigheder, men efter Vedtagelsen af Forfatningsloven af 2. Oktober 1855, tilføjede man, var han ikke længer Herre over Holsten, thi mellem ham og Holstenerne var der indskudt et Raad med besluttende Myndighed, i hvilket Holstenerne, selv forenede med Slesvigerne og Lauenburgerne, altid vilde være i født Mindretal. Det var Udsagnet fra 1848 om Kongens Ufrihed, som nu kom igjen, ganske forklaret som den Gang.

I den første Rigsraadssamling gjorde 11 Rigsraader fra Slesvig, Holsten og Lauenburg med Scheel-Plessen som Talsmand Indsigelse mod Fællesforfatningens Tilblivelses-

maade, eftersom det var blevet Stænderforsamlingerne forbudt at diskutere, hvad der angik Monarkiets Ordning, hvorimod den oprindelige Forfatnings hurtige Afændring var sket ved Rigsdagens, om end kun indirekte, Indflydelse. De foreslog derfor en Adresse til Kongen om, at Hertugdømmernes Stænder maatte faa Lejlighed til at udtale sig om de Punkter i Forfatningen, som de havde Krav paa at blive hørte om; men Forslaget forkastedes, og de 11 Rigsraader indtog derefter en protesterende Stilling. Denne Tildragelse vakte stort Røre i Tyskland, thi der var Folk nok der nede, som med spændt Opmærksomhed fulgte Begivenhederne her oppe, blandt andre en stor Mængde flygtede eller fordrevne Slesvigere og Holstenere, som vedligeholdt en stadig Agitation. Uheldigvis bragte Regeringen alt i den første Samling det ikke ganske klare og noget kildne Domænespørgsmaal frem, i det den foreslog nogle Domæner i Slesvig og de tyske Hertugdømmer solgte. Til den lauenburgske Domæne Hollenbechs Salg blev Regeringens Competence bestridt af et lauenburgsk Rigsraadsmedlem, og nogle af Rigsraadets Medlemmer gjorde med Forsæt Raadet ufuldtalligt til at tage Beslutning om denne Sag, hvad der syntes at vidne mod Regeringen. Dette fulgtes ogsaa nøje i Tyskland, hvor man fortalte, at de Danske havde begyndt deres Herredømme med at sælge de tyske Hertugdømmers Ejendomme.

Alle de forskjellige Anker mod Forfatningsværket, som man havde tiet med under det forrige Ministerium, fordi dette ved Kampen mod den danske Risdag havde vundet en Del Sympathi i Tyskland, droges nu frem. Snart betragtede man i Tyskland Forsoningsværket og den af Evropa tilsigtede Ordning af det danske Monarki som strandet. Man fremhævede, at heller ikke Tronfølgeloven var bleven forelagt Stænderne, da den Paragraf, i hvilken Arvefølgen

berørtes i den holstenske Forfatning, hørte til de sex, som vare unddragne Stændernes Behandling. Ogsaa lagde man Eftertryk paa den Kjendsgjerning, at Forbundet ikke havde tiltraadt Londontraktaten. Dette var sandt, eftersom den — nærmest paa Foranledning af Preussen — ikke var bleven Forbundet meddelt, hvorimod den var tiltraadt af Würtemberg, Hannover, Oldenburg, Kurhessen og Sachsen, af den sidste Magt dog med et Forbehold om, at Forbundets Stilling til Sagen maatte blive det afgjørende for den.

Saa snart den dansk-tyske Strid atter blussede op, vilde Preussen ikke længer forholde sig roligt, men derved kom Østerrig med i en endnu højere Grad. Det maatte forhindre Preussen fra at gjenoptage sin Rolle fra 1848; men dette kunde det ikke gjøre paa nogen bedre Maade, end ved at slutte Preussen tættere i sit Favntag for at fastholde det erhvervede Fortrin, at være den ledende Magt i Forholdet til Danmark, og snarest muligt faa enhver Klage bragt for Forbundet, hvor Østerrig havde Overvægten.

Fra Preussen kom Indsigelsen i en Note af 1. Juni 1856, der ledsagedes af et udførligt Memorandum; fra Østerrig den 23. Juni. Begge Magter havde stillet sig paa det Standpunkt, Scheel-Plessen havde indtaget, og fordrede den holstenske Stænderforsamling hørt om Forfatningssagen. Scheele besvarede den første i en Depeche af 5. September, ligeledes ledsaget af et Memorandum, og den sidste den 13. September, men opnaaede ikke nogen Diskussion, i det de to tyske Magter brød den af og ved mundtlig Meddelelse til vore Gesandter i Wien og Berlin i Slutningen af Marts 1857 satte en Frist af 3 Uger for et bestemt Svar paa det Spørgsmaal, om og naar Stænderforsamlingen vilde blive indkaldt. Det var selvfølgelig Regeringen umuligt at

lade den holstenske Stænderforsamling blive en Slags Kassationsret for Monarkiets i Kraft værende Forfatning; men for saa vidt det maaske blot gjaldt om at give Stænderforsamlingen Lejlighed til at udtale sig om Indholdet af de Paragrafer, som tidligere havde været unddragne dens Drøftelse, og som angik Forholdet mellem det særlige og det fælles, fandt den et Middel. Efter at Udenrigsminister Scheele var gaaet af — ikke paa Grund af Uenighed om Forfatningssagen, men af andre Grunde —, og efter at Hall var bleven Conseilpræsident den 13. Maj 1857 i Steden for Andræ, som havde været det fra Bangs Udtræden den 18. Oktober 1856, men nu blev Finansminister alene, skyndte den nye midlertidige Udenrigsminister Michelsen sig i enslydende Depecher til Wien og Berlin at meddele, at det var Kongens Hensigt strax, efter at de nødvendige Forberedelser vare trufne, at indkalde de holstenske Stænder og forelægge dem Udkast til en revideret Forfatning for Holstens særlige Anliggender paa en saadan Maade, at der vilde blive givet Forsamlingen fuldstændig Lejlighed til frit og uhindret at udtale sig om den stænderske Competences Afgrænsning. Skjønt de tyske Magter ikke vare tilfredsstillede, da de erfarede, at det var Regeringens Hensigt at vaage over, at Fællesforfatningen ikke inddroges i Forhandlingerne, besluttede de efter Samraad dog at oppebie Resultatet af Forhandlingerne. Da Stænderne, som traadte sammen den 15. Avgust, imidlertid nægtede enhver Forhandling om Holstens særlige Forfatning „saa længe Hertugdømmets Stilling i Monarkiet ikke var ordnet overensstemmende med Landets Krav paa Selvstændighed og Ligeberettigelse“, bragte Østerrig og Preussen den 29. Oktober Sagen for Forbundet. Samme Dag indkom der direkte fra Lauenburgs Ridder- og Landskab en Forestilling og Bøn om Beskyttelse for dets forfatningsmæssige Rettigheder; end videre fra Hannover, der var stødt over, at Preussen og Østerrig egenmægtigt førte Tysklands Sag

mod Danmark, et Andragende, som foreslog Forbundet at tage sig af den tysk-danske Strid uden Mellemmænd.

Efter at Sagen havde gjennemgaaet den regelmæssige Behandling i Frankfurt, i det den var overleveret det for Hertugdømmerne Holsten og Lauenburg nedsatte Udvalg, paa hvis Vegne den baierske Gesandt v. d. Pfordten den 14. Januar 1858 afgav en vidtløftig Betænkning, som gik Danmark imod, efter at dernæst en af Danmark angaaende den lauenburgske Klage afgiven Betænkning ogsaa var samme tilstillet tillige med et Andragende fra Hannover om et Tillæg til den forventede Forbundsbeslutning, og der om alt dette var afgivet Erklæringer og Betænkninger paa ny, besluttede Forbundsforsamlingen den 11. Februar 1858: 1. at meddele den Kgl.-hertugelige Regering, a) at Forbundet ikke kunde erkjende Forordningen af 11. Juni 1854 for Holsten, for saa vidt Bestemmelser i samme ikke havde været Stænderne forelagte, eller en Bekjendtgjørelse af 23. Juni 1854, som bestemte, hvad der var Holstens særlige Anliggender, eller Forfatningen af 2. Oktober 1855, for saa vidt den skulde finde Anvendelse paa Holsten, for at være i forfatningsmæssig Virksomhed, b) at det savnede den alsidige Iagttagelse af de i Aarene 1851 og 1852 og særlig ved Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 givne bindende Forsikringer om Forfatningsforandringen i Hertugdømmerne og disses ligeberettigede og selvstændige Stilling i Fællesmonarkiet, c) at det heller ikke ansaa Forfatningen for de fælles Anliggender for fuldt forenelig med Forbundsrettens Grundsætninger; 2. at anmode den Kgl.-hertugelige Regering om snarest i Hertugdømmerne Holsten og Lauenburg at hidføre en Forbundslovene og de givne Løfter opfyldende, Særforfatningernes og Bestyrelsens Selvstændighed sikrende og Hertugdømmernes ligeberettigede Stilling fyldestgjørende Tilstand. Hertil føjedes en ny Forbundsbeslut-

ning af 25. Februar 1858, som gik ud paa at udtale den Forventning, at den Kgl.-hertugelige Regering fra nu af i Hertugdømmerne Holsten og Lauenburg vilde afholde sig fra at gjøre noget nyt, den øjeblikkelige Stilling forandrende, Skridt fremad paa Basis af de ikke anerkjendte Love.

Denne Indsigelse gjaldt i sit Væsen hele Forfatningsværket i Monarkiet, og det, som nærmest tilbød sig, var derfor at afvise Forbundets Indvendinger og forsvare, hvad der var sket. Ogsaa betonedes i Svaret paa Forbundsbeslutningerne af 11. og 25. Februar stærkt Forfatningernes Retmæssighed, og den eneste Indrømmelse, som tilbødes, var Forelæggelsen af §§ 1—6 af den holstenske Særforfatning for den holstenske Stænderforsamling, medens man med Hensyn til Holstens Stilling i Monarkiets Fællesforfatning foreslog Forhandlinger begyndte mellem Delegerede, valgte af Forbundet og Regeringen. Da disse Tilbud imidlertid bleve erklærede utilfredsstillende, og der i en ny Forbundsbeslutning af 20. Maj med en Frist af 6 Uger blev forlangt andre Erklæringer, var en Krise for Haanden. I Regeringen synes forskjellige Anskuelser at have gjort sig gjældende. Paa den ene Side hævdede man i Overbevisningen om, at Fællesforfatningen var affattet med al mulig Hensyntagen til indgaaede Forpligtelser, at Regeringen burde staa fast paa sit Værk og sætte sin Lid til, at den vilde vinde de evropæiske Magters Understøttelse, hvis Forbundet iværksatte sin Trusel om Exekution. Paa den anden Side lyttede man derimod til nogle fra forskjellige Sider kommende Raad om, at afværge Krisen ved at underordne sig Forbundsbeslutningerne af 11. og 25. Februar og midlertidig suspendere Fællesforfatningen for Holstens og Lauenburgs Vedkommende.

Forbundet havde nemlig strængt holdt sig inden for sin territoriale Competence og selv ved Indsigelserne

mod Fællesforfatningen kun gjort disse paa Holstens og Lauenburgs Vegne. Det var et Standpunkt, som en dansk Regering maatte føle sig fristet til at anerkjende, thi Tyskland havde ofte i Fortiden overskredet sin Competence, og selve Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 var fremkommen som en Følge af, at Tysklands Indflydelse havde trængt sig ind over Ejderen, om end ved en Indblanding af almindelig politisk Natur fra Østerrigs og Preussens Side paa Forbundets Vegne. Der maatte skjelnes mellem Forbundets Forhold til Holsten og Lauenburg og dets Forhold til Slesvig og Kongeriget. For Holstens og Lauenburgs Vedkommende kunde det optræde som Overmyndighed i Forbundets lovbestemte Anliggender, lige over for Slesvig og Kongeriget blev dets Optræden af international Natur, i det det, naar det havde noget at gjøre gjældende med Hensyn til Slesvig, maatte henvende sig til Danmarks Konge derom ad sædvanlig diplomatisk Vej. For de Monarker, som kun for en Del af deres Territorium vare Medlemmer af det tyske Statsforbund, var det vigtigt at hævde, at Forbundet i hel forskjellig Egenskab maatte henvende sig til dem, eftersom den Indsigelse, det vilde gjøre, gjaldt de Lande, der hørte til Forbundsgebetet, eller de udenfor liggende, og — da de evropæiske Magter ikke vare meget villige til at blande sig i Forbundets indre Anliggender, hvor vidt det end maatte trække Grænserne for sit Omraade — kunde det derfor have sin Fordel ved saa vigtige Forhandlinger som dem, der stode i Udsigt i 1858, at begynde med at drage en bestemt Grænse imellem, hvad der statsretligt var Forbundets og hvad det danske Riges Competence underlagt, især da det derved fra Begyndelsen af var faktisk afgjort og gjensidigt anerkjendt, at Slesvig laa i den afgrænsede Del, til hvilken Forbundet maatte forholde sig internationalt.

Efter at Andræ den 10. Juli var traadt ud af Ministeriet, og Hall, som havde anbefalet nys nævnte Fremgangsmaade, samme Dag tillige med Conseilpræsidiet havde overtaget Udenrigsministeriet, hvilket han paa den korte Episode nær, da Rottwitt var ved Roret (2. December 1859 til 4. Februar 1860), beholdt til Slutningen af 1863, erklærede Regeringen den 15. Juli i Frankfurt, at den var villig til at betragte Fællesforfatningen som midlertidig sat ud af Virksomhed for Holstens og Lauenburgs Vedkommende og til at begynde Forhandlinger, som kunde angaa disse Hertugdømmers Gjenindordnelse under Helstaten. I Frankfurt var imidlertid Exekutionsudvalget, et af 5 Medlemmer bestaaende Udvalg, som i Henhold til Exekutionsordningen af 3. Avgust 1820 under opstaaede Stridsspørgsmaal paa et vist Tidspunkt skulde drages med ind i Forhandlingerne, kaldt til Virksomhed og sat i Forbindelse med det tidligere Udvalg, saa at der fra nu af altid bliver Tale om de forenede Udvalg. Under 12. Avgust faldt der en ny Forbundsbeslutning, som, i det den antog den danske Regerings Tilbud, men fandt det ufuldstændigt, med en Frist af 6 Uger forlangte ogsaa §§ 1—6 af den holstenske Særforfatning og andet mere sat ud af Virksomhed. Endelig indstillede v. d. Pfordten paa de forenede Udvalgs Vegne den 11. November, da ovennævnte Frist var siddet over, at Exekutionskommissionen skulde stille Forslag til de videre fornødne Skridt paa Exekutionsfremfærdens Vej; men de modtog nu Forbundets Underretning om, at alle de af det stillede Forlangender vare opfyldte. Den 6. November 1858 havde nemlig den danske Regering ved to Kgl. Kundgjørelser, hvoraf den ene støttede sig til et i Forfatningslovens § 23 taget Forbehold, hævet de omtalte Love og Paragrafer for Holstens og Lauenburgs Vedkommende og ved en tredje indkaldt de holstenske Stænder til den 3. Januar 1859.

Forbundsforsamlingen besluttede derfor nu at opsætte den under 12. Avgust indledede forbundsretlige Exekutionsfremfærd og bemyndige de forenede Udvalg til at give Beretning om Forhandlingerne med Stænderne, enten naar de vare endte, eller medens de førtes.

Ved Kundgjørelsen af 6. November var Sondringen mellem Forbundet og Danmarks Rige indledet paa alle Punkter. Krigs-, Marine-, Finans- og Udenrigsministeren vare fra nu af. for saa vidt deres Virksomhed angik Holsten og Lauenburg, ene ansvarlige for Kongen. Der skete dog ingen Deling af Hær, Marine eller Finanser; de bestyredes fremdeles i Henhold til Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 som Helheder, men hørte for en Del, som betegnedes ved Forholdstallet $78,_{36}$, under Rigsraadets Ressort, medens de for en Del, som udtryktes ved Tallet $21,_{64}$, afhang af Kongen som absolut Hersker over de tyske Forbundslande. Selvfølgelig var denne Tilstand ikke opretholdelig for længere Tid. Enten maatte Forfatningen, som Regeringen haabede, uforandret eller afændret, udvides til paa ny at omfatte hele Monarkiet, eller der maatte indtræde en virkelig Deling af Fællesinstitutionerne, hvad Holstenerne dog ikke vilde gaa ind paa, uden at de fik Slesvig med sig.

Saa snart Kundgjørelsen af 6. November 1858 var udkommen, gik der et Raab gjennem Tyskland om, at Slesvig nu var inkorporeret i Kongeriget, og skjønt dette ikke var rigtigt, i det Kongeriget og Slesvig hver havde deres særlige Forfatninger og kun sammenholdtes ved Fællesforfatningen, der midlertidigt var hævet for Holsten og Lauenburg, var dog den af Forbundet indirekte anerkjendte Tilstand egnet til hos Helstatens Modstandere i Danmark at vække Forhaabninger om, at den kunde lede til en med deres Ønsker og de statsretlige Forhold mere

overensstemmende Ordning end den af 1852. I den Henseende var den svensk-norske Regerings Holdning ikke uden Betydning. Kong Oskar I havde under Krimkrigen sluttet Forbund med Frankrig og England og havde derved faaet Mod og Kraft til at frigjøre sig for det russiske Tryk. som fra 1812 af havde hvilet paa Sverig, og lade sin Stemme høre i Evropa med en mere nordisk Klang end før. Han yndede ikke Helstaten, stillede sig kjendeligt mere og mere paa Ejderstatens Standpunkt og betegnede Sverig som en af Slesvigs Garantimagter paa Grund af Traktaten af 3. Juni 1720. Det var en udbredt Tro i Evropa, at Sverig ønskede Holsten skilt fra det øvrige Rige med den politiske Bagtanke, at Londontraktaten derved vilde miste sin Grund og give Plads for en dynastisk Union mellem de nordiske Riger. Men enhver Politik maa finde sig i at blive sat i Forbindelse med egennyttige Bevæggrunde, og de mindst rigtige tros ofte mest. For Sverig var det naturligt at ønske den tyske Indflydelse i Danmark trængt saa langt tilbage som muligt. Efter Ministeriet Ørsteds Fald blussede den nordiske Fællesfølelse mægtigt op. Der fremkom en stor Mængde Artikler i evropæiske, mest franske Blade, som lignede en Agitation imod den bestaaende Ordning i Danmark. Den svensk-norske Kronprins Carl besøgte Kjøbenhavn, hvor Studenterne bragte ham et Fakkeltog, og omtrent paa samme Tid udkom Baron Blixen-Fineckes Skrift: „Skandinavismen praktisk“, der foreslog en gjensidig Adoption af de nordiske Kongehuse. Den danske Udenrigsminister Scheele fandt Anledning til den 20. Februar 1857 i en Cirkulærnote til St. Petersborg, London og Paris at fralægge Regeringen Andel i det opstaaede Røre og forsikre, at den stod fast paa Grundlag af Monarkiets Integritet og den ved Londontraktaten og Tronfølgeloven iværksatte Ordning. En svensk Cirkulærdepeche

af 4. April besvarede Scheeles, og der kunde i Anledning heraf let være opstaaet nogen Misstemning mellem de nordiske Regeringer, men da Scheele faa Dage efter gik af, vedblev Forholdet som tidligere at være saa venskabeligt som muligt mellem de nordiske Hoffer. Den svensk-norske Regering raadede den danske til at give efter for det tyske Forbund i alt, hvad det med nogen Ret kunde fordre for de tyske Hertugdømmer, naar blot Slesvig holdtes uden for Forbundets Indflydelse. Hvad Forbundet maatte forlange for Holstens og Lauenburgs Vedkommende, vilde efter dens Mening blive betragtet som et indre tysk Anliggende, hvori ingen fremmed Magt vilde blande sig, selv om Forbundet skulde skride til en i Virkeligheden ikke i Forbundslovgivningen hjemlet Exekution. Men ved Ejderen endte det tyske Forbunds Rettigheder, og saa snart en tysk Soldat overskred denne Flod, blev den dansk-tyske Strid til et evropæisk Anliggende. For denne Opfattelse søgte Grev Manderström at vinde den engelske og den franske Regering, som allerede vare opmærksomme paa den dansk-tyske Strids Karakter og havde advaret Forbundet mod en Overskridelse af dets Competence. Der var saaledes en Opfattelse i Frembrud hos de venskabeligsindede Magter, som kunde yde Danmark en vægtig Støtte under Stridens videre Gang; thi England og Frankrig, Slesvigs Garantimagter, stode efter Krimkrigen mægtige i Evropa og maatte antages ogsaa at have Viljen til at støtte Danmark mod Tyskland.

I det Regeringen ved Kundgjørelsen af 6. November 1858, uden at forandre sit eget Standpunkt, saa at sige havde rakt Haanden til en Hjælp, maa det kun beklages, at den ikke satte Forsvarsvæsenet i Stand til at kunne løse de Opgaver, som muligt kunde blive stillede til det. I Slesvig fandtes der ikke et eneste militært Støttepunkt,

og Hærvæsenet henlaa uordnet i den Tilstand, hvori det ved Helstatens Oprettelse i 1852 var bragt. I Kjøbenhavn, Krigsbestyrelsens Sæde, var Tjenestesproget i de fleste Afdelinger tysk, i det nu ogsaa en sydslesvigsk Bataillon, den 13., var forlagt der hen. I Holsten lagdes der af Hensyn til Forsoningen en Dæmper paa enhver Ytring af dansk Nationalfølelse fra de derværende Troppers Side, medens denne dog ved den Tvang, der udøvedes mod den, kun tiltog i indre Styrke. Men Omstændighederne vare ikke gunstige for en hensigtsmæssig Ordning af Forsvarsvæsenet, fordi man havde en Følelse af, at de politiske Forhold krævede nogen Forsigtighed, for at man ikke ved at slaa paa Sværdet skulde give Politiken en Karakter, som kunde være den skadelig. Ministeriets Chef imødegik vel i Rigsraadet 1858, da to Udkast til Love, det ene om organisatoriske Bestemmelser for Landmilitæretaten, det andet om Monarkiets Befæstning, vare forelagte Raadet, bestemt de Udtalelser om Forslagets Ubetimelighed i politisk Henseende, som fremkom; men ikke desto mindre syntes Ministeriet dog ikke i Virkeligheden at have staaet de fremsatte Anskuelser meget fjærnt. Befæstningen agtedes nemlig begyndt ved Kjøbenhavn, og Befæstningsplanen i sin Helhed var kun fremstillet som en Motivering for de Arbejder, der foresloges strax satte i Værk. Det sidstnævnte Lovudkast førte derfor kun Titlen: Udkast til Lov om Kjøbenhavns Befæstning mod Søsiden og Projectering af Befæstningsanlæg paa forskjellige Punkter af Monarkiet. Søbefæstningens Paabegyndelse blev fremtvungen ved, at Ministeriet gjorde Sagen til et Kabinetsspørgsmaal. Det saa ud, som om Ministeriet med Flid havde lagt Befæstningsarbejdets Begyndelse hen til et Punkt, der ikke kunde indeholde nogen som helst Trusel mod Tyskland. For Hærlovens Vedkommende var det tilsyneladende de

ubestemte Statsforhold, som bevirkede, at den ikke førtes igjennem. Der skete Indsigelser mod Helstatshæren, hvilken Udkastet selvfølgelig havde for Øje, baade fra dansk og fra holstensk Side. Flere Holstenere fordrede det holstenske Forbundskontingent udsondret med egen tysk Kommando og med tyske Officerer.

Det, som vandtes i 1858, var kun, at der var lagt en bestemt Plan for Ordningen af Hæren og for Befæstningen, hvad der altid er noget og noget ikke uvigtigt. Da vi nogle Aar senere begyndte at ruste, blev det i 1858 forelagte Arbejde Grundlaget for, hvad der skete, hvorfor det vil være hensigtsmæssigt alt her at fremstille Grundtrækkene af den Ordning, som i 1858 drøftedes uden at faa Lovskraft.

Befæstningsplanen havde sit Udspring fra den første slesvigske Krig. En Kommission, der var nedsat den 3. Maj 1851 og under 30. Juni s. A. havde afgivet sin Betænkning, foreslog de Stillinger, som havde været forsvarede i Krigen, nemlig Danevirke, Dybbøl og Fredericia-Strib, bevarede eller udvidede og end videre Indretning af Østerøen ved Nyborg til et befæstet Afsnit samt en Befæstning af Kjøbenhavn med fremskudte Værker, saa vel mod Søsiden som mod Land, og Anlæg af forskjellige Kystbatterier. Da Helstaten var indført ved Kundgjørelse af 28. Jan. 1852, overdroges det den 3. Juni s. A. en ny Kommission, for hvilken General de Meza var Chef, at overveje, om de forandrede Forhold vilde nødvendiggjøre Modifikationer i det foreslaaede System, eller om det kunde bringes til at medomfatte Holsten og Lauenburg. Da dette sidste var besvaret bekræftende, udarbejdede Ingenieurkorpset Detailplaner, og der foretoges intet videre ved Sagen førend efter Ministerskiftet 1854, da Krigsminister Lüttichau den 29. Januar 1855 atter overgav den i sin Helhed til en Kommis-

sion, hvis Formand var General de Meza. Denne Kommissions Betænkning, der afgaves den 9. Januar 1857, blev Grundlaget for, hvad Krigsminister Lundbye foreslog i 1858, og indeholdt følgende: Først anbefalede den Etablering af en militær Station paa Monarkiets Sydgrænse til Afbrydelse ved en Krigs Udbrud af Jærnbanen fra Berlin til Hamburg paa det Sted, hvor den gaar ind over Grænsen, dernæst ved Ejderen nogle Jordværker og paa passende Steder Projectering af Feltbefæstninger, som kunde udføres i Krigstid, samt bag disse en lignende Forberedelse af Danevirkestillingen i Forbindelse med Anlæg ved Sliens Munding. Medens Ejder- og Danevirkestillingen vare Frontalstillinger — saadanne, der sætte Bom for Fjendens Fremmarche —, hørte den foreslaaede Befæstning ved Sliens Munding til de saakaldte Flankestillinger, hvilke, støttede til Havet, altsaa sikrede mod at kunne omringes, derved at deres Besætninger efter Omstændighederne kunde formindskes eller forøges, maatte tvinge Fjenden til den yderste Forsigtighed for ikke at se Forbindelsen med Tyskland, naar han rykkede mod Nord, pludselig afskaaren paa et eller andet tilbageliggende Punkt. Som saadanne Flankestillinger foreslog Kommissionen, foruden Sliens Munding, end videre Dybbøl, Fredericia-Strib og endnu nordligere Helgenæs, som ved nogle Jordværker skulde forberedes til Forsvar i Krigstid, medens den lille Fæstning Fladstrand, som endnu ikke var nedlagt i 1858, og som med de ud for samme liggende Øer sluttede sig til sidstnævnte Art af Befæstninger, ikke tænktes opretholdt.

I anden Række bag Flankestillingerne foresloges Østerøen ved Fæstningen Nyborg gjort til et befæstet Afsnit og ved nogle Batterier paa Sprogø sat i Forbindelse med nogle lignende befæstede Afsnit ved den

lille Fæstning Korsør. Yderligere foresloges paa Sjælland Kronborg opretholdt ved Indløbet til Sundet og Kjøbenhavn omgiven med en ny sammenhængende Vold og 2 fremskudte Forter. Den om Kjøbenhavn værende gamle Vold var nemlig betydningsløs, eftersom Forstædernes Bebyggelse udvendig fra havde skudt sig ind mod dens Glacis, og Fæstningsportene vare vegne for brede Gab, gjennem hvilke Forbindelsen med Forstæderne gik. Men Regeringen holdt ikke desto mindre paa de gamle Volde som et Pant paa en mere fremskudt Befæstning, om hvis Hensigtsmæssighed der imidlertid herskede Tvivl, og mod hvilken der i alt Fald ytrede sig en almindelig Misstemning.

Paa dette Grundlag byggede Krigsminister Lundbye sin Plan. Det foran udviklede System havde en Sommerkrig for Øje, thi ligesom Flankestillingerne støttede sig til Havet, saaledes erholdt ogsaa Danevirkestillingen, som senere vil blive vist, sin Styrke ved Oversvømmelser. Kommissionen havde derfor ogsaa tænkt paa nogle Befæstninger, der vare brugelige under en Vinterkrig; men da Bekostningerne derved vilde stige til 40 Millioner Rigsdaler (80 Millioner Kroner), opgav Lundbye disse i Fortrøstning til, at det maatte høre til Undtagelsestilfælde, at et Felttog begyndte om Vinteren, og at Forsvaret i det mere sandsynlige Tilfælde, at et Sommerfelttog fortsattes ind i Vinteren, vilde i højere eller mindre Grad finde Lejlighed og Midler til i Tide at tage Sikkerhedsforholdsregler med Vinteren for Øje. End videre bortskar han af Forslaget alle de Anlæg, som fordrede en saa ringe Bekostning, at de ikke behøvede at komme ind under en større extraordinær Bevilling. Han standsede altsaa ved:

Danevirkevoldens Forstærkning ved Anlæg af Jordværker, Foranstaltninger til Vandløbenes Opstemning og

Forberedelser til Indretning af et Indskibningspunkt ved Sliens Munding; Dybbølstillingens Befæstning ved Værker af en noget stærkere Art; Fredericias fuldstændige Befæstning; Kjøbenhavns Befæstning ved fremskudte Værker saa vel mod Land- som mod Søsiden; Kystbatteriers Anlæg paa forskjellige Punkter.

Bekostningen ved disse Anlæg regnedes i det hele til 30 Millioner Rigsdaler (60 Millioner Kroner), hvori Kjøbenhavns Landbefæstning ikke var medregnet, da Udgifterne til denne mentes i det væsentlige at kunne dækkes ved Salg til Byggegrunde af det tidligere Fæstningsterrain. I det Lundbye af Hensyn til Øjeblikkets vanskelige Forhold, der maatte vække Betænkelighed ved nu at foreslaa endelig løst et Spørgsmaal af saa stor Vigtighed og saa bekostelige Konsekvenser som Befæstningsspørgsmaalet i dets fulde Udstrækning, som alt berørt, indskrænkede sig væsentligst til nu kun at fordre Kjøbenhavns Befæstning mod Søsiden paabegyndt, forlangte han til den øvrige Befæstning kun en ringe Sum til Projectering; men den afsloges ham. Naar dette senere i Ind- og Udland[1]) er blevet lagt Rigsraadet til Last, maa det bemærkes, at selv om Anlæget i sit hele Omfang var blevet paabegyndt, hvortil der ikke fra Krigsbestyrelsens Side forelaa noget egentligt Forslag, vilde det langtfra have været færdigt i 1864. I dette Aar vilde efter Ingenieurkorpsets Indstilling af 1857 kun den egentlige Dybbølstilling (ikke Brohovedet) og Danevirkestillingens Centrum have været fuldførte; Danevirke i sin Helhed vilde først have været færdig i 1867, Dybbølstillingen i sin Helhed først 1870, Fredericia først i 1887. Dog er det en Selvfølge, at naar der var blevet be-

[1]) Se F. de Bas: L'armée Danoise en 1864, le Dannevirke et Dybból, étude historique et militaire (Arnhem 1867), S. 23—24.

gyndt paa Planens Udførelse, om ikke i 1858, saa i 1859 eller 1860, vilde Forholdene have forandret Tidsfølgen for Anlægene, og en hel anden og bedre Forsvarsstand vilde være bleven naaet, end der i Virkeligheden erholdtes.

Med Hensyn til Hærordningen var Rigsraadets Holdning mere beklagelig, thi den bestaaende Tilstand fødte Usikkerhed i alle Retninger. Uagtet der under den første slesvigske Krig var indført almindelig Værnepligt, var den Hærordning, som skulde have svaret til det nye Rekruteringsgrundlag, endnu ikke kommen. Alle de under første Krig med Møje og langsomt oprettede Reserve- og Forstærkningsbatailloner vare forsvundne uden at have efterladt sig Spor i Tilstanden, og de betydelige Beholdninger, som vare erhvervede fra Oprørshæren, til Dels spildte, fordi de ikke vare benyttede i rette Tid til en Organisation, som de vilde have lettet. Hvad der behøvedes, var en paa Krig beregnet Ordning, thi Planen af 1842, der benyttedes som Norm for Bevillingerne, havde kun skabt en Fredsordning, hvis Supplement, Krigsordningen, aldrig var kommet, og, hvis den var kommen, ikke vilde have passet til de forandrede Forhold. For at faa en Hær tilnærmelsesvis af en noget lignende Styrke som den, vi havde haft organiseret under den første slesvigske Krig, ordnet ved Hjælp af de bestaaende Kadrer, havde General Thestrup tidligt foreslaaet, at lade Infanteribataillonerne beholde 8 Aars Mandskab, hvilket omtrent vilde udgjøre 1600 Mand, i deres Ruller, men dernæst organisere Bataillonen saaledes, at den i Krigstid kunde danne to Batailloner. Dette Forslag fandt alt under General Hansen som Krigsminister Bifald og var optaget i den af Lundbye i 1858 forelagte Plan, hvor der i den Anledning var forlangt flere Befalingsmænd for Kadrerne. Paa dette Grundlag fore-

slog bemeldte Plan, der under Ministerens Ledelse væsentlig var udarbejdet af Kapitajn i Generalstaben S. Ankjær, en Udvikling af Hæren i Krig til 3 Divisioner og 9 Brigader, omfattende 50—60000 Mand, $2^1/_2$ pCt. af Befolkningen, thi det var, som alt berørt, hele Monarkiet, der dannede Lovudkastets Grund, hvorfor det ogsaa var i Overensstemmelse med den tyske Krigsforfatning. Lovudkastet erkjendtes for klart og dygtigt, alle Hærens Udfoldning betingende Forudsætninger vare tagne med i Betragtning. Ogsaa anerkjendte man Tanken deri og tilstod Krigsministeren paa Finansloven nogle mindre Beløb til at forberede Overgangen til det nye System. Saaledes gaves der blandt andet Krigsministeren Midler til hvert fjerde Aar at lade hver Bataillon til Prøve udfolde sig til to i en Exercertid, men denne Bevilling bidrog kun til at gjøre Dubleringstanken parodisk; thi det, som det kom an paa, var ikke en Deling af en taktisk Afdeling i to for en kort Tid, hvad der ingen Kunst er, men derimod en i hele Tjenesten og Administrationen gjennemført fast Ordning, som gjorde de to Afdelinger til virkelig organiske Krigsbatailloner, der kun i Fredstid vare enige om én Fredskadre.

Den nærmeste Tid efter Kundgjørelsen af 6. November 1858 forløb i øvrigt forholdsvis rolig, fordi Napoleon III den 1. Januar 1859 ved Nyaarskuren i Tuilerierne lod de bekjendte Ord om Forholdet til Østerrig falde, som pludselig gav hele Evropa og navnlig Østerrig og Preussen andet at tænke paa end det nordtyske Anliggende. De holstenske Stænder kom endog til at savne den Del af den evropæiske Opmærksomhed, som hørte til deres Forhandlingers daglige Brød, og indlod sig paa en Realitetsforhandling, som gik bort fra Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 uden i det mindste i Formen at forlange et

Slesvigholsten. De foresloge Kongeriget, Slesvig, Holsten og Lauenburg gjorte til 4 selvstændige Dele med besluttende Myndighed hver for sig, et Forslag, som Grev Sponneck i et Skrift her hjemme, der mødte en stærk Kritik, raadede til ikke helt at forkaste. Rigsraadet, af hvilket Holstenerne og Lauenburgerne vare udtraadte, samledes dette Aar i Kjøbenhavn, og Kongeriget og Slesvig vare altsaa forenede ved et konstitutionelt Baand, som ikke tillige omslyngede Holsten. Den holstenske Stænderforsamling havde ønsket, at der i Mellemtiden, indtil en ny Ordning kunde komme i Stand, af den og af Lauenburgs Ridder- og Landskab maatte tages Beslutning om Fælleslovgivningen, for saa vidt den vedkom dem, men Regeringen tilstod ikke dette. I Patent af 23. September 1859 lovede den kun, at saadanne Anliggender, som før Fællesforfatningens Tilblivelse havde hørt under den stænderske Competence (ɔ: saadanne, som medførte Forandring i personlige og Ejendomsforhold eller Skatter og offentlige Byrder) ikke skulde blive gjorte til Gjenstand for Lovgivningsarbejder af Rigsraadet, uden at Stænderne havde haft dem til Betænkning først, for saa vidt Holsten angik. Med Hensyn til Fællesudgifterne fastslog Kongen første Gang for Finansperioden 1860—62 i Bekjendtgjørelse af 25. September 1859 Holstens Bidrag i Henhold til Normalbudgettet af 1856.

Det Stød, som Napoleon i Italien førte mod Østerrig, rystede Tyskland, hvor alle Forhold fra nu af forandredes. Den preussiske Konge var Aaret før paa Grund af Hjærneblødhed bleven uskikket til at regere, og hans Broder Wilhelm, som derefter havde grebet Statsstyrelsen, var den 7. Oktober 1858 bleven formelig Regent. Med den nye energiske Hersker var Haabet blevet vakt om en ny Æra. Prinsregenten anslog ogsaa strax patriotiske

Strænge, og da Krigen i Italien udbrød, rustede han sig for at gribe ind i den, men paa en Maade, som ikke tiltalte Østerrig, da den maatte føre til, at Preussen fik Overledelsen i Tyskland. Den 14. Juni 1859 mobiliserede Preussen 6 Armékorpser, den 25. opstilledes et sydtysk Korps ved Overrhinen, den 4. Juli androg Preussen hos Forbundet paa, at ogsaa 9. og 10. Armékorps, til hvilket sidste det holsten-lauenburgske Kontingent hørte, maatte mobiliseres, og at Overkommandoen over alle tyske Stridskræfter maatte overdrages Kronen Preussen. Dette kunde Østerrig umuligt finde sig i; det vilde nok tilstaa Prins Wilhelm Overkommandoen, men kun som Forbundsfeltherre. Prinsregenten vilde imidlertid ikke lade sig nøje hermed, da han paa ingen Maade som Hærfører vilde være Forbundet underordnet. Freden i Villafranca den 10. Juli afbrød saa vel denne Strid som den større i Italien; men Preussen forlod ikke det Standpunkt, som det havde benyttet Østerrigs Forlegenheder til at indtage. Det vilde ikke paa ny ind i Østerrigs Ledebaand og understøttedes af et Parti i Tyskland. Den 16. September 1859 stiftedes den tyske Nationalforening, som havde Tysklands Udvikling under Preussens Ledelse til Maal. Men paa samme Tid, Rivaliteten mellem de to tyske Stormagter saaledes blev en Kjendsgjerning, traadte ogsaa Mellemstaterne frem for at sikre sig Indflydelse paa det tyske Riges Fremtid. Bayern, Sachsen, Hannover, Würtemberg, Kurhessen, Hessen-Darmstadt og Nassau forenede sig og foreslog paa en Conference i Würzburg Foranstaltninger til en Gjennemførelse af større tysk Enhed gjennem Forbundet. De havde ikke blot Rigets indre Omstøbning for Øje, i det de foreslog f. Ex. en Højesteret i Forbundet, fælles Lovgivning, ens Vægt og Maal o. s. v., men ogsaa dets Stilling udad til, i det de

anbefalede Krigsforfatningens Revision, Nord- og Østersøkysternes Befæstning o. s. v.

I og for sig syntes disse Enhedsbestræbelser at maatte vanskeliggjøre en Tilbagevenden til den danske Helstat og at maatte føre til en national Løsning af den dansk-tyske Strid i Overensstemmelse med de Principer, som indtil 1851 havde været de ledende hos den danske Regering; thi naar det tyske Forbund blev til noget andet, end det hidtil havde været, var det selv under Forhandlingerne i 1851 og 52 forudsat, at den ved Kundgjørelse af 28. Januar 1852 tilsigtede Ordning vilde blive uholdbar. Der var derfor god Føje for den danske Regering til at forholde sig rolig afventende i den Stilling, Provisoriet havde skabt; men dette tillodes den ikke, thi ligesom ethvert Opsving af den tyske Nationalitets- og Enhedsfølelse tidligere havde været ledsaget af særlige Stemningsudbrud for Slesvigholsten, saaledes vaktes ogsaa i 1860, medens den dansk-tyske Strid hvilede i Frankfurt, pludseligen Opmærksomheden for Slesvig ved, hvad der tildrog sig i den slesvigske Stænderforsamling og i det preussiske Deputeretkammer.

I Hertugdømmet Slesvig, hvor Nationaliteterne mødtes i en daglig Kamp, og hvor der i Stænderforsamlingen var et dansk og et tysk Parti, som hidsede hinanden, var Tonen altid lidenskabelig. Derhos udviklede de nye Embedsmænd, som vare indsatte af Tillisch, den Tjenstivrighed, som er karakteristisk for nye og unge Kræfter, og den af dem gjennemførte Orden i dansk Aand føltes som et Tryk af de Tysksindede. I 1860 lød der fra Stændernes tyske Flertal næsten oprørsk Tale; det protesterede mod alle bestaaende og fremtidige Love, som skilte Slesvig fra Holsten, og betegnede Tilstanden i Slesvig som manglende al Orden og Lovlighed. I Berlin var det nogle Adresser

fra Slesvig, der tjente som Anledning til, at Hertugdømmets Forhold kom paa Tale. I Dagene den 3. og 4. Maj førtes der om denne Gjenstand en levende Diskussion, i hvilken nogle Ministre toge Del og lagde samme Opfattelse for Dagen som Husets øvrige Medlemmer. Man vedkjendte sig aabent Slesvigholstenismen, udtalte sig imod Londontraktaten og for, at Tyskland ikke skulde tillade, at Slesvigholsten tilhørte en fremmed Stat. Denne Stemningstilkjendegivelse stod i Forbindelse med Preussens nye Stilling og med en ny Hærlov, som strax nærmere skal omtales. Man drøftede almindeligt i Preussen, om man vedblivende skulde underordne sig Østerrig og Forbundet i den danske Sag, og om man, ligesom under den første slesvigske Krig, skulde taale alle en Forbundsexekutions og Indblandings Følger, deriblandt først og fremmest Blokaden, som alene skadede de nordtyske Havne, for til sidst, ligesom da, at se Forholdene i de danske Hertugdømmer ordnede paa en de preussiske Interesser modstridende Maade, eller om ikke snarere Preussen skulde mande sig op til at have en Vilje med Hensyn til denne Sags Fremtid og derved hævne Forsmædelsen fra 1850.

Hvad der utvivlsomt fremgik af det skete, var, at Preussen alene uden Østerrig havde rejst eller i alt Fald røbet Lyst til politisk at rejse det slesvigske Spørgsmaal, medens Forbundet behandlede det holstenlauenburgske. Men Sagen vakte Opsigt og alarmerede baade den engelske Udenrigsminister, Lord Russell, og det svenske Hof. I Stockholm var Aaret i Forvejen den 8. Juli 1859 Kong Oscar død og var bleven efterfulgt paa Tronen af Kong Carl XV. Kong Frederik VII, der var hans personlige Ven, havde strax efter hans Tronbestigelse paa sin Lystjagt „Falken“ aflagt ham et Besøg i Stockholm, og Kong Carl optog med Oprigtighed sin Faders

Politik. Vor Udenrigsminister rettede strax efter Optrinnet i Deputeretkamret en alvorlig Beklagelse og Protest til Kabinettet i Berlin, og en længere heftig Brevvexling paafulgte mellem ham og den preussiske Udenrigsminister Schleinitz, en Brevvexling, i hvilken den østerrigske Udenrigsminister ikke deltog. Den svenske Udenrigsminister, Grev Manderstrøm, optraadte i London til vor Understøttelse og Forsvar; men det preussiske Kabinet var ogsaa virksomt der og søgte at bevise for Lord Russell, at Slesvigs nærværende Stilling meget lignede en Inkorporation i Kongeriget, og at det tyske Sprog var undertrykt i Skole og Kirke, hvorved Danmark havde forsyndet sig i dobbelt Henseende, eftersom det havde lovet, ikke at inkorporere Slesvig og at give det tyske Sprog samme Beskyttelse som det danske. Den sidste Beskyldning støttede sig kun til misfornøjede Raab fra Tyske i Slesvig, thi nogen Forandring i den af Tillisch og Carl Moltke indførte Sprogordning var der ikke gjort.

Denne Strid var endnu ikke endt, da Forbundet paa ny traadte frem paa Holstens Vegne. Efter at Forbundet den 8. Marts 1860 havde besluttet, at i Mellemtiden, indtil en endelig Aftalerne 1851—52 opfyldende Forfatningstilstand var tilvejebragt, alle Love, som forelagdes Rigsraadet, ogsaa skulde forelægges Stænderne i Holsten og Lauenburg, og at ingen Lov om Fællesanliggender maatte udkomme for Holsten og Lauenburg, uden at disses Stænder havde givet deres Samtykke til den, rejste den oldenburgske Regering i Juli 1860 Anklage mod Danmark, fordi Statsbudgettet for 1860—61 var kundgjort Holsten og Lauenburg, uden at disse Hertugdømmers Stænder havde givet deres Minde til samme. Efter at de forenede Udvalg havde faaet Østerrigs og Preussens Gesandter til i Kjøbenhavn at indhente Oplysninger om den fulgte Fremgangsmaades Natur, behandledes Sagen

i Udvalget, indtil den et halvt Aar senere, den 7. Februar 1861, blev Gjenstand for en Forbundsbeslutning, der ikke erkjendte Bekjendtgjørelsen af 25. September, som fastslog Holstens Andel i Fællesudgifterne, for at være i retslig Kraft i Holsten og fastsatte Exekution, hvis der ikke inden 6 Uger fra den kongelig-hertugelige Regering indløb Erklæring om, at den vilde efterkomme de ved Forbundsbeslutningen af 8. Marts 1860 trufne Anordninger for Mellemtiden.

Den danske Regering kunde ikke indrømme Holstens Stænder den ønskede Bevillingsret, uden at et tilstrækkeligt Tilskud til Fællesudgifterne var sikret, og overhovedet ikke tilstaa Stænderne Beslutningsmyndighed, uden for saa vidt de andre Landsdeles Selvstændighed ikke derved sattes i Fare. Den var i det højeste kun tilbøjelig til at tilstaa Stænderne Beslutningsmyndighed i de Fællesanliggender, som angik Person og Ejendom i Holsten, og kun under den Forudsætning, at Regeringen, hvis overensstemmende Beslutninger ikke kunde erholdes fra Rigsraad og Stænder, kunde sætte det Vedtagne forskjelligt i Udførelse i Monarkiets to Dele. Et Tilbud i denne Retning blev gjort om en selvstændigere Stilling for Holsten under Provisoriet. Den engelske Udenrigsminister henvendte sig fortroligt til den preussiske derom. Samtaler desangaaende fandt ogsaa Sted i Kjøbenhavn mellem den engelske Gesandt, Mr. Paget, og Hall. Der kom imidlertid intet Udbytte af disse Forhandlinger. Preussen vilde ikke erkjende den danske Regerings Ret til at opretholde Fællesforfatningen og Rigsraadet, naar disses Gyldighed var benægtet for de tyske Hertugdømmers Vedkommende, og viste en handlelysten Holdning, hvis Fare forøgedes ved de militære Reformer, som Prinsregenten satte i Værk, og som her maa omtales.

Indtil 1860 var den preussiske Hærs Organisation

den, som var skabt ved den berømte Lov af 3. September 1814. Hæren inddeltes i 9 Armékorpser, hvoraf de 8 udgik hvert af én Kreds i Landet, nemlig 1. af Øst- og Vestpreussen, 2. af Pommern, 3. af Brandenburg, 4. af de sachsiske Lande, 5. af Posen, 6. af Schlesien, 7. af Westphalen og 8. af Rhinprovinsen, medens det 9., Garden, rekruteredes fra hele Monarkiet for at danne et Slags Mønsterarmékorps i Berlin, i hvilket alle de provinsielle Armékorpsers Særegenheder forenedes og udjævnedes. Hærens Styrke var 440000 Mand, i det hvert Armékorps kunde bringes op til omtrent 50000 Mand, men for at naa denne Styrke maatte der indkaldes indtil 16 à 18 Aarsklasser, eftersom det Antal af Befolkningen, som aarligen udskreves og uddannedes, kun udgjorde 40000 Mand, og de ældre Aarsklasser paa Grund af tilfældig Afgang vare langt ringere i Tal.

I Scharnhorsts Tid, da Hærloven skabtes, talte Preussen kun 9 Millioner Indbyggere; hvert Armékorps svarede da til én Million Mennesker; i alt udgjorde Hæren, fuldt indkaldt, 5 pCt. af Befolkningen. I Almindelighed kunde man imidlertid den Gang nøjes med mindre Hære end senere, og det var forudsét, at ved politiske Mobiliseringer i Reglen ikkun den saakaldte „staaende Hær“ behøvede at træde under Vaaben. Denne „staaende Hær“ bestod for hvert Armékorps, altsaa for hver Million Indvaanere, naar der ene tages Hensyn til Fodfolket, kun af 14 Batailloner, nemlig 4 Linie-Regimenter à 3 Batailloner, og et Fusilier-Regiment paa 2 Batailloner.

Nu i 1861 kunde man i Almindelighed, naar der mobiliseredes, ikke opstille nogen mindre Hær end omtrent 400000 Mand, fordi Preussens udstrakte Fladerum, dets aabne Grænser, dets mange Fæstninger og Depoter fordrede en saa stor Styrke, der desuden, eftersom Preussens Be-

folkning var fordoblet siden 1814, kun udgjorde omtrent $2^1/_2$ pCt. af den nuværende Befolkning. De, hvem Loddet til Militærtjenesten havde truffet, maatte altsaa indtil deres 16. eller 18. Tjenesteaar møde ved hver Mobilisering, medens de, som havde trukket sig fri i deres 20. Aar, i Reglen vare fritagne for Militærtjenesten i deres hele Levetid. Dette passede nu allerdaarligst i et Land, hvor Værnepligten var fuldt personlig og de Værnepligtige ikke, som i alle øvrige Lande i Evropa paa den Tid, indbyrdes kunde bytte Lod. Halvdelen af Hæren bestod derfor af ældre, sædvanligvis gifte Borgere, hvis Misstemning over den uretfærdige Ordning jævnligt kom til Udbrud. Store Forstyrrelser havde ledsaget Landeværnsbataillonernes Opstilling ved enhver Mobilisering, og af saadanne havde Preussen siden den første slesvigske Krig, selv naar de partielle, som f. Ex. den i Anledning af Neufchâtel, fraregnes, haft tre, nemlig i 1851, 1854 og nu sidst i 1859.

Midlet til at bøde paa disse Svagheder var en Forhøjelse af det Tal, som aarlig toges til Uddannelse, og Prinsregenten foreslog derfor det aarlige Kontingent bestemt til 63000 Mand i Steden for 40000, saa at 7 Aarsklasser vilde kunne give den Styrke, som ansaas nødvendig ved Mobiliseringen. For saa vidt var han ikke i Strid med det almindelige Ønske, men desto mere, da han fordrede Fredskadrernes Tal gjort saa stort, at hele den nævnte Styrke kunde optages i dem, og den hidtidige toaarige faste Tjenestetid forandret til en treaarig, for at alle Kadrerne, selv i Fredstid, kunde have den for Øvelserne som nødvendig ansete Styrke. Da der samtidig med denne Omordning ønskedes saadanne Indretninger skabte, som kunde befordre en nok saa pludselig Indkaldelses rolige og regelmæssige Fuldbyrdelse, saaledes ikke blot Magasiner og Depoter for alle mulige

indtrædende Fordringer, men faste Kadrer for Train og for saadanne militære Myndigheder, som tidligere først oprettedes, naar Krigen stod for Døren, var den Kadreforøgelse, som foresloges, — naar vi her tage alle Vaaben med —: 36 nye Infanteri-Regimenter à 3 Batailloner, 9 nye Fusilier-Batailloner for at udvide hvert af de bestaaende Fusilier-Regimenter til 3 Batailloner, 10 nye Kavaleri-Regimenter à 5 Eskadroner og desuden 8 Eskadroner til Forøgelse af 8 Kavaleri-Regimenter, som kun havde 4 hvert, 5 nye Fæstningsartilleri-Afdelinger, 18 nye Pionerkompagnier og disses Indordning med de tidligere bestaaende i 9 Pionerbatailloner, én ved hvert Armékorps, 9 nye Trainbatailloner, ligeledes én ved hvert Armékorps, 4 Krigsskoler og 1 Underofficersskole.

Mod Forslaget til denne nye Hærorganisation rejste der sig i det preussiske Deputeretkammer en højst lidenskabelig Modstand. De forøgede finansielle Byrder, 10 Millioner Thaler aarlig og 5 Millioner én Gang for alle, og den treaarige Tjenestetid satte ondt Blod, men heri blandede sig Mistillid til Prinsregentens virkelige politiske Hensigter og Evner. Man frygtede for, at Regeringen maaske vilde bruge Hæren i reaktionære Øjemed lige over for Folkefriheden, især da man saa, at Hæren, trods de forlangte store finansielle og personlige Ofre, ved en Mobilisering ikke blev en eneste Mand større end tidligere. Forslaget faldt derfor igjennem, men da Regeringen derpaa omtalte de vanskelige Tider og lod det skinne igjennem, at den vilde bruge Hæren i Preussens Storheds Interesse, bevilgedes dog omsider det forlangte under Form af forhøjet Krigsberedskab for ét Aar indtil den 30. Juni 1861, efter at Regeringen havde givet det Løfte, at derved intet skulde præjudiceres med Hensyn til Fremtiden. Dette sidste afholdt dog ikke Regeringen fra at skabe de nye Kadrer som faste.

Hvert af de 9 Armékorpser kom nu til at bestaa af 2 Divisioner, hvoraf hver atter deltes i 2 Infanteri-Brigader (hver bestaaende af 2 Regimenter à 3 Batailloner), 1 Kavaleri-Brigade, 1 Fusilier-Regiment paa 3 Batailloner, 1 Artilleri-Brigade, 1 Pionerbataillon og 1 Trainbataillon.

Af det Aar, for hvilket det forhøjede Budget var vedtaget, var Halvdelen forløben, da Kong Friedrich Wilhelm den 2. Januar 1861 døde, og Prinsregenten besteg Tronen under Navn af Wilhelm I. Den nye Konge antog strax en krigersk Holdning i alle de Udtalelser, som Tronskiftet gav ham Anledning til, berørte de vanskelige og trange Tider og en nær forestaaende Kamp, under hvilken han ønskede og haabede at kunne føre sin Hær til Sejr. For saa vidt disse Udtalelser ikke blot gik ud paa at fremkalde en for en endelig Bevilling af Forsvarsudgifterne gunstig Følelse af overhængende Fare, hvad der ikke var Anledning til at tro, maatte de sigte til noget bestemt, og det var da navnlig Østerrig og den Kjæde af tyske Magter, som holdt Preussen nede ved at modarbejde dets Indflydelse i Tyskland, som de maatte antages nærmest at være rettede imod. Men det dansk-tyske Spørgsmaal stod ikke uden for denne Sag. Tvært imod var det netop det, som Preussen især var blevet afholdt fra at afgjøre efter sit Ønske, og som den offentlige Stemme pegede hen paa, i det den opfordrede Preussen til at handle. Det vilde jo kun være en Gjentagelse af, hvad det havde forsøgt i 1848, om det paa ny satte sig i Spidsen for den tyske Bevægelse imod Danmark. Stemningen i Tyskland var en saadan, at mange Regeringer vilde tvinges til at slutte sig til Preussen, hvis det tog Ledelsen i sin Haand. Selv Beust havde i de sachsiske Kamre den 7. Januar erklæret, at Sachsen vilde slutte sig til Preus-

sen, hvis det gjorde det. Selvfølgelig forudsatte han Forbundets Mandat; men den dansk-tyske Strids Stilling i Frankfurt kunde hidføre et saadant, thi man stod der lige foran Beslutningen om en Forbundsexekution. Der var altsaa Grund nok til ikke at ansé den preussiske Krigsgjæring for at være ganske uden Forbindelse med Striden med Danmark, om hvilken Kong Wilhelm i sin Trontale den 14. Januar ytrede, at han ansaa det for en national Pligt at tilvejebringe en tilbørlig Løsning af samme. Saaledes opfattedes Forholdet ogsaa almindeligt. Det var den Gang, at den holstenske Advokat Lehmann ved en Lejlighed i Berlin i Fortrøstning til, hvad der vilde ske, tillagde den preussiske Konge Tilnavnet „Erobreren“. Hele Evropa kom i Gevær i Anledning af de preussiske Krigslyster; Danmarks Allierede traadte mere aabenlyst end nogen Sinde før op til dets Hjælp. I Preussen gaves den forhøjede Krigsbevilling endnu for et Aar til den 30. Juni 1862.

Tilstanden var altfor truende til, at vi paa nogen Maade kunde forsvare længer at lade vore Kampmidler ligge hen, som hidtil. Vi vare i det Tilfælde, inden vi kunde føre Krig, først at maatte omdanne Hæren og bygge de Støttepunkter, den behøvede. Der rejste sig ogsaa som Gjenvirkning af Stemningen i Tyskland en national Bevægelse i Danmark for at værge Slesvig og, hvad der hørte Danmark til, mod den truende Indblanding. Den 14. Januar 1861 stiftedes „Danevirkeforeningen“, og to Dage senere fremkom i et Møde af Rigsdagsmænd en af ledende Mænd i forskjellige Partier, Tscherning, Madvig, J. A. Hansen og Blixen-Finecke, forfattet Adresse, der senere, den 17. Maj, forsynet med 71,006 Underskrifter, overraktes Conseilpræsident Hall. Den bevidnede Folkets Redebonhed til at bære ethvert Offer, som var nødvendigt for at hævde Kongerigets og Sles-

vigs bestaaende konstitutionelle Forbindelse og den danske Nationalitets lovlige og billige Ret i Slesvig. Det var nemlig Programmet fra før 1852, som foresvævede alle som det, der i større eller mindre Fylde maaske kunde opnaas ved Stillingen til Forbundet, og det var Slesvig, som i ethvert Fald maatte værges mod en mulig preussisk Erobringspolitik.

I Januar Maaned 1861 begyndte der alt at røre sig Liv i de militære Ministerier, om ènd ikke nogen Sum til Krigsrustninger ud over Budgettet endnu var tilstaaet dem af Regeringen. Særlig begyndte Marineministeriet med at sikre sig Søfolk, eftersom disse maatte tages i Tide paa Sessionerne, som afholdtes i Danmark den 1. Februar, i Slesvig sidst i Januar. Men efterhaanden vandt Rustningerne i Omfang og støttedes i April Maaned ved Midler, som senere skulle omtales.

For Hærens Vedkommende var der i Forvejen iværksat nogle Organisationsforandringer og truffet nogle Forberedelser til Halvøens Befæstning. General Thestrup var nemlig bleven Krigsminister den 2. December 1859, da Ministeriet Rottwitt—Blixen-Finecke kom til Roret, og havde beholdt Portefeuillen, da Styrelsen den 4. Februar 1860 atter gik over til Hall med Fenger, Monrad, Casse, Steen Bille, Wolfhagen og H. J. A. Raasløff som Medministre. Thestrup var overbevist om Hensigtsmæssigheden af Lundbyes Forsvarsplaner, til hvilke han selv havde givet Dubleringstanken. Han foresatte sig strax at begynde deres Iværksættelse, og, da en forøget Bevilling dertil nægtedes ham, med de Midler, det ordinære Budget tilbød. Lundbye havde gjort sin Plans Udførelse afhængig af en Bevilling, der tillod ham at give de nye Kadrer det Hold, de efter hans Anskuelse behøvede. Thestrup mente, at hvad enten der skete Grads- og Lønningsforhøjelse eller ej, bleve de personelle Kræfter, som

Hæren raadede over, de samme, og at der altsaa ikke var noget til Hinder for at begynde paa Iværksættelsen af den Hærordning, som han ansaa for aldeles nødvendig. Han havde derfor strax efter sin Indtrædelse i Ministeriet indskrænket den 16 Maaneders faste Tjenestetid, som den Gang var den gjældende Regel for Fodfolket, for at vinde Midler til en større Styrkes Uddannelse i Vaaben, og den 14. Maj 1860 beordret en Dublering prøvet ved 6 Batailloner, saaledes at der af 1. og 3. Kompagni, der hvert deltes i to Kompagnier, formeredes en, og af 2. og 4. Kompagni paa samme Maade en anden Bataillon, samt den 29. September s. A. indstiftet Reserveofficersinstitutionen for at faa Officerer til de fordoblede Kadrer. Hans Plan var at arbejde hen til, at de 17 kongerigsk-slesvigske Batailloner kunde dublerede danne 34 Batailloner à 1000 Mand. Ogsaa havde han tænkt paa Gjenopbyggelsen af de militære Stillinger paa Halvøen og den 25. Juli 1860 af Ingenieurkorpset forlangt Detailplaner til Danevirkestillingens Udførelse.

Grundlinierne vare altsaa forud dragne for den Rustning, som paabegyndtes i Januar 1861. Krigsministeren oprettede strax to Skoler paa 80 Elever hver for de unge Mænd, der vilde uddannes til Reserveofficerer efter den udkomne, men endnu ikke iværksatte Anordning, og paa Grund af den vakte nationale Bevægelse fik disse et saa stærkt Tilløb, at han kort efter saa sig i Stand til at oprette en tredje. Dernæst indkaldtes der 3 Aars Underkorporaler til alle Fodfolkafdelinger, for at disse af dem og de faste Underofficerer i Forening kunde uddanne to Hold Underofficerer, det ene for Stam- og det andet for Dubleringskompagnierne. Lignende Foranstaltninger iværksattes kort efter

ogsaa ved Rytteriet og ved Artilleriet, ved hvilket sidste Vaaben der uddannedes 20-Reserveofficerer.

Derefter befaledes det Ingenieurkorpset at forberede en feltfortifikatorisk Befæstning af Danevirke, Dybbøl og Fredericia, og da Detailplaner til Danevirkestillingen vare indkomne til Ministeriet den 16. Januar 1861, kunde der hurtigt skrides til at sætte dette Arbejde i Værk, til hvilket der foreløbig anvistes 100000 Rigsdaler af Ministeriets Midler. Paa Grund af den toaarige Finansperiode var Budgettet den Gang mere elastisk end nu, men det blev ved de iværksatte Rustninger ogsaa spændt ud til dets yderste Grænser. I Marts Maaned forlagdes Ingenieurtropperne til Slesvig, hvor de indkaldte 6 Aars Mandskab, og Arbejderne tog deres Begyndelse baade der og ved Dybbøl og Fredericia, samtidig med at Rendsborg Arsenal førte sine betydelige Beholdninger dels til Danevirke, dels til Als.

De Stillinger, som nu rejstes i 1861, kom til at spille en saadan Rolle i vor hele senere Udrustning og Krig, at vi her maa skjænke dem nogen Opmærksomhed.

Hovedstillingen i det sydlige Slesvig, den bekjendte Danevirkestilling, bestaar af tre til forskjellige Tider opbyggede Volde. Den ældste er den under Navn af Kurgraven eller Kurvirke endnu bestaaende, som strækker sig fra Kurborg ved Rejdedalen til den sydligste Del af Hadeby Nor, en Vig af Slien. Den Gang kunde Adgangen til Sønderjylland spærres ved denne ³/₄ Mil lange Vold. Øst fra skar Slien sig nemlig dybt ind i Landet og vest fra en anden Vandsamling, som nu ikke længer existerer, men som gjennem Ejderen og Trenen gik op i Rejdedalen, der i Oldtiden var sejlbar for smaa Fartøjer. I Løbet af ét à to Aarhundreder antages Naturforholdene at have forandret sig. Rejdedalen var ikke længer oversvømmet og kun en Aa til-

bage af den tidligere Sø. Volden maatte nu fortsættes til hen imod Hollingsted; men der byggedes i Steden for en hel ny, Thyras Vold, som vest for Kurborg lagdes lige nord for Rejdedalen og dernæst drejede mod Nordost til den vestligste Arm af Slien. Atter senere forandrede Naturforholdene sig i den indre Del af Slien, og der byggedes da en ny Vold, som fra et Sted i den tidligere nævnte droges over til Hadeby Nor, til den saakaldte Saxarm, der i sin Tid omsluttede Fortet Oldenborg. De to sidste udgjorde derefter en Enhed og benævntes Danevirke-Hovedvold. Den overspændte en Strækning af omtrent 2 Mil, men var af uregelmæssig Form, i det dens to Hovedstykker dannede en Vinkel nord for Store Danevirke By.

Denne Befæstning tabte i de mange Aarhundreder, i hvilke den kun betragtedes som et nationalt Minde fra Oldtiden, sin militære Betydning derved, at den vestlige Vandsamling forsvandt, i det den forvandledes til Marskenge med Diger og Sluser; men i 1850, da vi atter tog Stillingen i Brug, bragtes Vandet ved Aabning af Sluserne atter tilbage i sit tidligere Leje. Det var altsaa ikke blot muligt at faa den samme Beskyttelse for Danevirkestillingen nu som i ældre Tid, men endog en bedre; thi den Gang gik Havets Ebbe og Flod gjennem Trenen op til Holm ved Hollingsted. Landet var paa sine Steder afvexlende overskyllet og vandfrit, i hvilken sidste Tilstand det dog ikke var passabelt, i det hele Bunden var opblødt, som Marsken bliver, naar der i længere Tid har staaet Vand over den. Men nu kunde man bestandig holde Terrainet overskyllet ved at forsyne Sluserne med Ebbeporte, det er Porte, som, i Steden for at lukkes med Floden for at forhindre denne fra at trænge ind i det fredede Land, lukkedes med Ebben for at forhindre den indtrængte Flod fra at strømme tilbage.

Naar gjennem Slusen ved Husum paa denne Maade Vesterhavets Vand indlodes over Südermarsch samt over Darrigbüll- eg Legelichheit-Koge, og gjennem Slusen ved Frederikstad og dem øst for Süderstapel Ejderens Vande indlodes henholdsvis i Trenen og i Sorgfloden, hvorved disse Floder vilde overstrømme hele Trene- og Sorgdalen, fremkom der mellem Vesterhavet og Egnen syd for Danevirke en stor Sø, som, naar en Del mindre Partier langs Ejderens Løb ligeledes oversvømmedes ved Gjennemstikning af Digerne, dannede 3 Øer, den ene Stapelholm, der saaledes havde gjenvundet den geografiske Egenskab, som har givet Landskabet sit gamle Navn, den anden den mindre tørre Landstrækning, hvorpaa Frederikstad ligger, og den tredje den lille Ø nord for Stapelholm og syd for Hollingsted, hvorpaa Bünge er beliggende.

Den store Sø vilde oversvømme Chausséen og Jærnbanen mellem Husum og Frederikstad. Frederikstad vilde ved Befæstelsen af de den nærmest omgivende Diger kunne gjøres til et temmelig holdbart Punkt midt i de den omgivende Vande, ja endog kunne betragtes som en selvstændig Befæstning uden Forbindelse med eller Hensyntagen til den egentlige Danevirkestillings Skæbne. Fra den vilde et Dige, hvilket i hine Egne betyder det samme som en Landevej eller Dæmning, føre mod Nord til Schwabsted, den sydligste Landsby paa Søens nordre Bred. Andre Diger vilde forene alle de nævnte 3 Øer, altsaa gaa fra Frederikstad til Stapelholm, herfra til Bünge, og derfra atter til Forskansningerne ved Hollingsted, som snart skulle omtales.

Oversvømmelsen vilde komme til at strække sig vest om Hollingsted til Holm, Jærnbanepunktet en halv Mil nord for førstnævnte Landsby; den egentlige Danevirkevold stødte da med sin højre Fløj til

den og var sikret mod Omgaaelse fra Vest. Men en Oversvømmelse af en anden Natur kunde slutte sig til den første, fylde hele Rejdedalen med Vand lige op til Kl. Reide og derved gjøre hele den egentlige Frontstillings højre Halvdel stormfri mod Fronten. Vesterhavets Vand kunde ikke længere komme op i Dalen, da dennes Bund uden for den i Midten løbende Aa var for høj dertil, men Aaens Løb til Trenen kunde forhindres ved Dæmninger, lagte paa tværs i Retning fra Nord til Syd fra Danevirkevolden, hvorfra de kunde beherskes og forsvares, til Dalens sydlige Bred. Den Vandsamling, som derved fremkom, kunde forøges ved kunstigt tilført Vand enten fra Arnholt Sø i en lukket Rende, hvad der dog vilde blive meget kostbart, eller, hvad der senere blev foretrukket, fra Sylvested Aa ved at sætte en gammel Kanal, der førte parallel med Trenen fra den nævnte Aa til midt ned i Rejdedalen, i brugbar Stand. Den lavere Vandstand, som fremkom i Dalen, navnlig i dens østlige Del, paa Grund af dens stærke Fald mod Vest, maatte da opvejes ved Længdegrave fra Vest til Øst i Bunden, hvilke vilde berede Faldgruber for Fjenden under mulige Forsøg paa at vade over. Tilgangen til Stillingens Centrum indskrænkedes derved atter til den 1 Mil brede Strækning mellem Klein Reide og Selk. Umiddelbart nord for samme vilde Fjenden, efter at have passeret Kurvirke, der nu blev en med Navnet overensstemmende*) Slags Forstilling, støde paa Centrumstillingen. Denne fulgte i 1850 Hovedvolden lige fra Ellingsted til Saxarmen, kun med den Ændring, at Store Danevirke By, der ligger i den Vinkel, som Volden danner, var omkredset af Forskansninger og altsaa inddragen i Linien. I 1861 fore-

*) et Kure: Vagttaarn, Observationstaarn.

trak man kun at benytte den vestlige Del af Volden, hvilken kunde sættes i forsvarsdygtig Stand ved Anlæg af større Værker, der bleve som Bastioner paa Volden, men i øvrigt at lade Forsvarslinien gaa uden om Store Danevirke og inden for Bustrup Dam til Slien.

Til Støtte for Centrum foresloges der de alt nævnte Forskansninger ved Hollingsted. Disse vilde danne en Enhed for sig paa det Sted, hvor Trene-, Sorg- og Ejderoversvømmelserne stødte sammen, bestaaende af et Fort paa Øen Bünge mellem Trene- og Sorgoversvømmelserne og to paa den ved alle 3 Oversvømmelser i Forening tilvejebragte Ø mellem Hollingsted og Klove. De tre Forter vilde ved Diger staa i Forbindelse med hverandre, med Landet nord for Rejdedalen, med Stapelholm og gjennem denne Ø med Frederikstad. Et Forværk ved Klove vilde gjøre denne Befæstning til en Udfaldsport, gjennem hvilken Forsvarsstyrken paa Danevirkes højre Fløj kunde anfalde Angrebshærens venstre Fløj, hvis den ikke vilde foretrække at rykke til Centrums Undsætning nord om Rejdeoversvømmelsen.

Der stod da altsaa kun Forstærkningen af venstre Fløjs naturlige Forsvarskraft tilbage. Over Slien fandtes der ét Hovedoverfartssted, nemlig ved Mysunde, hvilken let kunde befæstes ligesom i 1850; men Danevirkestillingens venstre Fløj vilde kun være ret betrygget, naar ogsaa den saakaldte Kokkendorfstilling mellem Sliens Store Bredning og Ekernførdefjord var befæstet. Den i Slien udløbende Østerbæk kunde nemlig opstemmes og ved sit Udløb sættes i Forbindelse med den ligeledes opstemmede, men mindre betydelige Noelsbæk. Derved vilde der fremstaa en Oversvømmelse, som i Forening med den større Sø Vindeby Nor vest for Ekernførde vilde indskrænke Adgangen til Svansen, den Landstrækning, som ligger mellem Slien og Havet, til den omtrent

$^1/_4$ Mil brede Strækning mellem Oversvømmelsens østlige Bred syd for Kokkendorf og Vindeby Nor foruden den smalle Landstrimmel paa den anden Side af Noret, paa hvilken Ekernførde ligger. Men denne Landstrimmel var gjennemskaaren af det Vandløb, der forbinder Vindeby Nor med Ekernførde Fjord. Et paa den nordlige Side af samme i Landsbyen Borreby opkastet Batteri kunde beherske Broen over Aaen og i det hele gjøre Fjenden Adgangen til Svansen over Ekernførde højst vanskelig.

Den venstre Fløjs Forsvarsforhold vare afhængige af den Plan, man i det hele vilde lægge for Forsvaret, og stod i Forbindelse med den Vægt, man vilde lægge paa Ejderstillingen, hvilken igjen var afhængig af Rendsborg Fæstnings Tilstand. Af denne Danmarks gamle Grænsefæstning mod Syd stod nu kun den sydligste Del af Voldene tilbage, som dannede en bastioneret Halvbue fra Ejder til Ejder. Det var ikke umuligt ved nogle Forter nord for Ejderen, som stode i Forbindelse med Voldens Endepunkter, eller — hvis man vilde opgive Rendsborg helt — ved en mindre Befæstning paa dansk Grund nord for Ejderen at gjøre Rendsborg uskikket til Overgangspunkt for Fjenden. Derved vilde han efter al Rimelighed, paa Grund af de for ham uheldige Vej- og Terrainforhold vest for Rendsborg, være indskrænket til at begynde sit Indfald i Hertugdømmet Slesvig ad Vejene mellem Rendsborg og Kiel, hvilke alle koncentrisk forene sig ved Ekernførde. Her havde der derfor i en noget tidligere Tid været foreslaaet et Fort anlagt paa Højderne syd for Ekernførde. Ejderstillingen vilde da have fulgt Ejderens Løb vest fra til Schirnau, men der fra være bøjet op mod Nordost til dette Fort, og det var forudseeligt, at den første store Kamp, hvis noget saadant forberedtes, vilde finde Sted i det for et haardnakket Forsvar ingenlunde uheldige Terrain syd for

Ekernførde. Hos dem, der ansaa disse Forsvarsforanstaltninger for de rigtigste, var der Stemning for, at Kokkendorfstillingen saa skulde være anden Linie for Forsvaret, og at Hovedvægten eller i alt Fald en stor Vægt dernæst burde lægges paa Forsvaret af den venstre Fløj af Danevirkestillingen, støttet til en Reduit ved Maesholm i Sliens Munding. Dette Forsvar kunde drives selvstændigt, selv efter at Centrum var brudt, hvad ogsaa højre Fløj af Danevirkestillingen, Forsvaret af Frederikstad, formaaede, naar det tog Vesterhavsøerne til Basis. Det er en Selvfølge, at alle Sliens og Ejderens Baade i saa Fald maatte samles ved Maesholm og Husum.

Vilde man i Modsætning hertil lægge Vægten paa Danevirkes Centrum, i hvilket Tilfælde Ejderstillingen fik en anden Karakter, i det den ikke saa let kunde sættes i Forbindelse med Centrum som med venstre Fløj, var man næsten mest tilbøjelig til slet ikke at holde Kokkendorfstillingen, men alene at besætte Slistillingen i Tillid til, at Fjenden maatte være os mindst dobbelt overlegen for at turde tænke paa at udstrække sine Operationer dybt ind i Svansen, og at han i dette Tilfælde vilde være udelukket fra Forsøg paa at tiltvinge sig Overgang paa andre end nogle faa forud opviselige Steder, fordi Slien paa dens øvrige Strækning havde en Bredde, som umuliggjorde Broslagning. Disse Steder, nemlig Strækningen fra Mysunde til Hestoft og fra Stubbe til Siseby samt endelig Arnæs, Kappel og Rabølsund, vilde formentlig kunne beherskes ved Batterier, anlagte i sidste Øjeblik paa de for dem forud fundne bedste Punkter.

Denne sidste Betragtning blev den ledende i 1861, da Spørgsmaalet om Ejderstillingen og dens Forhold til Danevirke endnu var aabent; man paatænkte ikke andet end Mysundes Befæstning samt i Kokkendorfstillingen

Opstemning af Østerbæk og Anlæggelse af en lille Skanse ved Borreby, hvilke Anlæg kunde danne Støttepunkter for en rent provisorisk Befæstning som Forstilling foran venstre Fløj, hvis man ikke vilde gaa videre, men ogsaa for en stærkere, hvis saadant blev den endelige Hensigt.

I det man gjorde Danevirkes Centrum til Hovedstilling, maatte man overveje, om den tilbød en Retræte i Ulykkestilfælde; men en saadan støttedes saa at sige Skridt for Skridt ved brugelige Stillinger: først bag Gottorp Sø og Pøhler Teich, dernæst ved Taterkro—Nykro, ved Istedskov mellem Arnholt- og Langsø og saa videre indtil Sankelmark Sø. Disse Stillinger behøvede ikke nogen Forstærkning i Fredens Dage, saa at de næste Punkter, der maatte tages under Arbejde, vare Dybbøl og Fredericia.

I Befæstningsforslaget, som forelagdes 1858, var der til Dybbøl forlangt 794000 Rdl. og til Fredericia 8806000 Rdl. I Følge samme skulde Dybbøl have haft en stærkere Befæstning end Danevirke med Værker af til Dels permanent Natur, og Fredericia være gjort til en fuldstændig Fæstning. Dette lod sig ikke gjøre nu, da der manglede Tid dertil. Det var kun en Feltbefæstning, som der nu blev Tale om, og Forholdet blev ganske det omvendte af det i 1858 foreslaaede: Ministeriet lod Dybbøl træde i Baggrunden for Danevirke og Fredericia for dem begge. I Stedet for at der i 1858 havde været paatænkt 3 store Redouter ved Dybbøl, gjordes der nu Udkast til en Linie af mindre Værker tværs over Dybbølbjerg mellem Vemmingbund og Alssund, en Linie, hvis nærmere Fastsættelse frembød mange Tvivlsmaal, som paa Grund af den korte Tid, der var levnet til Overvejelse, næppe bleve løste paa den heldigste Maade, dernæst til 2 Brohoveder, et for Enden af den alt bestaaende Frederik VII's Bro, et andet for en anden Bro, som skulde

slaas i Krigstid, endelig til nogle Batterier paa Als, som flankerede Stillingen paa Dybbøl. I Fredericia var det grumme vanskeligt at foretage noget uden betydelige Midler. Fæstningen var dog i samme Tilstand som i 1849; den kunde altsaa ved de samme feltfortifikatoriske Midler som da, navnlig ved Oversvømmelse foran Fronten mod Vest, komme i den Stand, hvori den modstod Angrebet i 1849. Men den Gang var Forbindelsen mellem Fyn og Fredericia bleven truet ved et Batterianlæg ved Kysten nord for Fredericia, hvilket blev den nærmeste Grund til Udfaldet den 6. Juli. Det gjaldt altsaa om at drage det farlige Punkt nord for Fæstningen ind under denne, hvilket kunde ske ved Anlæg af en af 4—5 Lynetter beskyttet befæstet Lejr rundt om dette Punkt. Dette Anlæg, som kunde sættes i Forbindelse med Fæstningen, og i øvrigt kun dens Hovedvolds Udbedring vare de Arbejder, som Krigsministeren i 1861 med Hensyn til Fredericia indskrænkede sig til.

Men selv til disse her nævnte mindre omfangsrige forberedende Arbejder hørte der Midler. Krigsministeren forlangte 1 Million til den foreløbige Indretning af de tre omtalte Stillinger. Dernæst behøvedes der Penge til Armeringen, hvorvel man i Landets Arsenaler og Laboratorier havde baade et tilstrækkeligt Antal Skyts og tilstrækkeligt Krudt ikke blot til Forsyningen af disse Stillinger, men ogsaa til Kjøbenhavns Befæstning; men det var gjennemgaaende ældre glatløbet Skyts, som trængte til Eftersyn og saa vidt gjørligt til Rifling. Og til Hæren behøvedes der endnu mere; thi selv om der nu skabtes Officerer og Underofficerer til et fordoblet Antal Batailloner, og Dubleringen indførtes som et Led i Organisationen, saa vilde der ingen Nytte kunne drages deraf, naar Hærens Udrustning ikke ogsaa fordobledes. Krigsministeren be-

høvede 757000 Rdl. for at skaffe de nødvendigste Udrustningsgjenstande tilstede til den Styrke, som udgjorde Forskjellen mellem Hærens daværende organiserede Totalsum og 40000 Mand. End videre maatte Feltskytset have riflede Kanoner; en Felttelegraf, paa hvis Oprettelse der var begyndt, maatte fuldstændiggjøres, da de fleste Hære allerede havde taget Telegrafien i deres Tjeneste. Det Materiel, som var modtaget fra Holsten, og som endnu ikke var forbrugt, vilde i flere Retninger være til væsentlig Nytte, f. Ex. ved Opstillingen af Train og Sygemateriel, men Lasaretrekvisiterne maatte forøges. Dernæst behøvedes der endelig Heste, i hvilken Anledning Krigsministeren havde opgivet det Antal, som ved Krigsudbrud maatte udskrives af Landet.

Endnu længe efter 7. Februar 1861, da ovennævnte Forbundsbeslutning, som truede med Exekution, var tagen i Frankfurt, savnede baade Krigs- og Marineministeren Midler. Først i April, da en alarmerende Depeche var indløben fra Kommandanten i Altona om Preussens mistænkelige militære Rørelser, besluttede et Ministerraad sig til at lytte til Forsvarsministrenes Fordringer. Det tilstod dog kun Krigsministeren omtrent Halvdelen af, hvad han havde forlangt, saaledes til Befæstning kun 650000 Rigsdaler og til Munderinger kun c. 348000 Rdl., hvorfor han maatte opgive at tænke paa den feltmæssige Ordning af en større Styrke end 30000 Mand og ikke fik Klæder til Nonkombattanter og Trainkuske, hvad der i 1864 kom til at indvirke højst beklageligt paa Trainets Formering i rette Tid. I alt blev Ministeriet enigt om at tilstaa Krigsministeren 1354000 Rigsdaler og Marineministeren 543000 Rigsdaler, hvilke Summer bevilgedes af Kongen ved Beslutning af 27. April, tagen i Henhold til den ham i Forfatningslovens § 54 givne Bemyndigelse til under sær-

deles paatrængende Omstændigheder, naar Rigsraadet ikke var samlet, at beslutte Afholdelsen af ikke bevilgede Udgifter.

Begge Forsvarsministrene gave sig nu i Færd med — saa vidt Midlerne kunde række — at forberede en Mobilisering.

Den 13. April fordeltes Fodfolkets faste Officerer til 44 Batailloner, i det Krigsministeren — skjønt han ikke havde erholdt Udrustning til de holstenske Bataillоners Fordobling, men derimod havde maattet forfatte en Plan til den holstenske Hærstyrkes Organisation som en egen afsondret Del af Hæren — dog af Hensyn til den Nytte, det kunde bringe, ogsaa vilde lade disse dublere til Øvelse. Dernæst forøgedes Stambataillonernes Styrke ved Indkaldelse til 400 Mand, og fra den 22. April afholdtes der derefter i alle Garnisoner en Dubleringsøvelse, hvis Hensigt det blot var at etablere de nye Kadrer, da Styrken kun blev en Fjerdedel af den krigsmæssige. Kadrerne dannedes i Overensstemmelse med Forskriften i Kundgjørelse for Armeen af 14. Maj 1860 kun med den Ændring, at Bataillonschefen fik Ret til at bestemme, af hvilke Kompagnier den ene og af hvilke den anden Bataillon skulde udfoldes.

Marineministerens Virksomhed havde til Maal at forberede Udrustningen først af en søgaaende Flaade paa ét Sejl- og ét Damplinieskib, to Sejl- og to Dampfregatter, én Sejl- og én Dampkorvet, dernæst af to Kanonbaadseskadrer, hver med Dampskibe til Hjælp, den ene ud for Slesvigs Vestkyst, den anden ud for dets Østkyst, samt endelig en Transportflaade til Hærens Brug.

Da Fodfolkets Øvelser foregik paa en usædvanlig Tid og paa Grund af deres Øjemed vakte nogen Opmærk-

somhed, da der samtidig paa alle militære Omraader udfoldedes megen Virksomhed, da Marinens Skibe skiftevis gjorde Togter for at øve deres Besætninger i en Maaned, og Flotillen, som var bestemt til Vestkysten, kom til Ejderen for at blive der hele Sommeren og derpaa oplægges ved Fanø, da Rytteriet indkaldte alle sine Distriktsheste til Eftersyn og fornyet Tilridning, da alle vakante Hestenummere besattes ved nye, ingenlunde smaa Opkjøb af Remonter, da alle Beholdninger eftersaas og udluftedes, den private Industri droges til Hjælp ved Tilvirkningen af den nye store Udrustning, og forøget Arbejdskraft skaffedes tilstede paa Holmen for at søge de paa Stabelen eller i Dok staaende Krigsskibe færdiggjorte saa snart som muligt, da hele Fodfolket forsynedes med Taprifler, som havdes i Behold, men hidtil havde været oplagte i Kjøbenhavn, da Kanoner rifledes, Ammunition forarbejdedes i det store, og Generalstabsofficerer under Generalmajor Steinmanns Ledelse rejste om for at undersøge den tilkommende Krigsskueplads i dens Enkeltheder og tilvejebringe et Materiale for eventuelle Operationer, da jævnsides hermed Tusender af Hænder gave sig i Lag med Forskansningsarbejderne: er det vel at forstaa, at der her i Landet kom et krigersk Røre, og at hele Evropa talte om de danske Rustninger, saa smaa de end egentlig vare i sig selv.

Langs den tyske Nordkyst var man ikke uden Ængstelse for, at Forbundsexekutionen skulde faa en dansk Blokade til Følge. Lige over for den danske Flaade var Preussen endnu temmelig vaabenløs, skjønt der efter den første slesvigske Krig var udrettet en Del for at værge den nordtyske Kyst. Dels var der opkastet Kystbatterier ved Flodernes Udløb og paa andre vigtige Steder, dels var den preussiske Flaade, som blev skabt under Indflydelse af Blokaden i 1848, særlig beregnet paa

Kystforsvar. Der sattes allerede i 1848 saa vel ved Regeringens som ved en privat Flaadeforenings Virksomhed en stor Mængde Rokanonbaade paa Stabelen (den første løb af Stabelen den 10. Avgust 1848); Prins Adalbert fik Overkommandoen over alle Sømidlerne, og Etablissementer rejstes under ham i Stralsund, Magdeburg, Wolgast, Danzig og ved Berlin. De to større Skibe, som Preussen den Gang ejede, „Amazone“ og „Preussischer Adler“ (Postskib), forøgedes efter Krigen med „Mercur“, som kjøbtes, en Korvet „Danzig“, som byggedes hjemme, og to Avisoer „Nix“ og „Salamander“, som bestiltes i England. Denne første Stamme forøgedes i 1852 ved den tyske Flaades Opløsning med „Gefion“, erobret ved Ekernførde 1849, og „Barbarossa“. Indtil 1853 bestod Flaaden endnu som en Underafdeling af Hæren, bemandet med søkyndige Soldater og underlagt det almindelige Krigsdepartement, under hvilket der i 1848 var dannet en Marineafdeling under Major v. Wangenheim. Prins Adalbert førte Overkommandoen, og under ham organiseredes en Marinekommando i Stettin under Kommandør Schrøder. I 1853 dannedes der imidlertid en fra Krigsministeriet adskilt Centralmyndighed for Marinen, som benævnedes Admiralitetet og sattes under Prins Adalbert. Hovedværftet forlagdes til Danzig, og Jahdebugten kjøbtes. Hensigten med denne sidste var at danne en Station ved Nordsøen, hvortil en anden ved Østersøen skulde slutte sig. Men en Marinekommission, som skulde vælge en passende Havn, erklærede, at der ingen fandtes ved den preussiske Kyst, hvorimod den pegede paa Kiel, som Preussen dog ikke kunde gjøre Regning paa, saa længe Kongen af Danmark raadede over denne tyske Havn. Indtil det holstenske Spørgsmaal havde faaet en Løsning i preussisk Aand, maatte den preussiske Østersøflaade derfor føre en provisorisk Tilværelse. Søkadet-

korpset, som oprettedes i 1855, fik foreløbig Station i Berlin. I øvrigt byggedes der til 1860 to større Korvetter paa 28 Kanoner, en Dampjagt „Grille“, bestemt til Kongens eget Brug, og en Aviso „Loreley“. Derhos byttedes „Nix“ og „Salamander“ i England for en Sejlfregat til Øvelsesskib. Paa den Tid, Prinsregenten i 1860 reorganiserede Landhæren, glemtes imidlertid ikke Flaaden. Ikke mindre end 19 Dampbaade bestiltes paa én Gang, og to større 28 Kanoners Korvetter, „Hertha“ og „Vineta“, samt to mindre Letfregatter paa 17 Kanoner, „Nymphe“ og „Medusa“, sattes paa Stabelen, medens 3 Skibe, Fregatten „Niobe“ og Briggerne „Rover“ og „Musquito“, kjøbtes i England til Kadet- og Skoleskibe. Disse mange nye Skibe havde imidlertid endnu ikke forøget Flaadens kampdygtige Styrke.

Vor Flaade var den preussiske betydelig overlegen, selv naar denne havde faaet sin Tilvæxt. Men af Dampskibe besad vi kun 1 Skruelinieskib („Skjold“), 3 Skruefregatter („Niels Juel“, „Sjælland“ og „Jylland“), 2 Skruekorvetter („Hejmdal“ og „Thor“), 8 Hjuldampskibe, 1 Skrueskonnert og 3 Skruekanonbaade. Resten var Sejlskibe og Rokanonbaade. Vi maatte derfor, for at bevare Overlegenheden paa alle Punkter, være betænkte paa at forøge Dampkraften i de mindre Skibes Klasse.

Den diplomatiske Meningsudvexling om Slesvig, som var rejst i Anledning af det, der var foregaaet i det preussiske Deputeretkammer, og i hvilken efterhaanden de fleste af de os venskabeligsindede Magter vare blevne inddragne, var imidlertid endt i Januar 1861 paa den Maade, at disse Magter anerkjendte Slesvigs statsretlige Stilling til den danske Krone, og at Preussens Forsøg paa at trække Slesvig med ind i Debatten var tilbagevist. Kun Striden med Forbundet ansaas truende, og de fire ikke-tyske Magter raadede Danmark til at

afværge Exekutionsfaren ved Imødekommenhed. Særligt foretoge deres herværende Repræsentanter den 1. Marts et kollektivt Skridt for at bevæge Regeringen til at forelægge Stænderne i Itzeho Holstens Andel i Fællesudgifterne.

Regeringen bestemte sig nu til at efterkomme disse Raad og forelagde den Stænderforsamling, som i Henhold til et tidligere i Frankfurt givet Løfte, efter at nye Valg vare foretagne, mødte i Itzeho den 6. Marts 1861, to Lovudkast, som ikke blot, fordi Holstens Tilskud til Fællesudgifterne for 1861—62 var optaget i dem, vare egnede til at ride den øjeblikkelige Storm af, men som ogsaa, naar de antoges, vilde gjøre det muligt for Regeringen i Fremtiden at efterkomme, hvad Forbundet inden for sin Competence maatte forlange for Holsten.

Hensigten med de to Lovudkast, der angik Holstens Forfatning og dets provisoriske Stilling til det danske Monarkis Fællesanliggender, var, uden Præjudice for en senere Fællesforfatning, om hvis Form en Udtalelse af Stænderforsamlingen æskedes, at give Stænderne en saa selvstændig Stilling, som det var muligt uden at træde Kongens og de andre Landsdeles Rettigheder for nær. De Anliggender, som efter Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 hørte under Fællesministeriernes Omraade, agtedes ogsaa fremtidig bestyrede samlede, men, hvad der af disse Anliggender særlig berørte Holstens Interesser, underlagdes Stændernes Beslutnings- og Bevillingsmyndighed, selv om der som Følge deraf, naar overensstemmende Beslutninger ikke kunde erhverves fra Rigsraadets og Stændernes Side, maatte indtræde en forskjellig Lovstilstand nord og syd for Ejderen. For at sikre de bestaaende Fællesinstitutioner de Tilskud, de behøvede fra Holsten, var der bestemt faste Beløb, som aarlig uden særlig Votering skulde udredes til dem.

Med denne Indskrænkning tiltænktes der i øvrigt Stænderne fuld Bevillingsmyndighed over Holstens Indtægter og Udgifter, og et Normalbudget skulde vedtages ved Lov. De Dele af Hæren, som rekruteredes fra Holsten og Lauenburg, skulde danne en egen Afdeling, der skulde lønnes af Holstens særlige Finanser med Tilskud fra Lauenburg, medens et fast Tilskud skulde udredes til de Institutioner, som vilde forblive fælles for den holstenske Hærafdeling og den øvrige Hær.

Stænderforsamlingen forkastede imidlertid disse Forslag og indlod sig ikke paa Budgettets Behandling. Den erklærede en konstitutionel Fællesforfatning for uforenelig med de i Monarkiet samlede Landes Selvstændighed og betegnede Foreningen mellem Slesvig og Holsten som den eneste Pris, hvorfor der kunde kjøbes Tilfredshed i Hertugdømmerne. Denne Stænderforsamling vakte stor Opsigt, ogsaa fordi det var i den, at den holstenske Minister Raasløff, der fungerede som Kommissarius, ikke til fulde afgav de Erklæringer, som Regeringen havde paalagt ham at give, hvorved der for en Tid kastedes et tvetydigt Lys over Regeringen. Men ingen kunde længere lukke Øjet for, hvad Stænderforsamlingen bar i sit Skjød, og at den afslog enhver anden Løsning end den, som Danmark paa ingen Maade vilde indrømme, og som alle evropæiske Magter havde fordømt. Spørgsmaalet blev nu, hvad der videre skulde ske. Det, som nærmest tilbød sig, var uden Holstens Samtykke at iværksætte, hvad der havde været Stænderne forelagt, og Regeringen tilskyndedes til et saadant Skridt af en meget udbredt Stemning.

Grev Manderstrøm mente, at Situationen i det mindste var bleven klaret ved Episoden i Itzeho, og at der nu tydeligt for alle kun stod en eneste Vej tilbage, som Danmark kunde gaa for at sætte en Grænse for

Forviklingerne mellem sig og Tyskland, den, som han altid kort og bestemt havde taget Ordet for, Holstens administrative Udsondring. Stændernes Forhandlinger havde efter hans Mening bevist, 1) at ethvert Forsøg paa at reorganisere det danske Monarki paa Basis af Fællesforfatningen maatte forlades paa Grund af Hertugdømmernes onde Vilje, understøttet ude fra, og 2) at ethvert Forsøg paa overhovedet at forhandle med Holsten var unyttigt. Spørgsmaalet maatte afgjøres mellem Danmark og Tyskland (som Holstens og Lauenburgs Værge), og de Magter maatte intervenere, som vare interesserede i Monarkiets Opretholdelse og Fredens Bevarelse. I denne Tone talte Grev Manderstrøm til de venskabeligsindede Hoffer, som ikke vare direkte indviklede i Striden, og foreslog den 29. Marts 1861 som Grundlag for en Ordning af Monarkiet: 1) Holstens og Lauenburgs fuldstændige administrative Adskillelse fra Resten af Monarkiet med en egen Hær, saa at de med Monarkiet fælles Anliggender indskrænkedes til Civillisten, de udenrigske Forhold, Marinen samt Post- og Telegrafvæsenet, hvilende paa et Normalbudget, som kun kunde forandres med Samtykke af Monarkiets forskjellige Dele; 2) at Londontraktatens Garantimagter, efter at Kongen af Danmark havde opfyldt sine Løfter med Hensyn til Slesvigs Organisation, anerkjendte dette og forpligtede sig til at forhindre enhver Indblanding i Slesvigs Forhold fra Tysklands Side; endelig, for at forebygge Kollisioner i Anledning af Holstens dobbelte Stilling til Tyskland og Danmark, 3) Holstens Nevtralisering, hvorved Danmark forskaanedes for at blive nødt til at tage aktiv Del i enhver Krig, i hvilken Tyskland kunde blive indviklet.

Lord Russell var ikke i Hovedsagen imod dette, men ansaa det for umuligt at faa Tyskland til at samtykke i

det tredje Punkt. I Steden for fremsatte Lorden i enslydende Depecher til Frankrig, Rusland og Sverig-Norge følgende Grundlag som formentlig bedre: 1) At den Brøkdel af Monarkiets Fællesbudget, som angaar Hertugdømmerne Holsten og Lauenburg, skal forelægges Stænderne i Holsten og Lauenburg til Antagelse, Forandring eller Forkastelse; 2) at de Love, som berøre Hertugdømmerne Holsten og Lauenburg, skulle forelægges Repræsentanterne i Holsten og Lauenburg til Antagelse, Forandring eller Forkastelse; 3) at Hertugdømmet Slesvig skal sende Repræsentanter til det danske Parlament for at stemme i dette Parlament over Monarkiets Fællesanliggender og alle de Love, som angaa Monarkiet; 4) at Slesvigs Stænderdeputerede skulle vedblive at vælges og møde overensstemmende med den nuværende Lov. Denne Forsamlings Opgave skulde være at votere de nødvendige Summer til Vedligeholdelse af Kirke- og Skolevæsen og andre lokale Udgifter samt ved ligelige Love at sørge for Danskes, Tyskes og andre Nationaliteters Vel i Slesvig. 5) Naar Kongen af Danmark har samtykket i og højtideligt proklameret disse Vilkaar, garantere de fire Magter, Frankrig, Storbritannien, Rusland og Sverig, højtideligt Danmarks Krone Besiddelsen af Slesvig. Endelig foreslog han, 6) at der skulde udnævnes Kommissærer, én for Danmark, én for Tyskland og én for de fire Magter, til at bestemme Hertugdømmet Slesvigs Grænse — den i den foregaaende Artikel omhandlede Garanti skulde gjælde det saaledes begrænsede og definerede Hertugdømme —, og 7) at Forligene og Forpligtelserne fra 1852, for saa vidt de ikke forandredes ved disse Artikler, skulde ukrænkede staa ved Magt.

Nogen Tid efter, den 8. Maj, udviklede Lord Russell for de samme Magter sine Ideer videre og sammen-

fattede den Løsning, som den engelske Regering tænkte sig, i følgende 3 Punkter:

1. Holstens Adskillelse fra Danmark lige saa fuldstændigt som Luxemburgs fra Holland;

2. Slesvigs Forening med Danmark i alt, hvad der er fælles for Monarkiet;

3. En lokal Repræsentations Opretholdelse i Slesvig, ligesom dem i Bøhmen og Galizien inden for den østerrigske Fællesstat, som en Garanti for de tyske Indvaaneres Rettigheder og Interesser, over hvis Tilsidesættelse man saa ofte havde klaget.

Sverig sluttede sig helt til dette Forslag, men Rusland og Frankrig nærede nogle Tvivl om dets Gjennemførlighed. Napoleon syntes i det hele for Øjeblikket lidet tilbøjelig til at tage nogen stærkt udpræget Stilling i den dansk-tyske Strid, der krydsede hans andre politiske Planer og Foretagender paa denne Tid.

Ingen af de Magter, som i Virkeligheden interesserede sig for det danske Monarkis Bestaaen, synes paa denne Tid at have tænkt paa en Gjenoprettelse af Helstaten 1852, der vistnok var betragtet som uudførlig. Den danske Regering var ogsaa overbevist om, at ethvert Forsøg paa at faa Holstenerne ind i Fællesforfatningen igjen for Øjeblikket maatte opgives, og at den eneste Vej, ad hvilken en Løsning af Striden nu kunde søges, var den, som Regeringen havde betraadt lige over for den holstenske Stænderforsamling.

Den 17. Maj, da den ovenomtalte Adresse, bedækket med 71006 Underskrifter, overraktes Conseilpræsidenten, erklærede Hall, at det var af paatrængende Vigtighed, at det saa længe henstaaende Stridsspørgsmaal nu fandt sin Afgjørelse, og at denne alene vilde kunne naas derved, at der gaves Hertugdømmet Holsten en saadan selvstændig Stilling, at Hs. Majestæt

Kongen, uden at tilstede nogen Indgriben i den forfatningsmæssige Ordning og Styrelse af de Landsdele, som ikke stode i noget som helst Forhold til det tyske Forbund, kunde være i Stand til at opfylde de Fordringer, der stilledes til ham som Hertug af Holsten, og som Allerhøjstsamme af Hensyn til den hele politiske Stilling maatte tro at burde gaa ind paa, selv om de ikke fandtes begrundede i den tyske Forbundspagt.

Imidlertid udeblev den Handling, man maaske efter Conseilpræsidentens Ord kunde have ventet. I samme Grad Forholdene syntes gunstige for os, vare de ugunstige for Preussen. Den preussiske Regering lod forstaa i London, at der kun behøvedes Skyggen af en Indrømmelse fra Danmarks Side, for at faa Exekutionen til at falde bort. I Virkeligheden stod Sagen i Frankfurt i Stampe, da Bemyndigelsen fra de forskjellige Regeringer til deres Forbundsgesandter til at stemme for den afgjørende Exekutionsbeslutning lod vente paa sig. Lord Russell øjnede pludselig en Udsigt til at faa Exekutionen afvendt og den danske Forfatningssag voldgiven til rolige Forhandlinger. Exekutionen kunde nemlig afværges, naar Danmark med Hensyn til det ene Punkt erklærede sig villigt til, i det løbende Finansaar at opgive Bidrag fra Holsten ud over Normalbudgettet, og med Hensyn til det andet erklærede, at ingen Fælleslove vare udgivne eller stode i Udsigt. Naar Regeringen standsede Lovgivningsarbejdet og ikke forelagde Rigsraadet Udkast til Love, var der heller ingen, som Holsten kunde fordre sig forelagt. Saa snart Sagen med Forbundet var jævnet for en Tid, kunde derefter Forfatningssagen i sin Helhed drøftes uforstyrret, og til den Ende tilbød Lord Russell den danske Regering internationale Forhandlinger med de tyske Magter med Udsigt til, at en evropæisk Conference vilde optage Sagen, saafremt Forhand-

linger med de tyske Magter ikke førte til Enighed. Den danske Regering bøjede sig for Lord Russells Ønsker. Den 29. Juli gjorde den de begjærede Indrømmelser i det hele, dog under den Forudsætning, at en endelig og virkelig Ordning ved Englands Mægling kunde være tilvejebragt inden April 1862.

Under Krisens Udvikling havde Rustningerne gaaet deres Gang. At Danevirkestillingen havde faaet Forspringet for de andre Befæstninger endog i noget højere Grad, end selv Thestrup havde tænkt sig, var en Følge af, at det var en Forbundsexekution, som truede. De Fleste vare enige om, at den under de indtraadte Forhold var det først fornødne. Det var den Stilling, hvorfra vi saa længe som muligt kunde haabe at hævde vort militære Herredømme over Holsten og Sydslesvig, den Stilling, til hvilken under en Forbundsexekution i Holsten vort Modkorps kunde støtte sig, og bag hvilken de andre Stillinger i Ro kunde istandsættes.

Dog var det, som var skabt i Avgust 1861, da Pengemidlerne vare udtømte og Ingenieurtropperne lagdes tilbage til Kjøbenhavn, kun en Ramme for, hvad der senere maatte ske. Ved Danevirke var det, som var anlagt, følgende. Paa venstre Fløj fandtes et Batteri ved Borreby nord for Ekernførde, ved Østerbæk var Oversvømmelsen forberedt, og ved Mysunde var der bygget 2 Lynetter a og b syd for Mysunde By, saaledes at de kunde dække den bag samme liggende Halvø, paa hvilken 3 aabne Skanser dannede anden Forsvarslinie. End videre var der bygget et Brohoved, som skulde dække en Skibsbro, der i Krigstid skulde slaas. I Centrum fra Slien til Büнge var der afstukket 27 fra Øst til Vest nummererede Værker, og med Undtagelse af Nr. 2, hvilket man paa Grund af de for dets Anlæggelse nødvendige Expropriationer i Slesvig By foreløbigt vilde lade uanlagt, vare de

rejste. De første 9, mest aabne, forsvarede Slesvig By bag Bustrup Dam; Nr. 10—13 dannede en foran den gamle Vold og uden om Store Danevirke By anlagt Halvcirkel; de følgende, Nr. 14—18, vare Redouter, hvoraf hver anden dannede en Bastion i den gamle Vold og hver anden et lidt fremskudt Udenværk; Nr. 19—23 vare aabne Skanser i selve Volden for at beherske Dæmningerne over Reide Aa; Nr. 24—27 udgjorde den tidligere omtalte Stilling ved Hollingsted. Af Dæmninger over Reide Aa var der 7, den første udgaaende fra Skanse Nr. 24, den anden fra Skanse Nr. 23, de to sidste, 6. og 7., vare beherskede fra Nr. 19. Paa højre Fløj vare Sluserne anlagte ved Husum, enkelte Batterier vare indskaarne eller rejste ved Frederikstad, Butnerdeich og Süderstapel, samt en Redoute anlagt syd for Schwabsted, som i Krigstid skulde være Brohoved for en der anlagt Bro, over hvilken Retræten skulde gaa baade fra Frederikstad og fra Süderstapel. Endelig var der anlagt nogle Kolonneveje i Stillingens egentlige Hjærte mellem Slesvig, Skovby og Hysby.

Ved Dybbøl bestod den Skanserække, som erstattede den oprindelig paatænkte bedre Befæstning, af 7 Redouter og 3 Kanonplacements, nummererede alle 10 efter deres Beliggenhed med fortløbende Nummere fra Syd til Nord. Ved Fredericia var den befæstede Lejr indrettet i Ly af 5 fra Nord til Syd nummererede Værker.

Arbejderne havde kostet noget mere end beregnet, Danevirkestillingen 413000, Dybbøl 113000 og Fredericia 176000 Rdl., men for at bringe Værkerne i den Stand, hvori de foreløbigt skulde være, det er faa Jordarbejdet, ledsaget af de allernødvendigste Murkonstruktioner, fuldendt, saa at de ved Krigs Nærmelse kun behøvede at forsynes med Træmateriellet, nemlig Palissader, Stormpæle, Broer, Barriereporte, Krudtmagasiner, Blokhuse og

Brisker, behøvedes der endnu til Danevirkestillingen 160000, til Dybbøl 20000 og til Fredericia 555000 Rdl., hvilke, lagte til ovvennævnte 702000 Rdl., vilde udbringe i det hele 1437000 Rdl. Naar Anlægssummen var bleven forøget til dette Tal, vilde den have forholdt sig saaledes til de i 1858 udkastede Beløb: Fredericia, i 1858 beregnet til 8806000 Rdl., vilde have kostet 731000 Rdl.; Dybbøl, der skulde have kostet 794000 Rdl., vilde være befæstet for ikkun 133000 Rdl., medens Danevirkestillingen, i 1858 kun beregnet til 350000 Rdl., gjorde Fordring paa 573000 Rdl., hvilken Merudgift for en stor Del var nødvendiggjort ved de kostbare Expropriationer ved Bustrup Dam, som Forandringen af Forskansningslinien fordrede. Til Dybbøl og Danevirke erholdtes i det væsentlige det manglende ved to i de Kgl. Resolutioner af 4. og 29. Oktober indeholdte extraordinære Bevillinger. Ved den sidste gaves der tillige Marinen Midler til at kjøbe to nye Jærnskrueskonnerter i England, som ansaas nødvendige paa Grund af den Tilvæxt, Preussen gav sin Dampflotille.

Ved de givne Bevillinger var der Udsigt til, at Danevirke kunde komme i en nogenlunde tilfredsstillende Tilstand, medens det dog maa erindres, at venstre Fløjs Forsvar, Slistillingen og Indskibningsstedet ved Sliens Munding, ikke var grundlagt. Danevirkestillingen maatte nemlig naturligt blive Midtpunktet for det militære Liv paa Halvøens søndre Del, det Sted, hvor Troppesamlinger afholdtes, og hvor der derfor altid maatte findes en Styrke, som stod i Forhold til den almindelige Udrustnings Grad. Der vilde altid være Arbejdskraft tilstede der, og Arbejdet kunde roligt og jævnt skride frem i samme Forhold, som Troppestyrken forøgedes i det Sydlige. De sidste Arbejder, Slagning af Pontonbroerne ved Mysunde og Schwabsted, Oversvømmelsens

virkelige Iværksættelse, Anlæget af de udfyldende mindre Værker, Løbegrave og Kolonneveje i større Udstrækning, Sløjfning af Hegn m. m., vilde der først blive Tale om, naar Hæren var opstillet i Stillingen for at forsvare den.

Ved Dybbøl og Fredericia var det Lidet, som var iværksat, derimod kun en Begyndelse, som burde haft en Fortsættelse. Disse Punkter vare nemlig i et andet Forhold end Danevirkestillingen. I Følge Forholdenes Natur burde disse Punkter have været permanent befæstede, men naar man vilde erstatte saadanne Anlæg med Feltforskansninger — og især som for Dybbøls Vedkommende af meget ringe Styrke — burde disse i det mindste være gjort færdige til umiddelbart Brug. Danevirkestillingen var nemlig en Slagstilling, i hvilken Hæren vilde holde sig saa længe, den kunde, og naar den derfor trak sig til Flankestillingerne, var man midt i Krigen. Dybbølstillingen maatte være i en saadan Stand, at den strax kunde bruges, naar Hæren kom til den, medens man for Danevirkestillingens Vedkommende kunde gjøre Regning paa, at Hæren vilde ligge en Tid i den, førend Krigen blev virkelig.

Denne Fordring opfyldtes imidlertid ikke. Flankestillingerne henlaa, da Hæren i 1864 kom til dem, i det væsentlige i den Stand, hvori de vare bragte i 1861. Kun paa Danevirkestillingen byggedes der fra 1861 videre. Da Ingenieurtropperne i Avgust 1861 gik tilbage til Kjøbenhavn, overtog Major C. F. N. Schrøder, Chef for Ingenieurdirektionen i Slesvig, de Efterarbejder, som maatte forefalde, og fik til Hjælp en Del yngre Ingenieurofficerer. Tillige lagde Krigsministeren Tropper hen til de nye Stillinger i Slesvig. 7. Bataillon, som tillige med 20., skulde afløse to hjemvendende danske Bataillоner (2. i Ekernførde og 3. i Altona), henlagdes til Søn-

derborg med et Kompagni detacheret til Ekernførde, og 6. Bataillon i Slesvig sendte et Kompagni til Husum og Frederikstad.

I det hele blev den danske Hærs Dislokation derefter følgende:

I Holsten, hvor Generallieutenant T. G. Schøller med Kapitajn af Generalstaben S. L. C. Rosen til Stabschef førte Kommandoen i Kiel som Chef for 3. Generalkommando, fandtes der af Fodfolket: 14. Bataillon (holsten-lauenburgsk) i Ratzeburg, 20. Bataillon i Altona, 8. i Kiel og 1. og 9. i Rendsborg, samt et Detachement i Glückstadt, der var dannet af Befalingsmænd og Mandskab fra de danske Afdelinger i Hertugdømmet. De nævnte 5 Batailloner dannede 3. Brigade, hvis Chef, Generalmajor P. H. C. du Plat, tillige var Kommandant i Rendsborg. I denne Fæstning garnisonerede end videre 2. Artilleriregiment, der havde et Detachement i Altona; Generalkommandoens Rytteri, 6. Dragonregiment, laa i Itzeho med én Eskadron i Altona og én i Wandsbek.

Under 2. Generalkommando i Flensborg, der lededes af Generallieutenant C. J. de Meza med Generalmajor P. F. Steinmann til Stabschef, henhørte alle Tropper i Slesvig, Jylland og Fyn. Chefen for 2. Brigade, under hvem hele Generalkommandoens Fodfolk sorterede, Oberst E. H. C. Wilster, var tillige Kommandant i Slesvig By, og Tropperne i det hele forlagte saaledes:

I Slesvig: 7. Bataillon i Sønderborg med et Detachement i Ekernførde, 6. Bataillon i Slesvig By med et Detachement i Husum og Frederikstad, 4. Dragonregiment i Slesvig By og 21. Bataillon (slesvigsk) i Flensborg.

I Jylland: de slesvigske Batailloner 10. og 12. i Fredericia tillige med et Artilleridetachement, bestaaende af 2 Batterier, 3. Dragonregiment i Aarhus, 5. i Ran-

ders og 11. Bataillon i Aalborg samt et Detachement i Fladstrand.

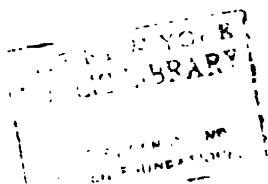
Paa Fyn: 5. Bataillon i Odense og 19. i Nyborg.

Paa Sjælland var endelig under 1. Generalkommando (Arveprins Frederik Ferdinand) Resten af Hæren.

Den paabegyndte Ordning af Krigsmagten fortsattes — dog under Indflydelse af et overanstrængt Budget — og afsluttedes med den bekjendte store Troppesamling ved Slesvig i Efteraaret 1862, til hvilken der var indbudt Repræsentanter fra alle de venskabeligsindede Magters Hære. De i Slesvig og Holsten værende kongerigske Afdelinger havde kun Depoter for halv Krigsstyrke hos sig, i det de nye Depoter, der oprettedes for Dubleringsbataillonerne for disse Afdelingers Vedkommende fik Plads i Udskrivningskredsene.

II.

Saa snart den danske Regering havde gjort
nævnte Indrømmelse, meddelte de tyske Stormagter
til de forenede Udvalg i Frankfurt, som den 12. Av
gav Forbundsforsamlingen Underretning om, at de, in
de foreslog yderligere Skridt paa Exekutionsfremfærd
Vej, fandt det passende at afvente, hvad de i Udsigt still
Forhandlinger vilde bringe. De kom dog til at vente læn
thi det havde tilsyneladende kun været Preussens Hen
at forhindre Regeringen fra at benytte en os gun
politisk Strømning og at se Striden holdt uafgjort
til en anden, maaske mindre gunstig Tid. Den dan
Regering lagde ikke Skjul paa, at den havde en Besl
ning at tage, og at denne ikke kunde opsættes læn
da Rigsraadets Sammenkaldelse af konstitutionelle Gru
ikke kunde udsættes længere end til Januar 1862,
Spørgsmaalet om Holstens Bidrag til Fællesudgifter
maatte afgjøres snart. Men Preussen, som nu før
Ledelsen i de tyske Stormagters Forhold til Danmar
gav sig god Tid og erklærede det nødvendigt før
at faa en Fuldmagt fra Forbundet. Forbundsforsam
lingen havde imidlertid Ferie til den 18. November
indtil dennes Slutning vilde Preussen benytte Tiden
til at konferere med de andre tyske Magter. Hall gjorde
med Hensyn til dette Paaskud med Rette opmærksom

paa, at de tyske Stormagter ikke havde afventet en Bemyndigelse fra Forbundet for at optræde mod Danmark i 1856.

Preussens Færd var fuldt forstaaelig. Der havde i Evropas Regeringer dannet sig en bestemt Mening om, at den dansk-tyske Strid indeholdt to Sider, en forbundsretlig og en international, og at den sidste ikke ensidigt kunde afgjøres af Forbundet, men rettest hørte ind under en evropæisk Voldgift. Derhos havde hidtil Holstens og Lauenburgs Forfatningsspørgsmaal været Stridens eneste virkelige Gjenstand. Grænsen mellem det tyske Forbunds og det danske Riges Competence var bleven hævdet; Monarkiets Selvstændighed og Selvbestemmelsesret for de Landsdeles Vedkommende, som laa uden for Forbundets Grænse, ikke anfægtet. Selv den internationale Side af Striden var bleven forklaret i Overensstemmelse hermed. Tidligere havde man i Almindelighed betragtet det slesvigske Spørgsmaal som den internationale Del af Striden og det holsten-lauenburgske som det, der hørte under Forbundet. Men i 1861 var der kun Tale om Holsten og Lauenburg. Disse Hertugdømmers Forhold til Forbundet var Stridens forbundsretlige Side; deres Forhold til Monarkiet dens internationale.

Det var denne Stilling, hvortil Regeringens Holdning støttede sig, som Preussen vilde forstyrre. Det fandt sig først foranlediget til saa meget som muligt at forringe Forhandlingernes internationale Karakter, for at Evropas Magter ikke skulde afgjøre Tvisten imod Tysklands Ønske, skød sig derfor ind under Forbundet og erklærede — ikke i Uoverensstemmelse med den danske Regerings Opfattelse — Forhandlingerne for kun i den Forstand at være internationale, som de vilde dreje sig om Forholdet mellem dem af Kongen af Danmarks Lande, som hørte til Forbundet, og dem, som ikke hørte

dertil; men dets Hensigt var det derefter at give den internationale Side en hel anden Forklaring og at blande den sammen med den forbundsretlige, for at den danske Regering skulde miste Frugten af den hidtidige Udvikling.

Først efter at flere fremmede Magter ved deres Gesandter i Berlin havde opfordret Preussen til at begynde Forhandlingerne, og Hall havde erklæret den danske Regering fri for Ansvar, hvis Kongen paa Grund af Preussens Vægring ved at benytte den korte Tid, som var levnet, maatte se sig sat i den Nødvendighed uden forudgaaet Forstaaelse med Forbundsdagen at tage Bestemmelse om, hvad hans Pligter mod det ham betroede Folk paalagde ham, kom Forhandlingerne i Gang uden Hensyn til, at Forbundsforsamlingen holdt Ferie. Den danske Regering havde overladt den preussiske at bestemme Formen for disse, hvad enten den ønskede mundtlige Forhandlinger mellem særlig udnævnte Befuldmægtigede eller foretrak en mindre fremtrædende Form. De tyske Magter valgte den mindst fremtrædende, som tænkes kunde, en almindelig Depecheudvexling, og anmodede den danske Udenrigsminister om at aabne Forhandlingerne, hvad han da ogsaa gjorde med en Depeche af 26. Oktober 1861 til Berlin, som fulgtes af en ligelydende til Wien af 7. November.

I denne fremstilledes Situationen, som den var. Regeringen havde til Hensigt at give efter for Forbundets Fordringer om en selvstændigere Stilling for Holsten, og dens Mening var, at alt det, som i en vis fælles Institution kunde modtage en forskjellig Form i Holsten, uden at Fællesskabet i sit Væsen skadedes derved, kunde underlægges den holstenske Stænderforsamlings udelukkende Lovcompetence, og at for de øvrige Anliggender den holstenske Stænderforsamling kunde blive en Rigsraadet sideordnet repræsentativ Forsamling, naar i Til-

fælde af forskjellig Beslutning, hvis Uenigheden ikke kunde jævnes ved Delegerede fra de to Forsamlinger, Fællesskabet i de Anliggender, hvorom der var besluttet forskjelligt, kunde ophøre. Det var med andre Ord det de holstenske Stænder forelagte Forslag til et Provisorium, som her fremstilledes paa ny, atter som en foreløbig Ordning, men en saadan, hvoraf en endelig kunde udvikle sig.

De tyske Magter forhandlede indbyrdes om det Svar, som skulde gives paa den modtagne Depeche, og meddelte det dernæst i enslydende Depecher fra den østerrigske Udenrigsminister af 30. November 1861 og fra den preussiske af 5. December s. A. De afsloge at forhandle paa Grundlag af et Program, som alt var forkastet i Itzeho og befundet utilfredsstillende i Frankfurt, og som kun angik et Provisorium. De forlangte Forhandlingerne førte om en endelig Ordning og det en saadan, som var i Overensstemmelse med Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 og de Forpligtelser, den danske Regering havde paataget sig med Hensyn til Slesvig, i det de bemærkede, at Slesvigs Adskillelse fra Holsten kun var bleven tilstaaet under Forudsætning af hine Forpligtelsers Opfyldelse.

Det hjalp nu ikke, at Hall viste, hvor lidet den danske Regering havde svigtet nogen Forpligtelse, hvorledes den i 1855 indførte Fællesforfatning var en Opfyldelse af Kundgjørelsen af 28. Januar 1852, og hvorledes det var Forbundet selv, som havde tvunget Holsten ud af den; heller ikke, at han gjorde opmærksom paa, hvorledes endog de holstenske Stænder havde erkjendt, at der maatte forløbe en lang Tid, inden, selv med den beste Vilje hos alle Parter, en endelig Ordning af Holstens Forhold til Monarkiets øvrige Dele kunde finde Sted. De tyske Magter holdt fast ved deres Standpunkt, berørte Aftalerne af 1851 og 52, erklærede Slesvigs Forhold til Kongeriget

for den vigtigste Sag at afgjøre og bestred Rigsraadets Ret til at bestaa. Forbundet havde vel tilladt dets Bestaaen en kort Tid som Led af et Provisorium; men anerkjende det som et Slesvig og Danmark retlig omfattende Raad vilde de ikke, fordi det maatte opfattes som et til en Inkorporation af Slesvig sigtende Skridt. Kun hvis den danske Regering havde hævet Rigsraadet ogsaa for Kongeriget og Slesvig og, i Steden for at holde paa Rigsraadet som Folkerepræsentation for de to Statsdele, havde foreslaaet Kongerigets og Slesvigs repræsentative Forsamlinger stillede sideordnede med Holstens og Lauenburgs paa den i den danske Depeche af 26. Oktober udviklede Maade, vilde de tyske Magter have betragtet Provisoriet som holdbart for en længere Tid.

Under disse Forhold fik Forhandlingerne efterhaanden en bitter Karakter. Paa et bestemt formuleret Spørgsmaal, om den danske Regering endnu anerkjendte den bindende Karakter af de i 1851 og 1852 gjorte Tilsagn, svarede den danske Udenrigsminister, at Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 af begge Parter og af Forbundet var anerkjendt som Forhandlingernes Enderesultat, hvilket alene havde traktatmæssig Gyldighed, og at den danske Regering ikke vilde tillade, at Slesvigs indre Forhold eller dets Forhold til Kongeriget inddroges i disse Forhandlinger, der førtes af Østerrig og Preussen paa Forbundets Vegne. Ogsaa erklærede han, at en Anerkjendelse af Rigsraadet, som alene repræsenterede de af Kongen af Danmarks Lande, som ikke hørte til Forbundet, hverken var begjæret eller vilde blive begjæret, fordi en saadan Anerkjendelse paa ingen Maade behøvedes.

Forhandlingerne vare som Følge af det meddelte først begyndte at komme i Gang, da Rigsraadet den 25. Januar 1862 samledes i Kjøbenhavn. I det Kgl. Budskab med-

delte Regeringen, at der førtes Forhandlinger om en ny Ordning af de tyske Hertugdømmers Forhold, men at Forviklingerne med Tyskland ikke længer burde opholde de Forbedringer, som det almene Vel krævede i selve Fællesforfatningen og de til dennes Omraade hørende Love, samt at Hertugdømmet Slesvig skulde faa en friere Udvikling. Der fremsattes ogsaa for Rigsraadet en Del Lovudkast, som sigtede til at gjøre Raadet udelukkende til en Forsamling for Kongeriget og Slesvig; men Overgangen fra det tidligere Omraade til det snævrere fødte under de givne Forhold mange Vanskeligheder, da det nødvendige Komplement, Holstens og Lauenburgs Stilling til Fællesanliggenderne, fattedes. Adskillige Udkast ledsagedes af et Forbehold om, at deres Træden i Kraft efter Vedtagelsen var betinget af, at en tilsvarende Bestemmelse toges for Holstens Vedkommende; andre skulde, ophøjede til Love, være gjældende for Danmark og Slesvig uden Hensyn til, om en tilsvarende Lov vedtoges af Holsten. Udgifterne til de stedfundne Rustninger fordredes afholdte af Danmark og Slesvig alene. De uklare Forhold og de svævende internationale Forhandlinger, som bleve bekjendte gjennem Aviserne, paatrykkede Samlingen et Præg af Usikkerhed, som Regeringen ingenlunde besejrede ved nogen særdeles frejdig eller bestemt Holdning. Lovudkastet til Fællesforfatningens Forandring kom ikke ud af det Udvalg, til hvis Betænkning det efter første Behandling var afgivet.

De Rigsraadet forelagte Regeringsforslag gave Preussen og Østerrig Anledning til i en særegen Note af 14. Februar at gjøre Indsigelse mod Konstitueringen af Rigsraadet som et alene Kongeriget og Slesvig omfattende Raad, og de benyttede Lejligheden til en Antydning af, at Londontraktaten stod i Forbindelse med Aftalerne af 1851 og 1852 og derfor var betinget af disses Opfyldelse.

Til denne Indsigelse sluttede Forbundet sig efter Indstilling af de forenede Udvalg ved en Forbundsbeslutning af 27. Marts. Preussen og Østerrig havde saaledes hjulpet Forbundet ud over den Streg, det hidtil havde respekteret, og bragt det til at protestere mod Slesvigs Forhold til Kongeriget. Det havde nu — hvad den danske Gesandt i Frankfurt øjeblikkelig gjorde Indsigelse imod — overskredet sin Competence ved at blande sig i de indre Anliggender i de ikke til Forbundet hørende Dele af det danske Monarki.

De øvrige Magter bemærkede imidlertid dette, og først og fremmest da Sverig-Norge. Alle de Skridt, som den svensk-norske Regering fra nu af foretog sig for tydeligere, bestemtere og virksommere end før at træde frem til vor Hjælp, havde sit Udgangspunkt i Forbundsforsamlingens Afstemning den 27. Marts, da ovennævnte Tilslutning til de tyske Stormagters Indsigelse ophøjedes til Beslutning. Grev Manderström beklagede, at den forbundsretlige Side af Striden ikke var bleven afgjort, inden den internationale rejstes, og det ved en rask og bestemt Udskæring af de tyske Hertugdømmer fra Fællesstaten. Det vilde da efter hans Mening have været lettere at faa den internationale Side af Striden afgjort som en evropæisk Sag. Nu, da den internationale Side for tidligt var rejst og blandet med ind i Striden, blev han imidlertid tilbøjelig til at mene, at Spørgsmaalet paa Grund af det aabenbare Overgreb, i hvilket Forbundet havde gjort sig skyldigt, i sin Helhed maatte gaa over til at blive af international Natur. Derfor mente han dog ikke, at Danmark burde opsætte at fuldbyrde Holstens administrative Udsondring af Fællesstaten. Tvært imod betragtede han vedblivende en saadan Udsondring som en nødvendig Forholdsregel for at sætte Bom for Forbundets uberettigede Fremfærd. Den svensk-norske Regerings Optræden

var saa frejdig og klar, at Preussen klagede i Stockholm over de Raad, den gav den danske Regering; men Grev Manderstrøm afviste Klagen med at sige, at hans Raad vare begrundede i Erkjendelsen af, at Holsten var Forbundets Competence undergivet, medens Slesvigs Forbindelse med Kongeriget, der var garanteret Danmark, var nødvendig for den politiske Ligevægt i Norden. Ogsaa anmodede det stockholmske Kabinet de venskabelige Magter om at tage Sagen, nu da den truede med at blive af international Natur, ud af Forbundets uberettigede Hænder. Det engelske og det russiske Kabinet foruroligedes især ved de Udtalelser, som vare faldne om Londontraktaten. Fyrst Gortschakow havde allerede i en af de tyske Stormagters Depecher under de internationale Forhandlinger lagt Mærke til en Passage, som syntes at skulle indsmugle den Opfattelse, at Londontraktaten var bevirket af de tyske Stormagter og betinget af Udførelsen af, hvad der i 1851 og 1852 var aftalt med Hensyn til Slesvig, og henledede Lord Russells Opmærksomhed paa Nødvendigheden af alvorligt at tage den ved sidste Forbundsbeslutning skabte Situation og Londontraktatens sande Karakter i alvorlig Betragtning. Lord Russell behøvede i saa Henseende ingen Spore. I Londontraktatens tredje Artikel fandt han, at der var taget et udtrykkeligt Forbehold med Hensyn til Holstens og Lauenburgs Stilling til Tyskland, og at Traktaten ikke skulde berøres af Kongen af Danmarks og det tyske Forbunds gjensidige Pligter og Rettigheder med Hensyn til Holsten og Lauenburg. En Særstilling for disse Hertugdømmer, begrundet i deres Forhold til det tyske Forbund, var saaledes ganske forenelig med Traktatens Ord. Derimod omtaltes ikke Slesvig. Lord Russell mente, at de Magter, som havde underskrevet Londontraktaten, vare pligtige til at vaage over, at Monarkiets Integritet ikke

sattes i Faren ved den opstaaede Tvist, og foreslog, at Storbritannien, Frankrig, Rusland og Sverig skulde rette følgende Spørgsmaal til de tyske Stormagter og Forbundsforsamlingen i Frankfurt: 1) Hvad de betragtede som Danmarks Forpligtelser med Hensyn til Slesvig; 2) i hvilken Henseende Danmark havde krænket disse, og 3) hvorvidt det var deres Hensigt at ødelægge det danske Monarki. Kun den svensk-norske Regering sluttede sig imidlertid til dette Forslag. Den udbad sig blot Underretning om, hvorvidt de nævnte Forslag skulde stilles i kollektive eller identiske Noter. Kabinetterne i St. Petersborg og i Paris vare imod et saadant fælles Skridt nu. Fyrst Gortschakow mente, at man i det mindste først maatte afvente de internationale Forhandlingers formelle Afslutning.

Endnu syntes Danmark dog at blive støttet af de venligsindede Magter; men de internationale Forhandlinger, som alt havde givet Anledning til, at Forbundet havde forandret sin Holdning, skulde ogsaa føre til, at England, som næst efter Sverig havde været Danmarks væsentligste Støtte, forandrede sit Standpunkt. Bemeldte Forhandlinger fortsattes, som de vare begyndte, men med stedse stigende Bitterhed paa begge Sider. Indlægene, som vexledes, og som vare affattede med stor Dygtighed, offentliggjordes strax i evropæiske Blade. Det tog sig ud, som om det var en Sag, der førtes offentligt for den evropæiske Domstol. Men Diskussionen var for juridisk, til at Fremmede med Lethed kunde følge den i sine Enkeltheder; der kom intet andet positivt Forslag frem end det, som indeholdtes i Halls første Depeche; fra tysk Side syntes Indlægene med Flid at være beregnede paa at trætte, udmatte og isolere Danmark. Omsider fandt de tyske Magter dog Tiden moden til fra deres Side at komme med et positivt Modforslag.

Det fremsattes af Preussen den 22. Avgust 1862 og af Østerrig den 26., men ikke ganske ens. Begge vare enige i, at Fællesforfatningen af 1855 burde ophæves ogsaa for de ikke-tyske Dele af Monarkiet, og at dettes Konstituering burde begyndes fra nyt af, samt om, at dette burde ske ved, at Rigsdagen og Slesvigs Stænderforsamling i Forening med de holstenske og lauenburgske Stænder bleve hørte om en ny Fællesforfatning, der maatte indeholde Bestemmelser, som tjente til at sikre Hertugdømmernes Interesser mod Tilsidesættelser lige over for de Danskes faktiske Flertal, og som tillige førte Sprogordningen i Slesvig tilbage til status quo ante 1848. Preussen vilde end videre, hvad Østerrig dog ikke forlangte, at, indtil et nyt Fællesorgan for Monarkiet var dannet, de 4 Særrepræsentationer for Kongeriget, Slesvig, Holsten og Lauenburg skulde have en ligeberettiget Indflydelse paa de fælles Anliggender. Det var det holstenske Forslag fra 1859, som var anbefalet i Kjøbenhavn af Grev Sponneck, der saaledes gik igjen. Fra preussisk Side fremkom det dog kun som provisorisk, som Overgangsled til en ny Fællesforfatning; men det var dette Forslag, som Lord Russell optog og anbefalede som endeligt.

Lord Russell modtog nemlig med Glæde et virkelig positivt Forslag i den lange Strid, som han aldrig kom til rigtig at forstaa i dens indre Sammenhæng. Han befandt sig uheldigvis den Gang i Tyskland blandt tyske Statsmænd, eftersom han havde ledsaget Dronning Victoria til Koburg. Som Frugt af Indflydelser, der ikke fandt den Modvægt, som de under sædvanlige Forhold vilde have mødt i London, fremkom den engelske Depeche af 24. September 1862, som sædvanlig kaldes Gotha-depechen, hvorvel den er dateret London. Den anbefalede

Rigsraadet indskrænket til kun at være en Repræsentation for Kongeriget og foreslog i øvrigt:

1) at Holsten og Lauenburg skulde have alt, hvad det tyske Forbund forlangte for dem;

2) at Slesvig skulde have Selvstyrelse og ingen Repræsentation i Rigsraadet;

3) at et Normalbudget for 10 Aar ad Gangen skulde fastsættes af Danmark, Holsten, Lauenburg og Slesvig, og

4) at overordentlige Udgifter skulde vedtages af alle fire Forsamlinger.

Dette Forslag forandrede pludseligt og uventet hele Situationen. Det var kun stilet til Gesandterne i Berlin, Wien og Kjøbenhavn og meddelt nogle af de andre Hoffer til Efterretning; men alle udtalte sig om det. De tyske Hoffer skyndte sig med at anerkjende det som et fortrinligt Grundlag, om de end ikke vilde bifalde alt deri; det russiske tilkjendegav sin Samstemning med det; kun det franske gik ikke videre end til at ville anbefale det til den danske Regerings Opmærksomhed.

Lorden, som for en stor Del af Ubekjendtskab med Forholdene var kommen til at gaa vore Modstanderes Ærende, blev synlig overrasket ved det bestemte Afslag, det mødte fra Danmarks Side, og den Kritik, det fik fra Sverig-Norges. Men han kunde — i det mindste i nogen Tid — ikke komme fra det igjen, og Magternes Optræden imod os fik derfor Skin af en fælles Pression for at fremkalde en Ordning af Monarkiets Forfatningsforhold paa den af den holstenske Stænderforsamling først antydede Maade. Man udtalte lidt ondskabsfuldt, at Danmark samtidigt med Antagelsen af en saadan Ordning godt tillige kunde vedtage det Princip, det før havde opstillet, at Fællesskabet mellem de omtalte Dele maatte ophøre, naar der opstod Uenighed imellem dem. Det var jo nemlig uden for al Tvivl, at Slesvigs Stænder,

saaledes som de vare sammensatte, vilde behandle alle Sager paa samme Maade som Holstens, og i Tilfælde af Uenighed vilde Grænsen for den forskjellige Udvikling derfor blive ved Kongeaaen. Selv Østerrig syntes at give denne Tanke Rum i en af sine Depecher, i det det mente, at Kongeriget under saadanne Forhold vilde betænke sig paa at stemme anderledes end Slesvig, og at Slesvig derfor kunde blive et Middel til at binde Kongeriget til en Udvikling af det danske Monarki i tysk Aand.

De internationale Forhandlinger havde saaledes nu taget en højst uheldig Retning og faaet meget beklagelige Følger. Fremmede Magter kappedes om at udkaste Forfatninger for Monarkiet og fortrinsvis for de ikke til det tyske Forbund hørende Landsdele, hvis indbyrdes og indre Forhold Regeringen fra Begyndelsen af vilde have holdt uden for Forhandlingerne. Stillingen var aabenbart bleven ugunstigere, end før; men Regeringen havde valgt sin Politik, som den ikke kunde opgive, da den var bleven bestemt ved Forbundets Holdning og Forlangender. Den var i den Nødvendighed at maatte foretage noget, hvis Statslivet ikke skulde standse. Kun Kongerigets særlige Repræsentation, Rigsdagen, førte et normalt Liv; Rigsraadet kunde ikke føre vigtige Loves Behandling til Ende, og den slesvigske Stænderforsamlings Flertal vilde paa Grund af Modvilje ikke arbejde. Da de tyske Magter ikke i højere Grad, end den holstenske Stænderforsamling, havde villet byde Haanden til en venskabelig Forstaaelse paa den eneste Basis, som var egnet til at hidføre en Afgjørelse, fandt Regeringen sig tvungen til, som den ofte havde antydet, uden nogen saadan Forstaaelse at tage sin Beslutning. Det maa hertil bemærkes, at Spørgsmaalet om en endelig Ordning af Striden med Tyskland, ret besét,

slet ikke præjudiceredes ved, at den af Forbundet foranledigede og anerkjendte provisoriske Stilling fik en ny, atter af Forbundet fremkaldt, nøjere Bestemmelse, som, uden at forandre den i Overensstemmelse med Kundgjørelse af 28. Januar 1852 dragne Grænse mellem de fælles og de særlige Anliggender, vilde gjøre det muligt for Regeringen paa den ene Side at opfylde Forbundets Fordringer i den Grad, dette overhovedet var muligt, og paa den anden Side at faa Statslivet i regelmæssig Gang.

Et Punkt i Lord Russells Gothadepeche saa Regeringen sig nu i Stand til at gaa ind paa, nemlig det første, at Holsten og Lauenburg skulde have alt, hvad det tyske Forbund vilde forlange for dem. Allerede i et Statsraadsmøde den 12. November besluttedes det at oprette en egen holstensk Regering, foreløbig i Kjøbenhavn, men bestemt til senere at etableres i Plön under Holsteneren Grev Adam F. A. Moltkes Præsidium.

Hvad det andet Punkt angaar, som Lord Russell havde fremsat, da erklærede Regeringen det for umuligt at hæve Fællesskabet mellem Slesvig og Kongeriget. Slesvigs fortsatte Forening med Kongeriget var vore Rettigheders inderste Kjærne. Den vilde ingen dansk Regering kunne opgive. Hvor ringe Magt Danmark end havde, vilde det kæmpe for denne sin historiske og nationale Ret til det yderste og paa det Felt ikke være villigt til nogen Indrømmelse. Derimod vilde Regeringen, naar først Holstens og Lauenburgs Forhold vare ordnede, give Slesvig al den Selvstændighed, som kunde forenes med dets Forhold til Riget i det hele. Dette meddelte Hall Lord Russell, og til den engelske Gesandt i Kjøbenhavn sagde han, at det var Regeringens Plan endnu en Gang at forhandle med Holstens Stænder om Bidrag til Monarkiets Fællesudgifter og om andre Lov-

udkast, men dersom de nægtede at gaa ind derpaa, vilde Regeringen skride til Holstens administrative Udsondring og samtidigt tilstaa Slesvig en friere Særforfatning. Mr. Paget bemærkede dertil, at det var bedre at høre, hvad Regeringen havde gjort, end hvad den vilde gjøre; efter hans Mening havde Opsættelse og Tøven været den danske Regerings værste Fjende.

Hvorvidt Regeringens Beslutning, trods den ved de internationale Forhandlinger bevirkede forandrede Opfattelse i Evropa at skride fremad paa den indslaaede Vej, vilde have ført til en tilfredsstillende foreløbig eller endelig Afgjørelse af vor pinagtige Strid med Tyskland, er det umuligt at dømme om nu, da Frederik VII's Dødsfald i det allerulykkeligste Øjeblik gjorde alle Forhaabninger og alle Beregninger til Skamme; men Forholdene i Evropa vare i Efteraaret 1862, da Beslutningen toges, og i Foraaret 1863, da den udførtes, saadanne, at de maatte indbyde Regeringen til ikke at være bange for en bestemt Politik.

I Tyskland var den Gjæring, som navnlig siden Wilhelm I's Tronbestigelse havde været synlig, stedse voxet under Raab paa Frihed og Enhed. Men denne Tilstand fik en ny Karakter ved, hvad der tildrog sig i Preussen 1862.

De forøgede Udgifter til den nye Hærordning vare, som alt omtalt, for anden Gang blevne bevilgede extraordinært for et Aar til 30. Juni 1862 som forhøjet Krigsbudget. Men den forventede Krig udeblev, og i Steden derfor kom et nyt reaktionært Ministerium til Roret, som i 1862 uden videre optog den forøgede Bevilling paa Budgetforslaget som en ordinær selvforstaaelig Del af det til Statshusholdningen fornødne Beløb. Dermed var Løftet brudt, som var givet angaaende Hærordningen, og den Frygt, Repræsentationen havde næret for, at den for-

bedrede Hær kun vilde blive anvendt mod Folket og dets Frihed, vandt atter Overhaand. Under stor Ophidselse nægtede andet Kammer omsider rent ud Bevillingen; men Regeringen tog ingen Notits deraf og opretholdt uden Bevilling den nye Ordning, hvorved den Konflikt mellem Regering og Folk opstod, som først jævnedes, da Hæren havde tilkæmpet Preussen Landudvidelser. Hele det preussiske Statsliv gik i Staa, og en voldsom Kamp ikke blot paa det parlamentariske Omraade, men i Pressen, i Kommunerne, i offentlige Forsamlinger og i hele Folkelivet kom til Udbrud, under hvilken Regeringen ganske rigtigt støttede sig til den nyskabte stærke Hær og lagde en Jærnhaand paa ethvert Udbrud af Folkehidsigheden, som gik ud over de for Lovligheden af Regeringen satte Grænser. De frihedsfjendske Hensigter, som Regeringen ansaas for at nære, syntes bestyrkede, da Bismarck-Schönhausen den 24. September 1862 udnævntes til Statsminister og kort efter, den 8. Oktober s. A., til Præsident for Statsministeriet og Udenrigsminister.

Denne Mand havde i 1848, da han som 33aarig Godsbesidder, valgt til den forenede Landdag, mødte blandt de Deputerede, der for største Delen vare smittede af Aarets revolutionære Feber, indtaget et Standpunkt, som i alle Henseender gik imod Strømmen. Han betragtede Kongemagten som indstiftet af Gud og derfor som havende Ret over Folket. „Tager man dette religiøse Grundlag fra Staten“, sagde han, „er den kun et tilfældigt Aggregat af Rettigheder, et Slags Bulværk for alles Krig mod alle, opstillet af ældre Filosofer, og Lovgivningen vilde saa ikke fremgaa af den evige Sandheds Urkilde, men kun af vage og skiftende Begreber om Humanitet, som de netop ere i Hovederne paa dem, der ere i Spidsen.“ Med udfordrende Trods stemte

han derfor mod alt, hvad der bar Præg af at være overensstemmende med Folkets Vilje, — efter hans Mening Revolution mod Kongedømmet af Guds Naade. Han modsatte sig, at der blev givet Amnesti til dem, der havde deltaget i de revolutionære Bevægelser i Berlin 1848 og vare straffede eller fængslede, han talte mod Ophævelsen af den da indførte Belejringstilstand, mod Slesvigholstenismen, som han kaldte den modbydeligste af alle Tidens revolutionære Udskejelser, mod tysk Enhed, fordi Preussen derved, som han sagde, vilde blive mediatiseret, mod at Preussens Konge modtog den tyske Kejserkrone, fordi han saa vilde blive Vasal af „de Herrer i Frankfurt", mod Krig med Østerrig i 1851, fordi denne vilde blive ført efter Forbundets Ordre og uden Vinding for Preussen. Han betegnede sig nemlig tidlig som Stokpreusser, som en Mand, hvem fremfor alt Preussens Storhed laa paa Sinde. Han ønskede, at den preussiske Ørn beskyttende og herskende skulde sprede sine Vinger over hele Tyskland, men kun under den legitime Konges suveræne Højhed. Ved at følge Forbundet og Folkestemningen i Tyskland vilde Preussen gaa Revolutionens Ærende, lade sig lede i Stedet for at lede. En Krig under Forbundets Fane, for dets Ideer vilde være, hvad han kaldte Donquixoteri; det eneste sunde Grundlag for en stor Stats Politik var efter hans Mening Egoisme, ikke Romantik.

Disse Anskuelser, fremsatte ved enhver Lejlighed med den største Ligefremhed og Hensynsløshed, gjorde ham snart bekjendt i Tyskland som den mest udprægede Ultrareaktionære. Men de bragte ham ogsaa ind paa den diplomatiske Bane. Da hele Preussen følte sig ydmyget ved den tidligere omtalte Overenskomst i Olmütz 1850, var han nemlig den eneste Mand i Landet, som billigede den og offentlig i Kamret i Berlin udtalte, at

Preussen skulde underordne sig Østerrig for sammen med det at bekæmpe Demokratiet. Da det var den preussiske Regering om at gjøre at vise Østerrig, at den underordnede sig det alvorligt, troede den ikke at kunne gjøre det bedre end ved at sende Bismarck som Gesandt til Frankfurt. Den 2. Maj 1851 udnævntes han derfor, for først at indvies i Posten, til første Sekretær ved Gesandtskabet der og nogle Maaneder efter, den 18. Avgust, til virkelig Forbundsgesandt. Der var han i 8 Aar og gjorde sig meget bemærket ved sine Ejendommeligheder. Han lagde saa stor Vægt paa sin Stilling som preussisk Landeværnslieutenant, at han spotvis kaldtes „hans Excellence Lieutenanten", og hans altbeherskende Lidenskab var Jagt, der havde faaet en saadan Magt over ham, at han blev syg, naar han i nogen Tid blev forhindret i at tumle sig i frisk Luft med Bøsse i Haand. Fra Frankfurt gjorde han mange Rejser; saaledes var han ogsaa i Danmark, hvor han havde en Bekjendt i Baron Blixen-Finecke, med hvem han jagede paa Sjælland og i Sverig. Han havde som preussisk Forbundsgesandt staaet Danmark bi ved Forhandlingerne med Hertugen af Augustenborg om Affindelsessummen, hvilke han væsentlig havde ledet. Oftest havde han selvfølgelig været i Berlin, hvor han havde givet uforkastelige Beviser baade paa sine uforandrede Meninger og paa sin Stridbarhed.

Da denne Mand nu, efter til sidst at have været anvendt i andre større Missioner end den i Frankfurt, kom tilbage til Berlin som Regeringens Chef, søgte han først at optræde forsonligt; men den Rolle laa ikke for ham og opgaves derfor hurtigere, end den var begyndt, for den anden, der havde noget berusende for ham, at optage Kampen med Repræsentanterne, med Befolkningen i Tyskland, ja med hele Verden. „Naar ingen frivillig Overenskomst lader sig bringe tilveje",

erklærede han, „afhænger Stridens Udfald af, hvem der er den stærkeste, Regeringen eller Folket, saa er den bleven til et rent Magtspørgsmaal.“ Han optog da Kampen med synlig Lyst og forstod, ved en utvivlsom Genialitet ogsaa i Trods og Haan, altid at overfløje sine Modstandere i Yderligheder, saa at de aldrig et Øjeblik kunde faa Tid til at lade ham uden for deres Beregninger, men bestandig saa ham staa i Brèchen for det, han kæmpede for, det legitime Kongedømmes Ret over Folket.

Al Verden var for optagen af Kampen i de berlinske Kamre, den haardeste, som vel nogen Sinde parlamentarisk er bleven ført, til at lægge videre Mærke til, hvad Bismarck med Hensyn til Preussens Storhed og Magt førte i sit Skjold. Men i den Retning havde han faaet et positivt Udbytte af sin Statstjeneste. Først havde han i Frankfurt haft Lejlighed til at se den østerrigske Politik bag Kulisserne og lært hele det Pedanteri at kjende, som var Forbundsdagens Særpræg. Hans stridslystne Natur havde der fundet Modstandere af en anden Art end i Berlin, og han var endt med at finde de smaa Stater lige saa latterlige som deres Repræsentanter. Dernæst havde de vigtige Begivenheder, som under hans Ophold i Frankfurt forefaldt i Evropa, bidraget til at give hans politiske Anskuelser en praktisk Retning. Saaledes havde Napoleon III gjort sig til Herre i Frankrig ved Statscoupet den 2. December 1851. Derefter havde han, forenet med England, ført Krigen mod Rusland, men efter samme nærmet sig den sidste Magt og temmelig pludseligt, i hvert Fald overraskende, paaført Østerrig, som under Krigen havde hørt til samme Partigruppering, som Frankrig og England, Krig for at rette et Stød mod Evropas politiske Bygning. Endelig havde Cavours Mesterværk i den praktiske Politik fuldført, som det syntes,

Indledningen til en Tidsperiode, der paa den ene Side maatte føde Ønsker om stærke Regeringer og paa den anden love dem en rig Lejlighed til at bruge deres Styrke.

Hurtigt efter sin Ankomst til Frankfurt var Bismarck kommen til den Erkjendelse, at Forholdet mellem Preussen og Østerrig ikke var holdbart, som det var. Metternich havde klogelig tilstaaet Preussen en vis Indflydelse i det nordlige Tyskland, men Fyrst Schwarzenberg trykkede Preussen ned, navnlig som Følge af den Rolle, det havde spillet i 1848, og de Overgreb, det havde forsøgt i Danmark. Buol-Schauenstein, den senere østerrigske Minister, fulgte med Hensyn til Preussen ganske Schwarzenbergs Politik, og den preussiske Udenrigsminister Manteuffel formaaede ikke at løsrive sig fra dette Tryk. Bismarck fordrede for Preussen Luft til at røre sig og raadede sin Regering til at tiltvinge sig denne. Der behøvedes i saa Henseende Hjælp fra en udenrigsk Magt. Der kunde være Tale om Frankrig eller Rusland; men Bismarck mente, at Preussen helst maatte søge at vinde Rusland.

Da den preussiske Gesandt i Frankfurt var kommen til en fast Overbevisning om, hvad der burde gjøres, følte han Lyst til at handle. Allerede da de første Brikker stilledes op til Cavours politiske Krigsspil i Italien, havde Bismarck Møje med at styre sin Utaalmodighed efter at komme med i Legen. Det forekom ham, at Tidspunktet burde benyttes til at ryste det østerrigske Aag af Nakken. Da han ikke lagde det mindste Skjul paa sine Anskuelser og i Frankfurt viste et saa fortroligt Forhold til den italienske Gesandt, med hvem han altid saas i Selskab, at det stødte den østerrigske Regering, maatte han kaldes der fra. Ligesom han var kommen der ned, fordi han den Gang var den østerrigske Regering en persona grata, blev han nu kaldt

tilbage, fordi han var bleven den samme Regering en persona ingrata. Han ansattes da i St. Petersborg, hvor fra han, da Kong Wilhelm vilde hævde sin Hærorganisation uden at gjøre Statscoup og altsaa behøvede en Mand, som kunde finde sig i de parlamentariske Forhold i Berlin og føre Regeringen trods dem, indtil en Forsoning kunde indtræde, kaldtes til Ministeriet. Forinden begav han sig dog til Paris, tilsyneladende som Preussens Gesandt, i det han havde faaet en Udnævnelse som saadan, for i nogle Maaneder at overskue de vigtigste Forhold i Napoleon III's Land.

Af det, som her er fortalt, var intet skjult, da han i 1863 kastede sig i Ilden mod, hvad han kaldte den tyske Revolution, foreløbig for at gjøre Preussen til et stærkt Land. Ogsaa henvendte han sig, strax efter at han havde overtaget Regeringen, til Østerrig, meddelende det, at hans Opgave var at skaffe Preussen en anden Plads i Tyskland; den østerrigske Udenrigsminister slog det hen, mente, at Sagen nok lod sig jævne i Mindelighed, og behandlede overhovedet Bismarcks Noter som manglende Betydning. Ingen havde Tillid til hans Kræfter. Man ansaa det for mest sandsynligt, at han, efter en kort Tid at have ført en frugtesløs Kamp mod en ubetvingelig Situation, vilde ende ude paa sit Gods Schönhausen, umuliggjort for enhver senere offentlig Virksomhed.

Han havde heller ikke engang alle de Konservatives Understøttelse; thi disse fandt det betænkeligt, at han i Frankfurt til sidst havde gjort Front mod Østerrig og aabenlyst sympathiserede med Italien samt ikke var uvenlig mod Frankrig. Derimod finde vi, at Bismarck paa samme Tid, som Berlinerne og den store Middelstand søgte at tilføje ham Fornærmelser, af og til modtoges med Leveraab og Serenader af Arbejderpartiet. Det var den af Ferdinand Lassalle nys stiftede almindelige Arbejder-

forening, som disse Hyldinger kom fra. Lassalles socialistiske System nødvendiggjorde nemlig, da det var bygget paa Statens Ordning af Arbejdsforholdene, en geografisk bestemt og fra Udlandet afstænget Stat. Han var Preusser i samme Forstand som Bismarck og kæmpede, ligesom denne, mod de andre Partier, navnlig Fremskridtspartiet, der var om ikke kosmopolitisk, saa dog tysk og frisindet. Begge vare de fri for de Doktriner, de tyske Partiledere førte i Munden, og Lassalle hyldede i ét og alt den Fremgangsmaade, som Bismarck ogsaa erkjendte for den mest praktiske, at slaa Modstanden ned med Ild og Sværd. Bismarcks Forhold til Lassalle er dog kun et Vidnesbyrd om den Yderlighed, den indre Kamp i Preussen naaede, og om at han, ligesom alle Jordens Mægtige, men maaske hensynsløsere end nogen tidligere, ikke tager i Betænkning at benytte det ene Partis Hjælp til at bekæmpe det andet.

Her hjemme, hvor man nøje fulgte Forholdene i Preussen, syntes disse ingenlunde ugunstige for os. Først havde man den nye preussiske Premierministers Ord for, at han hadede Slesvigholstenismen, hvilket han i fuldeste Maal endnu vedkjendte sig; dernæst droge Forholdene i Preussen hele Tysklands Opmærksomhed i en saadan Grad hen paa sig, at man ikke skulde tro, der vilde blive nogen tilovers for Elbhertugdømmerne, og endelig skabte Konflikten i Preussen en saadan Tilstand i Tyskland. at en enig Aktion udad til i et nationalt Øjemed ikke skulde synes sandsynlig i den nærmeste Tid.

Hvad de venskabelige Magter angaar, var Englands Holdning vel forandret, men der var ingen Tvivl om, at Lord Russells Misstemning kun var forbigaaende. Skjønt han, efter at Forslaget af 24. September var forkastet af Danmark, havde flere nye til Rede, saaledes en Deling af Slesvig eller en Fællesforfatning, i hvilken

det tyske Element fik større Vægt end den, dets Stemmer efter Folketallet vilde give det, var han dog ikke utilgængelig lige over for den danske Regerings Hensigter, og den 20. November erklærede han i en Depeche til Paget, at Planen om en anden Stilling for Holsten vilde vinde den engelske Regerings Tilslutning og Billigelse, hvis Regeringen derved kunde blive sat i Stand til at komme til en Forstaaelse med Forbundsforsamlingen. Den svensk-norske Regerings Standpunkt var uforandret. Manderstrøm var vel af den Mening, at Forholdene nu ikke længer vare saa gunstige for en Udsondring af Holsten som i 1861, at det den Gang havde været lettere at faa Englands og Frankrigs Hjælp til en saadan; men han betragtede endnu denne Løsning som den eneste mulige, om den end var vanskeligere at opnaa nu, og den svenske Regering var ikke utilbøjelig til at paatage sig Ansvar for sine Raad og stille Sverig-Norge væbnet ved Danmarks Side, hvis det tyske Forbund paa Grund af en Udsondring af Holsten skulde angribe nogle af de Lande, som ikke hørte til Forbundet. Tilstanden var i det hele en saadan, at man vilde have bebrejdet den danske Regering Svaghed, hvis den var vegen tilbage fra den Stilling, som den alt havde indtaget, i nærværende Øjeblik, da Tyskland var delt i tre Partier, og Preussen under Bismarck, som vi snart skulle se, tilmed nærmede sig den danske Regerings Opfattelse af Forbundets Competence.

Men vare disse Forhold end tilsyneladende gunstige, saa indtraf der i Begyndelsen af 1863 en Begivenhed, som i nok saa høj en Grad syntes at maatte gjøre Tidspunktet bekvemt for en bestemt Optræden fra vor Side.

Efter at der i flere Aar havde været Uroligheder i Kongeriget Polen, hvilke den russiske Regering forgjæves havde søgt at dæmpe ved Fængslinger og strænge Straffe-

domme, udbrød der kort efter en Natten mellem den 22. og 23. Januar 1863 foretagen vilkaarlig Rekrutudskrivning pludseligt aabenbar Opstand i Kongeriget, hvilken Opstand i samme Nu erhvervede sig hele det vestlige Evropas Medfølelse i en Grad, der ikke stod tilbage for den, enhver tidligere Rejsning i Polen havde vakt. Det var den første større Begivenhed, som indtraadte efter Bismarcks Magttiltrædelse, og hans Holdning lige over for den; som han valgte uden Raadførsel med andre Magter og uden Betænkning, bar Præg af hans Persons hele Ejendommelighed. Foruden at 4 Armékorpser strax delvis mobiliseredes og sammendroges hen imod Ruslands Grænser, at russiske Soldater fik Tilladelse til at benytte preussiske Jernbaner, og at nogle Polakker, som, forsynede med franske eller italienske Passer, rejste gjennem Preussen for at begive sig til Polen, arresteredes og udleveredes til Rusland, hvilket alt kunde betragtes som Troskab mod hans Princip, at enhver Revolution skulde dæmpes strax, sendte han Officerer til Petersborg og Warschau og nødte næsten det overraskede Rusland til at slutte en Konvention, dateret den 8. Februar 1863. Selvfølgelig kan Preussen ikke være ligegyldigt ved en Opstand i Polen, eftersom det selv er Besidder af polske Provinser, men disse berørtes lige saa lidt som de østerrigske af Opstanden i 1863. Bismarck benyttede derimod Forholdene til at komme i Forbund med Rusland og vinde dets Venskab ved Midler, der ikke vare ganske ulige dem, hvormed Sardinien havde vundet Frankrigs paa Krim. Han fik ogsaa snart den Fornøjelse at finde sig staaende i Brèchen foran Rusland mod næsten hele Evropa. Frankrig, som fortrædigedes ved Opstanden, fordi det paa den ene Side ikke vilde svigte Nationalitetsprincipet, som den polske Opstand havde indskrevet paa sit Banner,

og paa den anden Side nødigt vilde ofre sin gode Forstaaelse med Rusland, fandt det nemlig foreløbigt at være en taalelig Udvej at kaste sig over Bismarck, fordi han havde afsluttet Konventionen af 8. Februar, og de andre Magter stemmede i med, mest forbavsede over den usædvanlige Maade, hvorpaa Bismarck havde taget et Anliggende, som vilde have givet andre Magter Anledning til at forhandle, tage Beslutninger og maaske forandre Standpunkt forskjellige Gange.

Det var dog kun en kort Tid, at Bismarck saaledes ene kunde tage Stødet af for Rusland; thi Opstanden vandt et Omfang, som ikke tillod Frankrig at oversê den. Uagtet Forholdet mellem Frankrig og England kun var maadeligt, fordi de engelske Statsmænd efter den italienske Krig og navnlig efter Savojens og Nizzas Tilslutning til Frankrig nærede en uudryddelig Mistillid til Kejser Napoleon, søgte denne dog at formaa England og Østerrig til en fælles Optræden mod Rusland, i det han tillige knyttede Sverig-Norge og Italien til sig. Igjennem Sverig kunde Danmark, hvis Frankrig og England bestemte sig til en alvorlig Optræden, komme med i den Koalition, som stod paa Polens Side. Den almindelige Mening var den, at Polen vilde kunne holde sig mod de russiske Underkuelsesforsøg et Aars Tid. Man antog, at Striden mellem Rusland-Preussen paa den ene Side og Frankrig med dets Allierede paa den anden vilde holdes hen med indledende Forhandlinger den meste Tid af Aaret, men at den maatte ende med en Krig, hvilken man med en sjælden Enstemmighed ansatte til Foraaret 1864. Dersom Danmark nu skred til Holstens Udsondring, vilde højst sandsynligt en Forbundsexekution blive besluttet, men efter Forbundets langsomme Forretningsgang kunde den næppe komme til Udførelse før Foraaret 1864. Til den Tid antoges Danmark at kunne have

vundet Alliancer, der stillede det paa den rette Side i den evropæiske Kamp, som i øvrigt nok kunde skylle Forbundsexekutionen bort, da et stort Gjæringsstof var til Stede i hele Evropa, ja i Amerika med, hvor Borgerkrigen rasede i det nordlige og Napoleons ulykkelige Mexikokrig førtes sydligere.

Den holstenske Stænderforsamling var sammenkaldt til den 24. Januar 1863. Den fik en Del Fælleslove til Behandling, men vilde ikke begynde denne, før den havde en Udtalelse fra Regeringen om, at Lovforslagene, hvis de forkastedes af Holstens Stænder, under ingen Omstændigheder vilde faa Lovskraft for den øvrige Del af Monarkiet. Da en saadan Udtalelse nægtedes, afviste den alle Forslagene og henvendte sig med Klage til Forbundet. Den Kgl. Kommissarius indmeldte nu, at Holstens Udsondring maatte finde Sted, da ethvert Fællesskab maa ophøre, naar Parterne ikke kunne enes.

Tiden til Handling var nu kommen; men Stemningen hos det danske Folk var ingenlunde saa frejdig som før. Mange, der ikke principielt vare imod en saadan Ordning af Statsforholdene, som Regeringen nu agtede at gaa til, mente, at Sagen var tabt, inden den var kommen til Udførelse, ved en for langsom og ikke ganske behændig Manøvrering med aabne Kort. Nærmest mod denne indenlandske Betænkelighed ved at følge Regeringen under de Kampe, som forestod, maa den Forsamling antages at have været rettet, som den 28. Marts 1863 fandt Sted i Kasino efter Indbydelse af 53 ansete Mænd; 2000 Mænd af alle Samfundsklasser mødte her, for, ligesom ved det bekjendte Kasinomøde i 1848, at give den offentlige Anskuelse Udtryk, og vedtog enstemmigt følgende tre Resolutioner:

1. Den tyske Forbundsdags Fordring paa højeste Afgjørelse i alle Tilfælde, hvor Forbundslandet Holstens

Repræsentanter ere uenige med Regeringen eller med de danske Landsdeles Repræsentanter, og dens Forsøg paa at udøve en forbundsmæssig Indflydelse paa det danske Kronland Slesvig gjør enhver Helstatsforfatning uforenelig med den danske Krones Uafhængighed og Danmarks Riges Selvstændighed.

2. Den usvækkede Opretholdelse af det gjennem mange Trængsler opnaaede konstitutionelle Fællesskab mellem Kongeriget og Slesvig er de uafhængige danske Landsdeles Ret. Dette Fællesskabs Befæstelse paa et bredere Grundlag og Udvikling til større Fylde er en Betingelse for Kronens Sikkerhed og Folkets Velfærd, hvorimod en Udvidelse af det provinsielle Omraade vilde føre til Rigets Adsplittelse. Ordningen af Slesvigs og Kongerigets indre Forhold er en Sag mellem Hs. Maj. Kongen og Allerhøjstsammes Undersaatter i de tvende Landsdele, men vedkommer ikke fremmede Magter.

3. Bevarelsen af Danmarks Riges Selvstændighed og konstitutionelle Frihed gjør det nødvendigt nu, uansét de dermed forbundne Ofre, at gjennemføre den i en Række af Regeringsudtalelser fremsatte Grundsætning, at det bestaaende Fællesskab i Anliggender og Forvaltning mellem de danske Landsdele og Forbundslandet Holsten maa ophøre med Forfatningsfællesskabets Ophævelse. Efter at de holstenske Stænder have vægret sig ved at fatte Beslutning om de dem forelagte Fælleslove, kræver Statslivets Fortsættelse, at der i den forestaaende Samling af Rigsraadet foretages bestemte og afgjørende Skridt til denne Grundsætnings Gjennemførelse.

Lignende Forsamlinger indvarsledes derefter i Landets Kjøbstæder, men bleve overflødige, thi den 30. Marts 1863 udkom en allerhøjeste Kundgjørelse om Her-

tugdømmet Holstens Forfatningsforhold, hvilken var det første Skridt til den af Regeringen paatænkte nye Ordning af Statsforholdene. I Følge samme skulde den lovgivende Magt for alle Fællessager i Holsten udøves af Kongen og Stænderforsamlingen i Forening, medens et fastsat Beløb skulde udredes til de Udgifter, som forbleve fælles: Civilliste, Apanager, Statsraad, Statsgjæld, de Monarkiet vedkommende Pensioner, de udenrigske Anliggender, Marinen og de fælles Finanser. Hæren skulde efter Kundgjørelsen deles i en dansk-slesvigsk og en holsten-lauenburgsk Hærafdeling, og den sidste lønnes af Holstens særlige Finanser, hvis Bestyrelse skulde overgaa til Ministeren for Holsten, med Tilskud fra Lauenburg. Kundgjørelsen var til Dels kun et Program. Ordningen, som skulde træde i Live den 1. April 1864, vilde først blive grundlagt ved de Love, som Krigsministeren, Finansministeren og Ministeren for Holsten ved Reskripter af 30. Marts erholdt Befaling til at forberede for Holstens Vedkommende, og som skulde forelægges den holstenske Stænderforsamling, der tænktes udviklet i frisindet Retning med en udvidet Valglov. Naar denne Ordning var bleven fuldført, vilde den holstenske Stænderforsamling være bleven Rigsraadet sideordnet. Hvad der fra Begyndelsen af var fælles, vilde have vedblevet at være det, saa længe Rigsraadet og de holstenske Stænder vare enige, men vedtog den ene Part en Lov anderledes end den anden, og en saadan Lov angik Forhold, i hvilke en forskjellig Lovgivning var uforenelig med Opretholdelsen af Fællesskabet, maatte dette ophøre paa det paagjældende Omraade. For Danmark-Slesvigs Vedkommende behøvedes ingen Kundgjørelsen supplerende Lov. For Rigsraadet, som var indkaldt til et extraordinært Møde den 22. April, forkyndte Trontalen, at enhver af Rigsraadet vedtagen og af Kongen stadfæstet Lov vilde blive sat i Kraft i Kongeriget

og Slesvig, saafremt der ikke i samme indeholdtes en Bestemmelse om, at dens Ikrafttræden var betinget af, at en tilsvarende Lov samtidigt gaves for Holsten. Dermed var det nødvendige gjort; men da Regeringen vilde give Holstens Stænderforsamling udstrakt konstitutionel Frihed, der ligeledes agtedes tilstaaet Slesvigs Stænderforsamling, besluttede den ogsaa at forandre den bestaaende for Kongeriget og Slesvig gjældende Fællesforfatning i frisindet Retning og fremsatte til den Ende Udkast til en helt ny og omfattende Grundlov for Danmarks og Slesvigs Fællesanliggender, hvilket Udkast dog ikke kom til Forhandling under den extraordinære Samling, men udsattes til Efteraaret.

Kundgjørelsen af 30. Marts var saaledes ikkun det første forsigtige Skridt til en Ordning, men ikke desto mindre vakte den en uhyre Ophidselse i Tyskland. Grunden hertil var dog næppe saa meget selve Indholdet, som Motiveringen. Det var vel den eneste Del af samme, som det store Publikum der læste, og det kan ikke nægtes, at den langtfra at tilsløre, hvad Regeringen vilde udføre, snarere bibragte Læserne en Forestilling om en langt videre Udsondring, end der endnu var Tale om. „Den tyske Forbundsdag," udtalte Kongen i Kundgjørelsens Begyndelse, „har indblandet sig i vort Monarkis indre Forfatningsanliggender og opstillet Fordringer, som hverken finde nogen Berettigelse i Forbundslovene eller ere forenelige med vor Krones Uafhængighed eller med vore ikke til Forbundet hørende Landes Rettigheder, og de holstenske Provinsialstænder have ikke alene afvist ethvert Forslag til en Overenskomst, men endog i Principet erklæret sig imod enhver paa en fælles Repræsentation bygget Fællesforfatning. En saadan Tilstand af indre Splid, som allerede i et Decennium har lammet vort Riges Udvikling, bør ikke vedvare.

Efter det utilfredsstillende Resultat af den sidste holstenske Stænderforsamling maa vi derfor ansé det for vor Regentpligt at bestemme Holstens forfatningsmæssige Stilling i Monarkiet paa en Maade, der saa vidt muligt svarer til det tyske Forbunds Fordringer.“ De tyske Stormagter vilde ikke tie stille til, at den Tanke, som de under de internationale Forhandlinger udtrykkeligt havde forkastet, ikke desto mindre nu var bragt til Udførelse af den danske Regering. Østerrig erklærede den 13. April i en Note til Kjøbenhavn, at Forviklingerne ved denne Kundgjørelse havde nærmet sig et afgjørende Vendepunkt, hvorfor det — uden at foregribe Forbundet — vilde gjøre det danske Kabinet opmærksomt paa Stillingens hele Alvor. Det erindrede om, at det i 1852 havde givet Danmark Fæstningen Rendsborg, som var et Pant i dets Haand, tilbage i Tillid til, at Overenskomsterne af 1851 og 1852 vilde blive fulgte, og uden at gjøre Fordring paa Omkostningerne ved Exekutionen, hvilke det nu maatte forbeholde sig Ret til at forlange. Bismarck skrev den 15. April, at Preussen ved at anbefale den danske Regerings Forslag og Løfter i 1851 og 1852 til Forbundet havde paataget sig et Ansvar, paa Grund af hvilket det i et Decennium havde trængt paa disse Forslags og Løfters virkelige Udførelse. Nu saa han sig nødt til, og det i Preussens eget Navn, at erklære hine Løfter for brudte. Mest vedkom Sagen dog Forbundsforsamlingen i Frankfurt. Da Kundgjørelsen overraktes denne den 16. April, foreslog Præsidenten, i det han henledede Opmærksomheden paa dens Uoverensstemmelse med Overenskomsterne af 1851 og 1852 og forbeholdt Forbundet alle Rettigheder, at Kundgjørelsen henvistes til de forenede Udvalg, hvad der vedtoges, efter at Hannover først forgjæves havde forsøgt at faa et eget Udvalg nedsat i Anledning af den. Senere

indleverede Østerrig og Preussen Kopi af et Forbehold, som de i identiske Noter yderligere havde ladet den danske Regering tilflyde; Hannover anbefalede, at Kundgjørelsen erklæredes ugyldig og Skridt foretoges mod Forsøget paa at inkorporere Slesvig i Landet Danmark; Oldenburg mente, at da Overenskomsterne af 1851 og 1852 vare brudte endog i Principet, burde det tyske Forbund tage alle de Indrømmelser, som vare gjorte til Danmark siden den Tid, tilbage og føre Forholdene tilbage til Stillingen 1850. Over alle de indkomne Forslag afgav den baierske Gesandt den 18. Juni paa de forenede Udvalgs Vegne en vidtløftig Betænkning og indstillede paa samme Udvalgs Vegne, at den danske Regering skulde opfordres til at sætte Kundgjørelsen af 30. Marts ud af Virksomhed og til inden 6 Uger at melde, at den havde gjort de indledende Skridt til en Hertugdømmerne Holsten og Lauenburg, Slesvig og det egentlige Kongerige i en ensartet Forbindelse omfattende Fællesforfatning, enten ved en fuldstændig Udførelse af Aftalerne fra 1851 og 1852, eller paa Grundlag af det engelske Mæglingsforslag af 24. September 1862. Denne Indstilling blev, uden Hensyn til en Protest fra Danmark imod Inddragelsen af Slesvig i Forhandlingerne, ophøjet til Beslutning den 9. Juli og meddelt Danmark — for Holstens Vedkommende ad sædvanlig Vej, for Slesvigs gjennem de to tyske Stormagter.

Kundgjørelsen af 30. Marts bevirkede, som det vel kan forstaas, ogsaa nogen Bevægelse i Holsten, hvor man nødig vilde skilles fra Slesvig. I det store var der hidtil, trods Stænderforsamlingens Fremfærd og Ridderskabets og de højere dannede Klassers Misfornøjelse med de politiske Forhold, ikke sporet nogen Uro i Hertugdømmet, der tilsyneladende befandt sig vel under den milde danske Regering. Der var heller ingen større

Byer, som kunde være Brændpunkter for en selvstændig aandelig Rørelse, Befolkningen levede spredt, og den Presse, som beherskede Landet, var den hamburgske, der var alt for optagen af sine egne Interesser og sit Handelsliv til at kunne ofre nogen stor Opmærksomhed paa de holstenske Forhold. Det var først oppe i Slesvig og navnlig i Mellemslesvig, hvor de to Nationaliteter stødte sammen og frembragte et sprogligt og nationalt Brakvandsdistrikt, at Lidenskaberne, ogsaa paa Grund af den strængere Regering her, vare i Kog. Men nu, da Forbitrelsen i Tyskland strømmede over sine Bredder, taalte man ikke syd for Elben Holstens tilsyneladende Passivitet. Der indrettedes i Hamburg en formelig Komité for Holstens Agitation, som modtog sine Ordrer fra Fremskridtspartiet i Preussen. Komiteens Opgave bestod ikke i at fremme Interessen for den almindelige tyske Sag i Holsten. Der var nemlig allerede en ikke ringe Vexelvirkning mellem Holsten og Tyskland, i det Hertugdømmet, ligesom alle andre tyske Lande i de Aar, var gjennempløjet af en Mængde Foreninger, dels Klubber og Gilder, dels Turn-, Skytte- og Sangforeninger, hvilke alle vare formede efter tyske Mønstre med Optagelse ved Haandslag, Faner med Emblemer og Valgsprog, Fester med Ceremonier, og stode i Forbindelse med lignende i det større Tyskland, hvor der fandtes Centralbestyrelser for hver Art for sig. Men man ønskede fra Holsten at høre noget sært holstensk eller rettere slesvigholstensk, som kunde vinde Gjenlyd i Tyskland. Man vilde have nogle politiske Masseudtalelser, som kunde støtte Stænderforsamlingen og vidne om, at dennes Færd fandt Billigelse hos Befolkningen i det hele.

En særlig Anledning til saadanne Udtalelser gav Kasinoresolutionerne i Kjøbenhavn; man ønskede Antikasinoresolutioner vedtagne i Holsten. En Forsamling

mødte ogsaa i Altona og udtalte i Resolutionsform, 1) at Slesvig og Holsten ikke vare Provinser af Danmark, over hvilke det danske Folk og den danske Regering kunde skalte og valte efter eget Tykke og danske Interesser, men at de vare inderlig forbundne, selvstændige og suveræne Hertugdømmer; 2) at de havde Ret til konstitutionel Forbindelse under eget Fyrstehus, og 3) at Londontraktaten af 8. Maj 1852 var ugyldig som ikke anerkjendt hverken af Forbundet eller af Agnaterne eller af de slesvigske og holstenske Stænderforsamlinger. Disse Resolutioner vare imidlertid en anden Gruppe, bestaaende af yderligere Demokrater og Republikanere, ikke skarpe nok. De indkaldte derfor Repræsentanter for alle holstenske og slesvigske Byer til at møde i Elmshorn den 20. April for at vedtage følgende Antikasinoresolutioner: 1) De tyske Stormagter ere forpligtede til aabent og utvetydigt at sige sig fri fra Traktaterne af 1851 og 1852 og Londonprotokollen af 8. Maj 1852, samt til ikke at anerkjende andet Grundlag for deres politiske Optræden mod Danmark end Hertugdømmernes gamle Ret; 2) Folket kan kun se en virkelig Sikring i Slesvig-Holstens Forening til en konstitutionel ordnet Stat efter Statsgrundloven af 15. September 1848. Forsamlingen i Elmshorn blev vel forbudt, men den fandt Sted paa hamburgsk Grund i den til Altona stødende Forstad St. Pauli; og de to Resolutionsrækker gik nu ud til alle Byer for at vedtages der. Da politiske Møder ikke tillodes, søgtes større Forsamlinger, som med behørig Pomp kunde vedtage Resolutionerne, tilvejebragte ved, at to eller flere Foreninger holdt et Fællesmøde; men de holstenske Embedsmænd vare paa deres Post og fik dem forhindrede overalt. Men den Ophidselse, som dette bevirkede, gav Anledning til nogle Rivninger med Krigsstyrken, der dog kun paa ét Sted, i Altona, udartede til Optøjer af en

noget alvorligere Art, og det blot paa Grund af Hamburgs Nærhed.

Foreningen „de slesvig-holstenske Vaabenbrødre“, som havde sit Sæde i Hamburg, besluttede den 29. April i et Optog at drage ind i Altona og bekranse Gravene for de der jordede Soldater af Oprørshæren. De stoppedes ved Indgangen til Kirkegaarden af det holstenske Politi, som imidlertid snart efter blev nødsaget til at forlange Hjælp fra Krigsfolket i Altona. De Fremmede bleve nu jagede ud og Vagt sat ved Stadsporten, men uden for i St. Pauli rejste der sig et ustyrligt Opløb, som først standsedes, da hamburgsk Militær langs Husene paa den nordre Side af den Plads, hvor Tumulten fandt Sted, banede sig Vej hen til Altonas Port og jog Folkehoben ind i Hamburg. Disse Excesser forplantede sig ogsaa hen foran en anden af Altonas Porte, og næste Dag smittede de Altonas Pøbel, men Byens Borgere forstærkede frivilligt Politiet og fik Ordenen gjenoprettet, efter at de fremmede Gjæster, som ogsaa den Dag havde udgjort Hovedmassen, vare jagede ud. Den tredje Dag vare i Tide alle de Steder, hvor Hamburg og Altona støde sammen, besatte af hanseatiske Tropper paa den ene og danske paa den anden Side, og Optøjerne standsede dermed.

Denne i sig selv ringe Tildragelse bestemte Regeringen til — i øvrigt mod Generalkommandoens Ønske — at forøge Altonas Garnison til to Batailloner, to Eskadroner (hvoraf én dog i Wandsbeck) og et halvt Batteri, alle paa Krigsstyrke, og til ligeledes at lade de øvrige Afdelinger i Holsten indkalde til Krigsstyrke. 9. Bataillon forlagdes tillige med et halvt Batteri fra Rendsborg til Altona, og begge de altsaa nu i Altona værende Bataillоner, 9. og 20., indkaldte, ligesom 8. i Kiel og 1. i Rendsborg, hver indtil 800 Mand, medens Dragonerne

i Itzeho, som havde to Eskadroner der, én i Wandsbek og én i Altona, indkaldte til 120 Heste pr. Eskadron. Samtidigt erholdt 14. Bataillon i Ratzeburg (holsten-lauenburgsk) Befaling til at sende hele sin Udrustning med Undtagelse af, hvad der behøvedes for den lille tilstedeværende Styrke og de ventede Rekrutter, til Als.

De militære Forhold havde ved denne Indkaldelse faaet et med de politiske mere stemmende Præg. Bag Styrken i Holsten ytrede sig ogsaa krigersk Liv i Danevirkestillingen. Siden 1861 vare de begyndte Jordarbejder blevne fuldførte og nogle nye Værker, som skjønnedes nødvendige i Centrum og paa højre Fløj, byggede til. Saaledes var et Forværk bygget øst for Bustrup Dam, et foran Skanserne Nr. 11 og 12 og et paa holstensk Grund syd for Frederiksstad. Det sidste skulde sikre os Herredømmet over et for Danevirkestillingens højre Fløj farligt Punkt, som nu indrettedes til Brohoved for en Bro, der senere skulde slaas mellem Frederiksstad og den holstenske Ejderbred. Dernæst vare de Tømmerbeholdninger komne tilstede, hvoraf ved en Krigs Nærmelse Skansernes Trædele skulde forfærdiges, end videre Artillerimateriellet til Skanserne, hvilket var samlet i 2 Magasiner, et i Slesvig By under Kapitajn Thestrup, et i Sønderborg under Kapitajn Hagerup. Til Garnison i Ekernförde var 4. Bataillon ankommen; Kompagniet af 7. Bataillon var derefter gaaet tilbage til Sønderborg. Til Sommeren 1863 indkaldtes der Artillerister, som skulde lægge Brisker i Værkerne og derefter bringe Kanonerne paa de for dem bestemte Pladser. Her skulde de forblive staaende, indtil en ny Troppesamling, som af politiske Grunde var indvarslet til Danevirke i Efteraaret 1863, var endt, hvornæst Skanserne atter skulde demonteres.

Befæstningssagen i det hele var ikke fremmet siden

1861, for saa vidt som det kun var Danevirke, der forstærkedes. Ved Dybbøl og Fredericia var der, som alt berørt, ikke foretaget noget væsentligt siden 1861. Derimod vare alle Forberedelser trufne til en hurtig Opstilling af Hæren. Dubleringen var nu gjennemført som en integrerende Del af Organisationen. Hver Bataillonskadre indeholdt to. Officerer og Underofficerer havde deres bestemte Plads enten i Stam- eller i Dubleringsbataillonen og øvedes ikke blot under Troppesamlinger, men ogsaa i Garnisonen i den Tjeneste, deres Feltstilling krævede. Depoterne vare ordnede, og Mobiliseringsregler givne. Til Stambataillonen hørte 1., 2. og 5. Aarsklasse, til Dubleringsbataillonen 3., 4. og 6. Hins Depoter vare i Garnisonen, dennes i Udskrivningskredsen eller nær samme. Ved Mobilisering skulde Stambataillonens Indkaldte møde i Garnisonen, Dubleringsbataillonen formeres ved Depotet i Udskrivningskredsen. Den uddannede Mandskabsstyrke forøgedes derhos. Fodfolkets Rekrutter mødte over hele Landet den 15. Maj i Steden for den 2. Juli, og fire Skoler oprettedes til Indøvelse af de ved Landsessionerne i Kongeriget og Slesvig for 1862 og 1863 udskrevne, men endnu ikke indkaldte Værnepligtige. Disse Skoler oprettedes i Kjøbenhavn, Odense, Fredericia og Aalborg; paa førstnævnte Sted udlagdes de Indkaldte i en Lejr paa Lammefælleden.

Det vigtigste Spørgsmaal, som nu fremstillede sig for den danske Regering, var, om Danmark turde haabe paa, at den nordiske Alliance vilde blive til Virkelighed. I Begyndelsen af Februar, da Holstens Udsondring ansaas for nødvendig, havde Hall for den svensk-norske Gesandt i Kjøbenhavn, Grev Henning Hamilton, udtalt som sin Mening, at det vilde afhænge af Sverig og den Hjælp, det bragte, om Foretagendet skulde lykkes. Hvis Danmark blev ladt alene, var det efter hans Mening næsten sikkert

paa at blive angrebet af Tyskland under uheldige Betingelser; men hvis det kunde haabe Hjælp af de forenede Kongeriger, troede han, man vilde tøve med at angribe det, og at de store Magters Interesse vilde byde dem at sætte en Stopper for Forviklingerne, naar de truede med at omfatte hele Norden. Den svenske Regering nølede dog med at bestemme sig, navnlig af Hensyn til Englands og Frankrigs nu mindre sikre Holdning, og angav for den danske Regering de Grunde, som talte for, at den ligesom hidtil indtog en fri og ubunden Stilling, der vilde give dens moralske Indflydelse mere Vægt. Imidlertid rejste der sig i de forenede Riger en udbredt Stemning for, at Sverig og Norge burde træde aabent ind i Striden ved Danmarks Side. Under den svenske Rigsdags Samling havde et Medlem, Friherre Raab, benyttet en Lejlighed til den 4. Februar at forebringe Ønsket om „en blaa Bog“, indeholdende, hvad der kunde offentliggjøres uden Skade for de svævende Forhandlinger. Manderström efterkom Ønsket ved at fremlægge „Aktstykker vedrørende det danske Spørgsmaal“, og disse tilstilledes den 18. Marts ogsaa det norske Storting, hvor de, efter at være behandlede af en Komité, den 13. Juni gjordes til Gjenstand for en kort Forhandling. Det viste sig, at Danmark havde indrettet sine Handlinger efter den svenske Regerings Raad, at det siden Kundgjørelsen af 6. November 1858 stod paa et Grundlag, som var overensstemmende med det, den svensk-norske Regering havde ansét som en aldeles nødvendig første Betingelse for et nordisk Forsvarsforbund, og at det havde hævdet dette Standpunkt under de største Anfægtelser i Tillid til, at de mange Tilnærmelser, som navnlig fra 1857 af havde fundet Sted mellem de tre nordiske Riger under Følelsen af, at det gjaldt en fælles nordisk Velfærdssag, omsider vilde antage en

8*

bestemt og virksom Form. Den væsentligste Betænkelighed, som gjorde sig gjældende hos Statsmændene hinsides Øresund, var den, at en Tilslutning til Danmark kunde føre til større krigerske Forviklinger, end man hidtil havde forestillet sig. Sverig trængte til Fred, fordi store indre Reformer i Nærings- og Toldlovgivningen stode paa Dagsordenen, og fordi det storartede Jærnbaneanlæg var begyndt, som maatte bringe Omvæltning i Rigets Omsætningsforhold. De Kapitaler, der vare nødvendige hertil, maatte erhverves i Udlandet, og ligesom det var vanskeligere at opdrive dem i Krigstid, saaledes vilde det maaske være end vanskeligere at bevare dem for det Brug, hvortil de vare optagne, naar Sverigs Krigsvæsen skulde rejses af dets Forfald. Fremmest blandt dem, der ønskede, at Sverig skulde træde frem til Handling, stod imidlertid Kong Carl, hvis fyrige Sind det tiltalte at faa de forenede Riger dragne op af den politiske Dvale, hvori de længe havde været nedsænkede, at faa Sverigs rustne Sværd trukket paa ny og Krigsvæsenet bragt paa en tidssvarende Fod. Han støttedes af en opvakt, handlelysten Stemning hos Nationen, der imidlertid ikke blot gjaldt Danmark, men ogsaa Opstanden i Polen, som havde fremkaldt opsigtvækkende politiske Demonstrationer i Sverig.

Da Forbundsbeslutningen af 9. Juli var fattet i Frankfurt med den Trusel, at i Tilfælde af Afslag fra Danmarks Side den i 1858 afbrudte Exekutionsfremfærd paa ny vilde blive gjenoptagen, var Tiden kommen, da Regeringen i Stockholm maatte erklære sig. Stillingen var en saadan, at denne efter sit Standpunkt kunde træde ind i den. Sagen var kommen tilbage til Forbundsforsamlingen; Danmark havde tilstaaet Forbundet alt, hvad det havde forlangt for Holsten og Lauenburg; Forbundets Fordringer vare et utvivlsomt Competence-

Overgreb, hvad Evropa maatte erkjende. Kong Carl, som den 22. Juli besøgte Frederik VII paa Skodsborg, erklærede sig da ogsaa villig til at slutte Forbund og meddelte dette der til den danske Conseilpræsident, hvem han tillige raadede til ufortøvet at sende Forbundet et fyndigt, afslaaende Svar. I de Samtaler, som Hall paa Grund af Kongens Ytringer havde med Grev Hamilton, fik han Indtrykket af, at Kabinettet i Stockholm ikke fornægtede Kongens Ord, og det bestyrkedes i den følgende Tid, i hvilken der var megen Samfærdsel mellem de nordiske Hoffer. Den 26. Juli gjorde Frederik VII et Gjenbesøg hos Kong Carl i Skaane og havde sin første Minister med sig. Den 29. Juli kom Prins Oskar, som rejste til et Bad i Tyskland, til Kjøbenhavn. Samme Dag besøgte Grev Manderström Hamilton i Kjøbenhavn, hos hvem han var sammen med Hall; nogle Dage senere var Grev Hamilton hos Manderström i Skaane.

Efter at Svaret til Forbundet var affattet, sendtes det den 8. Avgust af den danske Udenrigsminister gjennem Grev Hamilton til Stockholm, for at man kunde forvisse sig om, at det ogsaa i Formen billigedes af det svensk-norske Kabinet, og ved samme Lejlighed henstillede den danske Minister, om ikke den Alliance, som det nu syntes Hensigten at knytte, kunde blive afsluttet saa hurtigt, at det afslaaende Svar til Forbundet med kort Mellemrum kunde følges af en Handling, som i Tide lod Tyskland vide, med hvilke Modstandere det vilde faa at gjøre. Regeringen i Stockholm billigede Svaret, i hvilket den kun foreslog et Par mindre Ændringer, og bemyndigede i Midten af Avgust Grev Hamilton til at indlede Forhandlinger med den danske Regering angaaende Alliancen.

Denne fortrolige Forhandling fremmedes hurtigt. Grev Hamilton opsatte paa Svensk et Udkast til en Kon-

vention, der vel maa opfattes som hans Regerings Tilbud, og paa Grundlag af det — kun lidt omredigeret og med en enkelt Tilføjelse uden Betydning — udfærdigedes dernæst det Udkast, som den 24. Avgust tilstilledes Grev Hamilton fra den danske Regering, saalydende:

1. Hans Majestæt Kongen af Sverig og Norge tilsiger Hans Majestæt Kongen af Danmark sin Bistand til Forsvaret af de ikke til det tyske Forbund hørende Lande og Provinser. som kan blive en Følge af den mellem Danmark og det tyske Forbund bestaaende Strid.
2. Hans Majestæt Kongen af Danmark kan reklamere den i Art. 1 omhandlede Understøttelse, saa snart der er Fare tilstede for et Angreb paa de nævnte Dele af det danske Monarki, og som en saadan Fare skal Okkupationen af de til det tyske Forbund hørende Hertugdømmer, navnlig Holsten, ansés.
3. Den Understøttelse, som Hans Majestæt Kongen af Sverig og Norge i saa Tilfælde paatager sig at yde, skal, for saa vidt Operationerne til Lands angaar, indtil videre ikke overstige 20000 Mand af alle Troppearter, som stilles til Hans Majestæt Kongen af Danmarks Disposition til Anvendelse paa hvilket som helst Punkt eller Punkter af det danske Monarkis Territorium inden for de oven nævnte Grænser.

   Det bliver Gjenstand for nærmere Overenskomst, om og i hvilket Omfang Hans Majestæt Kongen af Sverig og Norge med sin Flaade deltager i Operationerne til Vands.
4. Hans Majestæt Kongen af Danmark forpligter sig til at overføre de svensk-norske Tropper, som stilles til Hans Disposition, fra Christiania, Göteborg eller Malmø til Danmark, og senere efter endt Anvendelse tilbage. Ligeledes bærer den danske Statskasse Ud-

gifterne til de svensk-norske Troppers Underhold, Sygepleje, Fourage til Hestene, Ammunition af Krudt og Kugler, samt Felttillæg til Mandskabets og Officerernes Fredslønning. Derimod stilles Tropperne af den Kongelig svensk-norske Regering fuldt udrustede og bevæbnede paa Krigsfod, Infanteri, Kavaleri og Artilleri. Efterhaanden som Sygdom eller Død maatte gjøre de svensk-norske Afdelinger ufuldtallige, blive de snarest kompletterede ved ny Tilgang.

Fordelingen af Omkostningerne ved en eventuel Medvirkning af den svensk-norske Flaade bestemmes ved den i Art. 3, sidste alinea, omnævnte Konvention.

5. De nærmere Bestemmelser angaaende Sammensætningen og Kooperationen af de svensk-norske Tropper, navnlig om Overbefalingen, vedtages ved en særlig Konvention, som snarest muligt bliver at forhandle.

Som det vil ses, var det ikke nogen of- og defensiv Alliance, hvorom der var Tale, men kun om et Hjælpekorps, ydet aldeles uegennyttigt, uden Modtjeneste, i et bestemt Øjemed. Det var imidlertid en Hjælp, som den danske Regering ansaa for tilstrækkelig, og som den derfor var taknemmelig for. Den 27. Avgust afgik det afslaaende Svar til Frankfurt, efter at det var afændret saaledes, som den svensk-norske Regering havde foreslaaet.

Regeringen i Stockholm skyndte sig dog ikke med at lade dette foreløbige Allianceudkast komme til endelig Afslutning og i den Hensigt at sende fornøden Fuldmagt til Grev Hamilton. Først trak Overvejelsen af den formelle Fremgangsmaade, som burde vælges, Sagen i Langdrag. Kongen havde vel en vidtstrakt Ret til at indgaa Forbund uden at kalde Statsraadene i Sverig og i Norge i Virksomhed derfor, men dette Forbund var af en saa krigersk Natur, at Regeringen fandt det rigtigst at anvende den i Rigsaktens § 4 nævnte Frem-

gangsmaade, som skulde iagttages, naar Kongen vilde føre Krig. I Følge hin Paragraf skulde i dette Tilfælde den norske Regerings Betænkning indhentes, og Sagen behandles i overordentligt Statsraad, dog uden at Kongen derfor mistede Retten til at tage sin selvstændige Beslutning. Denne Fremgangsmaade var ogsaa af den Grund anbefalelig, at Regeringen ikke uden overordentlig Bevilling var i Stand til at udruste de 20000 Mand, saa at Repræsentationens Hjælp behøvedes, for at Forbundet kunde faa nogen virkelig Betydning. Men dernæst var der reelle Grunde, som forhalede Sagens Fremme. Finansminister Gripenstedt, som var Sjælen i Sverigs finansielle og økonomiske Reformer, var beskæftiget med et udenlandsk Jærnbanelaan, hvis Optagelse, til Beløb 35 Millioner Rdl. R. (Kroner), blev besluttet den 6. Oktober. I samme Grad, som den danske Regering af Hensyn til Exekutionen ønskede Alliancen offentliggjort hurtigt, ønskede han den af Hensyn til Laanet afsluttet sent. Endeligt berørtes den svenske Regering ubehageligt ved Efterretningen om det Rigsraadet forelagte Grundlovsudkast. Den kunde intet indvende mod Indholdet, der i Hovedsagen var overensstemmende med, hvad den tidligere selv havde foreslaaet, men blot mod det Tidspunkt, der var valgt til Forelæggelsen, da Situationens Farer kunde forøges derved.

Ikke blot September Maaned, i hvilken Grev Hamilton var hjemme i Sverig, men en Del af Oktober hengik derfor, uden at Sagen fremmedes videre; men Grev Manderström benyttede Tiden bl. a. til at indhente Oplysning om, hvorledes Konventionen diplomatisk vilde blive modtagen. Der havde naturligvis alt gaaet Rygter om den, hvilke Manderström dog betegnede som forhastede, hvorvel han meddelte, at Sverig-Norge, om det end, saa længe Exekutionen indskrænkedes til Holsten, vilde forholde sig

passivt, deri kun seende et rent tysk Spørgsmaal, vilde nødsages til at opgive denne Holdning, naar tyske Tropper berørte Slesvig. De Udtalelser, som Manderström ved denne Lejlighed søgte og erholdt om Englands og Frankrigs tilkommende Holdning, vare ikke utilfredsstillende: Lord Russell, der blev bange for det Krigsbillede, Manderström oprullede, svarede vel i svævende Udtryk, der med Flid var valgte saaledes, at ikke et eneste Ord kunde fortolkes som nogen Forpligtelse for Fremtiden, at den britiske Regering nærede den største Interesse for Danmark og for Bevarelsen af det danske Monarkis Integritet, og at han var fuldkommen rede til, enten i Forening med Frankrig eller alene, at tilbyde Tyskland sin venskabelige Mellemkomst i det foreliggende Spørgsmaal; men at han ikke med Bestemthed kunde angive, hvilken Beslutning England vilde fatte lige over for det mulige Tilfælde, som var omtalt i Manderströms Depeche. Men Englands Holdning var i øvrigt lovende. I Underhusets Møde havde Lord Palmerston den 23. Juli erklæret, at det ikke var med Danmark alene, at Tyskland vilde komme til at kæmpe, dersom det vilde gjøre noget Forsøg paa med Vold at kuldkaste Danmarks Rettigheder og gjøre Indgreb i dets Uafhængighed. Denne Udtalelse opfattedes almindeligvis som et Varsel om, at England ikke vilde tillade de tyske Magter egenmægtigt at sætte deres Vilje igjennem med Hensyn til Slesvig. Ogsaa Lord Russell viste sig, da han var vendt tilbage fra sit Ferieophold i Skotland, hvor Grev Manderströms Depeche i September Maaned havde truffet ham, mere og mere opmærksom paa den Fare, som truede. Da Exekutionen virkelig besluttedes i Frankfurt den 1. Oktober paa Grund af Danmarks afslaaende Svar, udtalte han i en Note, som Dagen før Afstemningen ankom til Frankfurt, at England „ikke med Ligegyldighed vilde

kunne se paa en militær Besættelse af Holsten, der kun skulde ophøre paa Betingelser, som grebe forstyrrende og krænkende ind i det danske Monarkis Forfatning," at det „ikke vilde kunne erkjende en saadan militær Besættelse for en beretttiget Udøvelse af Forbundets Myndighed eller indrømme, at den med Føje kunde kaldes en Forbunds-exekution," endelig, „at det ikke kunde være ligegyldigt ved Virkningerne af et saadant Skridt paa Danmarks og de evropæiske Interesser". I Frankrig mødte Manderströms Depeche en bedre Modtagelse end i England; Udenrigsministeren, Drouyn de Lhuys, billigede, efter at have indhentet Kejserens Befalinger i den Anledning, den Holdning, som det svenske Kabinet havde indtaget, samtidigt med at han fraraadede, at der fra Danmarks Side gjordes Modstand med Vaabenmagt mod en Forbundsexekution i Holsten. Det lod, som om Danmark, Sverig og Norge kunde gjøre sikker Regning paa Frankrigs Hjælp og Bistand, dersom de tyske Tropper gik over Ejderen. Den svensk-norske Regering maatte nu bestemme sig, men henstillede dog forinden til den danske, om ikke Tilstanden var saa gunstig, at Traktaten var overflødig, og om ikke Danmark selv kunde ønske den udsat. I den Henseende erklærede Grev Manderström i en Depeche af 5. Oktober, at Danmark, hvis Slesvig angrebes, med fuld Sikkerhed kunde gjøre Regning paa virksom Bistand af mere end én Magt, ligesom han ikke tog i Betænkning ved samme Lejlighed paa det mest uforbeholdne at forsikre, at Sverig og Norge — hvad enten en Traktat var afsluttet eller ej — i Tilfælde af et Angreb af Tyskland paa Slesvig vilde, saa vidt deres Kræfter og Midler tillod, yde Danmark den Hjælp, det kunde forlange af dem.

I Virkeligheden syntes den politiske Stilling god og ikke mindst ved Følgerne af, hvad der i Avgust Maaned

var sket i Tyskland. Østerrig, som vilde benytte Konflikten i Preussen og den upopulære Stilling, Bismarck havde indtaget mod den polske Opstand, til en Ordning af de politiske Forhold i Tyskland efter sine Interesser, indbød de tyske Fyrster til den bekjendte Fyrstekongres i Frankfurt. Preussen, som følte sig krænket, mødte ikke, og Striden mellem Preussen og Østerrig tog da et Løb, som om den vilde fordunkle alle andre Forviklinger i Evropa. At dette ikke indvirkede paa Forbundsdagens Beslutninger i den danske Sag, følger af den ejendommelige Rolle, det dansk-tyske Spørgsmaal spillede i Verden. Østerrig vilde være de tyske Fyrster og det tyske Folk til Behag. Men Preussen fik ingen Rolle med i Exekutionen. Den skulde overgives Hannover og Sachsen, og dette, var det fuldkomment forudseeligt, at Bismarck paa ingen Maade vilde taale. Han gav sig da ogsaa med al mulig Energi til nu at bekæmpe Exekutionen, eller i det mindste til at faa den indskrænket til det mindst mulige, og indtog en saadan Holdning lige over for Hannover og Sachsen, at disse to smaa Stater følte stor Betænkelighed ved at modtage det dem tiltænkte Hverv. Forholdet mellem Danmark og Preussen blev paa dette Tidspunkt næsten venskabeligt, hvorom der senere skal fortælles noget.

Imidlertid ønskede den danske Regering Traktaten med Sverig-Norge, og omsider synes Kabinettet i Stockholm ogsaa at have besluttet sig til at lade Alliancen komme til Afslutning. Saaledes finde vi, at der den 27. Oktober i et svensk-norsk Statsraad forhandledes om Sagen, og at der — at dømme efter et af Grev Manderström i dette Statsraad fremsat Forslag, hvoraf et Udtog er bekjendt, — tænktes paa at sende Grev Hamilton Fuldmagt til at afslutte Traktaten paa Vilkaar, hvoraf de vigtigste vare følgende:

at Kongen af Sverig-Norge skulde tilsige Danmark sin Bistand til Forsvar af dets ikke til det tyske Forbund hørende Lande mod Angreb, som under de daværende Omstændigheder kunde blive en Følge af den danske Konges Vægring ved at tilbagetage Patentet af 30. Marts;

at Hjælpestyrken ikke skulde overskride 20000 og ikke blive mindre end 10000 Mand;

at denne Styrke, naar det tyske Forbunds Tropper overskred Ejderen, kunde anvendes til Forsvaret af Danmark og Hertugdømmet Slesvig, men aldrig maatte føres ud over dettes Grænse;

at Forpligtelsen bortfaldt, naar Sverig-Norges Konge selv befandt sig i Krig eller havde Grund til at vente fjendtlige Anfald paa egne Lande; endelig

at Traktaten skulde ledsages af en Deklaration fra svensk-norsk Side om, at hvis Danmark skulde tage Initiativet til et Anfald paa Tyskland enten til Lands eller til Vands, eller en Krig skulde opstaa mellem Danmark og det tyske Forbund af nogen ikke i Traktaten forudsat Anledning, Regeringen da forbeholdt sig, uden deri at være hindret af Traktaten, at beslutte frit om den Politik, de forenede Riger da vilde følge.

Endelig se vi, at Regeringen i Stockholm den 15. November modtog den norske Regerings Betænkning over Alliancetraktaten. Men den 15. November var Frederik VII's Dødsdag, og ud over det Tidspunkt skal Alliancens Historie ikke fortælles paa dette Sted.

Medens denne oven forklarede politiske Tilstand var under Udvikling, sattes Tropperne i 2. og 3. Generalkommandodistrikt i Begyndelsen af September i Bevægelse mod Danevirke i Anledning af den berammede Troppesamling.

I Forvejen, den 15. Avgust, var et Personskifte af stor Indflydelse foregaaet i Hærens øverste Besty-

relse, i det Lundbye, som den 2. December 1859 var bleven afløst af Thestrup som Krigsminister, atter afløste denne. Dette stod igjen i nogen Forbindelse med nogle Dødsfald, som havde fundet Sted i de højere Kommandoposter, i det Arveprins Frederik Ferdinand, Chef for 1. Generalkommando (Sjælland med tilliggende Øer), og General Schøller, Chef for 3. Generalkommando (Holsten og Lauenburg), vare afgaaede ved Døden. General Thestrup havde forgjæves, da Hærplanerne i Følge Kundgjørelsen af 30. Marts udarbejdedes, andraget om en Udvidelse af Fodfolkskadrerne i den dansk-slesvigske Hærdel. Derved var han bleven noget fortrydelig, og da man i Ministeriet ikke havde noget imod at faa en anden Krigsminister, blev Thestrup udnævnt til kommanderende General i 2. Generalkommandodistrikt (Slesvig-Fyn-Jylland), medens General de Meza forflyttedes til 1., og 3. noget senere midlertidigt betroedes til Generalmajor P. F. Steinmann. Lundbye betragtede alt det, som var skabt i den Tid, han havde været uden for Bestyrelsen, med stor Mistillid. Han mente, at Dubleringsprincipet ikke burde have været sat i Virksomhed, førend Hæren havde faaet de stærke Kadrer, som han havde forlangt i 1858. Hvis det var faldet i hans Lod at gjennemføre det, vilde han derhos have gjort det paa en anden Maade. Han var derfor ikke meget tilbøjelig til at godkjende den Tilstand, hans Forgænger havde efterladt.

Som alt fortalt, holdtes Troppesamlingen ved Danevirke af politiske Grunde. Ministeriet havde fundet det ønskeligt, at der i September Maaned samledes en større Styrke der, saa ønskeligt, at det kunde forsvares at skaffe Midlerne tilstede ad extraordinær Vej, hvad der blev nødvendigt, da Krigsministeriets Budget, som ikke havde nogen egen Konto for Troppesamlinger, endnu havde

alle andre Kontoer belastede fra Troppesamlingen forrige Aar. Men ellers mødte Tropperne i Fredsudrustning og vare indkvarterede i Byen Slesvig og nærmeste Omegn. Et Forslag fra General Thestrup, som han desværre først kom frem med, da han ankom til Flensborg, gik ud paa at opføre en Hyttelejr i Stillingen. Derved vilde Troppesamlingerne efter hans Ord blive nyttigere, eftersom Soldaterne da kunde komme til at leve deres eget Liv som i Felten, i Steden for at de nu fik Kosten tilberedt af deres Værter i Slesvig. Og desuden vilde en saadan Lejr være af uvurderlig Nytte under alvorlige Forhold. Hvorvel denne Indstilling ikke kom Troppesamlingen til gode, maa den dog omtales her, thi det skyldtes den, at de faa Barakker, som Overkommandoen nogle Maaneder senere, da Krigsforhold indtraadte, kunde raade over, vare komne til Stede. I øvrigt forløb Troppesamlingen ligesom Aaret før; en Del af Bataillonerne mødte dublerede. Kongen deltog med sin Garde i Samlingen ligesom forrige Aar, men boede denne Gang paa Glücksborg Slot, hvorfra han ad Jærnbanen tog til Samlingen, hver Gang han vilde til Tropperne.

Det vakte Forundring, at Tropperne, da de én Dag før den fastsatte Opbrudsdag gik tilbage til deres Garnisoner, havde Befaling til at indtage en Fredsfod, som, hvorvel den politiske Stilling ikke var umiddelbart truende, dog syntes at staa noget i Strid med de ydre Forhold. Med Undtagelse af, at Tjenestestyrken, især i Holsten, blev lidt større end den sædvanlige, at 6. Dragonregiment i Itzeho beholdt sine Distriktsheste inde, og at Halvbatteriet i Altona holdtes bespændt, var ingen Forandring fra den almindelige Fredstilstand kjendelig. Baade Mandskab og Heste hjemsendtes som ellers; Skolerne for Frilodsmandskabet vare da alt hævede og Mandskabet hjemsendt, efter at det først var

blevet indført i Stamrullerne ved de forskjellige Bataillonér, som skulde indkalde det i Krigstid.

Men næppe var denne Afvæbning sket, før Hæren overraskedes af nogle krigsministerielle Bestemmelser i „Kundgjørelse for Armeen" af 21. September 1863 og en Hærudviklingsplan af samme Dato, som viste, at Tilbagegangen stod i Forbindelse med en fra den Thestrupske forskjellig Organisation, som Ministeren i Haab om, at Freden vilde blive opretholdt til Foraaret, agtede at indføre i Løbet af Vinteren under et methodisk voxende Krigsberedskab.

I den nævnte Kundgjørelse for Armeen bestemtes det for Fodfolkets Vedkommende, at Bataillonerne, den Kongelige Livgarde undtagen, skulde forøges med 2 Kompagnier. I en Kundgjørelsen ledsagende Fordeling af de af Hærens Kavaleri- og Infanteriofficerer, som ikke vare bestemte til særlige Hverv, var der vel taget Hensyn til en senere Forøgelse med endnu to Kompagnier, i det der var designeret Kompagnikommandører ogsaa for et 7. og 8. Kompagni, og det befaledes i Overensstemmelse hermed, at ogsaa Underofficerer og Spillemænd skulde fordeles ved hver Bataillon til 8 Kompagnier, medens dog de for 7. og 8. Kompagni bestemte foreløbig — indtil disse Kompagnier oprettedes — skulde afgives til Tjeneste ved de andre 6 Kompagnier; men dette var en Udvikling til 8 Kompagnier, som var helt forskjellig fra den hidtidige Dublering. Ministeren gik ud fra, at Hærens Fasthed vilde vinde ved en gradvis, maadeholden Udvikling fra en mindre til en større Styrke, saaledes at der paa hvert Trin havdes Tid til at fæstne Forholdene, inden en ny Udfoldning begyndte. 6 Kompagnier, antog han, at Afdelingerne havde Kræfter til forsvarligt at besætte med Befalingsmænd, og i det han, særligt af Hensyn til

Reserveofficererne, som hidtil vare uddannede i egne Skoler, men nu i Følge samme Kundgjørelse skulde skiftevis for nogle Maaneder ad Gangen indkaldes til praktisk Tjeneste, men ogsaa af Hensyn til de værnepligtige Underbefalingsmænd, ansaa det for gavnligt, om de gjorde Tjeneste nogle Maaneder ved ældre fæstnede Kompagnier, inden de overgik til yngre, formentlig løsere, kom han til den Slutning, at Udviklingen vilde vinde ved, at foreløbig kun 6 Kompagnier organiseredes, og at 7. og 8. Kompagni ikke „forsøgtes“ oprettede, før hine havde vundet Fasthed.

Det uheldigste ved Kundgjørelsen af 21. September var, at den i ingen Henseende kunde bringes i Overensstemmelse med den bestaaende Ordning. Ligesom Ministeriet besatte de 6 foreløbigt oprettede Kompagnier med de ældst tjente Officerer ved Afdelingen uden Hensyn til deres Stilling i den hidtidige Ordning, saaledes forsynede ogsaa Bataillonerne 5. og 6. Kompagni, fordi de syntes at skulle være faste, med de ældste af de Underofficerer, som stod for Avancement. Den hidtidige personnelle Ordning blev derved forrykket, og det samme var Tilfældet med den øvrige Organisation; thi hverken Depotordningen, der var beregnet paa 4 Kompagnier i Garnisonen og 4 i Distrikterne, eller Bogføringsapparatet eller Mobiliseringsbestemmelserne passede nu længer. Især virkede det dog skadeligt, at Kundgjørelsen manglede Bestemmelser om, hvad Mandskab de nye Kompagnier skulde have. Afdelingerne maatte derfor selv tage Beslutning derom, men at inddele det til 8 Feltkompagnier nu fordelte Mandskab til 6 Kompagnier, faldt ingen ind, da der dog senere paa ny skulde dannes 8. Det naturligste var, at lade de nye Kompagnier falde sammen med to af Dubleringskompagnierne og at benytte disses Bogføringsapparater. Da

der savnedes Vejledning, søgte hver Afdeling paa sin Vis at forsone den nye Befaling med de ældre, og der udsprang deraf i Afdelingernes Udvikling en Forskjellighed, som, da man senere ordnende vilde gribe ind, kun forstørredes, saa at en ensartet Formation til sidst maatte opgives.

I Anledning af en Forespørgsel kundgjorde Ministeriet den 22. Oktober, altsaa en Maaned efter Kundgjørelsen for Armeen af 21. September, at de to nyoprettede Kompagnier ikke skulde have fast Mandskab, før Fordelingen til alle 8 Kompagnier fandt Sted, men at det Mandskab, der var afgivet til dem ved deres Oprettelse, kun skulde betragtes som midlertidigt tjenstgjørende ved dem. Derved fik disse Kompagnier en midlertidig Karakter, som dog ikke gjaldt deres Kadrer. Kun hvis det paa samme Tid var kundgjort, at ogsaa Officerer og Underofficerer skulde ved Udviklingen til 8 Kompagnier gaa tilbage til deres oprindelige Stillinger, vilde den tidligere personnelle Sammensætning i Dubleringskompagnierne kunne været opretholdt.

Efter saa længe at have opholdt os ved denne Kundgjørelse, der ogsaa gav Stødet til et Personskifte i Krigsministeriets overordnede Personale, i det Direktøren for Kommandoen, Oberstlieutenant C. E. Reich, traadte bort og Major S. Ankjær af Generalstaben, som siden 1856 havde været til Raadighed for Krigsministeriet og haft Del i de fleste større Arbejder vedrørende Hærens Organisation, udnævntes til hans Efterfølger, skulle vi nu fremstille Ministerens Udviklingsplan for Hæren i sin Helhed, der sikkert vilde have erhvervet sig større Anerkjendelse, dersom den for Fodfolkets Vedkommende var bleven knyttet til den bestaaende Ordning, hvad den meget let kunde være bleven og det uden Skade for Ministerens Hensigter.

Den Forudsætning, Krigsministeren gik ud fra, var, som alt berørt, at Krigen forhaabentlig ikke vilde bryde ud før til Foraaret 1864, og at der altsaa vilde haves omtrent et halvt Aar til Forberedelse. Den Styrke, som han til den Tid vilde have rede, bestemte han til:

45 Batailloner à 800 Underkorporaler og Menige, delte i 4 Kompagnier, med Befalingsmænd og andre Funktionærer i alt	40500	Mand,
6 Kavaleri-Regimenter à 720 Underkorporaler og Menige i 6 Eskadroner med Befalingsmænd o. s. v.	4920	—
12 Feltbatterier (der, om ønskeligt, kunde forøges til 15), foruden Artilleri til de faste Pladser, c. 500 Pièccer,..........	5400	—
6 Ingenieurkompagnier à 115 Underkorporaler og Menige	690	—
Nonkombattanter, mindst til et Antal af.	3490	—
tilsammen	55000	Mand.

I det han for at gjennemføre denne Udvikling paa en fast Maade, som berørt, antog det gavnligt at begynde med en Status, der saa lidt som muligt afveg fra den ordinære, for saa efterhaanden i Løbet af det halve Aar at arbejde sig op til en Status, der tillod med forholdsvis kort Varsel at indtræde med ovennævnte Totalstyrke paa den endelige Krigsfod, bestemte han, efter at have tilstillet Conseilpræsidenten et foreløbigt Udkast til en saadan trinvis Udfoldning og i det hele forhandlet Sagen med sine usagkyndige Medministre, samt efter først til en Begyndelse, som vi have set, at have bragt Styrken ned til Fredsfoden, Stadiernes Antal til 4. Det første Stadium skulde bestaa i at ophæve hele den overordnede Fredsordning, som ikke uforandret skulde vedligeholdes i Krig, saaledes Fredsbrigaderne, og at give enhver Be-

falingsmand i Hæren Underretning om den Plads, han i Krig vilde faa, „for at han i Løbet af Vinteren kunde instrueres og sættes ind i sammes Fordringer". Derhos skulde Kompagniernes Antal i Bataillonerne udvides til 6, Eskadronernes i Regimenterne til 5, Ingenieurkompagniernes Antal forøges med ét og en lignende Begyndelsesudvidelse ske i Artilleriet. Det andet Stadium, der mest angik Fodfolket, tænktes udført den 1. December ved en Deling af Bataillonernes 6 Kompagnier i to Halvbatailloner, hver paa 3 Kompagnier, hver af disse Halvbatailloner kommanderet af en alt forud dertil udpeget Major eller Kapitajn, medens den oprindelige Bataillonskommandør fra nu af skulde optræde som Regimentskommandør. Det tredje Stadium blev Feltbrigadernes Oprettelse, som først berammedes til 1. Februar, hvornæst det fjerde og sidste, der ansattes til 1. Marts, skulde være: ved Fodfolket 7. og 8. Kompagnis Oprettelse, ved Rytteriet den 6. Eskadrons og ved Ingenieurkorpset Udviklingen til 6 Kompagnier, samt ved Artilleriet Oprettelsen af alle de til den forud omtalte Totalstyrkes Modtagelse nødvendige Kadrer.

Om de for Hæren paa Krigsfod nødvendige Institutioner, som ikke havde nogen Repræsentation i Fredsorganisationen og derfor maatte skabes fra ny af, toges der ingen Beslutning. Major Ankjær havde i Forening med Chefen for Armeens Intendantur, Generalkrigskommissær U. C. v. Schmidten, forberedt disse Institutioners Oprettelse. Der var saaledes med den i Lovudkastet af 1858 foreslaaede Felthær som Udgangspunkt udarbejdet Reglementer for Intendanturen i Felten, for Forplejningsvæsenet, for Feltmagasinerne, for Munderingsvæsenet i Felten, for Sundhedsvæsenet, Veterinærtjenesten og Trainvæsenet, og den 12. Oktober indgave de to nævnte Mænd, efter at Ankjær var bleven Di-

rektør for Kommandoen, i Forening en Memoire til Krigsministeren angaaende de Foranstaltninger, som et Krigsberedskab fordrede, med Angivelse af den Tid, Indretningen af de forskjellige Institutioner vilde tage, og de Pengemidler, deres Oprettelse og Udvikling vilde fordre. Hertil toges der endnu intet Hensyn, i hvilken Henseende det dog ikke maa glemmes, at Regeringen manglede en af Lovgivningsmagten sanktioneret Raadighed over Landets Ressourcer til Krig. Naar ikke aldeles overvældende politiske Forhold nødte Regeringen til paa eget Ansvar at lægge Beslag paa Landets Hjælpemidler, maatte den lovgivende Magts Bistand paakaldes. Vi se derfor ogsaa, at der i den ordinære Rigsraadssamling, som aabnedes den 28. September, forelagdes, foruden den alt nævnte Grundlov for Kongerigets og Slesvigs Fællesanliggender, hvilken har givet Samlingen sit Mærke, en stor Del andre paa Krigsrustning møntede Lovforslag. Saaledes krævede Regeringen blandt andet Bemyndigelse til at udskrive til Søkrigstjenesten for 1864 indtil 5000 Mand. Et Lovforslag fremlagdes om en extraordinær Udskrivning af Heste til et Antal af 4800 for Danmark og Slesvig, hvortil et forholdsmæssigt Antal vilde komme for Holsten og Lauenburg. End videre forlangtes til overordentlige Udgifter til Land- og Søværnet 5 Millioner Rigsdaler (10 Millioner Kroner), tagne af Øresundsfondet mod Erstatning i rentebærende Obligationer, og en Bemyndigelse for Regeringen til Optagelse af et kontant Statslaan paa indtil 10 Millioner Rigsdaler (20 Millioner Kroner).

Først ind i December vilde allertidligst de fornødne Midler være stillede til Krigsbestyrelsens Raadighed til Indrettelsen af et virkeligt Krigsberedskab. Derefter behøvedes der Tid til at samle og fordele de til Raadighed stillede Heste, indkjøbe Vogne og andre Re-

kvisitter til Trainet o. s. v.; men Ministeren har uden Tvivl tænkt, at naar disse Institutioner traadte i Virksomhed efter Nyaar eller til 1. Februar, det Tidspunkt, da Feltbrigaderne skulde oprettes, Organismen saa i det hele kunde være i Orden den 1. Marts, den Dag, da Hæren efter fuldbragt Vinterskole i Henhold til den forklarede Hærudvikling vilde modtage sin endelige Krigsorganisation.

Den nævnte Kundgjørelse betegnede ikke blot for Fodfolket, men ogsaa for Rytteriet det første Stadium af Krigsberedskab, i det Eskadronernes Antal ved hvert Regiment forøgedes til 5. Men der var den Forskjel tilstede, at, medens Fodfolkets Befalingsmænd strax, uafhængigt af de 6 Kompagnier, fordeltes til 8, indordnedes Rytteriets Officerer og Underofficerer i de 5 Eskadroner pr. Regiment, hvorved senere en ny Omfordeling blev nødvendig. Kun Gardehusar-Regimentet oprettedes strax paa 6 Eskadroner, hvormed Hensigten var at dele det i 3 Divisioner à 2 Eskadroner, hvilke kunde gives Hæren som Divisionsrytteri; men dette blev dog, som meget af det andet paatænkte, forandret under Udførelsen.

Næppe var nemlig den Tilstand, som udgjorde første Stadium, bleven indført, før allerede de følgende Stadiers Rækkefølge blev brudt ved den d. 1. Oktober i Frankfurt besluttede Forbundsexekution. Der indrømmedes vel endnu Danmark en Frist af 3 Uger fra 7. Oktober at regne til at afværge den; men i modsat Fald vilde den indtræde, og den overdroges virkelig til Sachsen og Hannover, der hver skulde sende en Civilkommissær, ledsaget af 3000 Mand, til de tyske Hertugdømmer for at forvalte dem i Kongehertugens Navn, medens Preussen og Østerrig skulde holde overlegne Stridskræfter til

Rede til Exekutionstroppernes Understøttelse i Tilfælde af Modstand fra Danmarks Side.

Skjønt det var tvivlsomt, om Sachsen og Hannover turde udføre deres Hverv, saa længe Preussen indtog den tidligere omtalte Holdning, besluttede dog den danske Regering i et Ministerraad, at Styrken vest for store Bælt (2. og 3. Generalkommando) skulde forøges til 12000 Mand.

For ikke at bryde Ensformigheden, bestemte Krigsministeren sig til at tilvejebringe denne Styrke ved at gjøre de 14 Batailloner, som fandtes vest for store Bælt, hver 600 Mand stærke, hvorved der med Befalingsmænd vilde fremkomme 10000 Mand, og lade den Styrke, som derefter fattedes i 12000 Mand, naar de andre Vaaben medregnedes, fremkomme ved en Indkaldelse til de to Dragonregimenter i Slesvig og Itzeho og en Forøgelse af Artilleriet. Dette sidste Vaabens Styrke vest for store Bælt forøgedes strax ved 7. Batteris Forlæggelse fra Kjøbenhavn til Fredericia. Men da det nu fandtes stemmende med Forholdene, samtidigt at skride til Danevirkestillingens Indretning og Montering i det mindste med noget Skyts og at begynde Opstemningsarbejderne i Reide Aa, oprettedes der tillige 3 Kompagnier Fæstningsartilleri, som forlagdes der over tillige med 2 Kompagnier Ingenieurtropper, hvorved Styrken steg til 13000 Mand endog uden Hensyn til 3. og 5. Dragonregiment, henholdsvis i Aarhus og Randers, som forbleve paa hel Fredsfod, ligesom Tropperne paa Sjælland. Det vil ses, at der ved den nævnte Troppeforøgelse ikke opstilledes noget mobiliseret eller kampfærdigt Korps, men de militære Stillinger befolkedes dog. I Aarets Løb var først 11. Bataillon fra Aalborg forlagt til Slesvig og senere 19. Bataillon fra Nyborg til Husum og Frederiksstad. Derved var det fra 6. Bataillon til de sidstnævnte Stæder

detacherede Kompagni inddraget; Nyborg besattes med et Kompagni fra 5. Bataillon i Odense.

Men efter denne Udfoldning fandtes det uhensigtsmæssigt at lade Tropperne være uden højere Kommandoer. Der maatte indsættes saadanne vest for store Bælt, og det ansaas da rigtigt at tage Sjælland med. Men derved kom man til tredje Stadium, før andet var indtraadt. Først tænkte man da paa at lade andet og tredje Stadium falde sammen, men da dette frembød Vanskeligheder, skred man den 22. Oktober til Hærens Krigsinddeling, inden Regimenterne endnu vare oprettede.

Denne blev den samme, som Lundbyes Hærplan af 1858 havde foretegnet. Hæren deltes i 3 Divisioner, hvoraf den første dannedes af de paa Sjælland værende Troppeafdelinger under Generalmajor G. D. Gerlach med Major af Generalstaben H. C. J. Beck til Stabschef. Anden Division formeredes af Tropperne paa Fyn, i Jylland og i Slesvig indtil Slesvig By medregnet under Generallieutenant Thestrup med 2. Generalkommandos Stab til Divisionsstab; tredje af Tropperne i det sydlige Slesvig og i Holsten under Generalmajor Steinmann i Kiel med 3. Generalkommandos Stab til Hjælp.

Hver af disse Divisioner deltes i 3 Brigader saaledes, at 1., 2. og 3. dannedes af Tropperne paa Sjælland, 4., 5. og 6. af de under anden og 7., 8. og 9. af de under tredje Division hørende Afdelinger.

Da Tropperne paa Sjælland endnu vare i Fredsordning, og de holstenske Kadrer endnu fyldte med holstensk Mandskab, var *første Division* egentlig kun en Fremtidsskabning, som foreløbig sorterede under Generalkommandochefen, Generallieutenant de Meza, hvis Stabschef var Major af Generalstaben F. C. Stiernholm, jævn-

sides med de derværende overordnede Artilleri- og Ingenieurkommandoer. Den organiseredes saaledes:

1. Infanteri-Brigade, Generalmajor W. J. Branner, sammensattes af 2., 15. og 22. Bataillon (de to sidste holstenske);
2. Infanteri-Brigade, Oberst C. A. Vogt, dannedes af 3., 13. (sydslesvigsk) og 18. Bataillon;
3. Infanteri-Brigade, Oberst J. A. P. F. Wørishøffer, af 16. og 17. Bataillon (begge holstenske).

De andre to Divisioner bestode af alle Vaabenarter, og Artilleriet havde første Linie bespændt. Deres Fodfolk inddeltes saaledes:

Anden Division kom til at bestaa af:

4. Infanteri-Brigade, Generalmajor E. H. C. Wilster i Slesvig, der dannedes af 6. og 11. Bataillon i Slesvig og 21. i Flensborg;
5. Infanteri-Brigade, Oberst J. W. A. Harbou, der formeredes af 10. og 12. Bataillon i Fredericia;
6. Infanteri-Brigade, Oberst O. C. S. A. Bülow i Odense, der dannedes af 5. Bataillon sammesteds (med et Kompagni i Nyborg) og 7. Bataillon paa Als.

Tredje Division sammensattes saaledes:

7. Infanteri-Brigade, Generalmajor P. H. C. du Plat i Rendsborg, af 1. Bataillon sammesteds, 8. i Kiel og 14. (holsten-lauenburgsk) i Ratzeburg;
8. Infanteri-Brigade, Oberst P. U. Scharffenberg, af 9. og 20. Bataillon i Altona;
9. Infanteri-Brigade, Oberst J. W. Neergaard i Husum, af 4. Bataillon i Ekernförde og 19. i Husum og Frederiksstad.

For Fuldstændighedens Skyld maa det bemærkes, at 9. Brigade midlertidigt, saa længe den forblev i Slesvig, sorterede under anden Division, saa at denne foreløbigt havde fire og tredje Division kun to Brigader.

Det staar tilbage at omtale Artilleriet. Af alle Vaaben er dette selvfølgelig det vanskeligste at udfolde i Krigstid; thi de taktiske Poster ere efter vor Organisation kun faa i Fred, og i Krigstid kan der vanskeligt tages fra de administrative Stillinger, da ingen af disse da blive overflødige, men tvært imod vinde i Vigtighed. Naar Artilleriet skulde formere 4 overordnede Myndigheder til Overkommandoen og de 3 Divisionsstabe, dernæst 12 Batterier, en Feltpark med 3 Underafdelinger, én ved hver Division, som igjen ved en Skibspark maatte sættes i Forbindelse med forskjellige nødvendige Artilleri-Depoter, naar Tøjetaten skulde beholde sine Etablissementer i Kjøbenhavn, paa Kronborg, i Nyborg, paa Als, i Fredericia, Randers og Fladstrand, hvilket sidste dog var under Nedlæggelse, naar den vigtige Tjeneste ved Artilleristabene skulde vedligeholdes, Skoler og Depoter i Kjøbenhavn passes, og naar endelig Brovæsenet, som endnu sorterede under Artilleriet, gjorde Fordring paa flere Kolonne- og Landgangsbrotrain: saa vil man indsé, at enhver blot nogenlunde brugelig Personlighed maatte tages med, naar oven i Kjøbet tre saa omfattende Stillinger som Danevirke, Dybbøl og Fredericia skulde forsynes med Betjening. Dette naaedes heller ikke. Fredericia maatte indtil videre ligge hen i det Haab, at det samme Personale, som havde forrettet Tjeneste ved Danevirke, efter sammes Opgivelse kunde begynde forfra ved Fredericia. Kun én Stabsofficer og et Par Kapitajner, hvoraf 1 à 2 hørte til Arsenalet der, kunde ofres paa denne Plads for efter Evne at forberede Forsvaret. Dybbølstillingen tildeltes der noget mere Personale, men ogsaa den maatte betragtes som anden Linie, da al Kraft, som kunde anvendes paa faste Stillinger, foreløbigt koncentreredes paa Danevirke.

For at se, hvilken Artilleristyrke der behøvedes til denne Stilling, skulle vi fremstille følgende Enkeltheder:

Til højre Fløj, som fra Husum og Frederiksstad til hen imod Ellingsted havde 10 forskjellige Emplacements til 26 Kanoner, regnedes 1 Kapitajn, 6 Lieutenanter, 10 Underofficerer og 187 Menige.

Til Centrum, som i sine 24 Værker havde Plads til 101 Kanoner, og som igjen deltes i fire Distrikter, Nr. 24—19, 18—14, 13—7 og 6—1, behøvedes der 2 Kapitajner, 13 Lieutenanter, 33 Underofficerer og 661 Menige.

Til venstre Fløj, hvor der var 3 Værker med 20 Kanoner, regnedes der som fast Besætning 1 Kapitajn, 2 Lieutenanter, 5 Underofficerer og 130 Menige; desuden var der til denne Fløjs Forsvar et mobilt svært Batteri, som kaldtes 13. og tildeltes Kapitajn Salto, men som udgjorde en Del af Danevirkestillingens faste Artilleriforsvar. Dets Styrke var 1 Kapitajn, 2 Lieutenanter, 8 Underofficerer og 184 Menige (hvoraf 68 Trainkonstabler), samt 180 Heste.

Til Chef for Danevirkestillingens Artillerikommando udnævntes Oberst J. Vahl, Kommandør for 2. Artilleriregiment i Rendsborg. Han med Adjutant forøgede Personalet med 1 Oberst og 1 Lieutenant.

Endelig var der Parken under Kapitajn Thestrup, hvilken ikke alene var Reservepark, indeholdende Materiel til Erstatning for Ødelæggelser, men tillige var Ammunitionspark, hvorfra Værkernes Krudtmagasiner kunde holdes fyldte. Med et halvt 84-Pd.s Batteri, som maatte haves ved Parken, og dens ellers nødvendige Arbejdskraft, krævede Parktjenesten 3 Kapitajner, 4 Lieutenanter, 13 Underofficerer og 202 Menige (hvoraf 52 Trainkonstabler), samt 114 Heste.

Lægges disse Tal sammen, blev Danevirkestillingens faste Artilleripersonale: 1 Oberst, 8 Kapitajner, 28

Lieutenanter, 69 Underofficerer, 1364 Menige og 294 Heste, hvilken Besætning var skaffet til Veje og underrettet om sin Bestemmelse, om end ikke endnu stævnet sammen i sin Helhed.

Af de 6 bespændte Batterier, som vare vest for store Bælt, tildeltes 7., 8. og 9. i Fredericia henholdsvis Kapitajnerne W. P. J. Johansen. F. W. F. Messerschmidt og Major C. V. Schreiber, og 10., 11. og 12. i Rendsborg henholdsvis Kapitajnerne J. C. Johansen og M. E. Fallesen samt Major J. D. Z. v. d. Recke. Af Batteriet J. C. Johansen havde hidtil 4 Kanoner været i Altona; nu lagdes hele Batteriet der ned, og samtidigt ombyttedes dets 6pundige Materiel med 12pundigt. Ogsaa Reckes Batteri blev 12pundigt; men Fallesens 4-Pd.s riflet. Af Batterierne i Fredericia var Schreibers 12-pundigt, de andre 4-Pd.s riflede.

Hvad der her hjemme næsten udelukkende tiltrak sig Offentlighedens Opmærksomhed paa denne Tid, var det allerede flere Gange omtalte Forslag til Grundlov for Danmark og Slesvig, almindeligt kaldet Fællesforfatningen for Kongeriget og Slesvig. Det fremlagdes den 29. September, var til første Behandling den 2. og 3. Oktober, henvistes saa til et Udvalg, hvis Betænkning afgaves den 22. samme Maaned, undergik derpaa en omfattende anden Behandling i Dagene mellem 2. og 9. November og vedtoges endelig efter en tredje Behandling den 13. November. Ved en Cirkulærdepeche af 28. September 1863 var det bragt til de fremmede Hoffers Kundskab og havde ikke mødt nogen Indsigelse.

Endog Preussen syntes at bifalde det. Som alt fremstillet, var det ikke Bismarcks Ønske at se Exekutionen fuldbyrdet, saaledes som Østerrig havde indrettet den. I et preussisk Ministerraad den 14. Oktober bestemtes det vel, at Forbundsbeslutningen af 1. Oktober

skulde tages til Følge, og at derfor den preussiske Reserve skulde opstilles. To Divisioner, den 6., henhørende til det brandenburgske 3. Armékorps under Prins Friedrich Carl, og den 13., henhørende til det westphalske 7. Armékorps, fik i den Anledning Ordre til at forberede en Mobilisering, ligesom saa meget Artilleri af begge Armékorpser, som skjønnedes nødvendigt for at forsyne et af de nævnte to Divisioner kombineret Korps, over hvilket Prinds Friedrich Carl skulde have Overkommandoen, med det fornødne Skyts, foreløbig udskiltes af Korpsernes Artilleribrigader. Men herved blev det foreløbigt. Sachsen havde forlangt en Conference af Fagmænd fra de 4 Stater, som vare bemyndigede til Exekutionen, for at aftale visse Detailer. Det var især Hannovers Ønske at faa et lille preussisk Korps med de sachsiske og hannoveranske Tropper op i Holsten som Garanti mod at blive ladt i Stikken af Bismarck, hvis der mødtes Modstand fra dansk Side. Men Preussen viste med Uvilje dette Forlangende tilbage, paaskydende, at politiske Grunde gjorde det ønskeligt, at de tyske Stormagter holdt sig saa meget tilbage som muligt. Den preussiske Befuldmægtigede ved den nævnte Conference, der skulde holdes i Frankfurt, Generallieutenant v. Moltke, udeblev endog helt og vilde maaske slet ikke have indfundet sig, hvis Kong Frederik VII ikke var død. Bismarck mødtes paa denne Tid med den danske Regering i Bestræbelserne for at holde Forbundet tilbage. Han raadede til at give Holsten en fuld og ubetinget Bevillingsmyndighed med Hensyn til alle Udgifter, ogsaa dem, der vedrørte Fællesskabet, og saaledes at skabe et Ejder-Holsten og et Ejder-Danmark. Saa var, mente han, den forbundsretlige Side af Spørgsmaalet løst; en Exekution vilde mangle al Grund og Berettigelse. Tilbage stod der da kun den internationale Side af Spørgsmaalet, den senere Ordning

af Forholdet mellem de to selvstændige, saaledes til Veje bragte Dele af Monarkiet; men med Hensyn til den vilde han modtage den Mægling, som England tilbød, hvis ogsaa Danmark vilde erklære sig villigt dertil.

Det syntes saaledes, som om der var Udsigt til at faa de uholdbare Statsforhold, i alt Fald foreløbigt, saa nogenlunde uantastede bragte ind i et Spor, der i høj Grad vilde bidrage til, at man kunde se Fremtiden mere frejdigt i Møde, da pludseligt og uventet den store og overvældende Ulykke, som alt i det foregaaende er berørt, styrtede alle Forhaabninger omkuld.

Kong Frederik VII var efter Danevirkesamlingen forbleven paa Glücksborg Slot, hvor Fodgarden og en Del af Hestgarden var trukken hen. De alvorlige politiske Forhold bevægede ham meget, og han gjorde en Gang, den 15. Oktober, foranlediget ved dem, en kort Rejse til Kjøbenhavn. Men især ængstede dog Danevirkestillingens venstre Fløj ham, fordi den var ufuldført. Han stævnede, for at berolige sig, den højstbefalende Ingenieurofficer i Stillingen, Major C. F. N. Schrøder, og Kapitajn Thestrup til Kappel og gjorde, ledsaget af dem, i Dagene fra den 6. til den 8. November en Rejse langs Slien for at tage Pladserne for de paatænkte Anlæg i Øjesyn. Paa denne Tur paadrog han sig en Forkølelse, som i Forening med Ansigtsrosen kastede ham paa Sygelejet. Den 11. November udstedtes den første offentlige Bulletin, men dens Ordlyd foruroligede endnu ikke Befolkningen i Kjøbenhavn, hvis Opmærksomhed særligt var henvendt paa Rigsraadssalen, hvor Fællesforfatningen var til tredje Behandling. Kongen havde ofte før lidt af Rosen og hver Gang gjærne ladet Bulletiner udstede. Men den 13., netop som Forfatningen under stor Deltagelse var endelig vedtagen (med 41 Stemmer mod 16) og hilset med offentlig Jubel, kom en Bulletin, som ikke kunde

skjule for nogen, at Sygdommen havde taget en yderst farlig Vending. Allerede den 15., Kl. 2,35 Eftermiddag, udaandede Kongen. Efterretningen blev dog ikke strax bekjendt, i det Glücksborg Slot spærredes og Telegrafen, uvist af hvad Grund, lukkedes til hen imod Aften, men derefter fór Budskabet ud over Landet. Sorgen og Bestyrtelsen var uhyre. Hele Befolkningen havde Følelsen af, at dette Dødsfald paa dette Tidspunkt afgjørende maatte gribe ind i Danmarks Skæbne.

ANDEN BOG.

I.

Lige til Frederik VII's Død havde det polske Spørgsmaal fortrinsvis beskæftiget de evropæiske Magter. Frankrig, England og Østerrig havde i Begyndelsen af April Maaned 1863 efter indbyrdes Overenskomst rettet Udtalelser til den russiske Regering til Gunst for Polen, hvilke Udtalelser vare fulgte af lignende fra en stor Del af de mindre evropæiske Magter. Den russiske Regering havde derpaa erklæret sig villig til at udvexle Tanker om den polske Sag, og de førstnævnte tre Magter havde derefter forsøgt at blive enige om et Grundlag for saadanne Conferencer og for en fortsat fælles Optræden, men vare uenige baade om Maal og om Midler. Frankrig ønskede Polens politiske Selvstændighed opstillet som Program for Magternes Indskriden; England og Østerrig vilde hævde Traktaterne af 1815, men kun nøde Rusland til at opfylde, hvad disse Traktater havde paalagt det at udføre for Polens Vedkommende. England ønskede derhos ikke Krig; dets Optræden havde væsentlig til Maal at faa det Tønder til en evropæisk Krig slukket, som de polske Uroligheder kunde yde, og vilde derfor kun virke ved Pression og stærke Ord. Frankrig vilde ikke fordre, uden at være beredt paa at kunne støtte sine Fordringer ved Vaabenmagt. Østerrig nærede Betænkeligheder baade ved den ene og ved den anden

Fremgangsmaade, fordi en stærk Pression kunde føre til Krig, og dets Beliggenhed lige op til Rusland og Preussen paalagde det Forsigtighed. Til sidst bleve de tre Magter kun enige om 6 temmelig betydningsløse Punkter, som af dem kunde anbefales til at drøftes paa en Conference om det polske Spørgsmaal. De henvendte sig dernæst til den russiske Regering, paa hvis Vegne Rigskansleren, Fyrst Gortschakow, imidlertid i Juli afslog enhver Conference om den polske Sag, en Vægring, som han fastholdt, efter at der i Avgust paa ny fra de tre Magter var sendt overensstemmende Depecher til St. Petersborg, i det han i September erklærede Diskussionen om Polen for afsluttet.

Kejser Napoleon var ikke, som England og Østerrig, til Sinds at lade Sagen falde dermed. Den 4. November indbød han Evropas Monarker til en Kongres i Paris for at ordne ikke blot det polske Spørgsmaal, men ogsaa alle andre evropæiske Stridsspørgsmaal. Denne Indbydelse kom til Frederik VII paa Glücksborg, men det blev en af Christian IX's første Kongegjerninger at modtage den. Den vakte Forhaabninger ikke blot hos os, men ogsaa i Sverig-Norge, hvor Grev Manderström paa den svenske Rigsdag den 24. November omtalte den som lovende Nytte for den danske Sag. Det varede imidlertid ikke længe, før et helt andet Resultat end det, man havde haabet, fremgik af Kongresforslaget. I Trontalen, hvormed de franske Kamre aabnedes den 5. November, og gjennem hvilken Kejserens Beslutning først blev bekjendt for Evropa, omtaltes Kongressen paa en saadan Maade, at England og Østerrig stødtes ved næsten hver en Linie. „Traktaterne af 1815 have ophørt at bestaa," hed det saaledes et Sted i den. „Næsten overalt ere de krænkede, i Grækenland, i Belgien, i Frankrig, i Italien og ved Donau. Tyskland rejser sig for at

forandre dem, England har modificeret dem ved Afstaaelsen af Corfu, og Rusland træder dem daglig under Fødder i Warschau.“ Paa Grund af dette revolutionære Sprog flyede England og Østerrig Frankrig. England anvendte al Umage for at faa de evropæiske Magter overtalte til at nægte Deltagelse i Kongressen og sendte for eget Vedkommende et næsten groft Afslag til Paris. Østerrig søgte Udsoning med og Optagelse i det russisk-preussiske Forbund, i hvilken Anledning Bismarck bestræbte sig for at paalægge det visse Vilkaar.

Saaledes stillede ved Skæbnens onde Spil de politiske Forhold sig netop i det Øjeblik, da vi mere end nogen Sinde før trængte til de forenede Vestmagters Understøttelse. Bruddet mellem dem syntes ulægeligt for lang Tid, og Frankrig, som var isoleret og maatte søge nye Alliancer paa Grundlag af det opstillede Program, kastede sine Øjne paa det revolutionære Tyskland og Preussen. Bismarck var nemlig den eneste af de store Magters Ministre, som tiltraadte Kongresforslaget, og som med stor Behændighed fulgte Kejseren, ogsaa da denne efter Kongressens Stranding, for at redde Skinnet, foreslog Ministerconferencer i Steden for.

At Bevægelsen i Tyskland maatte blive stor, fulgte af, at Exekutionen i Holsten nu endelig var bleven besluttet, og at ved Kongens Dødsfald samtidigt det Moment var indtraadt, der i Tyskland almindeligt havde været betegnet som det, der skulde ende det danske Herredømme i Elbhertugdømmerne.

Allerede Dagen efter Kong Frederiks Død meldte der sig med Bram en Prætendent til Hertugdømmerne Slesvig og Holsten og betingelsesvis ogsaa til Lauenburg, nemlig Hertug Christian af Augustenborgs Søn, til hvem Faderen ved et Dokument, dateret Primkenau den 16. November, overførte de Arveretttigheder, som han

ikke besad. Paa Lauenburg rejste en Del mindre Stater, Mecklenburg, Anhalt, Weimar, Koburg-Gotha og Meiningen, Arvefordringer, og senere fremtraadte der end flere Prætendenter til dette Hertugdømme, som støttede deres formentlige Rettigheder til den uholdbare Paastand, at Lauenburg, lige saa lidt som Norge, for hvilket det var en Erstatning, havde været en i den danske Krone inkorporeret Landsdel, men derimod et selvstændigt Hertugdømme, i hvilket kun Mandsstammen regerede. Hovedprætendenten, Prins Frederik Christian August til Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenborg, født 1829, Major à la suite i det 1. preussiske Garderegiment til Fods, lod allerede den 16. November ved Badens Befuldmægtigede, v. Mohl, Forbundet underrette om sin Regeringstiltrædelse under Navnet Friedrich VIII, udstedte derefter et Opraab til Slesvigs, Holstens og Lauenburgs Beboere og begav sig til Hertug Ernst af Sachsen-Koburg-Gotha, Slesvigholsteinismens sværmerske Beskytter, hos hvem han i Gotha dannede en Hofstat og en Regering med Finanshovedkasse for det forjættede Land, som han ikke kunde betræde, fordi Kong Christian IX's Tropper holdt det besat. I Regeringen i Gotha indtraadte som Ministre Francke og Samwer, der vare forviste fra Danmark paa Grund af Deltagelse i Oprøret 1848—50. Agitationen i Tyskland tog sig strax af den unge Fyrste, der formeligen anerkjendtes af Koburg-Gotha. Næsten alle lovgivende Forsamlinger i Tyskland, de i Frankfurt, Würtemberg og Nassau først, samt mange kommunale Forsamlinger, lige fra Borgerraadet i Hamburg nordligst til Menighedsraadet i Innsbruck i det sydlige, indgave Adresser til deres Regeringer om at støtte Hertugen og hans saakaldte legitime Sag. I Frankfurt anerkjendtes vel ikke de Fuldmagter, som v. Mohl den 21. November fremlagde fra Prætendenten,

men den danske Gesandt Dirckinck-Holmfeldts Anmeldelse af Christian IX's Tronbestigelse blev heller ikke modtagen. Sagen henvistes i sin Helhed til det holstenske Udvalg, og den 28. November besluttede Forsamlingen, at Førelsen af den holsten-lauenburgske Stemme indtil videre skulde suspenderes.

Bismarck, som indsaa, hvilken højst forandret Karakter den dansk-tyske Strid kunde faa, efter at Arvespørgsmaalet var indblandet i den, tog lige saa hurtigt som i det polske Spørgsmaal sine Forholdsregler i Anledning af Kong Frederik VII's Død. Som et ubedrageligt Vidnesbyrd om, at han hidtil ikke havde ventet nogen Exekution eller i alt Fald ikke nogen Exekution af en saadan Natur, at den kunde medføre Krigsfare, tør det formentlig betragtes, at der, uagtet Vinteren nærmede sig, ikke var truffet nogen som helst Sikkerhedsforanstaltning med Hensyn til den preussiske Flaade, som var spredt i forskjellige Havne. Preussens Hær er saa rustet og handlefærdig selv i den dybeste Fred, at den altid er krigsberedt; men det samme var ikke i lige Grad Tilfældet med Flaaden, hvorfor Flaadens Tilstand var et Barometer for, hvorvidt Preussen ventede Krig eller ej. Strax efter Frederik VII's Død kaldtes de Krigsskibe, som vare paa Togt, hjem, og der beordredes en Flaadekoncentration til Forsvar, som snart skal blive nærmere omtalt. Dernæst afgik Generallieutenant Moltke til den fornævnte Exekutionskomité i Frankfurt, hvor han ankom den 22. November. Endelig maa her ogsaa den Note nævnes, som paa Frederik VII's Dødsdag overraktes i Kjøbenhavn med en Indsigelse mod den vedtagne Fællesforfatning. Den gjorde opmærksom paa, at Fællesforfatningen vel ikke berørte selve Exekutionsspørgsmaalet, men desto mere de „traktatmæssige“ Rettigheder af international Natur, som Forbundet ikke

havde opgivet, og bebrejdede den danske Regering, at den ved Forfatningen havde vanskeliggjort Stillingen og formindsket Udsigten til en fredelig Løsning. At denne Note ikke kan indskrives blandt de sædvanlige Protester, hvormed de tyske Stormagter havde ledsaget ethvert af Regeringens Skridt fremad paa vor indre Udviklings Vej, følger af, at den fremsendtes ene af Preussen uden Østerrig. Den stod i Strid med Preussens Holdning umiddelbart før og opfattedes baade her og i London, hvor en lignende Erklæring samtidigt afgaves, som et Omslag, beregnet paa at faa frie Hænder under de kommende Begivenheder.

Paa Grund af hele Situationen var Stemningen i Kjøbenhavn meget bevæget. Den nye Forfatning var vedtagen af Rigsraadet inden Tronskiftet, men manglede kongelig Stadfæstelse. Der frembød sig alvorlige Betragtninger, da Kong Christian IX skred til den vigtige Handling at forsyne den med sit Navn. Allerede den modtagne preussiske Note kunde vække Betænkeligheder, da Troen paa en anden Holdning fra Preussens Side havde været medbestemmende for flere Rigsraadsmedlemmers Stemmegivning. Men det vigtigste Spørgsmaal var, om den nye Situation ikke stillede nye Krav. I Frederik VII's Tid havde det været Hovedsagen at benytte hans anerkjendte Herskerret til at faa Forfatningsforholdene ordnede; hvad det nu først og fremmest gjaldt om, var at faa Arvefølgen anerkjendt. Der var ikke ganske faa, som mente, at det vilde være klogt at opsætte Stadfæstelsen, og at der ved Tronskiftet tilbød sig en Lejlighed til uden Ydmygelse for nogen at lade Loven falde. Det antoges almindeligt, at Kongen, der paa Grund af Londontraktaten og det ham betroede evropæiske Hverv i særlig Grad maatte føle sig som Repræsentant for Monarkiet i dets Helhed, med tungt Hjærte

gik til den Stadfæstelse, som var efterladt ham i Arv. I Lidenskabens og Sorgens Hede frygtede Befolkningen for, at det Værk skulde strande, hvori den saa Enden paa de Kampe, Lidelser og Anstrængelser, som i lang Tid havde tæret paa Landets Kraft. Den lagde derfor offentlig sin Ængstelse og Utaalmodighed for Dagen, og Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse, som den 17. November bragte Kongen sin Hyldest, benyttede Lejligheden til at fremsætte en Bøn om, at Hs. Majestæt vilde fuldbyrde den Gjerning, som kun Døden havde hindret hans Forgænger i at afslutte, og som vilde mildne de Smerter og fjærne den Uro, der gjennemstrømmede Folket. Kongen svarede, at han som konstitutionel Konge havde Ret til at regere som saadan, og at han kun brugte denne Ret, naar han forlangte Betænkningstid. Men havde Stemningen før været utaalmodig, blev den det end mere nu, og Udsendinger fra de fleste af Landets Kommuner stævnedes sammen til Kjøbenhavn for som Massedeputation at fremføre Landets Forventninger.

Kongen havde dog kun taget sig Tid til Overvejelse, for ikke at gaa overilet til en saa vigtig Handling. Han havde raadført sig med Statsmænd af andre Anskuelser end Regeringens; men der var ingen Mulighed for nu at indslaa nogen anden Vej. Derhos vare de Efterretninger, som indhentedes fra de allierede Lande, tilfredsstillende. Lord Russell, hvis Anskuelse den engelske Minister, Sir A. Paget, telegrafisk havde udbedt sig, mente vel, at Sandsynligheden for et godt Resultat af den Mægling, som han netop stod i Begreb med at foreslaa, vilde voxe, naar Forfatningen suspenderedes, til Mæglingen havde baaret Frugt, men han ønskede ikke at blande sig i de indre danske Anliggender og navnlig ikke at raade til noget, som var Befolkningen saa meget imod. Kong Carl XV havde øjeblikkeligt, da det kongelige Dødsfald

var blevet bekjendt, sendt Overstatholder Bildt til Kjøbenhavn med en Kondolations- og Lykønskningsskrivelse, og Udenrigsministeren, Grev Manderström, forsikrede Dagen efter Kongens Død, at den indtraadte Begivenhed ikke vilde fremkalde nogen Forandring hos den svenske Konge i Henseende til den Vej, han havde betraadt med Hensyn til Alliancetraktaten. Det rygtedes ogsaa strax, at der var givet Ordre til nogle Skrueskibes Udrustning i Carlskrona, et Rygte, som, efter at have bevirket en ikke ringe Uro i Tyskland, rigtignok senere viste sig uhjemlet, men som afløstes af sikre Efterretninger om visse Motioner i den svenske Rigsdag angaaende Ophjælp af Forsvarsforanstaltningerne, og nogle Dage senere endnu om en Kongelig Proposition til et Kreditiv paa 3 Millioner Rigsdaler Rigsgjæld (Kroner) til Forsvarsværkets Ordning. I et Statsraadsmøde den 18. November underskrev Kong Christian Loven, som i Evropa derfor fik Navnet: Forfatningen af 18. November. Kommunernes Afsendinger bleve nu til Takke- og Lykønskningsdeputationer, og Rigsraadet forøgede deres Tal. Stemningen var hævet i hele Landet, og Regeringen gav sig i Færd med at overveje, hvilke militære Foranstaltninger Situationen krævede.

I Tyskland var Spændingen i Anledning af Kongens Underskrift fuldt saa stor, som hos os. I Hamburg stege Kurserne, medens Kongen betænkte sig. Man ventede, at Forfatningen ikke vilde blive stadfæstet, og undte de Danske den Skuffelse, som derved vilde beredes dem. Det er derfor forstaaeligt, at Efterretningen om Stadfæstelsen, der faa Dage efter spredte sig ud over Tyskland, vakte en Storm, som ingen tidligere Regeringshandling, ikke engang Kundgjørelsen af 30. Marts, havde vakt. Fornærmelser mod Kongen blandedes med Opfordringer til de tyske Fyrster om at stille deres Krigs-

magt til Prætendenten, Prinsen af Augustenborgs Raadighed. Nationalforeningen dannede en Hjælpekomité for Slesvig-Holsten og udstedte Opraab om Penge, Vaaben og Frivillige. I de fleste tyske Byer indrettedes Bureauer til Modtagelse af frivillige Gaver, og i Hamburg ydermere et Hververkontor med Rekrutskole til Uddannelse af slesvig-holstenske Frivillige. Det hamburgske Senat saa sig nødsaget til at skride ind mod dette Uvæsen, men uden Resultat. Den militære Uddannelse og Hvervingen skjulte sig under det uangribelige Navn „slesvig-holstensk Turnforening". Vaaben og Krigsfornødenheder samledes i Hamburg, og et Antal af adskillige Tusend Geværer, i øvrigt ældre Stenlaasgeværer, forvildede sig ind til Knauers Pakhus i Altona, hvor de beslaglagdes af den danske Regering og for største Delen førtes til Als.

Denne Bevægelse forplantede sig ikke ind i Holsten og Lauenburg. Generalmajor Steinmann havde samme Dag, Frederik VII døde, faaet telegrafisk Ordre til at undertrykke enhver uloyal Demonstration i det ham underlagte Kommandodistrikt og strax faaet 11. Bataillon sendt fra Slesvig pr. Jærnbane til Neumünster, det vigtigste Vej- og Jærnbane-Knudepunkt i Holsten, ligesom han nogle Dage senere, den 18. November, fik Ret til at raade over de Tropper, der laa i Slesvig By og syd for samme. Det eneste, som skete af revolutionær Natur, var, at de i Kiel boende Medlemmer af den holstenske Stænderforsamling indkaldte de øvrige til et Møde der for at indsende en Adresse til Forbundet om Hertugdømmernes Adskillelse fra Danmark, og at en Del af de holstenske Embedsmænd nægtede at aflægge den Troskabsed, som mod Sædvane strax forlangtes af dem. Stændermedlemmernes Møde blev forbudt og forlagdes

derefter til Hamburg, der var Sædet for enhver Art af Agitation.

De revolutionære Komiteer i Hamburg tænkte selvfølgelig først og fremmest paa at forstyrre den herskende Orden i Holsten, og da de ikke kunde indvirke paa Altona, der laa dem nærmest, eftersom denne By var besat af danske Tropper og i det hele var utilgængelig for Revolutionen, kastede de deres Øjne paa det østlige Holsten, hvor der langs den lauenburgske Grænse og bag denne ikke fandtes andre Tropper end den holsten-lauenburgske 14. Bataillon i Ratzeburg. Da General Steinmann blev bekjendt med, at man i Hamburg omgikkes med den Plan, ad denne Vej at lade de augustenborgske Frivillige trænge ind og revolutionere Holsten, benyttede han den Myndighed, han havde erholdt, til at lægge Tropper hen i denne Kant af Holsten og samtidigt at foretage nogle mindre Forandringer i Dislokationen af Tropperne i det hele. Han forlangte af 2. Generalkommandó den i Slesvig By værende Bataillon tillige med en Eskadron af 4. Dragonregiment, med hvilken sidste han vilde forstærke Garnisonen i Kiel, der end videre forøgedes med 3 Kompagnier af 11. Bataillon fra Neumünster, og erhvervede Tilladelse til at lade Oberst Neergaard danne 9. Brigade i det sydostlige Holsten af den Bataillon, som var forlangt, og af 14. Bataillon i Ratzeburg, imod at 4. og 19. Bataillon, oprindelig bestemte for denne Brigade, overgik til 4. Brigade. Den Bataillon, som afgaves fra 2. Generalkommando, blev ikke 6. i Slesvig, eftersom Generalmajor Wilster ønskede at beholde denne i Slesvig By, men 21. i Flensborg, til Erstatning for hvilken 10. Bataillon forlagdes fra Fredericia til Flensborg. Derved blev den nye Grænsebrigade vel sammensat af en slesvigsk og en holsten-lauenburgsk Bataillon, hvad Steinmann blev op-

mærksom paa; men det viste sig, at 21. Bataillon baade nu og under hele det følgende Felttog bevarede en fuldkommen tro og paalidelig Holdning, hvad der ikke i lige Grad kan siges om alle de slesvigske Afdelinger.

Efter disse Dislokationers Fuldbyrdelse holdtes Holsten-Lauenburg saaledes besat: I det sydlige var Neergaards Brigade mod Øst og Scharffenbergs mod Vest; førstnævnte med Brigadekvarter i Oldeslo, tre Kompagnier af 21. Bataillon sammesteds og tre i Segeberg samt 14. Bataillon i Ratzeburg; sidstnævnte Brigade (9. og 20. Bataillon) i Altona, hvor ogsaa 10. Batteri, Johansen, var Oberst Scharffenberg underlagt tillige med 2. og 4. Eskadron af 6. Dragonregiment, hvoraf den ene laa i Wandsbek, den anden i Altona. I Midten af Holsten var Staben og tre Kompagnier af 11. Bataillon i Neumünster, hvor ogsaa 3. Eskadron af 6. Dragonregiment sendtes hen, medens de to resterende Eskadroner af Regimentet forblev i Itzeho tillige med Regimentsstaben. Nordligst var i Kiel 8. Bataillon, 3 Kompagnier af 11. Bataillon og 5. Eskadron af 4. Dragonregiment, hele Styrken underlagt Oberst M. O. B. Hveberg, og i Rendsborg 1. Bataillon, Batterierne v. d. Recke og Fallesen og de derværende Artilleri- og Ingenieurdetachementer under Befaling af Kommandanten, Generalmajor du Plat, tillige Brigadechef for 1., 8. og 11. Bataillon. Endelig havdes der i Glückstadt for Straffeanstaltens Bevogtnings Skyld det før nævnte Detachement, bestaaende af Mandskab fra de holsten-lauenburgske Batailloner og Officerer fra Afdelingerne i Holsten under Kommando af Premierlieutenant F. F. Jacobi.

Denne Besætning af Holsten-Lauenburg var i alle Henseender fuldkomment betryggende, uagtet Afdelingerne kun havde en mindre Styrke og vare midt i den omforklarede Stadie-Udvikling. Men kort efter forøgedes

Styrken ikke blot i Holsten-Lauenburg, men ogsaa nord for samme, i det der den 20. November i Statsraadet toges Beslutning om, at Troppestyrken i 2. og 3. Generalkommandodistrikt skulde forhøjes til 25000 Mand, og at en Del af Flaaden skulde udrustes.

Denne Beslutning udførtes paa den Maade, at Krigsministeren lod de 6 i Holsten værende kongerigske og slesvigske Batailloner samt de 3 i Sydslesvig og den 7. Bataillon paa Als indkalde til Krigsstyrken, 1600 Mand for hver. De andre Batailloner i 3. og 2. Generalkommandodistrikt, 14. i Ratzeburg, 10. i Flensborg, 12. i Fredericia og 5. i Odense, forøgedes til 800 Mand; et Dragonregiment, 5. i Randers, bragtes op paa samme Styrke, 480 Heste, som 4. i Slesvig og 6. i Itzeho forud havde; end videre forøgedes Fæstningsartilleristernes Antal i passende Grad inden for den i det foregaaende fremstillede Ramme for de faste Stillingers Vedkommende, og Tøjetaten i Rendsborg forstærkedes; endelig udvidedes Ingenieurstyrken, i det der oprettedes et 3. Kompagni, som skulde være Brokompagni og organisere sig paa Als, efter fra Artilleriet at have modtaget Materialet og det mest uundværlige Personale af Underbefalingsmænd og Menige. De nævnte 14 Batailloner skulde forsynes med Patronkarrer, i hvilket Øjemed der indkaldtes Heste og Kuske til Fredericia og Korsør; men ikke endnu med andet Train. Knap en Uge efter, den 27. November, fik ogsaa 5., 10. og 12. Bataillon Befaling til at indkalde indtil 1600 Mand hver, og alle Tropperne vest for store Bælt havde altsaa Krigsstyrke undtagen 14. Bataillon i Ratzeburg, som kom paa halv Styrke, og 3. Dragonregiment i Aarhus, der var paa Fredsfod ligesom Tropperne paa Sjælland.

Ved denne Indkaldelse bleve de tidligere fremstillede Udviklingsstadier atter forrykkede. Det fjerde og sidste

Stadium var for Haanden for Afdelingerne vest for store Bælt, og det andet, tidligere oversprungne, maatte nu falde sammen med det. Den 27. November befaledes derfor Regimentsformationen sat i Kraft fra 1. December, ikke blot for Afdelingerne vest for store Bælt, men for hele Hærens Fodfolk. Den hidtidige Bataillonskommandør overtog Administrationen, Jurisdiktionen og den taktiske Overledelse af de to Batailloner, hvoraf den første skulde dannes af Stambataillonens 1. og 2., den anden af sammes 3. og 4. Kompagni, og Mellem- og Understaben, som tidligere havde sorteret under Bataillonskommandøren, underordnedes nu Regimentet, medens Bataillonerne væsentlig kun bleve taktiske Underled. Udviklingen ledsagedes til det sidste af megen Usikkerhed, fordi de begyndte Forskjelligheder voxede ved hvert nyt Trin. Regimenterne fik ogsaa i deres endelige Sammensætning et Præg deraf. Krigsministeriet befalede den 21. December, at Kompagnierne skulde omnummereres, for at der kunde tilvejebringes Ensformighed, og saaledes, at 1. Bataillon havde 1., 2., 3. og 4. Kompagni og 2. Bataillon 5., 6., 7. og 8. Kompagni. Men Udførelsen var da umulig for de allerfleste Afdelinger, som under Cantonnementsforhold og med fuld indkaldt Styrke ikke kunde forandre alle Mærker paa Tøj og Vaaben, og Befalingen blev derfor tilbagekaldt.

Kun 5 Regimenter, nemlig 12., 13., 14., 21. og 22., fik Kompagnierne saaledes ordnede, som Ministeriet ønskede, nemlig:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

7 Regimenter, nemlig 2., 3., 5., 9., 15., 16. og 20., havde dem formerede saaledes:

1. 2. 5. 6. 3. 4. 7. 8.

1 Regiment, 6., havde samme Inddeling, men Kompagnierne opstillede saaledes:

1. 5. 2. 6. 3. 7. 4. 8.

5 Regimenter, nemlig 4., 7., 10., 17. og 18., havde følgende Ordning:

1. 2. 5. 7. 3. 4. 6. 8.

De 4 resterende havde følgende Sammensætning:

1. Regiment	1. 2. 6. 7.	3. 4. 5. 8.
8. Regiment	1. 2. 5. 8.	3. 4. 6. 7.
11. Regiment	1. 3. 5. 7.	2. 4. 6. 8.
19. Regiment	5. 6. 7. 8.	1. 2. 3. 4.

I højere Grad end Fodfolket led dog Rytteriet ved Udviklingen. Der havde i Rigsraadet under Hesteudredningslovens Behandling været talt, navnlig af Tscherning, mod et for stærkt Rytteri; men Krigsministeren hævdede sin Mening om Nødvendigheden af Rytteriets Forøgelse og erhvervede den 20. November en ny Kgl. Resolution for Rytteriets Udvidelse paa den d. 10. Septbr. alt vedtagne Maade. Men Organisationen af nye Rytterkadrer, især naar den skal ske ved Hjælp af raa Heste, udskrevne af Landet, kræver Tid, og Hestene vare i dette Tilfælde tilmed først disponible hen imod Nyaarstid. Der hørte derfor stor Tillid til Fredens Opretholdelse indtil Foraaret for at fastholde den før omtalte sidste Udvidelse af Rytteriet, som vilde indvirke forstyrrende paa hele Vaabenets Tilstand; men at Krigsministeren havde denne Tillid, synes yderligere godtgjort ved den Indstilling, som han den 20. November gjorde om Rytteriets Bevæbning med Lanser. Der havde i den store Kavalerikommission, hvis Betænkning, der var afgiven i 1860, i det hele dannede Grundlaget for Kavaleriets Ordning, været Tale om dette Vaabens Gjenindførelse. Der var dog hidtil ikke gjort Skridt derfor, da Tiden ikke var ansét for skikket til en omfattende Vaabenforandring; men paa et Forslag af Major S. C. Barth af Kavaleriet, som understøttedes af Generallieutenant C. D.

Hegermann-Lindencrone, der efter Tronskiftet indtog Kongens tidligere Plads som Chef for Rytteriet, bestemte Krigsministeren sig til at udføre den nu. Efter at have forhørt sig om, hvor mange Lanser der havdes og kunde skaffes til Veje i kort Tid, og erfaret, at der i en Maaned kunde leveres Lanser til 9 Eskadroner, besluttede han, at 6. Dragonregiment i Holsten og den ene Division (3 Eskadroner) af 4. Dragonregiment skulde bevæbnes med Lanser, og at disse 9 Eskadroner derefter skulde fordeles til Armédivisionerne, saa der tildeltes enhver saadan en Division Lansebevæbnede. Da Begivenhedernes senere Udvikling og de større og vigtigere Krav, de stillede, gjorde Udførelsen af denne Beslutning umulig, fik denne Sag ingen praktiske Følger, men desto flere Rytteriets sidste Udvikling fra 5 til 6 Eskadroner, som befaledes den 24. December, men først fuldbyrdedes langt ind i Felttoget, saa at Rytteriet i hele Krigens første Afsnit ikke var i Orden.

De Søudrustninger, som besluttedes, havde til Hensigt at lade vore Krigsskibe begynde at vise sig paa Søen. Tidligere paa Aaret havde der foruden Skruefregatten „Tordenskjold“ som Exercerskib og Korvetten „Valkyrien“ som Kadetskib, været udrustet en Øvelseseskadre, hvilken, bestaaende af Skrueskonnerten „Fylla“, de svagt pansrede Skonnerter „Absalon“ og „Esbern Snare“ samt Skruekanonbaadene „Willemoes“, „Buhl“, „Krieger“ og „Marstrand“, med „Skirner“ som Kommandofartøj; havde manøvreret i vore Farvande og besøgt Kielerfjord, Alssund, Aarhus og Bælterne. Efter Øvelsens Ophør havde „Fylla“ den 5. Oktober tiltraadt det sædvanlige længere Vintertogt, der denne Gang gjaldt Vestindien, „Absalon“ og „Esbern Snare“ vare i nogen Tid blevne anvendte til anden Tjeneste; men dernæst vare alle de nævnte Skibe tillige med Panserbatte-

riet „Rolf Krake“, som den 3. Juli var modtaget ved Værftet i Glasgow, der havde bygget det, blevne oplagte som i Krigstid, og af Mandskabet var en saa stor Del tilbageholdt efter Afmønstringen, at man besad Midler til i Tilfælde af pludselige Krav til Søværnet strax at lade en Del Skibe stikke i Søen. Efter Frederik VII's Død udrustedes de fleste af disse Skibe paa ny og end videre 2 Skruefregatter, nemlig „Niels Juel“ og „Sjælland“, 2 Skruekorvetter, „Hejmdal“ og „Thor“, samt nogle af Flaadens Hjuldampere, de sidste for at anvendes i Transporttjeneste. Allerede den 21. November hejsedes Kommandoen igjen paa de pansrede Skonnerter „Absalon“ (Kapitajnlieutenant C. W. Schönheyder) og „Esbern Snare“ (Kapitajnlieutenant J. C. Kraft), hvilke sendtes til Kiel for at underlægges Generalmajor Steinmann som Marinens Bidrag til Overholdelsen af Ro og Orden i Holsten. Den 22. November blev „Hertha“ (Lieutenant A. E. Christiansen) og den 28. „Gejser“ (Kapitajnlieutenant W. C. L. Jacobsen), begge Hjuldampere, satte i Fart for at udføre Transporttjeneste. Den 5. December hejsedes Kommandoen paa Skruekorvetterne „Hejmdal“ (Kapitajnlieutenant S. Lund) og „Thor“ (Kapitajnlieutenant A. R. Hedemann), hvilke dernæst den 11. December med forseglede Ordrer, som først maatte brydes paa Højden af Møen, stod ind i Østersøen for at foretage et Kryds til Swinemünde i Anledning af den preussiske Marines Rørelser. Den 6. December hejsedes dernæst Kommandoen paa Dampkanonbaadene „Krieger“ (Lieutenant L. C. Braag), „Marstrand“ (Lieutenant G. J. G. Mac Dougall) og „Willemoes“ (Lieutenant S. A. Bille), hvilke foreløbig skulde deltage i Transporttjenesten. Endelig hejsedes den 16. December Kommandoen paa Skruefregatterne „Sjælland“ (Orlogskapitajn F. Paludan) og „Niels Juel“ (Orlogs-

kapitajn O. Lütken, senere, da han blev Minister, afløst af Orlogskapitajn J. L. Gottlieb), som bleve liggende paa Kjøbenhavns Red, indtil „Sjælland“ den 6. Januar 1864 fik Station i store Bælt ved Nyborg.

Med Hensyn til den nævnte Transporttjeneste vil et Par Bemærkninger her være paa sin Plads. Da vort Land bestaar af Øer eller ved Vande adskilte Dele, er det en nødvendig Krigsforberedelse, at der skaffes Midler til Veje til at kunne føre Tropper og Krigsfornødenheder i stor Mængde fra den ene Landsdel til den anden efter Forholdenes Bydende. Med dette for Øje var der anskaffet et eget Materiel, i det vi i 1863 besad 13 af de saakaldte Transportbaade, store Fartøjer, der kunde gaa ind paa grundt Vand og vare saaledes indrettede, at Agterspejlet kunde slaas ned og blive til en Bro, der forbandt Fartøjet med Land. I Forening med ældre Kanonbaade, der vare indrettede til at kunne indtage Tropper, og lejede Sejlskibe, som i stort Tal maatte skaffes til Stede, da Landets Natur fordrer, at Parker, Magasiner og Depoter for en Del ere svømmende, i Stand til at lægge til hvor som helst, dannede de et for vor Krigsføring eget Apparat, til hvilket der imidlertid behøvedes en betydelig Mængde Dampskibe, da de nævnte Fartøjer maatte slæbes, og Transportmidlerne desuden maatte forøges med andre Dampskibe. Da Rustningerne, som det fremgaar af det udviklede, endnu kun gik ud paa Grænsestillingernes Forstærkning i Forbindelse med nogle Sødemonstrationer, der skulde minde om vor Evne til at blokere, og der end ikke kunde skrides til Hærens Krigsorganisation, hvortil Midler først erholdtes senere, var der selvfølgelig ikke Tale om nu at opstille en egen Transportflaade ved Hjælp af lejede Dampskibe af et saadant Omfang, som en alvorlig Krig fordrede. De Skibe, som overførte Krudt, Skyts, Beklædnings- eller

Bygningsmateriale og senere Kvæg, Hø og Halm, fragtedes henholdsvis af Artilleriet, Armeens Intendantur og Ingenieurkorpset; Marinen leverede Skibe til Transporten af Tropper, som skete fra Korsør. Dog erholdt Transporttjenesten en første Ordning. Krigsministeriet tog den 1. December afskediget Kapitajnlieutenant A. Krieger i sin Tjeneste og ansatte ham med en Assistance af én Artilleri- og to Rytter-Underofficerer i Korsør for at føre Tilsyn med Hærens Transportmidler. Marineministeriet udnævnte Kapitajn E. Raffenberg til at føre Opsynet over Marinens Andél i Transportvæsenet, og den sidste, som inden sin Afrejse meldte sig i Krigsministeriet, blev den egentlige Chef for Transportvæsenet, skjønt hans Stilling og Ressort ikke syntes nøje bestemt. Af de Skibe, som udførte Transporttjeneste, var der, som ovenfor víst, nogle, som kun midlertidig deltog i denne Tjeneste, men som havde et andet Hverv i Tilfælde af Krig. Da Krigen uventet udbrød, gik disse bort, hvorved Krigsbestyrelsen blev uden tilstrækkelige Transportmidler.

Ved de oven forklarede Sørustninger vare Marinens personnelle Kræfter foreløbigt udtømte, saa at den, før den skred til nye, maatte afvente de udskrevne Søfolks Møde, der først var bestemt til Februar eller Marts. Dette fik ogsaa skadelige Følger. Som bekjendt støttede de fleste af vore Stillinger sig til Vande, Ejderen, Slien, Alssund o. s. v., og Marinen maatte altsaa give et Bidrag til deres Forsvar. Den var sig dette vel bevidst og havde forøget sine Midler til at kunne gjøre det, særlig ved Anskaffelsen af det alt nævnte Batteri „Rolf Krake“, der var beklædt med et $4^1/_2$ Tommer tykt Panser og kun stak 10 Fod dybt. Men med Undtagelse af „Absalon“ og „Esbern Snare“, som vare sendte til Kiel, opstilledes ikke denne Del af Marinen. Saaledes kunde af for-

nævnte Grund Flotillen i Vesterhavet, som dog i 1861 havde været under Sejl og nu var oplagt paa Fanø, ikke udrustes, uagtet først 2. Generalkommando og senere General Steinmann anmodede derom. Heller ikke kunde Hæren erholde et Matroskorps, som den ønskede til Tjeneste paa Ejderen og Slien.

Disse Bemærkninger ere blot fremsatte for at forklare Rustningernes Natur. Der var i 1863 kun Tale om en Forbundsexekution i Holsten og Lauenburg, og Regeringen havde god Grund til at tro, at den vilde blive holdt inden for sine rette Grænser.

Om andet end en Besættelse af Holsten og Lauenburg var der heller ikke endnu Tale i Tyskland, men om den vare rigtignok alle enige, uagtet der opstod Strid om, hvad Navn man burde give den. En Exekution skulde nemlig i Følge Forbundslovene ske i Landsherrens Navn, og den vilde altsaa indeholde en indirekte Anerkjendelse af det fuldbyrdede Tronskifte.

Minister Beust, som var Sjælen i og Hovedlederen af det Forbund, der paa Grundlag af Würzburgconferencerne var i Færd med at danne sig mellem Bayern, Sachsen, Würtemberg, Hannover og andre mindre Stater, erklærede den 24. November i det andet sachsiske Kammer, at Sachsen ved Forbundet vilde andrage paa, at det Korps, som var bestemt til at rykke ind i Holsten og Lauenburg, paa Grund af det uafgjorte Arvespørgsmaal ikke kom til at rykke ind som Exekutions-, men som Okkupationskorps med det Hverv at holde de to Hertugdømmer besatte, indtil Forbundet saa sig i Stand til at overgive disse Forbundslande til en retmæssig anerkjendt Tronfølger. Dagen efter udtalte første Kammer sin Tilslutning til Ministerens Erklæring i andet Kammer, men udtalte tillige den Forventning, at Beust ogsaa vilde være betænkt paa at sikre Holstens Rettig-

heder til Slesvig. Dette stod i Forbindelse med den Fremgangsmaade, Beust og de Regeringer, som fulgte ham, vilde have anvendt i den dansk-tyske Strid. Først skulde Holsten og Lauenburg okkuperes, dernæst Hertug Friedrich VIII indsættes; derpaa skulde denne gjøre Fordring paa Slesvig i Henhold til den Doktrin, at Slesvig skulde regeres af Holstens Hersker, hvad enten det i øvrigt gik ind i Forbundet eller ej, og endelig skulde Hertugen erobre Slesvig enten med aaben Understøttelse fra Forbundet eller helst ved Hjælp af Frivillige fra hele Tyskland.

Strax efter raabte man overalt i Tyskland paa Okkupation eller Sekvestration i Modsætning til Exekution, og Bevægelsen stod i Forbindelse med den Plan, Mellem- og Smaastaterne havde fattet om at danne et politisk Forbund, der kunde staa som en samlet Gruppe lige over for Stormagterne i det tyske Forbund og faa Hovedindflydelsen paa dets Anliggender ved at slutte sig enten til den ene eller til den anden af disse. Under den nationale Berusning, som en folkelig Frihedskrig mod Danmark vilde fremkalde, antog man, at hint Forbund, det saakaldte tredje Tyskland, let vilde kunne erholde sin politiske Organisation, især naar Østerrig ikke var det imod, hvad man haabede, det ikke vilde være, eftersom Forbundet foreløbigt vilde slutte sig til det imod Preussen. Desværre fik denne Bevægelse en uheldbringende Virkning for os derved, at Kejser Napoleon blandede sig i Mellemstaternes Røre. Paa denne Tid, da han stod uden Alliancer, maatte et tredje Tyskland, som kunde komme til at ligne det gamle Rhinforbund, tildrage sig hans Opmærksomhed. Som Vidnesbyrd om hans Lyst til at komme den omtalte Bevægelse i Tyskland i Møde, kan nævnes den sympathifulde Skrivelse, han sendte Prinsen af Augustenborg som Svar paa dennes

Henvendelse til ham, men især den bekjendte Depeche til de tyske Mellem- og Smaastater af 7. Januar 1864, i hvilken han kalder Londontraktaten et afmægtigt Værk og erklærer ikke at ville deltage i den da af England foreslaaede Conference, med mindre det tyske Forbund er med og han overhovedet er forvisset om, at Conferencen ikke vil komme i Konflikt med dette.

Paa Grund af Frankrigs Holdning og formodede Hensigter blev England erkjendtlig mod Bismarck, fordi han holdt paa Exekutionsformen lige over for næsten hele Tyskland, og det varede ikke længe, før England og Rusland næsten ønskede en Exekution under de tyske Stormagters Ledelse for at forhindre Revolutionen i Tyskland fra at faa Fod i Holsten. Særlig fandt en Udtalelse af Grev Rechberg Indgang, som gik ud paa, at Tilstedeværelsen af regulære Tropper i Holsten, som optraadte i Forbundets Navn, vilde forebygge, at Hertugdømmet faldt i Prinsen af Augustenborgs og Anarkiets Hænder.

Det synes, som om Østerrig før end Preussen har besluttet sig til virkelig at lade Exekutionen træde i Kraft. I den før nævnte Exekutionskomité, i hvilken Generallieutenant Moltke mødte den 23. November, erklærede Preussen sig endnu af politiske Grunde afgjort imod, at østerrigske og preussiske Tropper medvirkede ved Exekutionen. Da Hannover lige saa bestemt vedblev sin Vægring ved at rykke ind i Holsten uden et preussisk Korps til umiddelbar Understøttelse, erklærede Sachsens Befuldmægtigede, Major v. Brandenstein, sin Regering beredt til ene at overtage Indmarchen i Holsten, naar Hannover blot vilde opstille sine Tropper paa venstre Elbbred som Reserve. Men selv dette vilde Hannover ikke indlade sig paa, med mindre ogsaa Tropper fra de tyske Stormagter paa lignende Maade op-

stilledes ved Grænsen til umiddelbar Understøttelse. Sagen kom først i Gang den 26. November, da Østerrig telegrafisk meldte sig villigt til at sende en Brigade frem til Elben. Preussen gjorde derefter en lignende Indrømmelse, og den 30. November fastsatte Komiteen derefter den Maade, hvorpaa — som det strax nærmere skal blive forklaret — Indmarchen i Holsten og Lauenburg skulde finde Sted ved Sachserne alene med en hannoveransk, en preussisk og en østerrigsk Brigade til Understøttelse.

I Dagene omkring den 26. November bleve Preussen og Østerrig enige om deres Politik i den dansk-tyske Strid; thi den 28. afgav de i Forbundsforsamlingen en fælles Erklæring om, i Modsætning til Sachsens Forslag om Okkupation, at ville hævde Londontraktaten af 1852 og i Forbindelse dermed Exekutionsformen. Deres Erklæring vakte selvfølgelig stor Forbitrelse i hele Tyskland, og i Dagene den 1. og 2. December maatte Bismarck i den Anledning udholde en haard Kamp i det preussiske Deputeretkammer. Først efter mange Anstrængelser, og efter at Preussen og Østerrig den 5. December havde rettet identiske Noter til alle tyske Regeringer for at advare dem mod Okkupationstheorien, sejrede Stormagterne den 7. December med kun 8 Stemmer mod 7, i det Forbundet simpelt hen vedtog, at den d. 1. Oktober besluttede Exekution skulde udføres, dog — som det udtrykkelig erklæredes — uden at Arvefølgespørgsmaalet derved præjudiceredes. Den parlamentariske Kamp, som Bismarck maatte føre i Berlin, blev efter denne Forbundsbeslutning meget skarp. Deputeretkammeret nægtede de 12 Millioner Thaler, som Regeringen forlangte til Rustninger i Anledning af Exekutionen. Det udtaltes Frygt for, at Midlerne, naar de lagdes i Bismarcks Haand, hverken vilde blive brugte i Hertug-

dømmernes og Tysklands Interesse eller til Kronens og Landets Bedste. Det vedtog med 207 Stemmer mod 107 en Adresse, hvori det bad Kongen om at træde tilbage fra Londontraktaten og anerkjende Prinsen af Augustenborg. Denne Adresse fik nogen Virkning, thi der indtraadte en Ministerkrise, som dog endte uden Forandring i Kabinettet.

Medens Bismarck under den haarde Kamp, han maatte føre, høstede megen Erkjendtlighed for sit Standpunkt fra den engelske og den russiske Regerings Side, lagde man mindre Mærke til, at de tyske Stormagters Anerkjendelse af Londontraktaten mere var Skin end Virkelighed. De fastholdt den urigtige Paastand, som Fyrst Gortschakow tidligere havde gjort Indsigelse imod, at Traktaten dannede et sammenhængende Hele med Aftalerne af 1851 og 1852, og udtalte i deres Erklæring i Frankfurt af 28. November ikke andet, end at de vilde være villige til at lade Traktaten komme til Udførelse, saafremt Kronen Danmark iværksatte det, som Preussen og Østerrig havde forudsat den Gang, de havde underskrevet den. Deres Anerkjendelse af Londontraktaten fik ogsaa en egen Belysning derved, at de afviste Generaladjudant, Admiral C. L. C. Irminger, da han kom for at notificere Kong Christian IX's Tronbestigelse. Admiralen, som den 28. November ankom til Berlin, ventede i en 8 Dages Tid paa at blive modtagen, men raadedes dernæst til først at rejse til Wien, hvilket Raad han efterkom. Her nægtede Grev Rechberg ham officiel Adgang til Kejseren, og Preussen fulgte, da han vendte tilbage til Berlin, samme Fremgangsmaade.

Den preussiske Premierminister lagde heller ikke under Forhandlingerne i Deputeretkammeret i de første Dage af December synderligt Skjul paa, at han lige saa gjærne som Deputeretkamret vilde bort fra Traktaten,

men at han ansaa en anden Fremgangsmaade for hensigtsmæssigere end at erklære sig løst fra den. I saa Fald, udtalte han, kunde Aftalerne af 1851 og 52 ikke opretholdes, og faldt disse bort, havde Tyskland i sine Fordringer med Hensyn til Slesvig ingen traktatmæssige Rettigheder at støtte sig til. Et officiøst Blad viste, hvorledes Exekutionen i Holsten pludselig var bleven betragtet paa en anden Maade end tidligere af Evropa, blot fordi Preussen og Østerrig havde tvunget Forbundet ind paa lovlig Vej, og hvorledes de Magter, som ivrigst havde staaet paa Danmarks Side, nu raadede dette Land til Eftergivenhed. Slige Resultater vilde Tyskland kunne opnaa ved at blive paa traktatmæssig Vej, og hvad Ulempe var der ved at anerkjende Londontraktaten, naar Anerkjendelsen var ledsaget af den Betingelse, at Danmark først skulde opfylde, hvad Tyskland vilde have lagt ind i Aftalerne 1851 og 52? Under Forhandlingerne i Deputeretkammeret fordulgte Bismarck heller ikke, at Preussen senere kunde sige sig løs fra Traktaten eller fremkalde en Krig, som hæver alle Traktater. Han forklarede, at det foreliggende Spørgsmaal havde to Sider, en forbundsretlig og en international. Slesvig var ikke indbefattet under den forbundsretlige Side, som den Bevilling, der nu forlangtes, ene angik. Naar Slesvig traadte i Forgrunden, vilde det Øjeblik være kommet, da han maaske maatte fordre en 50 til 100 Millioner. Det var let, føjede han til, at komme til den Krig, Deputeretkamret ønskede. Man kunde hvert Minut hidføre den. Man behøvede blot at stramme Snorene; alene de omtvistede Punkter af Holstens Nordgrænse, altsaa af Forbundsgrænsen, ydede Midler til naar som helst at komme til Krig. Han mente derfor, at Kamret ikke skulde nære Frygt for, at denne Chance tabtes, fordi det nu kun bevilgede Midler til Forbundsexekutionen.

De Rustninger, som nu skete i Tyskland, og som for Preussens Vedkommende, da Midlerne nægtedes af Kamrene, afholdtes uden Bevilling, omfattede dels Exekutionstropperne med deres Reserve, dels Kystforsvaret. Som alt forklaret, skulde alene Sachserne rykke ind, og den sachsiske Styrke, som dertil dannedes, bestod af 6 Batailloner, 6 Eskadroner og 2 Batterier under Generalmajor v. Schimpff. Men under Forbundsgeneralen, den sachsiske Generallieutenant v. Hake, stod end videre de tre Understøttelsesbrigader, som skulde opstilles ved Elben i Hannover, i Hamburg og i Lübek. Hvis Sachserne skulde støde paa Modstand, skulde disse Brigader trækkes med ind i Holsten, og alle fire i Forening dernæst indtage en tilbagetrukken defensiv Stilling, indtil Reserven kom til Hjælp. Den hannoveranske Brigade kommanderedes af Generallieutenant Gebser; til Understøttelsesbrigaden i Hamburg valgte Østerrig den i Böhmen staaende Brigade Gondrecourt; til Lübek bestemte Preussen Brigaden Canstein, som laa i Berlin og Brandenburg. De to sidste Brigader udgjorde fremskudte Dele af Reservekorpserne, der, ligesom de andre nævnte Tropper, mobiliseredes og sattes paa Krigsfod i Begyndelsen af December Maaned.

Den Rolle, Sachserne og Hannoveranerne kom til at spille, var ikke saa stor, at nogen Beskrivelse af deres Udrustning er nødvendig[1]). Derimod maa det preussiske og det østerrigske Korps omtales.

Som vi alt vide, bestod det preussiske Hærkorps af 6. brandenburgske og 13. westphalske Division. Af disse bestode, da alle Armékorpser, Divisioner og Brigader i Preussen have fortløbende Nummere, methodisk ordnede indbyrdes, 6. Division af 11. og 12. Infanteri-

[1]) I Bilag I findes Brigadernes Sammensætning meddelt.

korpser, af hvilke de Tropper, som vare mobiliserede for at optræde i Danmark, vare udtagne. Hans Stabschef blev Oberst Blumenthal, som en Tid lang havde været Stabschef ved Oprørshæren i Danmark 1849 og 1850 og senere beklædt samme Stilling ved 3. Arméekorps i Preussen, for hvilket Friedrich Carl var Chef. Det er en Selvfølge, at ogsaa det kombinerede Arméekorpses Stab blev langt talrigere end et sædvanligt Arméekorpses, og at Prinser og Fyrster adjungeredes Staben for at være Vidner til den nye Hærs Ilddaab; men det ligger ogsaa nær at antage, at Valget af de Divisioner, som dannede Korpset, er sket efter forudgangen Vejen og Vragen, saa det næppe er tilfældigt, at vi i Krigen mod os saa' saa mange af de fjendtlige Førere samlede, der senere erhvervede sig evropæisk Berømmelse.

Korpsets Artilleri fik i sidste Øjeblik paa Grund af en Udvikling, som paa denne Tid i det hele fandt Sted ved det preussiske Artilleri, en ny Organisation. Under en Rigdom af højere, i Korpsets forskjellige Kommandoled taktisk indordnede, Artilleriofficerer kom det til at udgjøre 6 Rytterbatterier [1]) à 4 korte 12-Pd.s Granatkanoner, 4 Batterier à 6 12-Pd.s og 4 à 6 6-Pd.s Kanoner, samt 3 Batterier à 8 Haubitser, hvilke dog skulde ombyttes med 4-Pd.s riflede Kanoner, men ikke bleve det under Felttoget.

Antallet af de Gardeafdelinger, som skulde supplere Korpset, forøgedes efterhaanden, saa at de til sidst kom til at udgjøre en hel Gardedivision, der var kombineret ikke blot som Division, men ogsaa i de to Brigader, i hvilke den var delt. Der valgtes nemlig til Divisionen de 4 ved Omorganisationen skabte nye Garderegimenter, som vare indordnede i Gardebrigaderne i Berlin, men

[1]) Denne Benævnelse foretrækkes for ridende Batterier.

garnisonerede uden for Hovedstaden i Spandau, Potsdam, Schlesien og Koblenz. Disse Regimenter kombineredes to og to til Brigader, der atter samledes til en Division. Der tildeltes til sidst denne Gardedivision et eget Rytterregiment, nemlig Gardehusarregimentet, og et eget Batteri, nemlig 1. riflede 4-Pd.s Batteri af Gardeartilleriet, men disse sidst nævnte Afdelinger vare endnu ikke fuldt mobiliserede, da Korpset afgik til Danmark, saa at de først indtraf paa Krigsskuepladsen senere.

Det østerrigske Armékorps dannedes fra nyt af i Begyndelsen af December af Gondercourts alt nævnte Brigade i Böhmen, 2 Brigader i Wien og 1 i Ungarn. Da der i Rækkefølgen af de østerrigske Armékorpser manglede ét, det 6., fik det nye Korps dette Nummer og kom til en Begyndelse til at bestaa af Folk fra næsten alle Dele af det østerrigske Monarki, Böhmere, Polakker, Ungarer, Steiermarkere, Øvre-Østerrigere og Italienere. Til Chef for Korpset udnævntes Friherre Gablenz, som var født i Sachsen 1814 og først havde været sachsisk Rytterofficer, men derpaa var traadt over i den østerrigske Hær, hvor han særligt under Krigene i Italien 1848 og 1849 havde vundet hurtig Forfremmelse. Den østerrigske Hær havde et tarveligere Udstyr af Kommandoled end den preussiske. Overgeneralen ledede uden Mellemled de 4 Infanteri-Brigader, en Kavaleri-Brigade og det Artilleri, som ikke var afgivet til Brigaderne. Hver Infanteri-Brigade bestod af to Infanteri-Regimenter, en Jægerbataillon og et riflet 4-Pd.s Batteri; men Regimenterne, som hjemme havde 3 Bataillоner, mobiliserede kun 2. Derved kom disse paa en lignende Maade, som de preussiske Divisioner, til at optræde mere komplette og velforsynede, end Tilfældet vilde have været, dersom alle tre Batailloner vare satte

paa Krigsfod, som det skete under store, mere omfattende Mobiliseringer.

Efter saaledes at have víst, hvorledes fra December Maaneds Begyndelse en betydelig mobiliseret Hær, der stedse forøgedes, krigsberedt ventede paa Ordre til at gaa til Danmark, maa det endnu omtales, at den først skulde koncentreres i det Øjeblik, den skulde bruges, da for første Gang Jærnbaner skulde anvendes til Troppetransporter i større Omfang. Derved beredes der os en Vanskelighed. Ingen kunde vide, at en lille Afdeling, som hundrede Mile fra os laa lejret om en Jærnbanestation i Ungarn, udgjorde en Del af en mobiliseret, inddelt Hær. Tidligere plejede en Hær altid først at sammendrages hen imod den Grænse, som den skulde overskride, for at inddeles og fæstnes, og dens Størrelse, Udvikling og Forhold bleve derved Modstanderen mere bekjendte. Der var for at forberede Jærnbanernes Benyttelse i flere Aar foretaget omfattende Undersøgelser, til hvilke Forbundsstaterne gave Oplysningerne, men Danmark var ikke anmodet om paa Holstens Vegne at deltage i disse, hvorvel Holstens Jærnbaner vare tagne med under Undersøgelse. Paa det Grundlag, som var udarbejdet af tyske Generalstabe, lagde en Kommission af Fagmænd fra de 4 Exekutivmagter, som samledes i Leipzig med Cheferne for de Jærnbaner, der skulde anvendes, en Plan for de Troppetransporter, som skulde udføres, saa snart Øjeblikket kom.

Med Hensyn til Kystforsvaret mod Nord var der ogsaa i lang Tid truffet Forberedelser, i hvilke Danmark heller ikke var indbudt til at tage Del for Holstens Vedkommende, og som altsaa særlig syntes trufne imod Danmark. Kystforsvaret var overladt Kyststaterne selv under Opsyn og Ledelse af en Kommission, i hvilken Preussen førte Forsædet. Det vil være unyttigt her at

nævne alle de forskjellige befæstede Punkter, som i Hannover, ved Cuxhaven, langs Mecklenburgs og Preussens Kyster sattes i Forsvarsstand i 1863 og forsynedes med Besætning af egne dertil udsete Tropper. Kun den alt berørte preussiske Flaadeconcentration maa her omtales. Hele det i 1861 bestilte eller paa Stablen satte Materiel var nu til Stede og svømmende med Undtagelse af „Vineta“, som endnu stod paa Stabelen i Danzig, men ventedes sejlklar til Foraaret. Der havde siden den Tid været anstillet fortsatte Undersøgelser for at finde en blot nogenlunde brugelig Havn i Østersøen; man havde en Tid lang fæstet Øjnene paa Jasmunder Bodden ved Rügen, der i alt Fald var bedre end Danzigs Havn, som ikke var dyb nok. Men, da Frederik VII døde, og der hurtigt maatte tages en Bestemmelse, for at Flaaden kunde blive samlet, inden Vinteren lagde sit Dække over Vandene, valgte man til Samlings- og Udrustningssted det Parti, som strækker sig uden for en Linie mellem Stralsund og Stettin. Her laa Rügen, Usedom og Wollin, og mellem disse Øer og Fastlandet var der en fortsat Vandforbindelse, som bag Rügen gav den preussiske Damp- og Rokanonbaadflotille et sikkert, af 2. preussiske Armékorps beskyttet, Tilflugtssted med frit Udløb baade mod Nord forbi Dornbusch og mod Syd i Greifswalder Bodden, Farvandet mellem Rügen og Usedom. Bag sidstnævnte Ø og Wollin havdes det store Vandbassin Kleines Haff og Grosses Haff, hvorfra der gjennem Peene ved Peenemünde havdes Udløb i den nævnte Greifswalder Bodden og gjennem Swine ved Swinemünde nord paa. I Swine og Grosses Haff fandtes der en tilstrækkelig Dybde for de største preussiske Korvetter, og Kystafsnittet dannede derfor en brugelig Operationsbasis for Preussens Sømagt, tilmed da Afsnittet var vanskeligt at blokere. Hele den preussiske Søstyrke,

undtagen „Vineta“, der, som sagt, stod paa Stabelen i Danzig, „Gazelle“, som var i Japan, og en lille Eskadre, som, efter at have været i Middelhavet, nu var paa Hjemrejsen, men ikke naaede at komme hjem, nemlig Avisoen „Preussischer Adler“ og Kanonbaadene „Blitz“ og „Basilisk“, samledes her. Med stor Ihærdighed gav man sig til at uddanne Søfolk og udruste Skibene til Krig i Haab om i Ly af Isen, som ventedes, at have en 3 Maaneder til disse Forberedelser.

At de tyske Mobiliseringer indvirkede paa vore Rustninger, er en Selvfølge. Allerede den 30. November fandt Generalmajor Steinmann sig, som Følge af de truende Troppebevægelser i Hannover, foranlediget til at indrette en Kystbevogtning ved Elben. 6. Dragonregiments 3. Eskadron forlagdes derfor til Pinneberg, hvorfra den fremskød en Post til Wedel for at observere Overgangsstedet ved Schulau, og 11. Regiment forlagdes dels fra Kiel, dels fra Neumünster til Elmshorn, hvorfra de 3 Kompagnier, som vare i Færd med at organisere 2. Bataillon, forlagdes videre til Glückstadt med et Kompagni fremskudt til Wewelsfleth, medens af de andre 3 Kompagnier et forblev i Elmshorn, et skødes frem til Kollmar og et sendtes til Alten- og Neuenfeldtsdeich. Tillige benyttede Steinmann sig af en Bemyndigelse, han dertil havde faaet, til at lade de danske Militærfamilier rejse bort og til at iværksætte Evakuationen af alle Depoter, Inventariesager, Skole- og Undervisningsapparater, Lasaretter, Arkiver, Bibliotheker o. s. v. Derved blev Styrken i Holsten mobil, hvorved det dog maa bemærkes, at kun en lille Del af Trainet var udrustet, og Styrken steg meget betydeligt, da Krigsministeriets seneste Ordre nu fuldbyrdedes og det indkaldte danske Mandskab dagligt ankom ad Jærnbanen, efter at være iklædt og udrustet ved Depoterne i Af-

delingernes Hjemsted. Styrken ved Elben mellem Wewelsfleth og Altona-Wandsbek steg ved den sidste Indkaldelse til 6000 Mand og underlagdes Oberst Scharffenberg, der paa Grund af sin dobbelte Stilling som Kommandant i Altona og Kommandør for denne Styrke erholdt en større Stab, end der var bestemt for Brigader. Kapitajn af Generalstaben J. C. Blom ansattes hos ham som Stabschef. Under Kommandoet hørte i det hele 9., 11. og 20. Regiment, Detachementet i Glückstadt, om hvis Opløsning der ventedes Befaling, 6. Dragonregiments 2., 3. og 4. Eskadron samt det under Omorganisation til et 12-Pds. værende Batteri Johansen i Altona.

Endnu var der ikke kommet Bestemmelse om, hvorledes Exekutionen skulde mødes, om Holsten skulde forsvares eller ej. Steinmann maatte derfor tage sine Forholdsregler af egen Drift, men da der ikke vel kunde blive Tale om andet end et Tilbagetog til Danevirke, hvad enten Tropperne skulde gjøre Modstand eller ej, besluttede han at forberede et saadant, ordnet i sine mindste Detailer saaledes, at de ham underlagte Brigader ved Anvendelsen af de sig tilbydende passive Forhindringer og en dertil knyttet paa den fjendtlige Styrke og Forholdene beregnet større eller mindre Modstand, uden selv at udsætte sig for væsentlige Tab, kunde bevirke en langsom og forsigtig Fremtrængen af Fjenden, saa at alt, hvad der maatte ønskes ført tilbage, efter hans Mening ogsaa Jærnbanemateriellet, kunde bringes i Sikkerhed, og ingen Del af Divisionen blive kastet ud af sin Retrætelinie. Scharffenberg havde at dirigere sit Tilbagetog paa Støren, Neergaard sit fra det sydøstlige Holsten til Bornhövd. Ved deres Ankomst dertil vilde 7. Brigade, hvis forreste Regiment laa i Neumünster, i det 11. Bataillons Plads ved dens Bortgang syd paa

strax var indtagen af 10. Regiment, der paa Steinmanns Rekvisition var kommet fra Flensborg, være koncentreret ved Neumünster, medens 2. Division ventedes samlet bag ved Ejderen med Hovedstyrken ved Rendsborg, et Detachement i Kiel og et andet vest paa om Heide og Meldorf. 3. Division vilde saaledes, understøttet af 2., staa med Centrum i Neumünster, højre Fløj langs Støren ved Kellinghusen og Willensheren, venstre Fløj ved Bornhövd med Posteringer i Plön og Gremsmühlen. Fra denne Stilling kunde det videre Tilbagetog dernæst ske med Fløjene til Rendsborg og Kiel og Centrum enten til førstnævnte Sted eller til et af Overgangspunkterne ved Ejderen mellem de to Steder.

Da Steinmann havde henvendt sig til 2. Division om Deltagelse i denne Plan og ikke mødt nogen Indvending, paabegyndtes der Forskansningsarbejder ved Neumünster, hvor et halvt Sappørkompagni lagdes hen, og hvor 10. Regiment, der var den anden slesvigske Afdeling, som Steinmann havde erholdt nedsendt, kort efter ombyttedes med 7. Regiment. 2. Division beordrede 19. Regiment i Husum til at sende sin 1. Bataillon med Stab og to Kompagnier til Heide og to Kompagnier til Meldorf, medens 2. Bataillon af Regimentet disloceredes saaledes: To Kompagnier i Frederikstad, ét i Husum og ét i Hollingsted. I Kiel forøgedes paa samme Tid Søstyrken. De to Korvetter „Hejmdal“ og „Thor“ havde, som alt fortalt, gjort et Kryds i Østersøen. Under Kapitajnlieutenant Lunds Befaling havde de vist sig foran Swinemünde, hvor deres Nærværelse havde vakt nogen Opmærksomhed. Dernæst tog „Hejmdal“ Station mellem Laaland og Femern, og „Thor“ gik til Kiel, hvor den forøgede Tallet af de Steinmann underlagte Skibe.

Saaledes ordnet og staaende i telegrafisk Forbindelse med alle underordnede Kommandoled (thi Telegraf-

bestyrer Faber havde paa 3. Generalkommandos Forlangende oprettet en underjordisk Linie paa 1200 Alen mellem Rechtplatz og Colosseum i Altona, en Linie fra Neumünster til Kellinghusen og Itzeho og en Station i Elmshorn), oppebiede Steinmann de Befalinger, han vilde faa med Hensyn til Exekutionen. Regeringen havde endnu ikke taget sin Beslutning herom, og Krigsministeren havde derfor ingen Forholdsregler at meddele. Derimod traf han Foranstaltninger til, at flere og flere Tropper ud over den d. 20. November bestemte Styrke overførtes til Slesvig. I Slutningen af November bestemtes det saaledes, at ogsaa 1. Division paa Sjælland skulde sættes i Bevægelse, og at en ny Division, 4., skulde oprettes hovedsagelig af Rytteri.

Der blev nu Spørgsmaal om de holstenske Afdelingers Anvendelse. Der var i den dansk-slesvigske Værnepligtsmasse Mandskab nok til at fylde de holstenske Kadrer med, naar man blot vilde indkalde lidt mere end de første 8 Aarsklasser. Denne Udvej havde altid foresvævet Krigsministeriet som anvendelig under en Krig med Tyskland, men Regeringen nærede Betænkeligheder ved at foretage denne Forvandling, førend Krigen stod for Døren, og troede end ikke at burde undlade at indkalde de holstenske Værnepligtige. Fremgangsmaaden, man valgte, var følgende: De hjemsendte Frifolk indkaldtes ved Proklamationer i Holsten til at møde i Flensborg. Som det kunde ventes, havde denne usædvanlige Indkaldelsesform kun ringe Virkning. De opslaaede Proklamationer nedreves af Urostifterne og erstattedes af et „Cirkular“, der forbød Holstenerne at efterkomme Opfordringen og i Steden for paalagde dem at rejse til Hamburg, hvor de vilde forefinde Bolig og Underhold. Dette „Cirkular“ erstattedes vel atter af det oprindelige Dokument i et nyt Exemplar, som fik Lov til at hænge,

saa længe det bevogtedes, men kun fandt ringe Lydighed. Paa samme Tid, dette Spil opførtes i Holsten, beordredes de danske Fodfolksafdelinger til at indkalde alt det Mandskab, som havdes tilovers af de første 8 Aargange, til Møde i Kjøbenhavn den 10. December for at indsættes i de holstenske Kadrer sammen med de der tjenende Holstenere og under de derværende holstenske Underbefalingsmænd. Det var en Sammenblanding, som under de givne Forhold var meget uheldig. Flere af de paagjældende Afdelingers Chefer, saaledes Oberst J. A. P. F. Wörishöffer og Oberstlieutenant A. Bernstorff, gjorde opmærksom derpaa, men Chefen for 1. Generalkommando, Generallieutenant de Meza, erklærede mod disse, at den holstenske Soldat fuldt saa vel var Kongens Soldat som de øvrige Udskrevne, og at han, naar han havde aflagt Faneeden, var under god Førelse og uden for fjendtlige Agitatorers Indflydelse, turde ansés fuldkommen paalidelig. De holstenske Afdelinger afgik i den nævnte Formation til Slesvig. Den samme Fremgangsmaade anvendtes ved de andre Vaaben. De danske Dragonregimenter indkaldte overkomplet Mandskab til det holstenske 2. Dragonregiment, hvilket Mandskab tillige med 265 fynske Distriktsheste og nogle jyske — for at spare Frem- og Tilbagerejsen over store Bælt — samledes ved Nyborg for der at oppebie den holstenske Rytterkadre, der forlagdes fra Næstved til et Cantonnement om Nyborg. Artilleriet indkaldte paa lignende Maade dansk Mandskab til alle 13 Batterier og til Danevirkestillingens Artilleristyrke samt til et nyt Kompagni i Dybbøl, et Detachement paa 100 Mand i Kronborg og en stærk Tøjetat i Rendsborg, af hvilken i paakommende Tilfælde de Værksteder kunde oprettes i Danevirkestillingen, som vare nødvendige. Men det beholdt ligesom Ingenieurerne, der efter Oprettelsen af det

tredje (Bro-)Kompagni paa Als indkaldte Mandskab til en Fordobling af 3 Kompagnier til 6, det holstenske Mandskab, som havdes til Tjeneste og senere gjorde Skade.

I Forbindelse med den her omhandlede Sag staar den Bestemmelse, som toges med Hensyn til den holsten-lauenburgske 14. Bataillon i Lauenburg. Den var bleven gjort til Regiment, ligesom de andre Afdelinger, med én Bataillon i Ratzeburg og én i Mölln, men havde kun indkaldt til 800 Mand. Ministeriet lod den nu atter formere som Bataillon med 4 Kompagnier, hvoraf de to skulde optage Holstenere, de to andre Lauenburgere. Det befaledes dernæst de to holstenske Kompagnier at marchere til Plön, hvor nu den Kgl. holstenske Regering havde sit Sæde. medens de lauenburgske Kompagnier skulde sættes paa Fredsfod og forblive det ene i Ratzeburg, det andet i Mölln, lydende den lauenburgske Regering som Politi, selv om Exekutionstropperne rykkede ind. De lauenburgske Bestanddele af Detachementet i Glückstadt droges til Lauenburg for at indlemmes i Fredskompagnierne der. Resten af dette Detachement forblev endnu en kort Tid samlet, men opløstes derpaa, hvorom senere.

Efter til den oven forklarede Hærudvikling at have føjet, at den Kgl. Livgarde til Fods indkaldte til 480 Underkorporaler og Menige, og at den Kgl. Livgarde til Hest forblev paa Fredsfod, skal det endnu kun bemærkes, at Hærens Samling i det sydlige Slesvig i det store skete saaledes, at 2. Division (Slesvig, Fyn, Jylland) samlede sig paa højre Fløj, at 1. Division (Sjælland) overførtes til venstre Fløj, og at 3. Division fra Holsten trak sig tilbage til Centrum. Af 1. Division var i den første halve Maaned af December dog kun det sydslesvigske 13. Regiment og de kongerigske 2., 3.

og 18. Regiment disponible, thi de holstenske Regimenter manglede endnu Udrustningsgjenstande i tilstrækkelig Mængde. Af de nævnte Tropper sendtes 2. Bataillon af 13. Regiment som Kadre til Als for at organiseres der. 1. Bataillon af 13. Regiment og 2., 3. og 18. Regiment beordredes at afgaa til Ekernförde, saa snart de vare færdige, og 3 Eskadroner af Gardehusarerne, som vare tidligt udrustede, 2., 4. og 6., marcherede under Ritmester Hegermann-Lindencrone over Land til Holsten for at melde sig til Generalmajor Steinmann.

2. Divisions Koncentrering ned imod Ejderen, som skete tidligere end 1. Divisions Overførsel, fordi dens Afdelinger vare udrustede tidligere, ledsagedes af et Personskifte i Kommandoen, som maa omtales. Da Generallieutenant Thestrup den 7. December gjorde sig rede til at forlægge sit Divisionskvarter til Slesvig By, standsedes han af en ministeriel Ordre af 5., der bød Stabschefen at gaa til Rendsborg til Generalmajor du Plat, som skulde overtage Divisionen. Thestrup forblev kun Chef for Generalkommandoen, hvis Sæde kort efter forlagdes til Odense, og hans Ansøgninger om at anvendes i Krigen, ligegyldigt i hvilken Stilling, mødte et bestemt Afslag fra Krigsministerens Side.

Da Koncentreringen begyndte, oprettedes de øverste Intendanturmyndigheder, under hvilke det store Forplejningspersonale, som senere antoges efter offentligt Opraab, organiseredes. Den overordnede Stamme dannedes af 8 Intendanter, som toges fra Afdelingerne, hvor de efterlode et haardt Savn, og to ministerielle Embedsmænd. En af dem ansattes som Bureauchef under Korpsintendanten, Chefen for Armeens Intendantur, Generalkrigskommissær U. C. v. Schmidten. De andre 9 inddeltes 3 og 3 som Intendant, Bogholder og Kasserer ved de 3 Divisionsintendanturer, hvortil senere en

fjerde føjedes. Af Magasiner oprettedes endnu kun et Hovedmagasin i Flensborg under Krigsassessor Hartvigsen. Tillige befaledes det, at hele det til den aktive Hærs Sundhedsvæsen hørende Apparat skulde holdes i Beredskab, og at et Lasaret paa 400 Senge strax skulde oprettes paa Augustenborg og Hospitalerne udvides i Flensborg og Rendsborg, hvilket sidste Sted man var betænkt paa at holde besat, selv under en Forbunds-exekution.

Opstillingen af nys nævnte Apparat, saa vel som Organisationen af Trainet i det hele, Rytteriets Udfoldning og Artilleriets Fuldstændiggjørelse maatte vente paa de 6100 Heste, som skulde udredes af Landet i Henhold til den extraordinære Hesteudskrivningslov. De 3820 af disse, som skulde leveres af Kongeriget, og de 980 fra Slesvig vilde paa Grund af konstitutionelle og administrative Vanskeligheder ikke blive disponible før ved Nyaarstid, de slesvigske dog noget før. Derimod kunde de 1300, som skulde leveres fra Holsten, erholdes tidligere, og til deres Inddrivning før Exekutionen gjordes der Skridt. Den 4. December udstedtes der en kongelig Resolution, hvorefter det paalagdes Holsten paa Krigsministerens Forlangende at udrede det nævnte Antal. Den Kgl. holstenske Regering havde at repartere dem og Generalkommandoen at modtage dem mod et Bevis, lydende paa Hestens Værdi, hvis Erstatning var Hæren, der fik Hestene til Ejendom, uvedkommende. Artillerister fra Batterierne i Holsten og Slesvig og Kommandoer af Trainkuske tilsagdes til at møde paa de forskjellige Steder med Trenser og Dækkener — for Hastigheds Skyld havde man renonceret paa at faa Rideheste fra Holsten, som fra de andre Landskaber, eftersom dertil vilde være krævet en foreløbig Lov, medens Trækheste kunde udskrives uden en saadan —; men man

naaede dog ikke at faa Forretningen færdig til Udførelse, før Exekutionen stod for Døren, ved hvilken den spillede en Rolle, som vi ville faa at se.

Ved det, som var foretaget med 14. Bataillon i Lauenburg, var Neergaards Brigade i Holsten indskrænket til ét Regiment. Det var derhos bekjendt, at Preusserne vilde faa Stilling i Lübek, hvorved baade Neergaards og Scharffenbergs Opstillinger kunde flankeres. Generalmajor Steinmann var under disse Forhold mest tilbøjelig til at lade de større Afdelinger gaa tilbage fra Grænsen, efterladende mindre Arrièregarder ved denne, men i Uvished om, hvorvidt Ministeriet ønskede Altona holdt til det sidste Øjeblik, kunde han ikke træffe sine Forholdsregler alene efter eget Skjøn. Imidlertid maatte han sikre sig mod Lübek, hvorfra en kort Vej førte gjennem det østlige Holsten til Kiel. Han lod 9. Regiment marchere fra Altona til Oberst Neergaard og tage Stilling paa de fra Lübek førende Veje og ved Defileerne ved Plön Sø bag Eutin, hvor en lille oldenburgsk Fredsstyrke befandt sig. Dislokationen ved Neergaards Brigade blev derefter følgende: 9. Regiments 1. Bataillon i Reinfeld og Omegn, 2. Bataillon i Ahrensbök med 2 Kompagnier trukne op til Defileerne Fegetasche og Grebin-Görnitz, 21. Regiments 1. Bataillon i Segeberg, 2. i Oldeslo. Men hertil kom nu — senere sendtes yderligere et halvt Batteri her ned — 5. Eskadron af 6. Dragon-Regiment, som fra Itzeho var beordret der ned. Den marcherede med en Deling Fodfolk fra Oldeslo til Trittau, hvor fra den halve Eskadron skødes frem til Schwarzenbeck i det sydlige Lauenburg for at bevogte Elben og Steckenitz med staaende Patrouiller i Schnackenbeck, Lauenburg By og Büchen.

Som en lille Erstatning for 9. Regiment fik Scharffenberg Staben og den resterende Eskadron af 6. Dragon-

regiment lagt fra Itzeho ned til et Cantonnement nord for Altona; men til Gjengjæld maatte 11. Regiment, for at Garnisonsbyen Itzeho ikke helt skulde blottes for Tropper, og tillige for at der kunde være Fodfolk i Linien ved Støren, kaste to af sine Kompagnier i Glückstadt der hen. Scharffenbergs Opstilling blev nu: 20. Regiment, 6. Dragonregiment med 4 Eskadroner og 10. Batteri i Altona og Omegn; nord der for 11. Regiment med én Bataillon i Elmshorn og én delt mellem Glückstadt, hvor endnu Infanteri-Detachementet var, og Itzeho.

Begge Brigader stode saaledes beredte til Tilbagegang i en trinvis Opstilling med de bageste Afdelinger i den før omtalte Linie, i hvis Centrum, foruden 7. Regiment, end videre et halvt Ingenieurkompagni og Batteriet Fallesen, nedsendt fra Rendsborg, befandt sig. Af dette Batteri var det, at det halve sendtes til Neergaard.

I denne Stilling ventede Steinmann med Længsel Udfaldet af et Statsraadsmøde den 17., efter hvilket han, som det var ham meddelt, vilde faa Besked om alt, som havde Hensyn til Holstens Forsvar. Han ventede utaalmodigt derpaa; thi den 14. Aften var det første Tog med sachsiske Tropper befordret nord paa fra Berlin. Jærnbanen mellem Berlin og Hamburg var standset for Godstransport i Dagene fra den 15. af, fordi den skulde anvendes til Troppetransport, og en Del af Banen gik over dansk Grund.

Vigtige politiske Tildragelser krydsede paa denne Tid hverandre, og vi maa, inden vi komme til dette Statsraadsmøde, kaste et Blik — først til Sverig-Norge.

Trods Grev Manderströms Udtalelse af 16. November, hengik der ikke mange Dage, før det viste sig, at Kong Frederik VII's Død og den ved Tronskiftet

forværrede politiske Situation standsede Alliancesagens videre Fremme i det mindste for en Tid. Allerede under den Forhandling i den svenske Rigsdag, som var en Følge af den alt omtalte Kgl. Proposition om en Kredit paa 3 Millioner Rigsdaler, viste Regeringen en tilbagetrukken Holdning. Som det følger af sig selv, havde Forslaget ikke Hensyn til større Krigsrustninger, — thi til at mobilisere en 50—60000 Mand behøvedes der, som Krigsministeren, Generalmajor Reuterskjöld, ytrede den 24. November, 20 Millioner foruden 7 Millioner maanedlig til Underhold. Det angik kun Sikkerhedsforanstaltninger, særlig ved Vaxholm Fæstning, og nogle Anskaffelser af nødvendigt Krigsmateriel. Med Hensyn hertil maa det erindres, at Opmærksomheden i Sverig i ikke ringe Grad var vendt imod Øst. Opstanden i Polen var endnu ikke undertrykt, og Svenskerne fulgte den med den mest levende Interesse og med en Følelse af, at der deraf kunde udvikle sig Begivenheder, i hvilke de bleve naturlige Deltagere. Rusland har maaske ogsaa truet med fjendtlige Forholdsregler; i det mindste er det forsikret, at Fyrst Gortschakow har meddelt Bismarck, at Rusland vilde opstille et Korps i Finland, saafremt Sverig virkelig gjorde Mine til at ville sende Tropper til Danmark. Der var paa Rigsdagen en Følelse af, at Sverig maatte sikre sig mod Øst, og en enkelt Taler mente, at det af den Grund var betænkeligt at optræde med for stor Kraft i Vest til Danmarks Hjælp. Andre foresloge af Hensyn til Danmark større Rustninger end de i Udsigt stillede, men mødte kun liden Imødekommen. Foruden Krigsministeren udtalte ogsaa Marineministeren, Grev v. Platen, Finansministeren, Friherre Gripenstedt, og Udenrigsminister Manderström sig i Anledning af Forslaget og betonede, at det kun havde Hensyn til Sverigs egen Sikkerhed. „Hvad Forholdet til Danmark angaar,“ ytrede den sidste,

„var der intet at nægte og intet at dølge. Der havde været Forhandlinger i den Retning, Rygtet rigtigt havde truffet, men Beretningerne derom havde været overdrevne, uden at Regeringen dog havde villet modsige dem, fordi de maaske havde kunnet medføre Nytte for Danmark."

Først ind i December fik den danske Regering imidlertid officiel Kundskab om, at Kabinettet i Stockholm ikke ansaa Tiden for gunstig til Afsluttelsen af Traktaten. I en Note af 2. December meddelte Grev Manderström det til Hamilton og angav som Grund til Udsættelsen den Forandring, Situationen var undergaaet derved, at Arvespørgsmaalet var kommet med. Der var efter hans Regerings Opfattelse ikke længer Tale om en Forbundsexekution, hvoraf Følgen kunde blive et Angreb paa det danske Monarkis ikke-tyske Provinser, men om et Angreb paa selve dette Monarki i en eller flere af de Provinser, som danne en uadskillelig Del af samme. Der havde ingen Sinde været Tale om en of- og defensiv Alliance, men kun om en Bistand, der skulde ydes i et givet Tilfælde og under bestemte Forhold, som ikke længer existerede. Alt dette var sandt, dersom v. Beusts Ideer havde vundet Overhaand. Det var den Okkupationstheori, der paa denne Tid beherskede Tyskland, som ogsaa udøvede sin Indflydelse i Stockholm. Den 7. December sejrede imidlertid Bismarck i Frankfurt, og Situationen var da ganske den, som altid havde været en Forudsætning for Alliancen; men Kabinettet i Stockholm fastholdt alligevel sin Vægring. Den 10. December henvendte den danske Gesandt i Stockholm sig til Grev Manderström for at foreholde ham Betimeligheden, ja endog Nødvendigheden af Hjælp, men uden Nytte.

Det Haab, hvortil den danske Regering i Striden med Tyskland havde støttet sig, var altsaa bristet i det Øjeblik, dets Opfyldelse var nær. Imidlertid var Allian-

cen ikke endelig forkastet. Grev Manderström skrev i Depechen af 2. December, at hans Regering ikke ganske opgav Tanken om dens Afslutning, hvis Omstændighederne og de gjensidige Interesser senere paabød den. Han ansaa det ikke for klogt at erklære Underhandlingerne for afbrudte, men antog det for bedst at stille Sagen i Bero; den vilde saa komme frem igjen, dersom Begivenhederne krævede eller tilstedte det. Heller ikke forringedes Regeringens Deltagelse for vor Skæbne eller dens Ønske om at være os nyttig i den Grad, de forenede Rigers Stilling og Kræfter tillod det. Der forelaa jo ogsaa den i Oktober afgivne Forsikring, at Danmark i det Tilfælde, Tyskland angreb Slesvig, kunde stole paa Sverigs og Norges Hjælp, hvad enten en Traktat var afsluttet eller ej. Ogsaa rustedes der baade i Sverig og i Norge, og der lagdes i Sverig forskjellige Mobiliseringsplaner for mulig indtrædende Tilfældes Skyld.

At den offentlige Mening i de forenede Riger ikke forholdt sig ligegyldig lige over for Regeringens Tilbagetog, kan ikke undre. Selv i Regeringskredsene stode Anskuelser mod hinanden. Gesandten i Kjøbenhavn, Grev Henning Hamilton, indgav sin Demission, og Kong Carl lagde ikke Dølgsmaal paa, at han haabede Beslutningen ændret. I Norge, hvor de første Spor til Krigsforberedelser vare bemærkede den 10. December, afholdtes der et almindeligt Studentermøde i Christiania, hvorfra der sendtes Adresser til Universiteterne i Upsala og Lund, paakaldende deres Samstemning i den Erklæring, at Danmarks Sag var hele Nordens. Et Folkemøde paa Børsen i Christiania den 21. December, som efterfulgtes af lignende andensteds i Riget, navnlig af et ildfuldt Møde i Trondhjem den 28. s. M., vedtog en Adresse til Kongen i samme Aand. De svenske Universiteter bifaldt

Opfordringen til dem, og Røret bredte sig i Sverig, hvor en stor Del af Pressen fandt det utænkeligt, at Regeringen nu skulde trække sig tilbage. Bevægelsen, der dog ikke savnede Ledsagelse af Advarsler mod Studenterpolitik, voxede en Tid lang, og ind i Aaret 1864 finde vi gjentagne Gange tumultuariske Optrin i Stockholm, som vare rettede mod Ministeriet og dets Politik i den danske Sag. At Bevægelsen i sin Begyndelse ikke savnede Sympathi paa allerhøjeste Sted, turde maaske fremgaa af det bekjendte Telegram, som den 15. December kom til Bladet „Fædrelandet“ i Kjøbenhavn og vakte lige saa stor Glæde her som Opmærksomhed i Tyskland, i det det simpelt hen meldte de faa, men indholdsrige Ord, „22000 Mand komme og han selv“. Det havde sit Udspring fra Kong Carl selv, der endnu stedse var besjælet af den bedste Vilje til at indfri de Løfter, han havde givet sin afdøde kongelige Ven, men manglede Evnen til at gjøre sin Vilje gjældende lige over for Gripenstedts af andre Ministre understøttede Forestillinger.

Paa Grund af det Udfald, Allianceforhandlingerne havde faaet, behøvede Danmark ikke længer i samme Grad som tidligere at tage Hensyn til den svensk-norske Regerings Raad. Den danske Regering kunde nu godt optage Kampen i Holsten, støttende sig paa Exekutionens afgjorte Ulovlighed. Der var adskillige, som havde raadet til dette, først fordi det holstenske Jærnbanemateriel derved vilde komme os til gode og berøves Fjenden, som vilde behøvet lang Tid til at erstatte det, eftersom der ikke var Sporforbindelse mellem de holstenske og andre tyske Baner; dernæst fordi Sømagten kunde begynde at virke, inden Fjenden havde indrettet sig paa at modtage Blokaden. Om noget alvorligt Forsvar kunde der dog ikke være Tale, da Hæren ikke endnu var krigsrustet, men dette havde

ogsaa mindre at sige; Spørgsmaalet var blot, i hvilket Forhold man vilde stille sig til Exekutionstropperne, og Regeringen synes lige til det sidste ikke at have været tilbøjelig til uden videre at anerkjende deres fredelige Hverv.

At faa Danmark dertil, blev derfor en Opgave for England og de Magter, som vilde forhindre Krig i Norden; thi skulde Rechbergs og Bismarcks formentlig gode Hensigter mod Danmark bære Frugt, skulde Exekutionen, saaledes som disse vilde sætte den i Værk, virkelig blive et Middel til Ro og Lovlighed, maatte Danmark bringes til at gaa ind paa den Betragtning, som disse Herrer havde gjort gjældende, og til frivilligt at vige for Fredens og Ordenens regulære Tropper i Holsten.

Det maa bemærkes, at England ikke et Øjeblik havde undladt at formane baade Danmark til Maadehold og de tyske Magter til Forsonlighed. Det havde faaet Danmark til i sidste Øjeblik at tage Kundgjørelsen af 30. Marts 1863 tilbage, et Skridt, som under den almindelige Ophidselse knap ænsedes i Frankfurt og intet Indtryk gjorde paa Bismarck, da dens Komplement, Fællesforfatningen af 18. November, ikke samtidigt var hævet. Tro imod sit i Deputeretkamret udtalte Program, havde han Øjet fæstet paa Slesvig og forlangte, at Fællesforfatningen, som i Følge en Slutningsbestemmelse i selve Loven skulde træde i Kraft den 1. Januar 1864, ikke maatte gjøre det for Slesvigs Vedkommende. Til denne Fordring sluttede Rusland sig, for saa vidt det ansaa det rigtigst, at Fællesforfatningen i det hele toges tilbage. For at virke herfor foreslog Fyrst Gortschakow, at de ikke-tyske Magter, der havde underskrevet Londontraktaten, skulde sende Gesandter til Kjøbenhavn, som paa samme Tid, de lykønskede Kongen til hans Tronbestigelse, kunde staa ham bi med at finde Midler til

en Ordning af Tvistepunkterne med Tyskland. Dette Forslag vandt øjeblikkelig Billigelse. England valgte en yngre Statsmand, Lord Wodehouse, som havde spillet en Rolle i det engelske Parlament og særligt var bekjendt med det danske Spørgsmaal. Frankrig valgte General Fleury og Rusland Statsraad Ewers, som tidligere havde været chargé d'affaires i Kjøbenhavn. Kun den svensk-norske Regering vilde ikke slutte sig til denne Pression. Den erklærede, at den alt havde sendt en særlig Afsending til Kjøbenhavn for at lykønske Kong Christian, og at den med Hensyn til de Raad, som skulde gives Danmark til at opfylde indgaaede Forpligtelser — thi saaledes løde Ordene i Fyrst Gortschakows Note — vilde sende sin Repræsentant i Kjøbenhavn fornøden Instruktion.

Lord Wodehouse, som ansaa det for sin første Pligt at faa den danske Regering til at opgive Modstanden mod Exekutionen i Holsten, rejste strax fra London med en i almindelige Udtryk affattet Instrux, der gik ud paa Fuldbyrdelse af Londontraktaten og Opfyldelse af de af Danmark indgaaede Forpligtelser. For at bane Vejen for en lykkelig Udgang af sin Sendelse begav han sig først til Berlin for om muligt at faa nøjagtig Besked om, hvad Bismarck fordrede af Danmark som Betingelse for et fredeligt Arrangement, hvorfor det vil være af Interesse at følge ham der hen.

Bismarck var beredt paa at modtage ham, thi den engelske Gesandt i Berlin Sir A. Buchanan havde den 9. December, efter ved Telegraf at være bleven underrettet om Lordens forestaaende Ankomst, henvendt sig til den preussiske Minister om at præcisere de tyske Stormagters Fordringer. Bismarck havde derefter strax sat sig i Forbindelse med den østerrigske Gesandt; der telegraferedes til Wien,

og den 10. meddelte Bismarck Sir A. Buchanan, at Fordringen blev den, at Fællesforfatningen ikke den 1. Januar traadte i Kraft i Slesvig. Buchanan gjorde strax Indvendinger, mente, at det var vel meget at forlange, at den danske Regering under Folkets nu hævede Stemning skulde tilbagetage den nye Forfatning; men Bismarck svarede, at Kongen maatte forandre Ministerium og finde Mænd, som vilde gjøre, hvad der forlangtes for Opretholdelsen af det danske Monarkis Integritet uden Frygt for den offentlige Mening, thi dersom den preussiske Regering havde taget Hensyn til Opinionen i Preussen eller til Deputeretkamret i Berlin, vilde der for lang Tid siden være erklæret Danmark Krig i Interesse af Prinsen af Augustenborgs Prætensioner. Lord Wodehouse var altsaa nogenlunde orienteret, da han den 12. December begav sig til den preussiske Udenrigsminister. Han begyndte med at forklare sit Hverv og sin Hensigt, at udføre dette uden at gjøre sig til Advokat for nogen af Parterne. Han vilde kun bestræbe sig for at forhindre Udbruddet af en Krig, hvad der vilde være umuligt, dersom ikke begge Parter sloge noget af i deres Fordringer. Dette erklærede Bismarck imidlertid strax for umuligt for Preussens Vedkommende. Stemningen i Tyskland var saa ophidset mod Danmark, at man maatte fordre dettes Forpligtelser opfyldte fuldstændigt. Østerrig var enig med heri, og de smaa Fyrster maatte frygte for deres Kroner, hvis de modsatte sig Folkets Vilje. Wodehouse kjendte godt Stemningen i Tyskland, men mente, at Preussen og Østerrig, de to store Stater, som havde deltaget i Londontraktaten, stode i et andet Forhold til Sagen end det øvrige Tyskland, og forstod ikke, af hvad Grund de havde nægtet at anerkjende Christian IX. Forbundets Anerkjendelse eller Ikke-Anerkjendelse havde kun Hensyn til Holsten; den

var derfor af en anden Art end de tyske Stormagters, som stode i Forhold til Danmark ogsaa uden Hensyn til Holsten. Hvis Christian IX ikke var Konge i Danmark, hvem var det saa? Bismarck omtalte paa ny Stemningen i Tyskland, som Stormagterne maatte tage Hensyn til, men skød Skylden for Admiral Irmingers Ikke-Modtagelse over paa Østerrig.

Da Samtalen kom til at omhandle Exekutionen, udbad Lord Wodehouse sig først Oplysning om Grunden til denne, eftersom Kundgjørelsen af 30. Marts var tagen tilbage, og, da han havde faaet det Svar, at Grunden fandtes i Forbundsbeslutningen af 1858, der opfordrede Danmark til at opfylde sine Forpligtelser med Hensyn til Holstens Stilling i Monarkiet, ønskede han Kundskab om, hvorvidt den vilde blive udført med Maadehold, og om der kunde gives nogen Garanti herfor. Særlig spurgte han, om der vilde blive udstedt nogen Proklamation til Holstens Beboere, som formanede dem til Orden, om der vilde blive gjort Skridt for at forhindre Oprettelse af Frikorpser og i det hele oprørske Bevægelser af Prinsen af Augustenborg og hans Fæller under Forbundstroppernes Beskyttelse, endelig, hvorledes Fremgangsmaaden vilde blive med Hensyn til Rendsborg, hvor Tyskland gjorde Fordring paa 6 Landsbyer, som laa nord for Byen paa slesvigsk Grund, om Kollisioner paa dette Sted kunde undgaas. Bismarck svarede hertil, at en Proklamation vilde blive udstedt, som Lorden ønskede, og at ingen Del af Rendsborg nord for Ejderen vilde blive besat; men med Hensyn til Lordens øvrige Spørgsmaal ansaa han det for sandsynligt, at Prinsen af Augustenborg vilde følge Tropperne i Hælene og forsøge paa at rejse Oprørsbanneret; det rigtigste vilde efter hans Mening være at arrestere Prinsen og sprænge hans Bander med Magt, men kunde man gjøre det nu uden at frem-

kalde et Udbrud af Lidenskaberne i Tyskland? Lord Wodehouse synes at have bedet Bismarck om at tage sig af Exekutionen; men den preussiske Statsmand fandt uden Tvivl sin Regning ved at lade Forbundet have frit Spil, for at gjøre Ønsket om Stormagternes Intervention varmere og at kunne stille sine Betingelser for samme.

Med Hensyn til Slesvig bad Lord Wodehouse Bismarck om bestemt at formulere de tyske Magters Fordringer, og Bismarck imødekom dette Ønske ved at fremkomme med noget nyt, noget, der hidtil ikke var blevet opstillet fra preussisk eller østerrigsk Side. Han erklærede nemlig, at Tysklands Fordringer gik ud paa, at Danmark skulde tilvejebringe en Forfatning, hvori Slesvig, Holsten og Lauenburg tilsammen havde lige Rettigheder med Kongeriget. Lord Wodehouse, der ikke synes at have bemærket, at selv en saadan Dualisme ikke fyldestgjorde de holstenske Stænders Krav, svarede, at hans Regering var fuldt overbevist om, at det var haabløst at tænke paa en Fællesforfatning nu, da man i 11 Aar havde gjort saa mange forgjæves Forsøg paa at forsone den danske og den tyske Opfattelse af, hvad der maatte forstaas ved Landsdelenes Ligeberettigelse. Var det rimeligt, at de Danske vilde give Hertugdømmerne, som tilsammen vare mindre end Kongeriget, samme Antal Repræsentanter som dette, og vilde et saadant Arrangement være retfærdigt? Dette mente Bismarck, og han troede, at de Danske dog vilde have Flertallet for sig, da der var mange Slesvigere, som vilde vælge danske Repræsentanter.

Til sidst kom Forfatningen af 18. November paa Tale. Med Hensyn til den erklærede Bismarck et Kompromis for umuligt. Forfatningen maatte før 1. Januar være erklæret ude af Kraft for Slesvig, eller de tyske Magter vilde erklære sig løste fra alle Forpligtelser mod Danmark, indbefattet Traktaten af 1852. De kunde

ikke tilfredsstilles ved en Henvisning til et nyt Rigsraad. Da den engelske Afsending forudsatte, at det var nok, naar Kongen udstedte en Erklæring om, at Loven ikke skulde sættes i Kraft med Hensyn til Slesvig, hvilket kunde blive nødvendigt paa Grund af det gamle Rigsraads Ophør ved Aarets Ende, saa at et nyt maatte sammenkaldes, inden Forfatningen lovligt kunde ophæves, bemærkede endelig Bismarck, at, naar blot Slesvig var uden for denne Lov, brød han sig lidet om, hvilken Forsamling der kom til at vedtage dens endelige Ophævelse, men han var i øvrigt overbevist om, at Kongen maatte skille sig ved sine nuværende Ministre, og at et Statscoup vilde være den bedste Løsning af Vanskelighederne. „Sagen var nemlig den," tilføjede han, „at Tyskland aldrig kunde komme til at staa paa en god Fod med Danmark, saa længe dettes demokratiske Institutioner opretholdtes." Lord Wodehouse beklagede dette Sprog, som røbede Hang til at blande sig i et uafhængigt Monarkis indre Anliggender, og søgte at skildre den Fare, de tyske Regeringer udsatte sig for, hvis de opmuntrede den slesvigholstenske Revolution.

Sluttelig bad Wodehouse om et Memorandum over de tyske Magters Fordringer, og, da Bismarck samtykkede deri, blev følgende Dokument opsat, som derefter blev billiget af Kongen af Preussen og den østerrigske Minister:

„Den østerrigske og preussiske Regering fordre, at den danske Regering skal opfylde de Forpligtelser, den har paataget sig i 1851 og 1852, saa at, med Undtagelse af de forbundsretlige Forbindelser, som ene angaa Holsten, Slesvig ikke skal knyttes fastere til Kongeriget end Holsten."

„De ansé derfor Forfatningen af 18. November for en Krænkelse af Danmarks Forpligtelser, og de

fordre, at den danske Regering skal finde Midler til inden den 1. Januar at forebygge, at den træder i Kraft i Slesvig.“

„Naar disse Skridt ere gjorte, vente de at modtage Forslag til, hvorledes Forpligtelserne af 1851 og 1852 kunne opfyldes.“

Med dette Aktstykke, som med Hensyn til de Fordringer, de tyske Magter vilde stille til en endelig Organisation, var lige saa ubestemt, som de mange tidligere fra Tyskland komne Noter og Indsigelser, rejste Lorden til Kjøbenhavn, hvor omtrent paa samme Tid Fleury og Ewers ankom. Det var den Gang den nærmest foreliggende Opgave for den danske Regering at tage Beslutning om Forholdet til Exekutionen, thi Skrivelser vare komne fra de 4 tyske Exekutivmagter med Opfordring om at rømme Holsten og Lauenburg inden 7 Dage. Lord Wodehouse, som i Kjøbenhavn gjorde sig til Tolk for Tysklands Fordringer, mente fra Begyndelsen af ikke at burde lægge Skjul paa, at efter hans Mening den nys vedtagne Forfatning stred mod Forpligtelserne fra 1851 og 1852, men betragtede det som sin første Opgave at faa Holsten frivilligt rømmet, hvad der ikke stødte paa Modstand. Han meddelte, hvad Bismarck havde lovet om Rendsborg, at Exekutionstropperne ikke skulde komme længere end til Ejderen, ogsaa hvor den flyder gjennem Rendsborg, men erfarede, at der var endnu et Punkt, hvor Konflikter kunde afstedkommes, nemlig ud for Frederikstad, hvor der var et Brohoved, beliggende paa holstensk Grund. Dette meddelte han til London, hvorfra Instruxer udgik til alle Gesandter ved de interesserede Hoffer for at forebygge Sammenstød mellem danske og tyske Tropper.

I Statsraadsmødet den 17. December toges der endelig Beslutning om, hvorledes Exekutionen skulde

mødes, og det meddeltes nogle Dage senere paa en højtidelig Maade i Budskabet til Rigsraadet i Anledning af dets Slutning, at Regeringen, skjønt den ikke anerkjendte Exekutionens Lovlighed, havde besluttet at rømme Holsten og samle Rigets Værnekraft nord for Ejderen. I Steden for faktisk Modstand rettedes der kun Protester til de tyske Magter, som havde opfordret Danmark til Rømningen. Fra den 21. oprettedes der som Følge af Beslutningen en Toldgrænse langs Ejderen.

Saa snart den engelske Regerings Ønske med Hensyn til Holsten saaledes var opfyldt, begyndte der Forhandlinger om Fællesforfatningens Tilbagetagelse, hvilken Lord Russell, bevæget dertil af Wodehouses Samtale med Bismarck, betegnede som nødvendig. Allerede den 16. December havde Wodehouse besøgt den franske Gesandt, Dotézac, for at faa hans Medvirkning til et kollektivt Skridt, men var bleven henvist til Fleury, som nu kom. Men den franske General opfattede ikke sin Rolle som egentlig diplomatisk. Han mente kun at skulle overlevere Kongen den Lykønskningsskrivelse fra Kejser Napoleon, som han medbragte, og i øvrigt udtale for Kongen, at Frankrig ikke kunde komme Danmark til Hjælp, hvis det indvikledes i Krig. Imidlertid lovede han at telegrafere om Instruxer. Statsraad Ewers, til hvem Lorden dernæst henvendte sig, gjorde det samme, skjønt han i Følge Aanden i sin Instrux strax kunde slutte sig til Wodehouse. Derimod stod den svensk-norske Gesandt, der i øvrigt ogsaa telegraferede om Instruxer i Anledning af, hvad der i disse Dage foregik, paa en anden Grund end de andre Gesandter, og han blev derfor Gjenstand for en noget lignende Pression som den, der anvendtes mod den danske Udenrigsminister. Baade Fleury og Ewers fik fra deres Regeringer Bemyndigelse til at søge Forfatningens Ophævelse

bevirket, og Grev Manderström sluttede sig for saa vidt til de større evropæiske Magter, som han — for ikke at være helt tavs — lod sige i Kjøbenhavn, at dersom den danske Regering var af den Mening, at den kunde føje sig efter de store Magters Raad, vilde Sverig og Norge med Glæde høre, at den havde gjort et Skridt, som var ansét vigtigt for Fredens Bevarelse. Fleury vilde dog ikke deltage i noget kollektivt Skridt, men blot tale til Kongen i sine Instruxers Aand inden sin Afrejse til Berlin, hvilken alt fandt Sted den 20. December.

Tilbage stod altsaa af de store Magters Gesandter kun Lord Wodehouse og Ewers, hvilke efter at have haft Audiens hos Kongen og afleveret de Skrivelser, de vare Overbringere af, søgte at opfylde deres vigtigste Hverv. Den 20. December begave de sig til Hall og havde den egentlige officielle Hovedsammenkomst med ham. Efter at Lord Wodehouse paa de to Underhandleres Vegne havde overleveret ham en Kopi af det i Berlin modtagne Memorandum, fremstillede han Sagen, som den efter hans Opfattelse forelaa. En Fællesforfatning, saaledes som den var forudsat ved Forhandlingerne i 1851 og 1852, var strandet paa Tysklands Fordringer om Ligeberettigelse for Holsten og Slesvig; men Forfatningen af 18. November var i Strid med Aftalerne, fordi den var en Inkorporation af Slesvig eller et til en Inkorporation sigtende Skridt. Opgaven maatte være at komme til nye Forhandlinger med Tyskland med en evropæisk Conference i Baghaanden, men Østerrig og Preussen vilde ikke deltage i nye Forhandlinger, før Forfatningen af 18. November var ophævet for Slesvigs Vedkommende, og derfor var dette Skridt en Nødvendighed. Hall kunde ikke indrømme, at Forfatningen af 18. November stred mod noget Løfte, da Slesvig ikke var inkorporeret, men endnu besad den det ved Kundgjørelsen af 28. Januar

1852 tilsagte Selvstændighed. Imidlertid vilde han ikke opholde sig videre ved dette Spørgsmaal, om hvilket han indsaa, at der ikke var Udsigt til at komme til Enighed, men derimod imødegaa Lord Wodehouses øvrige Udvikling. Opgaven var for ham ikke en Gjenoptagelse af de uendelige resultatløse Forhandlinger med Tyskland, men den, at komme til en endelig Afgjørelse af den lange Strid med Tyskland ved evropæisk Mellemkomst. Han ønskede intet hellere end at se Striden med Tyskland bragt for en Conference af de Magter, som havde undertegnet Londontraktaten, men hvilken Borgen havde den danske Regering for, at dette vilde blive Tilfældet, hvis den fulgte det givne Raad? Danmark havde erklæret sig beredt sig til at tage Del i Kongressen i Paris, men England havde afslaaet Kejserens Indbydelse, og Frankrig vilde ikke forhandle andre Steder end paa Kongressen. Wodehouse kunde ikke benægte den Kjendsgjerning, som Hall omtalte, og den Vanskelighed, den beredte Danmark; men han vilde i Steden for at overveje, hvad Følgen vilde blive, hvis Forfatningen toges tilbage, hellere opstille det Spørgsmaal, hvad Følgen vilde blive, hvis den ikke toges tilbage. Bismarck havde udtrykkelig erklæret, at hvis Forfatningen ikke toges tilbage inden 1. Januar, vilde Østerrig og Preussen betragte sig som fri for alle Forpligtelser mod Danmark, indbefattet Traktaten af 1852. Han henviste til de Farer, som i saa Fald truede Danmark. Han vidste, at General Fleury havde underrettet Ewers om, at Frankrig ikke kunde understøtte Danmark, og det var hans Pligt at erklære, at dersom den danske Regering stødte Englands Raad bort, maatte den paa eget Ansvar alene optage Kampen med Tyskland. Ewers stemmede i med her, i det han henledte Opmærksomheden paa, at den russiske Regering bestandig havde advaret den danske

Regering mod dens vovelige Politik, og han var udtrykkelig instrueret om at erklære i de bestemteste Udtryk, at Rusland maatte overlade Danmark Ansvaret for Følgerne af, at det ikke havde lyttet til dets Raad. Hall svarede hertil, at han ikke var ufølsom for de Farer, som truede Danmark, hvis Evropa vilde lade det i Stikken, men bemærkede, at der dog nu herskede Enighed mellem Konge og Folk, og at denne Enighed var en stærk Fæstning. „Sæt imidlertid," udbrød han til sidst. „at vi vare villige til at følge Deres Raad, hvorledes kunde det gjøres? Rigsraadet sluttes i Morgen, og selv om det beholdtes inde, var der kun ringe Sandsynlighed for, at det, uden nogen Oplysning om den nye Ordning, Fremtiden vilde bringe i Erstatning, vilde gjøre det nyligt fuldbragte Værk om igjen." Lord Wodehouse mente, at den danske Regering bedst kunde bedømme, hvilke Midler der vare de tjenligste, og bemærkede blot, at den engelske Regering aldrig vilde raade til ukonstitutionnelle Midler. Men da Hall holdt fast ved sit Spørgsmaal, anviste Lorden exempelvis en Fremgangsmaade, som han mente anvendelig, nemlig at Rigsraadets Samling forlængedes, og at der fremsattes et Forslag for det om Forfatningens Tilbagetagelse. „I et Øjeblik af saadan Fare for Monarkiet," sagde han, „synes det mig at være i nøje Overensstemmelse med Aanden i det konstitutionnelle Regeringssystem, at Kongen meddeler Forsamlingen de Raad, han har modtaget fra sine Allierede, og giver den Ansvaret for deres Modtagelse eller Forkastelse." Hvis Tiden ikke slog til til 1. Januar, var han overbevist om, at den engelske Regering vilde søge at formaa Østerrig og Preussen til at forlænge Fristen. Hall viste imidlertid de konstitutionnelle Vanskeligheder, som vare forbundne med de antydede Udveje, og med Hensyn til et nyt henkastet Forslag, at indkalde det nye

Rigsraad uden de slesvigske Medlemmer til en Tid efter Nyaar for at tage Forfatningen tilbage, bemærkede han, at det ikke var Skik at indkalde en Forsamling blot for at lade den begaa Selvmord.

Hermed endte Samtalen, som imidlertid fandt Gjenlyd uden for Udenrigsministeriet, saa at der i de højere Samfundsklasser rejste sig nogen Uoverensstemmelse i Anskuelserne om, hvorvidt Regeringen handlede rigtigt, da den til Gesandternes Overraskelse den 21. sendte Rigsraadet hjem uden at give det Oplysning om Situationen. Den Mening gjordes gjældende, at Rigsraadet burde vide, at de politiske Forudsætninger, hvorunder det havde behandlet Forfatningsforslaget, nu næsten alle vare glippede, og paa Grund heraf forlangte Kongen, yderligere bevæget dertil af Lord Wodehouse, den 23. af Ministeriet Rigsraadets Gjenindkaldelse, hvad der havde til Følge, at Ministeriet indgav sin Demission.

Samtidigt med den diplomatiske Pression i Kjøbenhavn, der nu stod magtesløs, fordi Hall vel ledede de løbende udenrigske Forretninger, men ikke længer betragtede sig som Minister, havde der været ført en levende Meningsudvexling mellem Kabinetterne i London og Berlin i Anledning af Bismarcks Taler i de preussiske Kamre om, at Preussen kunde komme til Krig, naar det ønskede det, og at Krig hæver alle Traktater. Lord Russell mente, at Preussen var bundet til Londontraktaten ikke blot lige over for Danmark, men ogsaa lige over for de andre Medundertegnere. Bismarck benægtede dette, fordi der kun var udvexlet Ratifikationer med Danmark, men erklærede dog Preussen i Stand til paa ét Vilkaar at kunne anerkjende Traktaten, nemlig i det Tilfælde, at de evropæiske Magter vilde love Nevtralitet under en Krig, som Preussen og Østerrig vilde føre for at fremtvinge en Tilstand i Danmark, der var overensstemmende

med deres Opfattelse af Aftalerne i 1851 og 1852. Lord Russell havde selvfølgelig afvist ikke blot denne, men andre beslægtede Ideer, som den preussiske Premierminister havde kastet ud som Følehorn for at bane Vej for en Krig, som han ikke lagde Skjul paa, at den preussiske Konge ønskede; men Lorden bevægedes ved de afslørede Hensigter til ivrigere end nogen Sinde før at ønske den dansk-tyske Strid overgiven til en evropæisk Conference og understøttedes i saa Henseende baade af det østerrigske og af det russiske Kabinet.

Det var imidlertid ikke uden Vanskelighed at komme til en særskilt Conference for det dansk-tyske Stridsspørgsmaal; thi der førtes alt som Følge af Napoleons Kongresforslag og uden Englands Deltagelse Forhandlinger om Conferencer i Paris af en mere almindelig Natur, og for disse havde Bismarck foreslaaet det danske Spørgsmaal indanket, da han var vis paa, at Napoleon paa dette Tidspunkt vilde understøtte Tysklands Fordringer. Lord Russell erklærede sig villig til at deltage i en Conference i Paris, hvis Bismarck vilde formaa Kejser Napoleon til at sammenkalde en saadan specielt for den dansk-tyske Sag; men da dette ikke kunde opnaas, fik han den Tanke, at den danske Regering burde være Indbyder til en Conference af de Magter, som havde undertegnet Londontraktaten, med Tilføjelse af en Repræsentant for det tyske Forbund, paa det Vilkaar, at der, medens Conferencen var samlet, ikke foretoges nogen Forandring i Sagernes nuværende Stilling. Han indhentede Fyrst Gortschakows Formening om Tanken, og Fyrsten billigede den samt lovede at paalægge Ewers at samvirke med Wodehouse, hvis denne blev bemyndiget til at forebringe Sagen for Kabinettet i Kjøbenhavn.

Dette var udvirket, da Lord Russell blev bekjendt

med Ministerkrisen i Kjøbenhavn. Han anbefalede nu Lord Wodehouse at lade de nye Ministre faa Tid til at vælge deres Politik med Ro og uden Overilelse, men dernæst i Forening med de andre Magters Gesandter at bevæge Regeringen til at indbyde til en Conference som den nævnte, paa Grundlag af status quo, enten i Paris eller i London; thi Lord Russell vilde finde sig i, at den holdtes i Paris, hvis det lettede dens Sammentræden, om end de tidligere Conferencer, hvortil denne vilde slutte sig, havde været afholdte i London. Lord Wodehouse og Ewers begave sig den 26. til Hall og erklærede, at deres Hoffer vilde understøtte et Forslag som det nævnte, og forklarede status quo saaledes, at Forfatningssagen skulde hvile, til Conferencen var forbi. Der forelaa nu altsaa ikke længer fra England nogen Fordring om Forfatningens Tilbagetagelse; derimod et med Løfte om Understøttelse stillet Forslag til en Indbydelse til en Conference paa Betingelse, at Forfatningsspørgsmaalet skulde hvile, til Conferencen var forbi.

Samme Aften holdtes der i Kongens Palais, men uden hans Tilstedeværelse, et privat Møde, i hvilket et Udvalg af Rigsraadsmedlemmer, Hall, Monrad, Fenger, Bluhme, Andræ, Madvig, David, Ussing, Tscherning, Krieger og flere, efter Indbydelse gjennem Kabinetssekretæren var tilstede. Her erkjendtes det, at Sagen ved den nye Vending syntes at gaa en roligere Udvikling i Møde. Hall fastholdt i god Overensstemmelse med hele Situationen sin Afskedsbegjæring, men forfægtede sin Politik. Det var hans Overbevisning, at der under de kommende Forhandlinger maatte optrædes bestemt mod enhver Indblanding i Danmarks og Slesvigs Forhold. Naar ikke Danmark selv stod paa sin Ret til Slesvig, vilde ingen andre gjøre det. Man maatte ikke ved sin Holdning

løse de Magter, som havde godkjendt Danmarks Ret, fra de Forpligtelser, de havde paataget sig til at støtte os.

Dog her skulle vi forlade Ministerkrisen i Kjøbenhavn, der var samtidig med den i Berlin, for at komme tilbage til Begivenhederne i Holsten, som vi forlod, fordi Generalmajor Steinmann endnu ikke havde faaet Ordre om, hvorledes Forbundsexekutionen skulde mødes.

Først efter Statsraadet den 17. var Krigsministeren i Stand til at drage Linierne for den Fremgangsmaade, som skulde anvendes, og til at ordne Kommandoforholdene ved Hæren, der samledes ved Grænsen. Det kundgjordes nu, at Hæren skulde samles ved Danevirke med Rendsborg (hele Rendsborg) og Brohovedet ved Frederikstad som Forværker, at Generallieutenant C. J. de Meza, Chef for 1. Generalkommando paa Sjælland, skulde være dens Chef, naar den først var samlet, med Oberst H. A. T. Kauffmann, som ved Telegraf var kaldt hjem fra Frankfurt, hvor han var Militærbefuldmægtiget, til Stabschef; men at strax og indtil Generallieutenant de Mezas Ankomst Generalmajor Steinmann skulde tage Overbefalingen over samtlige i Lauenburg, Holsten og Slesvig værende Tropper. Med Hensyn til Forbundstroppernes Besættelse af Holsten ønskede Krigsministeren en saadan Kombination af de fremmede og vore Troppers Bevægelser, at der ikke lodes nogen Mellemtid til Raadighed for de tyske Agitatorer, som vare samlede i Hamburg, hvorfor det overdroges den midlertidige Overgeneral at indlede Forhandlinger herom med den fjendtlige Overgeneral, eller, hvis han ikke skulde være kommen, med Cheferne for de enkelte Korpser, især det preussiske, da man hos dette fortrinsvis troede at maatte finde Vilje til at neddæmpe alle revolutionære Forsøg.

I Henhold til denne Ordre tog Steinmann nu den 20. December Befalingen over den alt forsamlede Hær

fra Neumünster, hvor han opslog sit Hovedkvarter, og, medens hans Adjudant, Premierlieutenant F. Grüner, rejste til General Hake, der formodedes i Boitzenburg, med et Brev, affattet efter en af Krigsministeriet nærmere given Forskrift, og tillige Scharffenberg og Neergaard beordredes til at sætte sig i Forbindelse henholdsvis med Østerrigerne, der ankom til Hamburg, og Preusserne, som ventedes til Lübek, ordnede han foreløbig Forholdene i Danevirkestillingen og ved Ejderen.

Medens i Danevirkestillingen de Arbejder paabegyndtes, som skulde foretages, naar Krig var nær forestaaende, men som behøvede nogle Maaneder og flere Tusend Par Hænder daglig for at komme i Orden, indtog Tropperne, som de ankom, den Plads, de skulde have indbyrdes, men skødes frem til Ejderen til Understøttelse for Styrken i Holsten. 4. Brigade under Generalmajor Wilster, som hidtil havde holdt hele Stillingen besat, koncentrerede sig, efterhaanden som den paa de forskjellige Punkter afløstes af de ankommende Tropper, paa yderste højre Fløj; 4. Regiment i Ekernförde marcherede, da de første Afdelinger fra Kjøbenhavn ankom der til Søs, i tre Dagmarcher over Ellingsted og Hollingsted til Husum og Frederikstad, hvor 19. Regiment stod med én Bataillon, medens den anden var skudt over i Holsten. 6. Regiment overlod Slesvig By til 5. og 6. Brigade samt Batterierne fra Fredericia, som kom nord fra, og trak sig til Ellingsted og Hollingsted. General du Plat, 2. Divisions Chef, som havde Ophold i Rendsborg, hvor Divisionskvarteret etableredes, beordrede 7. Batteri, Johansen, henlagt til Seeth ved Frederikstad under 4. Brigade og befalede efter Steinmanns Ordre 5. og 6. Brigade, hver med et af de resterende Batterier, frem til en trinvis Opstilling à cheval paa Chausséen til Rendsborg. 6. Brigade, Oberst Bülow, opstilledes umiddelbart ved

Ejderen med Brigadestaben i Rendsborg Kronværk og 5. Regiment i Terrainet mellem Ejderen øst for ovennævnte Chaussée og denne. For 7. Regiment, som hørte til Brigaden, men midlertidig var sendt til Holsten, reserveredes den tilsvarende Plads vest for Chausséen. Brigaden tildeltes der 8. Batteri, Messerschmidt, hvis ene Halvbatteri fik Station i Neu Büdelsdorf (umiddelbart ved Rendsborg), medens det andet med Vognlinien, der nu opstilledes, anbragtes i Fokbek og Dørbek. Et Brigademagasin paatænktes oprettet paa Rendsborg Banegaard, som den Gang laa paa slesvigsk Grund. 5. Brigade, Oberst Harbou, erholdt Cantonnement bag 6. mellem denne og Slesvig saaledes, at Brigadekvarteret kom i Krop, 10. Regiment vest for Chausséen om Gr. Reide, Kl. Reide, Alt Bennebek o. s. v. og 12. Regiment øst for Chausséen i Nordby, Sorgwold, Duvensted, Bistensee, Brekendorf o. s. v. Centrum i dette Cantonnement var Oxlev, hvor Brigademagasinet skulde etableres; 9. Batteri, Schreiber, underlagdes denne Brigade og fik Ophold i Gr. og Kl. Reide.

Paa Danevirkestillingens venstre Fløj vare de danske Fodfolkafdelinger fra Kjøbenhavn under Opmarche. 18. Regiment var kommet først; dernæst overførtes 2. og 3.; og deres Dislokation blev følgende: 18. Regiment i Gettorf og Omègn, hvorfra én Bataillon holdtes beredt til at besætte Kiel; 2. Regiment, som tidligere havde ligget i Ekernförde og derfor var kjendt der, fik denne By anvist til Ophold; 3. forlagdes langs Slien, da Flækkeby var tiltænkt 13. Regiments 2. Bataillon, som imidlertid ikke kom, men i dets Sted henlagdes til Assens, vel fordi dets sydslesvigske Udskrivning allerede viste en mistænkelig Holdning. Af de overordnede Befalingsmænd i 1. Division kom foreløbig kun Oberst C. A. Vogt, Chef for 2. Brigade, der opslog sit Kvarter i Ekern-

förde. Chefen for 1. Brigade, Generalmajor Branner, forblev i Kjøbenhavn, eftersom han udnævntes til Infanteriinspektør. I Steden for gaves Brigaden til Chefen for den Kongelige Livgarde til Fods, Oberst G. H. Lasson, paa samme Tid som 7. Brigade, der var ledig fra den Tid, du Plat blev forfremmet, tildeltes Oberst C. P. F. Max. Müller.

For at fuldstændiggjøre Billedet af Krigsmidlernes nærværende Standpunkt i Holsten og Slesvig maa det tilføjes, at Steinmann fra Neumünster stod i telegrafisk Forbindelse ikke blot, som forklaret, med alle underordnede Myndigheder i Holsten, men ogsaa med dem i Slesvig, da Telegrafbestyrer Faber, eftersom Krigstelegrafen endnu ikke var mobiliseret, havde foretaget det fornødne i saa Henseende. I Slesvig fandtes der en Linie fra Rendsborg over Oxlev til Slesvig, Mysunde og Ekernförde med Sidelinie fra Mysunde til Kappel, hvilken sidste Endestation dog først tænktes etableret, naar Ekernförde var forladt. Dernæst var der en Linie fra Slesvig over Hühnerhäuser til Lille Danevirke, derfra langs Jærnbanen til Treja og atter langs Jærnbanen over Øster Orsted, Husum og Büttel til Frederikstad og Süderstapel med Stationer, foruden Hovedstationen i Slesvig, i Lille Danevirke, Hollingsted, Frederikstad og Süderstapel. Endelig fandtes der en Linie fra Slesvig langs Chausséen mod Nord til Flensborg, indrettet til paa et hvilket som helst Punkt at kunne sættes i Forbindelse med et mobilt Apparat.

Sluttelig maa det bemærkes, at Skonnerterne „Absalon“ og „Esbern Snare“ den 22. gik til Korsør for at deltage i Troppetransporten, men at Korvetten „Thor“ blev tilbage, og at denne fra den 15. var stationeret i Kielerfjord som Vagtskib med Ordre til at blive der, saa længe de kongelige Tropper vare i Byen.

Premierlieutenant Grüner vendte den 22. hjem til Neumünster med en Svarskrivelse fra General Hake, hvori det udtaltes, at da den 7 Dages Frist til at rømme Holsten var udløben, vare nærmere Aftaler udelukkede. Han vilde rykke ind i Holsten den 23., og dersom de Danske endnu havde Tropper i Hertugdømmet og vilde undgaa Kollisioner, maatte de give dertil passende Ordrer. I øvrigt vilde han sende en Officer til Gondrecourt i Hamburg, hvilken Officer der kunde modtage saadanne Henvendelser, som de Danske maatte ønske at fremkomme med til Forebyggelse af Kollision.

Steinmann, som her for første Gang hørte om den 7 Dages Frist, da der ikke fra Kjøbenhavn var meddelt ham noget derom, beordrede nu Scharffenberg til at forlade Altona den 22. og Neergaard til at følge Bevægelsen tilbage; men imidlertid var følgende sket.

De tyske Forbundstroppers første Linie, de 4 Brigader, som i Følge det tidligere forklarede skulde samles ved Elben, vare komne i Dagene fra 15. til 21. Sachserne og Hannoveranerne vare dragne hjemme fra som indviede til et Korstog, thi deres Konger havde paa en højtidelig Maade taget Afsked med dem og udstedt Proklamationer til dem, og en bølgende Folkemængde havde tiljublet dem sine varmeste Ønsker for Lykke i den hellige Krig, som kaldte dem. En lignende Hyldest var under hele Rejsen, gjennem Leipzig over Harburg til Hamburg, bleven den østerrigske Brigade Gondrecourt til Del, skjønt den bestod af Czecher, Polakker og Magyarer og derfor kun i ringe Grad kunde forstaa, hvad der laa paa Bunden af de den bragte Ovationer. Men efter Ankomsten til Hamburg forandredes i et Nu den Feststemning, i hvilken Beboerne havde modtaget Befrierne, til en rasende Forbitrelse; thi Gondrecourt tog Vagterne i Besiddelse, og, efter at have stillet sig

paa den bedste og høfligste Fod med de Danske i Altona, lukkede han med Magt Turnhallen, i hvilken den vordende slesvig-holstenske Hær øvede sig i Vaaben til dens forventede Sejrsindtog, og optraadte saa myndigt lige over for de i Staden forsamlede holstenske, sachsiske og gothaiske Agitatorer og Oprørskomiteer, at de for største Delen, forbitrede over „Skandalen", begave sig til Sachserne i Boitzenburg. Scharffenberg havde allerede den 21. i et Brev, som Sekondlieutenant Rye overbragte, anbefalet en saadan næsten samtidig Ind- og Udrykning, som Steinmann havde ønsket, og Gondrecourt fandt den strax hensigtsmæssig, men da han ikke kunde handle paa egen Haand, maatte han melde Sagen til Hake, som billigede det og den 22. sendte Major Rudolph til Altona for at melde, at Østerrigerne vilde rykke ind samme Dags Eftermiddag Kl. 3. Imidlertid blev det udsat. Hake havde frygtet for, at Jærnbanemateriellet skulde blive bortdraget, og havde derfor villet have den holstenske Jærnbane-Endestation i Altona snarest besat. Da Scharffenberg meddelte, at der ikke paatænktes noget saadant, blev det skriftligt opsat, først at Scharffenberg intet Godstog vilde lade afgaa, dernæst at før den 23. Kl. 8 Morgen vilde ingen Exekutionstropper rykke ind i Altona.

Garnisonen beordredes nu til at stille til Afmarche næste Morgen Kl. $7^1/_2$, Eskadronen i Wandsbek noget tidligere Kl. $6^1/_2$; men heller ikke dette kom til Udførelse. Om Natten Kl. 1 kom der en Depeche fra Hake, som meldte, at der var kommet nye Instruktioner, i Følge hvilke Østerrigerne ikke kunde rykke ind i Altona, og at det derfor overlodes Scharffenberg at blive der 24 Timer endnu. Der telegraferedes nu strax til Steinmann i Neumünster om Bemyndigelse dertil, og Stabschefen oppebiede paa Stationen det indrømmende

Svar. Imidlertid kom Major Rudolph, ledsaget af en sachsisk Generalstabskapitajn, kort efter og meddelte, at de nye Instruktioner vare en Følge af Indberetningen om, at de Danske ikke vilde møde Forbundsexekutionen med Vaaben. Nu skulde alene Sachserne besætte Hertugdømmet, understøttede af Hannoveranerne, medens Østerrigerne og Preusserne skulde forblive henholdsvis i Hamburg og i Lübek.

Den fulde Forstaaelse af det, der skete, faar man kun ved at erindre, at Hake var sachsisk General, som Beust var sachsisk Minister, og at det hørte med til Mellemstaternes Plan, at der skulde rejses en Revolution i Holsten til Gunst for Prætendenten. Det var jo ogsaa aftalt, at Sachsen skulde fuldføre Exekutionen, men rigtignok ikke fra Altona af, som umiddelbart beherskedes af Østerrigerne i Hamburg. Men naar man var forsikret om, at de Danske ikke førte Jærnbanemateriellet bort, saa behøvede man ikke at lade Østerrigerne, som vilde tage Sagen paa en anden Maade, end Beust ønskede, fordærve Spillet i den første holstenske By, der ved sin Beliggenhed lige op til Hamburg frembød de gunstigste Vilkaar for en opsigtvækkende Rejsning. Okkupationen opsattes derfor i de 24 Timer, som behøvedes for at hente en dertil brugelig sachsisk Bataillon fra Boitzenburg.

Da det var afgjort, at de Danske forblev 24 Timer endnu i Altona — Eskadronen i Wandsbek kunde ikke faa en tilsvarende Ordre i rette Tid og trak derfor bort —, meddelte Rudolph, at Hake om Eftermiddagen vilde ankomme til Hamburg, og at Steinmanns Stabschef, Kapitajn Rosen, som allerede tidligere var nævnet som den Officer, der vilde blive afsendt, dersom Forhandlinger indrømmedes, vilde blive modtagen, hvis han kom. Steinmann sendte nu strax Rosen der ned med Fuldmagt, og

den 23., Aften Kl. 7½, kom det i Hôtel de l'Europe i Hamburg til en Conference mellem General Hake, hans Stabschef, Oberst Fabrice, og Kapitajn Rosen, over hvilken der optoges en Protokol. Hvad der paa Grund af Ministeriets Ordre var Rosen det vigtigste, en saadan Ordning af de to Hæres gjensidige Bevægelser, at Mellemtiden mellem de Danskes Bortmarche og de Fremmedes Indmarche blev saa kort som mulig, stødte ikke paa nogen Vanskelighed. Det vedtoges, at Ombytningen i Altona skulde ske ved, at de danske Tropper droge ud, lidt før Sachserne rykkede ind, og at i Oldeslo, Segeberg, Neumünster og Kiel de Danske ved deres Bortmarche skulde efterlade Bagtroppe, som først droge bort, naar Sachsernes Anmarche, der altid forud vilde blive anmeldt, bemærkedes. Heller ikke var der Vanskelighed med Ordningen af den Sag, som Hake fra Begyndelsen af havde haft sin Opmærksomhed henvendt paa, Jærnbanematerielleis Forbliven i Holsten; thi Rosen lovede beredvillig en skriftlig Erklæring fra General Steinmann om, at det ikke vilde blive draget bort. Hvad der foranledigede Meningsforskjel, var først, hvad der skulde gjøres ved de lauenburgske Kompagnier, og dernæst nogle Forlangender, som den tyske General stillede med Hensyn for det første til Hesteudredningen, som netop fandt Sted i Holsten paa denne Tid fra den 23. at regne, og dernæst til Rømningen af Rendsborg og Frederikstads Brohoved. Angaaende de lauenburgske Kompagnier var der kun for saa vidt Uenighed, som Hake vilde have dem opløste, medens Rosen meddelte, at de ved Permission vilde blive indskrænkede til Kadrerne alene, som vilde blive stillede under den lauenburgske Regering. Hake vilde ikke tilstede danske Officerer Ret til at blive tilbage mellem de tyske, med mindre de lovede i Aar og Dag ikke at tjene mod Tyskland. Fremfor at

gaa ind paa sligt, vilde den kommanderende General efter Rosens Forvisning foretrække at tage Officererne bort; dette blev derfor bestemt og dertil indrømmet en Frist af to Gange 24 Timer. Angaaende Hesteudskrivningen og Brohovederne — Rendsborg var nemlig ligesom Frederikstad at betragte som et Brohoved — lovede Rosen at skaffe hurtigt Svar, hvilket for det sidste Spørgsmaals Vedkommende dog først kunde ventes efter Forespørgsel i Kjøbenhavn, da Steinmann i den Sag var uden Instruktioner. Det eneste, Rosen med Hensyn til denne Sag turde garantere, var det, at, dersom det ved Rendsborg eller Frederikstad skulde komme til Kollisioner, dette ikke vilde have en offensiv Fremadbevægelse af den danske Hær til Følge, eftersom saadant vilde være uforeneligt med den Beslutning, der var tagen om en frivillig Rømning af Holsten.

Selvfølgelig var Rosens Holdning lige over for det sidste Spørgsmaal overensstemmende med Ministeriets Forskrift. Det havde paa Grund af de forudsete Vanskeligheder for Hævdelsen af Brohovederne paalagt Steinmann at skyde sig ind under Regeringen og stillet diplomatiske Forhandlinger i Udsigt. Imidlertid formente Steinmann, at der ogsaa var militære Synspunkter, som her maatte gjøre sig gjældende, og om dem udtalte han sig, da han betragtede dette Spørgsmaal noget anderledes end Ministeriet, den 23. December. „Det var hans Overbevisning,“ skrev han, „at Troppernes Styrke, selv naar 1. Division blev færdig, ikke kunde ansés tilstrækkelig til at indtage en saa frempousseret Stilling, at Besiddelsen af Rendsborg kunde hævdes lige over for en i Tilfælde af Angreb rimeligvis meget overlegen Styrke, ligesom at dette Punkt ikke var i den Tilstand, at der dér kunde ydes nogen virkelig Modstand, saa at Fordelene ved et Forsøg i saa Henseende fra det militære

Synspunkt næppe vilde staa i Forhold til de Vanskeligheder, som sandsynligvis deraf vilde opstaa. Om hvorvidt Hævdelsen af Brohovedet ved Frederikstad vilde opvise lignende Vanskeligheder, skulde han ikke tillade sig at udtale nogen Formening, men kun bemærke, at det som integrerende Del af Danevirkestillingen stod i et helt andet Forhold end Rendsborg.“ Den 24. modtog han fra Ministeriet en ny Instruktion med Hensyn til de to Brohoveder, hvilken var væsentlig forskjellig fra den tidligere og slog en Streg over den Vægt, der nys var lagt paa de to Punkter. Rendsborg skulde nu rømmes til den nordligste Arm af Ejderen og Brohovedet ved Frederikstad demoleres. Han kunde altsaa nu, da Rosen vendte tilbage fra Hamburg, have tilfredsstillet den fjendtlige General i dette Punkt, men den nye Skrivelse huede ham lige saa lidt som den forrige. Han vilde ikke, at Rendsborg og Brohovedet vest paa skulde stilles ens, og da Rosen havde en Følelse af, at der med Hensyn til det sidste Punkt maaske kunde ventes en Indrømmelse, indskrænkede General Steinmann sig i en Skrivelse til Hake til at love Hesteudskrivningen i Holsten standset — hvilket han lige over for Ministeriet undskyldte med, at sandsynligvis ingen Hest alligevel vilde være mødt, eftersom der var sat store Kræfter i Bevægelse fra det oprørske Partis Side for at forhindre det — og Rendsborg rømmet til Ejderens nordligste Arm. Derpaa gjorde han fornyet Indstilling til Ministeriet i denne Aand, men modtog den 25. i Anledning af hans Udtalelse af 23., hvilken var sendt pr. Post, da Telegrafen i de Dage var i Uorden, den Tilkjendegivelse, at Instruxen ikke var absolut og kun burde udføres, hvis ingen gunstigere Vilkaar kunde opnaas. I sin Form havde den imidlertid været saa absolut, at Generalen, hvorvel han gjorde Indstilling til Ministeriet om Instruxens Forandring, dog ikke

turde tøve et Øjeblik med at begynde dens Udførelse og derfor havde beordret Artillerikommandoen i Danevirkestillingen til at trække Skytset tilbage fra Brohovedet og optage Briskerne, og Ingenieurdirektionen til at paabegynde Sløjfningen, hvilke Arbejder han nu, afventende Sagens videre Gang, foreløbig stillede i Bero.

Imidlertid var den 24. December kommen, den Dag, da Afløsningen af Tropperne skulde finde Sted i Altona. De danske Tropper, 20. Regiment, Batteriet Johansen og de 3 derværende Eskadroner, afmarcherede i smuk Orden til Qvickborn og Egnen der omkring. Sachsernes Indtog skete nu og frembød en Scene af ubeskrivelig Hæslighed. Først kom Forbundskommissærerne, Könneritz fra Sachsen og Nieper fra Hannover, som Dagen før, den 23., i en Proklamation fra Büchen havde overtaget Regeringen „i Forbundets Navn“ — thi Arvespørgsmaalet var jo uafgjort —, saa kom den sachsiske Bataillon, som fandt det passende at lade sit Musikkorps spille „Schleswig-Holstein meerumschlungen“, derefter en Procession eller Sværm af vel 10000 Hamburgere, nemlig hele den organiserede Revolution, som havde sluttet sig til Sachserne, største Delen af St. Paulis Befolkning, forstærket med hamburgsk Pøbel, der vilde være med til at gjøre Revolution under saa lette Vilkaar, og endelig en stor Mængde Nysgjerrige fra Hamburg. Øjeblikkelig var der paa alle Gadehjørner opslaaet en Proklamation fra Augustenborgeren og en Opfordring til Møde i Palmaillen ved Jærnbanestationen, hvor strax efter Prætendenten udraabtes som Hertug Frederik VIII til Slesvigholsten. Overpræsidenten, Landdrost S. N. Scheele, og Politimesteren, P. F. Willemoes-Suhm, afsattes med Vold, og den dirigerende Borgmester F. G. C. Thaden udnævntes til Præsident. De Kongelige Vaaben nedreves paa alle Steder, og Forfølgelser mod

de Dansksindede begyndte, saa at disse for største Delen maatte ty ind til Hamburg under Østerrigernes Beskyttelse. Flag med Oprørsfarverne udhængtes snart fra alle Huse, og Forberedelser til en almindelig Illumination bleve trufne under den bølgende Folkemængdes Kontrol; thi Altona var denne Dag bleven en stor folkerig Stad, Hamburg pulserede i sin ellers oversete stille Annexby.

Sachserne havde udført deres første Krigsbedrift til Herr v. Beusts fuldkomne Tilfredshed. Modellen var nu skabt for det øvrige Holstens Handlemaade, efterhaanden som det kom ind under Revolutionens Magt. Forbundskommissærerne optraadte fuldstændig i Beusts Aand; de afskaffede Kirkebønnen for Kongen og befalede i dens Sted en Bøn for „Regeringen, dens Raadgivere og Tjenere“ og omformede den borgerlige Bestyrelse, i det Embederne efterhaanden besattes med Personer, som havde deltaget i Oprøret 1848 og senere vare blevne landsforviste, eller i alt Fald med Personer af afgjort slesvigholstensk Sindelag.

De danske Tropper havde imidlertid tilbragt Juleaften i Cantonnementet paa Landet om Qvickborn og ikke i deres Nærhed mærket Spor af Stemningen i Altona. Bønderne kom dem venligt i Møde, delte deres Julemad med dem og spurgte, hvorfor de vilde forlade dem. De ønskede ingenlunde at prisgives til Revolutionen i Altona; men den 25. fortsatte Scharffenberg sit Tilbagetog. Styrken fra Qvickborn gik til Bramstedt og Omegn, og 11. Regiment forlod Elmshorn og Glückstadt — hvorfra Detachementet, som vi snart ville gjentræffe, var draget den 20. — og besatte Kellinghusen, hvor ogsaa Brigadekvarteret etableredes, med Detachementer i Itzeho og Wrist. Neergaard trak denne Dag sine sydligste Batailloner, henholdsvis af 21. og 9. Regiment, fra Oldeslo og Reinfeld tilbage til Segeberg og Gnissau,

dog med Efterladelse af Bagtroppe, som først forlode de førstnævnte Steder, da Têten af Sachsernes Kolonne opdagedes. Endelig opløstes denne Dag Kompagnierne i Ratzeburg og Mölln. Mandskabet hjemsendtes med de militære Udrustningsgjenstande og med Ordre til senere at aflevere dem gjennem de borgerlige Øvrigheder til den lauenburgske Regering. Officerer og Underofficerer rejste under Kapitajn C. W. Balands Anførsel over Lübek til Neergaard, som nu sendte hele den uanvendte Del af 14. Regiments Kadre til Slesvig.

Den 26. fortsattes Tilbagemarchen paa begge Fløje. Neergaard kom til Bornhövd og Damsdorf med Passerne ved Søerne besatte. I Neumünster var Steinmann med Staben af 7. Brigade, 7. Regiment og et halvt Batteri Fallesen samt de 3 Eskadroner Husarer, som nu vare komne fra Sjælland. — Der hen kom nu ogsaa 6. Dragonregiment, medens Scharffenberg vest paa indtog følgende Stilling: Brigadekvarter og 11. Regiment i Hohenwestedt, 20. Regiment i Borgfeld og Egnen derom og Batteriet Johansen i Heinkelsborstel. I denne Stilling skulde Brigaden holde Rast den 27., samme Dag, Sachserne vilde hvile i Itzeho.

Under Tilbagemarchen havde de Danske maattet bestille Kvarter for de fremmede Tropper, i det mindste ved at besørge disses skriftlige Rekvisitioner derom til de borgerlige Øvrigheder. Forholdene vare derfor pinagtige og i høj Grad nedstemmende for de danske Tropper, thi med Sachserne kom ganske rigtigt Revolutionen ligesom i Altona. Indtil den sidste danske Soldats Bortgang herskede der Ro og Orden, ja den vedblev endog efter den Tid, til den første tyske viste sig, men saa kom pludseligt Faner frem, istemtes Hurraer, der antoge Karakter af en saa bedøvende Skraalen, at

de længe summede for de danske Soldaters Øren, for hvem de vel ogsaa mest vare bestemte.

Slesvigske Tropper deltoge i Tilbagetoget med samme Holdning, som de kongerigske, og holstenske havde indtil disse Dage under alle Marcher og Forhold víst en fuldkommen tilfredsstillende og dadelfri Adfærd. Men, efter at de to i Lauenburg værende Kompagnier af 14. Bataillon vare blevne opløste paa den oven forklarede Maade, antog Tonen ved Bataillonens to andre nu udelukkende af Holstenere bestaaende Kompagnier, som, efter at være førte tilbage til Fredsorganisationen, laa i Plön, den holstenske Regerings Sæde, pludselig en anden Lyd, i det Mandskabet forlangte at hjemsendes ligesom Lauenburgerne. Desværre var der indtil nu ikke kommet nogen Meddelelse fra Krigsministeriet om disse Kompagniers Bestemmelse; de laa næsten i yderste Linie og vare særlig Gjenstand for de med Forbundstropperne følgende Agitatorers Forførelseslyst. Deres løse Sammenhæng, som var bevirket ved den nye Formation, var derhos forstørret derved, at Ministeriet, da det den 16. opløste det glückstadtske Detachement, kun lod Officerer og Underofficerer af dette gaa tilbage til de Afdelinger, hvortil de hørte, men derimod befalede Mandskabet indsat i de plönske Kompagnier indtil nærmere Bestemmelse, hvilket iværksattes den 20. Der viste sig en betydelig Ophidselse i Kompagnierne den 25. og 26., grundet paa Rygtet om, at de skulde ud af Hertugdømmet mod Nord, fordi de vare Holstenere. Mandskabet sammenrottede sig for at modsætte sig en saadan Befaling, og Stillingen blev saa kritisk, da Befalingsmændene forgjæves havde forsøgt at tale Mandskabet til Rette, at den holstenske Regering efter Samraad med Bataillonskommandøren, Oberstlieutenant Hein, som paa Neergaards Opfordring havde begivet sig til Plön, for at redde det legale Skin den 27. befalede Mandskabets Hjem-

sendelse, hvilket Steinmann paa Grund af disse Kompagniers særlige Stilling og paa Grund af Omstændighederne troede at burde billige. Hjemsendelsen, der ikke omfattede Underofficererne, hvilke vare fuldkommen pligttro, fandt Sted, ligesom i Ratzeburg, med Overladelse til hver Mand af hans Munderingssager, efter at Vaabnene vare afleverede i Orden, og Afregning saa godt som muligt, gjort. Denne Begivenhed efterlod et sørgeligt Indtryk paa Hæren, og den blev desværre senere tagen til Indtægt af de holstenske Soldater, som endnu vare i Hæren, under deres Forsøg paa at befri sig for dansk Krigstjeneste.

Steinmann havde den 26. paa Neergaards Forlangende dirigeret en Eskadron fra Neumünster til Plön. Denne naaede først den 27. Byen efter under Vejs at have mødt de Permitterede, som i smaa Hobe slentrede afsted for at begive sig til deres Hjem, og forblev indtil Forbundstroppernes Ankomst i Plön tillige med et Kompagni, som efter Holstenernes Hjemsendelse var kommet fra Passene syd for Byen. I øvrigt gik Neergaards Brigade denne Dag, den 27., til Bordesholm, Honigsee og Preetz, og 1. Regiment, henhørende til 7. Brigade, marcherede fra Rendsborg til Georgenthal og Omegn nær Kluvensiek, medens Steinmann forlagde sit Hovedkvarter til Rendsborg.

Her kom Brohovedet ved Frederikstad til atter at beskæftige Overkommandoen. Hake havde denne Dag til Neumünster sendt en Meddelelse om, at Forbundstropperne vilde komme en Dag senere end bestemt, nemlig først den 31., til Rendsborg, men at de saa der fra vilde afgaa til Frederikstads Brohoved, i hvilken Anledning han bad Steinmann om at udstede de fornødne Ordrer. Det var nu nødvendigt at tage en endelig Beslutning om Værket, og da de diplomatiske Forhand-

linger om samme ikke vare blevne begyndte eller havde ført til noget, befalede Ministeriet den 27. Brohovedets Demolering, hvilket Steinmann nu altsaa beordrede udført med den Tilføjelse, at den skulde være iværksat den 2. Januar og, hvis det for Tidens Kortheds Skyld var nødvendigt, maatte ske ved Sprængning.

Den følgende Dag, den 28., bleve de to Kompagnier i Heide trukne tilbage til Meldorf, for Dagen efter, tillige med de to derværende Kompagnier, at begive sig over Ejderen til Frederikstad. Scharffenbergs Brigade gik tilbage til Egnen umiddelbart ved Rendsborg: 10. Batteri, Johansen, og én Bataillon af 11. Regiment i Byen selv, Brigadekvarteret paa Aukrug, umiddelbart syd for Byen, den anden Bataillon af samme Regiment i Byens Omegn og 20. Regiment i Jevenstedt. 9. Brigade, Neergaard, marcherede til Kiel med 9. Regiment i Omegnen af samme og 21. i Egnen om Schönwold. Af Styrken om Neumünster gik 7. Regiment og 6. Dragonregiment med Batteriet Fallesens 4 Kanoner til Nortorf og Omegn, medens Husardivisionen marcherede til 2. Division i Rendsborg, hvorfra den fordeltes med én Eskadron til hver af sammes Brigader nord for Ejderen. I Rendsborg evakueredes nu alt Artillerimateriel, der, for saa vidt det ikke anvendtes i Danevirkestillingen, bragtes til Als, ligesaa Ingenieursager, Hospitaler, Bibliotheker, Arkiver, Skoleinventarium o. s. v.

Den 29. skulde Holsten rømmes paa Rendsborg nær. I og ved Kiel skulde der, ligesom Tilfældet havde været paa andre Steder, efterlades en Bagtrop, som først afmarcherede, naar Forbundstroppernes Spids opdagedes; men da Politimesteren i Kiel, C. F. C. S. Gusmann, underrettede Overkommandoen om, at Forbundskommissærerne vilde komme forud for Tropperne med det første Tog, og der kunde ventes Konflikter, hvis danske Trop-

per saa vare til Stede, bemyndigede Steinmann Neergaard til, hvis han ansaa det for rettest, at trække alle Tropper bort inden Banetogets Ankomst. Dette skete, og man fik nu Lejlighed til i Kiel at give Forbundskommissærerne en i Forvejen arrangeret Festmodtagelse, hvilken dannede et Sidestykke til, hvad der var foregaaet i Altona. Forbundskommissæren Könneritz talte til Folket, som var forsamlet, og umiddelbart derefter udraabtes Prinsen af Augustenborg til Hertug af Kiels øverste Magistratsperson.

De danske Troppebevægelser, som skete denne Dag, vare følgende: 9. Brigade overskred Ejderkanalen og lagde sig bag samme i et Cantonnement mellem Gettorf og Ekernförde, samtidig med, at Skruekorvetten „Thor“, der havde taget 14. Bataillons Armatur om Bord, efter Ordre dampede til Als. 7. Brigade marcherede, efter at have detacheret 7. Regiment til Rendsborg, til et Cantonnement mellem Ekernförde og Flekkeby med Stabskvarter førstnævnte Sted; 6. Dragonregiment lagdes i Cantonnement nord for Chausséen mellem Ekernförde og Slesvig. 8. Brigade marcherede til Slesvig.

I Rendsborg var nu foruden Hovedkvarteret og 2. Divisions Stab kun 7. Regiment, der efter en paa Grund af Snevejr vanskelig Marche om Aftenen kom der til, og 12. Batteri v. d. Recke. Oberst Vahl afgik den Dag til Danevirkestillingen.

Den 30. forlagde Steinmann Hovedkvarteret til Slesvig. General du Plat 2. Divisionskvarter til Oxlev, et forud — navnlig ved en Telegrafstations Oprettelse — dertil forberedt Sted, og 7. Regiment marcherede til det for samme i Beredskab holdte Cantonnement umiddelbart nord for Rendsborg.

Endelig den 31. forlod Batteriet v. d. Recke Byen for at marchere til Hysby ved Slesvig, og Oberst Bülow,

som fra Kronværket ved Hjælp af 5. Regiment i de sidste Dage havde holdt Vagterne i Byen besatte, rømmede nu denne indtil Kronværket. Ingen Demonstration forefaldt fra Indvaanernes Side, som forholdt sig passive. En Time efter de sidste Danskes Udmarche kom Sachserne, 3 Batailloner og 2 Batterier stærke, og 2 Kompagnier og en Deling Ryttere toge Post ved den sydlige Side af Kanalslusen lige over for den danske Styrke paa den nordlige. General Hake satte sig i Forbindelse med Oberst Bülow, og det bestemtes, at der fremtidig paa hver Side af Broerne ved Kanalslusen og ved Jærnbanen over Ejderen skulde staa en Dobbeltpost, paa den nordlige Side dansk, paa den sydlige tysk. En Overenskomst herom sluttedes foreløbig paa 8 Dage.

Den Stilling, som Forbundstropperne nu indtoge, var følgende: Af den sachsiske Brigade under Schimpff vare, som sagt, 3 Batailloner og 2 Batterier i Rendsborg; 2 Batailloner og 1 Batteri vare som Reserve i Jevenstedt, 1 Mil syd for Rendsborg, og 1 Bataillon var paa Forbundskommissærernes Forlangende sendt til Kiel, medens Rytteriet var spredt langs Ejderen, navnlig ved alle Overgangssteder, og lidt deraf derfor ogsaa befandtes i Rendsborgs Nærhed. Hannoveranerne havde taget Ophold i den sydvestlige Del af Holsten om Altona, Elmshorn og Glückstadt, hvor fra de paa Hakes Forlangende sendte 1 Eskadron til Plön og 2 til Kiel. Østerrigerne og Preusserne bleve i Hamburg og Lübek, men fra Østerrigerne tog Hake Pionertropper til Rendsborg for at hjælpe til Bygningen af Skanser lige over for de to Overgangssteder, hvor fra de Danske kunde rette et pludseligt Angreb paa den tyske Styrke, medens det er karakteristisk for Situationen, at ingen som helst Opfordringer af nogen som helst Natur rettedes til Preusserne i Lübek, der betragtedes som halve Fjender, lige-

som de egentlig af os den Gang i visse Maader vare blevne betragtede som halve Venner.

For at fuldstændiggjøre Oversigten maa det bemærkes, at den fjendtlige Styrke, som skulde tage Brohovedet ved Frederikstad i Besiddelse, den 2. Januar forlod Rendsborg, 2 Batailloner og 2 Eskadroner stærk, og den 3. ankom til Heide, hvor fra den den 4. naaede til Brohovedet, som imidlertid var sprængt af os, hvorefter den i Løbet af 4 Dage marcherede til Neumünster, hvor den blev. Det sachsiske Rytteri, forstærket fra den hannoveranske Brigade, udbredte sig langs Grænsen vest paa lige til Vesterhavet; én Eskadron laa lige over for Frederikstad.

Paa vor Side samledes 3. Division, der var kommen tilbage fra Holsten, saaledes som Bestemmelsen var, paa Aarets sidste Dag i Slesvig. En Meddelelse, som kom fra Krigsministeriet om, at der fra fjendtlig Side maaske forestod et Angreb paa den slesvigske Grænse den 1. Januar, hvilken havde sit Udspring fra diplomatiske Kilder og stod i Forbindelse med den Termin, Bismarck havde sat for Fællesforfatningens Tilbagekaldelse, kunde ikke alarmere, thi 2. Division bevogtede nu Ejderen, som det tidligere er forklaret, fra Vesterhavet indtil Schirnau og 2. Brigade i Ekernförde fra Schirnau til Østersøen, medens 3. Division i Slesvig var en betydelig Reserve for Opstillingen.

Men Hæren voxede og styrkedes nu daglig. Fra Midten af December havde Krigsministeriet lagt kraftig Haand paa Krigsforberedelser. Ritmester W. Haffner var sendt til Aabenraa for sammesteds at organisere Hærens Train, saa snart Hesteudredningen kom til Udførelse, Krigstelegrafen under Oberstlieutenant W. H. F. Abrahamson sendtes sammesteds hen for at blive bespændt; ogsaa befaledes en Ordonnanseskadron oprettet

sammesteds. Rytteriet, Artilleriet og Ingenieurkorpset indkaldte alt deres Liniemandskab, og de paa Sjælland værende Afdelinger sattes i Marche til Slesvig. 16. og 17. Regiment vare alt i Slutningen af December komne til Flensborg, hvor de under Brigadekommandøren, Oberst Wørishøffer, fuldendte deres Organisation, efter at Kongerigets Mandskab var indsat i Afdelingerne sammen med Holstenerne; 22. Regiment overførtes til Angel. En ny Krigsinddeling af Hæren, som snart skal omtales, var befalet, og en Infanteri- og en Artillerireserve oprettet. Overkommandoens Stab var dannet, og Stabschefen, Oberst Kauffmann, meldte sig alt den 30. hos Steinmann. Man ventede da Kongen ved Hæren; han havde alt længe villet begive sig til samme; men var først bleven holdt tilbage af Krigsministeren, fordi ingen Afdeling endnu var i Orden, senere af Ministerkrisen.

Den 30. December overraskede Prinsen af Augustenborg pludselig Verden ved sin Ankomst til Kiel. Det var et af v. Beust arrangeret Spil, som stod i Forbindelse med, hvad der var sket i Tyskland paa samme Tid, Sachserne rykkede ind i Holsten. 491 Medlemmer af alle Tysklands parlamentariske Forsamlinger vare den 21. December mødte i Frankfurt og havde med Akklamation vedtaget en Erklæring mod Londontraktaten og for Prinsen af Augustenborgs Ret til Arvefølgen, samt endelig nedsat et af 36 Medlemmer bestaaende Centraludvalg som Midtpunkt for den tyske Nations Virksomhed til Gjennemførelse af Prætendentens Rettigheder og med Ret til paa ny at sammenkalde Medlemmerne af den store Forsamling.

Det var den med Okkupationstanken i Forbindelse staaende Plan, som Mellemstaterne nu, trods Afstemningen i Frankfurt den 7. December, søgte at sætte i

Værk. Den viste sig ogsaa strax tillige at staa i Forbindelse med Tysklands indre Reform; thi den store selvkaldede Forsamling i Frankfurt sluttede sit Møde den 21. med — dog, som det hed, særligt af Hensyn til det slesvig-holstenske Anliggende — at udtale sig ogsaa om den tyske Nations nu ikke længer afviselige Ret til en almindelig Folkerepræsentation, et tysk Parlament. I Dagene efter den 18. December havde v. Beust været i München hos Kong Maximilian II af Bayern, det tredje Tysklands naturlige Overhoved, og havde dernæst i Augsburg haft et Møde med den würtembergske Udenrigsminister. Ogsaa Prinsen af Augustenborg havde været i München, hvor han af Kongen havde modtaget Indvielse til sit Kald og af v. Beust Instruktioner.

I Kiel, hvor hans Hofmarskalk L. Reventlow strax henvendte sig til Theaterdirektør With om Laanet af en Trone, foregik hans Hylding med stor Pomp. Det tog sig ud, som om han var Suveræn, Forbundskommissærerne hans Ministre og Francke hans Statssekretær.

BILAG.

1. Forbundstropperne i Holsten.

Øverstbefalende: sachsisk Generallieutenant v. Hake.
Stabschef: Oberst v. Fabrice.

a) **Sachsisk Brigade:** Generalmajor v. Schimpff.
Infanteri under Oberstlieutenant v. Boxberg:
1. og 4. Jægerbataillon, 1., 2., 3. og 13. Inf.-Bataillon.
Rytteri under Oberstlieutenant Paszkowski:
4 Eskadroner af 1. Regiment, 2 af 3.
Artilleri: 3 Batterier.

b) **Hannoveransk Brigade:** Generallieutenant v. Gebser.
Infanteri under Generalmajor v. Knesebeck:
Gardejægerbataillon og 3. Jægerbataillon, samt 2. Bataillon af 1., 3., 5. og 7. Regiment.
Rytteri: 3 Eskadroner af Cambridge-Dragoner og tre af Kronprins-Dragoner.
Artilleri: 2 Batterier.

---

2. Den allierede preussisk-østerrigske Hær i Februar 1864.

Øverstbefalende: Feltmarechal Friherre v. Wrangel.
Stabschef: Generallieutenant Vogel v. Falckenstein.
Overkvartermester: Oberst v. Podbielski.
1. Generalstabsofficer: Major v. Stiehle.
Kommandør for Artilleriet: Oberst v. Graberg.
Ingenieurofficer: Oberst v. Mertens.

a) **Korps I. Det kombinerede preussiske Armékorps.**
Prins Friedrich Carl.
Stabschef: Oberst v. Blumenthal.
1. Generalstabsofficer: Major Grev v. Waldersee.
Kommandør for Artilleriet: Oberst Colomier.
1. Ingenieurofficer: Oberstlieutenant v. Kriegsheim.

b) **Korps II. Det 6. østerrigske Hærkorps.**
Feltmarechallieutenant Baron v. Gablenz.
Stabschef: Oberstlieutenant Baron Vlasits.
Souschef: Major Poppenheim.
Artillerichef: Oberstlieutenant Weisser,
Korps-Ingenieurchef: Major Baron Salis-Soglio.

c) **Korps III. Den kongelige preussiske Gardedivision.**
Generallieutenant v. d. Mülbe.
Stabschef Major v. Alvensleben.

Kor

Det kombinerede

6te Division
Generallieutenant v. Manstein

11te Inf.-Brigade
Generalmajor v. Canstein

Inf.-Reg. Nr. 35
Oberstlieuten.
v. Elster.
3 Batailloner.

Inf.-Reg. Nr. 60
Oberstlieuten.
v. Hartmann.
3 Batailloner.

12te Inf.-Brigade
Generalmajor v. Röder

Inf.-Reg. Nr. 24
Oberst Grev
v. Hacke.
3 Batailloner.

Inf.-Reg. Nr. 64
Oberst
v. Kamiensky.
3 Batailloner.

Uhlan Regmt. Nr. 11
Oberstlieutenant v. Sixthin
4 Eskadroner.

Artilleriafdeling
Oberstlieutenant Bergmann
3 Batterier
(1 Haubitsbatteri à 8 Kanoner
1 6 Pd.s og 1 12 Pd.s à 6 Kanoner)

Pionerbataillon Nr. 3.

Kombineret Ka
Generalmajor Grev

6te Kavaleri-Brigade
Oberst Flies

Husar-Rgmt.
Nr. 3
Oberst Grev
v. d. Gröben
4 Eskadroner.

Kuiras.-Rgmt.
Nr. 6
Hertug Wilhelm
af Mecklenburg-
Schwerin
4 Eskadroner.

1 Batteri
(Rytterbatteri a 4 Kanoner).

Reserve
Oberstlieutenan

Artilleriafdeling
Major v. Held
4 Batterier
(1 Haubitsbatt. à 8 Kan.
2 6 Pd.s og 1 12 Pd.s à 6 Kan.)

Pontonkolonne Nr. 7.

Kolonne
Major
9 Ammunit.

Train
Major
5 Proviantkolonner, Hestedepôt, Felt

Feltlaza
6te Inf.-Div.'s lette Divisionslazaret.
Kavaleri-Div.'s lette
3 svære Korps

ps I.

preussiske Armékorps.

13de Division
Generallieutenant v. Wintzingerode

25de Inf.-Brigade
Generalmajor v. Schmid

Inf.-Reg. Nr. 13
Oberst
v. Witzleben.
3 Bataillonér.

Inf.-Reg. Nr. 53
Oberst Baron
v. Buddenbrock.
3 Bataillonér.

26de Inf.-Brigade
Generalmajor v. Göben

Inf.-Reg. Nr. 15
Oberst
v. Alvensleben.
3 Bataillonér.

Inf.-Reg. Nr. 55
Oberstlieuten.
Stoltz.
3 Bataillonér.

aleri Division
l Münster-Meinhövel

13de Kavaleri-Brigade
Generalmajor v. Hobe

Kuiras.-Rgmt.
Nr. 4
Oberstlieuten.
v. Schmidt
Eskadroner.

Husar-Rgmt.
Nr. 8
Oberstlieuten.
v. Rantzau
4 Eskadroner.

1 Batteri
(Rytterbatteri à 4 Kanoner).

Jægerbataillon Nr. 7
Major v. Beckedorff.

Dragon Regmt. Nr. 7
Oberstlieuten. v. Ribbeck.

rtilleri
. Sänger

Artilleriafdeling
Oberstlieutenant
v. Sänger
4 Batterier
ytterbatterier à 4 Kan.)

Artilleriafdeling
Major Grape
4 Batterier
(1 Haubitsbatteri à 8 Kanoner
1 6Pd.s og 2 12Pd.s à 6 Kanoner)

fdeling
etrich
lonner.

Pontonkolonne Nr. 3.

Pionerbataillon Nr. 7.

taillon
chow
gerikolonne, Ambulancekompagni.

tter
3de Inf.-Div.'s lette Divisionslazaret.
visionslazaret.
zaretter.

Korps II.

Det 6te østerrigske Infanteri-Armékorps,

1ste Inf. Brigade.

Generallieutenant, Grev Gondrecourt.

Infanteri-Regiment Baron Martini Nr. 30, Oberst Baron Abele.
Infanteri-Regiment Kongen af Preussen Nr. 34, Oberst Benedek.
18de Feltjæger-Bataillon, Oberstlieutenant v. Tobias.
Et 4 Pd.s Fodbatteri med 8 Kanoner.

2den Inf. Brigade.

Generalmajor Baron Dormus v. Kilianshausen.

Infanteri-Regiment Grev Khevenhüller Nr. 35, Oberst Kamptner.
Infanteri-Regiment Baron Ramming Nr. 72, Oberst v. Abele.
22de Feltjæger-Bataillon, Oberstlieutenant v. Siller.
Et 4 Pd.s Fodbatteri med 8 Kanoner.

3dje Inf. Brigade.

Generalmajor Grev Nostitz-Drzewiecki.

Infanteri-Regiment Storhertug af Hessen Nr. 14, Oberst Baron Schütte.
Infanteri-Regiment Belgiernes Konge Nr. 27, Oberst Hertug af Würtemberg.
9de Feltjæger-Bataillon, Oberstlieutenant Schidlach.
Et 4 Pd.s Feltbatteri med 8 Kanoner.

4de Inf. Brigade.

Generalmajor Tomas.

Infanteri-Regiment Grev Coronini Nr. 6, Oberst v. Feldegg.
Infanteri-Regiment Prinsen til Holstein Nr. 80, Oberst Grev Auersperg.
11te Feltjæger-Bataillon, Oberst v. Schwab.
Et 4 Pd.s Fodbatteri med 8 Kanoner.

Kavaleri-Brigade.

Generalmajor Baron Dobrzensky.

Dragon-Regiment Fyrst Windischgrätz Nr. 2, Oberst Grev Bellegarde, 5 Eskadroner.
Husar-Regiment Fyrst Liechtenstein Nr. 9, Oberst Baron Baselli v. Süssenberg, 5 Eskadroner.

Korps-Skyts-Reserve.

Major v. Neubauer.

To 8 Pd.s Batterier à 8 Kanoner.

Tekniske Tropper.

To Pionerkompagnier med 2 Brotrain og 2 Brotrainbespændingseskadroner.
Et Genie-Kompagni.

Reserve-Indretninger.

Major v. Arthofer.

Feltmagasiner. Munitionsparken. Munitionsfeltdepôt med 7de Kompagni af Inf. Rgmt. Kejser Alexander Nr. 2 til Bedækning. Reservetraindepôter. Korps-Ambulance. Sanitets-Reserver. Felthospitaler med Apotheker. Post- og Telegraf-Afdelinger. Kasse- og Bespændings-Afdeling. Feltgensdarmeri.

Korps III.

Den kombinerede preussiske Garde-Division.

Kombineret Garde-Infanteri-Brigade.

Generalmajor v. d. Goltz.

3dje Garde-Regiment til Fods, Oberst v. d. Gröben, 3 Batailloner.
4de Garde-Regiment til Fods, Oberst v. Korth, 3 Batailloner.
6 Pd.s Garde-Batteri paa 6 Kanoner.

Kombineret Garde-Grenader-Brigade.

Oberst v. Bentheim.

3dje Garde-Grenader-Regiment Königinn Elisabeth, Oberst v. Winterfeld, 3 Batailloner.
4de Garde-Grenader-Regiment Königinn Augusta, Oberst v. Oppell, 3 Batailloner.
4 Pd.s Garde-Batteri paa 8 Kanoner.

Garde-Husar-Regiment.

Oberstlieutenant v. Kerssenbroigk.

4 Eskadroner.

II.

Den fredelige Exekution ved Ordenens regulære Tropper var altsaa bleven til noget andet, end der var lovet. Den havde rejst den Revolution, som den skulde forebygge, og rejst den baade i Holsten og i Frankfurt. Spørgsmaalet blev nu, hvilken Stilling Stormagterne vilde indtage til den, om Østerrig og Preussen havde Magt, Kraft og Vilje til at underkue den, og om de andre Stormagter vilde beskytte Danmark mod Virkningerne af den revolutionære Bevægelse i Tyskland. Danmark stod i hvert Fald magtesløst lige over for de Begivenheder, som nu udviklede sig i Frankfurt, og som trak Evropas Opmærksomhed hen paa sig ikke blot for den Indvirknings Skyld, som de kunde faa paa den dansk-tyske Strids videre Gang, men nok saa meget paa Grund af den Omvæltning, de tilsigtede i Tysklands egne, indre Forhold. Det maatte fæste sin Lid til de Magter, som havde undertegnet Londontraktaten.

Efter at Mødet i Kongens Palais den 26. December havde affødt forskjellige nye Ministerlister, overtog Biskop D. G. Monrad den 27. Aften det Hverv at danne et nyt Ministerium. Denne højt begavede Mand, som var født den 24. November 1811, havde helliget sin første Ungdom til Universitetsstudier, nærmest Theologi og semitiske Sprog, men var efter Christian VIII's

Tronbestigelse traadt op som Talsmand for Frihedens Indførelse i Danmark, var bleven Redaktør, Borgerrepræsentant, Stænderdeputeret og til sidst — kort efter at have faaet et Præsteembede — Martsminister. Under det følgende Ministerium var han bleven Biskop over Laaland-Falsters Stift, men vedblev at deltage i det parlamentariske Liv og afskedigedes, som alt fortalt, under det Ørstedske Ministerium. Senere ansattes han i Administrationen som Overskoledirektør og traadte derefter den 6. Maj 1859 ind i Halls Ministerium, sammen med hvilket han den 24. December 1863 indgav sin Demission. Han var saaledes den naturlige Afløser af Hall, naar denne vilde træde tilbage; men som Forholdene udviklede sig i Dagene fra den 27. til den 31. December, i hvilke Ministerkrisen endnu vedvarede, fik hans Ministerium et fra de nærmest foregaaende noget forskjelligt Præg. Det maa bemærkes, at Monrad i mindre Grad end nogen anden af de Statsmænd, som hørte til den nationale Gruppe, havde opgivet Helstaten. Han havde særligt betonet, at Forfatningen af 18. November kun var en Ytring af det danske Folks Selvstændighedsfølelse, bevirket ved den tilsvarende Stilling, Holsten ved Tysklands Indblanding havde faaet. Han vilde bringe endog store Ofre for en paa Aftalerne 1851 og 1852 bygget Helstatsordning og mente, at Forfatningen af 18. November ikke gjorde en saadan mindre opnaaelig end før, da ingen af de internationalt afstukne Linier mellem Særligt og Fælles vare berørte af den, og Sagen kun skulde afgjøres i de samme Forsamlinger, som tidligere, nemlig i det danske Rigsraad og i den holstenske Stænderforsamling. Ogsaa havde han i Ministeriet været stemt for Rigsraadets Gjenindkaldelse. Han var bøjelig af Natur og haabede vel at kunne besværge Krisen ved Forsonlighed og politisk Behændighed.

Da der under Krisen blev Stemning for at vende tilbage til Hall, og de fleste af de Mænd. til hvem Monrad henvendte sig, synes at have foretrukket en saadan Udgang af Krisen, kom Monrads Ministerium til i overvejende Grad at bestaa af nye Mænd. Kun to af det afgaaede Ministeriums Medlemmer indtraadte i det, nemlig Krigsministeren, Oberst C. C. Lundbye, der, udelukkende beskæftiget med Hærens Ordning, havde lovet at indtræde i hvilken som helst Kombination, og Justitsminister A. C. Casse, der ogsaa til Dels betragtedes som Fagminister paa Grund af de omfattende Lovarbejder, han havde forberedt for Rigsraadet. For øvrigt indtraadte Orlogskapitajn O. H. Lütken, som var anmodet om at være Direktør for Marinen under Krigsministeriet, men ikke vilde bestyre Søvæsenet uden som Marineminister, Biskop C. T. Engelstoft i Odense, som blev Minister for Kongerigets Kirke- og Undervisningsvæsen, og C. L. V. R. Nutzhorn, som overtog Indenrigsministeriet for Kongeriget Danmark. Til Udenrigsminister udsaas efter de engelske og russiske Afsendingers Raad Gesandten i Berlin, Kammerherre G. J. Quaade, og til Minister for Slesvig Amtmand C. G. W. Johannsen i Husum; men da Ministeriet maatte søges konstitueret hurtigst muligt, kunde de sidstnævntes Ankomst ikke afventes. Stiftamtmand C. F. Simony overtog aldeles midlertidigt, indtil Johannsen en Maaneds Tid senere udnævntes til Minister, Bestyrelsen af det slesvigske Ministerium.

Den 31. December om Eftermiddagen forestilledes Ministeriet for Kongen, der samme Aften rejste til Hæren, fulgt paa Vej af Conseilpræsidenten. Ved sin Tilbagekomst til Korsør næste Morgen traf Monrad Quaade, der kom fra Berlin, og fulgte med ham til Kjøbenhavn.

Inden sin Afrejse fra Berlin havde Quaade haft Befaling til at forhøre sig hos Bismarck om, hvorvidt Preus-

sen vilde opgive sit Indfald i Slesvig, naar Forfatningen toges tilbage, og den danske Regering erklærede sig villig til paa Basis af Aftalerne af 1851 og 52 at deltage i en saadan Kongres i Paris, som Bismarck den Gang havde foreslaaet. Bismarck havde erklæret sig ude af Stand til uden Kongens Sanktion at give noget bestemt Løfte for Fremtiden, og da den engelske Gesandt, hvem Quaade havde indviet i Sagen, havde bedet den preussiske Minister om at indhente en saadan kongelig Afgjørelse, henskød Bismarck, der upaatvivlelig helst ønskede, at Forfatningen ikke toges tilbage, sig under de uberegnelige Svingninger, som hele Spørgsmaalet daglig var udsat for ved Begivenhederne i Tyskland.

At føje sig efter Preussens Forlangender kunde der altsaa ikke let blive Tale om, og det saa meget mindre, som Tildragelserne i Holsten hos de ledende Mænd i Kjøbenhavn havde fremkaldt den Tro, at Magten i Tyskland var ved at slippe Preussen og Østerrig ud af Hænderne, saa at Danmark ene vilde faa med Forbundet og Revolutionen at gjøre.

Der var altsaa Grund til med Hensyn til Øjeblikkets Gjerning at rette sig efter Englands og Ruslands Raad. Allerede den Gang, Monrad havde paataget sig Dannelsen af Ministeriet, havde Lord Wodehouse og Ewers været hos ham for at fuldbyrde det Hverv, vi kjende fra det tidligere. Monrad havde erklæret, at han for sit Vedkommende var villig til at følge den af Lord Russell anbefalede Fremgangsmaade, men at Sagen først maatte forelægges det samlede Ministerium, og Kammerherre Quaades Ankomst oppebies. Efter at Ministeriet havde antaget Fremgangsmaaden, kun med den Ændring, at Regeringen af Hensyn til de forskjellige Kongres- og Conferenceforslag, som alt var gjorte i Evropa, blot skulde indbyde til en Mægling uden at nævne nogen be-

stemt Form for denne, og Kongen havde billiget den, modtog Monrad den 3. Januar 1864 i Overværelse af Quaade, hvis Udnævnelse til Minister først skete efter Kongens Tilbagekomst fra Hæren, Lord Wodehouse og Ewers og gav dem officielt Svar paa det Forslag, de havde bragt. Monrad erklærede, at Regeringen vilde appelere til de Principer, som vare udtalte af Kongressen i Paris og gik ud paa, at internationale Stridsspørgsmaal skulde afgjøres ved Voldgift. I Overensstemmelse hermed vilde den indbyde de Magter, som havde undertegnet Londontraktaten, til at mægle i Striden mellem Danmark og Tyskland. Ogsaa gik den ind paa at opretholde status qvo, men forudsatte, at det var Stillingen, som den bestod den 1. Januar, der blev den bestemmende, og at særligt ikke nogen Del af Slesvig besattes af Tyskland, da dette vilde blive betragtet som Krig. Hvad Fællesforfatningen angik, da erklærede han det vel for umuligt for Kongen formeligen at binde sig til ikke at sammenkalde Rigsraadet, da der kunde opstaa Tilfælde, som vilde gjøre det umuligt at undlade det; men han betragtede Stillingen som en saadan, at ethvert Skridt til Forfatningens Iværksættelse af Tyskland vilde blive opfattet som en Krigserklæring fra Danmarks Side og strax hidføre et Brud, saa at en Sammenkaldelse af Rigsraadet var uforenelig med Forslaget om en Mægling. Mere ønskede han ikke at sige i det Haab, at de dermed vare tilfredse.

Gesandterne havde kun et eneste Spørgsmaal at gjøre, nemlig, om den danske Regering havde noget at indvende imod, at et Medlem af det tyske Forbund deltog i de forventede Underhandlinger; thi dette var det eneste Punkt af Lord Russells Forslag, som ikke var berørt af Monrad. Da dette var besvaret imødekommende,

erklærede de sig i det hele tilfredsstillede og afrejste efter fuldbragt Hverv den 7. Januar.

Indbydelserne til Londontraktatens Magter til en Mægling gik derpaa ud, men kom bag efter andre, som Lord Russell i sin Utaalmodighed, til Dels vel fordi han ikke vilde oppebie 1. Januar, den 31. December havde sendt ud til en Conference paa Grundlag af status quo. I Forvejen, den 28. December, havde han meddelt Londontraktatens Magter sine Anskuelser om Stridens Løsning og anbefalet dem at fastholde to Hovedprinciper: 1) at Monarkiets Integritet opretholdtes, og 2) at Monarkiets tyske Indvaanere fik Garanti for en retfærdig og upartisk Regering.

Hverken den ene eller den anden Række Indbydelser fandt imidlertid villigt Øre paa Grund af den i Tyskland rejste revolutionære Bevægelse, som en Tid lang stillede alle andre Forviklinger i Skygge, især da det viste sig, at Frankrig hemmeligt og aabenbart understøttede Bevægelsen.

Lord Russell opfyldtes af Harme, da han erfarede, hvad der var sket i Holsten. Han havde raadet Danmark til at vige for Exekutionen og anerkjende den. Hans Tillid til Exekutionstroppernes loyale Færd var skuffet paa det haandgribeligste. I sin Vrede henvendte han sig med de bitreste Bebrejdelser til de mindre tyske Magter. Han forekastede dem deres Mangel paa Redelighed, i det de vare komne under Venskabs Maske. Hvis de tilsigtede en Kuldkastelse af det danske Dynasti, burde de, som Lorden udtrykte sig, strax rømme Hertugdømmet igjen og begynde Angrebet for fra, for at de Danske i det mindste kunde forsvare sig. Især henvendte han sig dog til Grev Rechberg, som havde lovprist den fredelige Exekution, men ikke desto mindre havde tilladt v. Beust at udføre den efter sit Hoved.

Grev Rechberg blev i Virkeligheden selv fortørnet ikke blot over, hvad der var sket i Holsten, men ogsaa over de samtidige Tildragelser i Frankfurt. Han forlangte i Forbundsforsamlingen Prinsen af Augustenborg fjærnet fra Holsten og skrev sammen med Bismarck Besværinger over det ulovlige permanente Midtpunkt for Tysklands Vilje, som var skabt ved de 36 Mænds Raad i Frankfurt. Men paa samme Tid, de tyske Stormagter saaledes optraadte imod Revolutionen i Tyskland, viste det sig, at de i Forening den 28. December havde foreslaaet Forbundet at rette en Opfordring til den danske Regering om, ikke at sætte Forfatningen af 18. November i Virksomhed i Slesvig, samt i Vægringstilfælde at beslutte Slesvigs Besættelse som et Pant paa Opfyldelsen af Tysklands Fordringer.

Dette Skridt opirrede Lord Russell mere end noget andet, thi han saa deri et Forsøg paa at bevæge Forbundet til med Magt at blande sig ind i et uafhængigt Riges indre Anliggender; men Grev Rechberg forsikrede, at det var nødvendigt, og at det kun havde til Hensigt at forebygge farlige Forviklinger. Hessen-Darmstadt havde samme Dag foreslaaet, at Forbundet, for at forhindre Slesvigs Inkorporation i Danmark og til Sikring af alle Rettigheder, skulde beslutte Slesvigs midlertidige Besættelse af Forbundstropper; de 36 Mænds Raad havde udtalt sig for, at Holstens Værnekraft blev bragt i en saadan Orden, at Hertugdømmet selv, under dets retmæssige Fyrstes Anførsel, med Sejrsvished kunde træde Fjenden i Møde. Naar Stemningen i Tyskland saa afgjort, som Tilfældet var, fordrede, at der skulde foretages noget mod Danmark, mente Grev Rechberg, at det var bedre, at Stormagterne foretog det, end Forbundet. Ved en Panttagelse forudsattes desuden Christian IX's Ret. Okkupationen af Slesvig skete derfor

efter hans Mening uden Præjudice for Londontraktaten eller Monarkiets Integritet, og i Stormagternes Hænder vilde Foretagendet ikke sætte Evropas Fred i Fare.

Hvad der tilstrækkelig fremgik heraf, var, at Danmark, hvis ingen fremmed Magt forhindrede det, maatte blive Ofret for den tyske Bevægelse, hvilket Parti eller hvilken Magt der end gik af med Sejren i Frankfurt. Lord Russell karakteriserede Situationen træffende i Overhusets Møde den 4. Februar. Danmark, udtalte han, var stillet mellem 2 Partier, hvoraf det ene sagde: „vi ønske et stort, forenet Tyskland, og derfor ville vi gaa hen og angribe Danmark“, og det andet: „vi ville standse den demokratiske Bevægelse i Tyskland, og derfor ville vi gaa hen og angribe Danmark“. Imidlertid søgte Lord Russell, da han havde erfaret Østerrigs og Preussens Hensigter, efter bedste Evne at forhindre dem. Han henvendte sig med Bøn om Bistand til de ikke-tyske Magter, som havde underskrevet Londontraktaten, og foreslog Frankrig, Rusland og Sverig-Norge i Forening med England at rette enslydende Noter til Preussen, Østerrig og det tyske Forbund om, at der tilstodes Danmark behørig Frist til Forfatningens Tilbagetagelse, og at Striden overgaves en evropæisk Conference. Men disse Anmodninger fandt ingen gunstig Jordbund hverken i Frankrig eller i Rusland. Begge disse Landes Regeringer vare overbeviste om, at Tyskland ikke vilde afstaa fra Fuldbyrdelsen af sine Hensigter, og ansaa det derfor for nødvendigt, hvis man vilde anmode om noget, man forud vidste vilde blive afslaaet, først og fremmest at blive enig om de Skridt, man vilde foretage, naar Afslaget kom; men desuden vare de i og for sig imod at standse de tyske Stormagters Handlinger, Frankrig, fordi Napoleon ønskede Røret i Tyskland udviklet til en Krig, hvoraf Frankrig kunde høste Fordel, Rusland, fordi

det vilde støtte Østerrig og Preussen i Kampen mod Revolutionen og kun brød sig lidt om, at Slesvig for en Tid droges ind under de tyske Stormagters Raadighed, naar disses Stilling i det hele derved lettedes. I den Henseende skrev Fyrst Gortschakow den 6. Januar til Lord Russell, at det var vigtigere, at Østerrigs og Preussens Politik ikke skulde skilles fra Ruslands og Englands i et Øjeblik, da de 4 Magter handlede i Overensstemmelse i en Sag, der var af større Vigtighed end den om Slesvig og Holsten. Han fandt endog, at en Panttagelse af Slesvig maatte være i Danmarks Interesse, naar den udførtes af Østerrig og Preussen, og foreslog den 11., at Danmark skulde bevæges til at tillade Slesvigs Besættelse, mod at Prinsen af Augustenborg vistes ud af Holsten.

Til en vis Grad kunde Lord Russell følge Fyrst Gortschakows Opfattelse af Situationen. Han ønskede at støtte Østerrig og Preussen mod Revolutionen og mod Frankrigs hemmelige Attraaer, og han saa desuden intet hellere, end at de tyske Stormagter tog Exekutionen i Holsten i deres Haand og ledede den ind i et lovligt Spor. Naar han var vis paa, at de vilde fare med Lempe mod Danmark, give det Frist til at tage Forfatningen tilbage og indvilge i en Conference, vilde han have mindre imod, at de optraadte, som de havde begyndt, saafremt det var dem et Middel til overhovedet at faa Overtaget i Tyskland. Han havde endog intet imod, at de førte deres Tropper til Ejderen som Trusel, naar de saa vilde standse der og benytte Troppernes Tilstedeværelse i Holsten til at lægge Baand paa den revolutionære Tilstand dersteds. Men foreløbig var der kun liden Udsigt til at opnaa noget Løfte om en saadan Handlemaade; thi Preussen, som fandt Stillingen saa overordentlig gunstig for sine Planer, viste sig uimodtageligt for Lord Russells Raad. Allerede i Anledning

af den engelske Indbydelse til en Conference havde Bismarck svaret, at Preussen ikke kunde modtage den paa Betingelse af status quo i militær Betydning, at Kongen af Preussen ikke vilde mene, at der var gjort nok for den nationale Hæder, før Sværdet var draget, og at Conferencen kun kunde modtages efter Okkupationen af Slesvig eller paa den Betingelse, at de militære Begivenheder ikke standsedes paa Grund af den. En lignende Holdning indtog Preussen til alle de nye Forslag, som Lord Russell vedblivende kom frem med for at gjøre en fredelig Udgang af Striden med Danmark mulig. Selv det Punkt, som Lord Russell antog, at alle Magter vilde enes om at billige som det traktatmæssig bestemte uforanderlige første Grundlag for enhver Conference om den dansk-tyske Strids Løsning, det om Monarkiets Opretholdelse i dets Integritet, anfægtede Bismarck. Sin diplomatiske Taktik tro, vilde han have det sat i Forbindelse med eller gjort afhængigt af den efter hans Mening rette Udførelse af Aftalerne af 1851 og 1852. Han fordrede en Revision af Londontraktaten og foreslog, at det, som i 1851 og 1852 var forhandlet mellem Danmark og de tyske Magter, blev optaget i den for at erholde evropæisk Sanktion.

Under disse Forhold maatte Danmark være fattet paa et Angreb paa Slesvig, og det beredte sig ogsaa med al Kraft paa at kunne møde, hvad der maatte komme.

Et af de første Skridt, den nye Regering foretog sig, var at gjøre Hæren saa stærk som muligt, for at den uden det svensk-norske Hjælpekorps, som man indtil den sidste Tid havde paaregnet, kunde besætte og forsvare den udstrakte Stilling i det sydlige Slesvig. I det Øjemed indkaldtes der 3 Aars Forstærkningsmandskab, hvorved Hærens Styrke vilde forøges med omtrent 11000 Mand og naa

den Totalsum, som man antog for nødvendig. Af Mangel paa Befalingsmænd kunde man dog ikke formere egne Afdelinger af disse Folk, men maatte indsætte dem i de alt bestaaende. Ogsaa manglede man Beklædning for disse Værnepligtige, men greb til extraordinære Udveje for af bøde paa den tilstedeværende uoprettelige Mangel og indkaldte dernæst Styrken til at møde i Kjøbenhavn den 14. og 18. Januar.

Paa Aarets første Dag var største Delen af Hæren, som alt berørt, samlet i det sydlige Slesvig. Samme Dag ankom Kongen til Slesvig By og tog Ophold paa Gottorp Slot, der var Kaserne, men indeholdt Appartements til Kongens Brug. I de følgende Dage, medens den nye Ordning af Hæren iværksattes, holdt Kongen Skue over Tropperne paa forskjellige Steder i Terrainet og besøgte Mysunde og Frederikstad, inden han den 7. Januar over Dybbøl tog tilbage til Kjøbenhavn. Den 4. ankom Overgeneralen, hvem det er nødvendigt at omtale med faa Ord.

Generallieutenant de Meza hørte til den Række Generaler, som levede i Folkets Erindring fra den første slesvigske Krig. Han havde været Bülows, Ryes og Schleppegrells Vaabenfælle og deltaget med dem i de smukkeste Krigsbedrifter. Men han var støbt i en anden Form, end hine. Medens de færdedes mellem Soldaterne tidligt og silde, brugende Tugtens Svøbe saa vel som opmuntrende Ord, men altid vaagende over de dem underlagte Afdelingers Liv og Færden, helligede de Meza sig blot den overordnede Kommando, holdt sig borte fra Soldaterhoben og førte midt imellem Tropperne et af paafaldende Særheder præget Eneboerliv. Enhver kjender det excentriske Snit, han gav hver enkelt Del af sin militære Dragt, den Følsomhed, han viste for Træk, Kulde og Vejrforandringer, de snurrige Midler, han anvendte for at holde Paaklædningens Fylde i For-

hold til den stigende eller synkende Temperatur, den Afsky, han lagde for Dagen for al Slags Støj, saasom af mange Menneskers Tilstedeværelse paa samme Plet, Vognkjørsel o. s. v. Men man véd ogsaa, at, naar Slaget kom, holdt de Meza i sin ejendommelige Dragt til Hest i yderste Ildlinie og henrev alle ved sin Koldblodighed og Dødsforagt og ved det Overblik, han havde over Fægtningens Gang. Faa Generaler nød den Popularitet som han efter den første slesvigske Krig. Det er en gammel Erfaring, at Soldater ynde nogen Originalitet hos deres Fører, som skiller ham fra andre og vidner om Selvstændighed. Mange af de bekjendteste Generaler i Historien have haft en Del af deres Indflydelse over deres Undergivne begrundet i visse personlige Særheder. Det var Tilfældet med Wrangel, der befalede Hæren lige over for os, med Blücher, Suwarow og mange flere. General de Meza's Ejendommeligheder hang ogsaa sammen med hans indre Væsen. Han var en højst selvstændig Mand, der kun tog lidet Hensyn til andres Meninger, i Besiddelse af ubestridelige Talenter, men noget bisar ikke blot i sin ydre Fremtræden, men ogsaa i Anskuelser og Domme.

I 1863 var de Meza en af de faa, som havdes tilbage af Kredsen af den første Krigs lykkelige Troppeførere. Det var derfor naturligt, at han af Regeringen ansaas for selvskreven til at indvie den nye Krig, saa meget mere, som han havde kommanderet en Division i Danevirkestillingen i 1850, havde været Formand for den Kommission, som havde raadet til Stillingens Gjenbefæstelse og ledet Troppesamlingerne i Slesvig i de senere Aar. Ikke desto mindre havde der dog været nogen Tvivl om Hensigtsmæssigheden af hans Udnævnelse, da han var legemlig svag og ikke mere formaaede, særlig om Vinteren, at være længe i fri Luft; men man

satte sig ud over disse Betænkeligheder i Tillid til, at de Meza, naar Alvorstimen slog, vilde møde i Skanserækken, som han var mødt blandt de første, der faldt ud fra Fredericia i Julinatten 1849, og ved sin Nærværelse og Koldblodighed give de unge Tropper det samme Exempel, som havde gjort hans Navn uvisneligt blandt de ældre.

Imidlertid var Valget af en Stabschef paa Grund af Generalens Alder og Personlighed af særegen Betydning, og man havde derfor til denne Post udsét Oberst H. A. T. Kauffmann, der havde et Navn fra den første slesvigske Krig. Han havde i 1848 været Stabschef ved Overkommandoen paa Als under Hansen, Rye og Bülow, i 1849 og 1850 været Souschef ved Overkommandoen under Bülow og Krogh, og efter den Tid Stabschef ved Slesvigs Generalkommando. I 1855 var han bleven udnævnt til Amtmand for Bordesholm, Kiel og Cronshagen Amter samt Kurator for Universitetet i Kiel og i 1856 indtraadt som holstensk valgt Medlem i Rigsraadet. Men da Ministeriet i 1860 søgte at komme til en Overenskomst med Stænderforsamlingen i Itzeho, bevægede Hall ham til at ombytte sin nævnte Embedsstilling med Posten som Militairbefuldmægtiget i Frankfurt. Til Souschef var først Major F. C. Stiernholm udsét, men paa et af Stabschefen derom ytret Ønske betroedes Posten til Kapitajn Rosen. Oberst Kauffmann havde alt 1849 i Sundeved lært Rosens Dygtighed at kjende og senere i Kiel virket sammen med ham.

I den Tid, Oberst Kauffmann havde været i Frankfurt, havde han haft Lejlighed til at følge det tyske Artilleris Udvikling, og han havde derfor et aabent Blik for, hvor meget de i Danevirkestillingen anlagte Værker, især disses Træreduiter og det Skyts, som var opstillet, havde tabt i Modstandsevne mod det nyere preussiske Skyts, der var indført, efter at Værkerne vare fremstaaede.

Saa snart Overkommandoens Stab var dannet, og Hovedkvarterets personnelle Sammensætning i øvrigt var bestemt — til højstkommanderende Artilleriofficer var Generallieutenant M. Lüttichau bleven udsét med Major J. T. Wegener som Stabschef og til højstkommanderende Ingenieurofficer Oberstlieutenant J. C. F. Dreyer med Major C. F. N. Schrøder som Stabschef — blev der, alt før Generallieutenant de Meza var kommen, truffet de virksomste Foranstaltninger til at sætte Stillingen i Forsvarsstand. Fra den 1. Januar afgaves der til Arbejde saa store daglige Kommandoer, som det paa nogen Maade var muligt at afsé, men desværre indfandt der sig paa samme Tid en Fjende i Stillingen, som man ikke var tilstrækkelig forberedt paa at værge sig imod, nemlig Frosten. Baade Rejdeoversvømmelserne, Slien og Ejderen frøs saa hastigt til, at Isen alt den 6. Januar paa sine Steder naaede en Tykkelse af 4 à 5 Tommer. Ejderkanalen var paa den Dag farbar overalt, endog for Vogne, Ejderfloden paa nogle Steder. Ikke blot bleve Jordarbejderne vanskeligere, men der kom et nyt Arbejde til, nemlig Isning, og Kulden stillede ogsaa Fordringer til Beskyttelsesmidler for Tropperne. Endelig besværliggjorde Kulden ogsaa Hærens Forsyning, da Havnene i Østslesvig, til hvilke Tilførslen skulde ske fra Kjøbenhavn, frøs til.

De fortifikatoriske Arbejder, som maatte foretages, vare store, da Sliens Befæstning endnu ikke var paabegyndt, og ingen Del af den øvrige Stilling var færdig. Der lagdes nu Haand paa Dannelse af Kanonplacements langs Slien — nær Mysunde ved Goltoft og Hestoft og længere ud efter ved Næs, Arnæs, Dotmark, Rabølsund og Maesholm. Ved Mysunde byggedes en Skibsbro af Skibe og Baade, samlede ved Arnæs, Kappel og Maesholm, og anlagdes nogle Kanonplacements nord for Slien. Ved Slesvig foretoges de Bygningsnedrivelser

i det sydlige af Byen, som vare opsatte til Krigens Nærmelse, og fuldstændiggjordes Skanserækken. Stillingen i Centrum forsynedes med to nye Værker, nemlig et paa Volden tæt ved Bustrup Slugten, hvilket Overkommandoen lod anlægge for at bøde noget paa den Fejl, som var sket derved, at Saxarmen ikke var taget med ind under Befæstningen, og et andet, Danevirks Forværk, som var paabegyndt i November ud for Nr. 11. End videre føjedes der lidt senere to nye Anlæg til, som Overkommandoen lod opføre, særlig af Hensyn til Frosten, nemlig et Batteri paa Øen Mevenberg i Slien nær ved Slesvig og et ved Holm umiddelbart øst for Slesvigs Altstadt. De øvrige Værker i Centrum forsynedes med Krudtmagasiner, Palissaderinger, Forbindelsesveje, og Egnen foran dem søgtes raseret, saa vidt muligt. Vest paa byggedes Broen ved Schwabsted af Fartøjer, samlede paa Ejderen; den store Oversvømmelse af Sorgdalen forberedtes og udførtes for en Del, endelig byggedes i en af Skanserne et manglende Blokhus, i de andre anlagdes Krudtmagasiner, som i Centrum, og foretoges end videre de Arbejder, som Stillingens Færdiggjørelse fordrede.

Den Ordning, som Hæren fik, og som den beholdt til Krigens Udbrud, var følgende:

Efter at 19. Regiment var befordret paa Jærnbanen fra Frederikstad til Slesvig for atter at indlemmes i 3. Division, af hvilken 8. Regiment udtraadte, og efter at 10. Batteri var afgivet til Sliforsvaret og 6. Dragonregiment til 4. Division, der formeredes af Generallieutenant C. D. Hegermann-Lindencrone, kom

3. Division, Steinmann, hos hvem Kapitajn af Generalstaben J. C. Blom blev Stabschef i Steden for Rosen, til at bestaa af følgende Afdelinger:

7. Brigade, Max Müller, 1. og 11. Regiment,
8. Brigade, Scharffenberg, 9. og 20. Regiment,

9. Brigade, Neergaard, 19. og 21. Regiment,
11. og 12. Feltbatteri samt
4. Dragonregiments 1. Halvregiment.

Denne Division, som var indkvarteret i Slesvig By — 1. Regiment og Rytteriet paa Gottorp — med 11. Batteri, Fallesen, i Bustrup og 12., v. d. Recke, i Skaleby nord for Altstadt, fik den Opgave at forsvare Centrum fra Slien indtil Engdraget nord for Skanse Nr. 13. Her fra skulde 2. Divisions 5. og 6. Brigade besætte højre Fløj af Centrum indtil det sidste Dige hen imod Hollingsted med Skanse Nr. 23, men da disse Brigader endnu vare fremme for at bevogte Ejderen i den Stilling, vi alt have angivet, holdtes Strækningen fra Skanse Nr. 13 til Nr. 23 foreløbig besat af 8. Regiment, som fik Stabskvarter i Ellingsted og midlertidig, saa længe det udførte denne Tjeneste, underlagdes Generalmajor Steinmann, medens det senere skulde indtræde i Infanteri-Reserven, der var bestemt til at optage alle de Infanteri-Afdelinger, som havdes uden for Divisionsinddelingen.

2. Division, der kommanderedes af Generalmajor du Plat med Major E. F. Schau som Stabschef, og hvis Divisionskvarter var Oxlev, havde paa højre Fløj 4. Brigade, Wilster, som nu bestod af 4. Regiment i Frederikstad og 6. Regiment i Hollingsted. Ved Brigaden ansattes til Hjælp for Kommandoen fra midt i Maaneden Kapitajn J. A. F. Hoffmann, der var en Frederikstader af Fødsel og fra første slesvigske Krig bekjendt med Forsvaret af Marskegnene. 7. Batteri, Johansen, som hørte til Artillerireserven, var Brigaden midlertidigt tildelt og laa i Seeth; ogsaa var en Husareskadron tildelt Brigaden. 6. Regiment, hvis Hovedstilling var de 4 Værker Nr. 24, Nr. 25, Nr. 26 og Nr. 27, hvilke dannede et lille Hele for sig, havde et Detachement i Husum og end videre Tropper fremskudte over Bünge til Stapelholm for at obser-

vere Ejderen sammen med andre, udsendte fra Frederikstad. 6. Brigade, Bülow, Stabskvarter Rendsborg Kronværk, bestod af 5. og 10. Regiment, det første øst, det andet vest for Chausséen; 5. Brigade, Harbou, Stabskvarter Krop, af 7. og 12. Regiment, liggende nord for Sorgfloden i de før nævnte Cantonnements, 7. Regiment vestligst med et Detachement i Ervde til Bevogtning af Ejderen. Divisionens to Batterier, 8., Messerschmidt, og 9., Schreiber, vare indkvarterede henholdsvis i Duvensted og Gr. og Kl. Reide, de to Husareskadroner spredte i Brigadernes Cantonnements og ved Ejderbevogtningen.

1. Division, hvis Chef, Generallieutenant G. D. Gerlach, den 3. Januar havde opslaaet sit Kvarter i Brodersby ved Mysunde med Major F. C. Stiernholm som Stabschef, havde 2. Brigade, Vogt, Stabskvarter Ekernførde, saaledes disloceret, at 3. Regiment laa i Kosel, Holm, Kokkendorf og Ekernførde, altsaa i den saakaldte Kokkendorfstilling, og 18. Regiment var fremskudt i et Cantonnement om Marienthal, der strakte sig fra Vindeby til Gr. Wittensee, Harzhof og Altenhof. Af Divisionens Rytteri, et Halvregiment af 4. Dragonregiment, var den ene Eskadron foreløbig tilbageholdt ved Hovedkvarteret i Slesvig for at gjøre Tjeneste som Ordonnanskorps, indtil Ordonanseskadronen var udrustet. Af de to andre var atter en halv tilbageholdt til Tjeneste i Divisionskvarteret i Brodersby, men Resten, $1^1/_2$ Eskadron, laa om Gettorf, midt imellem Ekernførde og Kiel. Fra dette Rytteri og 18. Regiment udsendtes forenede Smaakommandoer til Bevogtning af Ejderovergangene Kluvensiek, Königsförde, Landwehr, Levensau, Knoop og Holtenau. Af 1. Brigade, Lasson, Brigadekvarter Sønder-Brarup, laa 2. Regiment med Stabskvarter Ulsnæs langs Slien og 22. Regiment bag dette med Stabskvarter Christianslyst, bredende sig til Brarup og Bøl. 3. Bri-

gade, Wörishöffer, Stabskvarter Vedelspang ved Langsø, havde 16. Regiment om Tolkskovbygaard op til Strukstrup og 17. Regiment om Farenstedgaard, strækkende sit Cantonnement til Isted og Popholt. Af Divisionens Artilleri laa det fra 3. Division modtagne 10. Batteri, Johansen, i Thorsted bag Slien, det 2., Lunn, var fra Kjøbenhavn kommet til Aabenraa. Men til Sliforsvaret hørte det svære til sammes faste Materiel hørende mobile Batteri, der benævnedes 13. og førtes af Kapitajn J. W. Salto, hvilket laa i Smedeby og Siversted.

4. Division under Generallieutenant Hegermann-Lindencrone, som havde Major i Rytteriet F. J. Heramb til Stabschef og fik Divisionskvarter i Slesvig, bestod af 1. Kavaleri-Brigade, Generalmajor J. J. Honnens, Stabskvarter Slesvig, med 3. og 5. Dragonregiment, hvilke imidlertid endnu laa under Omorganisation syd for Flensborg i Cantonnementer henholdsvis om Satrup og Husby, og af 6. Dragonregiment, det eneste, som var tilstede af 2. Kavaleri-Brigade og laa om Falkenberg samt vest efter om Jydbæk og Sylvested.

Naar hertil føjes, at der var 4 Ingenieurkompagnier i Stillingen, og at et Batteri, det 1., Kapitajn N. P. C. T. Bruus, af de til Artillerireserven hørende, var ankommet, er den mobile Styrke, som havdes i det sydlige Slesvig i den første Halvdel af Januar, angiven. Den faste Artilleribesætning bestod af 4 Fæstningskompagnier, som naturligt sluttede sig til Stillingens 4 udprægede Afsnit: højre Fløj, højre Centrum, venstre Centrum og venstre Fløj. 5. Kompagni besatte Værkerne i Frederikstad, Süderstapel, Husum og Hollingsted, 1. Værkerne fra Hollingsted indtil Nr. 13, den Strækning af Centrum, som skulde underlægges 2. Division, 3. Strækningen fra Nr. 13 til Slien og 6. Mysunde og venstre Fløj.

Betragte vi nøjere Hærens Opstilling i det hele, var

der en Ejder- og en Danevirkelinie, begge faldende sammen i Frederikstad. Udgaaende her fra, finde vi langs Ejderen først 4. Regiment indtil Süderstapel, dernæst 6. Regiment i Norderstapel, derpaa 7. Regiment i Ervde, saa 10. og 5. Regiment paa begge Sider af Rendsborgchausséen, endelig 18. Regiment bag Ejderkanalens Overgange. Langs Danevirkestillingen finde vi fra Frederikstad først 4. Regiment, dernæst 6. til Hollingsted, 8. til Skanse Nr. 13, 3. Division til Slien og til sidst 2. Regiment langs Slien. Mellem Linierne laa 5. Brigade, og bag Danevirkestillingen de 3 holstenske Regimenter, 16., 17. og 22., omgivne rundt om af danske Tropper, i det Hestfolket laa nord og vest for dem. Tonen i de holstenske Afdelinger var ikke forbedret ved, at noget dansk Mandskab var sat ind i Kadrerne blandt Holstenerne. Den 1. Januar, da 16. Regiment skulde marchere fra Flensborg, havde 4 Holstenere nægtet at marschere mod Syd og vare derfor blevne arresterede. Ved andre af Regimenterne forlangte Holstenerne Hjemsendelse, fordi der i Plön var tilstaaet de i 14. Bataillon Tjenende Permission. Den 2. Januar gjorde Overkommandoen Indstilling til Krigsministeriet om Forholdene ved disse Afdelinger og forlangte Holstenerne fjærnede; men det var en Sag, som længe fik vente paa sin Afgjørelse. I øvrigt viste Tonen sig ogsaa daarlig i nogle sydslesvigske Afdelinger, saaledes ved 13. Regiment, som laa i Assens og i Sønderborg, og i 12. ved Rendsborg.

Som det vil ses, var Troppernes Dislokation meget spredt, hvilket dels maatte være saa for Ejderbevogtningens Skyld, men dels ogsaa af Hensyn til Kulden, fordi Train og Forplejning endnu ikke vare komne i Orden. Først i sidste Øjeblik skulde Koncentrationen til Stillingen ske, og for den lagdes der

følgende Plan: Naar 6. Brigade fra Ejderen gik bag Sorgfloden og der var optagen af 5. Brigade, havde de begge — efter Omstændighederne enten efter et Ophold eller strax — at trække sig tilbage til Lille Danevirke, og, hvis de forfulgtes, kun ydende saa megen Modstand, som behøvedes for at sikre Tilbagegangen. Samtidigt skulde 6. Regiment trække sin Styrke fra Stapelholm tilbage til Hollingsted, og 1. Divisions fremskudte Afdelinger, som maatte følge Bevægelsen fra Ejderen til bag Sorgfloden med en tilsvarende Tilbagegang til Mellemrummene mellem Bisten- og Wittensee samt mellem denne og Ekernførde Fjord, havde dernæst at følge den anden Del af Tilbagegangen ved at indtage Kokkendorf- eller eventuelt Mysundestillingen.

Naar 2. Division nærmede sig Danevirkestillingen, paa det sidste Stykke Vej følgende Oxevejens Retning, vilde den finde 8. Regiment og 3. Division opstillede for at optage den, samt 3. Brigade og 22. Regiment, hvilke til den Tid forudsattes reorganiserede, og Rytteriet trukne nærmere til Stillingen, Brigaden og Regimentet til et Cantonnement, hvor fra de kunde være lige nær ved Slesvig og Mysunde, Rytteriet til et Cantonnement bag Centrums højre Fløj for i det Tilfælde, at Frontlinien skulde blive brudt vest paa, at kunne virke i det for Rytteriet gunstige Terrain om Ellingsted eller efter Omstændighederne at kunne beherske det foranliggende Terrain om Jagel, Krop og Reide.

Kaste vi endelig et Blik paa den saaledes besatte Danevirkestilling, finde vi $1^1/_2$ Brigade ved Slien, 5 i Centrum og 1 paa højre Fløj, samt som Reserve, foruden 8. Regiment, 3. Brigade og 22. Regiment, hvilke sidste Afdelinger efter Overkommandoens Bestemmelse kun skulde anvendes til Understøttelse for Sliforsvaret, naar Fjendens Angreb hovedsagelig var rettet paa venstre

Fløj, men ellers skulde være til Understøttelse for Centrum. Ved et Angreb paa Centrum var der saaledes 7 Brigader til Raadighed, hvilke, naar Fløjene ikke samtidigt angrebes, kunde forøges noget. General Wilster kunde nemlig i saa Fald lægge Kommandoen til Hollingsted, lade 4. Regiment udstrække sin Linie og faa 6. Regiment tilovers til en Understøttelse for Centrum. Naar højre Fløj angrebes, vilde Forstærkning altid kunne sendes fra 2. Divisions nærmeste Afdelinger mod Erstatning fra Infanteri-Reserven eller 3. Division. Ved et Angreb paa venstre Fløj havdes 3. Brigade og 22. Regiment samt 8. Regiment til umiddelbar Reserve, men dernæst vilde 3. Division kunne yde den en yderligere Understøttelse, som man i flere Tilfælde bedst tænkte udført ved en Fremrykning syd om Slien paa Flekkeby, da der derved vilde kunne virkes paa den angribende Hærs Tilbagetogslinie.

De Kræfter, som havdes tilstede, vare dog endnu kun svage i Forhold til den udstrakte Stilling. Der vilde ikke kunne opstilles tilstrækkelige Reserver for de enkelte Dele af Linien, og især manglede en Hovedreserve for Stillingen i det hele. Men naar Forstærkningsmændene i Kjøbenhavn vare udrustede, vilde Forholdene bedres. Da vilde 14. Regiment, hvis Kadre var sendt til Kjøbenhavn for at fyldes, og 15. Regiment samt Garden og 13. Regiment indgaa tillige med 8. Regiment i Infanteri-Reserven, som skulde kommanderes af Generalmajor F. W. C. Caroc med Kapitajn af Generalstaben L. E. Fog til Stabschef. Og til denne anselige Forstærkning vilde de manglende Batterier af Artillerireserven, som til Dels alt vare undervejs, og 2. Dragonregiment slutte sig.

For at sikre Koncentrationen og forhindre Fjenden fra en for hurtig Nærmelse, foretoges der ogsaa i Forterrainet en Del Arbejder. I den Henseende var Op-

mærksomheden især fæstet paa Adgangen til Slesvig fra Rendsborg. Sachserne havde paa deres Side af Ejderen anlagt Værker for at kunne afvise danske Forsøg paa at overskride Broerne ved Rendsborg. Noget lignende kunde ikke gjøres paa vor Side, eftersom Terrainet var ugunstig derfor, og en Afspærring ved Palissader var lidet nyttig. Der tænktes derfor paa en Sprængning af Broerne i sidste Øjeblik. En saadan kunde dog ikke forberedes ved Slusebroen i Kronværket, da de danske og tyske Skildvagter her stode ganske nær hinanden, men derimod ved den lange Jærnbanebro, der hvilede paa Pæleaag, hvis Ødelæggelse kunde bevirkes ved Anbringelse af Krudtsække paa Pæleaagene. Da Fjenden, naar en saadan Sprængning foretoges i det afgjørende Øjeblik, i længere Tid vilde være ude af Stand til at føre det holstenske Jærnbanemateriel ind i Slesvig, befalede Overkommandoen, at denne Ødelæggelse skulde forberedes. Der holdtes derfor Sprængningsmidler skjult tilstede paa Trollier i nogen Afstand fra Broen. Nord for Rendsborg undermineredes Jærnbanedæmningen ved Duvensted og forberedtes Afkastelsen af alle Broerne over Sorgfloden. Foran venstre Fløi anbragtes der passive Forhindringer foran Kokkendorf-Stillingen, og Overkommandoen befalede alle Broer paa Chausséen mellem Kiel og Ekernførde forberedte til Afkastning og Chausséen selv gjennembrudt c. 500 Alen syd for Ekernførde. Da denne Chaussée kunde beherskes fra Havet, anmodede Overkommandoen derhos om, at nogle Krigsskibe maatte stationeres i Ekernførde Fjord, hvilket Ønske opfyldtes i Maanedens Slutning, medens derimod Demoleringsarbejderne kun i ringe Grad kunde komme til Udførelse.

Det er allerede nævnt, at Marineministeren ikke saa sig i Stand til at gjøre Vesterhavsflotillen sejlklar, hvad General Wilster i Frederikstad meget ønskede for at

kunne beherske Ejderens Udløb og forhindre Fjenden fra at bemægtige sig Ejdersted. Derimod sendte den Lieutenant P. J. C. Holböll til Fanø, hvor de 8 Kanonjoller vare oplagte, for at overtage Stationen der, og befalede paa Foranledning af Kapitajnlieutenant O. C. Hammer i Vyk, der var Krydstold- samt Fyr- og Vagerinspektør paa Vestkysten og levende interesserede sig for Vesterhavsøernes Forsvar, at Dampskibene „Hammer“ og „Augusta“, som laa i Husum Havn, skulde overføres til Vyk for ikke efter Danevirkestillingens mulige Tab at falde i Fjendens Hænder, hvilken Overførsel dog foreløbig ikke lod sig iværksætte, da de alt vare indefrosne. Tillige blev ved det slesvigske Ministeriums Foranstaltning alle Lodser fjærnede fra Tønning, for at Fjenden ikke skulde drage Nytte af dem. Videre skete der ikke vest paa, thi Overkommandoen viste Vesterhavsøernes Forsvar fra sig, ligesom ogsaa Femerns, til hvilket sidste Krigsministeriet vilde, den skulde afgive et Par Kompagnier. Den vilde ikke svække Hæren ved Detacheringer og foreslog Forsvaret af de nævnte Øer gjort til et Marineanliggende.

Som en Foranstaltning, der havde til Maal at gjøre Fjenden Opholdet mellem Ejderen og Danevirke besværligt, maa det ogsaa nævnes, at Overkommandoen udskrev alt det overflødige Brændsel, Hø og Halm, som fandtes syd for Danevirke. Deraf dannedes der Oplag, som tænktes anvendte til Baal, Lejrstraa m. m. for de danske Tropper, naar Bivuakeringen indtraadte.

Føleligst var i første Halvdel af Januar Mangelen paa Heste og Train. Omtrent Halvdelen af Infanteriets Patronkarrer vare bespændte, og ved Hjælp af de i Holsten og i det sydlige Slesvig udskrevne Heste vare en Del Færdselsvogne, som vare indkjøbte samme Steder, blevne forsynede med Forspand. Ellers skulde Trainet

komme fra Aabenraa, hvor Ritmester Haffner organiserede det. Fremgangsmaaden var den, at Hestene, som udskreves til Trækbrug, førtes af Trainkuske eller privat antagne Personer til Aabenraa, hvor de samledes med de indkjøbte og ligeledes til Aabenraa afsendte Vogne, Seletøjer og Staldrekvisitter og overgaves de Kuske, der skulde føre Kjøretøjerne og ligeledes mødte der. Foruden Aabenraa afgav ogsaa Omegnens Landsbyer midlertidige Kvarterer for den Styrke, som var under Organisation der. Hestene til Rytteriet hentedes af Dragoner, som vare indkaldte til Rytterdepoterne — desværre i et for ringe Antal, da Liniemandskabet ikke var tilstrækkeligt —, og som der fra med Sadeltøj og Rekvisitter afgik til de Steder, hvor Hestene skulde modtages. Her fra rede de til Aabenraa og efter en Dags Hvile til Regimenterne, som imidlertid vare blevne organiserede paa 6 Eskadroner. I Forvejen vare Afgivelserne til 2. Dragonregiment i Nyborg og til Ordonnanskorpset samt Rytteriets Bidrag til Trainet regulerede. Alt, hvad der angik denne Udrustning, var af Krigsministeriet kombineret med megen Tænksomhed, og det skortede ikke Haffner paa administrative Evner, men Udrustningen gik langsomt, uagtet Overkommandoen bad Haffner sende Vogne og Forspand, saa snart de vare i Stand til at gjøre Tjeneste, uden Hensyn til, at de endnu ikke vare i fuld reglementsmæssig Forfatning, og Rytteriet fik først sine udskrevne Rideheste i Slutningen af Januar. Den største Hindring var dog Frosten. Den 12. Januar naaede Kulden 6—7 Grader R. Korsør, Flensborg og Aabenraa Havne vare tilfrosne; en Mængde Heste vare ophobede i Korsør, uden at Transportchefen, Orlogskapitajn Raffenberg, som opholdt sig der, kunde faa dem tilstrækkeligt hurtigt videre.

At den tiltagende Frost forøgede Vanskelighederne ved

en Koncentration til Danevirke, er en Selvfølge. Af den i Følge Generallieutenant Thestrups Initiativ paabegyndte Barakkebygning var en Barakkelejr ved Store Danevirke for 2000 Mand det eneste færdige Resultat. Til den anden lignende Lejr, som var bevilget, var Tømret endnu ikke kommet, ikke engang anmeldt. Overkommandoen drev alvorligt paa Hidsendelse af Byggemateriale, og lod af Tømmer, den selv skaffede til Veje, opføre Bivuakstalde for 800 Heste ved Hesterberg nord for Slesvig samt Træbarakker for Betjeningsmandskabet ved Skanserne og nogle Vagthytter til Brug for Forposterne, naar den Tid kom, at disse maatte udsættes. Derhos rekvirerede den hos Krigsbestyrelsen uldne Tæpper og fik saa mange, at den i Midten af Januar kunde give hver Mand af 3. Division et og til de andre Divisioner og Afdelinger udlevere en Del.

Mest forøgedes ved Frosten Isningsarbejderne. Ingenieurerne fik Befaling til at holde Slien aaben paa de Steder, hvor der var Hovedpassage over den, og i øvrigt at danne en Rende i dens hele Længde og forhindre den fra Tilfrysning ved at bevæge Tømmerflaader i den. Alle Fiskere og Sømænd, som kunde opdrives i vid Kreds, antoges for at anvendes ved dette Arbejde, men der manglede baade Redskaber, navnlig Isøxer og Issave, og kyndige Ledere af slige Arbejder. Om begge Dele bad Overkommandoen i Kjøbenhavn, som og især om en Damp-Isbryder, der vilde være af største Værd. Marinebestyrelsen kunde dog ikke hjælpe og havde navnlig ingen Damper af den ønskede Bygning at yde; derimod fragtede Krigsbestyrelsen gjennem Firmaet Koch & Henderson Dampskibet „Ossian", som førtes til Slien for at bruges som Isbryder.

De Vanskeligheder, som baade Krigsministeriet og Overkommandoen havde at overvinde, vare i alle Ret-

ninger overvældende; men der udfoldedes af begge Myndigheder megen Energi, og Stemningen blandt Tropperne var i det hele taget god. Den smukke Centrumstilling, i hvilken de fleste af Tropperne færdedes, gjorde et mægtigt Indtryk paa dem, og Stillingens Svagheder saas ikke der fra. At Frosten var Stillingens værste Fjende, vidste dog enhver; men alle lagde med største Hengivenhed for den fælles Sag deres Kræfter til for at besejre de Vanskeligheder, den kunde bringe. Naar en enkelt Dag Vejret var mildere, som f. Ex. den 17. Januar, da det pludseligt — desværre kun for en Dags Tid — slog over til 1 Grads Varme, eller naar en stor Vanskelighed var overvunden, som f. Ex. i Slutningen af Januar, da „Ossian" gjennem Isen naaede Slesvig By, læstes Tilfredshed i alles Blikke.

Med Hensyn til Forsvaret af Danevirke var der tidligere lejlighedsvis af Major C. F. N. Schrøder, den Gang han endnu var højstkommanderende Ingenieurofficer i Stillingen, gjort et Forslag, der dog, saa vidt vides, ikke af Ingenieurdirektionen blev sendt frem til Krigsministeriet, men dog har været overvejet. Det bestod i til Fordel for Stillingen at afbrænde Landsbyerne foran samme, som man gjør foran en Fæstning, naar Fjenden kommer, og lægge et nøgent Bælte af 2 à 3 Mils Bredde foran Stillingen. Han mente, at i hvert Fald Landsbyerne Kl. og Gr. Reide, Krop, Jagel, Selk, Lopsted og Fartorp maatte ryddes. Denne Forholdsregel havde hist og her i Hæren nogle Stemmer for sig, ligesom ogsaa den ved Nedrivning af Landsbyer foran Stillingen at vinde Materialier til Barakker; men det kunde ikke let tænkes, at en saadan Forholdsregel vilde have vundet Billigelse paa en Tid, hvor Regeringen af Hensyn til den Skade, som derved voldtes Beboerne, ikke engang satte de vestlige Oversvømmelser fuldstændigt i Værk. Heller ikke var Danevirkestillingen

befæstet tilstrækkeligt til, at den kunde begrunde en saadan Fremgangsmaade. Det var kun en Feltstilling, en præpareret Valplads, men ingen Stilling, som skulde holdes til det yderste. I hvert Fald maatte en slig Forholdsregel først billiges i Kjøbenhavn. De Mezas Myndighed var endnu meget begrænset. Han var kun Chef for Tropperne i Danevirkestillingen. Han kunde ikke engang faa Belejringstilstand indført i Sydslesvig, som han androg om, og uden hvilken han ikke kunde blive Herre over Forbindelserne med Holsten. Heller ikke modtog han politiske Oplysninger, som han udbad sig strax efter sin Ankomst til Slesvig, navnlig for at kunne bedømme, naar Krigen nærmede sig.

Den Maade, hvorpaa den danske Hær voxede frem, dens Stilling og hele Holdning, foruroligede den Forbundshær, som stod paa den anden Side af Ejderen. Den lille sachsiske Styrke, som rigtignok ogsaa var langt borte fra sine Reserver, følte sig pludseligt ængstet ved at staa lige over for den overlegne og stedse voxende danske Hær. Den 6. Januar skrev Hake til Forbundet om sin Stilling og mente Tidspunktet kommet til at tænke paa Forbundstroppernes Sikring, til ikke at lade dem staa som i dybeste Fred lige over for en slagfærdig Hær, men at lægge dem tilbage om fjærnere Centralpunkter. Det forekom ham usandsynligt, at de Danske, naar Slesvigs Okkupation faktisk var besluttet af Forbundet, rolige og i fuld passiv Holdning vilde oppebie de i dette Øjemed opbudte Troppers Overgang over Ejderen, hvorimod han forudsaa, at de vilde benytte Mellemtiden mellem disses Udrykning og deres Ankomst til Ejderen til et offensivt Stød fremad, der i Følge Forholdene næppe vilde blive ugunstigt for dem. Han gjorde tillige opmærksom paa Frosten, som havde tillagt Ejderen. Skanserne, han havde opført, vare betydningsløse,

da de Danske overalt kunde passere Ejderen. Fra et militært Standpunkt betragtet, maatte Rendsborg efter hans Mening rømmes, saa snart de Danske gik frem mod Staden. Han forlangte derfor Bemyndigelse til, saa snart Forholdene bleve alvorligere, at maatte trække de i Lübek og Hamburg værende Reservebrigader til sig og, efter at have rømmet Rendsborg og Kiel, samle hele Korpset i Neumünster eller Nortorf.

Men Forbundet havde da andet at gjøre end at tænke paa Hake. Forholdene i Tyskland vare komne til en Krise. Da Mellemstaterne ikke vilde gaa ind paa Østerrigs og Preussens Forslag, særligt fordi det indeholdt en Anerkjendelse af Londontraktaten, gave disse Stormagter tydeligt til Kjende, at de ikke kunde underordne sig Forbundet, hvis dets Beslutning gik deres Forslag imod. „Det tyske Forbund", skrev Rechberg den 10. Januar til Bayern, „staar fuldkomment frit lige over for Londontraktaten. Ingen forlanger, at Forbundet skal tiltræde den. Men Østerrig og Preussen have anerkjendt den, og Forbundet har ikke Ret til at forhindre dem i at opfylde, hvad de have lovet som Medlemmer af den evropæiske Folkefamilie." „Kong Christian IX", tilføjede den østerrigske Minister, „har ikke besteget Tronen i Følge Londontrakten, men i Følge den af Frederik VII i Egenskab af holstensk Hertug og tysk Forbundsfyrste lige saa vel som i sin Egenskab af Konge af Danmark udstedte og af saa vel tyske som danske Ministre kontrasignerede Tronfølgelov. Forbundet har aldrig protesteret mod denne Lov, men har udtrykkelig, efter at Londontrakten var afsluttet, den 29. Juli 1852 anerkjendt Kundgjørelsen af 28. Januar 1852, som havde det Maal, at sikre det danske Monarkis Sammenhold i dets Helhed. Exekutionen i Holsten er bleven til en forbundsstridig Okkupation af Landet. Østerrig vil ikke med-

virke til dennes Opretholdelse, saa lidt som til en maskeret Erobring af Slesvig. Det Forslag, Østerrig og Preussen anbefale, er den yderste Grænse, hvor til man kan gaa med Forbundsexekutionernes defensive Karakter for Øje."

Dette var Tale for døve Øren. Ophidselsen voxede, og da østerrigske Furerer kom til Byerne for at forberede de østerrigske Troppers Jærnbanefart gjennem Landet, mødte de en saadan Modtagelse, at Østerrig trak dem tilbage. Da Preussen og Østerrig den 11. Januar utaalmodigt forlangte deres Forslag fremmet. faldt det ved Afstemning den 14. med 11 Stemmer mod 4; men de to Magter erklærede derpaa strax, at de vilde tage Sagen i deres egne Hænder og, uafhængigt af Forbundet, som Stormagter stille de samme Fordringer i Kjøbenhavn, som de havde foreslaaet i Forbundet. Allerede var der sendt den preussiske og den østerrigske Gesandt i Kjøbenhavn Udkast til en Fællesnote, som skulde anvendes, naar Øjeblikket kom. Den overleveredes alt den 16. og gik ud paa, at Gesandterne skulde forlade Kjøbenhavn, naar ikke den Erklæring var tilgaaet dem i Løbet af Dagen den 18., at Fællesforfatningen var tagen tilbage.

Havde det været galt før i Tyskland, blev det værre nu. Bayern, Sachsen, Würtemberg, Baden, Hessen-Darmstadt og flere Magter protesterede strax. En Del af Staterne begyndte at mobilisere; men Preussen besvarede dette med at give de 7 Korpser, som ikke vare mobiliserede, Ordre til Krigsforberedelse. En Adresse, som vedtoges paa en Folkeforsamling i München, talte om den Strøm af Begejstring, som vilde gjennemfare de tyske Lande, naar Bayerns Konge med sine Forbundne vilde sende en Troppemagt til Hertugdømmerne for at beskytte Hake mod Stormagterne.

Uagtet Østerrig og Preussen den 19. gave en beroligende Erklæring til Forbundet, og Bismarck i en Cirkulærdepeche til de tyske Regeringer aabenbarede, at man ikke maatte tro, at de tyske Stormagter tilsigtede den hidtidige Tilstands uforandrede Vedbliven, men vilde have et rigtigt Slesvigholsten, med Rendsborg som Forbundsfæstning og Kiel som Frihavn, i Personalunion med Danmark, og det sidste endda kun, hvis Arvespørgsmaalet, som han ønskede grundigt undersøgt, virkelig skulde blive afgjort til Gunst for Christian IX, voxede Forbitrelsen. Det bidrog heller ikke til at dæmpe den, at Bismarck samtidigt med sin Cirkulærdepeche havde rettet en Anmodning til Hake om uden videre at stille sig under Wrangel, hvad hin afviste med Uvilje og fik Forbundets Tak for.

Allerstørst syntes Bestyrtelsen at være i Preussen. I Berlin forkastede Deputeretkamret med 275 Stemmer mod 51 Bevilgelsen af de Penge, hvorfor der skulde føres Krig, og erklærede at ville med alle til Raadighed staaende Midler modsætte sig en Politik, som svigtede Tyskland og misbrugte Preussens Stormagtstilling. Men Bismarck svarede ikke uden Højhed: „Dersom Folket tænkte og følte som I, saa vilde det være ude med Preussen; men lykkeligvis er det ikke Tilfældet. Den kongelige Suverænitet er endnu den Bronceklippe, hvorom Friedrich Wilhelm I talte. Den danner Historiens, Ærens, Magtens og den preussiske Forfatnings Basis. I formaa ikke at omstyrte den ved Eders Nationalforening, ved Eders Resolutioner og Eders liberum veto.“ Derpaa sluttede Bismark pludseligt Sessionen, forkastede Budgettet i den Form, hvori det var vedtaget af Kamret, lod det approbere af Kongen i den Form, i hvilken det var forelagt af Regeringen, og med gigantisk Kraft førte han det noget ængstede Østerrig med sig tværs over den

begyndende Borgerkrig i Tyskland og den voxende Gjæring i Preussen mod Danmark, fra hvem det afslaaende Svar var givet den 18. Januar.

Med Hensyn til dette Svar havde Lord Russell givet den danske Regering et Raad. Han havde den 13. tilkjendegivet Sir A. Paget, at, dersom der enten fra Forbundet eller fra de tyske Stormagter indløb en Opfordring til Forfatningens Tilbagetagelse, burde Regeringen erklære sin Beredvillighed til at sammenkalde Rigsraadet og forelægge det Sagen. Regeringen var villig dertil, naar den havde Vished for, at den derefter kunde vende tilbage til en paa Aftalerne 1851 og 52 bygget Helstatsordning; men under en Samtale, som Monrad i Anledning af Opfordringen havde med den østerrigske Gesandt, Friherre Brenner, lagde denne ikke Skjul paa, at Østerrigs Hensigt var i Steden for Forfatningen af 18. November at fremskaffe et Slesvigholsten, staaende i samme Forhold til Kongeriget, som Norge til Sverig.

Følgen af denne Samtale blev, at der foreløbigt paa den kollektive Note gaves et Afslag, der dog kun var begrundet paa, at den korte Frist ikke tillod Regeringen at gjøre de nødvendige Forberedelser til at bevirke Forfatningens Tilbagetagelse ad lovlig Vej. Det maa her tilføjes, at Gesandten bestyrkede den Tro hos Regeringen, at der maatte komme et bestemtere formuleret Ultimatum senere, og at han ogsaa godkjendte den almindelige Opfattelse den Gang, at Stormagternes Opfordring egentlig kun var et Paaskud for af komme til Ejderen og kue Revolutionen i Holsten.

Hvad der senere fra Regeringens Side skete i politisk Retning, skal senere blive fortalt, men først skal det her meddeles, hvad Opfordringen i militær Henseende gav Anledning til.

Fra Berlin var der paa den Tid som en Hemmelighed

udspredt Efterretninger ikke blot til os, men til andre Regeringer, om, at den preussiske Hær ikke kunde blive færdig før til den 15. Februar. Da dette kunde være en Snare, for at man kunde overraske os og Evropa, paalagde Regeringen Krigsministeren at sørge for, at Hæren blev fattet paa Angreb.

Den 22. Januar udfærdigede derfor Krigsministeren følgende Skrivelse til General de Meza:

„Ministeren har ikke villet undlade at gjøre Overkommandoen bekjendt med den Forandring i den politiske Stilling, som er indtraadt ved de tyske Stormagters seneste Forlangender om Tilbagetagelsen af Forfatningen af 18. November, og det af Regeringen derpaa givne afslaaende Svar. Medens der nemlig hidtil ikke har været Grund til at vente Fjendtlighedernes Begyndelse uden forudgaaet Krigserklæring, tør Regeringen ikke længere med Sikkerhed stole paa, at en saadan vil blive given, i det de nævnte Stormagter muligen kunne betragte det gjorte Forlangende som et Ultimatum, skjønt det ikke er betegnet som saadant, og begynde Krigen, saa snart de fornødne Stridskræfter ere blevne samlede syd for Ejderen.“

„I det Ministeriet henleder Overkommandoens Opmærksomhed paa foranstaaende, maa det dog tillige udtale, at det paa Grund af de betydelige Forberedelser, som fra Modstanderens Side maa træffes, forinden Krigen kan begyndes, ansér det for umuligt, at et Angreb kan finde Sted inden denne Maaneds Udgang.“

Men de Meza havde endnu ikke faaet sin Stilling og Myndighed ret bestemt, og det kunde ikke opsættes længere. En Instrux for ham var under 11. Januar indstillet til Kongen og den 13. approberet, men hidtil ikke afsendt. Den afsendtes først den 22., altsaa samtidig med ovennævnte Skrivelse, og var vildledende, fordi de

evropæiske Forhold, som Instruxen havde haft for Øje, alt nu havde veget Plads for andre. Den lyder i sin Helhed saaledes:

„Hs. Majestæt Kongen har i Følge Krigsministeriets derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling under 13. d. M. allerhøjst approberet, som følger:“

„Den kommanderende General for den aktive Armé tildeles følgende Instrux:“

„Under den aktive Hærs Overkommando henhører, foruden samtlige Tropper, der udgjøre denne Armé, tillige alle Militæretablissementer i Hertugdømmet Slesvig og alle derværende i Armeens Tjeneste ansatte Personer.“

„Saa længe den nuværende faktiske Exekutionstilstand i Holsten vedvarer uforandret, bliver det Opgaven at bevogte Grænselinien mod Holsten, der dannes af Kanalen og Ejderen, ved Osterrade-Distriktet af den gamle Ejder. Overskridelsen af den saaledes betegnede Linie enten ved regulære Forbundstropper eller ved Friskarer tilbagevises, i fornødent Fald med Magt.“

„Indtræder en virkelig Krigstilstand, bliver Danevirkestillingen fuldstændigt at besætte. Af det foran denne liggende Land hævdes kun, hvad der er nødvendigt for Stillingens Sikring, og hvad der i øvrigt uden uforholdsmæssig Fare og Besvær kan holdes besat.“

„Hvor vidt vi skulle drive Stillingens Forsvar, er det umuligt forud bestemt at afgjøre, og det maa i hvert enkelt Tilfælde blive den kommanderende Generals Sag at fatte Beslutning herom i Overensstemmelse med Begivenhedernes Gang. Til Vejledning i denne Henseende skal Ministeriet gjøre opmærksom paa, at saa stor Interesse det end maa have at beskjærme Landet mod fremmed Vold og derved kun at vige tilbage efter en afgjørende Kamp, saa er det dog under de for Haanden værende politiske Forhold af endnu større Betydning, at

det kommende Foraar finder os i Besiddelse af en dygtig og slagfærdig Hær. Kampen i Danevirkestillingen bør altsaa ikke føres saa vidt, at Hærens Tilværelse som Hær kompromitteres, hvad der ogsaa følger ligefrem deraf, at vi bag denne Stilling have en anden Forsvarslinie i vore Flankestillinger, og at vi til disses Besættelse kun kunne gjøre Regning paa den samme Hær, som kæmper ved Danevirke."

„I det Ministeriet saaledes har fremhævet Vigtigheden af, at Kampen i Danevirkestillingen ikke koster os uforholdsmæssig meget, skal det paa den anden Side ogsaa fremhæve, at herved ikke tages noget Hensyn til det i Stillingen værende Materiel. Kan dette i Tilfælde af Tilbagetog medtages og bringes i Sikkerhed, er saadant at foretrække, men det er af langt større Vigtighed, at Positionsskytset er tilstede i det afgjørende Øjeblik, da dets kraftige Benyttelse i høj Grad kan bidrage til at bestemme Dagens Skæbne. Hensyn til dette Materiel maa altsaa ikke komme i Betragtning ved Afgjørelsen af Spørgsmaalet, om Stillingen skal rømmes eller yderligere forsvares."

„Et Punkt, der spiller en vigtig Rolle i Forsvaret, er Oversvømmelserne i Stillingens højre Fløj. I hvilken Udstrækning disse til enhver Tid blive at etablere, maa det være Overkommandoens Sag at afgjøre, og Ministeriet skal i denne Henseende kun udtale, at det er overbevist om, at et i sine Følger saa overordentlig kostbart Forsvarsmiddel som Indladelsen af Havvandet over frugtbare Egne vil blive anvendt med forstandig Økonomi."

„Afslaas et alvorligt Angreb paa Stillingen, bør den vundne Fordel forfølges i saa stor Udstrækning som muligt og tilraadeligt. Grænselinien mellem Hertugdømmerne er i denne Henseende uden Betydning, og kun de militære Hensyn maa være ledende. Fører et An-

greb derimod til et for os uheldigt Udfald, saa at Stillingen ikke længer kan holdes, maa de enkelte Dele af Forsvaret saa vidt muligt bevæge sig tilbage efter forud angivne Retrætelinier. Ogsaa her maa det i det foregaaende antydede Hovedformaal blive det bestemmende, og saaledes den paa Halvøen tilbageblivende Styrke muligvis gives en snævrere Begrænsning, end man under andre Forhold maatte anse rigtigt."

„Ministeriet har i det foregaaende stærkt fremhævet Vigtigheden af at kunne gaa Foraaret i Møde med en dygtig og slagfærdig Hær. Elementerne hertil ere allerede tilstede, og Ministeriet vil sørge for, at de stadig fuldstændiggjøres. Det er nu Overkommandoens ansvarsfulde Hverv at drage Omsorg for, at Gjennemførelse af alvorlig Disciplin gjennem alle Grader og klog Benyttelse af Tiden til Sammenarbejdning af de enkelte Afdelinger og til yderligere Uddannelse, navnlig af det yngre Befalingspersonale, kan bringe os Maalet saa nær som muligt."

„Hvilket saaledes meddeles Armeens Overkommando til fornøden Efterretning."

Som det vil ses, udvikledes der ikke i denne Instrux, uden højst flygtigt, nogen Forsvarsplan. Ogsaa underlagdes kun Militæretablissementerne i Slesvig de Meza; ikke Fredericia eller Etablissementerne paa den fjærnere Krigsskueplads. For Hæren stillede der sig imidlertid et andet Arbejde i Udsigt, end det i Instruxens sidste Stykke forudsatte fredelige.

Der var overordentlig meget at gjøre for at faa Hæren nogenlunde i den Stand, som var tilsigtet; men et Held var det, at Flensborgs og Aabenraas Havne bleve aabne, og at Dampskibsfarten atter fik fri Gang. Frosten blev lidt mindre stræng i Maanedens sidste Halvdel, og paa Grund af Regn blev Isen paa Ejderen usikker. Den 28. Januar kom „Ossian" gjennem Slien

til Slesvig. Den Dag var Renden færdig i hele Sliens Længde, 50 Alen bred. Fra Marineministeriet sendtes paa hin Tid Kanonbaaden „Willemoes“ til Slien og Skruekorvetten „Thor“ samt Skonnerten „Esbern Snare“ til Ekernførde. Den første, der fik Station ved Maesholm med den Opgave, at forhindre en Overgang mellem Sliens Munding og Rabølsund, erholdt fra Overkommandoen tillige den Opgave, at holde Sliens Rende opiset til Mysunde. Men i Følge Marineministeriets Ordre skulde den forlade det snævre af Slien, naar Fjendtlighederne begyndte, da det tynde Materiale, hvoraf den var bygget, og Maskineriets Placering vilde udsætte den for Tilintetgjørelse af selv det letteste Feltartilleri.

Som Følge af Krigsministeriets Skrivelse om Muligheden af et forestaaende Angreb, gav Overkommandoen 2. Division Bemyndigelse til at gjøre Opstillingen lettere ved Ejderen, til at trække 6. Brigade bag Sorgfloden, kun efterladende et Kompagni i Rendsborg Kronværk og Rytteri til Observation af Ejderen. Dette udførtes saaledes, at de 3 Divisionen tildelte Husareskadroner, hvoraf den ene for en Tid havde været 4. Brigade overladt, samledes i Terrainet mellem Sorg og Rendsborg, og at der foruden et Kompagni i Kronværket ogsaa opstilledes et nordligere, medens 6. Brigades Gros blev trukket sammen i det af 5. Brigade forud belagte Cantonnement, som derfor udvidedes noget mod Øst. For det fremskudte Kompagni i Rendsborg indrettedes der en Vognpark af rekvirerede Vogne, hvor paa det i Angrebstilfælde hurtigt kunde komme bort. Samme Forholdsregel toges ved 1. Division, hvor der nu ved alle Fodfolkdetachementer langs Ejderen fandtes lignende Parker.

Det blev nu i højeste Grad nødvendigt, snarest muligt at faa Kommunikationer i Danevirkestillingen, navnlig med Egnen bag ud, for at ikke Hæren, naar den kom

sammen, skulde sidde fast i Stillingen. Der var alt truffet Forholdsregler til en Jærnbanestations Oprettelse ved Lille Danevirke, hvilken nu paa Grund af de overvældende Forhold ikke kom til Udførelse. Krigstelegrafen var kommen, efter undervejs i Aabenraa at have gjort sit store Train bespændt. Den havde overtaget alle Stationer undtagen Rendsborg Kronværks, der holdtes betjent af Statstelegrafen. Al mulig Arbejdskraft kastedes nu paa Tilvejebringelsen af Kolonneveje bag ud. Det fastsloges, at under en eventuel Retræte skulde 3. Division benytte Chausséen, 2. Divisions 5. og 6. Brigade Oxevejen og de vest for den under Arbejde værende Kolonneveje fra Skanse Nr. 16 over Bollingsted til Eggebæk og fra Ellingsted over Jydbæk til Jærnbanen, ligesom at 1. Division skulde benytte Hovedvejene gjennem Angel og 4. Brigade dem vest for Trenen. De nævnte Kolonneveje bleve desværre ikke færdige; derimod blev dette Tilfældet med en, som Overkommandoen forsynligt havde beordret anlagt vest om Flensborg, for at gjøre en Retræte gjennem denne By mulig uden den Standsning, som vilde opstaa, naar en hel Hær skulde benytte en Bys eneste Hovedgade. Det maa her bemærkes, at Overkommandoen ogsaa henledte Ministeriets Opmærksomhed paa Befæstelsen af Holdnæs som et maaske nødvendigt Retrætepunkt (da Befæstningerne ved Sliens Munding ikke vare komne i Stand) for en Del af Sliens Besætning, omtrent et Regiment og nogle Kanoner, og anbefalede det at sørge for, at der fandtes Skibe baade der og i Flensborg Havn, paa sidstnævnte Sted for Materiellets Skyld. Med Hensyn til Artilleriet meddeltes det Vedkommende, at der intet Hensyn maatte tages til, om Kampen i Danevirkestillingen kostede os Artilleriet i Skanserne; dog gjordes Artillerikommandoen opmærksom paa, at dersom der forud kunde træffes For-

anstaltninger, som, uden at virke skadeligt for Hærens Bevægelser, skulde kunne bidrage til muligvis at lette Tilbageførelsen af Materiellet, vilde Overkommandoen imødesé Artilleriets Forslag derom.

Men mest paatrængende af alt blev dog nu de holstenske Afdelingers Forvandling til danske. Krigsministeriet havde strax bifaldet Overkommandoens Ønske og alt under 5. Januar indstillet det til Kongen med den Bemærkning, at det holstenske Mandskab enten maatte indsættes i egne Afdelinger til Garnisonstjeneste eller hjempermitteres, hvilket sidste det tilraadede, ligesom det samme nogle Dage efter indstilledes for Lauenburgernes Vedkommende. Det sidste bifaldtes den 10. og udførtes strax; derimod havde Kongen Betænkeligheder ved at sanktionere Indstillingen for Holstenernes Vedkommende, da efter hans Opfattelse overvejende Grunde talte for det første Alternativ. I denne Retning faldt der saa Resolution den 12.; det bestemtes heri, at de enkelte i Artilleriet, Ingenieurtropperne og i andre lignende Korpser tjenende Holstenere skulde sendes til Fredericia, men at Infanteristerne skulde indlemmes i Garnisonsafdelinger i Kjøbenhavn og maaske i Nyborg. En Garnisonsbataillon i Kjøbenhavn var alt oprettet i December under afskediget Oberstlieutenant F. A. Gosch. I denne, bestemtes det, at Holstenerne skulde indtræde; men først oppebiedes Forstærkningsmændenes Udrustning, da Erstatningen til de holstenske Batailloner skulde tages af disse. Som alt fortalt, vare Forstærkningsmændene indkaldte til den 14. og 18. Januar. Leveringerne til dette Mandskabs Beklædning vare først lovede den 24., men Krigsbestyrelsen havde indkaldt Folkene i saa god en Tid, fordi den haabede, at nogle af de bestilte Gjenstande vilde indkomme tidligere end lovet. Den havde ikke villet, at nogen Tid skulde gaa tabt, og saa

snart der var tilvejebragt en Del Udrustningssager, var ogsaa i samme Nu et lignende Antal Mand marchefærdigt. Der leveredes dem imidlertid Geværer, hvis Brug de ikke kjendte, og Udrustningen var i det hele mangelfuld. I Steden for Vaabenfrakke maatte største Delen af dette Mandskab nøjes med en islandsk Trøje, som imidlertid, da om Vinteren efter en uheldig indført Skik Kappen altid bares paa, ikke var til saa stor Ulempe, som at Kappen forfærdigedes af lyseblaat Tøj, altsaa afstikkende fra Hærens sædvanlige Farve. Men Krigsbestyrelsen mente, at Overkommandoen senere kunde ombytte Klædningsstykkerne, saaledes at nogle Afdelinger fik lutter lyse og andre lutter mørke Kapper. Først i Slutningen af Maaneden blev Krigsministeriet i Stand til at sende dansk Mandskab til de holstenske Regimenter. Ombytningen skete da saaledes: Den 26. Januar afmarcherede fra Cantonnementet nord for Danevirke 16., 17. og 22. Regiment til et Cantonnement om Lyksborg, hvor Chefen for 3. Brigade, Oberst Wørishøffer, under hvem 22. Regiment paa denne Tur kom til at staa, opslog sit Kvarter. Den 27. indskibedes Holstenerne, hvem der ikke forud var meddelt noget om Øjemedet med Marchen, paa Fartøjer, som i den Anledning vare komne fra Kjøbenhavn, nemlig „Dania“ og „Gejser“ under Eskorte af Skruekorvetten „Hejmdal“, og den 29. gik 22. Regiment igjen tilbage til Stillingen, medens 16. og 17. først oppebiede det danske Forstærkningsmandskab, der skulde indlemmes i dem, med hvilket de retournerede den 31. Om den Regulering af Beklædningen, navnlig Ombytning af Kapper, som Overkommandoen var anmodet om at foranstalte, kunde der selvfølgelig nu, Dagen før den 1. Februar, ikke være Tale. En hel Omklædning, med Tilpasning, Omstempling og Bogføring og uden Reserve-

beholdning, var simpelt hen umulig paa offentlig Vej i Sne og Uføre.

Alt før de nævnte Regimenters Omdannelse var ogsaa 15. Regiment paa Sjælland blevet forsynet med udelukkende kongerigsk Mandskab og var afsendt til Als, hvor den ene Bataillon af 13. Regiment endnu laa, medens den anden var sendt til Fredericia. Fra Als satte 15. Regiment sig i Marche til Danevirke for at indlemmes i Infanteri-Reserven. Det hidtil ikke anvendte Forstærkningsmandskab i Kjøbenhavn afgik derefter daglig til Hærens øvrige Afdelinger i saa store Partier, som Marinen under de vanskelige Vejrforhold og med dets indskrænkede Tranportmidler kunde overføre ad Gangen. Den 30. Januar afgik der saaledes fra Kjøbenhavn 382 Mand til det slesvigske 10. Regiment, den 31. 701 Mand til det tidligere holstenske 22. Regiment; men da Danevirkes Rømning besluttedes, var der endnu 5000 Forstærkningsmænd paa Sjælland, hvis Overførsel til Hæren ved de efter Rømningen indtraadte Forhold yderligere vanskeliggjordes, saa at de sidste først kom afsted den 20. Februar.

Nogen aldeles bestemt Overbevisning om, at det vilde komme til Krig, havde Regeringen ikke, og der var ogsaa fra de ikke-tyske Stormagters Side Bestræbelser i Gang for at hindre det tyske Overfald paa Danmark.

Strax efter, at de tyske Stormagters Erklæring i Forbundsforsamlingen var bleven bekjendt, paalagde Lord Russell den engelske Gesandt i Wien i de alvorligste Udtryk, om fornødent til selve Kejseren, at gjøre opmærksom paa det uregelmæssige og farlige i at tage Dele af et uafhængigt Rige i Besiddelse som materielt Pant paa Fordringer, der naturligt burde gjøres gjældende ad Underhandlingers Vej, forlangte dernæst af

Østerrig og Preussen en udtrykkelig Deklaration om, at de vilde opretholde Danmarks Integritet, og udsendte endelig den 18. December 1863 til alle Londontraktatens Magter den bekjendte Depeche om Samstemning og Samvirken for at opretholde Londontraktaten og det danske Monarkis Integritet. Paa samme Tid opfordrede han paa det indstændigste Danmark til ikke at opsætte Tilbagetagelsen af Forfatningen for Slesvigs Vedkommende og til i det Øjemed at indkalde Rigsraadet uopholdeligt, samt anmodede Rusland, Frankrig og Sverig-Norge om at presse paa Danmark i samme Øjemed.

Lord Russells Note om Samstemning og Samvirken, som var sendt ogsaa til de tyske Magter, var alt for ubestemt til at kunne afværge Krigen. Ingen forstod, hvad han egentlig mente med Udtrykkene, nogle spurgte rent ud, om det var Meningen, at der af de ikke-tyske Magter burde ydes Danmark materiel Hjælp mod de tyske Magters Hensigter; men Lord Russell vidste intet andet Svar at give derpaa, end at slig Hjælp kun skulde ydes, naar Danmarks Integritet var truet. Naar Tyskland kun forlangte Opfyldelse af Løfter, givne i 1851 og 52, og Danmark nægtede at opfylde dem, mente han ikke, at der skulde ydes Danmark Hjælp. Bismarck fik den Opfattelse, at Englands Regering vilde tilfredsstilles, naar den fik den æskede Erklæring om, at de tyske Magter vilde opretholde Danmarks Integritet, hvilket han ikke var uvillig til at love; men for at sikre sig Fremtiden, lod han den preussiske Gesandt i London gjentage for Lord Russell den tidligere Paastand, at Krig hæver alle Traktater, og at Preussens Holdning lige over for Londontraktaten derfor maatte afhænge af, om Danmark modtog Panttagelsen uden Kamp.

Lord Russell blev dog ikke træt af at henvende sig til de tyske Magter baade med nye Forslag og med

Trusler og at opfordre Frankrig, Rusland og Sverig-Norge til at støtte sig i Bestræbelserne for at forhindre Krigens Udbrud.

Den danske Regering gik nu til den yderste Indrømmelse. Endnu samme Dag, det afslaaende Svar var givet paa den kollektive Note, gik Monrad til den engelske Gesandt og havde en Samtale med ham om Englands Ønsker med Hensyn til Forfatningen. Det maa bemærkes, at den danske Regering ved den Erklæring, som Monrad den 3. Januar havde givet Lord Wodehouse, følte sig forpligtet til ikke at foretage noget som helst Skridt til Fællesforfatningens Iværksættelse, altsaa ogsaa til ikke at skride til Valg. Sir A. Paget havde i den Henseende telegraferet til den engelske Gesandt i Berlin med Spørgsmaal, om de tyske Magter vilde have noget imod, at Rigsraadet sammenkaldtes, naar det var for at opnaa Forfatningens Tilbagetagelse, og den 10. Januar faaet et for ham tilfredsstillende Svar, men selvfølgelig var dette ikke nogen tilstrækkelig Garanti for den danske Regering. Det, som England nu ønskede, var imidlertid kun en Erklæring fra den danske Regering om, at den var beredt til at skride til Valg, saafremt Modparten tillod det.

Monrad mente, at der maatte komme et Ultimatum, hvoraf man kunde se, hvad Østerrig og Preussen egentlig fordrede. Sir A. Paget delte denne Anskuelse, men troede, at naar den kollektive Note havde givet en Frist af 48 Timer, vilde et Ultimatum kun indrømme 24 Timer. Han bønfaldt derfor Monrad om at gjøre Indrømmelsen strax paa en Tid, hvor den vilde faa den største Indflydelse paa Situationen i det hele.

Monrad gav nu efter. Han tog et Papir ud af sin Tegnebog og oplæste af samme følgende Udkast til en Erklæring:

„Den danske Regering er villig til at sammenkalde Rigsraadet for at forelægge det et Forslag til at tage Forfatningen af 18. November tilbage og erstatte den med en Ordning af Monarkiet, grundet paa Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 og udarbejdet under de venskabelige Magters Avspicier. Naar dette Tilbud er modtaget, vil Regeringen strax skride til Valg.“

„Regeringen forpligter sig til at anvende al Umage og øve hele sin Indflydelse for at faa Forslaget vedtaget af Rigsraadet; den vil gjøre dets Vedtagelse til et Kabinetsspørgsmaal. Dersom Regeringens Hensigt ikke lykkes og dens Forslag forkastes, vil den ved at nedlægge sine ministerielle Funktioner fuldføre den Forpligtelse, som ikke Kongen, men den har paataget sig lige over for Udlandet.“

Sir A. Paget, som opmærksom hørte efter og fik Oplæsningen gjentagen, fandt Udkastet omtrent tilfredsstillende, men havde dog imod, at man af Ordene, som de stode, kunde faa det Indtryk, at den nye Organisation vilde blive afhængig af Rigsraadets Afstemning. Da dette ikke var Monrads Mening, i det han gik ud fra, at Regeringen paa en eller anden Maade kunde opnaa en Myndighed til at sætte den nye Forfatning i Kraft i Steden for Forfatningen af 18. November, uden at det vilde være nødvendigt at lade Rigsraadet stemme om den, foretoges der den 19. efter Forhandlinger mellem Quaade og Paget en Redaktionsændring, som udelukkede enhver Tvivl.

Nu var Paget fuldkommen tilfredsstillet. Dagen efter, den 20., meddelte Monrad i Rigsdagen under Adressedebatten, at det, som det for Øjeblikket drejede sig om, var Forfatningens Tilbagetagelse. Han erklærede, at det kunde ske enten ved et Statscoup eller ad forfatningsmæssig Vej, at det var muligt, at den første Maade kunde komme under Overvejelse og træde frem

i en fristende Skikkelse for dem, der havde Ansvaret for, at ikke Land og Folk gik til Grunde, men at Hs. Majestæt Kongen ikke vilde bukke under for denne Fristelse, der overhovedet endnu ikke var tilstede, og at Forandringen vilde ske ad Lovens Vej. Ved denne Lejlighed udhævede Monrad skarpt, at det ved Vedtagelse af Forfatningen af 18. November udtrykkeligt var udtalt baade af Conseilpræsidenten og af Ordføreren, at man ved samme ikke vilde bortskære Muligheden af Holstens Gjenoptagelse i de andre Landsdeles konstitutionelle Forbindelse. Den 21. udgik der dernæst til det engelske, russiske, franske og svenske Hof Depecher, i hvilke deres bona officia paakaldtes lige over for Preussen og Østerrig. Det hed i samme, at den danske Regering var villig til at sammenkalde Rigsraadet for at forelægge det et Forslag til at tage Forfatningen tilbage, og at samtidigt denne Forfatning vilde blive erstattet med en Tingenes Orden, der stemmede med Bestemmelserne i Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 efter den Fortolkning, som disse Bestemmelser forud vilde have faaet i Forhandlinger under de fremmede Magters Avspicier.

Man faar det Indtryk, at Monrad var beredt til at give efter lige til den yderst mulige Grænse. Hidtil havde han gjort, hvad England fordrede. Der var ingen i Evropa, som ikke havde den Opfattelse, at det nu var Lord Russell, som havde Ordet.

Lorden foreslog ogsaa i Berlin og Wien, at der indrømmedes Danmark en 6 Ugers Frist fra 1. Februar af til at tage Forfatningen tilbage; Frankrig og Rusland sluttede sig velvilligt dertil; men de tyske Stormagter afviste Forslaget. Bismarck fandt Situationen for gunstig til at standse; Grev Rechberg, som maatte følge Trop, sagde til den engelske Gesandt i Wien, at der kun var

ét Middel til at forebygge Indfaldet i Slesvig: Danmark maatte indføre en Slags Belejringstilstand i Slesvig, som satte Forfatningen midlertidig ud af Kraft for dette Hertugdømme.

De tyske Tropper vare da i Bevægelse. Deres Marcher vare begyndte den 19., Dagen efter, at det afslaaende Svar var givet i Kjøbenhavn, og fortsattes uden Hensyn til den lidenskabeligt ophidsede Stemning i Tyskland, der vilde have Gjennemmarchen gjennem de mindre tyske Magters Territorium forment Stormagternes Hære. Østerrig gik af Vejen for Bayerns og Sachsens Nægtelse, sendte to Generalstabsofficerer til Berlin for at udkaste nye Planer for Transporten, saaledes at den blot kom til at gaa gjennem Preussen. Det blev bestemt, at Østerrigerne ved Hjælp af 42 Jærnbanetog skulde føres gjennem Mähren over Breslau til Berlin og der fra videre til Hamburg, hvor Brigaden Gondrecourt alt var. Af den preussiske Reservehær var den 6., brandenburgske, Division med Undtagelse af den Brigade, som var i Lübek, alt koncentreret i Priegnitz, den nordligste Del af Provinsen Brandenburg, og Gardedivisionen var indrykket i de af 6. Division forladte Kvarterer om Berlin. Disse Tropper havde kun Mecklenburg at passere for at komme til Holsten. Derimod maatte 13., westphalske, Division, der laa om Minden, gjennem Hannover, som ogsaa vilde forbyde den Gjennemmarchen, ligesom man i Frankfurt og Sachsen tænkte paa i det hele at forbyde Tropperne Gjennemmarche gjennem det af Forbundet besatte Holsten. Hannover faldt dog til Føje, og i Holsten indskrænkedes Modstanden til Protester, afgivne til de første Tropper, som kom, og Uvillighed til at gaa dem til Haande ved Indkvartering og sligt.

Transporterne og Marcherne begyndte samtidigt fra

Minden, Priegnitz og Wien-Ungarn. De westphalske Tropper benyttede Jærnbanen til Hamburg, hvor fra de, efterhaanden som de kom, gik over Isen paa Elben og videre til Pløn, hvor hen Brigaden Canstein den 22. marcherede fra Lübek, og hvor hen Tropperne fra Priegnitz bevægede sig gjennem Mecklenburg. Den 22. var Friedrich Carls Hovedkvarter opslaaet i Pløn, hvor nogle Dage efter hele hans Korps var opmarcheret.

Østerrigerne havde i Wien passeret Revue for Kejseren; dernæst vare de overalt i Preussen blevne festlig modtagne af Krigsfolket, der var forsamlet paa de Stationer, som Togene passerede, medens Befolkningen holdt sig fjærnt af Uvilje. Deres første Tog ankom til Hamburg den 25. Januar. Gondrecourts Brigade var afmarcheret her fra mod Nord den 22. med Undtagelse af to Batailloner Martini og to Kanoner, som vare efterladte til Bevogtning af Banegaarden. Gablenz, som var ilet forud til Hamburg, modtog her Tropperne, efterhaanden som de kom, og dirigerede dem pr. Jærnbane mod Nord for at indhente og slutte sig til Gondrecourt.

Efter Østerrigerne skulde den preussiske Gardedivision følge; men de foruddragne vare opfyldte af en alt for stor Ivrighed til at kunne vente paa den, som derfor først kom, efter at Felttoget var aabnet. Til de før beskrevne Forhold, der gjorde den allierede Hær, som den fremtraadte mod os, til en langt stærkere, dygtigere og farligere Modstander, end nogen Hær af samme Størrelse ellers under sædvanlige Forhold vilde have været, kom nemlig ogsaa en Kappestrid mellem de preussiske og de østerrigske Tropper, som i høj Grad forøgede deres Iver. Fra gammel Tid var der Misstemning mellem de to rivaliserende Staters Hære, og Østerrigerne oversaa og ringeagtede den Gang det preussiske Hærvæsen, som ogsaa i meget væsentligt var en fuldstændig Modsætning

til deres. Da de nu paa en Maade, som ingen af Parterne rigtig formaaede at forklare sig, vare komne til at kæmpe Side om Side, vilde hver især vise sin Overlegenhed ved at glimre i Krigsbedrifter fremfor den anden.

Den 80-aarige Feltmarechal Wrangel tog den 20. i Berlin Overkommandoen i sin Haand og anordnede ved sin Tiltrædelse, som en Erindring fra Frihedskrigen 1813, i hvilken han havde deltaget i sin Ungdom, et hvidt Bind om Overarmen som Kjendetegn paa, at de allierede Tropper ogsaa denne Gang gik til en Frihedskrig. Derefter gav han en Disposition for Opmarchen, i Følge hvilken de to Armékorpser den 30. skulde staa opstillede mellem Kiel og Rendsborg, Front imod Nord, Preusserne til højre, Østerrigerne til venstre, med Forposter parallelt med Ejderen, men fjærnede en halv Mil fra den, bag det sachsiske Rytteri, som endnu bevogtede den, og med ikke større Dybde i Opstillingen, end at de længst borte værende kun havde 4 Mil til nærmeste Overgangssted. Endelig befalede han, at Korpserne forinden skulde være delte hvert for sig i Avantgarde, Gros og Reserve, og at Forplejning fra Magasiner skulde være sat i Værk fra samme Dag af.

Det følger af sig selv, at Wrangels Generalstab var fuldstændig à jour med Tilstanden i Danevirke. Saa snart Profillægterne vare rejste til et nyt Værk, blev denne Kjendsgjerning meldt til Berlin; Isens Tilstand undersøgtes dagligen af mistænkelige Personer, og det var ikke muligt at forhindre det, da Overkommandoen ingen Midler havde dertil og af politiske Grunde ikke engang maatte indføre Belejringstilstand. Det havde længe i Berlin og Frankfurt været Stikordet, at Danmark skulde angribes om Vinteren, naar dets egen Sømagt var bunden, og ingen Magt med den bedste Vilje kunde komme det til Hjælp. Det fremstiller sig da ogsaa som en Mulighed, at man

kunde ønske at komme til Danevirke i et svagt Øjeblik. Imidlertid spillede Isen ingen Rolle i Preussernes Angrebsplan. Derimod havde de for det Tilfælde, at Mysunde ikke kunde tages, en Baadovergang over Slien for Øje. Det var en Tanke, som tiltalte Prins Friedrich Carls Lyst til noget storslaaet og glimrende, pludseligt at overskride Slien med sit preussiske Korps og gjøre sig til Situationens Herre, medens Østerrigerne methodisk nærmede sig Centrum. En slig Bedrift vilde i Tyskland faa Præget af noget æventyrligt og vilde maaske endog være i Stand til i et Nu at erobre Stemningen for de nye Hærreformer. Selvfølgelig taltes der dog ikke om denne Plan. I en Memoire, som de i Wrangels Generalstab henholdsvis som Kommandør for Artilleriet og som højeste Ingenieurofficer ansatte Oberster undertegnede den 18. Januar, og som tilstilledes Gablenz til Orientering, omtaltes væsentligt kun det frontale Angreb. Gjennembruddet skulde herefter ske i Terrainet mellem Skanserne 10 og 12, efter at 5 à 6 Angrebsbatterier paa tilsammen 40 à 48 Kanoner i Forvejen havde sammenskudt Værkerne, og de dernæst vare stormede, ethvert af dem af 3 Kompagnier.

Wrangel begav sig den 24. Januar til Hamburg, hvor han overværede en Del af de østerrigske Troppers Gjennemmarche, og den 29. til Bordesholm.

Østerrigerne udførte Wrangels Ordre om Formering af Avantgarde, Gros og Reserve ved simpelt hen at gjøre Gondrecourts Brigade, hvoraf endnu stedse de to Bataillоner Martini og to Kanoner manglede, til Avantgarde og skyde den frem til Emkendorf. De øvrige østerrigske Tropper vare den 29. dislocerede saaledes: Nostitz i Nortorf, hvor ogsaa det østerrigske Hovedkvarter samt to Brotrain, Forplejningsmagasiner og Sanitetskompagniet indrettedes, Tomas vest for denne By, og

Kavalerireserven, hvor fra én Eskadron var afgiven til hver af Brigaderne, i Byerne vest for Neumünster. Den 4. Brigade var endnu ikke kommen.

I Prins Friedrich Carls Korps gav Ordren derimod Anledning til en med den alt bekjendte ordre de bataille helt forskjellig taktisk Sammensætning, som befaledes i Preetz.

Der dannedes en Avantgarde under Grev. v. d. Gröben, bestaaende først af én Bataillon fra hver Brigade, nemlig:

en Bataillon af Regimentet Nr. 60 fra 11. Brigade,
Fusilier-Bataillonen af Regimentet Nr. 24 fra 12. Brigade,
do. af do. Nr. 13 fra 25. do.,
do. af do. Nr. 15 fra 26. do.,

hvilke i Forening med
westphalske Jægerbataillon Nr. 7, afgiven af 13. Division,
dannede Avantgardens Infanteribrigade under Oberstlieutenant Hartmann; dernæst af
to Eskadroner af det westphalske Husarregiment Nr. 8 og det brandenburgske Husarregiment Nr. 3, begge afgivne af den kombinerede Kavaleri-Division; end videre af
et Rytterbatteri paa 4 Kanoner, afgivet af Reserve-Artilleriet,
et Haubitsbatteri paa 8 Kanoner og
et 6-Pds. Batteri paa 6 Kanoner, begge afgivne af 13. Division; endelig af
et let Brotrain og et Pontonnérkompagni samt
et Sappørkompagni, afgivne af Pionérbataillonen Nr. 3.

I de tilbagestaaende Troppelegemer foretoges der derpaa nogle Forandringer. Der dannedes en Pionérreserve, i det hver Brigade kun beholdt ét Minørkompagni. Det 6-Pds. Batteri ved 6. Division byttedes med et 12-Pds. fra Reserven, saa at hver af Divisionerne fik 2 12-Pds. Batterier og Reserven 3 6-Pds. Derved

fremkom den taktiske ordre de bataille i Modsætning til den i Bilag Nr. 1 fremstillede økonomiske, hvortil den Oplysning maa føjes, at en af Infanteribrigaderne skiftevis skulde være den Infanteri-Reserve, som Feltmarechal Wrangel havde forlangt.

I denne Formation rykkede Preusserne den 30. frem til Cantonnementet bag Ejderen, Avantgarden vestlig for Flemhuder Sø, 13. Division øst for samme og 6. i Kiel, som Prinsen af Augustenborg og Forbundstropperne maatte rømme; de andre Vaaben bag ved.

I Kiel dannedes der en Vognpark paa 1000 rekvirerede Vogne. 4 Dages Forplejning skulde paa Vogne føres efter Tropperne, og efter nogle Dages Forløb skulde et nyt Train afgaa atter med 4 Dages Forplejning, alt foruden de reglementerede Proviantkolonner, som ogsaa førte Forplejning. Hver Mand havde desuden i sin Tornister nogle Reserveportioner med sig. I Neumünster, hvor Østerrigernes Magasiner vare, brugtes færre Vogne, fordi Østerrigerne lode deres Kjød gaa i Form af Stude, der slagtedes undervejs.

Foruden det store ordinære Pontontrain dannedes der i Kiel et extraordinært derved, at 50 store Baade, tjenlige til Overgang over Slien, sattes paa Vogne for at følge Hæren.

End videre kom der denne Dag til Neumünster 12 riflede 12-Pds. Kanoner fra den preussiske Belejringspark i Magdeburg, hvoraf Halvdelen stilledes til det preussiske og Halvdelen til det østerrigske Korpses Raadighed.

Som Opstillingen var, havde det preussiske Korps alle de Ejderovergange foran sig, som førte til Ekernførde og Mysunde, Østerrigerne dem, som førte over Sorgfloden til Slesvig.

I et Møde, som Wrangel holdt den 30. i Bordes-

holm med de kommanderende Generaler og deres Stabschefer samt de højeste Artilleri- og Ingenieurchefer, meddelte han ogsaa Grundtrækkene for Felttogets Aabning saaledes, at Østerrigerne og den preussiske Gardedivision skulde gaa frem gjennem Rendsborg og binde den danske Styrke i Danevirkes Centrum, medens Friedrich Carl med sit Korps skulde bevæge sig mod Mysynde og angribe Slistillingen. Den 31. Aften, efter at det var blevet mørkt, skulde alle Afdelinger nærme sig Ejderen, beredte til at overskride den den 1. Februar om Morgenen, naar det var blevet lyst, forudsat da, at der forinden var kommet Befaling dertil fra Feltmarechallen, hvilken vilde blive given ved det lille Ord „D'rauf".

Først maatte jo nemlig Krigen erklæres eller Fjendtlighedernes Begyndelse motiveres paa en eller anden Maade. At sende et Ultimatum til Kjøbenhavn, ansaa Bismarck ikke for tilraadeligt, da han kunde risikere en Imødekommen, eftersom Fordringen kun gik ud paa, at Fællesforfatningen midlertidig skulde sættes ud af Kraft for Slesvig. Derfor valgte man at stile det sidste Ord til de Meza og kun give ham 6 Timers Frist til Svaret.

Den 31. Januar om Morgenen rejste altsaa den preussiske Major v. Stiehle, som var Generalstabsofficer i Wrangels Stab, ledsaget af en anden preussisk Officer, til Slesvig og afleverede til General de Meza følgende Skrivelse:

„Undertegnede Kongelig preussisk Feltmarechal og Øverstbefalende for den forenede preussisk-østerrigske Hær, Friherre v. Wrangel, giver sig den Ære at gjøre den Højstkommanderende for de Kongelig danske Tropper i Hertugdømmet Slesvig, Hs. Excellence Hr. Generallieutenant de Meza, følgende allerærbødigste Meddelelse":

„Ved en den 16. Januar d. A. af Preussens og Østerrigs Gesandter overleveret Note, hvoraf Undertegnede

gjør sig den Ære at vedføje en Afskrift, have de to nævnte Regeringer rettet den Opfordring til den Kongelig danske Regering, igjen at ophæve Fællesforfatningen for Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig af 18. November f. A. og derved at gjenoprette den tidligere status quo."

„Da denne Opfordring er afslaaet i en Note fra den Kongelig danske Udenrigsminister af 18. ds., og Ophævelsen af Forfatningen ikke er fulgt senere, saa er nu det i den omtalte Note forudsete Tilfælde indtraadt. at de to tyske Magter se sig nødsagede til at bringe de dem til Raadighed staaende Midler i Anvendelse til Tilvejebringelsen af status quo og til Sikring af Hertugdømmet Slesvigs traktatmæssige Ret."

„I Henhold dertil har Undertegnede erholdt Befaling til at besætte Hertugdømmet Slesvig med de under hans Kommando forenede preussiske og østerrigske Tropper og at overtage den midlertidige Forvaltning af samme."

„I det Undertegnede giver sig den Ære allerærbødigst at sætte Hs. Excellence Hr. Generallieutenant de Meza i Kundskab herom, knytter han dertil den Bøn omgaaende at meddele ham, om han har Befaling til at rømme Hertugdømmet Slesvig og at trække de Kongelig danske Tropper ud af samme."

„Han griber tillige denne Anledning til at udtale for Hr. Generallieutenant de Meza Forsikringen om sin mest udmærkede Højagtelse."

„General-Feltmarechal, Overbefalingsmand over den allierede Armé, v. Wrangel."

Det var givet, at denne „Sommation", som den kaldtes, maatte faa et saadant Svar, som man ønskede. De Meza, som var uindviet i Politikken, kunde ikke engang give det Svar paa Opfordringens politiske Indhold, som dette fortjente.

Ved den af de tyske Stormagter valgte Fremgangsmaade krydsedes de diplomatiske Bestræbelser, som endnu vare i Gang for at forhindre Krigens Udbrud. Saa snart Lord Russell havde erfaret, at Danmark havde givet efter i den Grad, han havde forlangt, havde han ogsaa, tilskyndet af Stemningen i England, som var stærkt vakt imod Bismarck og den Voldsgjerning, han stod i Begreb med at udføre, den 26. Januar foreslaaet Frankrig, Rusland, Sverig-Norge, Østerrig og Preussen, at der i London affattedes en Protokol, saa lydende:

„Danmark vil paa sin Side love uden Ophold at sammenkalde Rigsraadet og forelægge det Forslag til Tilbagetagelsen af Forfatningen af 18. November, saa vidt den vedrører Slesvig, og Danmark vil end videre love, at den danske Regering skal anvende sin yderste Indflydelse for at faa Rigsraadet til at samtykke i denne Tilbagekaldelse.“

„Østerrig og Preussen ville paa deres Side erklære, at de modtage dette Danmarks Tilbud, og som Følge deraf standse deres Tropper ved Ejderen, indtil Resultatet af de af Danmark tagne Skridt er opnaaet.“

Men Bismarck vilde nu ikke længere høre paa sligt. Det var Kongen umuligt, sagde han, paa Grund af Vanskelighederne i Tyskland at standse den militære Fremgang. Hvis England og Frankrig vilde modsætte sig Okkupationen af Slesvig, vilde det blive ham umuligt at opretholde Londontraktaten. Derimod vilde han give England den Forsikring, det ønskede, med Hensyn til Opretholdelsen af det danske Riges Integritet, og, naar saa England vilde undlade at støtte Modstanden i Danmark, vilde Slesvig vel være okkuperet i Løbet af en Maaned eller 6 Uger, hvorefter Forhandlinger kunde begynde om Fremtiden.

Den omtalte Forsikring gaves i enslydende Depe-

cher fra Østerrig og Preussen, daterede den 31. Januar. Den lød saaledes i det preussiske Exemplar:

„I det Kongens Regering støtter de Rettigheder, som den i Forening med Østerrig staar i Begreb med at nøde Danmark til at erkjende, paa Overenskomsterne fra 1851 og 1852, har den med det samme anerkjendt Princippet om det danske Monarkis Integritet, der var Grundlaget for, hvad der bestemtes i 1851 og 1852. Fordi Kongens Regering skrider til Slesvigs Okkupation, har den ikke til Hensigt at afvige fra dette Princip. Dersom imidlertid Kongens Regering som Følge af Forviklinger, der kunde fremkomme ved den danske Regerings Haardnakkenhed i at nægte Opfyldelsen af dens Løfter i 1852, eller som Følge af andre Magters bevæbnede Indblanding i den dansk-tyske Strid, skulde se sig nødsaget til at afstaa fra Kombinationer, der ikke bøde et til de Ofre, som Begivenhederne maatte paalægge de tyske Magter, tilsvarende Udbytte, vil ingen endelig Ordning kunne blive truffen uden med de Magters Samstemning, som have undertegnet Londontraktaten. Den brittiske Regering vil da finde Kongens Regering rede til at træffe en Overenskomst med den om den endelige Afgjørelse af det dansk-tyske Spørgsmaal."

Da denne Depeche naaede London, var Krigen alt i fuld Gang. De Meza havde egenhændig paa Tysk konciperet følgende Svar paa Wrangels Opfordring:

„Undertegnede, der lige saa lidt formaar at erkjende de preussiske og østerrigske Troppers Ret til at besætte nogen Del af det danske Rige, som Følgerigtigheden af det Deres Excellences Skrivelse af 30. Januar vedføjede Dokument efter dets Indhold, og ogsaa fra sin Regering har en Deres Excellences Opfordring modsat Instrux, staar beredt til at møde enhver Voldsgjerning med Vaaben.

Slesvig, den 31. Januar 1864. de Meza."

Stabschefen var netop den Dag taget med „Ossian“ for at inspicere Slistillingen. Kaldet ved Telegrafen, kom han til Vogns fra Mysunde og fandt Svaret udfærdiget, hvilket derfor leveredes de utaalmodigt ventende preussiske Officerer, som det var, af Rosen. Paafaldende var det, at det manglede de Høflighedsbevidnelser, hvilke de Meza skyldte Wrangel, thi denne fulgte jo kun sin Regerings Paalæg, som de Meza sin.

Wrangel var saa spændt paa Svaret, at han rejste det i Møde til Rendsborg. Saa snart han havde modtaget det, udstedte han det aftalte „D'rauf, in Gottes Namen“, og efter Mørkets Frembrud drog hele Hæren frem umiddelbart til Ejderen for næste Morgen ved Daggry at overskride den.

Gablenz tog sit Kvarter i Rendsborg. Gondrecourts Brigade med 2 Eskadroner ved Kluvensiek, Nostitz ved Schuldorf og Osterrönfeld, Tomas ved Emkendorf. Den fjerde Brigade, Dormus, kom denne Dags Aften pr. Jærnbane fra Hamburg til Neumünster, de sidste Afdelinger af den dog først om Natten. Gondrecourts Opstilling ved Kluvensiek var en Fejltagelse. Det befaledes for næste Dag, at de østerrigske Brigader om Morgenen ved Daggry skulde staa saaledes opstillede i Marcheorden: Gondrecourt paa Vejen fra Kluvensiek til Rendsborg med Tomas's Brigade bag sig, og Nostitz paa Chausséen fra Jevenstedt til Rendsborg med det østerrigske Rytteri under Dobrzenski bag sig. Begge de forreste Brigader skulde have deres Tête nær til Rendsborg og dirigere deres Marche gjennem Byen, den første ad Jærnbanebroen, den anden ad Slusebroen til.

Preusserne stode langs Ejderovergangstederne mellem Rendsborg og Kiel og vilde benytte Broerne ved Kluvensiek, Königsförde, Landwehr og Levensau. Ad den første skulde Avantgarden, fulgt af 13. Division,

hvoraf imidlertid én Bataillon med 2 Kanoner som Sidekolonne skulde passere Königsförde, aabne Indmarchen i Slesvig. Ad den sidste, Levensau, beliggende paa Chausséen mellem Kiel og Ekernförde, anvistes der 6. Division, fulgt af Reserveartilleriet, Passage. Landwehr Bro overlodes Rytteridivisionen.

Ved Avantgarden bag Kluvensiek opholdt Prins Friedrich Carl sig for at være blandt de første, der ved det frembrydende Dagslys satte Fod paa slesvigsk Grund. En Mængde fyrstelige Personligheder, deriblandt Kronprinsen af Preussen, vare komne tilstede for at overvære det første Skridt, som Preussen gjorde fremad paa dets Vej til Højhed og Magt.

Denne Nat kunde Bismarck ikke falde i Søvn i Berlin. Han har senere udtalt, at det var den eneste Gang, han følte sit Mod vakle.

TREDJE BOG.

I.

Paa Efterretningen om Wrangels Opfordring og det imødesete Angreb tog Kongen, fulgt af Conseilpræsident Monrad, strax til Danevirke, hvor Hovedkvarteret i Løbet af den 31. traf alle Dispositioner til at imødegaa det paa en kraftig Maade. Forbindelsen med Holsten afbrødes strax, og det paabødes, at Aftentoget fra Rendsborg Kronværk skulde være det sidste Tog, som expederedes paa Jærnbanen syd for Danevirke, og at i Løbet af Natten Jærnbanebroen over Ejderen skulde sprænges. 2. Division, du Plat, fik Befaling til at trække de to slesvigske Regimenter, 10. og 12., tilbage til Danevirke for strax foreløbig med dem at overtage den Del af Stillingen, som var 5. og 6. Brigade tiltænkt. Denne Tilbagegang udførtes endnu den 31. Aften, og General du Plat lagde samtidigt sit Divisionskvarter fra Oxlev tilbage til Danevirke, nemlig til Rødekro.

Foran Centrum forblev saaledes kun 5. og 7. Regiment samt de 3 Husareskadroner. De to Regimenter, som havde inddraget Detachementerne i Rendsborg Kronværk og ved Ervde, kantonnerede om Brekendorf, Oxlev og Krop med Forposter langs Sorgen. Broerne over denne ved Tetenhusen, Sorgbrück, Sorgwold og Duvensted vare underminerede, og Overgangene ved Stentenmühle og øst for samme indrettede til at kunne

spærres ved Forhug, som holdtes i Beredskab. Foran Broerne stode de 3 Husareskadroner i Tetenhusen, Sorgwold og ved Stentenmühle, hver med en Feltvagt foran sig, henholdsvis i Hohn, Ahrensted og Schulendamm. Fra disse vare Patrouiller fremme ved Broerne i Rendsborg.

Øst paa stod, som alt omtalt, 2. Brigade, Vogt, af 1. Division syd for Slien. 3. Regiment holdt Kokkendorfstillingen, der dog ikke var befæstet, og Ekernförde besat saaledes, at 3 Kompagnier stode i Linie mellem Holm og Westerthal med ét i Reserve i Kosel, og et af de andre var Besætning i Ekernförde, ud for hvilken „Thor“ og „Esbern Snare“ netop ankom, medens de tre øvrige vare Reserve i Barkelsby, Røgen og Sønderby i Svansen. 18. Regiment, som tillige med to Eskadroner var foran, var anbragt saaledes: 2. Bataillon stod paa Chausséen fra Ekernförde til Kiel med to Kompagnier øst for Goossee og to (4. og 6.) mellem denne og Vindeby Nor, indkvarterede i Wilhelmsthal, Marienthal og Vindeby; 1. Bataillon mellem Goossee og Wittensee saaledes, at de fire Kompagnier vare henholdsvis i Gosefeld, Lehmsiek, Holtsee og Gr. Wittensee. Af Eskadronerne var 5. i Gettorf paa Kiel-Chausseen og 6. i Kl. Wittensee vest for Wittensee. De havde Patrouiller fremme ved Ejderovergangene, og Eskadronen i Kl. Wittensee end videre en Post i Bistensee, som kunde holde Forbindelse med 2. Division, for at 18. Regiment kunde blive underrettet om, naar 2. Division gik tilbage.

Alle Efterretninger gik nemlig ud paa, at Fjenden vilde angribe Danevirkes Centrum. Man ventede Hovedindfaldet gjennem Rendsborg, og Tropperne øst paa havde Befaling til at rette deres Tilbagegang efter 2. Division.

Forudsætningen indtraf vel ikke ganske saaledes; thi

Preusserne satte sig alt Kl. 7 Morgen i Bevægelse og overskred Broerne ved Levensau og Kluvensiek øst paa, medens Østerrigerne først nogle Timer senere kom frem gjennem Rendsborg; men nogen Indflydelse paa Tilbagegangens Regelmæssighed fik denne Omstændighed ikke, da Retræten over hele Linien da netop var begyndt.

Denne bevirkedes ved den omtalte af 2. Division udførte tilbagegaaende Bevægelse, hvilken ogsaa havde til Følge, at Jærnbanebroen ved Rendsborg ikke blev sprængt. Da den befalende Ingenieurofficer saa, at alt Fodfolk droges tilbage fra Rendsborg Kronværk, saa at Broerne kun observeredes af smaa Husarpatrouiller, ansaa han det for ugjørligt at føre de to Dressiner, som holdt i Duvensted med 12000 Pd. Krudt, frem til Ejderen og anvendte derfor Krudtet til Sprængning af Viadukten ved Oxlev, hvorved efter hans Mening til Dels det samme vilde opnaas som ved Sprængning af Jærnbanebroen over Ejderen. Dette var dog ikke ganske Tilfældet, da Viadukten var istandsættelig i en langt kortere Tid, end Jærnbanebroen vilde have været.

Eskadronen i Kl. Wittensee, som i Løbet af Natten havde patrouilleret endog helt ned til Rendsborg, havde erfaret 2. Divisions Tilbagegang og meldte Kl. 5 Morgen, at ogsaa den ved Sorgen efterladte Del af Divisionen stod paa Springet til at gaa til Danevirke. Eskadronen trak samtidig alle Detachementer ind og gik til Gr. Wittensee, hvornæst 18. Regiment Kl. 6 befalede Tilbagegang. Denne begyndte saaledes omtrent paa samme Tid, som Preusserne rykkede frem og søgte at komme de tilbagemarcherende danske Tropper i Hælene. Dog var den netop kun lige begyndt, og Kavaleriposterne ved Ejderkanalen vare endnu ikke trukne tilbage.

Det var de to preussiske Hovedkolonner, som gik over ved Kluvensiek og Levensau, det først Sted med

Friedrich Carl og Avantgarden i Spidsen. I Forvejen havde de med Hager halet de ophejsede Broer over Ejderkanalen ned; ved Levensau blev en af vore Dragoner, som vel har villet forhindre dette, skudt fra søndre Bred. Det mellemste Overgangsted, det ved Landwehr, maatte først benyttes noget senere, og derfor laa der en Beregning til Grund; thi naar dette Overgangsted lodes uangrebet, var det muligt, at dets Besætning, der paa Grund af Afstandene mellem Passerne maaske ikke mærkede, at Passet ved Levensau overskredes af Fjenden, kunde tages til Fange bag fra; Prins Friedrich Carl ønskede nemlig strax nogle Fanger. Denne List lykkedes ogsaa. Det første fjendtlige Rytteri, som kom over ved Levensau, svingede strax til venstre og kom virkelig Posten ved Landwehr uventet i Ryggen, saa at den maatte overgive sig, 1 Underkorporal og 5 Dragoner stærk.

For Retræten øst paa var der lagt en detaileret Plan. De to mellem Goossee og Vindeby Nor liggende Kompagnier af 18. Regiment, 4. og 6., havde for det Tilfælde, som nu indtraadte, Befaling at tage en Opstilling i Skovene ved Friedenthal for derved at dække Tilbagegangen baade af 1. Bataillon vest for og de to andre Kompagnier øst for samme. Dette skete, og Bevægelserne foretoges, som befalet. Kompagniet i Holtsee, der var sydligst, trak sig tilbage til det i Lehmsiek, og begge derpaa samlede til det ved Gosefeld, hvornæst Major Lundbye med to af Kompagnierne trak sig over til Østerby-Vejen, undervejs optagende Kompagniet fra Gr. Wittensee og Eskadronen, som var kommen til samme By. Det tredje Kompagni gik til Højderne nord for Østerby—Vindeby-Vejen, hvor ogsaa de to Kompagnier af 2. Bataillon, som havde været længst fremme paa

Kieler-Chausséen, trak sig hen tillige med den Eskadron, som havde været i Gettorf.

Den preussiske Avantgarde ilede, efter at være kommen over Ejderkanalen ved Kluvensiek, kamplysten frem for at indhente de danske Tropper. Først efter Ankomsten til Moskóv saa den saadanne i Stilling, nemlig de to Kompagnier i Friedenthals Skove, og strax toges der Dispositioner for at angribe dem samtidig for fra og i begge Flanker. En Skydefægtning begyndte, som fra Preussernes Side var meget levende; men de danske Kompagnier, som havde opfyldt deres Hverv, maatte sørge for ikke at lade sig binde. 4. Kompagni, som stod vestligst, trak sig snart bort, men da 6. Kompagni derefter vilde gjøre det samme, blev det af Fjenden, som imidlertid var brudt ind i Skoven der, hvor 4. Kompagni havde staaet, trængt bort fra sin Retrætelinie og ad Vindeby til, hvor fra det over Engene maatte søge til Kokkendorf. Kompagniet kom lidt i Klemme under dette Tilbagetog, da Fjenden forfulgte det livligt og bortskød en stor Mængde Bagladepatroner. Dette lød i Frastand som en Fægtning og er ogsaa taget til Indtægt som saadan af Fjenden, der opregner en Del erhvervede Trofæer, blandt hvilke den fangne Dragonpatrouille og den ved Levensau skudte Dragon ere tagne med. 18. Regiment har dog under Tilbagetoget i det hele kun haft et Tab af 4 Saarede og 2 Savnede, hvoraf en som død er falden i Fjendens Hænder.

Medens den omtalte Geværild kundgjorde for Omegnen, at Krigen var begyndt, meldte nu en storartet Kanonade, som tonede ud over Ekernførde Fjord, det samme for en videre Kreds. Paa samme Tid den preussiske venstre Kolonne var rykket frem til Moskov, havde den højre fra Levensau bevæget sig frem paa Kiel—Ekernførde-Chausséen, og, som vi have set, havde denne

Kolonne faaet Reserveartilleriet med sig, for at kunne anvende det mod Skibene i Ekernførde Fjord. Tildragelsen paa Ekernførde Fjord 1849 var i alt for levende Erindring, til at Preusserne ikke med en vis Fyrighed skulde søge at komme i Kast med Krigsskibene der. Da Kolonnens Fører, General Manstein, havde faaet Fjorden i Sigte, befalede han Reserveartilleriets 6-Pds. riflede Batterier frem for at indlede Kampen med Krigsskibene. Paa samme Tid sendtes ogsaa fra venstre Kolonne i Moskov et lignende 6-Pds. Batteri mod Stranden. Det sidste opstilledes ved Sandkrug, Batterierne fra Reserveartilleriet toge Plads dels ved Møvenberg, dels i en dækket Opstilling østligere, hvor 2 Kanoner førtes hen. Ilden begyndte Kl. 11¼, omtrent paa samme Tid 18. Regiment gik gjennem Kokkendorfstillingen.

De to Skibe „Thor“ (12 Kanoner) og „Esbern Snare“ (3 Kanoner) havde af Marineministeriet Befaling til at trække sig ud af Fjorden, saa snart der anvendtes Artilleri imod dem. Da den Højstbefalende, Kapitajnlieutenant A. R. Hedemann, af Generalmajor Vogt var bleven underrettet om Fjendens Fremrykning, havde han ladet „Esbern Snare“ rekognoscere den sydlige Side af Fjorden. Her fik „Esbern Snare“ Fjenden at se og begyndte Skydning, hvorpaa „Thor“ ogsaa lettede og stod hen til Skonnerten. I Forening trak de sig derefter under den paafølgende Artillerikamp ud af Fjorden. Da Solen beskinnede den snedækte hvide Strandbred, vare Skuddene fra Skibene noget usikre, hvorimod Fjendens riflede Granatkanoner satte et Par Skud i „Thors“ Skrog og beskadigede Storstangen og Rejsningen lidt. Efter under fortsat Kamp at være komne ud af Fjorden, løb „Esbern Snare“ — i Henhold til en for den indtraadte Situation ligeledes af Marineministeriet given Ordre — til Sønder-

borg for at afgive Melding, medens „Thor" gik til Nyborg.

Orlogskapitajn Muxoll skulde denne Dag have overtaget Kommandoen over Skibene i Ekernførde Fjord som Stamme for en Eskadre i Østersøens vestlige Del, der skulde dannes af ham; men han var endnu ikke kommen, da Kampen fandt Sted, og begav sig derfor til Sønderborg.

Da Skibene dampede bort, forlod ogsaa 1. Kompagni af 3. Regiment, som holdt Ekernførde besat, Byen. I Forvejen havde Brigadechefen, Generalmajor Vogt, sendt Lasarettet og det Ingenieurtrain, som fandtes i Ekernførde, gjennem Svansen ad Kappel til, og Kompagnichefen af 3. Regiment mente derfor til Dækning for dette Train at burde følge samme Vej og over Kappel langs Sliens nordre Bred søge tilbage til Mysunde. Preusserne sendte dernæst en Bataillon ind i Ekernførde, og, selv om man ellers havde tænkt derpaa, kunde der nu ikke blive Tale om at gjøre nogen Modstand i Kokkendorfstillingen. 3. Regiment gik derfor Kl. 2 Eftermiddag tilbage til en Opstilling mellem Vesby og Kosel Aa samt der fra langs denne til Ornum Møllebro, som afkastedes. Preusserne standsede for denne Dag i Egnen syd for Vindeby Nor, men beholdt en Bataillon i Ekernførde og udsatte i øvrigt en Forpostlinie fra Vindeby Nor mod Sydvest.

Østerrigernes Indmarche fra Rendsborg af skete paa følgende Maade.

Kl. 9 besatte de nogle Løbegrave langs Ejderen og begyndte over Floden en hidsig Ild mod de danske Husarer i Kronværket. Disse svarede med nogle Pistolskud som for at give Attest for, at de betragtede Krigen som udbrudt, eller for ikke at forlade deres Post uden at af-

give deres Skud. Derefter toge de Plads lidt længere tilbage og saa kort efter Østerrigerne ad begge Broer og over Isen i tætte Skarer marchere over paa den nordre Bred. Da denne Fremrykning var meldt, og Husarerne vare komne tilbage over Sorgen, sprængtes Broerne over denne, og Østerrigerne standsede derefter for denne Dag ved Sorgen, hvis Broer de istandsatte. Gondrecourt blev i Schulendamm, Nostitz i Ahrensted med Tomas som Reserve nær Rendsborg, Rytteriet vest paa om Fokbek.

Tilbagemarchen til Danevirke blev derfor ikke forstyrret for Centrums fremskudte Tropper, og den skete i fuldstændig Orden og Ro, efter at 5. og 7. Regiment havde samlet sig i Højde med Krop og Brekendorf.

Ved Danevirke var fra Dagens Frembrud Forposter udstillede, de holstenske Afdelinger vare komne tilbage efter at være reorganiserede, Rytteriet trukket ned til Stillingen, Koncentreringen i det hele foretagen. Et Blik paa Stillingen, som den stod rustet til Kamp, vil her være paa sin Plads.

Generalmajor Steinmann, som med 3. Division skulde formere venstre Centrum, der gik fra Slien til Skanse Nr. 13, havde delt Strækningen i 3 Dele og overdraget hver af de ham underlagte Brigader en af dem. 8. Brigade, Scharffenberg, fik Strækningen fra Slien til Skanse Nr. 8 at bevogte og forsvare med Alarmplads dels bag Nr. 8 og dels i Friederichsberg; 7. Brigade, M. Müller, den fra Caponnièren ved Bustrup-Slugten til Skanse Nr. 11 (indbefattet) og Alarmplads bag Nr. 10; 9. Brigade, Neergaard, den fra Nr. 11 (ikke indbefattet) til Nr. 13. Divisionens Tropper beholdt deres Kvarterer i Slesvig By med Undtagelse af 19. Regiment, som lagdes ud i de nu færdige Barakker ved Store Danevirke; men ved Alarm maatte Tropperne møde i Stillingen. Forposterne udsattes brigadevis saaledes, at 8. Brigade ud-

satte en Linie fra Hadeby uden om Hadeby Nor og Selk Mølle til Altmühl og henimod Hahnenkrug, 7. Brigade en Linie fra Hahnenkrug paa Brekendorfvejen til Jærnbanen med Hovedpost i Grundløs og Klosterkro, 9. Brigade en Linie fra Jærnbanen syd om Jagel til Oxevejen omtrent i Højde med Reide Aa med Hovedpost i den nordlige Del af Jagel. Til Forposttjenesten bestemte Steinmann en Fjerdedel af Styrken daglig; der afgaves derfor af Fodfolket daglig pr. Brigade én Bataillon dertil. Af de andre Vaaben afgaves der ogsaa strængt en Fjerdedel: af Rytteriet daglig $^3/_4$ Eskadron, hvoraf $^1/_2$ fik Post i Jagel, $^1/_4$ i Vedelspang, og af hvert af de to Batterier 2 Kanoner daglig henholdsvis ved Klosterkro og i Vedelspang. Resten af Rytteriet skulde ved Alarm møde i Lille Danevirke, og de øvrige 12 Kanoner fik Mødepladser: 4 ved Store Danevirke, 4 ved Lille Danevirke, og 4 ved Kanonplacementerne nord for Bustrupdam. Divisionens Train fik Plads ved Taterkro.

Til denne Opstilling sluttede sig nu mod Vest 2. Divisions 6. Brigade, Bülow, der fik Besættelsen og Forsvaret af Strækningen fra 3. Divisions højre Fløj til Skanse Nr. 15 indbefattet. Strækningen der fra lige til den vestligste Dæmning ved Hollingsted overdroges 7. Regiment, hvorimod det andet Regiment af 5. Brigade, Harbou, det 12., udgjorde Reserve for begge Brigaderne og fik Alarmplads: én Bataillon tæt vest for Hysby Sønderskov og en i den nordlige Udkant af Lille Danevirke, øst for Oxevejen.

Da 6. Brigade atter delte sin Strækning mellem 2 Regimenter, var Danevirkes højre Centrum altsaa, set i dets Helhed, fordelt til Forsvar mellem 3 Regimenter, som stode foran 12., og disses Opstilling i Alarmtilfælde blev følgende: 5. Regiment havde én Bataillon i Skanse Nr. 13 og Løbegraven fra denne til Oxevejen,

og én Bataillon bagved i Reserve; 10. Regiment besatte med én Bataillon Skanserne Nr. 14 og 15 samt Volden fra Nr. 14 til 16 og havde ligeledes én Bataillon i Reserve; 7. Regiment havde Skanserne Nr. 16, 17, 18 og 19 besatte, hver med et halvt Kompagni, og sin øvrige Styrke fordelt dels til Værkerne Nr. 20—24 og Dæmningerne over Reide Aa, dels til to Reserver bag denne lange Linie.

Ogsaa Forpoststillingen uden for højre Centrum sluttede sig til 3. Divisions. I Følge Forholdenes Natur blev der kun Tale om Forposter foran 5. og 10. Regiment, der hvert daglig gav 2 Kompagnier til denne Tjeneste, et til Hovedpost og et til Feltvagter. Feltvagtlinien strakte sig fra c. 500 Alen øst for Oxevejen, hvor 3. Divisions hørte op, syd om Kl. Reide til Sydenden af den østligste Dæmning over Reide Aa. De to Hovedposter stode: 5. Regiments paa Oxevejen og 10. Regiments c. 1500 Alen nord for Kl. Reide ved den nordlige Bred af Oversvømmelsen. 7. Regiment havde paa hele sin Strækning Vedetter staaende syd for Dæmningerne over Rejdeoversvømmelsen, og disse stod mod Vest i Forbindelse med de fra Hollingsted udstillede. 2. Divisions Forposter foran Centrum stode samtlige under Chefen for 6. Brigade, Oberst Bülow, der tog Kvarter i Rødekro, hvorpaa General du Plat med Stab flyttede til Hysby. Der gaves derfor daglig Obersten Raadighed over noget Artilleri og Rytteri; men med Hensyn til Forpostledelsen maatte han være i Overensstemmelse med Ritmester af 6. Dragonregiment H. Castenskjold, der var Forpostkommandør for hele Centrum.

Af Divisionens Rytteri detacheredes der én Eskadron til Hollingsted, de to andre fik Alarmpladser henholdsvis sydost for Ellingsted og ved Skanse Nr. 14. Divisionsartilleriet bestod for højre Centrum kun af 9.

Batteri, Schreiber, eftersom 7. Batteri var ved Wilsters Brigade i Seeth, og 8. den 2. om Morgenen var afgivet til Reserveartilleriet. 9. Batteri skulde i Alarmtilfælde staa i følgende Opstilling: 2 Kanoner ved hver af Hovedposterne, de 4 resterende som Reserve tæt vest for Hysby Sønderskov.

Det var meget vanskeligt at finde et Cantonnement for Tropperne, som kunde svare til deres Mødepladser; thi Lejren ved Lille Danevirke, som var tiltænkt 2. Division, var saa lidt fuldendt, at der ikke var Tag over en eneste Hytte. Man maatte lade 10. Regiment kantonnere i Lille Danevirke, 5. Regiment og 9. Batteri i Hysby, 12. Regiment og en Eskadron i Skovby og 7. Regiment og en Eskadron i Ellingsted og Kurborg, hvor fra de da, saa ofte der blæstes Alarm, maatte ile til deres Pladser i og bag Skandserne. Divisionens to Brigademagasiner, af hvilke 6. Brigades den 29. Januar var blevet forlagt til Jagel, flyttedes til Ellingsted.

Bag de nævnte Divisioner havdes der til umiddelbar Understøttelse for Centrum Infanterireserven, 4. Division og Artillerireserven.

Infanterireserven under Generalmajor Caroc bestod foreløbig af 8. og 15. Regiment, som fik Kvarter i Slesvigs Altstadt med Alarmplads syd for Pølhegn.

Af 4. Division, Hegermann-Lindencrone, vare endnu kun de tidligere nævnte Regimenter tilstede. Af 1. Kavaleribrigade, Honnens, belagde 3. Dragonregiment de før nævnte Bivuakstalde ved Hesterberg; 5. Dragonregiment indkvarteredes i Bollingsted, Langsted, Eggebæk og Hønning. 2. Kavaleribrigades Chef, Oberst H. L. Scharffenberg, som lige var kommen, fik Kvarter paa Falkenberg; 6. Dragonregiment anvistes der Cantonnement om Falkenberg, Lyrskov, Arnholt, Gammellund, Jydbæk og Friederichsaue. Til 4. Division hørte det 5. 12-Pds

Feltbatteri, Kapitajn C. J. F. Lønborg. Det marcherede den 1. Februar fra Als og kom den næste Dag til Ny Bjerent ved Arnholt Sø, hvor fra det den 3. indkvarteredes i Arnholt og Friederichsaue. Hele 4. Division havde Alarmplads tæt vest for Lille Danevirke.

Artillerireserven under den højstkommanderende Artilleriofficer, Generallieutenant Lüttichau, bestod den 1. Februar af 6. Batteri, Major F. Jürgensen, hvilket den Dag ankom til Stillingen, 8., som midlertidigt indlemmedes i den, samt 1., 7. og 13. Men de to sidste vare afgivne til Tjeneste paa Fløjene, henholdsvis ved Frederikstad og ved Sliens Munding; det 8., Messerschmidt, afgaves til fast Tjeneste i Danevirkes Forværk og indkvarteredes i Store Danevirke. Tilbage blev der altsaa i Reserve kun 1. og 6., hvoraf det 1., Bruus, anbragtes i Kalleby og Fysing, og det sidstnævnte i Sct. Jürgen, Klensby og Moldened. Artillerireserven havde Alarmplads mellem Hysby og Lille Danevirke.

Af de udrustede Batterier var der kun to, som ikke vare komne til Stillingen, det 3., Kapitajn A. L. Klein, og det 4., Major W. F. L. Kauffmann. De laa begge paa Als, og det første af dem sattes i Marche til Danevirke, hvor det indtraf den 4. Februar.

Efter saaledes at have beskrevet Centrums Besættelse, skulle vi betragte venstre Fløj, til hvis Forsvar 1. Division, Gerlach, havde 2. Brigade, Vogt, hvis Tilbagemarche fra det sydlige Slesvig vi nys have fulgt, og ét Regiment, 2., af 1. Brigade, Lasson. Det andet Regiment af denne Brigade, det 22., og 3. Brigade, Wørishøffer, som lige vare komne tilbage fra Lyksborg, hvor de havde afgivet deres holstenske Mandskab og faaet nyt i dets Sted, skulde, som alt fortalt, staa til Raadighed som Reserve for Forsvaret i det hele.

2. Brigade, Vogt, tog efter Tildragelserne den 1. Februar følgende Opstilling ved Mysunde: 18. Regiments

1. Bataillon anvendtes foran Brohovedet paa Sliens søndre Bred saaledes, at ét Kompagni stod paa Forpost uden for de to Skanser *a* og *b*, at hver af disse Skanser besattes med et halvt Kompagni, og at to Kompagnier anbragtes bag ved som Reserve. 2. Bataillon af samme Regiment sendtes til Fysing. Af 3. Regiment afgaves ét Kompagni af 2. Bataillon som fast Besætning i Brohovedet; de tre andre Kompagnier besatte Strækningen fra Brodersby til Ulsnæs. 1. Bataillons tre Kompagnier stode som Reserve i Brodersby, medens det 1. Kompagni var paa Marchen fra Kappel, hvortil det var kommet fra Ekernførde.

2. Regiment stod ved den østre Del af Slien saaledes, at to Kompagnier under Kapitajn J. D. Høst holdt Strækningen mellem Næs og Ketelsby og sex Kompagnier under Oberstlieutenant C. W. L. Dreyer den mellem Arnæs og Rabølsund besat.

Der fremkom derved — foruden Paløre, hvor der var et Kanonplacement, som besattes af en Del af Batteriet Bruus, og Mysunde — 3 Grupper ved Slien, den første fra Brodersby til Ulsnæs, den anden fra Næs til Ketelsby og den tredje fra Arnæs til Rabølsund. Til den sidste var 13. Batteri, Salto, afgivet, men 2 Kanoner af samme vare detacherede til den mellemste. Batteriet Johansen laa bag Mysunde i Thorsted, og Batteriet Luun ved Kjus og Ulsnæs.

Da Generalmajor Gerlach som Følge af, hvad der var foregaaet den 1. Februar, indtrængende bad Overkommandoen om at maatte faa Raadighed over 22. Regiment, bevilgedes dette ved Telegraf Natten mellem den 1. og 2. Klokken 2. Der blev da anvist dette Regiment et Cantonnement, som det skulde indtage den 2.: én Bataillon i Ravnkjær, Fovlløk og Egenæs til Reserve for Strækningen fra Næs til Rabølsund, den

anden i Kjus, Kjusballe, Thorsted, Geelbyholt og Skolderup som Reserve for Strækningen fra Fysing til Ulsnæs.

Hovedreserven indskrænkedes derved til 3. Brigade, Wørishøffer, hvilken foreløbig endnu beholdt sit Cantonnement om Vedelspang ved Langsø med Alarmplads ved Triangel.

Da Forholdene ved Wilsters Brigade om Hollingsted og Frederikstad vare væsentlig uforandrede, skal der med Hensyn til Hæren i Danevirke den 1. Februar endnu kun bemærkes, at Overkommandoen ansatte en højstkommanderende Ingenieurofficer ved hver af Divisionerne, nemlig ved 1. Major C. T. Jørgensen, ved 2. Kapitajn N. A. Brummer, som dog forblev i Frederikstad, medens Premierlieutenant J. H. K. Bangert fulgte Divisionens Gros, ved 3. Kapitain W. O. W. Lehmann, samt at Trainet for hver Brigade eller med den sideordnet Afdeling, f. Ex. Infanterireserven og Artillerireserven, deltes i en Ammunitionskolonne, i hvilken Batteriernes Reserveammunition, Haandværksvogne og Reservelavetter indlemmedes, og en Bagage- og Proviantkolonne, hvilke Kolonner skulde have Ophold, den første 4000 Alen bag Frontlinien, den anden $^3/_4$ Mil. Det stod Divisionerne frit efter Omstændighederne at samle dem i større Kolonner, hvilket 3. Division gjorde og ligeledes 2. Division for de to i Centrum staaende Brigaders Vedkommende.

For den 2. Februar havde Feltmarechal Wrangel befalet, at det kombinerede preussiske Armékorps skulde rykke ind i Linien Ekernførde-Kokkendorf-Holm, og at de to andre Korpser — thi den preussiske Gardedivision (Korps III) vilde denne Formiddag ankomme til Rendsborg — skulde tage en Opstilling, hvis Tête var betegnet ved Linien Hütten, Aschepel, Kl. Brekendorf, Nordby og, paa den anden Side af Jærnbanen, ved Sorgfloden. Det

vil bemærkes, at denne Linie gik parallel med Danevirkestillingen, naar dennes Retning markeres ved Frederikstad, Danevirkestillingens Hovedvold og Slien, derimod noget skraat for Centrums Forpoststilling, der paa Grund af Vejnættet og Terrainets Form for en Del var rettet mod Syd.

Denne Opstilling var næppe almindeligt forudsét, skjønt det maa indrømmes, at Overkommandoen var fuldt belavet paa den. Hidtil var Slien bleven betragtet som en tilbagebøjet Linie, der nødte Fjenden til omgaaende Bevægelser, naar han vilde operere mod den. Derfor havde man ogsaa tænkt at kunne afværge en saadan Bevægelse ved et Udfald fra Centrum. Ved den nævnte Opstilling, der var smukt udtænkt, blev Slien paa den naturligste Maade lagt ind under de Allieredes Operationer; thi de behøvede nu ikke at gjøre en omgaaende Bevægelse, men kun at udstrække deres højre Fløj, og et Udfald fra Centrum var forebygget, da det vilde støde paa det fjendtlige Centrum.

Østerrigerne, som fik Midten i den fjendtlige Opstilling, anbragtes nemlig alle øst for Jærnbanen. Brigaden Tomas gik til Egnen nord for Bistensee og Nostitz til Oxlev, hvor fra de udsatte Forposter i ovennævnte Linie. Gondrecourt blev den 2. i sit Cantonnement om Schulendamm, og Dormus, som den Dag kom gjennem Rendsborg, indkvarterede sig i Alt- og Neu-Büdelsdorf, Dobrzenski forlagdes til Bunge, Reserveartilleriet til Duvensted og Gablenz's Hovedkvarter til Holzbunge.

Den preussiske Gardedivision, som ved sin Ankomst til Rendsborg forefandt det brandenburgske Kyrassér-regiment Nr. 6 og et Rytterbatteri, hvilke efter Wrangels Befaling vare afgivne fra det kombinerede Korps for at indlemmes i Gardedivisionen, indtil dennes eget Rytteri og Artilleri var kommet, rykkede til Hohn, men

efterlod to Batailloner af 3. Garde-Grenaderregiment til Besætning i Rendsborg Kronværk.

Det var Østerrigerne paalagt at dirigere alle deres Tropper frem fra deres tilbagetrukne Cantonnementer, dersom de Danske i Anledning af Friedrich Carls forudsatte Angreb paa Kokkendorfstillingen vilde gjøre Udfald fra Centrum mod Flekkeby. I saa Fald skulde Tomas rykke mod denne By, de andre Brigader mod Selk. For at faa at vide, om noget Udfald paatænktes fra dansk Side, udsendte de forreste østerrigske Brigader i Løbet af Dagen forskjellige Patrouiller mod Slien og Over-Selk, og en af disse, bestaaende af en Deling Husarer, som skulde rekognoscere mod Over-Selk, fik af Gablenz, som af den Grund støttede den med en Eskadron, Befaling til at ride, til den traf paa Fjenden, fra hvem den skulde søge at tage nogle Fanger.

Vi ville senere træffe den igjen, men maa nu foreløbig vende os til Friedrich Carls Foretagender denne Dag.

Det kombinerede Korpses Tropper brøde op Kl. 8, efter at have kogt. Avantgarden fra Moskov og 13. Division, som bevægede sig fra Lehmsiek over Østerby, skulde samtidigt angribe Kokkendorfstillingens forskjellige Passer, fulgt af 12. Brigade, som den Dag var Reserve, medens 11. Brigade fra Ekernførde over Snap skulde understøtte Frontalangrebet ved en Flankebevægelse, og Reserveartilleriet forblive samlet syd for Ekernførde til nærmere Ordre.

Men hvis Friedrich Carl for Alvor havde troet, at de Danske efter Tabet af Ekernførde ikke desto mindre vilde have gjort Modstand i Kokkendorfstillingen, blev han nu skuffet, da han ingen Tropper forefandt i samme, men kun Barrikader og Forhug. Forbitret over, at en let Sejr var undsluppen ham, besluttede han sig til strax

at gaa videre til Mysunde. Klokken var da 9. . Avantgarden fik Ordre til at marchere mod Mysunde vest for Kosel Aa og 11. Brigade, Canstein, sammesteds hen over Gammelby og Ornum Mølle. Reserveartilleriet befaledes frem i Ilmarche gjennem Ekernførde, medens 13. Division og 12. Brigade fik Paalæg om at dække Foretagendet mod Angreb fra Slesvig ved en Opstilling ved Holm. Generallieutenant Manstein fik Overbefalingen over Tropperne ved Mysunde. Korpsets Artillerikommandør, Oberst Colomier, attacheredes ham. Først skulde den danske Stilling beskydes, og dernæst en Storm foretages, hvilken Manstein dog fik Paalæg om ikke at sætte i Værk, før et gunstigt Resultat var at betragte som sikret.

Paa dansk Side var man fuldkommen fattet paa et Angreb paa Mysunde. Til de tidligere nævnte Forsvarsanstalter var der føjet nogle mindre Skanser og en anden Bro. General Gerlach undlod ikke at tage enhver mulig Forholdsregel for at gjøre Stillingen kampfærdig.

Betragte vi de naturlige Forhold ved Mysunde, ville vi finde, at Slien, i det den, naar man følger dens Løb fra Vest, nærmer sig Mysunde, pludseligt indsnævres og dernæst efter nogle Tusend Alens Løb drejer skarpt imod Nord for atter efter nogle Tusend Alens Løb, yderligere indsnævret til kun c. 250 Alens Bredde, at dreje mod Øst, hvorefter den igjen udvider sig. Fra dette Sted skyder der sig en Vig ind i Landet mod Syd, hvis vestlige Bred er c. 1000 Alen fjærnet fra den nys omtalte fra Syd til Nord sig strækkende Snævring af Slien, det egentlige Mysund, hvorved der fremkommer en Halvø, der atter indsnævres paa det Sted, hvor den slutter sig til Landet syd for samme. Paa dette Sted laa de to Skanser *a* og *b*, Redouter, forsynede, den første og vestligste med 4 12-Pds. og 4 24-Pds. Granatkanoner, den sidste, som oprindeligt havde haft samme Bestykning,

men hvor fra de to 12-Pds. Kanoner vare tagne bort, fordi de kunde beherskes fra nogle Højder ved Ornum, med 2 12-Pds. og 4 24-Pds. Granatkanoner. Bag Skanserne laa i en Fordybning Mysunde By, og Chausséen, som kommer syd fra og løber midt imellem Skanserne, drejer fra Mysunde By mod Vest til den søndre Skibsbro, der var bygget paa Skibe med et bevægeligt Led i Midten, 253 Alen lang og passabel for alle Vaabenarter. Nord for Mysunde By og Chausséen hæver Terrainet sig til et Højdeparti, der var kranset af 3 aabne Skanser *c*, *d* og *e*, hvilke vare Udenværker for et Brohoved *f*, som dækkede den nordre ligeledes paa Skibe byggede, men alene for Fodfolk passable. 242 Alen lange Bro. Af disse Skanser var kun den mellemste, *d*, forsynet med fast Skyts, nemlig de to 12-Pds. Kuglekanoner, som vare tagne fra *b*. Endelig var der paa den nordre Slibred 6 Kanonplacements *g*, af hvilke de to, g^1 og g^2 laa langs Slien, inden den drejer mod Nord, medens g^3 til g^6 laa lige vest for Halvøen, navnlig til Beskyttelse for Broerne. I g^1 og g^2 var der henholdsvis 2 12-Pds. Kuglekanoner og 2 24-Pds. Granatkanoner.

Saa snart et Angreb var blevet sandsynligt, havde det været General Gerlachs første Opgave at faa Sliens Rende opiset, og da Kanonbaaden „Willemoes“ havde erklæret, at den paa Grund af Reparationsarbejde ikke blev disponibel før den 3. Februar, fik han gjennem Overkommandoen „Ossian“ til at løbe Slien ud. Den 2. Februar, Kl. 10$^1/_2$ Formiddag meldte Kapitajn Frøhlich, at der var aabent Vande til Sliens Munding. Dernæst maatte den Vig, som fra Slien skyder sig ind øst for Halvøen, opises. 1. Bataillon af 18. Regiment havde den 1. Februar, efter endt Tilbagetog, arbejdet herpaa til Kl. 9 Aften. Derpaa havde 3. Regiment afgivet de fornødne Arbejdshold, som vexlede hver tredje Time og

holdtes i Gang hele Natten, indtil Arbejdet sluttedes Kl. 9 om Formiddagen den 2., da en Rende paa mindst 20 Fods Bredde var aabnet.

En Time senere, Kl. 10, viste der sig fjendtligt Rytteri foran Forpostkjæden, og kort efter angrebes den af den fjendtlige Avantgardes Fortrop, bestaaende af en Eskadron Husarer og Fusilierbataillonen af Regimentet Nr. 24. En tæt Taage hvilede over Egnen, saa det var vanskeligt at se, hvad man havde for sig. De to halve Kompagnier, som stode paa Forpost trak sig først i Forening med Dragoner, som vare fremme, fægtende tilbage til nogle Hundrede Skridt foran Skanserne, dernæst ind i disse, hvis Besætning de forstærkede.

I og bag Skanserne stod nu 18. Regiments 1. Bataillon under Major E. A. Lundbye, saaledes at to Kompagnier vare i Skanserne og to bag disse. General Gerlach havde ønsket en Indskæring eller Forskansning for de to Kompagnier, som stode til umiddelbar Understøttelse, men der havde ikke været Tid til at danne en saadan, hvorfor et Hegn benyttedes til Dækning. I Skanse *a* førte Kapitajn af 18. Regiment L. C. C. M. Schow og i Skanse *b*, efter Forposternes Inddragning, Kapitajn af samme Regiment F. F. H. Baller Kommandoen. Artilleribesætningen baade i Skanserne *a* og *b* og i de bagvedværende Værker bestod af 6. Fæstningskompagni, hvis Chef, Kapitajn H. C. Hertel ledede Artilleriforsvaret i dets Helhed, medens Sekondlieutenant C. R. Bache førte det i Skanse *a*, Sekondlieutenant L. G. F. Klubien i *b* og to Korporaler henholdsvis i *d* og i g^1 og g^2.

Baade Brigadekommandøren, Oberst Vogt, og Chefen for 18. Regiment, Oberstlieutenant F. G. H. Hirsch, kom tilstede; den 2. Bataillon af 18. Regiment var i Fysing.

Til umiddelbar Understøttelse for Styrken i Stillin-

gen var 3. Regiment under Major H. W. Mathiesen, som havde 1. Bataillon under Kapitajn M. Arntz i Brodersby, af hvilken Bataillon dog 1. Kompagni, der, som sagt, var paa Marche fra Ekernførde over Kappel, manglede, og 2. Bataillon under Kapitajn O. J. H. Krabbe, hvoraf ét Kompagni dannede fast Besætning i det nordre Brohoved, medens de tre andre laa i Goltoft og Hestoft til Bevogtning af denne Del af Slien.

Saa snart Angrebet meldtes General Gerlach, gav han 3. Regiment Ordre til at lade 1. Bataillon ufortøvet rykke over i Brohovedet, og Regimentet lod efter Brigadechefens Ordre to af Kompagnierne i Goltoft og Hestoft rykke nærmere til Stillingen. Ligeledes beordrede Generalen 10. Batteri, Johansen, fra dets Cantonnement frem til Brodersby.

I noget over en Time holdtes Fægtningen hen som Infanterikamp. Kun fra dansk Side løsnedes der af og til et Kanonskud mod de fjendtlige Tirailleurer, der udviklede sig rundt om og ogsaa forsøgte at gaa over Isen, hvor den nys dannede Rende standsede dem. Da den tætte Taage gjorde det umuligt at bedømme Fjendens Bevægelser og Styrke, om det blot var en Rekognoscering, eller om der, som det meldtes, var paabegyndt Batteribygning paa Ornum-Højderne, beordrede Generalen 1. Bataillon af 3. Regiment, saa snart den Kl. $11^1/_2$ var ankommen til Brohovedet, til at gaa frem foran Skanserne ad Vejene henholdsvis til Ornum Mølle, til Kosel og til Vesby for at skaffe nærmere Underretning om Fjendens Foretagender og Hensigter samt, dersom det hele Angreb kun skulde være en fjendtlig Rekognoscering, da atter at indtage den tidligere Forpoststilling. En Deling af 6. Dragonregiment under Premierlieutenant F. W. Meulengracht medgaves Bataillonen.

Kapitajn Arntz sendte et Kompagni frem ad hver

af de 3 nævnte Veje, og det lykkedes dem at komme henved 1000 Skridt frem ad disse, men der mødte de, især det mellemste, ved hvilket Bataillonskommandøren opholdt sig, en overvældende fjendtlig Styrke.

Kl. 12 kom nemlig Cansteins Brigade til Ornum Mølle og, efter i Løbet af en halv Time at have gjenopbygget den afbrudte Bro, saa den blev farbar for Fodfolk, udviklede Brigaden sig nu over den mod Mysunde, træffende paa sin Vej det østligste af de tre Kompagnier, hvis Opgave det nu blev ved saa stærk en Modstand som muligt at sikre de to andres Tilbagetog. Men Cansteins Tilsynekomst blev Signalet for den fjendtlige Avantgarde til ligeledes at gaa frem til dens engagerede Fortrop og angribe. Dette Angreb skete mod det mellemste, 2. Kompagni, hvis Tilbagetog derved blev paaskyndet. Paa samme Tid sendte Avantgarden, da det fjendtlige Reserveartilleris Anmarche nu meldtes den, sine to Feltbatterier, i alt 14 Kanoner, frem for at tage en af Oberst Colomier forud rekognosceret Opstilling, det 6-Pds. øst for Koselvejen i 7—9000 Alens Afstand fra Skanserne, Haubitsbatteriet vest for Vejen, men noget længere tilbage. Hurtigt efter, at Skydningen var begyndt, opmarcherede dernæst hele det tililende Reserveartilleri i Linien, de 3 6-Pds. Batterier, i alt 18 Kanoner, til højre for Avantgardens 6-Pds. Batteri, de to Haubitsbatterier, 16 Kanoner, til venstre for Avantgardens Haubitsbatteri og 3 af de 4 Rytterbatterier, tilsammen 12 Kanoner, vest for Holm—Mysunde-Vejen. I alt var det saaledes 60 Kanoner, som vare opstillede i Linie. Hertil kom endnu de 6 Kanoner ved Cansteins Brigade, hvilke afprotsede øst for Ornum Mølle, men rigtignok ikke kom til Skud, fordi det ikke var dem muligt under Taagen at faa et Maal for Øje paa denne Afstand. Kun 8 Kanoner holdtes tilbage i Reserve, nem-

lig Avantgardens Rytterbatteri og det ene af Artillerireservens.

Lige over for denne Artillerild havde vi kun 14 Kanoner i Skanserne *a* og *b* og 4 i g^1 og g^2, i alt 18; thi de to i *d* kunne ikke her medregnes. Batteriet Johansen forstærkede imidlertid Besætningen i g^1 og g^2 med 4 af sine Piecer, medens de 4 andre anbragtes nær g^6 for under visse Eventualiteter at kunne beskyde den nordre Bro og Brohovedet.

De tre udsendte Kompagnier vare imidlertid komne tilbage. Det vestligste, 6., gjorde under Tilbagetoget længere Modstand i en Slugt foran Skansen *a*. Det mellemste rystedes derimod noget af den Medfart, det havde lidt. Efter Tilbagekomsten besatte 6. Kompagni nogle Løbegrave mellem Skanse *a* og Slien, de to andre opstilledes bag det før nævnte Gærde mellem *a* og *b*.

I alt var der saaledes 8 Kompagnier ved Haanden, nemlig to i Skanserne *a* og *b*, ét i Løbegravene vest for *a*, fire i Reserve og ét, 7. Kompagni af 3. Regiments 2. Bataillon, i Brohovedet. De andre Kompagnier af sidstnævnte Bataillon, som vare kaldte til Mysunde, havde faaet Kontraordre under Marchen og vare vendte tilbage til Goltoft og Hestoft, eftersom Angrebet den Gang syntes mindre alvorligt. Imidlertid blev Kampen nu meget hidsig. Ikke blot var Kanonaden fra de 78 Ildsvælg voldsom, men den store Fodfolkstyrke, som var udviklet af Fjenden, naaede, begunstiget af Taagen, tæt ind paa Skanserne og besatte foran *a* et Gærde 200 Alen syd for den Slugt, som 6. Kompagni havde forsvaret under sit Tilbagetog, og foran *b* en paabegyndt, men ufuldendt Løbegrav. Fra disse Standpladser skødes de Folk bort, som viste sig i Skydeskaarene. I Skanse *b* bleve de Mænd, som i et bestemt Skydeskaar rettede Kanonen, en efter en trufne, og Lieutenant Klubien faldt selv, medens han var i Færd med at rette

den. At fordrive disse generende Tirailleurer var ikke let gjørligt. 7. Kompagni af 18. Regiment sendtes fra Reserven i dette Øjemed frem, men næppe havde Têten af dets Kolonne vist sig uden for dets hidtidige Plads, før det erholdt en Del Saarede. Det beordredes derfor at blive, hvor det var, men blot sende en Deling til en Gaard tæt ved den isede Rende, fra hvilken Gaard Fjenden forulempedes, indtil den blev skudt i Brand.

General Gerlach skjønnede det nu nødvendigt at sørge for at faa mere Fodfolk til Disposition. Ikke blot beordrede han 3. Regiments 2. Bataillon i Goltoft og Hestoft til i Løb at sende de to Kompagnier til Mysunde, som tidligere alt én Gang havde været nær ved det, men vare vendte tilbage; men han beordrede ogsaa den 3. Brigade, Wørishøffer, som efter hans Mening i overordentlige Tilfælde maatte staa til hans Raadighed, til at rykke frem mod Mysunde.

Fægtningen holdt sig imidlertid timevis i usvækket Kraft. Da Oberst Colomier paa Grund af Taagen ikke havde kunnet bedømme Afstanden, men troede vore Batterier dobbelt saa langt borte fra de preussiske, som de i Virkeligheden vare, faldt de fleste af Fjendens Projectiler i Terrainet bag Skanserne. Vor Skydning var virksommere, skjønt de Mærker, som efter foretagne Maalinger vare anbragte i det foranliggende Terrain, ikke kunde ses uden en Gang imellem, naar Taagen lettede lidt. I Almindelighed skød man derfor paa begge Sider saa temmelig paa maa og faa med de fjendtlige Ildglimt til Vejledning for Retningen.

Paa Fjendens Side troede man Kl. 2 at spore en vis Svækkelse i den danske Ild, og paa Grund deraf befalede Oberst Colomier Haubitsbatterierne at gjøre en Fremrykning paa 400 Alen batterivis fra højre. Denne Bevægelse, hvorved Haubitsbatterierne omtrent kom i

Højde med de 6-Pds., skulde Rytterbatterierne følge, men kun det, som var længst til højre, formaaede det; de andre vare indviklede i en haard Kamp med Batterierne g^1 og g^2 paa den nordre Side af Slien. Sex Kanoner skøde her fra paa Preusserne, nemlig de 4 faste og Batteriet Johansens 2 Granatkanoner i g^1. Da disse sidste havde forskudt sig og rykkede bort for at bytte Forstilling, indtog de 2 Kanoner af Batteriet, som hidtil havde staaet i g^2, men ikke vare komne til Skud, deres Plads.

I Skanse *a* faldt Kapitajn Schow og saaredes Lieutenant Bache, som dog vedblev at gjøre Tjeneste og overtog Befalingen over Skansen i det hele, medens Kapitajn Hertel, efter at Klubien var falden, selv overtog Artilleriledelsen i Skanse *b* og, ved personlig at rette den mest udsatte Kanon, gjenoplivede Besætningens Mod. I denne Skanse demonteredes 3 Kanoner, men de øvrige gjorde sig Umage for at skjule det for Fjenden ved forøget Skydning. Hver Gang der sporedes Kolonnebevægelser eller Samling af Tirailleurer foran Skanserne, sendtes strax med Livlighed Kardætskskud ud i den Retning, hvor saadant havde vist sig. Geværilden fra Skanserne sagtnede derhos ikke et Øjeblik; der blev under Kampen hentet en ny Patronbeholdning til en af Skansernes Besætning. Et Forsøg, som Preusserne gjorde paa at gaa over det Mosedrag, der fra Slien skyder sig ind mod Skanse *b*, afvistes saaledes ved Kardætsker og en levende Geværild. Under Kampen kom største Delen af Mysunde By i Brand og ligeledes Færgehuset paa søndre Bred af Slien, hvor de Saarede behandledes. Det lykkedes dog Lægen, J. J. Wroblewsky, at redde de fleste af disse.

Da Klokken var omtrent 3, ankom det 1. Kompagni af 3. Regiment fra Kappel og kort efter de to fra Goltoft og Hestoft. Alle tre sendtes til Mysunde By som Reserve. Paa denne Tid troede man Stormen

nær forestaaende, og General Gerlach lod af Forsigtighed Leddet i den søndre Skibsbro aabne og de to Kanoner Johansen fra g^1 flytte til g^4; Fodfolket paa Halvøen havde nemlig Retræte til Brohovedet ved nordre Bro, og den søndre Bro vilde derfor staa aaben for Fjenden, naar han var kommen ind mellem Skanserne *a* og *b*.

Da begyndte imidlertid den fjendtlige Ild at sagtnes, og den ophørte aldeles Kl. 4. Prins Friedrich Carl havde opgivet ethvert yderligere Foretagende, eftersom de danske Skanser viste sig for ham som usvækkede. Han beordrede Tilbagetog, hvilket dog just ikke var ganske let; thi Tirailleurer vare krøbne ind i alle Bugter og Terrainfolder nær Skanserne, og deres Bortgang vilde ufejlbarligt blive hilset med Kardætsker fra Skanserne. Man hejsede derfor et Parlamentærflag paa Ornum-Højderne, og da Brigadechefen, General Vogt, bemyndigede Kapitajn Baller, som sendtes der ud, til, dersom man androg om en Vaabenhvile for at faa de Saarede og Døde bort, at tilstaa en saadan, benyttede Fjenden dette til at drage en 150 til 200 Mand, som laa Skanserne nærmest og navnlig i Løbet af Dagen havde tilføjet dem stor Skade, uskadte ud af deres vanskelige Stilling. Dog indbragtes der nogle enkelte Fanger, i det 6. Kompagni af 3. Regiment havde benyttet det Øjeblik, da det fjendtlige Artilleri protsede paa, til en fremadgaaende Bevægelse med en mindre Del af sin Styrke, hvorved et Par fjendtlige Infanterister afskares, og i det senere en Kavaleripatrouille, som efter et passende Tidsløb sendtes ud for at tage det af Fjenden forladte Terrain i Besiddelse igjen, gjorde Preussernes Bagspids ved Ornum Mølle til Fange.

Oplivede ved den lykkelige Fægtning, som vel havde kostet os 148 Døde, Saarede og Savnede, hvoraf 8 Offi-

cerer, men Fjenden mere, i det han maatte notere sit Tab til 198, hvoraf 12 Officerer, men som havde víst Skansernes Styrke og Hærens Kampdygtighed og Mod, gave alle sig med Lyst og Energi i Færd med at udbedre den lidte Skade. Kapitajn Hertel udbad sig fra Slesvig endnu om Natten hidsendt èn 12-Pds. og to 24-Pds. Kanoner, som ogsaa ankom, til Erstatning for det demonterede Skyts; men inden vi fortælle, hvad der tildrog sig efter Kampen, maa vi først omtale de Tildragelser paa de andre Steder af Krigsskuepladsen, som Angrebet paa Mysunde gav Anledning til.

Hovedkvarteret var den 2. Februar overlæsset med Arbejde. Denne Dag satte Krigsministeren først Hæren paa Krigsfod, og gaves der først Befaling til at iværksætte samtlige Oversvømmelser. Venstre Fløjs Forsvarsordning var, trods al anvendt Flid, endnu ikke kommen i Stand; først denne Dag ankom de Kanoner til Hæren, som skulde opstilles i de endnu ufuldførte Værker fra Næs og nord efter. Denne Dag beordredes ogsaa først 3. Brigade ned til Stillingen, i det den fik anvist Cantonnement i Skaleby, Moldened og Omegn med Brigadekvarter paa Vindinggaard og Alarmplads i Moldened. Ved Hjælp af det højst ufuldkomne Train og flere Tusende fra Slesvig udskrevne Ægtvogne ordnedes Ambulance-, Forplejnings- og Bagagevæsenet. Der anvistes Centrums Bagage- og Provianttrain følgende Parkpladser i Tilfælde af Alarm: 2. Divisions nord for Arnholt Sø, 3. Divisions vest for Chausséen syd for Isted Skov, Infanteri-Reservens vest for Chausséen nord for Isted Kro, Reserveartilleriets, Ingenieurkommandoens og Hovedkvarterets øst for Chausséen nord for Isted Skov.

Da Hovedkvarteret fik telegrafisk Meddelelse om Angrebet, tænkte det strax paa et større Udfald fra Centrum. Ordrer vare skrevne til 2., 3. og 4. Division

samt Infanterireserven om uopholdelig at møde paa deres Alarmpladser, da nye Meldinger fra Mysunde gav det den Overbevisning, som det Kl. $2^1/_2$ telegraferede til Gerlach, at Preussernes virkelige Overgangsforsøg maatte ventes udførte paa et nordligere Sted af Slien, navnlig ved Arnæs og Kappel. I Steden for et større Udfald bestemte Overkommandoen sig derfor blot til en Demonstration mod Flekkeby.

I den Anledning udsendtes af 3. Division 1. Bataillon af 9. Regiment med 3. Eskadron af 4. Dragonregiment og to Kanoner af 11. Batteri under Oberstlieutenant H. C. G. Tersling, der ledsagedes af Divisionens Souschef, Kapitajn C. M. V. Tvermoes, medens Divisionens Stabschef, Kapitajn Blom, ilede til Forposterne for ved Udsendelse af mindre Partier til Geltorf og Esbrem at sikre det større Kommandos Tilbagetogslinie. Paa Forpost i Centrum vare denne Middag følgende Afdelinger udrykkede: foran 8. Brigade 20. Regiments 1. Bataillon, Major S. P. L. Schack, med 6. Kompagni i Hadeby, 2. ved Neder-Selk og 1. og 5. i Vedelspang; foran 7. Brigade 1. Regiments 2. Bataillon, Kapitajn J. C. T. Thalbitzer, med 4. Kompagni ved Hahnenkrug, 8. ved Jærnbanen, 3. og 5. i Over-Selk; foran 9. Brigade 21. Regiments 1. Bataillon, Kapitajn W. P. J. L. Hackhe med 2. Kompagni sydost og 1. sydvest for Jagel og med 3. og 4. i Klosterkro. Som de nævnte Foretagender forberedtes, kom det før omtalte østerrigske Rekognosceringskommando, der var beordret til at gaa frem, indtil det stødte paa de Danske, og skulde forsøge at tage nogle Fanger, frem paa Brekendorfvejen og angreb dristigt en Del af Forposterne ved Hahnenkrug. Disse trak sig tilbage til en indhegnet Mark, som de besatte, og hvor fra de dræbte nogle Heste og saarede et Par Ryttere, men Modstanderen opnaaede dog at overvælde

1 Underkorporal og 2 Menige ved sit raske Angreb. Denne Tildragelse alarmede de bagvedværende Posteringer, og Udsendelsen af de mindre Partier blev derved opgiven, saa at Oberstlieutenant Tersling selv maatte overtage sin Sikring, hvilket han gjorde ved at detachere et Kompagni mod Syd. Kommandoet var dog ikke kommet til Gyby, da en Tilbagekaldelsesordre fra Overkommandoen naaede det, foranlediget ved, at Preussernes Angreb paa Mysunde da var ophørt.

Da Udfaldet af Kampen ved Mysunde blev bekjendt, gjennemstrømmedes hele Hæren af Glæde og Haab. Den Form, hvorunder man forestillede sig Sejren, var nemlig den, som levede i Folkets Erindring fra Frederikstad 1850, et afslaaet Angreb. Hvad der var foregaaet ved Mysunde, syntes at tyde paa, at Fjenden vilde søge at tage Skanserne ved Storm. Overkommandoen antog, at, hvad der var sket ved Mysunde, kun var Forløber for et større Angreb den 3., og befalede derfor hele Hæren at møde i Alarmstillingerne denne Dags Morgen Kl. 4.

Ved Mysunde afløste efter Kampen 3. Regiments 1. Bataillon 18. Regiments 1. i Skanserne og foran dem, hvor den tidligere Forpoststilling indtoges. Sidstnævnte Bataillon bivuakerede Natten over i den afbrændte Mysunde By og gik næste Morgen til Brodersby. Kl. 7 om Aftenen den 2. meldte Chefen for 3. Brigade, Oberst Wørishøffer, som var ilet forud for sine Tropper, sig i Divisionskvarteret. Der var ikke længer Brug for Tropperne, som derfor henlagdes i deres nye Cantonnement med Undtagelse af 16. Regiments 1. Bataillon, som blev ved Mysunde Natten over for at hjælpe ved Udbedringen af Skaden og for næste Morgen, i Tilfælde af fornyet Angreb, at være Reserve for Stillingen. Divisionen havde nemlig, paa Grund af Overkommandoens Henpegen

paa den nedre Sli, standset den Bataillon af 22. Regiment, som skulde til Kjus og Thorsted og anvist den Cantonnement i Kisby, Kalvtoft og Borne. Oberst Lasson i Ravnkjær fik derved hele 1. Brigade samt Batteriet Salto og de ufuldendte faste Batterier, som nu monteredes saa godt som muligt, samt endelig Kanonbaaden „Willemoes" til Forsvaret af Slien fra Næs nord efter. Dampskibet „Ossian" laa ogsaa der ude, men lystrede ikke længere. Det vilde som fragtet privat Skib ikke udsætte sig for fjendtlig Overlast og var ikke at bevæge til at løbe Slien ind; til Lykke tøede det nu, og Vejret faldt den 3. i med Regn og Blæst.

Paa Grund af Mysunde Bys Brand arbejdedes der i Løbet af Natten paa Fremskaffelse af Lysteder for Tropperne. Major Jørgensen udbad sig i det Øjemed fra Slesvig Skibssejl, Bræder, Søm, Spigre o. s. v.

Natten mellem den 2. og 3. Februar var der saaledes Bevægelse og Liv i Danevirkestillingen. Lidt efter Midnat purredes paa alle Punkter af Centrum det Mandskab ud, som havde kunnet overgive sig til Hvile, thi Alt skulde være beredt til Kamp Kl. 4, det er i Februar Maaneds Begyndelse en 3 Timers Tid før Lysningens Indtræden. Under Regn og ad opblødte, vandoversvømmede Biveje, thi Kolonnevejene berørte man ikke, for at de kunde staa haarde og brugelige under alvorlige Forhold, marcherede Afdelingerne i Mørke til deres Alarmpladser. Da Dagslyset brød frem gjennem Regn og Taage, saa det første Gang Danevirke i Slagstilling. Geværerne stode i Pyramider bataillons- eller regimentsvis paa de Steder, hvor der skulde trædes an, naar Angrebet meldte sig, og Mandskabet tumlede sig derom, thi om nogen Liggen eller Sidden kunde der ikke være Tale, da hele Jordbunden var bedækket af Vand. Der var ikke desto mindre Stemning den Morgen bag Dane-

virkes mange Værker. Det krigerske Syn, som frembød sig, var uvilkaarligt gribende. Da Kanonerne „blæstes af“, som det hedder, det vil sige gave løse Skud for at borttage den Fugtighed, der havde sat sig i dem om Natten, og disse Skud ligesom fik Ekko i det Fjærne ved, at andre Kanoner paa andre Steder foretoge den samme Operation, fik man gjennem Hørelsen et Indtryk af Stillingens Storhed og Sammenhæng, men ogsaa af, at man paa alle Punkter var lige saa kampberedt som paa det, hvor man selv befandt sig.

Imidlertid kom der den Morgen intet Angreb; der var fuldkomment stille foran hele Danevirkestillingen lige fra Rabølsund ved Slimundingen til Frederikstad. Friedrich Carl, som efter det mislykkede Foretagende mod Mysunde havde taget et Cantonnement bag en Forpoststilling mod Mysunde fra Ornum over Kosel til Holm saaledes, at højre Fløj af Opstillingen dannedes af Avantgarden, hvis Gros anbragtes i Egnen om Risby—Saxtorf, og venstre Fløj af Forpoststillingen udsattes fra 13. Division, der for øvrigt stod mellem Vindeby Nor og Store Bredning, medens 6. Division og Reserveartilleriet vare i og ved Ekernførde og Hovedkvarteret i Himmelmark, — Friedrich Carl havde faaet for varm en Modtagelse ved Mysunde den 2. til, at han tænkte paa at fortsætte de Operationer mod dette Sted, hvilke Wrangel, saaledes som vi strax skulle se, havde foreskrevet ham. Og de andre fjendtlige Tropper kunde ikke komme saa tidligt. For at naa Danevirke om Morgenen, maatte de fra deres fjærne Cantonnementer have brudt op om Aftenen og marcheret om Natten. De satte sig først i Bevægelse om Morgenen, efter at have kogt og spist, og kunde derfor ikke komme før om Eftermiddagen.

Imidlertid fik de danske Tropper først sent, 3. Division Kl. 12 og 2. Division Kl. 1 (Overkommandoens Ordre

var udstedt Kl. 11), Tilladelse til at gaa i deres Kvarterer, hvor de ankom temmelig forkomne, efter at have været paa Benene i Regn og Slud og Blæst i næsten 12 Timer.

Inden Bivuakeringen hævedes, var der imidlertid i Anledning af Fjendens Stilhed udsendt et Rekognosceringskommando under Kapitajn F. C. Christiani, bestaaende af 2. Bataillon af 9. Regiment og det halve af 2. Eskadron af 6. Dragonregiment, for at undersøge, om Byerne Geltorf og Lottorf vare besatte af Fjenden. Kommandoet sendte et Kompagni til Lottorf og et til Geltorf og stod med Resten paa Brekendorfvejen, da den foranværende Rytterpatrouille mellem Kl. 1 og 2 saa fjendtligt Rytteri komme sig i Møde fra Brekendorf. Da den halve Eskadron rykkede frem mod dette, viste det sig, at det var Spidsen af en fjendtlig Kolonne af alle Vaaben, som var i Fremmarche. Den Gang var, som sagt, Bivuakeringen hævet; derimod vare de Afdelinger af alle Vaaben, som skulde afløse Forposterne, marcherede ud, saa at der i Forpostterrainet var en stor Mængde Tropper, som tilfældigt vare komne sammen, tilstede, baade Rekognosceringskommandoet, de Tropper, som skulde afløses, og de nye Forposter.

For at forklare, hvad der fra Fjendens Side var sket, skulle vi meddele den Ordre, som Wrangel den 2. havde udstedt for Bevægelserne den 3. Februar.

„Jeg forlægger", saaledes stod der, „Dags Middag mit Hovedkvarter til Damdorf."

„Korps I. fortsætter i Morgen sine Operationer mod Mysunde og detacherer til Korps II. et riflet Batteri, hvilket indtræffer i Morgen Kl. 3 i Esbrem og træder under Korps II.'s Befaling."

„Korps II. koger af i Morgen i sin Kvarterer og

rykker derpaa i Alarmkvarterer[1]), hvilke dækkes af en stærk Avantgarde i Linie fra Fartorp over Neder- og Over-Selk til Jagel. De bageste Kvarterer maa ikke være mere end en Mil fjærnede fra Forpostlinien, som maa være indtagen Kl. 4."

„Korps III. rykker efter Afkogningen om Morgenen frem over Sorgen, indtager med sin Avantgarde Linien fra Jagel til Alt Bennebek Kl. 4 om Eftermiddagen og forlægger de øvrige Tropper i Alarmkvarterer, hvis bageste Grænse dannes af Sorgen."

„De riflede 12-Pds. Kanoner marchere paa Chausséen med Korps III. og blive først den følgende Dag afgivne til Korps II."

„I Morgen Kl. 4 Eftermiddag vil jeg tale med Kommandørerne for Korps II. og III. ved Over-Selk, for at give Dispositioner for den 4."

„Den 4. Februar, Kl. 9 Morgen, staar Korps II. ved Lottorf og Altmühl, Korps III. mellem Krop og Wisch Kro."

„De to sidst ankomne Batailloner af Korps III. blive den 4. Februar staaende i Rendsborg og Kronværket."

Da den Forpoststilling, de allierede Tropper skulde indtage, var den samme, som de danske Forposter foran Centrum havde besat, var det uundgaaeligt, at det maatte komme til Sammenstød; men en Kamp af det Omfang, som udspandt sig, ventede ingen. Fra vor Side var det kun en Forpostfægtning, hvori de mange forskjellige Troppeafdelinger, som tilfældigvis vare samlede paa Stedet, indblandedes, men Fjenden opfattede de mange Troppers Tilstedeværelse og den Hidsighed,

[1]) D. e. saa mange Folk paa hver Gaard, som den kan rumme, naar ingen anden Fordring stilles, end at Soldaterne skulle have Tag over Hovedet.

der lagdes ind i Kampen fra vor Side, som en Indbydelse til Fægtning, hvilken han havde let ved at modtage, da hans Hær var under Fremrykning i taktisk slagfærdig Ordning. En Omstændighed opfordrede derhos Østerrigerne til at lægge Kraft i deres Kamp. Til Mødet Kl. 4 ved Over-Selk mødte ikke blot Wrangel og Kommandørerne for Korps II. og III., men Kronprinsen af Preussen, Storhertugen af Mecklenburg-Schwerin og andre tyske Prinser. Endelig kom ogsaa Prins Friedrich Carl personlig tilstede, da hans Operationer paa Mysunde vare strandede, og han vilde have nye Dispositioner. Østerrigerne kom altsaa til at kæmpe under alle de preussiske Generalers Øjne.

Paa vor Side overværede Kong Christian IX, som om Formiddagen havde været i Mysunde og takket Tropperne for deres Daad den 2., ledsaget af sit Følge, en Del af Fægtningen; men ellers var ingen af de højere Kommanderende tilstede, i det mindste ikke ved Fægtningens Begyndelse, da de fra Bivuaken vare tagne til deres Kvarterer.

Den Ordre, som Gablenz i Henhold til Wrangels Disposition udstedte, foreskrev, at Brigaderne Tomas og Gondrecourt Kl. 12 skulde overskride den af Østerrigerne udsatte Forpostlinie. Den første skulde dernæst bevæge sig over Geltorf mod Lopsted og til Aften indtage en Stilling med Esbrem som Centrum og med en Forpostlinie langs Slien og Hadeby Nor til hen imod Neder-Selk med to Batailloner lige over for Hadebydæmningen og en stærk Postering lige over for Vedelspang. Gondrecourt havde at bevæge sig over Gr. Brekendorf mod Over-Selk med en venstre Sidekolonne paa Jærnbanen og dernæst indtage en Forpoststilling fra Neder-Selk over Over-Selk til Jagel, kun med de yderste Poster foran denne Linie. Brigaderne Nostitz og Dormus havde

at følge Gondrecourt og om Aftenen at indtage en Bivuak à cheval paa Brekendorfvejen.

Gondrecourt ordnede endelig sin Brigades Fremmarche saaledes, at 18. Jægerbataillon med en Deling Husarer og to Kanoner af Brigadens Batteri samt en Pionerafdeling dannede Avantgarden under Oberstlieutenant Wokal, medens Gros'et marcherede i følgende Orden: forrest en Bataillon af Regimentet Nr. 30, derefter de resterende 6 Kanoner af Brigadebatteriet, dernæst 2. Bataillon af Regimentet Nr. 34 med Ambulancen og endelig et Kompagni af 30. Regiment, som dannede Arrièregarden, fulgt i 1/4 Mils Afstand af Brigadens Train.

Først da Brigaden traf paa det danske Rekognosceringskommando under Kapitajn Christiani, med hvilket dets Avantgarde strax indlod sig i Skydefægtning, detacheredes den forreste Bataillon af Gros'et med en Deling Husarer over til Jærnvejen for at gaa imod Jagel samtidig med, at Brigaden udviklede de forreste af sine Tropper paa begge Sider af Brekendorfvejen for at angribe de andre danske Tropper, som nu bleve synlige. 18. Jægerbataillon formeredes vest for Vejen med 2 Kanoner, en Bataillon af Regimentet Nr. 30 øst for samme.

De Bataillonerː som paa vor Side den 3. om Middagen vare dragne ud for at afløse Forposterne, vare: af 8. Brigade 9. Regiments 1. Bataillon, Major J. Nørager, som skulde afløse 20. Regiments 1. Bataillon; af 7. Brigade 11. Regiments 1. Bataillon, Kapitajn W. C. B. Stricker, som skulde afløse 1. Regiments 2. Bataillon; af 9. Brigade 21. Regiments 2. Bataillon, Major O. C. F. Saabye, som skulde afløse samme Regiments 1. Bataillon.

De to Kanoner af Batteriet Fallesen, som holdt ved Vedelspang, vare afløste af to andre Kanoner af samme

Batteri, da Skydningen begyndte. Derimod vare de to Granatkanoner af Batteriet v. d. Recke, hvilke holdt c. 1000 Alen sydost for Klosterkro, den Gang endnu ikke afløste af de to Kuglekanoner af samme Batteri, som vare paa Vejen der ud. Der kom derfor 4 Kanoner tilstede under Kampen paa dette Punkt.

Rytteriets Afløsning var sket. 4. Dragonregiments 3. Eskadron havde afgivet 1 Underofficer og 16 Heste til hver af Hovedposterne ved Vedelspang, Selk og Jagel. End videre holdt der til Raadighed for Forpostkommandøren i Bustrup en Eskadron, den 2. af 4. Dragonregiment, hvilken strax om Eftermiddagen, da Budskabet kom om Fægtningen, sendtes ud til Selk.

Bataillonen af 11. Regiment, som kom først til Forposterne, var marcheret ud ad Jærnvejen til Klosterkro og der fra ad Vejen til Over-Selk. Efter at være rykket en 1000 Alen frem ad denne Vej, blev 7. Kompagni beordret til at gjøre Holdt for at afløse det syd for dette Punkt værende 8. Kompagni af 1. Regiment. Med de tre andre fortsatte Stricker Marchen til Over-Selk, hvor Kapitajn Thalbitzer stod med Hovedposten af 1. Regiment (3. og 5. Kompagni), medens 4. var fremskudt som Piket og Feltvagter. I dette Øjeblik trak Christiani sig under Fægtning, løseligt forfulgt, tilbage ad Brekendorfvejen gjennem vor Forpostkjæde. Afløsningen opgaves derfor, til Forholdenes Natur havde afsløret sig, og Regimentschefen for 11. Regiment, Major J. M. F. F. Rist, tog, som den ældste af de tilstedeværende Officerer, Befalingen over alle de Tropper, som fandtes i denne Egn.

Rigtigst og mest ovenensstemmende med Overkommandoens og Divisionens Dispositioner vilde det vel have været, om Kampen var kommen til at staa om Kongshøj Partiet, men Forpostkommandøren, som i Følge Overkommandoens Bestemmelser havde Befalingen over

Forposterne, indtil de under Tilbagegangen vare komne i Højde med Hovedposterne, var ikke tilstede, og Rist, som var besjælet af et levende Kampmod, tænkte kun paa at gaa Fjenden i Møde. Han rykkede med Styrken ved Over-Selk noget mod Syd ad Vejen til Hahnenkrug og indtog en Stilling med 3. Kompagni af 11. Regiment udviklet øst for Vejen, hvor det besatte en Grusgrav og nogle i Forbindelse med den staaende Højder, og 3. og 5. Kompagni af 1. Regiment vest for Vejen, medens de resterende Kompagnier af 11. Regiment, 5. og 1., opstilledes som Reserve, det første lige i den sydlige Udkant af Over-Selk, hvor det, da Kampen begyndte, opdeployerede langs Gærdet ved den Vej, som fra Brekendorfvejen fører mod Øst, det andet vest for Vejen i Højde der med. Til venstre støttede Opstillingen sig til 2. Kompagni af 20. Regiment i Neder-Selk, som tog Stilling mellem Selk Mølle og nogle sydvest for samme liggende Kæmpehøje, Front mod Syd. Da Christianis Bataillon ved Hahnenkrug havde trukket sig igjennem den yderste Forpostlinie, som nu rallierede sig i Fægtestilling paa Rists højre Fløj, medens Christiani fik Ordre til at stille sig som Reserve længere tilbage, fremstod der snart en Ildlinie, som strakte sig fra Neder-Selk over Grusgraven til Jærnbanen, og som i mere end en halv Time standsede Fjenden og nødte ham til at udvikle sig.

Foruden de to fjendtlige Batailloner, som henholdsvis øst og vest for Vejen opløste sig i spredt Fægtningsorden mod Rists Kompagnier, lod Gondrecourt sin Avantgardes 2 Kanoner afprotse øst for Vejen i virksom Skuddistance og 2. Bataillon af Regimentet Nr. 34 rykke sluttet frem paa Vejen, til den kom i Højde med de opløste Batailloners Skyttekjæde. Samtidigt kom et Kompagni af 11. Jægerbataillon, som Brigaden Tomas havde af-

sendt fra Geltorf for at holde Forbindelse med Gondrecourt, til Neder-Selk, hvor Kompagniet af 20. Regiment maatte detachere en Del af sin Styrke for at holde det fast ved Overgangstedet over den lille Bæk, der forener Søen ved Selk Mølle med Hadeby Nor.

Bag Rist stod ved Kongshøj 4 Kompagnier og 2 Kanoner; det var nemlig Hovedposten ved Vedelspang, baade de Kompagnier, som skulde afløses, og de, som skulde afløse, der vare førte der hen i Følge en almindelig Instrux om, hvad der skulde gjøres i Tilfælde af Alarm. Ved Hadeby og Neder-Selk foregik Afløsningen, som berettet. Paa sidste Sted overtog 1. Kompagni af 9. Regiment Posten midt under Kampen, og 2. Kompagni af 20. Regiment trak sig bort til midt imellem Over-Selk og Vedelspang, hvor det, da Skydningen tiltog og kom nærmere, standsede for at være ved Haanden. Tropperne ved Kongshøj vare anbragte saaledes: De to Kanoner paa Toppen, 20. Regiments 1. Kompagni fra Toppen mod Vest til den nærmest liggende Høj, 9. Regiments 2. Kompagni i en tilbagegaaende Bue fra Højens Top mod Øst til Brekendorfvejen, 20. Regiments 5. og 9. Regiments 6. Kompagni øst for Vejen langs det Gærde, der gaar ud fra det Sted, hvor de to Veje fra Syd forene sig. Bakken syd for dette Gærde, som bevirker, at begge de to nævnte Veje danne Hulveje, var ikke besat, og Kongshøjstillingen derfor ikke egentligt indtagen.

Bagved Kongshøj, midt imellem den og Vedelspang, tog endelig 9. Regiments 2. Bataillon, som havde været paa Rekognoscering, Plads som Reserve med det den ledsagende Rytteri.

Kampen førtes imidlertid med Haardnakkenhed i Ildlinien foran Selk, og da det fjendtlige Artilleri var protset af, befalede Rist sin Adjudant at hente de to

Kanoner paa Kongshøj. Korporalen, som var disses Fører, havde en almindelig Instrux om, at Kongshøj var den yderste Position, i hvilken de maatte anvendes; han betænkte sig derfor lidt paa at efterkomme den overbragte Ordre, men da en tilstedeværende Stabsofficer formanede ham til at lystre, nølede han ikke længer og førte i fuldt Firspring sine 2 Kanoner ud ad Vejen forbi 2. Eskadron af 4. Dragonregiment, som stod der, lige til Major Rist, der holdt paa Vejen et godt Stykke foran Skyttekjæden. Her protsede Korporalen rask af, men i samme Øjeblik, inden nogen af hans Kanoner var kommen til Skud, styrtede det fjendtlige Fodfolk i Masse frem til Angreb, og vor Linie gjorde en tilbagegaaende Bevægelse. Korporalen søgte nu i Hast at faa protset paa igjen, men i Vendingen faldt en Trainkonstabel af, Skaglerne kom i Uorden, en Hest blev skudt, og af Folkene, som søgte at trække Kanonen tilbage, blev en saaret. Til sidst blev Korporalen, hvis Opførsel ved denne Lejlighed i enhver Henseende havde været, som den burde, med Sorg nødt til at lade den ene Kanon staa og blot redde den anden og Forstillingerne til dem begge. Med den tilbageværende Kanon tog han Stilling først et Øjeblik paa Vejen ved Over-Selk, saa igjen paa Kongshøj.

Det var i Instruxen for Forposterne bestemt, at disse i Tilfælde af Angreb skulde rette deres Tilbagegang mod Skanserne 8, 9 og 10, hvilket var fuldkomment i Overensstemmelse med Forsvarets rette Front. Som Følge heraf indslog 1. Regiment og 3. Kompagni af 11. Regiment, det vil sige alt, hvad der var vest for Chausséen, under Tilbagegangen denne Retning, medens Kampen hen imod Kongshøj maatte bæres af de to Kompagnier af 11. Regiment, som vare øst for Vejen. Disse kæmpede udmærket, og Rist beordrede 5. Kompagni, som

Danevirkes venstre Centrum og Fönen foran.

Gyldendalske Boghandels Forlag

K
F
va
h
o
c
o
f
li
S
r
a
f
g
n
f
l
l
r

stod langs den før omtalte Vej syd for Over-Selk, til at gjøre et Modangreb. Det tapre Kompagni formerede Kolonne, overskred dernæst Gærdet og stormede rask frem mod det Sted paa Brekendorfvejen en 150 Alen sydligere, hvor Têten af Østerrigernes Hovedkolonne viste sig. Kompagniet deployerede og sendte sine Skud med Virkning ind i den østerrigske Kolonne; men inden Kompagniet havde faaet ladt igjen, havde Fjenden udviklet sig, og de talrige Tirailleursværme paa begge Sider af Vejen rettede en dræbende Ild imod det, medens Kompagniets højre Fløi indvikledes i Haandgemæng med Østerrigernes Tête. Tilbagetoget var derfor vanskeligt, især da Soldaterne vare lidet mobile. De vare rykkede ud for at have Nattevagt, havde iført sig meget Undertøj og bare deres uldne Tæpper oven paa deres øvrige Oppakning. At kaste noget af denne kunde ikke falde de trofaste Jyder ind, og mange segnede derfor under de paafølgende forcerede Bevægelser.

Fjenden besatte nu Over-Selk og opkjørte hele sit Brigadebatteri, 6 Piècer, paa Højdepartiet nordost for Byen, vel 800 Alen fra Kongshøj, medens 11. Regiments 1. og 5. Kompagni samlede sig øst for Kongshøj i Højde med den øvrige Opstilling, hvor de strax deltog i Tirailleurilden, som nu aabnedes af hele Linien, og hvori den ene Kanon paa Kongshøj efter Evne medvirkede.

Den Styrke, som under Kampen foran Over-Selk havde været vest for Vejen, stod paa denne Tid paa Sortehøjene vest for Kongshøj. Rist forlangte 1. Regiments 3. og 5. Kompagni over til Kongshøj, og Thalbitzer satte sig ogsaa i Bevægelse med dem, men kom ikke før hen imod Bustrup til at deltage i Kampen øst paa. Fjenden var nemlig, efter nogen Tids forudgaaende Skydning med Granater fra sine 8 Kanoner, rykket frem til Storm. I Kampens Hede red Rist hvert

Øjeblik op paa Toppen af Kongshøj, hvor han i den tætte Granatregn oversaa Fægtningens Gang for dernæst at stille sig i Spidsen for et Kompagni eller blot en Trop, som han vilde føre frem for at standse Fjenden. Af de fire Kompagnier, som havde besat Kongshøj, førte han efterhaanden de tre frem til Modangreb. Til sidst, da der kun var et eneste tilbage, 1. Kompagni af 20. Regiment, fik han ogsaa dettes venstre Fløj til at gjøre et Angreb ned ad Hulvejen paa den fremrykkende østerrigske Hovedkolonne. Der var derfor kun nogle faa Delinger tilbage paa Højen, da den 18. østerrigske Jægerbataillon i de høje preussiske Herrers Paasyn Kl. 4 foretog den meget omtalte Storm paa Kongshøj, ved hvilken de ikke vandt en eneste Fange. Den ene Kanon var umiddelbart før trukken bort, da Korporalen ikke vilde miste den med. Han anbragte den kort efter paa Volden ved Chausséeaabningen foran Bustrup, hvor fra han beskød de over Kongshøjbakkerne fremtrængende fjendtlige Kolonner og det fjendtlige Artilleri. Thi saa snart Kongshøjpartiet var i Østerrigernes Hænder, opplantede Gondrecourt hele sit Brigadebatteri paa Kongshøj, og et andet Batteri kom nu tilstede øst for dette. Nostitz's Brigade, som fulgte efter Gondrecourts, havde nemlig sendt sit Batteri frem til Hjælp.

Østerrigerne ilede nu frem for under Beskyttelse af disse Batterier at forfølge deres Held, lige til Foden af Danevirkevold; men inden dette sidste Afsnit af Kampen fortælles, maa vi vende os til Jagel, hvor Østerrigernes Angreb gav Anledning til en Del Forvirring, fordi Opstillingen næppe var ganske rigtig.

Naar man betragter Stillingens Front uden Hensyn til det forstyrrende Vejnæt og sammenholder den med Fjendens parallele Front, vil man finde, at den naturlige Retræte fra Stillingen i Jagel under et almindeligt An-

greb maa gaa til Lille Danevirke, og at Klosterkro ikke godt kan være det Sted, til hvilket Styrken i Jagel skulde trække sig tilbage. 21. Regiments Opstilling var imidlertid væsentligst rettet mod et Angreb lige fra Syd. De 2 Kompagnier i Klosterkro vare Reserve for dem i Jagel, der stode hver paa sin Side af Chausséen fra Rendsborg. 1. Kompagni, som bevogtede Terrainet vest for Chausséen, havde 2 Feltvagter fremme, hvis Poster dannede en Bue fra 2. Divisions til Chausséen og imod Syd vare fremskudte hen imod Mielberg, hvor der holdt en Dragonpost paa 3 Heste. 2. Kompagni, som bevogtede Terrainet øst for Chausséen, havde en Feltvagt 1000 Alen syd for Bomhuset paa denne og en Feltvagt øst for Byen, Front mod Lottorf, hvis Vedetkjæde holdt Forbindelse mellem Jagels Sydende og 9. Brigades Forposter ved Jærnbanen.

Om Middagen Kl. $1^1/_2$ var 2. Bataillon af 21. Regiment kommen til Klosterkro for at afløse 1. Bataillon af samme Regiment. 5. og 6. Kompagni vare sendte til Jagel for at afløse henholdsvis 2. og 1.; Afløsningen havde netop fundet Sted, og de afløste Kompagnier vare under Tilbagemarche gjennem Jagel, da den fjendtlige Bataillon, som Gondrecourt havde sendt over Mosen mod Jagel, ledsaget af lidt Rytteri, kom til Syne foran Feltvagten øst for denne By, med hvem den strax vexlede Skud. Det 5. Kompagni kastede strax de to Delinger, som stode i Byen, ud for at opholde Fjenden saa længe, at Posteringen syd for Byen, som havde Retræte til Jagel, kunde komme tilbage, men 21. Regiment havde kun en meget ringe Styrke, de to Delinger udgjorde kun 50 Mand, og Geværerne klikkede, fordi Ladningerne vare blevne vaade af Regn under Bivuakeringen, hvor fra Bataillonen kom. 2. Kompagni, som var afløst, men endnu var i den sydlige Del af Byen, tog

en Fægtestilling der til Understøttelse for 5. Kompagni, medens 1. Kompagni, som var i den nordlige Del, af Major Saabye, der som den ældste tilstedeværende overtog Kommandoen over Regimentet, fik Ordre til at gribe ind i Fægtningen paa den Maade, Føreren fandt hensigtsmæssigst. Kompagniet indtog derefter en Stilling ved det første Gærde nord for Jagel og øst for Chausséen, og om det som Hængsel dreves nu de tre sydligere Kompagnier af den fremstormende Fjende ud af Byen uden helt at faa de sydlige Posteringer med, hvilke løb lige i Fjendens Arme, for saa vidt de ikke havde Aandsnærværelse nok til at undfly enkeltvis mod Vest.

Som tidligere bemærket, var der 4 Kanoner tilstede. Granatdelingen, som havde sin Plads c. 1000 Alen sydost for Klosterkro ved Jærnbanen, lod nemlig den ankomne Afløsning gjøre Holdt ved Klosterkro, da Delingen netop havde bemærket den fjendtlige Fremrykning og først vilde se Tiden an, inden den drog bort. Den gjorde ogsaa med god Virkning 10 Skud paa de fremstormende fjendtlige Kolonner, men kort efter viste, som vi have set, det fjendtlige Skyts sig i Øster paa Kongshøj. I Følge en Instruktion om at gaa til Bustrup, naar den truedes fra Øst, ilede den derefter til Bustrup, tagende Kanondelingen, som skulde være Afløsning, med sig.

Kampen var imidlertid ved Jagel bleven staaende med den Front, 21. Regiment havde haft, i det Fjenden besatte Byens nordlige Udkant og kæmpede med 1. Kompagni, ved hvis Side 2. Kompagni og de to Kompagnier fra Jagel toge Opstilling. Major Saabye skød af Reserven fra Klosterkro 4. og 8. Kompagni frem til Understøttelse, det første øst, det andet vest for Chausséen, og 3. Kompagni som Reserve for begge, saa at der ved Klosterkro kun blev 7. Kompagni tilbage.

Næppe var Kampen dog begyndt at blusse stærkere

op paa denne Front, hvor Fjenden var rykket ud af Jagel mod Nord, før der hørtes Skydning fra Klosterkro. Saa snart Østerrigerne havde faaet Kongshøj i deres Magt og der fra rykkede mod Nord, sendte Nostitz 9. Jægerbataillon fra Over-Selk til Klosterkro. Klokken var omtrent 6, da den ankom her til, efter undervejs at have trykket de to Kompagniér, som stode i Egnen øst for Klosterkro, nemlig 3. og 7. Kompagni af 11. Regiment, over mod Skanserne. Mørket var saaledes indtraadt, da Jægerbataillonen pludselig viste sig ved Klosterkro, hvor man ikke ventede Fjenden fra Øst. 7. Kompagni holdt længe Bataillonen fast mellem Stationsbygningerne, 3. Kompagni ilede til og blandede sig i Kampen, og 4. Kompagni stilledes af Bataillonskommandøren, som kom tilstede, op bag ved til Understøttelse. Major Saabye havde imidlertid givet Signal til hurtig Tilbagegang. Det 1. Kompagni, som var længst mod Øst, gik derefter i sluttet Kolonne mod Klosterkro, men modtoges af en levende Ild, saa at det maatte trække sig ud til Siden. Omsider samledes Regimentets syv Kompagnier vest for Klosterkro og førtes til Lille Danevirke, medens ét, 4., gik forbi Danevirke Forværk til Nr. 11, hvor fra det samledes med de andre paa Alarmpladsen. Fra Kl. 4 af vare nemlig de fleste af Centrums Tropper paa ny blevne samlede ved Skanserne.

Ved 8. Brigade vare fra den Tid af alle Afdelinger i Virksomhed, thi den eneste Bataillon af Brigaden, som ikke havde været ude, 20. Regiments 2. Bataillon under Kapitajn A. Sperling, havde da indtaget sin Plads paa og bag Danevirkevold syd og øst for Bustrup. Snart efter var Kampen fra to Sider trængt ind imod Bustruppartiet, nemlig fra Lopsted til Hadebydæmningen og fra Vedelspang mod Saxarmen.

Paa førstnævnte Sted trængte den østerrigske Bri-

gade Tomas de to danske Kompagnier, 20. Regiments 6. og 9. Regiments 5., tilbage over Dæmningen, der var palissaderet, og det ungarske Regiment Coronini, foreløbig én Bataillon deraf i Forening med 11. Jægerbataillon, besatte Terrainet øst for Dæmningen.

Paa sidstnævnte Sted havde Kampen fra Over-Selk forplantet sig hen. De sammenblandede Troppedele fra Kongshøj og Egnen vest for samme havde ikke formaaet at holde Stand i Vedelspang mod Østerrigernes raske Forfølgning og havde derfor sat sig fast paa den sydlige Saxarm, mod hvilken Østerrigerne fra Vedelspang rettede Angreb. Som en Del af Danevirkevolden, om end ikke inddragen under Befæstningen, som den nu var, ønskede Østerrigerne meget at faa Fod paa den. Men her sattes der Bom for Fjendens Anstrængelser; her kom de tilbagetrængte Tropper i Ro, og her kom der lidt Artilleri tilstede.

De 4 Kanoner fra Klosterkro meldte sig først, og anvendtes, to paa Danevirkevold ved Brekendorfvejens Aabning og to ved Hadeby, hvor Fjenden paa den anden Side Dæmningen opkjørte 5 Stykker Skyts. De nævnte 4 Kanoner og den ene fra Kongshøj ved Rendsborg-Chausséens Aabning samt det faste Skyts i Bustrup Forværk besvarede ret livligt Ilden fra Fjendens 21 Kanoner. Men nu kom der ogsaa noget af 3. Divisions øvrige Artilleri tilstede; foreløbigt 2 Kanoner af Batteriet Fallesen. De dirigeredes gjennem Aabningen paa den nordre Saxarm til den søndre, hvor de i Galop kjørte op paa Volden. Men Skæbnen vilde, at Batteriet Fallesen den Dag kun skulde komme til at skyde med enkelte Kanoner. Næppe havde Kanonerne vist sig paa Volden, før Fjenden rettede hele sin Ild paa dem, og da Voldens Besætning for at understøtte Kanonerne, gav Fjenden en Salve, fløj de raa Heste for den bageste Kanon

forskrækkede til Siden og styrtede med denne ned ad Voldskrænten, saa at den kom til at ligge med Hjulene i Vejret og Hestene paa Ryggen. Der var intet andet at gjøre end foreløbig at lade den ligge og bruge den anden saa meget bedre. For at virke paa Fjendens Flanke sendtes et Par Kompagnier, 8. Kompagni af 9. og 8. af 20. Regiment, ud ad Brekendorfvejen. De toge nogle østerrigske Fanger, som der overhovedet hele Dagen igjennem ved hvert Angreb fra vor Side var taget nogle faa. Nogle andre Kompagnier stode den Gang sydligere ved Rendsborgvejen med Front mod Vedelspang. En større Fremrykning paatænktes fra Brekendorfvejen for at tage Vedelspang tilbage, men kom ikke i Stand. Mørket indtraadte imidlertid, og Fægtningen ophørte Kl. 6½.

Afdelingerne bleve en Del af Natten staaende i den Stilling, de havde ved Kampens Slutning. Dernæst udstilledes der en Forpostlinie umiddelbart foran Volden af 9. Regiments 1. Bataillon med ét Kompagni ved Hadeby Dæmning. Samme Regiments 2. Bataillon anbragtes i den sydlige Del af Bustrup; 20. Regiments ene Bataillon i den nordlige Del af denne Landsby og den anden i den sydlige Del af Friederichsberg. Forpostlinien foran 7. og 9. Brigade blev trukken længere tilbage; 21. Regiments 2. Bataillon havde saaledes to Kompagnier som Hovedpost ved Danevirke Forværk. Ogsaa 2. Divisions Forposter droges tilbage; Feltvagten ved Oxevejen saaledes til det Sted, hvor Vejen skæres af Jærnvejen. Fra nu af stod ved 2. Division alle Forposter bag Reide Aa, naar selve Byen Kl. Reide undtages. Paa sidstnævnte Sted havde der i Dagens Løb været lidt Skjærmydsel. En blandet Fodfolk- og Rytterpatrouille, der var gaaet frem mod Krop, havde undervejs truffet paa Preussere. Det var Gardedivisionen, der opmarcherede,

og hvis yderste Tropper til højre ogsaa berørte Jagel under Kampen. Dernæst var en preussisk Rekognoscering trængt frem mod Klein Reide, hvis Besætning afviste Besøget med Tabet af én Saaret. Gardedivisionen opsatte derpaa til følgende Dag at tage Klein Reide.

Om Natten trak Gablenz Østerrigerne ud af Vedelspang med Efterladelse af en Del Saarede, lod Nostitz's Brigade indtage en Forpoststilling over Kongshøj og Jagel, Gondrecourts Brigade indkvartere i Over-Selk og Dormus's i Lottorf og Geltorf, samt skød et af Reservebatterierne, som var længst tilbage, det 8-Punds Batteri Nr. 10, frem til Kongshøj, hvor ogsaa Ingenieurtropper lagdes hen for at søge at befæste dette Punkt.

Overskue vi under ét denne Dags Kampe ved Over-Selk, Kongshøj, Jagel, Bustrup, Hadeby og Kl. Reide, da var Billedet langt fra sørgeligt, hvorvel vi flere Steder havde haft Uheld. Vore Tropper havde kæmpet med Østerrigerne i aaben Mark; men Kampen havde for vort Vedkommende kun bestaaet i Forpostfægtninger. Under saadanne forholde Tropper sig altid, naar ingen sær Anledning foreligger til en modsat Fremgangsmaade. noget passive og elastiske, da det ikke er Førernes Opgave at sætte deres Afdelinger over Styr under Sikringstjenesten. Det var kun enkelte Kompagnier, som virksomt inddroges i Kampen, men uagtet de optraadte mod Batailloner, uagtet Fjenden, der var rykket frem til Angreb, var formeret til Fægtning og havde Resten af det østerrigske Hærkorps opmarcheret bag sig til Understøttelse, uagtet de i Kampens vigtigste Afsnit kun havde én Kanon at stille mod 16 fjendtlige, standsedes hans Fremrykning dog Skridt for Skridt af den haardnakkede Modstand, der ydedes ham. Det er faktisk, at han behøvede 4 Timer for at indtage vor Forpoststilling.

Naar vi betragte alle Ofre, som Kampen kostede,

da indeholde de ogsaa et Vidnesbyrd om, at Fjenden ikke for godt Kjøb opnaaede sine Fordele. Vel mistede vi i det hele 420 Mand og Fjenden kun 409, men drager man herfra de mange, som faldt usaarede i Fjendens Hænder ved Jagel paa Grund af den tidligere omtalte for Tropperne vildledende Opstilling, var Fjendens Tab betydeligere end vort, og han mistede 28 Officerer, medens vi kun mistede 9.

De Æresbevisninger, som bleve den østerrigske Brigade Gondrecourt til Del efter denne Dags Kamp, baade fra Wrangel og de høje Tilskuere og fra den østerrigske Kejser og det østerrigske Folk, vare ogsaa forunderlig storslaaede. Den fik Tilnavnet „die eiserne Brigade“, fordi den havde formaaet at kaste de danske Forposter tilbage.

Heller ikke bidrog Begivenhederne den 3. Februar til, at Fjenden kom til at ansé sin Opgave for lettere. Der havde under Kampen og beskyttet af den fundet en Rekognoscering af den danske Centrumstilling Sted, og dens Resultater kom til Overvejelse i et Møde, som Wrangel efter Fægtningen holdt i Hahnenkrug med sine tre Korpschefer i de tilstedeværende kongelige og fyrstelige Personers Nærværelse.

Wrangel havde til Mødet medbragt en Disposition for den 4., i Følge hvilken Korps II og III efter Kongshøjs Indtagelse, hvilken han først havde berammet til den 4., skulde opstille sig mellem Oxevejen og Jærnbanen og der fra lade de til Storm paa Skanserne bestemte Afdelinger gaa frem, Østerrigerne mod Nr. 10 og 11, det preussiske Gardekorps mod Skanse 12 for at storme, efter at Skanserne først vare ødelagte af Artilleri. Ved Mysunde, forudsatte Dispositionen, at Friedrich Carl vilde fortsætte sine Operationer og ende dem ved at indtage Værkerne. Med Hensyn til Angrebet paa Cen-

trum hed det, at det forhaabentligt snart vilde vise sig, om der var Mulighed for paa denne Maade at trænge ind i Skanserne. Fandt man Vanskelighederne for store, maatte først enkelte Skanser ved Belejringskrigens Midler nødes til Overgivelse, hvad der muligvis kunde skyde Stormen ud i nogle Dage.

Denne Disposition maatte Wrangel imidlertid opgive, og som Følge deraf ogsaa kontramandere den tidligere Befaling til en Samling foran Centrum den 4. Friedrich Carl erklærede nemlig Overgangen ved Mysunde for uudførlig, og Gablenz mente, at der ikke kunde tænkes paa noget Angreb paa Centrum, før der var draget mere Belejringsskyts hid fra Tyskland. Den østerrigske Artillerichef troede endog, at hele det østerrigske Artilleri, forenet med de 12 12-Pds. Kanoner fra Magdeburg, som fulgte Korpset, og det 6-Pds. riflede Batteri, som var tilgaaet Korpset fra Korps I, ikke vilde være i Stand til at ødelægge en enkelt af Skanse-Grupperne saaledes, at en Storm kunde foretages. Derimod henledte Friedrich Carl Opmærksomheden paa en Overgang over Slien nord for Mysunde. Han havde ladet 3 Eskadroner drage en Cordon langs Sliens sydlige Bred lige ud til Mundingen, hvor der var vexlet Skud mellem de preussiske Ryttere og Kanonbaaden „Willemoes“, efter at først en Patrouille, som Kanonbaadens Fører, Lieutenant St. A. Bille, denne Dag havde haft i Land ved Olpenæs, var kommen om Bord. Derefter havde Prins Friedrich Carl ladet hele Strækningen rekognoscere af Korpsets Artilleri- og Ingenieurchefer, og, efter at have gjennemgaaet det Resultat af disse Undersøgelser, som var uddraget af Stabschefen i Forening med den preussiske Konges Generaladjudant, Generallieutenant Manteuffel, som var kommen fra Berlin i dette Øjemed, havde han, inden han afrejste til Wrangel, faaet det

foreløbige Indtryk, at en Overgang kunde sættes i Værk ved Arnæs. Men der behøvedes nøjagtigere Rekognosceringer først, og Resultatet af Sammenkomsten i Hahnenkrug blev derfor kun, at et alvorligt Angreb paa Centrum stilledes i Bero, indtil Slien og Muligheden af en Overgang over samme paa et nordligere Punkt end Mysunde var bleven bedre undersøgt.

Den østerrigske Avantgarde, Brigaden Nostitz, fik derfor Befaling til at forstærke sin Stilling ved Skyttegrave, de andre Brigader fik Tilladelse til at gaa i Cantonnements, dog ikke mere spredte, end at de kunde ile Avantgarden til Hjælp, naar den angrebes, eller optage den, hvis den blev kastet tilbage. Fjenden forudsaa nemlig fra de Danskes Side for den 4. et Forsøg paa at tage Kongshøj tilbage.

Vor Overkommando tilsigtede dog ikke noget saadant, men betragtede Fægtningerne den 3. som en Indledning til et Hovedangreb den 4. Fjenden havde den 2. foretaget et Angreb paa Mysunde; hvad var naturligere at antage, end at Fjenden om Aftenen den 3. var rykket ind mod Centrum for at kunne angribe det enten om Natten eller den følgende Dag? Den befalede derfor Hærens Afdelinger at bivuakere Natten over paa Alarmpladsene med Trainet parkeret ved Isted og Arnholt. Kun Rytteriet erholdt Tilladelse til at forblive Natten over i sine Cantonnementer mod at stille ved Daggry paa dets Samlingspladser. Ved 8. Brigade anbragtes, som det alt er fortalt, de Tropper, der ikke vare anvendte i yderste Linie, i et tæt Cantonnement i Bustrup og det sydlige Friederichsberg, som kom Bivuakering nær.

Fra alle Steder i Linien indløb der til Overkommandoen ved Krigstelegrafen, som var i uophørlig Virksomhed, Efterretninger, som tydede paa en forestaaende Kamp. Fra Slien meldtes det, at Østerrigerne med

Lygter undersøgte Isens Tilstand. Om denne lød Meldingerne overalt utilfredsstillende. „Rejdeoversvømmelserne,“ hed det saaledes i en telegrafisk Melding, „ere passable overalt, om end ikke fuldt sikre for større Hobe.“ For at sikre Batterierne paa Mevenberg og ved Holm mod Overrumpling over Isen, beordrede Overkommandoen Infanteri-Reserven til at forsyne dem med Bedækning. Et Kompagni af 8. Regiment lagdes over paa Mevenberg.

Det var en kold og ubehagelig Nat mellem den 3. og 4. Det begyndte at fryse, men Isdækket, som lagde sig over den opblødte Jord, bar ikke, saa at Foden sank igjennem. Der var kun liden Hvile at finde for Soldaterne. De fleste bevægede sig uophørligt hele Natten. Halm og Brændsel fandtes der i Hærens Oplagssteder, men det kom ikke Tropperne til gode. Det sammensatte Forplejningsmaskineri, som er af samme Vigtighed for en Hærs Kraft, som en regelmæssig Blodcirkulation for Legemets, funktionerede nemlig endnu ikke rigtigt; Intendanturpersonalet var uøvet, og hos mange af Afdelingerne skortede det paa Initiativ til selv at skaffe sig, hvad der var fornødent. Ved 2. Division lede Tropperne især under disse Ulemper. Da Trainet beordredes til Isted, var en Reserveportion af Flæsk og Biscuit befalet uddelt. Saadanne Reserveportioner skulde medføres af Tropperne, for at anvendes i de Tilfælde, hvor den regulære Forplejning hørte op, men ved 2. Division vare de til Uheld blevne uddelte ved Opbruddet fra Ejderen og fortærede, fordi de truede med at fordærves, uden senere at være erstattede. Der telegraferedes den 4. til Flensborg for at faa et Extratog med de fornødne Forplejningsgjenstande sendt til 2. Division ved Danevirkevold, men Toget kom først denne Dags Aften, og Uddelingen kunde først begynde senere, da Togets An-

komst ikke blev meldt, intet Intendanturpersonale var tilstede og Vognene fandtes aflaasede, saa at de maatte opbrydes. Det kan ogsaa tilføjes, at nogle af Befæstningsarbejderne ved Sliens Munding for en Del standsedes den 4., fordi vedkommende Ingenieurofficer ikke kunde opdrive de fornødne Penge, og det, uagtet der var samme Overflødighed paa Mønt i Hærens Kasser, som i dens Magasiner paa Levnedsmidler, Brændsel og Halm.

Om Morgenen Kl. 3½ den 4. Februar forlod Kongen, ledsaget af Conseilpræsidenten, Slesvig og rejste til Flensborg. Det var paa Grund af indstændige Anmodninger, at Kongen lod sig bevæge til at tage bort fra Hovedkvarteret, for at General de Meza kunde staa mere fri. Kongen tænkte dog ikke paa helt at forlade Hæren; han vilde opholde sig paa Glücksborg, som Frederik VII havde gjort under den sidste Troppesamling i Slesvig, og der fra tage den ene Dag til det ene og den anden til det andet Punkt af Linien. Efter Ankomsten til Flensborg ytrede Conseilpræsidenten imidlertid Betænkeligheder ved denne Plan, og Kongen tog da foreløbig til Dybbøl og Sønderborg for at se til Værkerne paa det førstnævnte Sted.

Umiddelbart før Kongens Afrejse fra Slesvig havde Conseilpræsidenten haft en Samtale med Stabschefen, navnlig for at faa at vide, om Overkommandoen fandt noget uklart i Instruxen, og om den var sig bevidst, at den kunde handle efter Øjeblikkets Tarv. Selvfølgelig dannede det Angreb, som ventedes den 4. om Morgenen, Baggrunden for Samtalen. Anledningen til at Conseilpræsidenten havde søgt Stabschefen var atter den, at det var kommet til førstnævntes Kundskab, at der i visse Kredse af Hærens øvre Lag næredes Frygt for, at de Meza var bunden til en for stræng Instrux og ikke

havde frie Hænder. De Meza, som i Følge sin hele Personlighed vilde være ene om at tage Beslutning om, hvad Øjeblikket krævede, havde hidtil vist sig temmelig utilgængelig for alle fortrolige Tankeudvexlinger om Situationen. Han havde endog ved enkelte Lejligheder ligesom undgaaet at komme i Berøring med Kongen. Kongen kjendte for vel hans Personlighed til at tage ham hans Maade at være paa ilde op; men der var andre, som med Mistillid saa hen til Overgeneralen, der ikke var til at faa i Tale.

At der paa mange Steder af Linien var Mistillid til Situationen tilstede, er fuldt forklarligt. Saa god Danevirkestillingen end vilde have været, naar den Styrke var kommen tilstede, som var beregnet til dens Forsvar, og naar Forsvaret i det hele var kommet i Orden, saa foruroligende forekom Situationen mange nu, fordi man uventet tidlig var bleven angreben, midt under Anstrængelserne for at komme i Orden, af en Fjende af en helt anden Natur, end den, man først havde paaregnet, medens Hæren var udstykket og bunden paa den lange Linie uden tilstrækkelige Reserver, og medens samtidig alle de Vandløb, som skulde være Stillingens Værn, vare tilfrosne. Men det maa tillige bemærkes, at der hverken i Overkommandoens Stab eller ved 3. Division, hvis Vilkaar i Stillingen vare saa gunstige i Forhold til de andre Divisioners, sporedes andet end en tillidsfuld Imødeseen af den Kamp, som ventedes, og som man haabede at kunne modtage med Ære.

Som Følge af de Beslutninger, Wrangel havde taget i Mødet ved Hahnenkrug den 3. Aften, skete der intet Angreb den 4. Imidlertid forefaldt der dog en Del Smaakampe langs hele Centrums Linie, men uden videre Betydning.

Ved venstre Centrum var det Artilleriet paa begge

Sider, som vexlede Skud, og de Danske, som begyndte. Kongshøj kunde beherskes af vort Artilleri, som imidlertid den foregaaende Dag ikke havde kunnet virke, fordi vore Tropper havde været i Terrainet om den. Da Lyset brød frem den 4., og man saa fjendtlige Kanoner opplantede paa Kongshøj, som stode der for at kunne modtage de danske Tropper, der ventedes udsendte, aabnede først Skanse Nr. 10, dernæst Bustrup Forværk og Danevirke Forværk Ild paa dem, og det fjendtlige Batteri maatte med et Tab af 1 Død og 3 Saarede trække sig bort til Over-Selk.

Fra Mevenberg og Batteriet ved Holm aabnedes der ligeledes Ild mod nogle Arbejdskolonner, som i Egnen mellem Hadeby og Fartorp rejste fjendtlige Kanonplacements. Disse Kolonner splittedes, men Kl. $11^1/_2$ kom det til Artillerikamp her mellem de nævnte danske Batterier og to fjendtlige Feltbatterier, nemlig baade Tomas's eget østerrigske Batteri og det ham overladte preussiske 6-Pds., hvilken Kamp sekonderedes af en Forpostfægtning ved Hadeby Dæmning. Overvægten i hele denne Kamp var paa dansk Side.

Ved højre Centrum rykkede den preussiske Gardedivision frem og besatte Terrainet umiddelbart op til Rejdeoversvømmelserne. Kl. $6^1/_2$ nærmede en større fjendtlig Styrke sig 10. Regiments Forposter om Kl. Reide, der bestode af to Kompagnier, hvoraf det ene var Hovedpost. Dette trak sig strax nord for Dalen og indtog i Forening med to Kanoner Schreiber en Optagelsesstilling der, medens Forpostkompagniet udviklede sig til Kamp langs Reide—Jagel-Vejen. I en lille Fægtning, der varede lige til Middag og kostede os 1 Død og 4 Saarede og Savnede, holdt Kompagniet Angriberne Stangen, indtil disse til sidst ad 3 Veje, fra Øst, Syd og Vest paa én Gang i større Masser rykkede mod Byen,

hvorpaa Kompagniet i god Orden trak sig over paa den nordre Side af Oversvømmelsen. Længer vest paa besatte Preusserne denne Dag den sydlige Ende af alle Dæmningerne over Oversvømmelsen indtil Skanse Nr. 23, hist og her standsede i at sætte Fod paa dem af Kanonskud fra Skanserne paa den nordre Side.

Denne Dag blev imidlertid den sidste egentlige Kampdag i Danevirke. Det synes, som om Udfaldet af Forpostfægtningerne den 3. alt i nogen Grad har forstemt General de Meza, særlig paa Grund af, at Kongshøj under Forhold, som i Øjeblikket ikke vare fuldt overskuelige, ikke var bleven forsvaret paa rette Maade. End videre synes Angrebets Udeblivelse den 4. at have forøget hans Forstemthed. I samme Grad, som Fjenden gik langsommere og mere methodisk til Værks, i samme Grad forringedes nemlig hos os efter de nu én Gang herskende Forhold Udsigterne til et heldigt Udfald. Medens de omtalte Smaafægtninger fandt Sted den 4., var de Meza med største Delen af sin Stab ude i Stillingen. Ledsaget af Divisionscheferne, havde han gjennemredet Centrumstillingen fra Øst til Vest for at se Stillingen besat og faa et personligt Indtryk af dens Modstandsevne. Han havde fundet Tropperne livlige og vel til Mode, skjønt lidende af de mangelfulde Forplejningsforhold, og ved 3. Division Stillingen i det hele tilfredsstillende. Men ved 2. Division var Situationen, paa Grund af den frosne Rejdeoversvømmelse og Vanskeligheden i at forøge Besætningen tilstrækkeligt paa dette Punkt, alt andet end tilfredsstillende. Paa Grund af disse Forhold som og bevæget ved Udtalelser fra nogle af Divisionsgeneralerne, besluttede de Meza sig til endnu samme Dag at drøfte Situationen med de højere Kommanderende og de tekniske Vaabens Chefer. Han sammenkaldte derfor et Krigsraad, bestaaende af Cheferne for de i Centrum værende

tre Divisioner og Infanteri-Reserven, den højstkommanderende Artilleriofficer og den højstkommanderende Ingeniørofficer, de to sidste med deres Stabschefer, og Hovedkvarterets Stabschef og Souschef. Stabschefen, som, da General de Meza tog hjem, med Staben fortsatte den begyndte Inspektion af Stillingen ved at begive sig til 4. Division, Artilleri- og Infanteri-Reserven, overbragte de vedkommende Officerer Ordre til at indfinde sig om Aftenen i Hovedkvarteret.

Som Følge heraf mødte Kl. 6 Generalerne Lüttichau, Hegermann-Lindencrone, Steinmann, du Plat og Caroc, Oberst Kauffmann, Oberstlieutenant Dreyer, Majorerne Wegener og Schrøder samt Kapitajn Rosen i Overgeneralens Kvarter i Prinsens Palais, for største Delen uden Anelse om de Spørgsmaal, Generalen vilde forelægge dem. General de Meza tog Plads for Midten af et Bord, om hvilket Officererne satte sig. Lige over for Generalen satte sig Kapitajn Rosen, der var beordret at føre Protokollen, men ikke deltog i Forhandlingerne.

Generallieutenant de Meza aabnede Forhandlingerne med én Skildring af Situationen og med Fremlæggelsen af Overkommandoens Instrux og de sidst indgaaede Styrkelister. Han opkastede det Spørgsmaal, om han turde lade Hæren fortsætte den dobbelte Kamp mod Aarstidens Strænghed og Ugunst og imod en i Tal uforholdsmæssig overlegen Fjende, eller om ikke snarere Tidspunktet var for Haanden, hvor det vilde være rigtigere at føre Hæren tilbage til Flankestillingerne, i hvilke Misforholdet mellem vor og Fjendens Styrke vilde være mindre føleligt.

Generallieutenant Lüttichau, der som den ældste først skulde afgive sin Stemme for et af de fremsatte Alternativer, erklærede, at han som højstkommanderende Artilleriofficer ikke kunde give sin Stemme til, at en

Del af det ham særligen betroede Positionsskyts frivillig opgaves, som det maatte blive nødvendigt, naar Hæren trak sig bort fra Danevirke, og at han i det hele personligt havde haft saa megen Del i Befæstningsliniens Tilbliven, at han maatte føle sig opfordret til at stemme for, at et Hovedangreb afventedes. Generallieutenant Hegermann-Lindencrone, som derefter udtalte sig, stemte ubetinget for Tilbagetoget, i det han motiverede sin Stemmegivning ved hele Situationens efter hans Mening baade politiske og militære Uklarhed. Imidlertid foreslog han, at der forinden Bortmarchen skulde foretages et offensivt Stød fremad, et Forslag, som dog ikke fandt Understøttelse fra nogen Side og faldt bort, da Stabschefen erklærede, at Overkommandoen havde drøftet Muligheden af en saadan Fremgangsmaade, men fundet, at et Udfald som Indledning til et Tilbagetog maatte faa den nærliggende Følge, at Hæren vilde blive holdt fast af Fjenden og derved blive forhindret i at faa det af Hensyn til de indknebne Retrætelinier absolut nødvendige Forspring for Forfølgelsen. Ordet gaves derefter til Generalmajor Steinmann, som med Bestemthed udtalte sig imod Stillingens Opgivelse paa det daværende Tidspunkt, i det han dog for en Del støttede sig til den Betragtning, at Danevirke ikke blot havde en militær, men ogsaa en politisk Betydning, og at man kunde tænke sig, at en Hær kunde opfylde sin Bestemmelse selv ved at lade sig tilintetgjøre [1]). Der synes paa dette Tidspunkt at være indtraadt nogen Bevægelse i Raadet og at have udviklet sig en almindelig Diskussion. Instruxen blev atter oplæst og den Passus af samme særligen fremdraget, som udtalte, at, saa stor Interesse det end maatte have kun

---

[1]) Se Generallieutenant Cai Hegermann-Lindencrone: „Om Krigsaaret 1864“, Side 24.

at vige tilbage efter en afgjørende Kamp, det dog under de for Haanden værende politiske Forhold var af endnu større Betydning, at det kommende Foraar fandt os i Besiddelse af en dygtig og slagfærdig Hær, og at Kampen i Danevirkestillingen ikke maatte føres saa vidt, at Hærens Tilværelse som Hær kompromitteredes. Paa Grund af disse Ord i Instruxen opgav Steinmann sin Modstand og stemte, efter nogen Kamp med modstridende Følelser, for Overgangen til Flankestillingerne ved et frivilligt Tilbagetog. Generalmajor du Plat afgav dernæst uden Tøven sin Stemme for Tilbagetoget, da han ansaa det for umuligt at bestaa et alvorligt Angreb med Hæder, og for det samme stemte dernæst ogsaa Generalmajor Caroc, Oberstlieutenant Dreyer og Majorerne Schrøder og Wegener. Stabschefen voterede ikke.

Efter at Afstemningen var tilendebragt, og forskjellige Hovedpunkter med Hensyn til Tilbagetogets Iværksættelse vare drøftede, vedtoges det endeligt, at Resultatet af Krigsraadets Forhandlinger skulde optages i en Protokol som en Beslutning af Krigsraadet, støttet til de Motiver, der vare fremhævede under Forhandlingerne. Stabschefen udtalte dernæst Ønskeligheden af, at samtlige Medlemmer af Krigsraadet forsynede Protokollen med Navns Underskrift, hvad der foranledigede en længere Debat, i hvilken General de Meza i Begyndelsen hældede til den Anskuelse, som særlig Generalmajor Steinmann forfægtede, at det var tilstrækkeligt, naar den kommanderende General som Raadets Præsident forsynede Protokollen med sin Underskrift. Generalmajorerne Hegermann-Lindencrone, du Plat og Caroc samt Oberstlieutenant Dreyer sluttede sig til Stabschefen, som erklærede, at han for sit Vedkommende vilde modsætte sig Udførelsen af Krigsraadets Beslutning, hvis den ikke var underskreven af Krigsraadets Medlemmer. Man enedes

da om at underskrive, Generalmajor Lüttichau ene undtagen. Opfordret til at lade et Minoritetsvotum optage i Protokollen, nægtede Generalmajor Lüttichau ogsaa dette med den Bemærkning, at han ikke kunde indvende noget mod de fremsatte Motiver til Tilbagetoget, men af ovennævnte Grunde ikke personlig kunde stemme for det. General de Meza fritog ham derefter for at deltage i Protokollens Underskrift.

Da der under Forhandlingerne ikke havde været Tid til at forfatte et Protokoludkast, dikterede Stabschefen Souschefen en Protokol, som Kl. henved 11, da det bevægede Krigsraad var til Ende, oplæstes og underskreves. Den indeholdt efter en Indledning om Krigsraadets Sammensætning følgende:

„I Betragtning af:

1) at Danevirkestillingens Holdbarhed er bygget paa den Hindring, Slien, Ejderen og Inondationerne frembyde, at denne Hindring for Tiden bestaar i, hvad Slien angaar, en Rende, som ved indtrædende Frost kan tilfryse i 2 × 24 Timer, og hvad Rejdedalen angaar, i 12 Timer, og at Isning, som hidtil er anvendt, i Fjendens umiddelbare Nærhed ikke længere kan udføres;

2) at Danevirkestillingens Holdbarhed end videre er bygget paa en fuldstændig Kampering eller Bivuakering i dens vigtigste Afsnit, at der kun er opført Hyttelejre til 2000 Mand, og at efter Divisionsgeneralernes Erklæring Aarstiden forbyder en forsat Bivuakering;

3) at Forsvaret er beregnet paa en Armé af 40—50000 Mand, medens den aktive Armé efter de foreliggende Styrkelister højst kan anslaas til 35000 Mand[1]);

[1]) Heri er kun den kombattante Styrke medregnet, og af Fodfolket kun de Geværbevæbnede. Med Officerer og Spillemænd o. s. v. var den kombattante Styrke 38288. Med Syge og Kommanderede var Kombattantstyrken 42292. Se i øvrigt angaaende Styrkeforholdene i det hele Generalstabens „Statistiske Meddelelser angaaende den danske Krigsmagt". 1867.

4) at Armeens Sammensætning og Uddannelse ingenlunde endnu svarer til de Fordringer, som stilles til en velorganiseret Hær;

5) at Fjenden, som mindst har en samlet Styrke af 50000 Mand[1]), alt har okkuperet den største Del af det Terrain, som til Armeens Sikkerhed maa være besat af vore Forposter, at dette Terrain ikke kan tilbagevindes, at Fjenden staar i Begreb med at etablere sit Artilleri, som i Løbet af 2 Gange 24 Timer vil kunne demontere Skytset i Skanserne, og at ved Danevirkestillingens Langstrakthed et heldigt Udfald af Modstanden næppe er tænkeligt, naar Stillingen gjennembrydes;

6) at en ordnet Retræte med Armeen, efter at Stillingen er gjennembrudt, vil være uudførlig; og endelig,

7) at Krigsministeriets Instruktion for den kommanderende General af 22. Januar 1864 kræver som en Betingelse for den Modstand, der skal gjøres i Danevirkestillingen, at Kampen ikke tør føres saa vidt, at Hærens Tilværelse som Hær kompromitteres:

blev det erklæret fra et militært Synspunkt for nødvendigt, at Armeen bør unddrages de her betegnede Konsekvenser af Situationen ved et frivilligt, regelmæssigt Tilbagetog, som bør tiltrædes i Morgen, med Efterladelse af alt i Stillingen værende Materiel."

Danevirkes Rømning var saaledes allerede den 4. om Aftenen med en selve Deltagerne i Krigsraadet overraskende Bestemthed bleven en besluttet Sag. Som det er vist, var det ikke Foranstaltninger fra Fjendens Side, der foranledigede Beslutningen. Situationen var ikke væsentlig forandret siden den 1. Februar. Fjenden havde endnu ikke vist sit Angreb. Heller ikke var Kulden

[1]) Her er ogsaa kun Kombattantstyrken tagen i Beregning, thi i det hele maa Fjendens Styrke anslaas til 61600 Mand.

tiltagen; den 4. Februar tøede det endog. Det var Hærens indre Tilstand, dens ufuldførte Organisation og dens deraf følgende Mangel paa Evne til under Forhold, hvor Vinteren gjorde Stillingens Fordele illusoriske, paa en fyldestgjørende Maade at optage Kampen med den tidligere end forventet ankomne og i Tal, Organisation og Bevæbning overlegne Fjende, som især bestemte Tilbagetoget.

Da Danevirkestillingen kun var en Feltstilling, som maatte forlades, saa snart Betingelserne for et fortsat Forsvar vare ugunstige, og General de Meza havde Fuldmagt til at bestemme Øjeblikket for Stillingens Opgivelse, vilde Beslutningen under de indtraadte Omstændigheder vel næppe have fremkaldt nogen Misbilligelse, dersom ikke alle vore Forsvarsanstrængelser i de senere Aar næsten udelukkende havde været koncentrerede om denne Stilling, der ogsaa besad en særegen national Betydning baade paa Grund af de Minder, som knyttede sig til den, og paa Grund af dens Beliggenhed. Nationens store Flertal saa med Begejstring hen til Danevirke og nærede Forhaabninger om et udholdende Forsvar af samme.

Dette stod imidlertid levende for de fleste af Krigsraadets Medlemmer og ikke mindst for Stabschefen og Souschefen. Det var et Moment, som gjentagne Gange blev draget frem under Forhandlingerne, og som ogsaa fandt sit Udtryk i en Appel, Stabschefen ved at forlange Protokollen underskreven rettede til Medlemmerne om nøje at veje det Ansvar, de vilde komme til at dele med Overkommandoen, naar denne, støttet til Krigsraadsprotokollen, bragte den af dem tilraadede Forholdsregel til Udførelse.

II.

Da Beslutningen om Danevirkes Rømning var tagen, forberedtes dens Udførelse. Angaaende denne havde Generallieutenant Hegermann-Lindencrone i Krigsraadet foreslaaet, at Hæren skulde marchere bort i Ly af et opstillet Troppe-Rideau. Naar den yderste Forpostlinie bevaredes uforandret, men Stillingen i øvrigt overtoges af Rytteri med nogle faa Artillerister i de Skanser, som ikke burde vise sig ganske tavse, var det ikke umuligt, at Fjenden maaske i et helt Døgn kunde forblive i Uvidenhed om, at det kun var en blind Opstilling, han havde for sig; og i Nødstilfælde vilde et saadant Rideau, især naar der var Vogne for Fodfolket — og dertil kunde de mange Sygevogne i Stillingen benyttes —, let kunne forsvinde for Fjendens Forfølgning, om fornødent vest paa, bort fra Hovedvejene, som Fjenden fortrinsvis vilde søge. Denne Fremgangsmaade blev forkastet under Diskussionen i Krigsraadet. Man foretrak en samlet Bortmarche. Vel erkjendtes det, at Forposterne burde forblive staaende uforandrede medens Bortmarchen fandt Sted og endog en Tid efter, at de andre Tropper vare afmarcherede, men at denne Tid ikke burde være længere, end at de kunde følge Hæren som dens Arrièregarder paa de forskjellige Veje.

Paa Grund af den Tilstand, hvori de ufuldførte vest-

lige Kolonneveje over Jydbæk og Bollingsted befandt sig, besluttede Overkommandoen, at disse ene skulde benyttes af 4. Division, hvorimod 2. Division — med Undtagelse af 4. Brigade i Frederikstad, som selvfølgelig maatte benytte Vejene vest for Jærnbanen ligesom 1. Division dem i Angel — fra sin Plads i Stillingens Centrum over Hysby, Skovby og Lyrskov skulde marchere ud til Chausséen mellem Slesvig og Flensborg ved Isted Skov. Fra dette Punkt og til Jaruplund syd for Flensborg vilde Chausséen saaledes blive benyttet af hele Centrumsstyrken, undtagen Reserverytteriet og det samme ledsagende Fodfolk.

Med Hensyn til det faste Skyts i Skanserne var det nødvendigt ikke at røre det, saa længe Hovedmassen af Hæren var i Stillingen, og det altsaa kunde komme til Anvendelse; naar hen imod Aften den 5., da Hæren skulde begynde sit Opbrud, intet Angreb havde fundet Sted, kunde dets Tilbageskaffelse søges iværksat. For at en for vidt dreven Iver for at redde Skytset, inden Mørket var faldet paa, ikke skulde henlede Fjendens Opmærksomhed paa vort Forehavende, og for i det hele at dække Artilleriet for Ansvar, var det i Krigsraadsprotokollen udtalt, at Rømningen skulde foregaa med Efterladelse af Skytset i Skanserne; men det var samtidigt forudsat, at det skulde reddes, for saa vidt det kunde ske uden Skade, og Artilleriets Stabschef var i den Anledning alt i Krigsraadet bleven beordret til næste Dag at møde i Hovedkvarteret.

Nogen almindelig Disposition for Tilbagetoget fandt Overkommandoen det under de tilstedeværende Forhold ikke hensigtsmæssigt at udstede. Det var paalagt Krigsraadets Medlemmer at tie med, hvad der var blevet besluttet. Selv Hovedkvarterets Adjudanter indviedes ikke før sent paa Dagen den 5. i, hvad der skulde foregaa.

Overkommandoen udstedte først i sidste Øjeblik, umiddelbart før der skulde handles, sine Ordrer til hver enkelt Myndighed. Hemmelighedsfuldhed var nødvendig, fordi Hæren blev udspioneret. Der sendtes heller ikke Krigsministeriet nogen Meddelelse pr. Telegraf om Krigsraadet og den i samme fattede Beslutning. Grunden dertil var dels den, at Telegrafhemmeligheden ikke var til at stole paa, og nogen Sifferskrift ikke havdes; men dels ogsaa den, at Overkommandoen vilde forebygge en mulig Indblanding fra Krigsministerens Side. Som Følge af disse Forhold afsendtes der den 5. om Middagen et Telegram til Kongen og Krigsministeren, der ganske var affattet som de sædvanlige daglige Meldinger og lød saaledes: „Der er fortsat Skudvexel mellem Skanserne og Fjendens Batterier. Ingen Forpostsammenstød; men Fjenden okkuperer mere og mere af vort Forpostterrain. Tropperne begynde at lide under den stadige Bivuakering ved Frostvejr.“ Krigsministeriet blev derfor meget overrasket, da det Natten derpaa erholdt telegrafisk Meddelelse om, at Tilbagetoget var tiltraadt, medens et pr. Post afsendt Brev om Krigsraadet først indløb et Par Dage senere.

Kun de overordnede Personligheder i Hæren, som styrede enkelte Grene af Forvaltningen med Selvstændighed, indviedes om Morgenen den 5. i Beslutningen. Dette var saaledes Tilfældet med Korpsintendanten, som dernæst begav sig til Flensborg. Derimod skrev Overkommandoen til Generalkommandoen for Jylland og Fyn og til Kommandantskabet paa Als, at de maatte holde Transportmidler til Rede henholdsvis ved lille Bælt og ved Alssund til Troppers Overføring, men foreløbig sende alle disponible Fartøjer til Flensborg. Den befalede dernæst Pladskommandantskabet i Flensborg at standse Tilførslerne til Hæren og at lægge de Forstærkningsmænd, som vare

komne der til, ud i Omegnen, samt gav Batteriet Kauffmann Ordre til at blive paa Als. Endelig beordredes „Ossian“ og „Willemoes“ ved Sliens Munding til i Løbet af Dagen den 5. at afgaa til Holdnæs, hvor ogsaa andre Krigsskibe befaledes hen, og Officerer fra Hovedkvarteret sendtes den 5. med fortrolige Meddelelser til Fløjkommandoerne, navnlig 1. Division i Thorsted og 4. Brigade i Frederikstad, hvis Chef imidlertid den Dag opholdt sig i Hollingsted, hvor han havde begivet sig hen for at være ved Haanden.

Med Hensyn til Hærens Opstilling efter Danevirkestillingens Rømning blev Korpsintendanten under en Samtale med Stabschefen instrueret derhen, at han ved Flytning af Magasiner skulde gaa ud fra, at 3. og 4. Division vilde faa Fredericia og Jylland anviste til Virksomhed. Den endelige Beslutning om, hvor Hærens Afdelinger skulde hen, blev opsat, til Tilbagetogets Gang kunde overskues, altsaa foreløbig til efter Hovedkvarterets Ankomst til Flensborg. Hele Hæren vilde nemlig passere denne By, med Undtagelse af 2. Division, som fra Jaruplund, noget over en halv Mil syd for Flensborg, skulde dreje fra Chausséen ind paa Oxevejen og tage et tæt Cantonnement om Harreslev, Skæferhus og Skovkro med senere Retrætevej over Bov, Smedeby til et Cantonnement Felsted-Kvers, og 4. Division, som vest herfor skulde indtage et Cantonnement Hanved-Bov.

Ingen uden de faa Indviede anede derfor den 5. om Morgenen, da Hæren, som sædvanlig, mødte i Alarmstillingen i Danevirke, at et frivilligt Tilbagetog forestod, saafremt intet Angreb forefaldt. Det var den roligste Dag i Danevirke, og Grunden dertil var den, at ogsaa Fjenden havde noget for, som han vilde skjule for os.

Som alt fortalt, vare Operationerne fra Fjendens Side standsede den 3. Aften, for at Friedrich Carl kunde

lade Slien rekognoscere. Om Eftermiddagen den 4. var denne Rekognoscering tilendebragt, og Prinsens Stabschef, Oberst Blumenthal, begav sig da, ledsaget af fornævnte Generallieutenant Manteuffel, til Wrangels Hovedkvarter i Damdorf for at melde, at Prinsen nu antog en Overgang ved Arnæs og Kappel for udførlig, uden at den vilde koste store Ofre, og at han havde truffet alle Forberedelser til at kunne udføre den Natten mellem den 5. og 6. Det var kun nødvendigt, at Østerrigerne overtog Stillingen mod Mysunde, men at denne Ombytning af Tropper og Preussernes Marche til Sliens Munding skete saa hemmeligt, at de Danske ikke fik noget at vide derom og ikke foranledigedes til at sende en Modstyrke der hen. Prins Friedrich Carl vilde derfor efterlade en Bataillon og en Eskadron ved Mysunde, som kunde holde Forposterne der, saa længe det var lyst, og ved deres Nærværelse skjule for de Danske, hvad der foregik. Til hans Marche maatte Vejene over Ludvigsburg og Pommerby benyttes. Marchens foreløbige Maal blev Skovene ved Karlsburg, hvor hele Korpset lydløst skulde bivuakere, indtil Overgangen kunde begynde. Langs Slien maatte ingen andre Tropper vise sig end de, der havde Vagt der; men disse forstærkedes og havde nøje at vaage over, at ingen Forbindelse mellem de to Slibredder fandt Sted, og at alle Møller syd for Slien holdtes stille med Hatten drejet saaledes, som den fandtes ved Ankomsten. Man havde nemlig lagt Mærke til eller nærede Frygt for, at nogle Indvaanere ved Manøvrer med Møllehatte og Vinger underrettede de Danske om stedfindende Troppebevægelser.

Da Wrangel havde udgivet sine Dispositioner for den 5. og 6. overensstemmende med de ham forelagte Planer, som Prins Friedrich Carl fik Befaling til at udføre Natten mellem den 5. og 6., marcherede den 5. om

Morgenen den østerrigske Brigade Dormus tillige med et Rytterregiment til Mysunde. Da der derved kun blev 2 Brigader Østerrigere foran Centrum, lod Gablenz Brigaden Tomas samtidigt trække sig der hen med Efterladelse af Regimentet Coronini, som nu ene med Artilleriet fik Stillingen om Fartorp, Lopsted og Hadeby Dæmning.

Alle disse hemmelige Bevægelser begyndte den 5. i Morgenstunden, thi Prins Friedrich Carl satte sin Avantgarde, efter at den først havde kogt, i Marche ved denne Tid.

Det blev bestemt af Wrangel, at Østerrigerne foran Centrum den 5. om Eftermiddagen som Demonstration skulde begynde Batteribygning mod Danevirke, samt at de 12 preussiske 12-Pds. Kanoner, hvoraf de 6 vare bestemte for Friedrich Carl, alle skulde overlades Gablenz, at Ilden mod det danske Centrum skulde aabnes den 6. Formiddag, men endnu stedse væsentlig som Demonstration, i det Korps II og III først hen imod Eftermiddagen, naar Prins Friedrich Carls Korps efter Overgangen over Slien antoges kommet paa Højde af Mysunde, skulde gaa frem til virkeligt Angreb fra den tidligere nævnte, imidlertid indtagne Mødestilling mellem Jærnbanen og Oxevejen.

Prins Friedrich Carls Korps medførte — foruden hele det betydelige Brotrain, som fandtes ved den allierede Hær, og Baadene fra Kiel — end videre en ny dannet Baadkolonne, bestaaende af Fartøjer fra Ekernførde, der vare satte paa Vogne. Korpset fulgtes af Storhertugen af Mecklenburg og andre høje Tilskuere, som vilde bivaane Overgangen over Slien. Foruden Manteuffel var en anden af Kongens Generaladjudanter, Grev v. d. Grøben, kommen fra Berlin for at være Vidne til den forventede Daad. Den hemmelige Marche lykkedes godt, til Dels

paa Grund af den Snestorm, som rejste sig i Dagens Løb, og som gjorde vort Tilbagetog saa vanskeligt; den skjulte de preussiske Kolonner, ogsaa efter at de vare komne til den nordligste Del af Svansen, hvor Røders Brigade med Baadene fra Ekernførde indtog en Bivuak bag Skoven lige over for Rabølsund og Avantgarden med Baadene fra Kiel bag Skoven ved Espenæs, den øvrige Del af Korpset længere borte fra Slien. Prins Friedrich Carl tog med hele sit glimrende Følge Ophold paa Karlsburg Slot, hvor efter Mørkets Indtræden dog kun de Værelser, hvis Vinduer vendte bort fra Slien, oplystes. Hvorvel Dispositionen for Overgangen først sent udgaves her, vil det ikke være nogen Foregriben alt nu at omtale den, thi Prinsens Stabschef, Oberst Blumenthal, var rejst forud for Korpset for personlig at undersøge de stedlige Forhold og udspejde de Danskes Stilling ved Sliens Munding, og han lagde i Løbet af Dagen paa de Steder, hvor Overgangen skulde udføres, den Plan, som senere paa Karlsburg blev klædt i Ordrens Form.

Chefen for 1. Brigade, Oberst Lasson, som, med Stabskvarter i Ravnkjær, kommanderede ved Sliens Munding, havde delt sin Styrke i en højre og en venstre Fløj. Den højre under Oberstlieutenant Falkenskjold, som bevogtede Strækningen fra Gundeby til Arnæs, bestod af 3 Kompagnier af 2. Regiments 2. Bataillon under Kapitajn J. D. Høst, 22. Regiments 1. Bataillon under Major M. A. F. Rauch og en Deling (2 Kanoner) af Batteriet Salto samt 4 Stykker Positionsskyts. Den venstre under Oberstlieutenant Dreyer, som bevogtede Strækningen fra Arnæs til Sliens Munding, bestod af 5 Kompagnier af 2. Regiment, 2. Bataillon af 22. Regiment, 6 Kanoner Salto og 4 Stykker Positionsskyts. Det var denne venstre Fløj, som Preussernes Overgangsforsøg

vilde blive rettet imod, og hvis Opstilling Oberst Blumenthal rekognoscerede.

Stillingen her var vendt imod Øst paa Grund af Sliens Retning. 2 Kompagnier af 2. Regiment i Kappel, et nord for i Sandbæk og et syd for i Grödesby dannede forreste Linie og Bataillonen af 22. Regiment laa som Reserve i Fovlløk og Ravnkjær. Det femte Kompagni af 2. Regiment var anvendt til Bevogtning af den en halv Mil lange Strækning mellem Grimsnæs og Sliens Munding. 2 Delinger af Kompagniet stode mellem Grimsnæs og Rabølsund, en paa Strækningen ud efter og en paa Maesholm. Af faste Værker fandtes der paa den Strækning, hvorom der er Tale, tre Kanonplacements, nemlig et ved Grödesby, et ved Dotmark syd for Kappel og et mellem Grimsnæs og Rabølsund, men de vare endnu under Bygning, og Arbejdet var standset den 4. Oberst Blumenthal saa af Profillægterne, som hævede sig over Værkerne, at de endnu ikke vare fuldførte. Imidlertid vare de to sydligste monterede, hver med 2 Stykker Positionsskyts; det nordligste afgav Standplads for 2 Kanoner Salto.

Den ringe Besætning paa Kysten ved Rabølsund havde sin Grund i Forventning om maritim Assistance. Overkommandoen havde gjentagne Gange anmodet om „Rolf Krake“ paa dette Sted, men i Stedet for var kun Kanonbaaden „Willemoes“ kommen, hvis tynde Jærnsider gjorde den mindre skikket til Kamp mod Landartilleri. Den 5. dampede „Willemoes“ bort. Preusserne frygtede, da de saa det, at de vare opdagede, og at Baaden gik bort for at melde og hente Forstærkning, men den forlod sin Plads i Følge den Ordre, vi kjende.

Den preussiske Plan bestod i en kombineret Baad- og Broovergang. 2. Brigade skulde sættes over i Baade henholdsvis ved Rabølsund og Espenæs for at overvælde

de danske Skanser og deres Forsvar. Dernæst skulde under disse Brigaders Dækning Broslagningen finde Sted ved Arnæs Færgested. Til umiddelbar Beskyttelse for denne skulde desuden 3 Batterier etableres, et nord og et syd for Broslagningsstedet og et lige over for Kappel. Baadovergangen skulde begynde Kl. 4, Broslagningen først ved Dagens Frembrud. Der havdes saa mange Baade, at paa hvert Sted en Bataillon ad Gangen kunde sættes over samlet.

Der kan næppe være Tvivl om, at denne Overgang vilde være lykkedes, naar Forholdene havde været uforandrede, som de vare den 5., selv før „Willemoes'“ Bortgang. Dette Skib havde Preusserne taget med i deres Beregninger og vilde de holde borte fra Overgangsstedet ved Kanoner. Vel vilde Snestormen have lagt store Hindringer i Vejen for Baadoverfarten; denne vilde maaske endog en Tid have vist sig uudførlig, men de 70—80 Kanoner og de 24 Batailloner vilde omsider have besejret Vanskelighederne. Det afgjørende var, at en saa stor Styrke, som Friedrich Carls skjult kunde komme til at ligge lige over for vor blottede venstre Fløj. Men det maa ved Bedømmelsen af denne Sag erindres, at Danevirkes Rømning var besluttet den 4. Hvis dette ikke var sket, er det antageligt, at der fra vor Side var blevet gjort et Modtræk; thi Overkommandoen vidste, alt den 3., at Fjenden vilde gjøre Forsøg paa at gaa over Slien ved dens Munding, og var ogsaa underrettet om, at Baade fra Kiel og Ekernførde førtes ind i Svansen. Det, som i saa Fald nærmest synes at maatte være sket, var en Forlæggelse af 1. Divisions Tyngdepunkt ud mod Øst. 3. Inf. Brigade, noget Feltskyts og Infanteri Reserven vilde vel da strax være stillet til Divisionens Raadighed.

Blandt de Forsigtighedsregler, det preussiske Korps

tog for at skjule sit Forehavende, var ogsaa en Krigslist, som henimod Aften skulde henlede vor Opmærksomhed paa andre Punkter af Slien end det, Friedrich Carl vilde benytte til sin Overgang. Hen imod Aften skulde den preussiske Bataillon, som var efterladt ved Mysunde foran de derværende Østerrigere, for at vise os, at der endnu stode Preussere der, foretage et Angreb paa den danske Besætning foran Værkerne og først derpaa, naar Mørket var indtraadt, afgaa til Friedrich Carl. Det halve af det fra Østerrigerne laante Brotrain efterlodes midt imellem Mysunde og Karlsburg for at vise sig som af en Fejltagelse for os et Sted paa Kysten nær Siseby og derved fremkalde Formodninger om en mulig Overgang der. Dernæst gaves der Befaling til om Aftenen paa Avantgardens tidligere Lejrplads om Risby og Saxtorf at tænde mange Vagtblus, som om Tropperne endnu vare der. Endelig sørgedes der for, at der kom vildledende Spionefterretninger til os.

Paa Grund af, at begge de modstaaende Hære havde noget, de vilde skjule for Modstanderen, var der, som sagt, roligt d. 5. om Formiddagen langs hele Stillingen. En Kanonade, som de danske Batterier paa Mevenberg og Holm, ligesom de tidligere Dage, aabnede over Slien mod de fjendtlige ved Fartorp, døde tidlig hen, da det preussiske 6 Pd.s Batteri var trukket tilbage. Kl. 11 Formiddag gav den danske Overkommando derfor Afdelingerne Tilladelse til fra Bivuaken at gaa i Kvarter. Dog lod den Trainet blive paa dets Parkpladser; kun en Del af 3. Divisions Train blev paa Divisionsgeneralens Ordre ført til Slesvig. Uddelingen af 2 Reserveportioner befaledes af Overkommandoen.

Om Eftermiddagen Kl. 1 forefaldt der ved Oxevejen en lille Fægtning, som dog ikke fik nogen Alarmering til Følge. 5. Regiments 5. Kompagni, som stod

paa Forpost paa begge Sider af Oxevejen, angrebes af 2 preussiske Gardekompagnier; men efter en halv Times Skydning, der kun kostede os én Saaret, gik Kompagniet i Forening med det nærmest staaende af 19. Regiment noget frem og kastede Fjenden tilbage.

Først hen imod Aften begyndte Østerrigerne at røre sig. Deres Forpostkjæde skødes da lidt frem for at dække Skansearbejderne, der skulde fuldføres om Natten. Tre Batterier vare afstukne, et paa Kongshøj for 6 af de preussiske 12-Pd.s Kanoner, ét ved Klosterkro for de 6 andre samt 6 6-Pd.s riflede, endelig et midt imellem for de 16 8-Pds. Kanoner, som udgjorde det østerrigske Reserveartilleri. Som vist, var den Troppestyrke, som Gablenz havde her, ikke stor. Halvbrigaden Tomas var om Kongshøj, Brigaden Gondrecourt i Jagel og Brigaden Nostitz som Reserve for begge. Wrangel forudsatte, at de Danske den 6. Febr. som Følge af Friedrich Carls Foretagende enten vilde forlade Danevirke eller gaa frem til Angreb fra Centrum mod den svage Styrke, som fandtes der. Han havde derfor anbefalet Gablenz i første Tilfælde spændt Opmærksomhed og øjeblikkelig Forfølgning, i sidste Tilfælde en saa sejg Modstand som muligt, indtil den preussiske Gardedivision kunde komme Østerrigerne til Hjælp. Gablenz tog sine Forholdsregler herefter, men forudsaa ikke, at de Danske allerede den Gang, han om Aftenen paa den anførte Maade begyndte at forberede sin Optræden den følgende Dag, vare i fuld Færd med Stillingens hemmelige Rømning.

Denne var i Virkeligheden alt begyndt om Formiddagen, thi Korpsintendanten, v. Schmidten, havde efter sin Samtale med Stabschefen underrettet Divisionsintendanterne om den forestaaende Rømning, og disse bortskaffede derfor, medens v. Schmidten tog til Flensborg for i denne By at ordne det fornødne for den videre Retræte, i

Løbet af Formiddagen Magasiner, Lasaretter samt Forplejnings- og Lasaretgjenstande.

Trainet under Ritmester Haffner begyndte tidligt om Eftermiddagen sin Afmarche fra Parkpladserne ved Isted og Arnholt, hvorvel der manglede en Del af 3. Divisions Train. Overkommandoen havde bestemt, at Vejene Kl. 7 Aften skulde være frie for Train, og uagtet Snestormen og Vejenes slette Tilstand ikke lidet besværliggjorde Kjørselen, vare Train-Parkpladserne tomme Kl. 6.

Efter Overkommandoens Befaling skulde Hærens Opbrud ske saaledes, at efter Trainet Danevirkestillingens Artilleripark og Artilleriets mobile Park afgik saa betids, at de havde passeret Hühnerhäuser Kl. 6½, og dernæst Reserveartilleriet, hvis sidste Del maatte have passeret samme Sted Kl. 7½. Derpaa skulde Infanteri-Reserven afgaa Kl. 8 bag om Slesvig til Chausséen, og samtidig hele den øvrige Hær, med Undtagelse af 3. Division, Skansebesætningen i Centrum og Forposterne, bryde op; de sidste skulde dog i Løbet af Aftenen være reducerede til en lille Styrke. 2. Division skulde afgive 7. Regiment til Rytteriet for at følge dette ad Kolonnevejene vest paa. Resten af 2. Divisions Centrumstyrke, som efterlod Besætning i vestre Centrums Skanser fra Nr. 17 øst paa, skulde nord for Lyrskov marchere ud paa Chausséen og indtage sin Plads i Marchekolonnen efter Infanteri-Reserven. Paa Chausséen skulde dernæst 3. Division følge fra Slesvig. Overkommandoen antog, at Bortmarchen for Centrums Vedkommende kunde ske saa rask, at Skanserne kunde forlades Kl. 10 Aften, og overlod Forpostkommandøren i Forening med Divionscheferne at bestemme Tiden for Forposternes Afmarche. Højre Fløj i Hollingsted og Frederikstad anvistes det i Overensstemmelse hermed at rømme Frederikstad, Stapelholm og Hollingsted saa betids, at Schwabsted og Hol-

lingsted kunde forlades Kl. 10. 1. Division fik Bemyndigelse til, i Følge Forholdene, øst paa at bryde op lidt tidligere og vest paa lidt senere; men 3. Brigade, Wørishøffer, som endnu stod under Overkommandoens umiddelbare Befaling og fik en egen Bestemmelse, skulde bryde op Kl. 8. Den skulde til den Tid afmarchere til Vedelspang og der fra i Forening med det halve Batteri ved Paløre uden Ophold gaa mod Nord, for syd for Flensborg at indtage en Stilling til Optagelse af den øvrige tilbagegaaende Hær.

Nord for denne Optagelsesstilling, altsaa i og om Flensborg, vilde Tropperne efter det koncentriske Tilbagetog samles. Centrumstyrkens Train fik Parkpladser anviste nord for Flensborg, nemlig 3. Divisions lidt nord for Byen, 2. Divisions ved Harreslev. Danevirkestillingens Artilleripark skulde derimod gaa lige til Sønderborg, den mobile Park til Graasten og Reserveartilleriet til et Cantonnement om Adsbøl, Avnbøl og Ullerup, altsaa i Sundeved. Ligesom Reserveartilleriet ved Chausséen, saaledes gik mere vestlig Rytteriet først bort. Det trak sig regimentsvis bort ad Kolonnevejene over Bollingsted og efterlod kun ét Rytterregiment for at oppebie 7. Regiment, som havde Møje med at vinde med. Af Reserveartilleriet efterlodes dog foruden Halvdelen af Batteriet Bruus, som fulgte 3. Brigade, ogsaa 8. Batteri, Messerschmidt, som stod i Forværket og derfor fik Ordre at følge 3. Division. Denne Division sendte imidlertid ogsaa, da den kom i Marche, det meste af sit Artilleri forud tilbage til Flensborg, saa at der kun var meget faa Kanoner til Stede ved de Brigader, som gik sidst. 3. Division bestemte Opbrudstiden for de Forposter, der skulde udgjøre dens Arrièregarde, til Midnat.

Efter saaledes i store Træk at have fremstillet den Plan, som skulde udføres, og hvortil Ordrer efterhaanden

udgik fra Overkommandoen med Anmodning om at sørge for, at Detail-Befalingerne ned efter ogsaa paa hvert Trin først gaves i sidste Øjeblik og med fornøden Hemmelighedsfuldhed, skal den tilsigtede Skytsredning omtales. Hvorvel Skytset i Reglen burde staa i Skanserne til det blev mørkt, havde Overkommandoen dog i Skrivelse til Armeens Artilleri stillet den Anmodning til det, i Dagens Løb at lade det Skyts tage ud af Skanserne, som muligvis hist og her kunde fjernes, uden at Fjenden blev opmærksom paa det, medens der dog først efter Mørkets Indtræden kunde borttages Skyts i større Antal. Til Skytsets videre Tilbagebefordring stilledes Jærnbanen til Artilleriets Raadighed og tillige Chausséen, hvilken dog kun maatte benyttes af det indtil Mørkets Frembrud. Det samme var meddelt Artilleriets Stabschef, da denne om Morgenen var mødt i Hovedkvarteret, men en beklagelig Misforstaaelse indtraf. Der havde fra Krigens Udbrud stedse holdt Jærnbanetog med forspændte Lokomotiver ved Danevirke til Brug i paakommende Tilfælde; men i de sidste Dage vare en Del Tog blevne benyttede til at føre Forstærkning til Hæren fra Flensborg. Den 4. om Aftenen var der paa Forlangende fra Hovedkvarteret indtruffet et Telegram fra den kgl. Kommissarius for den slesvigske Jærnbane, Overpræsident S. A. G. C. Rosen i Flensborg, i Følge hvilket der den 5. vilde ankomme følgende Tog: I Ellingsted Kl. 8 et med 2 Lokomotiver og 26 Vogne, ved Danevirke Kl. 9 et Lokomotiv med 16 Vogne med 344 Artillerister, ved Danevirke Kl. 10½ 2 Lokomotiver og 21 Vogne med 600 Mand, ved Danevirke Kl. 11 2 Lokomotiver og 21 Vogne med 600 Mand. Hertil svarede Overkommandoen efter Krigsraadet, at Togene skulde komme, som meddelt, men uden Mandskab. Denne Fortegnelse over Togenes Ankomst meddeltes Artilleriets Stabschef, men han forstod det uheldigvis, som om Togene vilde komme om

Eftermiddagen, og at der kun til de bestemte Tider, hvilke meddeltes Artilleriets forskjellige Myndigheder, kunde indlades Skyts. Derved kom Togene foreløbig til at holde ubenyttede fra om Formiddagen til Kl. 8 om Aftenen, i hvilken Tid de kunde have været anvendte til Transport af Skyts og Materiel, som ikke hørte til selve Stillingen, men derved forhindredes ogsaa Togenes Benyttelse om Aftenen, som det senere skal blive fortalt. Da Oberst Vahl mellem Kl. 1 og 2 om Middagen fra Artillerichefen havde faaet Meddelelse om Overkommandoens ovennævnte Skrivelse, telegraferede han strax fornøden Instrux til de kommanderende Artilleriofficerer paa hele Linien, selvfølgelig med Bøn om at sprede al mulig Hemmelighed over Hensigten med de Arbejder, de satte i Gang, og snart efter begyndte der over hele Linien en stor Virksomhed for at faa Skytset bort, en Virksomhed, som for Centrums Vedkommende havde de 4 formentlige Aften-Jernbanetog for Øje.

Paa Grund af de store Trainkolonners tidlige Bortmarche var der god Lejlighed for de i Slesvig værende mindre Trainafdelinger, saaledes Ingeniørernes, samt for Parkerne til at komme bort inden Fodfolkets Marche skulde begynde. Danevirkestillingens Artilleripark havde imidlertid ingen Trækkraft. Den vilde, som den alt for længere Tid siden havde opgivet, behøvet 440 tospændige Vogne til Evakuering. Kapitajn Thestrup havde kun 39 Par Ægtheste, 45 Par Trainheste og 6 Ægtvogne, som han i sidste Øjeblik var saa heldig at faa fat i. Om at rømme Magasinet med disse kunde der ikke være Tale; han foretrak derfor at anvende Hestene til at trække Skyts dels fra Batterierne ved Holm og paa Møvenberg ad Chausséen, dels fra Centrumskanserne til Jernbanen. Om at stikke Magasinet i Brand kunde der paa Grund af dets Beliggenhed i Slesvig By ikke

være Tale; det blev derfor forladt. Da Kanonerne fra Mevenberg, som alt om Eftermiddagen søgtes førte tilbage, faldt gjennem Isen, anvendtes de for dem bestemte Trækheste til at bortføre en Ubetydelighed af Parkens Materiel. To Kanoner, nogle Ammunitionsvogne og et Par Patron- og Bagagekarrer var derfor alt, hvad Danevirkeparken sendte mod Nord. De øvrige Heste og Kuske spredtes ud mod Skanserne, og selv begav Kapitajn Thestrup sig til Jærnbanen for at være behjælpelig med Kanoners Indladning i dens Vogne. Han medførte en mobil Rampe til Brug for Ellingsted Station og lod nogle ved Skanse Nr. 15 beliggende Ramper hente til Brug for Indladepladsen ved Danevirke.

Saa godt Train- og Parkafdelingerne end vare komne i Marche, saa vanskeligt blev det at fortsætte en uafbrudt og jævn Marche paa Grund af Isslaget, som gjorde Chausséen saa glat, at Hestene med Vanskelighed kunde finde Fodfæste. Kuskene vare uøvede, de fleste af dem kjørte for første Gang et Par Heste, siddende paa den ene. Hvert Øjeblik styrtede en Hest, og Trainkuskene sloge sig undertiden slemt, saa at de vare bange for at sidde op igjen. Naar de vare blevne tvungne dertil, hvad der var nødvendigt, førte de kun deres Heste end slettere. Om at afhjælpe opstaaede Uordener ved Seletøj eller Opsadling havde de intet Begreb. Befalingsmændene, der til Dels vere improviserede Trainførere, eftersom Overkommandoen i Mangel af andre Midler havde taget de slesvigske Gendarmer dertil, maatte idelig være ved Siden af Kuskene, men det var mørkt, og Vejen ikke let at ride frem og tilbage paa. Hvert Øjeblik maatte et Kjøretøj, med hvilket der var noget i Vejen, bringes ud til Siden for ikke at standse Marchen mere end absolut nødvendigt og saa rykke ind i Kolonnen

igjen paa en anden og urigtig Plads, ofte midt i en helt anden Afdeling.

Infanteri-Reserven begyndte sin Marche til befalet Tid. Kl. 8 passerede den Hühnerhäuser, fulgt af de to Kompagnier, som havde været paa Mevenberg og ved Holm, og af en Del Trainvogne, hvor paa de Kvartersyge fandtes. Den 2. Division, som skulde følge efter den i Marchekolonnen, naaede imidlertid ikke i rette Tid ud til Chausséen, saa at der opstod en betydelig Standsning. 3. Division, som skulde være sidst, lod Kl. 10 Aften 9. Brigade, der ved sin Afmarche stak Danevirke Barakkelejr i Brand, samt Ambulancen, Divisionsrytteriet med Undtagelse af Forposteskadronen og Divisionsartilleriet med Undtagelse af 2 Kanoner Fallesen og 2 Kanoner v. d. Recke afgaa mod Nord. Hele Kolonnen, hvis Marche dirigeredes af Divisionens Souschef, efter at den var samlet paa Chausséen, maatte standse der, hvor Vejen fra Lyrskov drejer ind i Chausséen, da 2. Division endnu ikke var kommen og først kom længe efter. Denne havde forladt sin Stilling i Tide, men paa Grund af de daarlige Veje og navnlig paa Grund af den besværlige Marche, som 10. Regiment havde fra sin Plads ved Danevirkevolden, vest for Lille Danevirke, var det ikke muligt for 6. Brigade at være ved Dækkekro nord for Skovby før Kl. 12 Midnat. Ved den senere Indmarche paa Chausséen bleve Vanskelighederne ved at komme frem større, end de før havde været. En ny Sne, som faldt, gjorde Chausséen spejlglat. Kuske og Ryttere maatte stige af og føre deres Heste ved Haanden. Det syntes et Øjeblik, som om 2. Divisions Artilleri og det Train, Divisionen førte med sig, maatte lades tilbage, men ved overordentlige Anstrængelser af Haandkraft fra Mandskabets Side, undertiden ogsaa ved Hjælp af Heste, som toges fra Bønder-

gaardene i Omegnen, lykkedes det dog at bringe Materiellet frem, undtagen nogle af de største og tungeste Stykker og en enkelt Trainvogn eller Krudtkarre hist og her, naar enten en Vognstang knækkedes eller en Hest styrtede eller Seletøjet brast.

9. Brigade samt 3. Divisions Rytteri, Artilleri og Ambulance maatte vente længe, inden 2. Division var kommen helt ud paa Chausséen. Fra Slesvig afmarcherede Kl. 11 Oberst Max. Müller med 7. Brigade, undtagen de to Kompagnier, som stode paa Forpost, og med de 2 Kanoner Fallesen og 2 Kanoner v. d. Recke, der førtes samlede af Kapitajn Fallesen. 7. Brigade marcherede ud af Byen mod Vest, gik dernæst mod Nord og kom ad Sideveje ind paa Chausséen, hvor den stødte paa den staaende og ventende 9. Brigade ved Taterkro. Den maatte blive her til Kl. 3 Nat. Samtidig med 7. Brigade forlod Hærens Stabschef og Souschef Slesvig. General de Meza var ved Mørkets Indtræden tagen forud til Flensborg, Adjudanterne ved Overkommandoen for største Delen udsendte i tjenstlige Ærender, og det underordnede Personale bortsendt tidligere.

I Slesvig By var ved Midnatstid endnu 8. Brigade, og foran holdt to Kompagnier af 20. Regiment 8. Brigades Forpostlinie, to Kompagnier af 1. Regiment 7. Brigades, to Kompagnier af 19. Regiment 9. Brigades og to Kompagnier af 10. Regiment 2. Divisions Forpostlinie besat, medens Forposteskadronen af Forpostkommandoen var sendt til Gottorp, hvor den nu befandt sig. Kl. 12 skulde Castenskjold inddrage Forposterne foran Slesvig By og med Eskadronen paa Gottorp gaa til Hühnerhäuser, hvor Forposterne fra 7. Brigade ad de vestlige Veje vilde støde til og danne Arrièregarden paa Chausséen. 19. og 10. Regiments Forposter havde Befaling til efter Midnat at søge deres Afdelinger.

Denne Situation ville vi fastholde, til vi have fortalt, hvad der indtil da var foregaaet paa Stillingens andre Punkter.

General Gerlach havde fra Thorsted, efter at have erholdt Overkommandoens Befaling, udstedt de fornødne Ordrer. 1. Brigade skulde, saa snart det var blevet fuldstændig mørkt, samle sine Afdelinger fra deres spredte Stilling og dernæst sætte sig i Marche mod Flensborg. Venstre Fløj under Oberstlieutenant Dreyer med de 6 Kanoner Salto havde at vælge Vejen over Sterup til Husby, hvor Gruppen fra Næs under Oberstlieutenant Falkenskjold med de to andre Kanoner skulde støde til. 2. Brigade i Mysunde fik Befaling til at bryde op Kl. 9 Aften og gaa til Vedelspang; Broerne skulde forinden bores i Sænk, og Forposterne bag efter overføres ved Færgen. Forposterne fik nemlig begge Brigader Ordre til at lade forblive staaende 1/2 eller 3/4 Time efter de øvrige Troppers Afmarche. Lignende Befalinger gaves der til de Ingenieurdetachementer, Batterier, Eskadroner og Relaisposter paa Divisionens lange Linie, som paa nogle Steder stode uden umiddelbar Berøring med nogen af Brigaderne, og til Chefen for 6. Fæstningskompagni, Kapitajn Hertel, kom desuden Kl. 4 Eftm. den før omtalte telegrafiske Meddelelse fra Oberst Vahl, som kundgjorde ham, at Stillingen skulde forlades, at saa meget Skyts og Ammunition, som det var muligt, skulde søges bragt til Flensborg, men at, hvad der ikke kunde medføres, skulde ødelægges, dog saa stille og ubemærket som muligt.

Som alt fortalt, havde den foran Mysunde efterladte preussiske Bataillon Ordre til at demonstrere foran Stillingen. Det skete ved et lille Angreb tidlig paa Eftermiddagen, der foranledigede en dog ikke meget livlig Fægtning. Men senere alarmeredes Besætningen igjen

ved visse Troppeopstillinger, som uden al Tvivl stode i Forbindelse med den fjendtlige Afløsning, der foregik. Disse bragte Generalmajor Vogt til at antage, at der forestod et alvorligere Angreb. Han befalede derfor, at alt skulde holdes beredt til Fægtning i Skanserne *a* og *b* lige til det Øjeblik, da Stillingen skulde forlades, saa at der ikke kunne blive Tale om Bortførelse af Skyts eller Ødelæggelse af Ammunition der. Hertel, som paa Grund heraf instruerede Artilleriofficererne i Skanserne om i Afmarchens Øjeblik at fornagle Kanonerne i *a* og *b*, kunde saaledes blot søge at redde Kanoner og ødelægge Materiel og Ammunition i de bagved liggende Skanser. Da et Kompagni stod i Reserve ved *d*, blev dettes Mandskab anvendt til at trække Kanonerne fra denne Skanse over paa den nordre Side af Slien og kaste Ammunitionen i Vandet. Da Major Jørgensen dertil alt Kl. 12½ om Middagen havde faaet Ordre af Ingenieurchefen til Broernes fuldstændige Ødelæggelse, og Foranstaltninger toges til at brænde eller sprænge dem, hvilket General Vogt dog forbød, fordi Ødelæggelsen skulde ske i Stilhed, var Hemmeligheden med Tilbagetoget tidlig røbet, og det ene med det andet førte til, at hele Besætningen i Skanserne syd for Slien noget efter Mørkets Frembrud førtes over paa den nordre Side, uden at det vides, hvem der egentlig gav Befaling dertil. Divisionens Stabschef, Major Stiernholm, som strax efter Meldingen om den stedfundne lille Fægtning tog til Mysunde for at vaage over de givne Befalingers Overholdelse, fandt Skanserne forladte og Broerne passable. Broafbrydningen var nemlig ikke fuldendt, den Gang Tropperne droges tilbage, og i Skyndingen for da at fuldbyrde en øjeblikkelig Afkastelse, indtraf der ved den søndre Bro et Uheld, som gjorde dens Ødelæggelse højst vanskelig; Broleddet havde nemlig klemt sig fast, saa at det ikke

kunde udtages, og Skibene ikke sænkes. Major Jørgensen, som kom til og personlig paatog sig at søge Fejlen rettet, maatte arbejde til Kl. $10^1/_4$ Aften, før der var tilvejebragt en Aabning paa 40 Fods Bredde. Til disse Arbejders Beskyttelse efterlodes der to Kompagnier, som først afmarcherede hen imod Kl. 11. Bataillonen af 16. Regiment var efter Bestemmelsen afmarcheret Kl. 7 til Vedelspang; den øvrige Styrke, med Undtagelse af de nævnte to Kompagnier og nogle Ingenieurer, afmarcherede Kl. 9 tillige med Major Stiernholm. Kapitajn Hertel førte Kanonerne fra *d* og g^1 og g^2 med sig. Det lykkedes ham at opdrive Heste, som ved Hjælp af Artillerimandskabet trak Kanonerne til Flensborg.

Ved 1. Brigade foregik Afmarchen, som befalet. Ved Næs havde man i Dagens Løb været alarmeret paa Grund af Fjendens Demonstrationer ved Siseby. Oberstlieutenant Falkenskjold havde alt om Morgenen rekvireret Kanoner til Næs, men ingen faaet. Ved venstre Fløj havde man været opmærksom paa den preussiske Rekognoscering. Kl. 3 Eftermiddag havde man fra Skansen vest for Rabølsund set en preussisk Patrouille vinke ad en Sejlbaad, som krydsede i Slien. Da den lystrede Vinket, skødes der et Par Kanonskud efter den. Den standsede derved; men en Mand sprang i Vandet fra den, svømmede i Land og forsvandt med den preussiske Patrouille. Den venstre Fløj af 1. Brigade afmareherede Kl. 7, efter at det faste Skyts var fornaglet, og de efterladte Forposter Kl. $7^1/_2$. Den højre Fløj kom først afsted Kl. 8, fordi den fra Oberst Lasson afsendte Ordonnansofficer først temmelig sent traf Oberstlieutenant Falkenskjold. Forposterne her, 3 Kompagnier af 2. Regiment under Kapitajn Høst, afmarcherede først Kl. 9.

Batterierne mellem Næs og Mysunde sorterede under Kapitajn Hertel, og han sendte derfor nogle

Reservekorporaler paa Trainheste til Goltoft, Hestoft og Næs. Men ved en Fejltagelse kom Budet ikke til Hestoft. Artilleridetachementet i Hestoft, hvis Fører var en Korporal, sendte en Mand til Hest til Mysunde for at spørge, hvorfor vel Fodfolket afmarcherede. Denne Mand traf Mysunde forladt og vendte derfor tilbage til Hestoft, som da ogsaa var forladt; senere har man intet hørt om Detachementet. Korporalen i Goltoft sprængte i Henhold til en almindelig Ordre, som dog ikke skulde være fulgt ved denne Lejlighed, inden han drog bort, Krudtmagasinet i Luften.

Venstre Fløj kom saaledes i god Tid bort, men paa Grund af den beskrevne Standsning i Centrums Afmarche forandredes Ordren om 3. Brigades forlods Marche til Flensborg derhen, at Brigaden skulde blive ved Vedelspang til Kl. 12½ for at medvirke ved dette Passes Forsvar i Tilfælde af Angreb. Denne Ordre, som overbragtes Brigaden mundtlig af en Adjudant fra Overkommandoen, traf den paa Marche nord for Bøglund, thi, efter at 16. Regiments 1. Bataillon var kommen fra Mysunde til Vedelspang, hvor hen Brigadens øvrige Afdelinger og de 4 Kanoner Bruus fra Paløre alt vare komne i Forvejen, var Brigaden afmarcheret der fra Kl. 11. Brigaden maatte nu gjøre omkring og sende et Regiment fremad mod Vedelspang, hvilket Punkt dog kun én Bataillon af 16. Regiment naaede, inden Klokken var saa mange, at Tilbagetoget kunde fortsættes.

Vest for Centrum, helt ned til Frederikstad, var Virksomheden om Aftenen nærmest henvendt paa at redde Skyts. Det var af Oberst Vahl opgivet som vigtigt at faa de 24-Pd.s Granatkanoner reddede. Hvis der var god Lejlighed dertil, vare de 6-Pds. dem, som dernæst maatte søges tagne med, de 84-Pds. tillagdes der ingen synderlig Værd. I Henhold til den omtalte

Liste over de formentlige Jernbanetog befaledes Kanonerne fra Skanserne Nr. 17—Nr. 24 førte til Ellingsted, medens Skytset fra Nr. 1—Nr. 16 henvistes til de Tog, der ventedes til Danevirke. Af Danevirkeparkens Trækkraft afgaves der 2 Spænd à 4 Heste til Skanserne Nr. 17 og 18, 4 Spænd til Nr. 13—Nr. 16, 5 Spænd til Nr. 7, Nr. 9, Nr. 11 og Nr. 12 og 2 Spænd til Nr. 2 og Bustrup-Værket, foruden de 4 Spænd à 6 Heste, der, som sagt, afgaves til Batteriet ved Holm.

Skanserne fra 19—24 sorterede under Artilleridetachementet i Hollingsted, der hørte under 5. Fæstningskompagni i Frederikstad. Dette havde noget tidligere end de andre faaet Underretning om det, som tilsigtedes, thi Generalmajor Wilster havde alt tidligere paa Dagen udbedt sig og faaet Tilladelse til at føre Skytset bort med sig. Om Morgenen den 5. havde der været alarmeret et Øjeblik ved Centrums yderste Skanser til højre, eftersom en Snes Preussere af Gardeinfanteriet var gaaet ud paa Dæmningen foran Nr. 21 for med en Bjælke at prøve Isens Fasthed. De bleve jagede tilbage med et Par Kanonskud. Efter Kl. 3½ om Eftermiddagen samlede Detachementschefen alle de Heste sammen, som han kunde opdrive, og ved disses og Mandskabets Hjælp førtes af 14 Stykker Skyts de 11 til Ellingsted tillige med det øvrige Artillerimateriel, medens alt Krudtet bragtes til Hollingsted, hvor Ingeniørlieutenant Koldeřup-Rosenvinge skulde bruge det til Sprængninger, som skulde foretages efter Chefen for 6. Regiment, Major Caroes Anvisning.

Ved 1. Fæstningskompagni (Skanserne Nr. 13—18) var der en lignende Virksomhed. Da Vejen mellem Ellingsted og Skanserne Nr. 17 og Nr. 18 var saa lang, at der kun kunde gjøres én Tur i den levnede Tid, afgav Kompagnichefen alle de modtagne Spænd, undtagen

ét, til disse Skanser, for at de værdifuldeste Kanoner paa én Gang kunde flyttes til Ellingsted, i det Mandskabet paatog sig ved Haandkraft og de tilovers værende 4 Heste at flytte Kanonerne fra de andre Skanser til Indladepladsen ved Danevirke. Dette udførtes ogsaa virkeligt ved en stor Kraftanstrængelse. I Løbet af to Timer vare samtlige 24-Pds. og 6-Pds. Kanoner tillige med al Skansernes Ammunition og Ladetøj samlet paa Pladsen, og Mandskabet var i dets Utrættelighed nu endog i Færd med at slæbe de 18-Pds. bort. Da indløb der uventet en Meddelelse til Kompagniet om, at intet Tog vilde komme til Danevirke, hvorfor Kompagnichefen beordredes til ved Hjælp af de Heste, han havde, at tage saa meget Skyts med, som disse kunde trække, men ødelægge Resten. Man havde kun 4 Heste, der kunde trække én Kanon; det var åltsaa Udbyttet af Anstrængelserne der paa Pladsen. Det var med tungt Hjærte, at Kompagniet gik til at skære Karduserne op, sprede Krudtet, ødelægge det Ladetøj og Inventarium, som ikke kunde føres til Ellingsted, samt endelig fornagle det paa Ladepladsen ophobede Skyts, som man alt troede frelst.

Den nævnte Meddelelse og Ordre var foranlediget ved, at Overkommandoen, som antog, at Artilleriet i Dagens Løb havde benyttet Jærnbanen, — i Henhold til, at Hærens Hovedmasse brød op fra Stillingen Kl. 8, og fordi der burde levnes Tid til en paatænkt Sprængning af Jærnbanebroen ved Holm, — satte det nævnte Klokkeslet som den sidste Termin for Jærnbanens Brug. En hermed overensstemmende Ordre var alt tidligere mundtlig overbragt til det 3. Fæstningskompagni, som laa nærmest Slesvig, i den Form, at der efter Kl. 8 ikke maatte indlades Artillerimateriel ved Danevirke, og til Kapitajn Thestrup, som den Gang var kommen til Skanserne. Da det var anmeldt for sidstnævnte, at Togene til Danevirke vilde komme

Kl. 9, $10^1/_2$ og 11, ansaa han Ordren for ensbetydende med, at intet-Tog maatte afgaa, og begav sig derfor atter til Chausséen. Ved 3. Fæstningskompagni anvendte man de modtagne Heste til at føre saa mange Kanoner, som disse kunde trække, bort ad Chausséen til Flensborg, skjønt denne efter Mørket egentlig ikke maatte benyttes til Transport af Artillerimateriel. Det blev imidlertid kun faa Stykker, thi Seletøjet fandtes for slet til lang Transport. I alt bortkjørtes fra venstre Centrum 4 Kanoner fra Batteriet ved Holm, 2 24-Pds. Kanoner fra Nr. 7, 1 24-Pds. Kanon fra Nr. 9, 1 Kanon fra Nr. 11 og 2 fra Nr. 12; men af disse maatte én af de fra Batteriet ved Holm og den fra Nr. 9 bortkjørte efterlades paa Chausséen ved Isted paa Grund af Hestenes Udmattelse og Seletøjets Tilstand. Resten af de faste Kanoner i venstre Centrum fornagledes og styrtedes ned i Skansegravene.

Det staar tilbage for Centrums Vedkommende at berette om Forholdene ved Ellingsted-Station, hvor 16 Stykker Skyts og meget Materiel var samlet. De tilstedeværende Artilleriofficerer fandt intet Tog her, men saa to Gange Tog fare sig forbi uden at lade sig stoppe. De bestyrkedes i deres Tro paa, at et Tog omsider vilde komme, derved, at der fra Artilleriparken ankom en Rampe; men ud paa Natten, da alle Tropper fra nærmeste Omraade vare borte, og det hed sig, at Fjenden var i Nærheden, gik de til det sørgelige Arbejde at fornagle Skytset og ødelægge Materiellet.

Der blev saaledes paa Grund af den omtalte Misforstaaelse slet ikke taget Brug af Jærnbanen, hvis hele Materiel havde været tilstede ved Danevirke, men rimeligvis paa andre Punkter end forventet. Kun nogle Artillerister, om hvis Befordring der ikke havde været Tale, kom til at benytte Jærnbanen. Artilleribesætnin-

gerne fra Skanserne Nr. 1 til Nr. 3 og fra Mevenberg, som vare samlede ved Danevirke, den Gang, Toget skulde afgaa, stege nemlig ind i det.

Paa den højre Fløj af Stillingen gik Skytsets Bortførelse let for sig. I Süderstapel samlede den derværende Artillerilieutenant saa mange Trækheste, som Byen kunde yde, og ved deres og Konstablernes Hjælp bleve Kanonerne over Ostenfeld, hvor der toges friske Heste til Hjælp fra Bøndergaardene, trukne til Flensborg. Fra Frederikstad førte 5. Fæstningskompagnies Chef, Kapitajn H. P. W. Mønster, sine Pièecer langs Slesvigs Vestkyst lige mod Nord ad Jylland til.

4. Infanteri-Brigades Retræte gik regelmæssig for sig ad Husumvejen til Flensborg, og der staar altsaa for højre Fløjs Vedkommende kun tilbage at omtale Broødelæggelserne i Hollingsteds-Afsnittet. Foruden de forskjellige Broer over Trenen og Rejde Aa paalagde Major Caroc efter højere Ordre Lieutenant Kolderup-Rosenvinge, om muligt at afbryde Jærnbanebroen ved Holm og den hvælvede Bro paa Chausséen mellem Husum og Slesvig. Efter at have forberedt de førstnævnte Broers Afkastelse og overladt Udførelsen til underordnede Kræfter, begav Lieutenanten sig Kl. 10 til de større Broer. Men da han med de tilstedeværende Midler indsaa Umuligheden af at ødelægge begge Broer selv, modtog han et Tilbud, som Mr. Louth, der hentedes fra Øster Orsted, under Haandslag gav ham om, i Løbet af 4 à 5 Timer at afbryde Jærnbanebroen saaledes, at den ikke i 3 à 4 Dage kunde retableres, og anvendte al Kraft paa Sprængningen af Chausséebroen ved Treja, hvilken lykkedes den 6. Februar Kl. 5 Morgen, til hvilken Tid Arbejdet først var saa vidt fremme, at han kunde lade Minen springe.

Rømningen af begge Fløje og af højre Centrum var

saaledes fuldført, da 8. Brigade brød op fra Slesvig ved Midnatstid.

Mest overensstemmende med den oprindelige Bestemmelse vilde det uden Tvivl have været, om Forposterne, paa Grund af den forsinkede Afmarche i det hele, vare blevne holdte i Stillingen foran Slesvig mindst nogle Timer endnu, men de afmarcherede til de oprindeligt bestemte Tider. De to Forpostkompagnier foran Slesvig samt Forposteskadronen, der holdt ved Gottorp, førtes af Ritmester H. Castenskjold kort efter Midnat ud mod Nord, hvorefter de ved Hühnerhäuser efter Bestemmelsen forenedes med de to Kompagnier af 1. Regiment, som ad Kolonnevejene vest om Slesvig vare komne der til. End videre stødte her 4. Kompagni af 20. Regiment og Bataillonskommandøren for 20. Regiments 1. Bataillon, Kapitajn Sperling, til Arrièregarden, der saaledes bestod af én Eskadron og fem Kompagnier. Denne fulgte 8. Brigade til Taterkro, men her stoppedes Brigaden af den tidligere paa Chausséen standsede Kolonne indtil Kl. 3, og Arrièregarden fik, da Brigaden atter satte sig i Bevægelse, Befaling til at blive paa Stedet til Kl. 4.

Evakuationen af Slesvig var den Gang endnu ikke fuldbyrdet. Bortskaffelsen af det store Materiel, som var ophobet i Byen, fortsattes efter Troppernes Afmarche, navnlig pakkedes lige til det sidste saa meget som muligt af Gottorp Kasernes rigelige Inventarium paa Vogne og sendtes mod Nord, skjønt den mindste Del deraf naaede Als. Byens Indvaanere lagde først sent Mærke til, at Tropperne droge bort, uagtet der til visse var begaaet Uforsigtigheder, saaledes Forsøget paa at redde Skytset fra Møvenberg, hvilket skete ved høj lys Dag, endog for Fjendens Øjne. Generallieutenant de Meza var, da han forlod Byen, for ikke at vække Mistanke,

kjørt ud imod Vest, 7. Brigade var marcheret ud samme Vej. Hovedkvarteret var tilsyneladende i Virksomhed i Byen til Kl. 11 Aften. Først da 8. Brigade gik bort og forinden lod blæse Alarmmarche, stode Indvaanerne op for at forvisse sig om Rigtigheden af det Rygte, som nu spredte sig. En Del til Hæren hørende Personligheder erfór ogsaa først nu Opbruddet, saaledes Marketentere, nogle forglemte Kvartersyge og Efternølere. De søgte nu ud imod Nord, og i denne Udvandring deltog ogsaa en Del tomme Ægtvogne, som havde holdt omkring i Stillingen til Saaredes Transport under en mulig Kamp, og som nu vilde hjem, saa snart Kuskene opdagede, at Hæren var borte. Der dannedes saaledes paa Chausséen en sammenhængende Række af Kjøretøjer fra alle Dele af Stillingen, for hvilke Artièregarden og ogsaa 8. Brigade gjorde Plads indtil Kl. 4, men Tilgangen standsede ikke, før Østerrigerne havde besat Slesvig.

Besynderligt nok bemærkede disse ikke af sig selv Bortmarchen, og det uagtet Blusset af de brændende Barakkelejre maatte tilkjendegive dem, at der var noget usædvanligt paa Færde. Paa flere Punkter af Danevirkestillingen hørtes der ogsaa fremmede Hornsignaler, der opfattedes som et Avertissement til Fjenden. Dertil svømmede Slesvig i et Lyshav. Indvaanerne havde paa forskjellige iøjnefaldende Steder tændt Lys, og Gottorp, der ellers om Natten var mørkt, skinnede, som om det var illumineret, da alle Gasblus vare tændte i det Indre, og Vinduerne vare uden Forhæng.

Ikke des mindre fik Østerrigerne kun paa ét Sted Kundskab om Afmarchen, før den meddeltes dem af Gablenz, efter at denne ved en Deputation af Slesvigs Borgere, som ankom til hans Hovedkvarter Kl. 4, havde modtaget Efterretningen. Dette ene Sted var Hadeby,

hvor Regimentet Coronini opholdt sig paa den fjendtlige Side. Den danske Forpostadjudant var om Aftenen som Parlamentær gaaet ud over Hadebydæmningen og havde anmodet om nogle Timers Vaabenhvile den følgende Morgen for at opsamle nogle Døde, som endnu laa i Terrainet fra Kampen den 3. Skæbnen vilde, at der paa Grund af den lange Vej til Gablenz's Hovedkvarter og Snestormen ikke kunde komme Svar inden den forudsatte Tid. Svaret, som lovede, at der indtil Kl. 8 ikke skulde blive skudt paa ubevæbnede danske Soldater, kom først henimod Kl. 1 til Coronini. Med dette Svar begav en østerrigsk Officer sig over Dæmningen for at aflevere det til de danske Forposter. Han traf ingen paa det sædvanlige Sted og blev derfor ved at gaa, til han kom ind i en Klynge slesvigske Borgere, som oplyste ham om Grunden til, at han ikke traf nogen, til hvem han kunde aflevere sit Budskab.

Chefen for Regimentet Coronini, som modtog sin Parlamentærs Melding vel Kl. 2, sendte den videre til Gablenz, men beordrede strax paa egen Haand Regimentets Indrykning i Byen, hvilken dog ikke synes at have fundet Sted før en 3 à 4 Timer senere. Men Kl. 7 kom Gablenz selv med Brigaden Nostitz og Halvbrigaden Tomas samt Skytsreserven til Byen paa samme Tid, som Gondrecourts Brigade kom frem i Danevirke-Terrainet vest for Slesvig.

Forfølgningen anordnedes strax. Først sendtes Husareskadronerne, efterhaanden som de ankom, frem ad Chausséen, hvor der til en Begyndelse var en stor Mængde Kjøretøjer at tage (det øvrige Rytteri var, som alt fortalt, sendt til Mysunde). Dem skulde først Nostitz, dernæst Gondrecourt og endelig Halvbrigaden Tomas følge; thi Regimentet Coronini efterlodes som Besætning i Slesvig By og i den forladte Danevirkestilling.

Ved Sliens Munding var de Danskes Bortgang bleven bekjendt tidligere. Efter at Preusserne, der nøje iagttog de Danskes Bevægelser, umiddelbart før Mørkets Indtrædelse vare blevne opmærksomme paa, at en Afdeling Soldater nær Rabølsund stod med Tornistre paa, som om de blot oppebiede en Befaling til Afmarche, var der Anledning til at lytte til et Rygte, som udspredte sig blandt Beboerne i Svansen, at Danskerne denne Dag vilde rykke bort, og en Underofficer, som ene roede over til Sliens nordre Bred, overbeviste sig om, at Rygtet havde talt Sandhed. Snart var Kjendsgjerningen uomtvistelig, og Melding derom afgik ved en oprettet Relaispostkjæde til Gablenz omtrent ved Midnatstid. Meldingen forsvandt imidlertid, fordi den var skreven med Blyant paa en lille Seddel, der ved at gaa fra den ene Kyrassérnæve til den anden paa den lange Strækning og i det haarde Vejr blev til intet, før den naaede sin Bestemmelse. Ogsaa en Ordre eller Opfordring, som Gablenz sendte den preussiske Gardedivision til at deltage i Forfølgelsen, forfejlede sin Adresse, saa at v. d. Mülbe blev uvidende om det Passerede, hvorved Gablenz blev ene om Forfølgelsen med $2^1/_2$ Brigade Fodfolk og kun 1 Rytterregiment.

Ved Slimundingen bevirkede Efterretningen, at Overgangen strax begyndte. Det viste sig, at der paa begge Bredder havde lejret sig et 30 Fod bredt Bælte af Drivis, som forhindrede Soldaterne fra at komme i og ud af Baadene. Der maatte ved Espenæs først bygges en Indskibningsbro, og Röders Brigade gik, i Steden for ved Rabølsund, over ved Kappel Færgested. Broslagningen kunde først begynde, da det blev lyst, og var endt Kl. $9^3/_4$. Da gik Korpset over med Prins Friedrich Carl i Spidsen. Først da fik Generalmajor Grev Münster, Chef for Korpsets Rytterreserve, Ordre til med Op-

bydelse af alle Kræfter at forfølge de Danske og hænge sig fast ved dem, naar de vare indhentede. De øvrige Tropper indsloge Vejene til Flensborg, og Bataillonen fra Mysunde, der, som vi vide, var paa Marche til Karlsburg, fik Befaling til at bevogte Broen, som indtil videre ikke maatte afbrydes.

Vor Arrièregarde paa Chausséen var, som bestemt, kommen i Bevægelse Kl. 4, men maatte kort efter standse paa ny og idelig efter en kort Marche gjøre Holdt igjen, thi den store Marchekolonne, den skulde dække, bevægede sig saa langsomt, at dens Queue først en 5 Timer senere havde passeret den $1^1/_4$ Mil nordligere flydende Helligbæk. Lidt nord for Isted Mose indhentedes Arrièregarden af de fjendtlige Husarer, som paa Chausséen havde taget en Del militære Vogne og en Trainkolonne med Magasinsager, der fra Øvre Stolk tillige med sin militære Bedækning af 9 Mand havde begivet sig ud paa Chausséen, uden Tvivl uvidende om, at Tilbagetoget alt var iværksat. De fjendtlige Ryttere omsværmede Arrièregarden og udspejdede paa begge Sider af Kolonnen, men i lang Afstand fra den, dens Sammensætning og Styrke. Til noget Sammenstød kom det først ved Helligbæk. Her havde et Regiment en Tid haft Opstilling, men det var draget bort, og Arrièregarden passerede Stedet med Undtagelse af Bagdækningen. Ved Kroen, som ligger her, var en stor Mængde Vogne standset, og Chausséen var derfor næsten spærret, da der ankom en hel Hob Kjøretøjer fra Syd, som vilde igjennem. Østerrigerne kunde nemlig ikke bevogte de Kjøretøjer, de havde taget. Af og til rev der sig Partier af den tagne Vognrække løs, og kjørte, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde, forfulgte af Østerrigerne, ind til os. Dette var Tilfældet ved Helligbæk, hvor de østerrigske Husarer ogsaa fra andre Sider samtidigt søgte at hugge ind paa Chausséen.

Disse kom derved i Haandgemæng dels med militære Kuske paa Vognene, dels med den Del af 1. Regiments 6. Kompagni, som havde Bagtroppen. Det andet Kompagni af 1. Regiment, som i dette Øjeblik stod syd for Kroen, formerede sig til Fægtning fremad mod Syd ved Siden af Vejen og adsplittede Østerrigerne, som efterlod 1 Død og nogle Heste. Paa vor Side kostede Sammenstødet 1 Død og 3 Saarede, men hele det tilstedeværende Train blev derved befriet. Fra en Del af Vognene vare de civile Kuske under den korte Kamp flygtede, men Soldater toge Kjøretøjerne i Besiddelse og kjørte dem til Flensborg.

Allerede da Melding om Østerrigernes Komme var indløben, havde Generalmajor Steinmann befalet 8. Brigade at overtage Dækningen mod Fjenden. Den Del af 20. Regiment, som ikke var i Arrièregarden, 1. Bataillon og 8. Kompagni, tog Stilling i Vesterskovens Sydende, 9. Regiment nordligere ved Stenderup Aa. Arrièregarden, som fra Helligbæk trak sig tilbage, Infanteriet i Fægteorden under Kapitajn Sperlings Kommando, optoges ved Vesterskoven af Besætningen der, hvornæst hele 20. Regiment, Eskadronen og de to Kompagnier af 1. Regiment gik tilbage gjennem 9. Regiments Opstilling ved Stenderup Aa.

Denne Stilling lod Steinmann holde i omtrent to Timer for at give de bagvedværende Tropper Tid til at fortsætte deres Marche med Ro og for at dække Wilsters Brigades Marche paa Husumvejen. 9. Brigade marcherede fra Oversø, hvor den havde taget Stilling, til Flensborg, og 7. Brigade, som havde rastet ved Smedeby, til Sankelmark Sø. Den Del af 8. Brigade, som ikke stod ved Stenderup Aa, gik til Smedeby, hvor 2. Bataillon af 20. Begiment efterlodes i en Optagelsesstilling for 9. Regiment med to Kompagnier, 3. og 4., foran i opløst

Orden, de andre, 7. og 8., længere tilbage som Reserve. 1. Bataillon af samme Regiment fortsatte derimod Marchen til Oversø, Eskadronen fik foreløbig Plads nord for Smedeby.

Medens 3. Division saaledes med 9. Regiment sydligst ved Stenderup Aa gjorde Front mod de østerrigske Husarer, hvis Tal under Opholdet her voxede fra 2 til 3 à 4 Eskadroner, vil det være passende at se, hvad der indtil da var foregaaet i Flensborg.

Hærens Korpsintendant, v. Schmidten, som den 5. om Formiddagen var kommen til denne Stad, havde en vanskelig Opgave, for saa vidt den gik ud paa alle Magasiners Rømning, Lasaretternes Evakuering og hele det tilstedeværende Materiels Bortskaffelse. Han traf en Overflødighed af Skibe i Havnen, og Transportchefen, Orlogskapitajn Raffenberg, havde indfundet sig i Flensborg Natten mellem den 4. og 5. Der laa i Havnen 27 for Intendanturen fragtede Skibe, „Hertha“, som hørte til Transportflaaden, „Skirner“ og „Gejser“, som fra Eskadrechefen paa Als vare stillede til Transportchefens Raadighed, endelig nogle for Hærens Transporttjeneste ny fragtede Skibe „Arcturus“, „L. N. Hvidt“ o. fl. De egentlige Kampskibe, som Orlogskapitajn Muxoll havde under sig, vare sendte til Holdnæs. Her var „Absalon“, „Esbern Snare“, Dampkanonbaadene „Buhl“, „Willemoes“ og „Marstrand“ samt Dampskibet „Hekla“ og nogle Transportfartøjer. Paa dette Sted var 7. Kompagni af 13. Regiment, kommanderet af Kapitajn O. Westengaard, landsat fra Als, og Kompagniet forskansede Draget, for at Halvøen kunde yde et Tilflugtssted for de Tropper, som maatte søge der til. En Vognpark paa 2000 Vogne var befalet etableret nord for Flensborg, men der var langtfra mødt Vogne i det Antal, som var forlangt.

Selvfølgelig sørgede Korpsintendanten først for, at, hvad der behøvedes til Hærens Forplejning under de kommende Operationer, ikke unddroges den. Proviantkolonnerne, hvis Opgave det var at føre Forplejningen fra Hovedmagasinerne til Brigademagasinerne, og som hver bestod af 25 Vogne, vare først organiserede den 4. Februar, men med et ufuldstændigt Personale. Det maa her tilføjes, at de tre tidligere nævnte Divisionsintendanturer vare forøgede med en fjerde under Overkrigskommissær J. P. Nielsen, fra hvilken i Danevirkestillingen 4. Division, Infanteri- og Artillerireserven forplejedes. Som dennes og 3. Divisionsintendanturs fremtidige Virkeplads ansaa Korpsintendanten Jylland. De nævnte Proviantkolonner sattes nu i Forbindelse med Hovedmagasinerne. Det befaledes, at hvert Hovedmagasin med et bestemt opgivet mindre Forraad (læsset paa 100 Vogne) den 6. om Morgenen Kl. 9 skulde være etableret paa forskjellige opgivne Steder nord for Flensborg, og at Magasinernes øvrige Forraad skulde indlades i Skibene i Havnen.

Dernæst beordrede Korpsintendanten Evakueringen af alle Syge, undtagen dem, som ikke kunde taale Transport, og hvis Tal den 5. Aften opgaves til 141. De sidste maatte efterlades. De øvrige indskibedes tillige med Lasaretgjenstande paa „Zampa“. Den 6. Morgen telegraferede Korpsintendanten ogsaa til Lasaretterne i Aabenraa, Haderslev og Christiansfeld om at sende deres Syge med samt Lasaretinventarium, undtagen Sengestederne, de to første over Orøsund til Assens, det sidste til Vejle.

I Løbet af Natten til den 6. kom Trainet gjennem Flensborg, hvis Gas i Følge Befalinger fra Overkommandoen var tændt hele Natten. 3. og 2. Divisions Train parkeredes paa de alt angivne Steder, men 2. Divisions gik efter en Times Rast videre til Kvers. 1. Di-

visions Train, som fra alle Punkter af Slien tidligt var sendt tilbage, parkeredes, indtil nærmere Ordre for dets Vedkommende erholdtes, paa en Mark nord for Flensborg.

Kl. $6^1/_2$ Morgen kom 17. Regiment under Oberst A. Bernstorff til Bomhuset paa Chausséen syd for Flensborg, hvor det indtog en Stilling med én Bataillon spredt i Forpoststilling tværs over Chausséen mellem Husumvejen og Mysundevejen og én samlet bagved til Understøttelse. Kl. $8^1/_2$ ankom 16. Regiment under Major C. Wolle og indtog en lignende Stilling tværs over Vejene fra Angel til Flensborg. Af de 4 Kanoner Bruus stilledes de to paa en Bakke ved Slesvigchausséen og to ved Mysundevejen.

Alle Tropper trak sig nu efterhaanden gjennem denne Opstilling undtagen 3. Divisions 7. og 8. Brigade, der forbleve syd for samme paa de foran nævnte Steder. Først kom Parkerne, der havde været længe om Marchen, dernæst Reserveartilleriet, saa de forskjellige Fæstningskompagnier, til Dels medførende Skyts, derpaa Infanteri-Reserven, som kom Kl. 8 og efter en kort Hvile marcherede gjennem Flensborg til et Cantonnement mellem Bov og Kobbermøllen, 8. Regiment i Bov, 15. i Krusaa, Nørre Smedeby, Klus og Nyhus. Flensborgs Indvaanere viste de til Byen ankommende danske Tropper den største Venlighed og Imødekommen. Alle Forretninger hvilede den Dag i Flensborg. Indvaanerne vare paa Gaden uden for deres Huse, bare Levnedsmidler ud til Tropperne og viste i det hele en Deltagelse og Kjærlighed, som stod i den mest aabenbare Modsætning til den passive Holdning, Byen Slesvigs Indbyggere havde antaget lige over for de danske Tropper.

Op ad Formiddagen kom Stabschefen og det ham ledsagende Personale af Hovedkvarteret til Flensborg, hvor 1. Divisions Stabschef var indtruffen for at modtage

Ordrer til Divisionen, der ved Middagstid vilde rykke ind i Byen.

Paa Vejen til Flensborg havde Stabschefen truffet 2. Division rastende nord for Oversø og paalagt den, efter fuldført Hvil, at gaa i det for den bestemte Cantonnement. Den drejede derfor ind paa Oxevejen og indtog følgende Stilling: 5. Regiment og 2. Husareskadron i Harreslev, 10. Regiment og 9. Batteri i Bov, 12. Regiment i Nørre Smedeby og Kidskelund, Divisionsstaben paa Volmerstoft og en Kavalerifeltvagt etableret ved Skæferhus for at holde Forbindelse med 4. Division, der stod vestligere med Forposter syd for Hanved.

1. Division fik Cantonnement nord for Flensborg. Efter en 2 à 3 Timers Rast i Byen afmarcherede Kl. 2½ om Eftermiddagen 2. Brigade, Vogt, til et Cantonnement i Kollund, hvor fra den skulde holde Kobbermølleskovens vestlige Udkast besat fra Klusris til Smedeby, hvor den skulde holde Forbindelse med 2. Division, som en Optagelsesstilling nord for Flensborg. Med Brigaden fulgte 4. Dragonregiments 5. Eskadron. Kl. 3 Eftermiddag afgik 1. Brigade tillige med 6. Eskadron og Batteriet Lunn til et Cantonnement Hokkerup og Tyrsbøl. 10. Batteri, Johansen, og 13., Salto, dirigeredes til Ringenæs, der ogsaa bestemtes til Divisionskvarter, medens Divisionens Train sattes i Marche til et nord for Ringenæs liggende Punkt paa Chausséen.

Endelig kom 3. Divisions nordligste Kolonne til Flensborg, hvor 9. Brigade og Artilleriet anbragtes i den nordlige Del af Byen. Det var Meningen, at 8. Brigade, Scharffenberg, naar den kom fra Stenderup, skulde kantonnere i den sydlige Del af Staden, medens 7. Brigade, M. Müller, skulde indtage en Forpoststilling ved Oversø, mod Øst støttet til 3. Brigade, Wørishøffer, som Kl. 2 erholdt Ordre til fra den tidligere nævnte Stilling

syd for Flensborg at rykke frem til en Forpoststilling fra Munkvolstrup over Store Solt til Kilsgaarde. Af de 4 Kanoner, som fulgte Oberst M. Müller, vare kun de to af Batteriet Fallesen endnu tilstede ved 7. Brigade, da de to andre vare kjørte nord paa. De to tilstedeværende under Premierlieutenant H. G. Grüner holdt ved Bilskov Kro.

Den saaledes beskrevne Stilling i og om Flensborg kom dog først sent i Orden. Forhindringer af alle Slags forsinkede Bevægelserne. Særligt var Marchen ad Vejene nord for Flensborg meget vanskelig, efterdi Train af forskjellige Afdelinger opfyldte Vejene og helt spærrede Passet ved Krusaa og Strækningen der fra op til Nørre-Smedeby. 1. Divisions Afdelinger naaede derfor først om Aftenen Kl. 9—10 deres Maal.

Saa snart Overkommandoen var etableret i Flensborg, var den atter i Forbindelse med Krigsministeriet og Hovedstaden, og de første Tegn viste sig paa den dog ikke uforudsete Bevægelse, den pludselige Rømning af Danevirke maatte frembringe paa det uforberedte og i sine Forventninger derfor skuffede Folk. Ved sin Ankomst modtog General de Meza følgende telegrafiske Meddelelse fra Krigsministeren: „Jeg anerkjender ikke, at Armeens øverstkommanderende General har holdt sig Instruktionen efterrettelig, og forbeholder mig altsaa Undersøgelse i saa Henseende. Det er endnu min Mening, at Danevirke burde forsvares.“ Noget efter ankom Conseilpræsidenten til Flensborg fra Als, hvilket havde sin Grund i Krigsministerens Holdning. Denne havde nemlig, efter at have faaet Overkommandoens Telegram, forespurgt sig telegrafisk hos Monrad paa Als, om han var vidende om Rømningen, samt meddelt ham, hvad han havde telegraferet til de Meza. Monrad, der havde faaet Meddelelsen af Kongen, til hvem et

lignende Telegram, som det til Krigsministeriet afsendte, var kommet fra Overkommandoen Kl. 1½ Nat, svarede dernæst omtrent Kl. 3 Nat Direktøren for Kommandoen, som opholdt sig paa Telegrafstationen i Kjøbenhavn, at hverken Kongen eller han havde udøvet Skygge af Indflydelse paa de Meza's Beslutning, at Kongen var rejst efter Overkommandoens Ønske for at fritage denne for at tænke ogsaa paa hans Sikkerhed, at han, Conseilpræsidenten, inden sin Afrejse fra Slesvig havde bevidnet baade de Meza og Kauffmann Regeringens Tillid. og at sidstnævnte, den Gang Kongen og han forlod Slesvig, havde været fast bestemt paa, at man maatte udholde et Angreb i Stillingen. Dernæst udviklede Conseilpræsidenten sin individuelle Mening om Grunden til Tilbagetoget, hvilken han antog laa i Troppernes Udmattelse. De vilde efter hans Mening endnu én Dag have kunnet udholde et Angreb, men han maatte antage, at deres Kræfter da vilde have været saa udtømte, at det vilde have været kompromitterende for den militære Ære at byde dem at kæmpe. Hvis det forholdt sig saaledes, vilde der ikke have været noget kraftigt Forsvar at vente af dem. Om dette, tilføjede han, var det umuligt i Kjøbenhavn at have nogen Mening. Meza, Kauffmann og Rosen vare kolde, rolige Mænd, fulde af Lyst til at kæmpe. Det var hans Overbevisning, at de kun havde veget for Nødvendigheden. Ogsaa beklagede han, at Depechen til de Meza var afsendt. Denne behøvede sin hele Kraft til at samle Hæren. Hvorfor svække den i et saadant Øjeblik? Undersøgelse kunde jo godt forbeholdes. Han frygtede for, at Depechen kunde udøve en skadelig Virkning paa denne noget sære Mand, og spurgte til sidst, om der ikke kunde gjøres noget for at svække dens Virkning. Direktøren svarede, at Hovedkvarteret havde forholdt Krigsministe-

riet enhver Underretning, som kunde lede det til Bedømmelse af Sagernes Stilling, og hentydede til Dagstelegrammet, som ikke indeholdt det mindste Vink om, at en saa afgjørende Beslutning var forestaaende. Det var hans Overbevisning, at man havde trættet Tropperne mere end nødvendigt. Monrad afsluttede nu Samtalen; men da han ikke billigede, at Krigsministeriet havde afsendt den oven anførte Depeche til Overkommandoen, og frygtede for, at den skulde faa en forstyrrende Indflydelse paa dennes Handlinger i et vigtigt Øjeblik, besluttede han, da han dog ikke kunde komme til Kjøbenhavn, eftersom alle Dampskibe ved Als vare beordrede til Flensborg, at afgaa til denne By for, hvis nødvendigt, ved sin personlige Tilstedeværelse at forebygge mulige uheldige Virkninger af Krigsministerens Depeche. Kl. 4 fik han Kongens Billigelse af sin Beslutning og sejlede dernæst til Flensborg, hvor han talte med de Meza og Kauffmann. For disse udtalte han den personlige Opfattelse, at Krigsministerens Bebrejdelser nærmest maatte ansés begrundede i, at han saa sent var bleven underrettet om, at Tilbagetoget var blevet besluttet.

Efter at denne til Tilbagetogets Historie hørende Episode er fortalt, skulle de følgende krigerske Tildragelser fremstilles.

Da en tilstrækkelig Tid skjønnedes forløben, lod Steinmann Arrièregarden bryde op fra dens Stilling ved Stenderup Aa, 9. Regiment trak sig bort, først 2. Bataillon sluttet, dernæst 1. Bataillon til Dels i Fægtningsformation. De fjendtlige Husarer fulgte efter, og der begyndte nu at komme mere Kraft i Forfølgningen, thi 2 Kanoner af Nostitz's Brigade viste sig allerede blandt Husarerne, medens 4 andre noget sydligere skaffedes frem saa hurtigt som muligt, og — længere mod Syd —

det fjendtlige Fodfolk, hvoraf den forreste Afdeling kjørte paa de tagne Vogne, ilede til med Opbud af alle Kræfter.

Scharffenberg, som lod Regimenterne skiftevis gaa igjennem hinandens Opstillinger, antog 20. Regiment staaende ved Smedeby, men dér var, som alt anført, kun 2. Bataillon af Regimentet under Sperling. De to Kompagnier af denne, som vare bagest i den før omtalte Opstilling, befaledes fremad til de forreste og det hele formeret til Fægtning. Eskadronen beordredes af Scharffenberg delt i to Dele, hvoraf den ene sendtes frem til Smedeby, medens den anden Halvdel skulde følge 9. Regiment til en ny Opstilling, dette skulde tage ved Trenebroen, syd for Frørup.

I det Fjenden forfulgte 9. Regiment, traf han altsaa mindre danske Afdelinger under Fremrykning imod sig, nemlig den nævnte halve Eskadron og 7. og 8. Kompagni af 20. Regiment. Den halve Eskadron modtoges, lige som den rykkede frem, af fjendtlige Rytteres Ild, men formerede sig til Angreb paa Chausséen med 14 Roders Front og gik en lignende fjendtlig Styrke, der befandt sig paa Chausséen, i Møde. Det kom til et Sammenstød med blanke Vaaben, under hvilket vi toge 1 Fange og 7 Heste, men paa den glatte Chaussée vare Forholdene for en fortsat Rytterfægtning fortvivlede, og da Fjenden var kastet noget bort, gik vor halve Eskadron derfor tilbage gjennem Smedeby, hvor 7. og 8. Kompagni, som befandt sig paa Chausséen, det sidste sydligst, sprang over Chausséegrøften for at gjøre Vejen fri. Den fjendtlige Rytterstyrke fulgte efter Halveskadronen, da den gjorde omkring, men 8. Kompagni bragte Geværerne i Anlæg paa Grøftekanten, og en halv Snes fjendtlige Ryttere, som ikke i Tide opdagede Fodfolket og vilde gjøre et Indhug i vore Dragoners Queue, kom

ind i dets Ild, hvor fra kun nogle enkelte til Fods kom tilbage.

Retræten, som derefter fortsattes, paaskyndedes ved en Granatild, som de to fjendtlige Kanoner aabnede fra en Standplads vest for Smedeby. Der ramtes ikke saa ganske faa i de tilbagegaaende Kolonner, og især var dette Tilfældet, da 9. Regiment fra Trenebroen atter blev Bagdækning. Nu kom nemlig Feltmarechallieutenant Gablenz personlig tilstede og med ham Resten (4 Kanoner) af Nostitz's Brigades Batteri. 9. Regiment mistede under den følgende Retræte til Oversø, under hvilken Rytteriet tvang Tropperne sammen, hvorved Artilleriet fik Maal at skyde paa, 90 Mand, hvoraf 2 Officerer og en Del Underofficerer. De fleste bleve dog fangne usaarede af det fjendtlige Rytteri, der blev mere og mere nærgaaende, og den største Del af Tabet, 56, hvoraf 1 Lieutenant og 2 Menige døde, faldt paa 3. Kompagni, som holdt Stillingen ved Oversø, medens Resten af 8. Brigade marcherede gjennem 7. Brigades Opstilling ved Sankelmark Sø.

Denne var den Gang saaledes: Af 1. Regiment stod 1. Bataillon under Kapitajn J. O. Hansen opstillet vest for Chausséen mellem denne og Sankelmark Sø syd for Skoven. To af dens Kompagnier, 1. og 2., holdt et lavt Gærde besat, som fra Chausséen gaar over mod Sankelmark Sø, men derpaa bøjer imod Sydvest, følgende samme Retning som Søen. Langs dette Gærde vare de to Kompagnier opløste i spredt Orden, 2. vestligst langs den Del, der løber mod Sydvest, altsaa med Søen i Ryggen. 6. og 7. Kompagni stode i Reserve mellem Skoven vest for Chausséen og det omtalte Gærde. 2. Bataillon under Kapitajn J. C. T. Thalbitzer stod øst for Chausséen med 5. Kompagni i spredt Orden i Højde med 1. Bataillons forreste Linie, 3. og 4. Kompagni

bag samme som Reserve, og 8. Kompagni bagest som Hovedreserve, de tre sidste Kompagnier formerede i Kompagnikolonner. Den 2. Træfning dannedes af 11. Regiment i Bataillonskolonner bag 2. Bataillon af 1. Regiment.

Generalmajor Steinmann og Oberst Müller holdt paa Chausséen i Højde med første Træfning. Da den ved Smedeby fangne, østerrigske Husar blev afleveret fra 8. Brigade, blev han tagen i Forhør, thi det traf sig saa heldigt, at der i 1. Regiment var en Officer, som forstod det Sprog, Ungareren talte. Af ham erfaredes det, at en stor Styrke var i Fremmarche imod os, men at der kun var ét Rytterregiment med. Oberst Müller sluttede deraf, at det kun maatte være en Brigade, som var sendt frem imod os. Hvorvel Grunden til, at der kun var ét Rytterregiment, laa deri, at det andet østerrigske Rytterregiment var sendt til Mysunde Dagen før, var Antagelsen dog i det væsentlige rigtig, thi Gondrecourts Brigade, som fulgte Nostitz, var saa langt tilbage, at den under en rask Fægtning ikke kunde komme tilstede, og den halve Brigade Tomas var paa Mysundevejen endnu længere tilbage.

Der vilde kunne været budt den østerrigske Brigade, der nærmede sig, en Modstand, som den ikke vilde have kunnet overvinde, thi tilstede vare 8. og 9. Brigade, rigtignok kun med 2 Kanoner og 1 Eskadron, og i Nærheden var 3. Brigade, der dog havde 4 Kanoner. Wilsters Brigade var derhos paa Husumvejen, $^3/_4$ Mil fra Oversø. Steinmann antog dog næppe, at Østerrigerne saa nær Flensborg vilde gaa alvorligere til Værks, end de hidtil havde gjort. Han lod 8. Brigade marchere til Flensborg og 7. Brigade berede sig paa at udstille Forposter.

Hertil kom det dog ikke; thi saa snart 8. Brigade var gaaet gjennem 7. Brigades Opstilling, og de forføl-

gende Østerrigere fandt sig lige over for denne, begyndte de en livlig Granatskydning mod den, og det saa tidligt, at nogle i den bortgaaende Brigades Rækker saaredes derved. Først var der kun 6 Pièccer paa Fjendens Side, men de forøgedes snart med 2 til, som fulgte den østerrigske Brigades Gros, der nu viste sig. Først kom 9. Jægerbataillon kjørende og stod af i Oversø, dernæst ankom noget efter Regimentet „Belgiernes Konge“ med de nævnte 2 Kanoner og til sidst Regimentet „Hessen“.

Som Gablenz stod i Færd med at angribe den danske Opstilling ved Sankelmark Sø, modtog han Wrangels Befaling for denne Dag, hvilken lød saaledes:

„Korps II har at rykke med Spidsen af Avantgarden til Oversø, besætte Defileet der, og, naar dets Rytteri har rastet tilstrækkeligt, lade det, om muligt rekognoscere mod Flensborg. Spidsen af Halvbrigaden Tomas til Store Solt, hvor Forbindelse med Korps I maa opsøges. Til venstre Korps III mellem Chausséen og Jærnbanen. Landsbyer ved Chausséen tilfalde Korps II. Korps-Hovedkvarteret skal forlægges til Stenderup. Armé-Hovedkvarteret i Siversted. Ved Daggry i Morgen almindelig Fremrykning mod Flensborg.“

Den Opstilling af Korpserne, som denne Befaling tilsigtede, var dog langt fra at fuldbyrdes, da Gardekorpset var meget forsinket. Det er forud omtalt, at Gablenz's Bud til det preussiske Gardekorpses Chef om, at Danevirkestillingen var forladt af de Danske, ikke naaede denne. Mærkeligt nok blev Gardedivisionen uvidende om de Danskes Bortmarche, uagtet alle Beboere paa begge Sider af Reide Aa alt om Aftenen den 5. vidste fuld Besked om, at Stillingen var forladt, paa dette Sted endog Kl. 8 om Aftenen. Divisionen opmarcherede, som om intet var sket, den 6. Februar om Formiddagen Kl. 9 ved Krop; venstre Fløj til Oxevejen,

saaledes som det skulde ske efter den tidligere meddelte Disposition fra Wrangel. Da alle de andre tyske Tropper vare borte og langt mod Nord under Forfølgning, satte Divisionen sig omsider ogsaa i Bevægelse ad Oxevejen vest om Slesvig til Lyrskov, og her paa dette Sted modtog den om Eftermiddagen Befaling til at begive sig frem til Tarup, Jerrishøj og Vanderup. Denne Befaling var udstedt af Wrangel, som havde begivet sig frem ad Chausséen og ud for Stenderup havde afsendt baade denne og ovennævnte Befaling til Gablenz, der bærer Klokkeslættet $2^1/_2$.

Gablenz var saaledes meget isoleret, da han skred til at udføre den modtagne Ordre, der tillod ham at besætte Skoven ved Sankelmark Sø, men ikke at gaa videre.

Naar man fra Oversø kaster Blikket frem mod Nord ad Chausséen, ser man ikke den Bøjning, Chausséen gjør for at komme uden om Sankelmark Sø og Skoven. Den danske Opstilling øst for Chausséen saas heller ikke. Angrebet rettedes derfor paa Opstillingens højre Fløj. Det maa erindres, at der over hele Terrainet laa et Snedække, ogsaa over den frosne, men ved Kanterne ikke bæredygtige Sankelmark Sø.

Baade Kanonilden, Rytterangrebene og Fodfolkets Hovedangrebskolonner havde Sammenstødspunktet mellem 1. og 2. Kompagni af 1. Regiment til Maal, uden at Fjenden paa Grund af de skildrede Naturforhold vidste, at Besætningen paa dette Sted for en Del havde Søen i Ryggen.

Artilleriilden varede omtrent en Times Tid fra Kl. $3^1/_2$ af. Ved sammes Begyndelse fik de to Kompagnier, som stode i Reserve bag højre Fløj, udsatte for Granatilden, Befaling til at indtage andre Pladser: 7. Kompagni rykkede ind i Fægtelinien mellem 1. og 2. Kom-

pagni paa det Sted, hvor Gærdet gjør et Knæk mod Sydvest; 6. Kompagni droges tilbage gjennem Skoven og opstilledes nord for samme. Paa det Sted, hvor 7. Kompagni kom til at staa, var der foran det en Højde i Terrainet, som besattes af dets Skytter, medens de sluttede Dele af det laa bag Gærdet i Flugt med de andre Kompagnier.

Under Stillingens Beskydning, hvilken foraarsagede os en Del Tab, deriblandt Bataillonskommandøren for 1. Bataillon, rykkede de 2 Kanoner fra Bilskov Kro frem til en Stilling øst for Skoven og besvarede en kort Tid Fjendens Kanonild. Det var første Gang under Tilbagetoget, at der viste sig Kanoner paa vor Side, men da Forholdet var alt for ulige, eftersom Fjenden da havde 8 Kanoner samlede, trak de sig efter nogen Skydning tilbage til Bilskov Kro.

Da Gablenz antog Brigaden tilstrækkelig beskudt, lod han hele sit Rytteri, 3½ Eskadron, der var samlet i en Hulning vest for Oversø, skride til Angreb. Alle de Afdelinger paa vor Side, som ikke vare i dækket Stilling, altsaa de øst for Vejen staaende, formerede Karreer, 11. Regiment Bataillonskarreer, 1. Regiments 2. Bataillon Kompagnikarreer. To Hovedchoc førtes ind mod 1. og 7. Kompagnis Front, det ene fra Sydvest, det andet fra Chausséen. Navnlig førtes det sidste tæt ind, men Kompagnierne afviste det med Ro, saa at mange Heste ramtes og styrtede, da Rytteriet brat svingede rundt, og mange Ryttere til Fods maatte søge tilbage.

Derefter sendte Gablenz den nys ankomne Jægerbataillon, efter at den først havde aflagt sine Tornistre ved Oversø, frem for at angribe. Paa samme Tid rykkede det fjendtlige Artilleri længere frem og rettede sine Skud i mere østlig Retning der, hvor de to Kanoner havde ladet høre fra sig, og hvor 11. Regiment stod.

Jægerbataillonen gik frem i tre Angrebskolonner, men ikke langt, da den dreves tilbage af vor Linies Ild. Regimentet „Belgien", som nu kom tilstede, kommanderedes derfor frem til et nyt Angreb i Forening med Jægerne.

Paa den Tid skete der en Forandring i den danske Opstilling. Da 11. Regiment stod i Kolonner i den stærke Ild, der nu rettedes paa det, og der var forløbet saa lang en Tid, at 8. Brigade maatte antages at have naaet Flensborg, lod Brigadekommandøren Regimentet indtage en mere tilbagetrukken Stilling. 11. Regiments 1. Bataillon under Kapitajn W. C. B. Stricker tog en Stilling à cheval paa Chausséen noget tilbage fra den sydlige Skovudkant saaledes, at to Kompagnier, 1. og 7., vare i selve Skoven og to, 3. og 5., øst for Chausséen paa nogle Højder; 2. Bataillon under Kapitajn R. W. Chabert rykkede til en østligere liggende Højderyg; 2. Kompagni besatte det mellem Chausséen og Højderyggen værende aabne Terrain, 6. Kompagni den egentlige Højderyg, 4. og 8. Kompagni et nogle Hundrede Alen bagved værende Krat.

Der var saaledes kun 7 Kompagnier af 1. Regiment tilstede i første Linie, den Gang Fjenden foretog sit nye Fodfolksangreb. 1. Bataillon „Belgien" og Jægerne gik frem til Angreb i 3 Kolonner, hvoraf den største og midterste var rettet mod 7. Kompagni og den højre Sidekolonne, bestaaende af ét Kompagni, bevægede sig paa Landevejen. Brigadechefen, som da var paa vor venstre Fløj, lod denne foretage en Angrebsbevægelse fremad, og under samme naaede 4. Kompagni i sluttet Orden frem til Sidekolonnen paa Vejen, som standsede, men kun et Par Sekunder, thi paa én Gang vendte, uden Tvivl som Følge af Situationen i det hele, vor Linie om, uden at dog Têten af 4. Kompagni med Kompagnichefen i Spidsen

deltog i denne Tilbagegang. Man saa de blanke Vaaben blinke paa begge Sider, da Østerrigerne styrtede frem over denne lille Flok.

Paa vor højre Fløj foretoges der et lignende Angreb fremad som paa venstre Fløj, men i Linier. Kun lidt uden for den foran 7. Kompagnis Stilling liggende før nævnte Højde traf vore imidlertid den østerrigske Hovedkolonne, som ikke var 30 Skridt borte. En Salve paa nært Hold ind i denne var den første Handling, en Tilbagevenden til den tidligere Stilling den anden, men Østerrigerne, der i deres Fremløb havde standset et Øjeblik ved Salven, deployerede i det næste, styrtede ind paa vor Stilling og brød igjennem ved 7. Kompagni. En Del af dette og 2. Kompagni vare derved afskaarne, men opgave ikke Modstanden. Et vildt Haandgemæng begyndte, under hvilket Chefen for 2. Kompagni blev overvældet under Forsøget paa at gjøre et nyt Modangreb. Vore Geværer behøvede saa lang en Tid for at blive ladte, at de ikke kunde anvendes i denne Kamp; men det samme var Tilfældet med Østerrigernes.

En Tredjedel af den afskaarne yderste Fløj naaede dog under vedblivende Nærkamp at undslippe til Skoven, hvor nu hele højre Fløj trak sig hen under Beskyttelse af 1. Kompagni og en Deling af 7., som ikke havde været med i Nærkampen, medens 2. Bataillon paa venstre Fløj trak sig til Krattet og Højderne øst for Chausséen, hvor fra under det videre, hidsigt forfulgte, Tilbagetog 3. og 5. Kompagni sprængtes over Julskov over til Mysundevejen, medens 4. og 8. Kompagni under Bataillonskommandøren trak sig lige mod Nord, og højre Fløj, for saa vidt den ikke fastholdtes i Skoven, gjennem 11. Regiment.

Brigadechefen, Oberst Müller, som under det sidst fortalte Afsnit af Kampen havde holdt til Hest paa den

store Høj øst for Chausséen syd for Skoven og paa Chausséen ved Indgangen til Skoven, beordrede nemlig, da Skovkanten tabtes, 11. Regiment frem til Angreb. De to Kompagnier, som stode i Skoven, 1. og 7. samt 5. uden for samme gjorde et kraftigt Angreb frem til Skovkanten, og 2. Bataillon, der efter Befaling, da 1. Regiment gik tilbage, ogsaa havde gjort en tilbagegaaende Bevægelse, foretog østligere et Fremløb mod et Højdedrag, som var besat af et østerrigsk Kompagni; men paa samme Tid denne Bataillon stormede frem, kom 2. Bataillon „Belgien", som af Gablenz var sendt frem øst for Chausséen, til det nævnte Højdedrag, og paa Chausséen og vest for denne rykkede de andre Østerrigere frem, saa at Angrebet i det hele ikke lykkedes.

Under den paafølgende Retræte vilde Oberst M. Müller i Skoven endnu en Gang foretage et Modstød, men da indtraf det Uheld, at Kommandøren for 11. Regiment, Major Rist, opdagede Tropper i Munkvolstrup og fik den fejlagtige Tro, at det var fjendtlige. Det var 17. Regiment, som efter Overkommandoens alt omtalte Ordre var kommet dertil. Det var strax gaaet til en Forpoststillings Udsættelse, og 4. Kompagni af 17. Regiment var kommet inden for Artillerikampens Omraade ved Sankelmark, saa at det havde to Saarede. Men Rist, som ikke vidste noget herom og altid var hurtig til at tage Beslutninger, befalede strax 2. Bataillon af 11. Regiment til Munkvolstrup, hvor hen ogsaa den Del af dets 1. Bataillon, som stod uden for Skoven, 3. Kompagni og det halve af 5., styredes.

Ved denne Bevægelse bort fra Fjenden, svækkedes noget den yderligere Modstand mod Østerrigerne, der nu rykkede frem mod Bilskov, undervejs Skridt for Skridt opholdte af de ved Chausséen værende Afdelinger af 1.

Regiments 1. Bataillon og 11. Regiments 5., 1. og 7. Kompagni under Brigadechefens egen Befaling. Rist rykkede vel strax efter paa ny fra Munkvolstrup frem mod Skoven ved Sankelmark Sø, under hvilken Fremrykning han saaredes haardt; men Bilskov Kro besattes nu af Fjenden, der til sin Fremadbevægelse benyttede det sidst ankomne Regiment „Hessen“.

Her standsede Fjenden ved Mørkets Frembrud. Brigadechefen og 1. Regiments Chef, Oberst C. Beck, opholdt sig da nord for Kroen, hvor omtrent 300 Mand af begge Regimenter holdt en derværende Højde besat, en Stilling, som efter Ildens Ophør lidt efter lidt forlodes for at erstattes af en Forpoststilling ved Jaruplund. En Del af 1. Regiments 1. Bataillon under Chefen for 7. Kompagni, som var bleven samlet nord for Skoven, befandt sig da nordligere paa Chausséen. 1. Regiments 2. Bataillon med 4. og 8. Kompagni havde da forenet sig med 6. Kompagni, som havde deltaget lidt i Fægtningens sidste Del, i nogle nordligere Slugter øst for Chausséen, hvor fra den marcherede til Jaruplund. 11. Regiments Hovedstyrke førtes af Stricker, efter at Rist var saaret, over Munkvolstrup og Mosen nord der for ind paa Chausséen til i Højde med Jaruplund. Derimod traf ingen Ordre til Samling de to Kompagnier af 1. Regiment paa Mysundevejen, hvilke efter Mørkets Frembrud gik til Flensborg, ligesom den nordligste Afdeling paa Chausséen først gjorde Holdt umiddelbart syd for Flensborg, hvor ogsaa Kanonerne og Rytteriet trak sig hen. General Steinmann havde overværet hele Fægtningen, ledsaget af sin Ordonnansofficer, og var under Fægtningen i Skoven, faa Skridt fra Brigadechefen, bleven saaret af en Granatstump, men ikke desto mindre bleven tilstede til Kampens Slutning. I Begyndelsen af Fægtningen havde han sendt Ordonnansofficeren til Flensborg efter Forstærk-

ning. Som Følge deraf drog 9. Brigade og en Eskadron ud mod Syd. Denne Styrkes Hverv blev det nu at afløse 7. Brigade.

Overskue vi Kampen i dens Helhed, saaledes som den blev ført fra Helligbæk til Bilskov Kro, da vil det ses, at den saa godt som udelukkende fra vor Side førtes af Fodfolk. Fjenden var overlegen paa Artilleri og Rytteri, uagtet han ikke besad meget af det, og derved vare vore Vilkaar uheldige. Vort Tab var ikke ubetydeligt. De 4 Regimenter, som havde deltaget i Kampen, havde mistet: 20. Regiment 4 Saarede og 20 Fanger, 9. Regiment 3 Døde, 28 Saarede, 3 Savnede og 76 Fanger, 1. Regiment 9 Døde, 85 Saarede, 3 Savnede og 371 Fanger, 11. Regiment 2 Døde, 75 Saarede, 32 Savnede og 171 Fanger. Fjenden havde imidlertid kjøbt sin Sejr dyrt. Regnes de mange usaarede Fanger fra, som vare en Følge af Kampens Karakter, var hans Tab større end vort. Af Døde, Saarede og Savnede mistede han ikke mindre end 431, hvoriblandt af Officerer alene 7 døde og 21 saarede.

Efter Kampens Ophør sendte Oberst M. Müller en Parlamentær til Fjenden for at faa Lov til at gjennemsøge Valpladsen. Da Gablenz strax efter sendte en Officer tilbage rimeligvis med Melding om Kampen, troede nogle, at denne Officers Afrejse stod i Forbindelse med Parlamentærens Ankomst, og der udspredte sig et Rygte i Evropa om, at de Danske havde forlangt Vaabenstilstand, hvilket Rygte vi ville træffe senere.

Selvfølgelig kunde Tropperne i og om Flensborg ikke lades uberørte af de skildrede Tildragelser. Geværskydningen fra Sankelmark hørtes saa tydeligt mod Nord, at endog Infanteri-Reserven nord for Flensborg samlede sig i sine Cantonnementer. Overkommandoen havde alt mellem Kl. 1 og 2 faaet de første Efterretninger om

Forfølgelsen ved alarmerende Telegrammer fra Skovkro. Da Steinmanns Meldinger derpaa ankom om det fjendtlige Angreb, og dettes Udstrækning ikke kunde beregnes, tog den følgende Forholdsregler. Den Del af 3. Division, som var i Flensborg, beordredes til at træde under Vaaben, og 2. og 4. Division til at rykke frem imod Skæferhus for at modtage Fjenden, hvis de foran Flensborg staaende Afdelinger skulde blive kastede eller omgaaede. Kl. 6 befaledes dernæst Infanteri-Reserven at indtage en Fægtestilling paa den vest for Flensborg anlagte Kolonnevej, hvor den skulde holde sig beredt til at modtage Fægtningen og bivuakere om Natten. 8. Batteri, Messerschmidt, stilledes senere til Infanteri-Reservens Raadighed.

Omtrent Kl. 7 modtog Overkommandoen Melding om, at Fægtningen var ophørt, og at 9. Brigade vilde rykke frem for at afløse 7. og besætte Forpostliniens Centrum. Der afgik strax derpaa forandrede Ordrer til 2. og 4. Division. Den til 2. Division lød paa, at Divisionen først næste Morgen skulde stille ved Skæferhus og, hvis Fjenden ikke angreb, tiltræde Afmarchen derfra. Overkommandoen gik ud fra, at den tidligere Ordre endnu ikke var udført; det var den heller ikke; den første Ordre kom først Kl. 8, den anden Kl. 10. Ved førstnævnte Tidspunkt var Wilsters Brigade i Færd med at indrykke i Harreslev, som var tildelt den til Cantonnement; 5. Regiment, som laa der, skulde begive sig til 10. Regiment i Bov, men det var endnu ikke brudt op for at fuldbyrde denne Omdislokation, da 6. Brigade sattes i Bevægelse mod Skæferhus. Da den anden Ordre kom Kl. 10, vilde Divisionen ikke standse den begyndte Fremmarche, eftersom den dog skulde ske senere; 6. Brigade kom saaledes om Natten til at staa ved Skäferhus, medens 4. Brigade laa i Harreslev og 5.

ved Kidskelund. Denne sidste, som kun bestod af ét Regiment, 12., skulde tillige med 9. Batteri have besat Bov, men Ordonnansen, som førte Ordren, havde ikke kunnet træffe Regimentet.

Forpostlinien foran Flensborg stod om Natten saaledes: venstre Fløj, 16. Regiment, besatte — med 17. Regiment bag sig ved Bomhuset foran Flensborg — en Linie fra Nykro paa Kappelvejen syd om Thostrup til Hvilberg Kro paa Mysundevejen. Derpaa bevogtede 19. Regiment Strækningen indtil Skovkro, hvor 7. Regiment og Ryttere fra 4. Division holdt en Linie besat syd om Skovkro og Hanved Skov til Meden Aa. 7. Brigade var imidlertid paa Chausséen indtil Midnat med Undtagelse af de fra denne løsrevne Dele. Af 1. Regiment afgik en større Del med Dampskibet „Ouse“, som, den Gang de andre Skibe forlode Havnen, var tilbageholdt for at modtage de Saarede fra Sankelmark.

De øvrige Skibe i Havnen havde haft Ordre til at afgaa Kl. 7, og Ordren var ogsaa til Dels udført, skjønt Vejrforholdene vare meget uheldige. Snestormen om Natten mellem den 5. og 6., der i Søsproget betegnedes som en stiv Kuling af Nordost med Snefog, havde sat en Mængde Is ind i Havnen, og Vejret holdt sig uforandret den 6. Sejlskibene kunde derfor ikke ved egen Hjælp bane sig Vej ud.

Foruden de før nævnte Gjenstande havde man fra Kl. 6 af været beskæftiget med at indlade de fra Danevirke reddede Kanoner. Først vare de blevne indladede med Lavetter, men da dette gik for langsomt til, at Indladningen kunde være tilendebragt før Mørkets Indtræden, bleve senere kun Kanonerne selv indladte, medens Affutagerne efterlodes. I alt vare 9 Stykker Skyts komne om Bord med samt 900 Artillerister. Af Magasinerne var det meste indladet inden Mørket, og hvad

der ikke var kommet om Bord, saaledes 7000 Tønder Havre, solgte v. Schmidten om Aftenen til vederhæftige flensborgske Mænd for en nedsat Pris. Ved Afgangen tog Dampskibene Sejlskibe paa Slæb, men der var mellem dem nogle, hvis Førere vare upaalidelige og kun modstræbende vare komne i Transporttjeneste; 7 Sejlskibe, 1 fra Ærø og 6 hjemmehørende i Flensborg, som vare ladede med Havre, Gryn, Ærter og andre saadanne Forplejningsgjenstande, efterlodes indefrosne ved Bulværket i Havnen, fordi de ikke selv i Dagens Løb havde gjort noget for at kunne komme bort og nu paa Grund af Isens Fasthed ikke kunde tages ud.

Paa Grund af, at 3. Division ved de stedfundne Kampe var stærkt medtagen, og Generalmajor Steinmann var saaret, bestemte Overkommandoen, der var repræsenteret ved Stabschefen, eftersom General de Meza var tagen til Graasten, hvor tillige Artillerichefen tog Kvarter, at ogsaa 3. Division skulde til Als, for der fra til Søs at afgaa til dens fremtidige Virkeplads, Nørrejylland. En samlet Disposition for Hærens Bevægelse den følgende Dag udgaves derefter Kl. 10½ Aften, saalydende:

„1. Division, med Undtagelse af 3. Brigade, tager Opstilling paa Chausséen ved Krusaa Kl. 6 Formiddag".

„2. Division tager Opstilling ved Harreslev ligeledes Kl. 6 Formiddag."

„3. Division med 7. og 8. Brigade tager Opstilling umiddelbart nord for Flensborg Kl. 5 Formiddag. 3. og 9. Brigade inddrage Forposterne Kl. 5 Formiddag og afmarchere gjennem Byen og ad de vest for samme anlagte Kolonneveje med saa kort Ophold som muligt for derpaa ad Chausséen at fortsætte deres Marche mod Nord."

„4. Division stiller ved Harreslev med ét Kavaleri-

regiment paa Oxevejen tæt vest for Marieskov Kl. 5 Formiddag."

„Infanteri-Reserven staar paa Højderne nord for Flensborg."

„Efter at 9. og 3. Brigade have passeret Flensborg, tjener Infanteri-Reserven som Arrièregarde; i dette Øjemed tildeles der Infanteri-Reserven Batteriet Messerschmidt."

„Reserveartilleriet tager Opstilling paa Chausséen nord for Krusaapasset."

„Angribes Armeen forinden Afmarchen, trække 3. og 9. Brigade sig fægtende ud af Byen, medens de øvrige Afdelinger besætte de Terrainafsnit, i hvilke de stode opmarcherede, for at optage bemeldte Brigader under Kampen."

„Kan Afmarchen ske uhindret, tiltrædes den af samtlige Afdelinger paa respektive Chausséen og Oxevejen, indtil Foreningen kan iværksættes over Krusaa og Smedeby, her fra til Sønderborg paa den der hen førende Chaussée. Efter Foreningen danner 1. Division Arrièregarden."

„4. Division afmarcherer med 7. Infanteriregiment og Batteriet Lønborg, hvilke indtil videre danne et selvstændigt Korps, og udfører Marchen ad Oxevejen og Chausséen nord paa til Nørrejyllands Grænse."

„De tidligere givne Dispositioner falde herved bort."

Næppe en Time efter, at denne Disposition var udgiven, henimod Midnat, kom to Adjudanter fra Forposterne til Hovedkvarteret og meldte om større fjendtlige Troppesamlinger, og at der var set Jærnbanetog komme syd fra. Tillige meldtes det paa samme Tid, at Lyksborg var besat af Fjenden. For de formentlige Jærnbanetog laa der, som senere oplyst, et Sansebedrag til Grund, der stammede fra, at Major Ovesen

med paaskjønnelsesværdig Forudseenhed havde anbragt et stort Antal Lygter med regelmæssige Mellemrum langs Kolonnevejen vest om Flensborg. Hvorvel Overkommandoen tvivlede om Rigtigheden af de givne Meldinger, besluttede den i Erindring om, hvad der var sket i Flensborg 1848 efter Slaget ved Slesvig, for ikke at udsætte den i dyb Ro hvilende Hær for en mulig Panik, at tiltræde Tilbagetoget tidligere end bestemt. Stabschefen lod derfor Generalmarchen slaa i Flensborg Kl. 1, lod 3. Division rømme Byen og gav derefter personlig 3. og 9. Brigade Ordre til at begynde Tilbagemarchen, som tiltraadtes Kl. 3.

2. Division brød noget senere op samtidigt fra alle Cantonnementer, saa at Marcheordenen, naar 12. Regiment fradrages, der var længst tilbage, var følgende: først 4. Brigade, dernæst 9. Batteri og et Halvregiment Husarer, endelig som Arrièregarde 6. Brigade med 7. Batteri.

Endnu senere brød 4. Division op, hvis Arrièregarde, der dannedes af Fodfolk, nemlig af én Bataillon af 7. Regiment, var saa langt mod Syd, at den først op ad Formiddagen naaede Bov, hvor 2. Division først gjorde en Times Ophold for at optage 4. Division, og dernæst 4. Divisions Gros ventede, til dens Arrièregarde i en ynkelig forkommen Tilstand var indtruffen. 2. Division gik dernæst ind i Kolonnen bag 3. Division, medens 4. Division indslog Vejen til Nørrejylland ikke ad Chausséen, men ad Oxevejen, for at faa et saa langt Forspring for den forventede Fjende, som muligt.

Tilbage ved Flensborg var indtil Kl. 7 Morgen Infanteri-Reserven. Da Dispositionen Kl. $10^1/_4$ Aften naaede den, vare dens Afdelinger i Marche syd paa efter den tidligere bekjendte Ordre. 15. Regiment stand-

sedes under Marchen og stod Kl. 5 Morgen efter Bestemmelsen nord for Flensborg. 8. Regiment var derimod kommet ud af Forbindelse med Infanteri-Reserven og fandtes først Kl. 6 paa Kolonnevejen vest for Flensborg, hvor fra det sluttede sig til 15. Regiment nord for Byen.

Kort efter de Danskes Bortgang kom fjendtlige Ryttere til Flensborg, hvormed det forholdt sig saaledes:

De østerrigske Tropper vare saa overanstrængte og trætte og havde lidt saa store Tab ved Sankelmark, at de følte Trang til at udhvile og reorganisere sig. Gablenz erklærede, at de under alle Omstændigheder maatte have Rast i deres Cantonnementer den 7. Selv om denne Erklæring ikke var indløben, vilde Østerrigerne næppe have faaet Tilladelse til at forfølge deres Sejr til Flensborg. De havde hidtil plukket de fleste af Felttogets Frugter, havde kæmpet den 3. og nu den 6. samt erobret en Mængde Trofæer, medens Preusserne ingen havde faaet. Wrangel vilde sikkert ikke have ladet dem overtage den videre Forfølgning i Forbindelse med et Indtog i Flensborg. Dertil udsaas det preussiske Korps III. Feltmarechallen befalede, at dette Korps den følgende Dag skulde overtage Forfølgningen saa langt, at dets Avantgarde fik Linien Bov—Smedeby—Kollund i Besiddelse, at Korps II skulde forblive i dets Cantonnementer om Oversø, og at Korps I skulde besætte Lyksborg og Holdnæs, paa hvilket Sted der af 6 af de 12-Pds. Belejringspiècer, som havde været Østerrigerne overladte foran Danevirkes Centrum, skulde oprettes Batterier mod Søen.

Forfølgningen var nu ikke lagt i meget hurtige Hænder, thi Gardedivisionen udmærkede sig under hele Krigen, i Modsætning til Prins Friedrich Carls Korps, ved

en vis Sindighed. Den holdt ogsaa først sit Indtog i Flensborg Kl. $11^1/_2$ Formiddag den 7. Februar. De fjendtlige Ryttere, som om Morgenen droge ind i Flensborg, hørte til Friedrich Carls Korps. Dette var om Aftenen i Omegnen af Sterup standset af Wrangels fra Bomhuset udstedte Befaling, der endte med de Ord: „I Morgen ved Daggry i Marche paa Flensborg". Da Wrangels før nævnte Ordre fra den 6. Aften kom til Korpset den 7. om Morgenen og bød det at gaa til Lyksborg og Holdnæs, var en Del af Rytteriet, som var brudt op nogle Timer før Dag for i Forvejen at opklare Terrainet, allerede for langt borte til, at det kunde kaldes tilbage, og saaledes skete det, at to Husar- og én Ulaneskadron endnu før Dagens Frembrud fandt sig forenede uden for Flensborg, hvor de underordnede sig den ældste Ritmester, v. Weise, der, underrettet om de Danskes Bortmarche, fulgte efter, til han nord for Flensborg standsedes af vor Bagtrops Ild, og derefter styrtede sig over det rige Bytte, som fandtes i Staden.

Nord for Flensborg optoges vore Tropper ved Hønsnap af 1. Division. Her var der nemlig en af Naturen udpræget stærk Stilling, i hvilken Overkommandoen havde bestemt, at der skulde gjøres alvorlig Modstand, hvis Fjenden lagde Kraft i sin Forfølgning. Kl. 1 om Eftermiddagen den 7. var Stillingen her indtagen paa Hønsnaphøjderne saaledes, at 1. Brigade med 6. Eskadron og 2. Batteri, hvilket dog stod noget tilbage paa Chausséen ved Bomhuset, havde den højre Fløj og 2. Brigade med 5. Eskadron af 4. Dragonregiment den venstre, der støttede sig til Fjorden. I Ringenæs oppebiede Overkommandoen under Stabschefens Ledelse det Tidspunkt, da et Angreb blev mindre sandsynligt. Da dette skjønnedes indtraadt, begav Stabschefen sig paa Vejen til Dybbøl, medens Souschefen blev tilbage for med Hjælp af 1.

Divisions Stab at bestemme Dislokationen paa Als, hvilken Tropperne erholdt Besked om under Marchen. 3. Brigade var da af Divisionen sendt tilbage for at besætte Dybbølskanserne, Divisionens Artilleri til Als.

Den sidste Del af Tilbagetoget var forbunden med store Anstrængelser, da Kræfterne begyndte at svigte baade for Mennesker og Heste. Trainet havde paa den sidste Strækning ikke faaet tilstrækkeligt Forspring, det fyldte de spejlglatte Veje, som det havde Vanskelighed ved at komme frem ad paa Grund af Hestenes Udmattelse. Overkommandoen lod en Kolonnevej lægge ved Siden af Chausséen, hvilket paa nogle Steder væsentlig bidrog til, at Marchen ikke helt standsede. Nogle Kanonskud, som Stabschefen, medens han var undervejs til Dybbøl, hørte i Retning af Hønsnap, bragte ham til at overveje, hvad der i Tilfælde af en Kamp paa dette Stadium var at gjøre. Han havde allerede fattet Tanken om at kaste alt Trainet ind i Broagerland for at gjøre Terrainet ryddeligt for en Kamp. Men da hørte Skydningen op, som hidrørte fra Skyts, Fjenden havde opkjørt i Egnen af Lyksborg mod Skibe i Flensborg Fjord, og altsaa fra Sundeved kunde opfattes som kommende fra Hønsnap. Paa dette sidste Sted var alt den Gang roligt. 1. Division havde i Fægtningsformation fra Stilling til Stilling bevæget sig til Graasten. Den preussiske Gardedivisions Avantgarde havde besat Hønsnaphøjderne; men dermed var Forfølgningen ophørt; thi Wrangel tilstod efter Indtoget i Flensborg sine Tropper nogle Dages Rast, Korps III i Flensborg og nord for samme, Korps II syd for Byen og Korps I om Glücksborg Slot.

Fra Graasten indtog 1. Division en almindelig Marchekolonnes Form og fortsatte, efter at først 9. Brigade, som rastede i Graasten og Adsbøl, var kommen paa Marche, Retræten med en Bagtrop.

Indtil Graasten havde 1. Division taget alt det, som af de gjennemmarcherende Tropper var efterladt paa Vejen af Materiel eller Personnel med sig. Fra Graasten kunde Divisionen ikke længer tage det paa Vejen efterladte Materiel med sig, men den antog, at det ved udsendte Kommandoer vilde blive optaget den 8., hvad der ogsaa skete.

Først den 8. Februar Kl. 3 Morgen naaede 1. Division Dybbøl, som den efter Overkommandoens Befaling besatte saaledes, at 1. Brigade fik Ophold paa Strækningen fra Stenderup til Alssund, 2. Brigade paa Strækningen fra Stenderup til Vemmingbund, medens 3. Brigade forblev ved Skanserne.

Det blev nemlig bestemt, at 1. Division skulde besætte Dybbøl, at 3. Division, som til Søs skulde afgaa til Jylland, skulde indkvarteres, 8. og 9. Brigade i Sønderborg og 7. i Sundsmark, at 2. Division skulde anbringes i Ulkebøl, Kjær og Vollerup, Infanteri-Reserven i Ulkebøl-Vestermark og Reserveartilleriet østligere. Hæren kom imidlertid saa dødtræt til Alssund, at dens Afdelinger rastede en Stund i Sønderborg, hvor ethvert tænkeligt Rum, selv Skibene i Havnen, fyldtes af Soldater, som søgte Hvile. Først i Løbet af Natten mellem den 7. og 8. Februar naaedes de for Tropperne bestemte Cantonnementer.

Denne Nat hvilede General Hegermann-Lindencrones Tropper i et Cantonnement vest for Aabenraa om Nybøl, Hjortekjær, Sost og Ris. Sydligst laa 7. Regiment i Nybøl, hvor det havde en Forpostkjæde udsat til Beskyttelse for Rytteriet. Om Morgenen den 8. Februar brød Hegermann tidligt op for at gaa til Haderslev, hvor to Rytterdivisioner hensendtes i Forvejen for at indrette en Observation mod Syd. Da der denne Dag ikke kunde skaffes mere end et højst utilstrækkeligt Antal Vogne for

7. Regiment, maatte dettes største Del marchere og havde derfor Vanskelighed ved at følge Rytteriet. Kl. 3 à 4 om Eftermiddagen naaede Divisionens Gros Haderslev, hvor Indvaanerne havde Bespisning for Tropperne, og hvor en Vognpark alt var samlet.

Her var det bestemt, at der skulde overnattes, og Divisionen vilde i det hele her kunne have overladt sig til Ro; men i den Formening, at Rasten kunde faas bedre paa jysk Grund, besluttede Generalen efter Udtalelser fra sine Underførere, der fremhævede Ønskeligheden af en fuldstændig Ro, at opgive Nattekvarteret i Haderslev og strax at fortsætte Tilbagetoget. Den sidste Del af dette udførtes dels ad Chausséen, dels ad Vejen over Alver øst for denne. Forposterne bleve staaende foran Haderslev til Kl. 9 Aften. Fra Haderslev af var der Vogne for 7. Regiment.

Den følgende Morgen, den 9. Februar, var 4. Division i en overmaade udmattet Tilstand kommen i følgende Cantonnementer: 1. Kavaleribrigade nordost for Kolding i Vilstrup, Eltang, Gudsø, Tavlov o. s. v.; 2. Kavaleribrigade (6. Regiment) nord og nordvest for Byen i Paaby, Harte-Bramdrup o. s. v.; Batteriet Lønborg standsede i Kolding, hvor ogsaa 7. Regiment blev indkvarteret, og hvor i Forvejen et Espingolbatteri samt et Kommando af Forstærkningsmænd til 12. Regiment, der var stoppet der paa Marchen til Danevirke, befandt sig.

Hele Hertugdømmets Fastland var da rømmet af vore Tropper med Undtagelse af Dybbølpartiet. Dog et lille Kommando var endnu ikke helt ude af Slesvig, nemlig Belejringsskytset fra Frederikstad, hvilket med stor Umage af Kapitajn Mønster førtes ad Slesvigs vestlige Chaussée til Jylland, for derefter langs Kongeaaens nordlige Bred at indslaa Vejen til Fredericia.

DEN ANDEN SLESVIGSKE KRIG.

II.

DEN ANDEN

SLESVIGSKE KRIG.

AF

CARL TH. SØRENSEN.

ANDEN DEL.

MED TRE KORT.

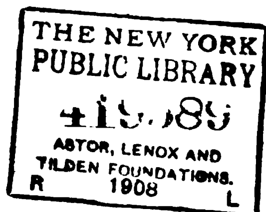

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1883.

INDHOLD AF ANDEN DEL.

Fjerde Bog.

Femte Bog.

Sjette Bog.

FJERDE BOG.

I.

I Dagene, som gik forud for Danevirkes Rømning, havde Regeringen anspændt alle Kræfter for at forberede et energisk Forsvar og for at oprette, hvad der hidtil var blevet forsømt.

Det Vaaben, som vi i Længden ventede mest Udbytte af i Kampen mod Tyskland, Søværnet, var sat i Virksomhed. I Januar Maaned var Kommandoen bleven hejset paa følgende Skibe: Skruekanonbaaden „Buhl“ (Lieutenant H. Braëm) og Skruefregatten „Jylland“ (Orlogskapitajn P. C. Holm). Derhos var et stort Panserskib, den senere Panserfregat „Danmark“, paa den sidste Dag i Aaret 1863 blevet kjøbt i Glasgow, for at det ikke skulde komme i Hænderne paa Preussen, som stod i Underhandlinger om dets Kjøb. Den 3. Februar hejsedes Kommandoen paa Skruekorvetten „Dagmar“ (Kapitajnlieutenant G. F. W. Wrisberg), den 5. paa Skruelinieskibet „Skjold“ (Orlogskapitajn P. Wulff) og endelig den 7. paa Panserbatteriet „Rolf Krake“ (Orlogskapitajn H. P. Rothe). Den 3. Februar var Beslaglæggelsen af fjendtlige Handelsskibe i danske Havne begyndt, vel ikke i Følge nogen Regeringskundgjørelse, men efter en Befaling, given i et Cirkulære fra Generaltoldkammeret til alle Toldsteder i Landet om, indtil nærmere Ordre at beslaglægge alle ikke blot preussiske, men tyske Skibe. Samme Dag gaves

der Marinens Skibe Ordre til at opbringe tyske Skibe paa Havet. Fregatten „Niels Juel“ var i Begyndelsen af Februar i Skagerak for at passe paa de tre tyske Skibe „Blitz“, „Basilisk“ og „Adler“, som havde været i Middelhavet, men vare paa Tilbagevejen, og den Gang troedes i Norge. Da det bragtes i Erfaring, at de endnu ikke havde passeret Kanalen, erholdt „Niels Juel“ den 3. Februar Befaling til at gaa til Farvandet mellem Helgoland og Borkum (Grænsen mellem Tyskland og Holland), for at passe paa de nævnte Skibe og tillige opbringe Handelsskibe og sende dem til Kjøbenhavn. „Sjælland“ og „Hejmdal“ sendtes i de samme Dage til Rügen, og „Jylland“ lagde sig ved Helsingør, hvor det strax tog en Del Priser, ligesom 4 Handelsskibe, to preussiske, et hannoveransk og et lybsk, beslaglagdes i Helsingørs Havn.

Udenrigsministeren havde sendt Depecher til London, Paris, St. Petersborg og Stockholm for at anholde om Hjælp, og lige over for de tre første Magter paakaldt Garantitraktaterne for Slesvig.

Der var paa den Tid gode Forventninger om Bistand fra Englands Side, uden at det vil kunne afgjøres, hvorvidt de vare grundede eller ej. Blandt de Kort, som vore Modstandere havde paa Haanden, var den engelske Suveræns personlige Stemning. Dronningen kaldte sig paa Grund af sit Ægteskab med Prinsen af Koburg-Gotha „eine deutsche Frau“, og af Pietet mod sin afdøde Gemal var hun endnu i højere Grad imod at træde i Krigsforhold til Tyskland, end hun uden Tvivl vilde have været, hvis han havde levet. Hun skal endog have sagt sine Ministre, at hun hellere vilde nedlægge Kronen end erklære Preussen Krig, og det er en Kjendsgjerning, at denne Dronningens Stemning udøvede en stor Indflydelse paa det engelske Ministerium. Imidlertid var

der i Begyndelsen af Februar kommet Efterretninger, som syntes at bebude en virkelig og snarlig Hjælp fra Englands Side. Nationen saa derfor med Frejdighed Krigens Tilskikkelser i Møde, haabede paa en udholdende Kamp ved Danevirke, og Sejren ved Mysunde havde styrket dette Haab.

Da de første Rygter om Danevirkes Rømning spredte sig ud over Byen, fremkaldte de derfor en levende Bevægelse. Øjeblikkeligt bestormedes Krigsministeriet af Ængstede, som søgte et Dementi; men da Sandheden ikke kunde skjules, og de Efterretninger, man hentede fra Krigsministeriet, løde alt andet end beroligende, flokkedes paa alle Gader Klynger af Folk, som gave deres Smerte Afløb i lidenskabelige og forbitrede Udbrud mod Hærens Overkommando, eller forlangte den kommanderende General, som Dagen før havde været Folkets erklærede Yndling, og alle dem, som havde stemt for Tilbagetoget i Krigsraadet, stillede for en Krigsret.

Politidirektøren, som frygtede for alvorlige Uroligheder og vidste, at Krigsministeren vilde hjemkalde de Meza, forlangte skriftligt af denne et Aftryk af den derom handlende Befaling, hvilken han til Beroligelse for Publikum vilde opslaa paa Gadehjørnerne. Krigsministeren svarede, at han ikke havde noget Dokument, som kunde offentliggjøres paa den Maade. Samme Eftermiddag ankom der imidlertid pr. Telegraf til ham et Udkast til en Proklamation, som Conseilpræsidenten havde forfattet under Sejladsen til Flensborg, og som han havde forelagt de Meza til Erklæring under Sammenkomsten med denne General i Flensborg, samt paa hvilket han ønskede at erhverve Kongens Approbation, hvorfor han lod Indholdet telegrafere til Krigsministeren med Anmodning om at faa hans Betænkning over Udkastet sendt pr. Tele-

graf til Sønderborg. Lundbye misforstod dette, antog det modtagne Udkast for en færdig, approberet Proklamation, og paa Grund af ovennævnte Anmodning fra Politidirektøren lod han den trykke og samme Dag opslaa paa Gadehjørnerne med Kongens Underskrift og Conseilpræsidentens Kontrasignering.

Det var en Proklamation til Hæren, der saaledes blev opslaaet. Om Danevirkes Rømning indeholdt den følgende Passus: „Vi have kun denne ene Hær til Landets Forsvar, og Eders krigsdygtige Førere have forment, at vi ej længere vilde have haft nogen Armé, dersom I ikke trak Eder tilbage; derfor toge de Beslutningen at vige!“ I øvrigt billigedes den ikke i den Form, i hvilken den var bekjendtgjort i Kjøbenhavn. Et Udtryk i Proklamationen, „at Landet ligger aabent for Fjenden,“ forlangte Kongen fjærnet, eftersom det kun var en mindre Del af Landet, som laa aaben, og fordi Flankestillingerne vilde forhindre Fjenden fra hensynsløst at udbrede sig i denne. Kongen bemærkede til Conseilpræsidenten, at vi fra Flankestillingerne kunde trække ham i Kjoleskjøderne og muligvis saa stærkt, at han faldt omkuld derved [1]).

Noget Middel til at stille Publikum til Freds var i hvert Fald ikke denne Proklamation. Bevægelsen voxede og antog om Eftermiddagen den 6. større Forhold. Urolige Hobe gjennemstrømmede Byen og søgte ud i Amaliegade, hvor Dronningen boede. Da Politiet ikke formaaede at holde Gaden ryddelig, stævnedes paa Dronningens Bud Garden til Fods der hen. Den havde været rede til at afgaa til Danevirke, men paa Efterretningen om Rømningen var der givet den Kontraordre.

---

[1]) Se Monrads Udtalelse i Folketinget den 9. Februar: Rigsdagstidende, Forhandlinger paa Folketinget, 15. Samling, Side 1024.

Alle Samfundsklasser vare i lige Grad grebne af Begivenheden. Der var nu liden Udsigt til Hjælp. Det var forudseligt, at Storbritanien nu, da Slesvig frivilligt var rømmet indtil Dybbøl, ikke vilde stille sig fjendtligt til den tyske Panttagelse, da det derved med større Ret kunde holde sig til Løfterne om Opretholdelsen af Monarkiets Integritet, og at Opfordringen til Garantimagterne under de forandrede Forhold vilde blive besvaret derhen, at der ikke var Trang til nogen Garanti, før det viste sig, at de tyske Magter ikke vilde holde deres Løfter. Selv Udenrigsministeren mente i de Dage, at den diplomatiske Stilling var forværret ved Danevirkes Opgivelse.

Først Søndag Formiddag den 7. Februar kom Conseilpræsidenten med et Extratog, som Marineministeren havde bestilt for ham, fra Korsør til Kjøbenhavn. Strax tilsagde han Ministrene til Møde i Conseilpræsidiet, dernæst en Del militære Avtoriteter, med hvem han vilde forhandle om Midler til Rolighedens Opretholdelse, endelig Redaktørerne for Dagbladene og Bestyrelserne for større Foreninger, saaledes Studenterforeningens og Arbejderforeningens, hvem han vilde sætte i Stand til at dømme roligere om det skete.

Under Sammenkomsten med Ministrene var Krigsministeren meget forbitret over den Behandling, der var bleven ham til Del fra Overkommandoens Side, og lagde ikke Skjul paa, at han delte den almindelige Mening, at det var Kongen og Monrad, som vare de egentlige Ophavsmænd til Rømningen. Da Monrad forklarede de Grunde, hvorpaa Beslutningen om Rømningen formentlig hvilede, og udtalte, at han ansaa det for rigtigt, at Stillingen var bleven forladt, erklærede Lundbye, at han vilde indgive sin Demission, da han antog, at en Hjemkaldelse af de Meza og Stabschefen for at afgive For-

klaring vilde være kompromitterende for Kongen. Det vakte almindelig Forundring, da Monrad derefter svarede, at han fuldkomment billigede, at den kommanderende General og Stabschefen kaldtes til Kjøbenhavn for at afgive Forklaring, og at han følte sig overbevist om, at der ikke vilde fremkomme det mindste, som var kompromitterende for nogen. Der var nu ikke længer Tale om Demission, og Krigsministeren telegraferede strax til Overkommandoen for at kalde de Meza og Kauffmann til Kjøbenhavn.

I Forhandlingen om Midler til Rolighedens Opretholdelse deltog foruden Politidirektøren Kommandanten i Kjøbenhavn, Chefen for Borgervæbningen og Kommandørerne for de kongelige Livgarder. Der fremsattes det Spørgsmaal, om det var nødvendigt at erklære Kjøbenhavn i Belejringstilstand, men man blev enig om, at det var unødvendigt, og at der heller ikke havdes Midler til at haandhæve den. I den Anledning skal følgende anføres om Styrken paa Sjælland. Under Generallieutenant C. O. E. Schlegel af Ingenieurkorpset, som under de Mezas Fraværelse med Kapitajn H. P. T. E. Jensen som Stabschef førte Overkommandoen i 1. Generalkommandodistrikt, var der en Artilleristyrke paa Søforterne, der stod under Oberstlieutenant C. E. Reichs Befaling, og en lignende paa Kronborg; dernæst var der, foruden begge Garderne, 14. Regiment, som var under Omorganisation, og Garnisonsbataillonen i Kjøbenhavn samt de mange Forstærkningsmænd, og end videre en Exercerskole i Kjøbenhavn og en paa Kronborg. Men af disse udgjorde kun Garnisonsbataillonen, i hvilken Holstenerne fra 15., 16., 17. og 22. Regiment vare indsatte, den egentlige faste Garnisonsstyrke i Byen, og dette var en meget sørgelig Afdeling, der viste den sletteste Holdning, og hvis holstenske Soldater egentlig vare Fanger i Kastellet under Form

af at være Kastellets Bevogtere. Man var enig om, at en Anvendelse af denne Afdeling til Rolighedens Haandhævelse kunde faa de betænkeligste Følger. Der toges derfor ingen extraordinære Sikkerhedsforanstaltninger; kun 100 Mand af Borgervæbningen opstilledes som Piket ved Christiansborg Slot.

Af Dagens øvrige Tildragelser skulle kun Rigsdagsmøderne omtales. I et extraordinært Møde af Folketinget Kl. 4 og et lignende af Landstinget Kl. $4^1/_2$ gav Conseilpræsidenten for overfyldte Tilhørerpladser en Meddelelse om sit og Kongens Forhold ved Hæren og erklærede, at General de Meza og Oberst Kauffmann vilde blive kaldte til Kjøbenhavn for at afgive Forklaring om Grundene til Tilbagetoget. Ved denne Meddelelse og ved en i Anledning af den af Tingene vedtagen enslydende motiveret Dagsorden stillede Stormen i Befolkningen noget af. Dog herskede der endnu om Aftenen megen offentlig Bevægelse. Urolige Hobe samledes uden for Conseilpræsidentens Bolig paa Christianshavn, og saadanne djærve Almueudtryk som „til Helvede med Din sorte Sjæl“ naaede op til hans Øre. Han vrededes dog ikke over disse Udraab, som viste, at der var Liv og Samfundsaand tilstede. Han udtalte senere i den Anledning i Rigsdagen, at det, som laa paa Bunden af det alt sammen, var Smerten over, at det Værn, som man havde holdt for saa stærkt, var faldet, og at slige Følelser under andre Forhold og Omstændigheder vilde vise sig i opofrende og virksom Fædrelandskjærlighed, hvad enten i Hæren eller hjemme.

Da Kongen kom tilbage til Kjøbenhavn, blev der afholdt Statsraad, og det besluttedes, at Krigen skulde fortsættes med al Kraft. Til Søs skulde Blokaden sættes i Scene, saa snart Forholdene tillod det, til Lands

Flankeforsvaret optages. Dette var dog kun maadeligt forberedt.

Ved Dybbøl var den anden Bro over Alssund nylig bleven fuldendt, men Brohovederne vare ikke monterede og Batterierne paa Als ikke anlagte. De 10 Værker paa Dybbølbjærg, der vare byggede i 1861 og nu, ligesom hele Omegnen, laa under Sne, dannede Hovedpunkterne for den Stilling, som dog først nu egentlig skulde bygges, og det under Frost, medens Jorden var død og ikke bandt.

Ved Fredericia vare Forholdene ikke bedre. Generalmajor N. C. Lunding, Fæstningens djærve Forsvarer fra 1849, havde den 21. December 1863 paa ny overtaget Kommandantskabet, men var hidtil ikke bleven understøttet i sine Ønsker om at faa Fæstningen sat i Forsvarsstand. Allerede den 24. og 28. December havde han indgivet skriftlige Forslag til den Hjælp, han ønskede, hvilken Krigsministeren allerede forud mundtlig havde lovet ham. Han ønskede da en Styrke af 1500 øvede Jordarbejdere i 2 Maaneder, dertil en kyndig, energisk og tjenstivrig Chef for Fæstningens Ingenieurtjeneste, en lige saa duelig Artillerichef, som strax kunde begynde paa Opstillingen af Kanonerne, end videre en egen Intendantur, en overordnet Læge, en Stab, bestaaende af en Souskommandant og en Pladskommandant eller Chef for Kommandantskabsstaben, en Søofficer, helst med et lille Dampskib til Raadighed, nogle Gendarmer til Polititjeneste o. s. v.

Heraf kom der dog intet, og da Troppestyrken i Fæstningen var alt for ringe til at kunne yde nogen Arbejdskraft af Betydning, var Lunding meget mismodig. Ved de personlige Undersøgelser, som han strax efter sin Ankomst foretog, fandt han, at der ikke burde spildes en Minut, hvis man virkelig vilde have Fæstningen

i Forsvarsstand. Oversvømmelsen, som i 1849 havde udgjort Fæstningens Styrke, var ikke engang forberedt, der var ingen Krudtmagasiner i Værkerne, og manglede overalt Traverser, Banketter, Palissader, Vagthytter, ikke at tale om bombefri Opholdssteder, særligt, som han ønskede, et bombefrit Hospital paa 100 Senge.

Hans Undersøgelser gjaldt i Førstningen alene den gamle Fæstning, thi han gik ud fra, at det, som var nyt, var godt og kun trængte til mindre Efterarbejder. Dette viste sig imidlertid snart ikke at være Tilfældet. Ikke blot fandt han Værkerne byggede paa utilforladeligt Jordsmon, saa at der ved Jordskred var fremstaaet formelige Brècher i Brystværnet; men der manglede Palissaderinger, Blokhuse, Forbindelseslinier mellem Skanserne og mellem dem og Fæstningen, ikke at tale om Brønde og slige mindre Ting. Til sidst fandt han ud for Skanserne 1 og 2 en Slugt i Terrainet saa dyb og bred, at flere fjendtlige Batailloner kunde staa opmarcherede i den uden at ses fra Skanserne. I 10 Minutter vilde Fjenden kunne naa fra denne Slugt til Kontrescarpen af Skanserne 1 og 2, hvis Besætning derfor uafbrudt vilde være truet med Overfald, da Forpostlinien umuligt kunde holdes saa langt fremskudt, at Slugtens Bund bestandig kunde iagttages.

Han spurgte da Ministeren den 30. December, om det ikke — alt vel overvejet — var bedre i Tide at opgive Fæstningen end at udsætte sig for, at et betydeligt Artilleri og en Fjerdepart af Hæren skulde blive Offer for et forgjæves Forsøg paa at forsvare en Fæstning, hvor de væsentligste Betingelser for at gjennemføre Forsvaret ikke vare tilstede. Naar Krigen først kom til Foraaret, og Vinteren benyttedes efter hans Indstilling, vilde ganske vist Fæstningen kunne blive forsvarlig, men

glippede dette Haab, var det maaske for sent at tage Spørgsmaalet under Overvejelse.

Paa intet af dette kom der Svar, og Lunding har uden Tvivl deraf draget den Slutning, at Krigen var mindre truende. Alligevel beskæftigede den Fæstning, han én Gang havde forsvaret, og som han fik mere og mere Mod paa at forsvare en Gang endnu, hans Tanker uophørligt. Imidlertid fik han dog nogen Hjælp. I Begyndelsen af Januar kaldtes Oberstlieutenant af Artilleriet R. O. Holm, som havde Bolig i Fredericia, tilbage fra Danevirke, hvor han var beordret hen, for at ansættes som Artillerichef i Fæstningen. Han var besjælet af gode Forsætter og havde alt fra Danevirke indsendt et Forslag til Fæstningens Montering og Forsyning med Artilleriforsvar. Han tænkte sig dette udført af 1000 ældre Artillerister og et lige saa stort Antal gamle Kavalerister, for hvilke der ikke havdes Brug ved Hæren, og som hurtigt vilde kunne lære at betjene en Voldkanon. Som Førere for denne Masse, af hvis artilleristiske Del Underofficerer og Laboratoriebetjente kunde udtages, foreslog han Højskolens og Elevskolens ældste Klasser. Heller ikke dette velmente Forslag toges der Hensyn til; derimod oprettedes der ved Artilleriets Udvidelse et Fæstningskompagni, 2., i Fredericia, og et Ingenieurkompagni forlagdes der hen. Fæstningskompagniet foretog de forberedende Skridt til Fæstningens Montering ved at kjøre Kanonerne ud til deres Pladser og anbringe dem paa Klodser, til Briskelægningen kunde finde Sted.

Saaledes var Tilstanden, da Lunding overraskedes ved Krigens Udbrud den 1. Februar. Garnisonen bestod da af 2. Fæstningskompagni, et Ingenieurkompagni og 13. Regiments Stab og ene Bataillon, som dog fik Befaling til at afgaa til Danevirke. Lunding udbad sig

telegrafisk Tilladelse til at erklære Fæstningen i Belejringstilstand for dog at blive Herre over alle de Ressourcer, den omsluttede. Efter Rømningen af Danevirke fik han Befaling til at optage den Del af Hæren, som søgte ad Jylland til. Traindepotet fra Aabenraa kom da til ham, og en Del forsprængt Train kjørte fast paa Vejene mellem Kolding og Fredericia. Hegermann-Lindencrones Rytterdivision med 7. Regiment hvilede udmattet ved Grænsen om Kolding. 2. Dragonregiment, som paa Marchen til Danevirke var kommet til Kolding, da Tilbagetoget fra Danevirke fandt Sted, lagdes tilbage til Vejle for ikke at være de Tropper i Vejen, som vilde rykke nord paa. Det var nemlig endnu ikke organiseret i sin nye Skikkelse. Det havde Befalingsmænd og Heste, men manglede Dragoner, fordi Rytteriets Forstærkningsmænd ikke vare blevne indkaldte. Ordre til Indkaldelse af to Aargange af Rytteriets Forstærkning var sendt til Overkommandoen, just som Krigen var udbrudt, men Omstændighederne havde ikke tilladt den at ordne denne Sag.

I det hele var Hæren ved Angrebet den 1. Februar bleven forstyrret i sine Organisationsarbejder. Det blev nu Opgaven under de forandrede Forhold at fuldføre Organisationen; men først maatte Troppernes Fordeling i de nye Stillinger være bestemt. Der skete en kort Standsning i Sendelserne til Hæren af Forstærkningsmændene. Hæren maatte nemlig lægge Beslag paa alle Transportmidler for at overføre 3. Division fra Als til Nørrejylland. Forstærkningsmændene, som vare komne til Korsør, indkvarteredes midlertidigt i Omegnen af Slagelse.

At Indretningen af de nye Stillinger, i det mindste af Dybbøl, maatte ske i Fjendens Paasyn og under stadige Kampe, var sandsynligt. Den 9. Februar havde fjendtlige Kyrasserer pludseligt vist sig ved Nybøl paa

Chausséen fra Flensborg til Als, den saakaldte Kongevej, og taget vor yderste Dragonpatrouille til Fange. Tropperne i Sundeved laa endnu udmattede i Hvile efter Retræten. Dragonerne havde staaet paa deres Post siden den 7., havde set Hæren udmattet drage dem forbi til Als; de vare sløve og forvirrede. Føreren, en Korporal, forklarede, da han af Fjenden udspurgtes om de Danskes Stilling, at de vare gaaede til Als. Dette var sandt, men han kjendte ikke Dybbøl og vidste ikke, at dette skulde forsvares fra Als ved fremskudte Tropper.

Medens dette Udsagn, der stemmede med et Rygte, som var udbredt i Flensborg om, at Dybbøls Forsvar var opgivet, bevægede Feltmarechal Wrangel til at bryde op fra Stillingen om Flensborg og foretage en Rekognoscering mod Dybbøl, vakte Patrouillens Tilfangetagelse os op af den dybe Ro, hvori Styrken paa Dybbøl efter de udstaaede Anstrængelser var nedsænket.

Da Generallieutenant de Meza og Oberst Kauffmann vare afgaaede til Kjøbenhavn den 8. Februar om Morgenen, havde Generallieutenant Lüttichau midlertidigt overtaget Overkommandoen med Major F. C. Stiernholm som Stabschef. Samtidigt havde Generalmajor Wilster overtaget Kommandoen over 3. Division i Steden for Generalmajor Steinmann, der var saaret. Som Stabschef ved denne Division ansattes derhos Kapitajn A. Hoffmann, medens Blom forsattes til 1. Division i Stiernholms Plads, og Oberst Hveberg afløste Wilster i Føringen af 4. Brigade. Den nye Overkommando havde strax optaget det afbrudte Arbejde. To Vognparker vare oprettede henholdsvis nord og syd for Sønderborg. Tropperne vare spredte mere over Øen, 7. Brigade om Bommerlund, Rytteriet paa Nordlandet, den Del af Als, der nord for Augustenborgfjord strækker sig hen imod Slesvigs Fastland, Reserveartilleriet øst for Augustenborg-

fjord, og 8. og 9. Brigade vare befalede til den 9. Februar at afgaa til Fredericia paa 8 Dampskibe med Transportbaade paa Slæb. Alle Ingenieurtropper vare underlagte Oberstlieutenant Dreyer, som erholdt den Opgave at begynde de udstrakte Arbejder i Stillingen. Foruden de egentlige Skansearbejder paalagdes det ham at sørge for Forbindelsesveje mellem Skanserne indbyrdes og mellem dem og Brohovederne, at sløjfe alle Træer, Bygninger og Hegn i en Afstand af 1000 Skridt foran Skanserækken, at rejse Barakkelejre og Bivuakstalde, navnlig en Lejr for et Regiment mellem Skanserne og Brohovederne og en for et Regiment ved Sønderborg, o. s. v.

Næppe var der taget fat paa disse Arbejders Iværksættelse, da ovennævnte fjendtlige Besøg blev Anledning til en forandret Ordning af Tjenesten paa Dybbøl. Det bestemtes, at 1. Division skulde afløses i Sundeved den 10. om Morgenen, og at tre Regimenter skiftevis skulde bestride Tjenesten der ovre, samt at Ritmester H. C. Castenskjold, som havde været Forpostkommandør i Danevirke, skulde indtage samme Stilling her med Station i Dybbøl By.

For at forstaa de Begivenheder, som forefaldt kort efter i den minderige Egn ved Als, vil det være passende alt her at forudskikke nogle Forklaringer til Terrainet. Som alt omtalt, laa de ti Værker, der dannede den egentlige Dybbølstilling, paa Dybbølbjærg, Skanse VI paa Toppen med VII bag sig, Skanserne I—V paa Affaldet mod Vemmingbund, Skanserne VIII—X paa Affaldet mod Nord til Alssund. Paa den anden Side af Alssund hæver der sig fra Baadsager og nord efter et Højdeparti, som i sin Form og for Øjet ligner Dybbølbjærg. Sundet bugter sig paa dette Sted i det Leje, som de to Jordmassers Fod yder det, og tager sig smallere ud, end det i Virkeligheden er. Disse to Højde-

drag danne egentlig én Stilling, der fortsætter sig mod Nord langs Alssund, hvis Østkyst er høj og beherskende indtil nord for Kjærvig, hvor den først efterhaanden bliver mindre fremragende og til sidst fortoner sig i den flade Strækning ved Arnkilsøre.

Dybbølstillingen er derfor egentlig kun den sydlige Del af den naturlige Stilling ved Alssund, der fra Arnkilsøre, hvor Kysten vel er lav, men Fjorden til Gjengjæld bredere, strækker sig mod Syd, indtil den omtrent ved Baadsager, hvor Sundet gjør en Bøjning mod Øst, gaar skraat over Sundet for at medtage Dybbølbjærg.

Hele Stillingen øst for Sundet, som ikke i Februar 1864, da Hæren kom til Als, var forsynet med Værker, vedkommer os dog paa dette Tidspunkt kun for saa vidt, som der fra Højdepartiet paa Als nordost for Dybbølbjærg paaregnedes en flankerende Ild, der vilde dække Dybbølstillingens højre Fløj. Stillingen var, selv om den betragtedes i sin Helhed, Als's Kyst indbefattet, foreløbig kun tilgængelig for Preusserne over Dybbølbjærg.

Omtrent midt imellem Sønderborg og Skanserækken fandtes der en Vejknude, i det Aabenraavejen her drejer af fra Kongevejen til Flensborg, og en anden Vej, den gamle Landevej, førte til det søndre Brohoved. Kongevejen strækker sig der fra forbi Dybbøl Mølle syd om Dybbølbjærgets Topparti, mod Vest, havende paa sin venstre Haand det stærkt gjennemskaarne Terrain, paa hvilket Avnbjærghøjderne ligge, for dernæst at dele sig i to Veje, hvoraf den ene gaar imod Sydvest til Smølhøjderne paa Broagerland, den anden mere lige ud mod Nybøl og Adsbøl. Aabenraavejen gaar fra det nævnte Knudepunkt bag Stillingen mod Nordvest om den nordligste Skanse X over det Terrain, som til Dels kan bestryges fra Als af, til Pythusene, et snevert Vejknude-

punkt, hvor fra man kan komme mod Nord enten til Batterup eller til Ragebøl, der tilsammen danne et Højdeparti.

Terrainet mellem den højt liggende Kongevej, de sidstnævnte Højder ved Ragebøl og Batterup samt Skanserækken danner et stort Bækken, i hvilket Dybbøl By breder sig, Kirke-Dybbøl vestligere og det lille Øster-Dybbøl nærmere Skanserækken. I dette Terrain er dog en Højning i Dalen kjendelig nord for den sydlige Del af Dybbøl By og øst og nordost for den Del af Byen, hvor i Kirken ligger.

De to beskrevne Veje, Flensborgvejen og Aabenraavejen, vare Hovedtilgangene til Stillingen for Fjenden, og Avnbjærg samt Partiet ved Ragebøl og Pythusene angave Punkter for en fra vor Side fremskudt Observation. Men foran en Linie, dragen over disse Punkter, laa der i ikke synderlig lang Afstand Skove, i hvilke Fjenden i farlig Nærhed af Stillingen skjult kunde samle og ordne sig. De burde have været omhuggede i Fredens Dage, men kunde ikke blive det nu af Mangel paa Tid og Midler. Det fandtes da rigtigst, saa længe som muligt at værge dem mod Fjenden og at trække den yderste Forpostlinie uden om dem. Af disse Skove laa to, Bøffelkobbel og Stenderup Skov, hver paa sin Side af Kongevejen, Ragebøl Skov eller Ravnskobbel nord for Ragebøl og Batterup.

Der var saaledes paa en Maade tre Stillinger foretegnede, den inderste dannet af Skanserækken, hvilke Stillinger med omtrent lige stor indbyrdes Afstand hver for sig dannede en Cirkelbue med begge Fløje støttede til Havet. Den yderste gik fra Stenbæk ved Vemmingbund over Smølvejen til Bøffelkobbels vestlige Skovrand, her fra over Kongevejen langs den vestlige Udkant af Stenderup Skov til det Terrain, hvor den enkeltliggende

Gaard, Tørvemosegaard, ligger nordost for Stenderup, der fra mod Øst til Alssund over Ravnskobbel. Den mellemste løb fra Avnbjærg forbi Dybbøl Kirke til det Punkt, som benævnes Ledet, der fra mod Nordost over Partiet ved Ragebøl, Batterup og Pythusene til Sundet.

Disse Linier støttede sig dog meget lidt til gunstige Betingelser i Terrainet. Hele Egnen var gjennemkrydset af Gærder, der vare bevoxede med levende Hegn. Disse i Forening med Jordbundens naturlige Ujævnheder gjorde saadanne Punkter sjældne, hvor fra man havde frit Syn ud over en større foreliggende Strækning, og tilbøde ogsaa en behændig Fjende Midler til at komme ubemærket ind paa vore Poster, som paa mange Punkter vare meget udsatte for Overrumpling, især om Natten. Imidlertid bestemtes det, at tre Regimenter skulde anbringes i de nævnte Linier saaledes, at ét besatte den yderste Linie med én Bataillon paa højre Fløj paa begge Sider af Aabenraavejen og én paa venstre Fløj paa begge Sider af Kongevejen, ét den mellemste samlet som Hovedpost i Dybbøl By og ét i Skanserækken.

De tre Regimenter, som den 10. Februar om Morgenen droge over til Sundeved for at afløse 1. Division, vare 5., 10. og 12. Regiment. Det første havde Befaling til at besætte den yderste Linie, 10. at opstille sig til Understøttelse i anden og 12. at besætte Skanserækken. End videre rykkede 2 Eskadroner over, hvoraf den ene skulde holde samlet hos Forpostkommandøren i Dybbøl By, den anden fordeles til Ordonnans- og Patrouilletjeneste over hele Stillingen. Endelig afgaves der til Tjeneste i Sundeved fire Kanoner, der daglig skulde afløses; to anbragtes i Dybbøl By, hvor Regimentet i anden Linie da var samlet som Hovedpost, de to andre fik Opholdssted anvist ved Stengaarden, beliggende bag den

nordligste Dybbølskanse med Anvisning til i Alarmeringstilfælde at rykke frem til Pythusene.

Afløsningen var endnu ikke foregaaet, da den omtalte fjendtlige Rekognoscering fandt Sted. Paa Aabenraavejen, hvor en fjendtlig Gardebataillon, et Par Eskadroner Husarer og nogle Kanoner over Satrup rykkede frem mod Tørvemosegaard, stod 2. Kompagni af 2. Regiment, som modtog Fjenden kjækt og under et levende Forsvar trak sig tilbage, indtil det optoges af de ankommende Tropper. Ved Kongevejen, hvor Angrebet var yderst svagt, gik vore yderste Poster fra Nybøl, hvor Skydningen begyndte, kun tilbage til Bøffelkobbel. Den lille Fægtning denne Dag var uden Betydning for os, men aabenbarede for første Gang Bagladevaabnenes Overvægt i Infanterikamp. Vort Tab var 38 Mand, hvoraf 5 usaarede Fanger, Fjendens kun 16, hvoraf 2 usaarede Fanger.

Efter Fægtningen besattes Terrainet i Sundeved, som forklaret. 1. Division gik til Als, hvor der anvistes den følgende Cantonnement: 1. Brigade om Majbøl, 2. om Augustenborg og 3. om Gammelgaard og Kettinge. Ogsaa 2. Division og Infanteri-Reserven fik faste Cantonnementer, hvor Tropperne skulde hvile, naar de ikke vare til Tjeneste i Sundeved. 4. Brigade anbragtes nord og syd for Kjær Vig, hvor 4. Regiment blev Besætning langs Alssunds nordligere Del, medens 6. Regiment kom til Ulkebøl. 5. Brigade fik Sundsmark til Cantonnement, 6. Kegenæs. Infanteri-Reserven anbragtes om Majbølgaard, Reserveartilleriet om Dynnevit og Rytteriet, som omtalt, paa Nordlandet. Det bestemtes, at de Afdelinger, som rykkede til Tjeneste i Sundeved, skulde blive der i 3 Dage, og at ét Regiment daglig skulde ombyttes. Sønderborg belagdes ikke efter 8. og 9. Brigades Afrejse

til Fredericia. Det var Meningen, at Byen skulde huse 2 Regimenter, som fra deres Cantonnement skiftevis droges ind til den for at være til hurtig umiddelbar Understøttelse for Dybbølstillingen under et pludseligt Angreb. Foreløbig toges hertil 3. Brigade, hvis Regimenter, 16. og 17., derfor efter Afløsningen forbleve i Sønderborg.

Den første lille Fægtning var saaledes forefalden foran Dybbøl, da Opmærksomheden i væsentlig Grad henledtes paa Jylland paa Grund af det, der skete i Slesvig.

Den fjendtlige Hær havde naaet sine Cantonnementer om Flensborg, Holdnæs og Oversø i en meget forkommen Tilstand. Dens Forplejningsvæsen var endnu ikke kommet i saadan Orden, at det kunde gjøre Fyldest under de uventede og store Bevægelser, som Danevirkes Rømning foranledigede; men vore i Slesvig og Flensborg efterladte Magasiner kom Fjenden til gode. De sidste vare vel af v. Schmidten solgte til flensborgske Borgere, men de vare samlede og kjøbtes af Preusserne, efter at de paa Als havde forhørt sig om Rigtigheden af Salget.

Der tilstodes Tropperne en 4 Dages Rast i deres Cantonnementer, en Tid, som Wrangel benyttede til at ordne Hertugdømmet Slesvigs Bestyrelse og til at sørge for sine Forbindelser med Tyskland, der vare truede paa Grund af det Forhold, hvori Hake og Exekutionstropperne havde stillet sig til de allierede Hære.

Med Hensyn til Hertugdømmet Slesvigs Bestyrelse var det forud aftalt imellem de Allierede, at en Civilregering skulde oprettes under en preussisk og en østerrigsk Kommissær; men da den sidste, en v. Revertera, endnu ikke var kommen, fik den preussiske Kommissær, v. Zedlitz, Lejlighed til egenraadig at sætte Organisa-

tionen i Gang. Der var ikke Tale om Hævdelse af bestaaende Forhold. Tysk blev strax gjort til det offentlige Forretningssprog, og de kongelige Vaaben og Indskrifter nedtoges. I den Henseende gav den preussiske Bestyrelse i Slesvig ikke Forbundskommissærerne i Holsten noget efter. Ogsaa proklameredes Prinsen af Augustenborg, i det mindste i Begyndelsen, lige saa godt i de slesvigske som i de holstenske Byer, om end med nogen mindre offentlig Bram. Som bekjendt, hindrede Preusserne heller ikke Nedrivelsen af Løvemonumentet over de danske Krigergrave i Flensborg. Det blev i Evropa opfattet som en Vandalisme, rettet mod Gravens Fred. Men det preussiske Diplomati afviste denne Beskyldning ved at gjøre gjældende, at det havde kjøbt Monumentet, netop for at skaane det. Hvorledes og af hvem, oplystes ikke; men Monumentet er ganske rigtigt i Behold. Det er nu opstillet ved Berlin.

Forholdet mellem Hake og Wrangel var et Spejlbillede af det mellem Beust og Bismarck. Det er betegnende, at Hake af Wrangel forlangte de 6 slesvigske Landsbyer udleverede, som af Tyskerne mentes i administrativ Henseende at høre til Holsten, og at han, da det nægtedes ham, klagede til Forbundet, medens han lige over for de Danske ikke havde vist sig saa ivrig. Forbundskommissærerne i Holsten fortrædigede og drillede Preusserne, hvor der tilbød sig Lejlighed dertil. Kvægforsendelserne gjennem Holsten til den preussiske Hær hemmedes i Henhold til et af den danske Regering under en Kvægepidemi udstedt Forbud mod fremmed Kvægs Indførsel i Landet. Man respekterede altsaa den danske Regerings Bud i saadanne Forhold, som kunde være Preusserne til Skade. Lige saa stridig var man med Hensyn til Befordring af Personer og Materiel, Telegrafering mellem Flensborg og Berlin o. s. v. Det

var ikke til at undres over, at Preussen tog sine Forholdsregler for at blive uafhængig af Hake. Det mobiliserede den 5. Division i Frankfurt a. d. Oder, bestaaende af 9. og 10. Brigade, og beordrede den 5. Februar den sidstnævnte af disse Brigader, der kommanderedes af Generalmajor v. Raven og bestod af Infanteriregimenterne Nr. 18 og 32 og brandenburgsk Jægerbataillon Nr. 3, til, forøget med to 12-Pds. og et riflet 6-Pds. samt et Haubitsbatteri, at rykke ind i Holsten og besætte Altona, Neumünster og Kiel. Da denne Beslutning meldtes Hake, afviste han den, og Forbundskommissærerne protesterede, men den 10. Februar rykkede ikke desto mindre den første af Brigadens Bataillоner ind i Holsten, hvornæst efterhaanden Neumünster, Barmstedt, Kiel og Rendsborg besattes af Preusserne. Fra sidste Sted begave derefter de to der efterladte Gardebatailloner sig til Hæren i Slesvig.

Med Hensyn til de videre Operationer var Wrangel aldeles ikke hildet i den Mythe, som paa den Tid beskæftigede det evropæiske Diplomati, at Hensigten med de allierede Troppers Indfald kun var en Besættelse af Slesvig. Fra det Øjeblik, de Danske havde gjort Modstand, betragtede han Tilstanden som Krig, og hans Instrux udtalte, at han i dette Tilfælde ikke behøvede at tage Hensyn til, hvad der var særligt slesvigsk eller særligt kongerigsk, men tvært imod burde have sin Opmærksomhed henvendt paa det strategiske Punkt, som Fredericia danner derved, at Jyllands og Fyns Forbindelse sker over samme. Han tænkte derfor paa at føre Krigen ind i Jylland, ligesom i 1848, for der at faa et Equivalent for Dybbøl og Als, som han antog vanskelig kunde erobres uden ved en regelmæssig Belejring, og for, ved at ernære Hæren paa det fjendtlige Land Danmarks Bekostning, muligen at tvinge dette til Fred.

I denne Plan kunde muligvis Forandringer være anbefalelige, hvis det omtalte Rygte om Dybbøls Opgivelse var sandt, og Feltmarechallen lod derfor Korps III den 10. Februar udsende de ligeledes omtalte Rekognosceringer. Efter at have faaet Vished for, at Rygtet talte usandt, beordrede han Korps I til at rykke mod Dybbøl for at iagttage det, men satte den øvrige Hær, med Efterladelse af nogle østerrigske Garnisoner i slesvigske Byer, i Bevægelse mod Nord. Et Par Foranstaltninger, som bleve trufne inden Opbruddet fra Flensborg, maa endnu her omtales. Saaledes befaledes Danevirkestillingen demoleret, og den 9. alle danske Skibe i slesvigske Havne beslaglagte. Det sidste var Svar paa den i Danmark den 3. begyndte Beslaglæggelse af tyske Skibe.

Friedrich Carl marcherede den 11. og 12. Februar gjennem Flensborg og tog meget spredte Cantonnementer i den Vinkel, som dannes af Flensborg Fjord og Aabenraa—Flensborg-Chaussée. Prinsens Hovedkvarter etableredes paa Graasten Slot, Forposterne udstilledes fra Adsbøl op over Ullerup paa Aabenraavejen, hvor Avantgarden var.

Gardedivisionen kom den 12. til Aabenraa, marcherede den 13. i to Kolonner til Hoptrup og Over-Jersdal og den 14. til Haderslev, Hammelev og Skrydstrup, medens Østerrigerne i to bag hinanden værende Linier fulgte efter, saaledes at Tomas og Dormus indtoge den, Preusserne forlode, og den øvrige østerrigske Styrke, hvor fra Garnisoner vare tagne til Slesvig By, Husum, Tønning og nogle flere Steder. atter var en Dagmarche tilbage. Den 15. og 16. Februar holdt begge disse Korpser Rast i de Kvarterer, de den Dag havde, og den 17. koncentrerede de sig fremad imod Grænsen, Preusserne i Christiansfeld, hvor fra de patrouillerede til

Vonsild, Østerrigerne bag ved, dels i Haderslev og dels i Jegerup og Magstrup.

Wrangels Hovedkvarter skulde denne Dag have været forlagt til Christiansfeld, men da ankom pludselig General Moltke fra Berlin for, som det synes, at gjøre Feltmarechallen opmærksom paa, at der var noget, som hed Politik, og som der ved Krigsføringen maatte tages Hensyn til. Wrangels Plan maa have vakt en Del Uro i visse Kredse i Berlin, thi Østerrig havde forsikret de evropæiske Magter om, at de Allierede ikke vilde gaa ud over Slesvigs Grænser. Fra den østerrigske Gesandt i Berlin kom der ogsaa direkte Bud til Gablenz om, at hans Tropper ikke maatte overskride den jyske Grænse. Wrangel befalede nu Stilstand den 18., med de preussiske Tropper i en Linie mellem Taps og Hejls, og for den 19. en Bevægelse af de østerrigske Tropper op paa venstre Fløj af Preussernes Stilling. Men, hvad der ellers skete den 19., skal først fortælles, efter at det er indhentet, som indtil da var foregaaet paa den nordlige Side af Grænsen.

Som fortalt, var der den 9. Februar stillet 8 Dampskibe, hvert med en Transportbaad paa Slæb, til Raadighed for 3. Division for at overføre 8. og 9. Brigade til Fredericia. Begge Brigader kom om Bord paa disse med Undtagelse af et enkelt Kompagni, som maatte efterlades tillige med Brigadernes Train. Befalingen over de to Brigader paa jysk Grund overdroges, indtil den øvrige Del af Divisionen var fulgt efter, Chefen for 9. Brigade, Oberst Neergaard, hvem derfor Divisionens Souschef, Kapitajn Tvermoes, medgaves som Stabschef. Transporten gik gjennem Alssund nord paa; men det blæste en halv Storm og sneede, saa at kun tre af Skibene naaede Fredericia den Dag. De andre maatte overnatte paa Søen, ved Assens og nordligere; ét kom først den 11. til Fredericia, hvor Landsætningen under

disse Dages Vejrforhold var vanskelig og mest maatte ske i Baade.

Saa snart Lunding i Fredericia fik Meddelelse om, at der var Tropper undervejs til Fæstningen, vaagnede hans Virkelyst, som hidtil havde savnet Midler, især da han paa samme Tid erfór, at Krigsministeriet endelig havde taget Hensyn til hans Indstillinger. Det havde bestemt en forøget Artilleri- og Ingenieurstyrke til Fæstningen og beordret Overkommandoen til at forsyne den med Stabskræfter, Intendantur og Train. Vel var Lunding ikke længere fuldt tilfreds med, hvad han havde forlangt, thi naar Fredericia ikke, som i 1849, havde Hovedhæren til Understøttelse paa Fyn, behøvedes der yderligere en Kystbevogtning paa Fyn med Batterier ved Strib og paa andre Steder af den fynske Kyst, men han slog sig dog foreløbig til Taals, især da han samtidig underrettedes om, at Orlogskapitajn A. Schultz vilde komme til Fredericia fòr at forestaa sammes Søtransportvæsen. Lunding følte sig som de ventede Troppers Herre og spurgte Hegermann-Lindencrone ved Kolding, om han ønskede Understøttelse fra Fæstningen, eller Fæstningen kunde vente sig en saadan fra ham. Han gjorde dog samtidigt opmærksom paa, at der ved begge Færgesteder i Fredericia kun var tilsammen 4 Baade, som kunde indtage Rytteri, hvilket uden Tvivl havde Hensyn til en Tanke, som Hegermann-Lindencrone paa denne Tid havde kastet ud, om det ikke var rigtigst, at Rytteriet, til dets Organisation var fuldbyrdet, førtes til Fyn.

I Lundings Forhaabninger om at kunne begynde at indrette sin Fæstning ved Hjælp af de Tropper, som kom, skete der imidlertid hurtigt et Skaar. Kort efter Ankomsten til Fredericia fik Neergaard fra Overkommandoen et Telegram om, at han, saa snart Tropperne vare komne til Kræfter, skulde rykke frem til Grænsen.

Det var ikke Overkommandoens Mening, at de overførte Tropper skulde indskrænke sig til at være en Fæstnings-Garnison. Det var dens Hensigt, at 3. Division skulde underlægges General Hegermann-Lindencrone, som med 3. og 4. Division i Forening skulde besætte den jyske Grænse og, efter nærmere Bestemmelse, der fra gjøre Diversioner mod Fjendens Stilling i Slesvig. De to Divisioner skulde i deres Bevægelser være uafhængige af Fæstningen, som dog skulde være Retrætepunkt for en større Del af 3. Division, medens en mindre Del af denne skulde følge 4. Division mod Nord.

Saa snart Neergaard havde modtaget det omtalte Telegram, begav han sig til Hegermann-Lindencrone i Kolding for at modtage dennes Ordrer. Generalen fandt Anledning til at lade 8. Brigade forblive i Fæstningen til Kommandantens Raadighed, saa at foreløbigt kun 9. Brigade marcherede til Grænsen, hvor der til samme afgaves af 4. Division Halvregimentet Bauditz af 3. Dragonregiment, fire Kanoner af Batteriet Lønborg og fire Espingoler. Hegermann-Lindencrone overlod denne saaledes forstærkede Brigade den yderste Bevogtning af Grænsen og trak Rytteriet tilbage i anden Linie bag Almindedalen, med en Bataillon af 7. Regiment længere tilbage endnu ved Højen By paa Vejlechausséen som Optagelsestrop under et senere Tilbagetog.

Imidlertid fortsattes 3. Divisions Overførsel til Jylland, men Vanskeligheder stillede sig i Vejen for samme paa Grund af Vejret og Utilstrækkeligheden af Førselsmidler. Først skulde 8. og 9. Brigades Train følge Brigaderne, dernæst 7. Brigade overføres, derefter Artilleriet, hvilket kom til at bestaa af 12. og 7. Batteri, det sidste i Steden for 11., der havde lidt saa meget under Tilbagetoget, at det trængte til en Reorganisation, som det lettest kunde faa paa Als, endelig Intendanturen

og sammes Train, Divisionskommandoen o. s. v. Til samme Tid skulde det forsprængte Train i Fredericia føres til Als. Overkommandoen havde vel en Stund tænkt paa at bytte Train, saa at 3. Division og 7. Regiment tog det i sin Tjeneste, som var i Jylland, og Tropperne paa Als udrustedes med det, som var der; men det vilde rent forstyrre alle administrative Forhold og maatte opgives. Overførslernes Vanskeligheder forøgedes den 11. ved en forhastet Efterretning om, at Stenderup Hage var besat af Fjenden. Dette Punkt ligger paa den slesvigske Kyst lige over for Føns Skov, og et fjendtligt Batteri paa dette Sted vilde gjøre Sejladsen i lille Bælt umulig paa dets nordlige Strækning. Der telegraferedes til Hegermann-Lindencrone om Sagen; men da 4. Division var trukken tilbage til Kolding, og Punktet derfor, selv om det endnu ikke var besat, kunde blive det pludseligt, uden at det blev muligt i Tide at avertere Dampskibene derom, lod Overkommandoen de Transporter af Tropper eller Materiel til Fæstningen, som kom efter den første større, gaa over Fyn, saa at Dampskibene fra Als afladede deres Indhold i Faaborg eller Assens, og Tropperne eller Trainkolonnerne marcherede derpaa gjennem Fyn til Strib, hvor fra de overførtes til Fredericia.

3. Divisions Overføring tog derfor Tid, og først efter dens Tilendebringelse kunde Turen komme til, hvad der skulde danne Fredericias faste Styrke. Med Hensyn til den bestemte Overkommandoen, at 1. Fæstningskompagni og, hvad der paa Als fandtes af 5., hvis Hovedstyrke var marcheret fra Frederikstad langs Vestkysten til Jylland, skulde overføres til Fredericia, hvis Artilleristyrke da vilde dannes af 1., 2. og 5. Fæstningskompagni; dernæst, at et Ingenieurkompagni fra Als tillige med fem Ingenieurofficerer skulde føjes til det alt i

Fredericia værende Kompagni, og at 2. Bataillon af 13. Regiment skulde afgaa der hen, saa at 13. Regiment i sin Helhed kunde blive Fæstningens faste Fodfolkstyrke. Endelig beordredes 2. Dragonregiment i Vejle, som var under Organisation, til det nordlige Fyn for at danne Hovedstyrken for Fyns Kystbevogtning, hvortil senere 6. Batteri fra Als og to Kompagnier, skiftevis afgivne af 13. Regiment i Fredericia, føjedes. Til sidst bestemtes endnu 3. Batteri, Klein, til yderligere at forøge 3. Divisions Artilleristyrke; men fra Fredericia toges Traindepotet, som Lunding gjærne havde beholdt en Del af, og henlagdes til Assens og Kavslunde paa Fyn.

Saa godt alt dette kunde have været, hvis Fredericia havde været en færdig Fæstning, nedslog det Lunding, fordi han uden Tropper ikke saa nogen Udvej til at faa Fæstningen i Orden. Samme Dag, 9. Brigade var afmarcheret, kom der ogsaa fra Overkommandoen en Afgjørelse, som græmmede ham. Det blev ham kundgjort, at han foreløbigt, indtil en Artilleriofficer var udsét, kunde tage en Pladsmajor fra 13. Regiment, medens en Adjudant vilde blive afgiven til ham fra 3. Division, og at Fæstningen, saa snart 3. Divisions Intendantur var overskibet, med Hensyn til Forplejning skulde underlægges samme. Dette sidste berørte særligt Lunding pinligt. Han satte en fortrinsvis stor Pris paa at have en selvstændig Intendant; det, at Fæstningen skulde underlægges en fremmed Divisions Intendant, kunde han i sit lidenskabelige Sind ikke bære. Da nu dertil Orlogskapitajn Schultz, da han indfandt sig, i Steden for at melde sig til Tjeneste hos Kommandanten, i Følge sin Ordre kun meddelte denne til Efterretning, at han var ankommen, følte Lunding sig krænket og tilsidesat og sendte den 13. Februar Fæstningens højstkommanderende Ingenieurofficer, Oberst C. W. Meyer, følgende til ham udstedte Kommandantskabsbefaling:

„Overanstrængelse og Bekymring have i disse Dage undergravet min Helbred, saa at jeg, da den mig nødvendige Medhjælp dels fattes, dels ikke underordnes mig, for Øjeblikket er ude af Stand til med den fornødne Energi og Udholdenhed at overtage de Pligter, som det mig allernaadigst anbetroede Embede under Belejringstilstanden paalægger mig. Under mit Sygdoms Forfald overtager den ældste Stabsofficer i Garnisonen, Hr. Oberst Meyer af det Kongelige Ingenieurkorps, de Kommandanten i denne Fæstning paaliggende Pligter, indtil nærmere Bestemmelse i denne Anledning indtræffer fra Armeens Overkommando."

En Afskrift af denne Befaling sendte han derhos til Krigsministeren tillige med de fra Overkommandoen modtagne Telegrammer og tilføjede: „Naar Deres Excellence sammenligner Deres mundtlige Tilsagn med, hvorledes de ere bragte i Opfyldelse, og naar De lader Dem underrette om, med hvilken Forekommenhed og Hurtighed alt, hvad der angik Fredericia Fæstning, fremmedes i Sommeren 1849, vil De faa en klar Anskuelse om, hvilke de Bekymringer ere, der have foranlediget den Sygdom, som har nødt mig til at overdrage Kommandantskabet til Hr. Oberst Meyer."

Længe kunde Lunding dog ikke holde sig i den Uvirksomhedstilstand, hvori han havde sat sig selv. Fjenden nærmede sig nemlig den jyske Grænse, og Forholdene syntes der at ville blive alvorlige.

Ved 9. Brigades Ankomst til Grænsen og Rytteriets Tilbagelæggelse til Almindedalen var Opstillingen i det hele følgende:

Forrest i Kolding, hvor Oberst Neergaard tog sit Kvarter, stod 19. Regiment. Bag samme havde 21. Regiment én Bataillon i Nørre-Bjert og én ved Bramdrup.

De 4 Kanoner Lønborg kantonnerede ved Hvidsminde nordost for Kolding, nær den saakaldte Kalkovnsstilling. Espingolerne vare ved Kolding Nørremølle, Dragon-Halvregimentet bag Kolding mod Nordvest.

Hegermann-Lindencrone havde flyttet sit Kvarter til Viuf, $1^1/_2$ Mil nord for Kolding paa Vejlechausséen. Sammesteds var Resten af Batteriet Lønborg. 1. Kavaleribrigade havde — med Brigadekvarter paa Elisabethsminde ved Viuf — 3. Dragonregiment i Starup, Hesselballe, Eltang o. s. v., 5. i Jerslev, Mejsling og Ammidsbøl. 6. Dragonregiment kantonnerede i Tjufskjær, Smidstrup og Store Velling. 7. Regiment havde sin ene Bataillon i Mosevraa, Alminde, Dons og Vester-Nebel, medens den anden havde Højen til Opholdssted. Vest paa var fra den 15. Februar 5. Eskadron af 3. Dragonregiment under Ritmester E. E. Moe detacheret som selvstændigt opererende Flankedækning. Den stod ved Estrupgaard med Feltvagter ved Foldingbro og Skodborghus.

Den Grænsen nærmest værende defensive Forsvarsstilling ligger nord for Kolding By og dannes af et Højdedrag med temmelig bratte Skrænter ned til det Dalføre, i hvilket Kolding Aa med omliggende Enge og Kolding By findes. Dette Højdedrag, der benævnes Kolding-Afsnittet eller Kalkovnsstillingen paa Grund af, at dets østligste og stærkeste Parti fra Petersbjærggaard til Dyrehavegaard har en Kalkovn i sin Nærhed, begrænses i Vest af en lille Indsænkning i Terrainet, som bugter sig fra Stallerup Sø vest om Harthe Kirke og Harthe By til Kolding Aa. Det var Hensigten at lægge Forsvaret hen til denne Stilling, især til den østre Del, der dækker Vejen til Fredericia over Gudsø. Der er omtrent en Mil fra Kolding til Gudsø, som er det sydligste Overgangssted over Elbodalen, der begrænser det

saakaldte Fredericia-Afsnit. Midt imellem Gudsø og Kalkovnsstillingen nordost for Kolding ligger Nørre-Bjert, hvor 21. Regiments 1. Bataillon stod. Den vestlige Del af Stillingen behersker ved Kolding Nørremølle Chausséen til Vejle. Forsvaret paa dette sidste Sted maatte tilfalde 4. Division, thi Retræten gaar her naturligt ad Vejle til. Da 4. Division imidlertid stod $1^1/_2$ Mil borte, havde Neergaard sendt 21. Regiments 2. Bataillon til Bramdrup ved Vejle-Chausséen. Denne Bataillon fik Retræte til Havreballepasset, det mellemste af de 3 Overgangssteder over Elbodalen.

19. Regiment, som var indkvarteret i Kolding med Undtagelse af en Deling, der laa paa Petersbjærggaard som Dækning for de 4 Kanoner i Hvidsminde, og en anden Deling, som var paa Kolding Nørremølle til Beskyttelse for Espingolerne, der stode her, skulde i Alarmeringstilfælde derfor strax besætte Kalkovnsstillingen. Kun tre Kompagnier maatte ikke strax begive sig der hen, nemlig det, som besørgede Forposterne foran Byen mod Syd, et andet, som til Understøttelse for dem fik Alarmplads ved Broen over Kolding Aa, hvor Premierlieutenant af Ingenieurkorpset J. W. Tegner, til Tjeneste ved Jærnbanen, havde dannet en Barrikade af Jærnbanesveller, endelig et tredje, som paa Torvet stod til Understøttelse for de andres Retræte. Af Rytter-Halvregimentet var én Eskadron ad Gangen paa Forpost. Den bevogtede dels Terrainet syd for Kolding sammen med Forpostkompagniet — i Vonsild var der en staaende Patrouille af Rytteri og Fodfolk og Rytterpatrouiller gik langt frem ad alle Veje mod Syd — og dels Terrainet vest paa. Vest for den beskrevne Stilling dannede nemlig Terrainet om Paaby og Ejstrup indtil Vester-Nebel Aa et Afsnit, som maatte nøje bevogtes, fordi alle Adgangene til Stillingen vest fra forenede sig her, nemlig dem

ad Vadestedet ved Paaby, over Broen ved Ejstrup eller fra Overgangsstederne ved Hvilested Kro og Stenvad. Som Forpostkommandør fungerede Kapitajn J. Darre, der ved 9. Brigades Ankomst havde afløst Ritmester T. Freiesleben i denne Stilling.

Den 16. Februar forøgedes Neergaards Styrke ved Grænsen med 8. Brigade, som kaldtes fra Fredericia; 20. Regiment marcherede denne Dag til Nørre-Bjert, hvor fra 21. Regiments 2. Bataillon lagdes ind i Kolding, 9. til Gudsø. Grunden til denne Forstærkning var en Ordre fra General Wilster paa Als som 3. Divisions Chef til Neergaard; han skjønnede det overensstemmende med Overkommandoens Mening, at begge Brigader anvendtes til Grænsebevogtningen. General Hegermann-Lindencrone stødtes vel ved denne Indgriben i hans Anordninger, men Sagen jævnedes foreløbig ved en personlig Sammenkomst mellem Neergaard og Generalen.

Dispositionerne lempedes nu noget. Som tidligere, skulde tre Kompagnier i Tilfælde af Angreb begynde Modstanden i selve Byen paa den før omtalte Maade, men ét til skulde endnu nordligere paa en lille Høj vest for Chausséen til Fredericia tillige med nogle Espingoler oppebie de tilbagegaaende Kompagnier og Forposteskadronen og dernæst under samlet Fægtning føres til Dyrehavegaard Skov, som flankerer den egentlige Kalkovnsstilling paa Chausséen til Fredericia. Til denne Opgave afdeltes én Bataillon af 19. Regiment; den anden havde strax at opstille sig i Kalkovnsstillingen tillige med to Kanoner og to Espingoler, og 21. Regiments 2. Bataillon at tage Stilling ved Kolding Nørremølle à cheval paa Vejlechausséen med Retræte til Havreballepasset. Bag Kalkovnsstillingen vilde 20. Regiment være Reserve med én Bataillon bag højre Fløj og én ved Petersbjærggaard. Bag 21. Regiments 2. Bataillon ved Kolding Mølle

havdes samme Regiments 1. Bataillon ved Bramdrup med Retræte som 2. Bataillon. Af 1. Bataillon detacheredes ét Kompagni til Paaby og Ejstrup, og Generallieutenant Hegermann-Lindencrone anmodedes af Neergaard om at sende et Regiment ned i denne Egn, hvilket han opfyldte ved at give 6. Dragonregiment en dertil sigtende Ordre. Neergaards Rytteri med Undtagelse af Forposteskadronen fik Plads ved Hvidsminde.

Det var paa denne Tid, at Fjenden, som vi have set, rykkede frem mod Grænsen. Den 17. kom fjendtlige Patrouiller til Vonsild. Der var et lille Sammenstød mellem hans og vore Patrouiller, og to af vore Dragoner opsnappedes. Samme Dag indtoges til Prøve Kalkovnsstillingen. Der kom Liv i vore Tropper, da en Kamp forberedtes. Imidlertid var der dog store Mangler tilstede. Trainet var endnu ikke kommet fra Als. Krudtbeholdningen var som Følge deraf ringe, og først op ad Dagen ordnedes Ambulancevæsenet. Omsider var alt dog bragt i saa stor Orden, som det overhovedet var muligt, og det befaledes, at hver og én næste Dags Morgen Kl. 7 skulde staa paa den Plads, han skulde indtage i Kamp.

Saaledes var Tilstanden, da General Hegermann-Lindencrone om Aftenen Kl. 10 kom til Kolding. Han var rede til, hvis der var Udsigt til et heldigt Udfald af den Kamp, som forberedtes, at komme ned næste Morgen med hele sit Rytteri og deltage i den, men havde ingen Tillid til et saadant Udfald og nærede også i andre Retninger Betænkeligheder ved at indlade sig paa en Kamp, hvis Udfald var usikkert, og hvis Følger under de tilstedeværende Forhold kunde være uberegnelige. Da Fodfolket paa Grund af, at Krudtkarrerne ikke vare komne, kun havde 60 Patroner pr. Mand, havde han forhørt sig i Fredericia, om Fæstningen

var i Stand til at erstatte den Ammunition, som forbrugtes, men havde erholdt det Svar, at der i Fæstningen kun fandtes en aldeles ufyldestgjørende ringe Beholdning af Geværammunition. Derhos var Divisionsartilleriet ikke kommet, og en Kamp med de faa Kanoner, som 4. Division havde kunnet afgive, syntes ham ikke lovende. Endelig var det hans Mening, at Fredericia Fæstning maatte kunne gjøre Krav paa i det mindste nogle af Tropperne, inden de svækkedes ved Kamp. En Del af disse Betænkeligheder deltes alt forud af Neergaard, og efter en fælles Overvejelse af Situationen opgaves derfor Kampen ved Kolding; 8. Brigade beordredes strax tilbage til Fredericia, 9. til en Stilling ved Gudsø og Havreballe med en fremskudt Fordækning ved Nørre-Bjert og en kun ganske løs Observation i Kolding og vest for samme.

Om Morgenen den 18. holdt altsaa kun et enkelt Kompagni under Forpostkommandøren, Kapitajn Darre, Kolding besat med faa Poster foran Byen, Forposteskadronen (3. Eskadron af 3. Dragonregiment) bevogtede Terrainet vest for Byen om Paaby og Ejstrup. I Nørre-Bjert stod 21. Regiments 2. Bataillon og de to andre Eskadroner. Ved Gudsø stod 19. Regiment med Undtagelse af det Kompagni, som var paa Forpost, ved Havreballe 1. Bataillon af 21. Regiment. Fra Hegermann-Lindencrone var 6. Dragonregiment skudt frem imod Syd til Bramdrup Dam, men baade paa Vejlechausséen og den til Fredericia førende vare Forholdene nu saadanne, at ved Koldingbesætningens Tilbagegang ogsaa den fremskudte Styrke, der blot skulde optage denne, maatte tiltræde Tilbagetoget.

Det var Meningen, at Stillingen skulde holdes saaledes med daglig Ombytning. Om Middagen den 18. sendtes et Kompagni af 19. Regiment frem fra Gudsø

til Afløsning af det i Kolding. Men Forholdene kom anderledes. Denne Dag var det, at Preusserne besatte Kolding.

Som vi vide, havde Wrangel befalet Rast den 18., men det besynderlige skete, at den preussiske Gardedivisions Avantgarde pludseligt, trods den befalede Rast, rykker en Mil frem og ikke alene naar den danske Grænse, men overskrider den, og det endnu besynderligere, at, uagtet denne mærkelige Handling strax karakteriseredes som en Egenraadighed, vandt den dog i den Grad Wrangels Bifald, at han ikke vilde opgive den ved dette Tilfælde erhvervede jyske By.

Fra vor Side forlodes Kolding dog, inden det fjendtlige Angreb foretoges, saa at Fjenden først under Forfølgningen paa jysk Grund traf sammen med vore Tropper.

Allerede da det til Afløsning bestemte Kompagni ankom til Kolding, var der stor Alarm i Byen, thi Fjenden var nær udenfor, og fra Eskadronen i Paaby forelaa der Meldinger om, at fjendtlige Ryttere, kommende fra Gjelballeskov, nærmede sig Overgangstedet ved Ejstrup. Eskadronen havde om Formiddagen blænkret med fjendtlige Ryttere, som fra den sydlige Side af Kolding Aa havde vexlet Skud med vore paa den nordlige Side og derefter trukket sig vest paa.

Kl. 12 erholdt baade de fra 4. Division og de fra Neergaards Kommando nedsendte Troppeafdelinger, hvilke ikke vare underlagte en fælles Overbefalingsmand paa Stedet, en fra Beboere og Efterretningsmænd stammende Melding, der lød paa, at Fjenden havde besat Lunderskov, der endog i nogle Meldinger blev til Lejrskov. Forposteskadronen i Paaby meldte til Kolding, at den paa Grund af denne Efterretning, som den troede rigtig, ikke vilde kunne holde sin Stilling, men

vilde blive nødsaget til at gaa tilbage. I Kolding opfattede man Meldingen, som om Eskadronen var gaaet tilbage, og Kapitajn Darre førte sine to Kompagnier ad Gudsø til. Derefter gik 6. Dragonregiment mod Nord og bevirkede, at hele 4. Division trak sig tilbage ad Vejle til. Til sidst gik Forposteskadronen bort, efter at den i Bramdrup Dam havde faaet Underretning om, at den øvrige Styrke var borte.

Ved Kolding Aa forblev kun Eskadronen Moe vest paa tilbage. Den holdt denne Dag opmarcheret ved Vejen By paa Grund af den samme Efterretning, som var kommen til Kolding, at Fjenden var i Lunderskov. Senere indtog Moe paa ny sin tidligere Stilling med Poster ved Skodborghus og Foldingbro, men kaldtes næste Dag til Vejle, hvor 4. Division var standset.

Saa snart Neergaard hørte, at Kolding var forladt paa Grund af Fjendens Nærmelse, billigede han det og beordrede ogsaa Bataillonen i Nørre-Bjert tilbage, men lod de to Eskadroner sammesteds oppebie Kompagnierne fra Kolding, for forenede med dem at danne Arrière-garde. Denne Forening var udført og Arrièregardens Fodfolk sat i Bevægelse, da to preussiske Eskadroner kom susende hen ad Chausséen fra Kolding. Det var to Eskadroner af det preussiske Gardehusar-Regiment, hvilket lige var kommet fra Berlin, som foretoge dette Stød frem efter vor Bagtrop, medens Kolding ellers blev besat med mindst én Bataillon samt Artilleri. Vore to Eskadroner holdt paa Vejen, den ene bag den anden, og kunde ikke komme til Udfoldning. Modstanden var derfor ikke synderlig strunk, skjønt Sablerne brugtes. Først da de danske Dragoner vare gaaede bag de to Kompagnier, som havde taget Stilling i Skovene bag Eltang Bæk mødte de tyske Ryttere i Fodfolksilden en saadan Modstand, at de skyndsomt med Efterladelse af

nogle i den foregaaende Kamp erhvervede, dog kun faa Fanger og med et ikke ganske ringe Tab af saarede og døde Ryttere og Heste maatte søge tilbage.

Dette isolerede Angreb var, som naturligt, blevet opfattet som Indledning til et større. Da det ikke fornyedes, fortsatte Neergaard efter nogen Tids Ophold sin Retræte til Gudsø, hvor han tog et koncentreret Cantonnement bag Elbodalen med én Bataillon paa Post ved Gudsø, ét Kompagni ved Havreballe og ét ved det nordligste Overgangssted over Elbodalen, Bredstrup.

General Lunding meldte sig denne Dag frisk igjen. Han skrev til Krigsministeren, at hvorvel de Bekymringer, som havde foranlediget ham til at lægge Kommandoen i andre Hænder, ikke vare hævede, saa havde Stillingens Alvor dog gjort ham det til Pligt at overtage Kommandoen over Fæstningen med hele det Ansvar, men ogsaa med alle de Rettigheder, som Belejringstilstanden lagde i hans Haand. Med Hensyn til de tidligere Klagepunkter satte han nu med et Spring ud over alle Vanskeligheder. „Da den af mig under 28. December til Ministeriet indsendte Indberetning," skrev han, „hvis Indhold forud havde vundet Krigsministerens Bifald, ikke er bleven besvaret, end sige desavoueret, betragter jeg den som approberet og organiserer alt i Overensstemmelse dermed". Den egentlige Grund til Generalens tilbagevendende Uforsagthed var den, at Tropperne nu kom tilbage til Fæstningen. Han sendte Neergaard en Opfordring til endelig at sørge for, at Tropperne kom muligst intakte til Fredericia. Brevet derom kom til Neergaard under Retræten den 18. 8. Brigade var da alt kommen til Fæstningen. Den 19. om Morgenen indtog Neergaard, efter at have sendt de 4 Kanoner og den ene Eskadron over Bredstrup til 4. Division i Vejle, følgende Stilling: ét Regiment i en For-

poststilling fra Rands Fjord over Bredstrup, Havreballe, Torp, Hejsekro til Erisø, hvor fra der skødes enkelte Poster længere frem, og ét dels i Stovstrup og dels i Fæstningen. I alt havde Lunding nu faaet Raadighed over 8 Batailloner foruden 13. Regiment, og 7. Brigade var under Anmarche, hvilken dog skulde afgives til 4. Division i Vejle. Men der var nu vakt større Opmærksomhed for hans Krav. Det var alt meldt ham, at Krigsministeriet havde designeret Chefen for de kjøbenhavnske Søforter, Oberstlieutenant Reich, til hans Stabschef. Dertil kom nu, at General Wilster, Chef for 3. Division, efter Ankomsten til Fæstningen underlagde sig Kommandanten. Under 3. Division stilledes atter Kystbevogtningen paa Fyn, der sattes under Chefen for 2. Dragonregiment, Major E. P. Bruhns Befaling. Regimentets ene Halvdel henlagdes i Skrillinge, Gamborg og Kavslunde, den anden i Føns, Udby og Roerslev. Foruden de to Kompagnier af 13. Regiment fra Fredericia afgaves der ogsaa et halvt Batteri ad Gangen til denne Kystbevogtning. Første Gang afgaves dette den 22. Februar af Batteriet v. d. Recke i Fredericia, men senere, som omtalt, af 6. Batteri, der den 24—25. Februar overførtes fra Als til Faaborg og derefter marcherede til et Cantonnement paa Fyn om Nørre-Aaby og Indslev.

Den eneste Ting, Lunding ikke havde Udsigt til at vinde, var den egne Intendantur, som han satte saa stor Pris paa. Men samme Dag, han meldte sig frisk, kaldte han Divisionsintendanten, Svendsen, til sig og forestillede ham paa sin ejendommelige, fyndige Maade, at han havde Hals og Haand over alt i Fæstningen, altsaa ogsaa over Intendanturen og dens Chef, en Tiltale, som Svendsen ikke strax forstod skulde betyde det, at han fortrinsvis skulde være Kommandantens Hjælper. Svendsen var den Mand, der godt kunde udføre

to sideordnede Funktioner, og Lunding begyndte nu at føle sig i sit Element. Kun pinte det ham, at han skulde staa under Overkommandoen. Han udviklede for Krigsministeren den Dag, han meldte sig til Tjeneste efter sin Sygdom, hvorledes han ansaa det for en nødvendig Betingelse for Løsningen af den ham stillede Opgave, at han kom til at staa direkte under Krigsministeriet og ikke under Generallieutenant Lüttichau. Da Bülow i 1849 laa ved lille Bælt, og Fæstningens Afløsning kom fra Fyn, fandt han det naturligt, at Fæstningen i alt væsentligt henvendte sig til denne udmærkede Officer, og at den, da den fik Afløsning fra ham, ogsaa sorterede under ham. Men naar Overkommandoen var paa Als, vilde den langsomme Post- og Forretningsgang i Forening med Overkommandoens ringe Kjendskab til Fæstningen bevirke, at alt blev trukket i Langdrag. „Altsaa direkte under Krigsministeriet," gjentog han. Det var hans Løsen nu, hvor liden Imødekommenhed han end mente hidtil at have fundet hos denne høje Avtoritet.

Hegermann-Lindencrones Division stod, som meldt, da ved Vejle. Efter at den den 17. i Stillingen bag Alminde var bleven forøget med et Husar-Halvregiment, som havde faaet Cantonnement i Skjærup og Store og Lille Velling og var blevet indlemmet i 2. Kavaleribrigade, var Divisionen delt i en østre og en vestre Kolonne, den første bestaaende af Hovedmassen af Divisionen, den sidste af 6. Dragonregiment. I Vejlestillingen var Divisionskvarteret opslaaet paa Store Grundet, 7. Regiment, Espingolerne og Batteriet indkvarteret i Vejle By, den østre Kolonne nord der for og vestre Kolonne i Omegnen af Vingsted Mølle. Da 7. Brigade, Oberst M. Müller, ankom til Vejle tillige med Batteriet Johansen — 1. Regiment marcherede fra Fredericia den 20., 11. den 22. —, hævedes Divisionens Inddeling i en

østre og en vestre Kolonne, og i Steden for blev Inddelingen nu:

7. Infanteri-Brigade: 1., 7. og 11. Infanteri-Regiment og Batteriet Johansen;

1. Kavaleri-Brigade: 3. og 5. Dragon-Regiment og $^1/_2$ Batteri Lønborg;

2. Kavaleri-Brigade: Husar-Halvregimentet, 6. Dragon-Regiment og $^1/_2$ Batteri Lønborg.

Divisionens Dislokation blev samtidigt følgende:

Divisionskvarter: Store Grundet.

7. Infanteri-Brigade, Brigadekvarter Vejle: 1. Regiment i Hornstrup, Grejs med Besættelse af Passerne ved Lerbæk, Grejs og Holm Mølle; 7. Regiment i Vejle med én Bataillon detacheret til 1. Kavaleri-Brigade, 11. Regiment i Vejle med én Bataillon i Bredballe, 7. Batteri i den nordlige Del af Vejle, i Skovfogedhuset og paa Lille Grundet samt med Parkplads nord for Vejle.

1. Kavaleri-Brigade, Brigadekvarter Juellinge, i Terrainet vest for Grejsdalen: Høgholt, hvor 2 Kompagnier tillige vare, Juellinge, Hygum, Brandbjærg, Kollerup, Hørup, Taarupgaard samt Skovdallund Mølle.

2. Kavaleri-Brigade, Brigadekvarter Bredal: Assendrup, Engom, Bredal, Soleskov, Løvballegaard, Gl. Sole og Bastrup.

Ritmester Moe, der, som vi vide, var kaldet til Vejle med sin Eskadron, sendtes den 26. ud mod Vest for paa ny som Strejfkorps, denne Gang i Egnen om Bække, Vorbasse og Grindsted, at dække Korpsets Flanke.

Medens den nordre Flankestilling ved lille Bælt saaledes var paa Veje til at komme i Forsvarsstand, forandrede den tidligere skildrede Tilstand ved den sydlige om Alssund sig noget paa Grund af Prins Friedrich Carls Fremrykning mod og Rekognoscering af Dybbøl.

Fra den 12. Februar var der næsten daglig forefaldet

smaa Angreb paa Forposterne foran Dybbøl, udførte af smaa fjendtlige Kommandoer, sædvanligt af et Kompagnis Størrelse og ledsagede af noget Rytteri. De prellede sædvanligt uden videre Følger af paa vor yderste udstrakte Linie. Fjendens Hensigt med dem var kun at lære vore Forposters Stilling at kjende. Samtidigt arresteredes og bortførtes alle de uden for den danske Linie boende Præster, Godsforvaltere og andre dannede Folk, som antoges at have Øje for, hvad der i krigersk Henseende foretoges. Preusserne vilde berøve de Danske Efterretninger om deres Færd; men skulde det være opnaaet, maatte alle Beboerne være førte bort, thi en mere dansk og mere opvakt Befolkning end i Sundeved fandtes der ingensteds i Monarkiet.

I Dagene efter den 12. flyttedes Pontonbroen, som hidtil var forbleven staaende over Slien ved Arnæs, til Egernsund, og den 16. sloges den her under Beskyttelse af to Batailloner af Cansteins Brigade, som i den Anledning roedes over til den østre Bred. Herved aabnedes der en lige Vej fra Graasten over Smøl til Dybbøl. Tre Veje førte altsaa nu fra Fjendens Stilling ind paa vor. Ved Egernsund laa Cansteins Brigade, ved Adsbøl Röders, og paa Aabenraa-Vejen ved Ullerup afløste Göbens Brigade Avantgarden. Bag Göben laa ved Aabenraavejen og op til Alsfjord den anden Brigade af 13. Division og efter Afløsningen Avantgarden. En Bataillon af Friedrich Carls Korps lagdes i Garnison i Aabenraa, en anden i Flensborg, men til Erstatning for den sidste erholdt Prinsen Jægerbataillonen fra v. Ravens Brigade i Holsten. Den fjendtlige Forpostlinie gik fra Adsbøl over Ullerup til Ballegaard, hvor der anlagdes et Søbatteri. Fra dette Sted blev Forpostlinien til en Kystbevogtning, der bøjede sig mod Nordvest op langs Alsfjord. Denne nævnte Forpostlinie forskansedes og af-

spærrede Sundeved Halvø mod Vest. Paa Grund af Dybbølbjærg og Baadsagerpartiet havdes der fra intet Punkt Indblik i den danske Stillings Indre, men der indrettedes en Observationspost paa Skærsbjærg i Angel, da man her fra kunde se Skibe komme og gaa paa Sønderborg Red og i Høruphav. Mellem denne Post og Hovedkvarteret paa Graasten Slot etableredes der en optisk Telegraf.

Saaledes indrettet, befalede Prins Friedrich Carl for den 18. den første større Rekognoscering for at prøve den danske Opstillings Styrke og for at komme inden for det Skovbælte, der bevogtedes af vor yderste Linie. Ad alle de 3 Veje skulde der samtidigt Kl. 8 Morgen sendes større Kommandoer frem.

Nær var der den Dag ogsaa fra vor Side blevet sendt en større Rekognoscering frem i Retning af Egernsund, hvor fra den stærkeste fjendtlige Rekognoscering vilde komme. „Rolf Krake“ var nemlig kommen til Als den 12. Februar, eskorteret af „Dagmar“, og havde taget Station ved Sønderborg. Da Overkommandoen den 17. blev underrettet om den fjendtlige Broslagning ved Egernsund, beordrede den „Rolf Krake“ til den 18. om Morgenen at rekognoscere Sundet og, hvis den fandt en Bro der, da at skyde den i Sænk. Samtidig vilde Overkommandoen udsende et større Antal Tropper, men da Eskadrechefen, Muxoll, hvem „Rolf Krake“ var underlagt, om Eftermiddagen den 17. indfandt sig i Hovedkvarteret for at meddele, at Panserbatteriets Dybgaaende vilde forhindre det fra at indtage den Plads, hvor fra Broen kunde ødelægges, opfattede Overkommandoen Meddelelsen, som om „Rolf Krake“ slet ikke vilde gjøre Forsøget, og opgav derfor den paatænkte Rekognoscering, hvorvel dette ikke var Tilfældet, og „Rolf Krake“ virkelig til befalet Tid stod ind i Flensborg Fjord, beskudt af

det fjendtlige Batteri ved Færgehuset paa Holdnæs Halvø.

Styrken i vor Stilling var derfor den 18. Morgen den sædvanlige. 3. Regiment stod i yderste Linie, 17. i mellemste og 16. i Skanserækken; Kl. 9 rykkede 17. fra mellemste Linie ud for at afløse 3., 16. fra Skanserækken frem for at indtage den mellemste Stilling; 3. skulde, afløst fra Forposterne, tage Plads ved Skanserne. Den fjendtlige Bevægelse var begyndt til bestemt Tid. Ved Aabenraavejen var det, som det syntes, væsentligst Terrainet hen imod Alssund, der var Gjenstand for Afsøgning; det kom ikke her til nogen Berøring af Betydning med vore Forposter. Derimod gik ad Kongevejen og paa Broagerland større Kommandoer frem mod vor venstre Fløj. Paa Broagerland var det fjendtlige Rekognosceringskommandos Spids dog kun naaet til Egnen mellem Skodsbøl og Smøl, da „Rolf Krake“ Kl. 9¼ kastede Anker ved Indløbet til Egernsund og fremkaldte en saadan Bestyrtelse, at Prins Friedrich Carl selv kom tilstede her. General Röder fik da Ordre til at lægge Kraft i sit Angreb paa Kongevejen, for at Tropperne paa Broager, hvis Broen skulde lide Skade, kunde komme tilbage nord om Nybøl Nor.

„Rolf Krakes“ Fægtning varede en og en halv Time og hidførte, som Muxoll havde forudsagt, ingen Beskadigelse af den slagne Bro. Batteriet slog Rælingen ned, saa at kun de to Taarne og Masterne ragede frem over Vandet, og affyrede 36 Kuglekanonskud og 21 Granatskud. Fjenden, som havde et Batteri ved Alnor, optog Kampen, og fjendtlige Fodfolk, som ved Egernsund Vindmølle kunde komme Skibet paa 800 Alen nær, sendte en Hagl af Riffelkugler mod det. Til sidst stak Skibet Ankeret fra sig for igjen at staa ud af Fjorden og fjærnede sig med lidt Havari paa Fartøjer og Takkelads, medens dets Skrog

var skudfrit. Kampen havde givet det 1 Officer og 3 Mand let saarede.

Da Röders Tropper omtrent Kl. 10 nærmede sig vor Feltvagtlinie langs Stenderupskovs og Bøffelkobbels vestlige Udkast, og 2 fjendtlige Kanoner opstilledes ved Nybøl Kro for at begynde Angrebet, afbrødes den stedfindende Afløsning, og Feltvagterne trak sig tilbage til Piketterne i Højde med Dybbøllund. Det viste sig imidlertid, hvor vanskeligt det var at faa Posteringerne i Bøffelkobbel reddede i Tilfælde af Angreb. En af Fjendens Kolonner kom nord fra ind paa Kongevejen og opdeployerede paa Chausséen med Front mod Syd. Baade 5. Kompagni af 3. Regiment, som havde haft Feltvagterne fra Østerskovgaarde over Smølmark til Stenbæk, og det Kompagni af 17. Regiment, som afløste det, havde en haard Kamp for at komme tilbage og mistede 101 Mand paa Tilbagevejen. Heriblandt var der som Følge af Forholdene et stort Antal usaarede Fanger, men de Døde og Saarede udgjorde 53, et Antal, som paa ny vidnede om Bagladevaabnenes Overvægt. Fjendens Tab var nemlig kun 2 Døde og 3 Saarede.

Da Brigadekommandøren, Oberst Wørishøffer, kom tilstede, samledes 17. Regiments 2. Bataillon paa Avnbjærg, og 16. Regiment, som med Undtagelse af 2 Kompagnier var samlet ved Dybbøl By og Kirke, sendte desuden efter Befaling tre Kompagnier til Avnbjærg.

Paa dette Tidspunkt alarmeredes 1. Brigade i Sønderborg og Divisionsgeneralen, Gerlach, begav sig selv over til Sundeved med den. Da Overkommandoen ønskede den sidste Forpostlinie indtagen igjen, befalede den Gerlach at kaste Fjenden tilbage og forøgede i den Anledning hans Styrke med 6. Regiment, men ikke med noget Artilleri. Gerlach beredte sig til at angribe Stenderup Skov, men næppe var han ankommen til Dybbøl,

før han hørte, at Forpoststillingen var indtagen paa ny. Kl. $1^1/_2$ havde nemlig Wørishøffer, eftersom Fjenden da trak sig tilbage, skudt venstre Fløj af Forposterne ud igjen paa deres Plads.

Under Fægtningen havde den fjendtlige Artillerichef besteget Højderne ved Smøl og Dynt. Fra de sidste havdes der et godt Indblik i hele Dybbøl-Bækkenet.

De følgende Dage fortsattes Rekognosceringerne. Den 19. havde 17. Regiment en lille Patrouillefægtning, hvorved 1 Underofficer og 1 Mand saaredes, og den 20., efter at Oberst Lasson havde overtaget Kommandoen i Sundeved med 2., 18. og 22. Regiment i selve Sundeved, medens 3. Brigade stod som Reserve i Sønderborg, kostede en anden lille Fægtning, under hvilken Göben angreb Tørvemosegaard og Ravnskobbel, 2. Regiment 9 Døde og Saarede og et Par Fanger. Göben havde paa vor højre Fløj begyndt en lille Krig for at øve sine Tropper i Behændighed. Preusserne listede sig med Benyttelse af det gunstige Terrain og Snevejret, som herskede i disse Dage, ind paa vore Folk og søgte at overrumple dem.

En lignende Fremgangsmaade i det større vilde Friedrich Carl anvende under en ny Rekognoscering, som han havde berammet til den 22. Februar. Vi havde, som fortalt, atter indtaget Forpoststillingen uden om Bøffelkobbel, fordi Overkommandoen nødig vilde overlade Fjenden denne Skov. Det blev overvejet, om den kunde hugges om, men der manglede Arbejdskraft dertil; man forsøgte ogsaa paa at brænde den af, men Ilden vilde ikke fænge. Hele Forpoststillingen uden om Skoven vilde let kunne oprives og tages til Fange, naar der udtrykkelig lagdes an derpaa, og dette gjorde Friedrich Carl ved det, han forberedte for den 22. Det var en Rekognoscering, han havde til Maal, men en Rekogno-

scering i stor Stil. De Danske skulde kastes helt ind bag Skanserne, for at Stillingen kunde vise sig for de rekognoscerende Officerer. Hele Hæren skulde anvendes til den. Cansteins Brigade, som nu helt var kommen over paa Broagerland, skulde rykke frem fra Smøl, Röders fra Nybøl, Göbens ved Aabenraavejen, og alle de andre Afdelinger af 6. og 13. Division, Artilleriet og Rytteriet skulde følge umiddelbart efter for det Tilfælde, at de Danske, ligesom den 18., skulde ville gjøre et Udfald imod Rekognosceringen. Men Dagens Arbejde skulde begynde med vor venstre Fløjs Oprivning. Derfor fik Cansteins Brigade paa Broagerland Befaling til Kl. 6¾, inden Mørket var begyndt at vige, at ligge skjult og lydløst ved Smøl i en saadan taktisk Ordning, at den paa Slaget 7, til hvilket Klokkeslæt Bevægelsen skulde begynde paa alle Punkter, kunde styrte sig overvældende ind over de danske Poster nærmest Smøl mod det Punkt, hvor Smølvejen forenes med Kongevejen, altsaa mod Avnbjærghøjderne.

Planens Udførelse indbødes Feltmarechal Wrangel til at overvære. Han indtraf, ledsaget af Kronprinsen, i Graasten, og Kl. lidt før 7 holdt Friedrich Carl med de nævnte Indbudne til Hest paa Højderne ved Smøl. Det sneede den Morgen saa tæt, at man ikke kunde se 100 Skridt frem for sig. Noget Udbytte af Rekognosceringen stod derfor ikke til at vente, men et desto større af Overfaldet. Cansteins Brigade, som laa paa Spring til at styrte frem, bestod af sex Bataillоner med to Batterier og to Eskadroner umiddelbart bag sig.

Paa vor Side stod den Nat, dette forberedtes til Udførelse, 18. Regiments 1. Bataillon under Major E. A. Lundbye paa den yderste Linies venstre Fløj, medens Regimentets 2. Bataillon under Kapitajn P. C. R. Weyhe

havde højre Fløj. 2. Linie holdtes besat af 22. Regiment under Oberstlieutenant J. A. F. Falkenskjold, som i Følge en af Overkommandoen i de senere Dage udstedt Befaling havde 2 Kompagnier ved Pythusene, men Resten samlet med 2 Kompagnier ved Dybbøl Kirke og 4 Kompagnier i Dybbøl By. 2. Regiment holdt Skanserækken besat. Rytteriet i Stillingen bestod af 4. Regiments 5. Eskadron, der dog var spredt over hele Stillingen for at anvendes til Ordonnans- og Patrouilletjeneste; to Kanoner vare tilstede ved Dybbøl By og to ved Pythusene.

Opstillingen om Bøffelkobbel var den tidligere skildrede. Et Kompagni, 2., havde 6 Feltvagter fra nord for Kongevejen til Stenbæk, 7. Kompagni stod som Piket ved Dybbøllund, 1. og 5. ved Chausséen nord for samme. Der havde Dagen før været megen Uro, fordi Fjenden næsten uafbrudt havde vexlet Skud med vore Poster; to Mand vare saarede ved denne Patrouillekamp; om Aftenen deserterede to Sydslesvigere over til Fjenden. Paa Grund af Snevejret og den tykke Luft, det foraarsagede, var det vanskeligt at vedligeholde den indbyrdes Forbindelse, men alle fornødne Forsigtighedsregler toges, og to Delinger fra Pikettet ved Chausséen forøgede Feltvagtskjæden. Natten gik rolig; alle Befalingsmænd, ogsaa paa Piketterne, vare i det Frie; Kl. 6 Morgen meldtes der dyb Ro. Slige Meldinger ere næsten altid hele Felttoget igjennem gaaede umiddelbart forud for de preussiske Overfald.

Overraskelsen var derfor fuldstændig, da Posterne ved Smølvejen strax efter Kl. 7 om Morgenen pludselig befandt sig Ansigt til Ansigt med de i Masse fremvældende fjendtlige Sværme, som de i Snetykningen ikke fik set, førend de vare lige ved dem. De fik knap Tid til at lægge Bøssen til Kind, og de Skud, som faldt, hørtes paa Grund af Vinden ikke ved Piketterne. Fremløbet

fortsattes lige til Pikettet ved Dybbøllund, der overraskedes ligesom Vedetterne, men dog kom i Forsvarsstand og — i øvrigt med store Tab — gjorde stærk Modstand paa Avnbjærghøjderne, inden Fjenden besatte disse.

Udbyttet af Overraskelsen var dog mindre, end det vilde have været, hvis Angrebet var blevet udført med ikke slet saa stor Hidsighed; thi Röders Brigade paa Kongevejen kom ikke saa hurtigt frem som Cansteins, og derved blev det muligt for en stor Del af den afskaarne venstre Fløj at trække sig til Dybbøl, hvor ogsaa Pikettet ved Kongevejen, da Fjenden spærrede Tilbagevejen ad denne, trak sig hen. Omtrent Halvdelen af Feltvagtkjæden ved Bøffelkobbel faldt dog i Fjendens Hænder efter en haabløs Kamp. En af Feltvagterne gjorde et smukt Forsøg paa at slaa sig igjennem, under hvilket Kompagnikommandøren for 2. Kompagni, Premierlieutenant F. W. Bruun, fandt Heltedøden.

Fra Dybbøl af gik Major Lundbye under fortsat Kamp med 1. og 5. Kompagni ud til Chausséen mere østlig for at række Haanden til 7. Kompagni paa Avnbjærg. Dette kæmpede en halv Time haardnakket med Fjenden, men maatte da — til Dels sprængt — opgive Forsvaret. 22. Regiment, som havde indtaget en Fægtestilling ved Dybbøl Kirke og Dybbøl By maatte paa samme Tid trække sig tilbage for de store Masser, der trængte frem, nu ogsaa vest fra, og hele Styrken fra Stillingens venstre Fløj samledes derefter af Oberst Lasson, som da ankom til Valpladsen, i en Stilling tværs over Chausséen, 500 Alen øst for Dybbøl. Højre Fløj befaledes af Oberstlieutenant Falkenskjold, venstre af Chefen for 18. Regiment, Oberstlieutenant Hirsch.

Paa samme Tid havde Kapitajn Weyhe, som paa højre Fløj havde haft 4., 6. og 8. Kompagni af 18. Regiment i Feltvagtkjæde og 3. Kompagni som Piket i

Ragebøl, efter en udholdende Kamp med Göbens Brigade trukket sig tilbage til Pythusene, hvor 2. Kompagni af 22. Bataillon optog de tilbagegaaende Tropper i en Fægtestilling tværs over Vejen nord for Pythusene, medens 1. Kompagni af samme Bataillon var sendt ud til yderste højre Fløj ved Sundet. Paa Grund af Fjendens voldsomme Forfølgning fortsattes derefter Retræten til mellem Skanse X og Sundet, hvor de to Forpostkanoner for højre Fløj havde Plads, og hvor de optog Kampen med to fjendtlige Kanoner, som paa Aabenraavejen ledsagede Fjendens forreste Tropper.

De fjendtlige Tropper vare da komne Skanserne saa nær, at disses Kanoner kunde virke. Fra Skanserne IV til VI, der i artilleristisk Henseende stode under Kapitajn F. Bartholin, gjordes der i alt 20 Skud, og fra de nordligere Skanser, som stode under Kapitajn Hertel, 42 Skud mod de fjendtlige Kolonner, der viste sig i Dybbøl By og Terrainet nord for samme. Disse trak sig imidlertid nu tilbage, eftersom Rekognosceringens Øjemed var opnaaet, og Kl. 10½ rykkede Oberst Lasson atter frem til Avnbjærg og Dybbøl, hvor han foreløbigt gjorde Holdt.

Tabet var som Følge af de skildrede Forhold stort i denne Kamp. Vi mistede i alt 380 Mand, hvoraf 134 vare faldne og saarede, Resten savnede.

Den 22. skulde 1. Division Kl. 10 været afløst i Sundeved af 2. Division, og 3 Regimenter af denne, 6. 5. og 10, mødte derfor bag Skanserne, som Kampen var hedest. Ogsaa var Kl. 9 1. Divisions paa Als værende Tropper blevne alarmerede og satte i Bevægelse mod Sønderborg. Men de sendtes tilbage, da Kampen var forbi, medens 6. og 10. Regiment rykkede ud for at fuldføre Afløsningen.

Belært af den gjentagne Erfaring, besluttede nu

Overkommandoen at opgive den yderste Forpostlinie. Men fordi den nye Forpostlinie over Avnbjærg, Dybbøl, Ragebøl og Batterup kom Skanserækken nærmere, og denne maatte sikres mod Overrumpling, fastsatte den samtidigt en ny Tjenstordning, hvorved en større Styrke altid vilde være tilstede i Sundeved.

4. Brigade blev midlertidig hævet; 4. Regiment, som udgjorde en Bestanddel deraf, blev, umiddelbart under 2. Divisions Befaling, henlagt til Kjær Halvø som fast Styrke der. 6. Regiment underlagdes midlertidig 5. Brigade i Dybbøl, i Steden for 7. Regiment, som var i Jylland. Der var altsaa, naar Infanteri-Reserven regnedes med som Brigade, 6 Brigader à 2 Regimenter til Raadighed foruden det nævnte 4. Regiment. For nu ikke at behøve at afgive noget fra disse Regimenter til Nordlandet, oprettedes der den 25. Februar et eget fast Detachement til Bevogtningen af denne Del af Als. Det sattes under Befaling af Kapitajn F. S. Wildenrath og oprettedes paa tre Kompagnier, hvilke dannedes af Befalingsmænd og Menige, som afgaves fra de andre Afdelinger og fik Station: et i Holm og i Hellesø Færgegaard, de andre i Broballe, Mels med Melsgaard og Melsmark samt Hardeshøj Færgegaard. Detachementet, som kaldtes Melsdetachementet, fik end videre nogle faa Ryttere fra 1. Husar-Halvregiment og 4. Dragonregiment, og i dets Cantonnement henlagdes der saa desforuden til Understøttelse for det og Samvirken med det 1. Batteri, Bruus, hvoraf et Halvbatteri anbragtes i Holm og et i Mels. Chefen for Detachementet erholdt derhos Ordre til at sætte sig i Forbindelse med Krigsfartøjerne i Alsfjord, hvilke foreløbig dog kun bestode af en Kanonbaad i Stegsvig og Panserskonnerten „Esbern Snare“, som havde Station bag Arnkilsøre.

De 12 nævnte Regimenter kunde nu udelukkende anvendes til Tjenesten i Dybbøl. Infanteri-Reserven underlagdes for denne Tjenestes Vedkommende 2. Division, og hver af Divisionerne havde saaledes, naar de optraadte paa Dybbøl, 3 Brigader à 2 Regimenter. Af disse Divisioner bestemtes nu én ad Gangen skiftevis for 6 Dage i Træk til Tjeneste paa Dybbøl, medens den anden hvilede paa Als i Cantonnementer om Ulkebøl, Tandslet og Egen. Af de tre Brigader, som samtidig vare til Tjeneste i Sundeved, kom den første i Forpostlinien, den anden i Skanserækken og den tredje anbragtes i Sønderborg, men med det Forbehold, at den i Alarmtilfælde tog Opstilling i Brohovederne. Disse 3 Brigader skulde hver anden Dag bytte Plads, saa at hver Brigade blev to Dage paa samme Post, dog med Ombytning hver Dag inden for Regimenternes Omraade, thi af Forpostbrigaden, som havde ét Regiment paa hver Fløj, var atter én Bataillon af hvert Regiment Reserve, og det samme var Tilfældet med Brigaden i Skanserækken.

Der kom nu Hold i Stillingen, og da Fjenden af Grunde, som i det følgende skulle blive forklarede, fra den 22. Februar forholdt sig fuldkommen rolig, blev Tilstanden i begge Flankestillingerne og om Vejle tilfredsstillende. Der var lagt Haand paa Afhjælpning af mange Mangler. Den 10. Februar var Overkommandoen skreden til Udførelsen af en alt den 2. Februar modtagen Ordre om Rytteriets Komplettering ved Hjælp af Forstærkningsmænd. Den nævnte Dag befaledes 3., 4., 5. og 6. Dragonregiment at indkalde til Møde i Nyborg den 1. Marts de Folk, 2. Dragonregiment skulde have, dernæst tillige at indkalde de Folk, Regimenterne selv behøvede, hvilke for 3., 5. og 6. Regiments Vedkommende skulde samles paa de Tider og Steder, 4. Division maatte bestemme, men for 4. Regiments Vedkommende paa Als

4*

den 1. Marts. Udførelsen mødte dog for de Regimenters Vedkommende, som vare i Jylland, ny Udsættelse paa Grund af Forhold, som ledede 4. Divisions Virksomhed i andre Retninger. Den 12. Februar gjenoptoges Transporterne af Forstærkningsmændene til Hæren. Den Dag marcherede den i Slagelse indkvarterede Styrke, som var afdelt til 5. og 8. Regiment paa Als og 9. i Fredericia, til Korsør for at føres videre til sin Bestemmelse. Derpaa afgik der nye Hold fra Kjøbenhavn til Korsør, og den 20. Februar afgik de sidste Forstærkningsmænd, som skulde til Hæren. Fem Dage senere afgik endelig 14. Regiment til Nyborg, efter at det var blevet reorganiseret. Transportflaaden var den Gang nogenlunde bleven forsynet med Bevægkraft, i det følgende Dampskibe vare fragtede eller erhvervede for den: „Ouse“, „United Service“, „L. N. Hvidt“, „Arcturus“, „Aurora“, „Diana“, „Dania“, „Zampa“, „Valdemar“, „Zephyr“, „Fylla“, „Skandinavien“, „Ophelia“, „Hertha“, „Fulton“, „Freja“, „Jylland“, „Ejderen“, „Frejr“ og „Bergen“. Overkommandoen ønskede denne Flaade saaledes fordelt, at der ved Als og ved Aarhus fandtes Transportmidler i saa stort et Tal, at en Brigade og et Batteri paa hvert Sted kunde indskibes paa én Gang, end videre ved Fredericia, Bogense, Korsør og Faaborg Skibe nok til at udføre den daglig fornødne Transport af Syge og Saarede. Dette blev Rettesnor for Flaadens Fordeling. Ved Aarhus stationeredes fem af ovennævnte Dampskibe med 6 Jærntransportbaade og 4 Transportpramme, ved Als 6 med 7 Transportbaade og 4 Pramme, ved Fredericia dernæst 3 af dem med 6 Transportpramme, i Bogense 2 af Dampskibene og i Korsør Resten.

Efter at saaledes Hærens Tilstand i Slutningen af Februar er skildret, maa Marineministeriets Rustninger omtales, og Opmærksomheden først henledes paa det sydvestlige Punkt af Nørrejylland, hvor der vest for Rit-

mester Moes Korps, ved Fanø, voxede en lille Stridsmagt frem, som snart skulde gjøre sig bemærket.

Den 6. Februar, samme Dag Danevirkestillingen forlodes, havde Marineministeriet udsét den før nævnte Kapitajnlieutenant, Krydstoldinspektør O. C. Hammer paa Før til Chef for den paa Fanø oplagte Division af 8 Kanonjoller og stillet det som hans Opgave, saa vidt muligt at hindre en fjendtlig Besættelse af Vesterhavsøerne og, for saa vidt Omstændighederne skulde føje sig derefter, at assistere Hæren eller Dele af den i Foretagender paa Vestkysten, ligesom det ogsaa foreløbig meddeltes ham, at han, naar en Blokade-Eskadre kom til Nordsøen, paa bedste Maade havde at hjælpe den ved at drage Omsorg for Eskadrens Forsyning med Kul og Proviant og muligvis dens Forbindelse med Regeringen. Lieutenant Holbøll, der, som vi vide, alt var sendt til Stationen paa Fanø, skulde underlægge sig ham, 140 Søværnepligtige vare beordrede til at møde paa Fanø, 8 Reservelieutenanter alt afrejste dertil, og 10 Ejderlodser vilde han rimeligvis faa fra Hæren gjennem General Wilster i Frederikstad; de kunde ansættes som bekjendte Mænd eller som Underofficerer. Af Dampskibe, nødvendige for Tjenesten, skulde han søge at erhverve de for Farvandene om Vesterhavsøerne byggede Dampskibe „Hammer“ og „Augusta“, der vare indefrosne i Husum, helst ved en frivillig Kontrakt med Rederierne, men, hvis intet andet Middel levnedes, ved Beslaglæggelse, for at de ikke skulde falde i Fjendens Hænder.

Alt dette var dels i et Telegram af 6. Februar, dels i en Skrivelse, dateret den 7., afgaaet til Lieutenant Holbøll paa Fanø, som skulde befordre det videre til Vyk paa Før. Men Vesterhavsøerne laa den Gang omgivne af Is, og Hammer var desuden borte. Saa snart han den 3. havde erfaret, at Krigen var udbrudt, søgte

han gjennem Isen at arbejde sig i Land for at staa General Wilster i Frederikstad bi med Raad og Daad, men som han den 6. satte Fod paa Land ved Dagebøl, erfór han, at Danevirke var rømmet. og mødte Artillerikapitajn Mønsters Skytskolonne fra Frederikstad.

Han ilede nu mod Nord for, da han ikke vidste noget om det, der var afgaaet til ham, i Kolding pr. Telegraf at sætte sig i Forbindelse med sine Foresatte, Marineministeriet og Generaltolddirektoratet, og gjøre dem opmærksomme paa, at der paa Før fandtes et meget kostbart Materiel, til hvis Sikring der behøvedes baade et Militærdetachement og et Dampskib. Han afsendte i Kolding Depecher herom og udbad sig Svar sendt til Fredericia, hvor hen han dernæst begav sig, da det var det nærmeste Sted, hvor han kunde henvende sig om en Militærstyrke. Kanonbaadene paa Fanø laa nemlig paa Land i Skure, et let Bytte for selv den ringeste fjendtlige Styrke, der paa denne Kant trængte ind i Jylland, og de kunde paa Grund af Is ikke sættes i Vandet. Da Lunding ikke kunde afgive noget som helst Mandskab, og Fanø desuden laa uden for hans Ressort, telegraferede Hammer til Overkommandoen paa Als om at faa et Kompagni sendt over Strandby til Beskyttelse for Fanø, men uden Resultat. Et Svartelegram fra Marineministeriet meldte ham derpaa, at der var afgaaet Ordre til ham til Fanø, at intet Dampskib kunde sendes, men at Komplettering til Kanonjollernes Besætning vilde komme fra Sessionerne i Jylland, endelig at Kanonjollerne hellere maatte ødelægges end falde i Fjendens Hænder. Hammer afrejste derpaa, efter at have henledet Marineministeriets Opmærksomhed paa et lille privat Dampskib „Limfjorden“, der vilde egne sig for Farvandene om Vesterhavsøerne, og som Ministeriet nu også virkelig søgte at fragte til ham. Efter at have sat

sig i Forbindelse med Udskrivningskredsene for at paaskynde Mandskabs Nedsendelse til Fanø og anvise dem en Vej over Oxby og Ho, ad hvilken det kunde komme, selv om Strandby besattes af Fjenden, begav han sig til Fanø, hvor han samlede Beboerne for at faa frivillig Hjælp til de Arbejder, som maatte foretages. Disse gik først ud paa at rejse nogle Batterier til Øens foreløbige Beskyttelse, dernæst paa at faa Baadene i Vandet. Da en Storm den 14. Februar klarede en Del af Farvandet for Is, lykkedes det den 16. at faa to af Jollerne i Vandet. Mandskab erholdt han ikke. De nærmeste Udskrivningsmyndigheder i Jylland meddelte ham, at de ingen Ordre havde til at afgive Folk til Fanø. Hammer henvendte sig derfor til slesvigske Søværnepligtige, som paa Grund af Fjendens Okkupation dog vare forhindrede fra at møde i Kjøbenhavn. Ad den Vej opnaaede han at faa det nødvendige Antal Søfolk.

Den Standsning, som indtraadte i de fjendtlige Hæres Marche mod Nord, gav Udrustningerne paa Fanø den Tid, de behøvede for at komme i Orden. Først den 1. Marts kunde Kommandoen hejses paa de første Joller, men allerede den 17. Februar arbejdede Hammer sig i et lille Fartøj ned til Før for ved sin personlige Avtoritet at holde Ordenen ved lige, indtil den væbnede Styrke, hvorover han fik Raadighed, kunde komme, og for at udise og paa bedste Maade udruste de Krydsfartøjer, som maatte indordnes med i Rækken af hans lille Forsvarsstyrke.

Inden Flaadens øvrige Virksomhed omtales, maa der siges nogle Ord om Beslaglæggelsen af tyske Skibe i danske Havne. Grunden til, at andre tyske Skibe end Preussens og Østerrigs beslaglagdes, var den, at Hannover og Sachsen havde okkuperet Holsten som Forbundets Mandatarer. Den Gang Exekutionen i Holsten

forestod, vilde Danmark have betragtet Indfaldet som Krig, dersom ikke Storbrittanien havde formaaet Danmark til at anerkjende Exekutionen. Det anvendte derfor ikke det Middel, som det i sin Overlegenhed paa Havet havde til at skade det tyske Forbund, men undlod det under den Forudsætning, at Exekutionen ikke vilde føre til nogen Krig. Da Krigen paaførtes os af Preussen og Østerrig, fandt Regeringen ikke Anledning til længere at iagttage den Tilbageholdenhed lige over for Forbundet, som den havde udvist, saa længe Okkupationen var indskrænket til Holsten og Lauenburg. Den den 3. Februar foretagne foreløbige Beslaglæggelse af fremmede Skibe i danske Havne foraarsagede imidlertid megen Uro. Navnlig alarmeredes Grev Rechberg derover, da han ønskede Okkupationen af Slesvig ledsaget af saa faa Forviklinger som muligt, og intet vilde komme Idyllen om den fredelige Panttagelse saa meget paa tværs, som en i Anledning af den begyndt Søkrig. Han bad derfor den danske Regering om at opsætte at tage Repressalier til Søs indtil 1. April; inden den Tid, haabede han, eftersom han ikke troede, at Danmark vilde have synderligt mod Slesvigs Forening med Holsten, naar blot Monarkiets Grænser i det hele opretholdtes, at Forviklingen kunde være endte.

Vor Regering imødekom til en vis Grad Rechbergs Ønske. Den 13. Februar udfærdigede den nemlig en kongelig Bekjendtgjørelse, hvorefter der gaves Skibe, som vare lagte under Beslag i danske Havne, Ret til frit og uhindret med Lejdebrev at sejle til en Havn, som ikke var blokeret, dog under Forudsætning af Gjensidighed. Dernæst satte den en Frist af 6 Uger for ny Beslaglæggelse, og konfidentielt lovede Regeringen maaske at udstrække Fristen til 1. April. Preussen indrømmede den betingede Gjensidighed, i det det, efter den 9. Fe-

bruar at have lagt Beslag paa alle danske Skibe i tyske Havne, ligesom Wrangel samme Dag havde beslaglagt de i de slesvigske Havne værende, nu løsgav dem.

Østerrig var dog ikke tilfreds med, hvad der var sket. Det ønskede ogsaa Opbringelse af Skibe i rum Sø og Blokade udsat til 1. April. Men det kunde vor Regering ikke gaa ind paa, skjønt der, som ses kan, er givet vore Krydsere Paabud om ikke at tage østerrigske Handelsskibe. Den besluttede at gjøre Brug af sine Sømidler, og den 16. Februar udstedtes der i Kjøbenhavn et Reglement for fjendtlige Skibes Opbringelse af danske Krydsere og for Blokade, hvilket Reglement var det første, der var udstedt efter den paa Pariserkongressen 1856 vedtagne nye Søret, hvis Principer det hævdede. Østerrig udrustede derefter 20 Krigsskibe, dels for at krydse i Middelhavet og optage danske Skibe, dels for at beskytte Havets Frihed indtil ud for de engelske Havne, i hvilke 70 til 100 østerrigske Handelsskibe befandt sig.

Faa vare imidlertid de Skibe, vi havde til Raadighed for at opbringe Priser i rum Sø. Uden for vore nærmeste Farvande og Østersøen havde vi kun ét Skib, „Niels Juel“, hvilket skulde krydse mellem Helgoland og Borkum for at passe paa de preussiske Krigsskibe „Blitz“, „Basilisk“ og „Adler“. Da man kort efter, at det var beordret der ned, fik positiv Vished om, at de 3 tyske Skibe endnu ikke vare komne til Kanalen, forandredes den Fregatten givne Befaling derhen, at den skulde gaa til Kanalen og hellige sig den dobbelte Opgave, dels at passe paa de tyske Krigsskibe, dels at opbringe Handelsskibe. Det blev den anvist at tage Station paa Højden af Falmouth, men hver 10. Dag at gaa til Plymouth for at fylde Kul og se, om der var kommet Ordrer til den.

Af de Fregatten stillede Opgaver syntes den første i

Følge sin Natur at maatte lægge Baand paa den anden. Mange Handelsskibe kan en enkelt Orlogsmand overhovedet ikke opbringe, da den skal afgive Besætninger til de tagne Priser og give Rum om Bord hos sig for deres oprindelige Besætninger; men især kan den ikke dette, naar den skal holde sig kampfærdig, som Tilfældet var her, fordi de tyske Krigsskibe hvert Øjeblik kunde ventes. Naar Danmark virkelig havde villet opbringe tyske Skibe i Kanalen, maatte det have udrustet en stor Mængde lette Dampbaade med faa Kanoner og overflødig Besætning for at kunne aflevere de tagne Priser efter Bestemmelsen i Kjøbenhavn eller Frederikshavn og landsætte de oprindelige Skibsbesætninger andensteds. Det tør altsaa antages, at den første af Opgaverne var den vigtigste og den anden den underordnede, som alle vore Krigsskibe havde ved Siden af deres Hovedopgave. Fregatten havde ikke saa meget som en enkelt Dampbaad med sig. Ene i et Farvand som Kanalen, hvor der daglig gik uoverskuelige Flaader af Handelsskibe efter Vindens Lune den ene Dag mod Øst, den anden mod Vest, var den i en højst vanskelig Stilling som Krydser. Den kunde vel jage et enkelt Skib ad Gangen og tvinge det til at tone Flag, men Handelsskibene holdt sammen med det Frimureri, som forener al Verdens Søfolk. En Gang, da det længe havde jaget et Skib, som omsider blev nødt til at tone Flag, viste det sig at være dansk.

I øvrigt kom Fregatten ikke længe til at virke hverken for den ene eller den anden af sine Opgaver i Kanalen. Den 11. Februar ankom den til Downs, hvor den fik Lods om Bord. Denne medbragte Aviser, og da en Artikel i „Times“ meldte om en afsluttet Vaabenstilstand — Rygtet fra Parlamentærsendelsen efter Sankelmark —, besluttede Chefen, Orlogskapitajn Gottlieb,

først at anløbe Plymouth for at se, om der var ankommet Ordrer til ham, en Beslutning, hvortil han yderligere tilskyndedes derved, at han i det tykke og stormende Vejr, hvorunder Rejsen fra Norge var foretagen, havde forbrugt mange Kul. Paa Grund af haardt Vejr kom Skibet først den 14. Kl. 3 Eftermiddag til Havnen, hvor Chefen erfór, at Efterretningen om Vaabenstilstanden var tilbagekaldt som urigtig. Af vor Gesandt, med hvem han satte sig i Forbindelse, fik han at vide, at de tyske Krigsskibe vare komne til Cherbourg, men under det herskende Vejrlig, stiv Kuling af Sydost med Taage, vilde det være et frugtesløst Arbejde at søge dem op, især da det maatte formodes, at de vilde liste sig fra Havn til Havn langs Kysten.

Først den 17. Februar Kl. 8. Formiddag afgik Fregatten, prajende en Del Skibe, hvoraf ingen viste sig at være tyske, til Højden af Falmouth, hvor den holdt sig krydsende i 4 Dage uden at se andre Skibe end nogle, den ikke kunde naa, eller som aabenbart kun vare Kystfartøjer.

Den 22. søgte den atter til Plymouth, hvor der laa Ordrer til den, udstedte her hjemme den 13. I Følge samme skulde den indtage den tidligere bestemte Station mellem Helgoland og Borkum, i det Marineministeriet frygtede for, at de tre fjendtlige Skibe langs Kysten vilde søge at naa Elben og i Kanalen derfor maaske kunde undgaa Fregattens Opmærksomhed. Fra Stationen mellem Helgoland og Borkum maatte Fregatten gaa til ikke-tyske Havne, naar den skulde fylde Kul. Der anvistes den til dette Brug Leith eller i Nødsfald Texel.

Efter denne nye Ordres Modtagelse afgik Fregatten den 26. om Morgenen Kl. 5$^3/_4$ til Downs Red, hvor den maatte opholde sig i nogen Tid, især for at modtage pr.

Post nogle Befalinger, som den fik at vide, at der efter dens Afgang fra Plymouth vare komne til den. Først den 3. Marts Kl. 9 slap den med Besværlighed ud fra Downs gjennem Gull-Strømmen og kom den 5. Marts til Stationen om Helgoland, hvor vi senere ville træffe den.

I Kanalen havde dens korte Nærværelse vakt megen Alarm, hvorvel den ingen Priser havde gjort. De tyske Skibe havde holdt sig stille i Havn. Hamburgske Assurandører havde lejet et londonsk Dampskib til at krydse i Kanalen og advare alle tyske Skibe. Ogsaa var der af forskjellige Assuranceselskaber eller Assurandører i Forening lovet alle engelske Lodser en Belønning af 3 Pd. Sterl. for hvert tysk Skib, de advarede.

Med Hensyn til Blokade iværksattes i denne Maaned endnu kun Afspærringen af alle de Havne og Indløb paa Østkysten af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, som vare Kongens Avtoritet unddragne, dog med Undtagelse af Neustadt. Det bragtes den 18. Februar til offentlig Kundskab, at denne Blokade vilde indtræde den 25., og den overdroges Eskadren i Østersøens vestre Del, der befaledes af Orlogskapitajn F. C. G. Muxoll. I denne Eskadre vare alle de ovenfor nævnte udrustede Skibe indlemmede med Undtagelse af Skruelinieskibet „Skjold“, som laa under Organisation i Øresund. I Midten af Februar vare Kanonbaadene „Krieger“ og „Marstrand“ stationerede ved Femern, Panserskonnerten „Esbern Snare“ ud for Kielerfjord ved Bülk, „Absalon“ ved Gelting Bugt og Flensborg Fjord, ved hvis Indløb ogsaa Hjuldampskibet „Gejser“ krydsede. Ved Alssund vare Hjuldampskibene „Hekla“ og „Skirner“, hvilket sidste paa denne Tid var Kommandofartøj, indtil „Hertha“ kom, samt Batteriet „Rolf Krake“. Skruekanonbaaden „Buhl“ laa paa Augustenborgfjord og „Willemoes“ ved Alsfjord i Stegsvig. Eskadren forøgedes efter Midten af

Februar med Skruekanonbaaden „Thura“ (Lieutenant J. U. A. Holm) og „Schrødersee“ (Lieutenant A. E. Christiansen), paa hvilke Kommandoen var hejset den 14. Februar. Efter Ankomsten til Eskadren tog „Schrødersee“ Station ud for Gjenner Fjord ved Barsø og „Thura“ ud for Haderslev og Stenderup Hage, medens „Willemoes“ fra Stegsvig gik — efter et kort Ophold ved en anden Station — til den nordlige Del af lille Bælt ved Fænø.

Den allierede Hærs Stilhed efter den 22. Februar havde sin Grund i Uoverensstemmelse mellem Preussen og Østerrig om den Udstrækning, der skulde gives Krigen; Østerrig havde alt den 9. Februar forsikret de evropæiske Kabinetter om, at det ikke vilde udstrække Operationerne ud over Slesvigs Grænse, og paa Grund af den store Alarm og Uro, som Koldings Besættelse vakte i første Øjeblik, den blev bekjendt, fastholdt det bestemtere sit Standpunkt. Preussen ønskede derimod at fortsætte Krigen ind i Jylland. Den 25. Februar erholdt Wrangel fra Berlin Befaling til at standse alle Operationer, indtil det var afgjort, om Indmarchen i Jylland kunde finde Sted, eller om Hæren maatte indskrænke sig til en Belejring af Dybbøl, hvortil først Belejringsskyts maatte skaffes hid fra Tyskland.

I det Wrangel udførte denne Befaling, forberedte han dog i den Periode, som fulgte efter den 25., alt paa at kunne rykke ind i Jylland, saa snart Ordre kom til Operationernes Gjenoptagelse. Brigaden Raven i Holsten, der, som vist, havde afgivet et Jægerkorps til Friedrich Carls Korps, udstrakte nu sit Cantonnement, saa at det kom til at omfatte Byen Slesvig. Derved fik Østerrigerne Lejlighed til at trække et af dem i Slesvig By efterladt Detachement til sig. Korps II og III ved Jyllands Grænse forøgedes med Rytteri, for i Es-

kadrontal at blive Hegermann-Lindencrones Division overlegne, og med Artilleri for Fredericias Skyld. Foruden det ankomne Gardehusarregiment, som havde debuteret ved Kolding og Eltang, sendtes det westphalske Husarregiment Nr. 8 op fra Korps I, hvilket Regiment forenedes med Kyrassérregimentet Nr. 6 til en Kavaleribrigade Flies. Raven i Holsten maatte afgive et 12-Pds. og et 6-Pds. Batteri til Gardedivisionen, til hvilken det 4-Pds. Gardebatteri var kommet fra Berlin. I alt bleve Gardens Batterier 5 i Tal, hvilke med Østerrigernes 6 udgjorde 11. Et af Gardens Batterier forlagdes midlertidigt til Stenderup Hage for at indrette det Søbatteri, som saa længe havde været ventet af os der, men nu blev til Virkelighed.

En overvældende Styrke stod saaledes ved Jyllands Grænse, beredt til at oversvømme dette Land, medens Friedrich Carls Korps i Sundeved forskansede sig mod Dybbøl, paa Broagerland i en Linie over Smøl til Nybøl Nor og nord for Nybøl Nor i en Linie fra Møllesnej over Nybøl Mølle til Vester-Satrup. I det sydlige Slesvig og Holsten stod, som omtalt, Ravens Brigade, og i Tyskland, langs Nordkysten, udfoldedes der ikke ubetydelige Troppemasser. Halvdelen af det 2. preussiske Armékorps i Pommern, nemlig 5. Brigade i Stettin og 7. i Bromberg, mobiliseredes for at forsvare Kysten ved Østersøen. Alt i December var der sendt Fodfolk og Artilleri til Wilhelmshafen. Hannover mobiliserede en Del af sin Hær for at opstille en Kystvæbning. Mecklenburg satte Wismar i Forsvarsstand. Ved Hamburg bemærkedes ogsaa Forsvarsforanstaltninger.

Naar Forbundstropperne i Holsten føjes til, var det anselige Troppemasser, som alt vare komne paa Benene i Anledning af Krigen med Danmark; men Preussen forøgede stedse sin mobiliserede Styrke, som for at

bevare Overvægten over Østerrigerne og Forbundstropperne. Hertil kunde de politiske Forhold, som vi nu skulle betragte, nok give Anledning.

De tyske Mellemstater, som ledede af Beust under Kongen af Bayerns Højhed, indtoge en stedse mere og mere opsætsig Holdning. I Anledning af Brigaden Ravens Indrykning i Holsten tvært imod Hakes Protest viste Sachsen en Adfærd, som foranledigede Preussen til at mobilisere det 6. Armékorps imod det og at sende General Manteuffel til Dresden med en advarende Skrivelse til Sachsens Konge. General Manteuffel rejste derefter rundt til forskjellige andre af Tysklands Smaahoffer for at formane dem til Resignation, dog ikke alle Steder med afgjort Held. I Dagene efter den 18. Februar samledes der i Würzburg Afsendinger fra Mellemstaterne med Undtagelse af Hannover og Kurhessen, som havde ladet sig bevæge til at træde tilbage. Man vedtog her den Fremgangsmaade, man vilde anvende ved Forbundet imod Østerrig og Preussen. Med den Fællesanskuelse for Øje, at Londontraktaten ingen forbindende Kraft havde for Forbundet, besluttede man, at Forbundet skulde haste med at afgjøre Sukcessionen i Hertugdømmerne til Fordel for Prinsen af Augustenborg, at Forbundstropperne i Holsten skulde forøges med sydtyske Tropper, saa at de kunde hævde deres Stilling lige over for Preusserne, at den holstenske Stænderforsamling burde indkaldes, m. m.

Det vanskeligste var næsten at haste i Frankfurt, thi Forretningsgangen ved Forbundsforsamlingen tillod ingen Skyndsomhed. Den bayerske Gesandt v. d. Pfordten, som skulde udarbejde Betænkningen i Sukcessionssagen, var kun færdig med dennes første Del, som skulde gaa ud paa, at Londontraktaten ingen forbindende Kraft havde for det tyske Forbund. Det vedtoges, at denne Del skulde

indbringes strax, og den foretoges den 25. Februar. Preussen og Østerrig satte imidlertid med en lille Majoritet igjennem, at der ikke alt nu blev truffet en foregribende Afgjørelse om Londontraktatens Gyldighed, og fremsatte, da denne Sejr var vunden, et Forslag, som, i Modsætning til Mellemstaternes Ønske om sydtyske Troppers Opsendelse til Holsten og Stormagternes deraf flydende Udelukkelse fra Deltagelse i Exekutionen, fastslog, at ikke blot Østerrig og Preussen vedblivende skulde deltage i denne, men at Kommandoen over Exekutionstropperne og altsaa Exekutionens Ledelse skulde lægges i Preussens og Østerrigs Haand. Motiveringen til dette Forslag vedkommer os og skal derfor berøres. De fire Regeringer, Sachsen, Hannover, Preussen og Østerrig, hed det, havde fra Begyndelsen af faaet sig Exekutionen overdragen. De to sidste havde hver vel kun stillet en Brigade, men det havde været Meningen, at disse, naar der mødtes Modstand, skulde voxe til Armékorpser, og at Overkommandoen i saa Fald skulde tilfalde Stormagterne. Exekutionen var løben fredelig af, og det var derved blevet muligt at forene de østerrigske og preussiske Exekutionsreserver med de Tropper, som rykkede ind i Slesvig. Nu havde Forholdene, navnlig ved danske Krydseres Opbringelse af tyske Skibe, udviklet sig saaledes, at Exekutionstropperne i Holsten syntes lige saa truede som de allierede Tropper i Slesvig. Saafremt der behøvedes en Forstærkning af Tropperne i Holsten, syntes Østerrig og Preussen nærmest kaldede til at yde den, men saa vilde en Samvirken mellem Tropperne i Slesvig og i Holsten være nødvendig, og derfor foreslog Stormagterne nu, at Overbefalingen over Exekutionstropperne i Holsten gik over til de allierede Hæres Øverstbefalende, og at Preussen og Østerrig ogsaa udnævnte Civilkommissærer for Holsten, hvilke kunde for-

enes med de alt der i Virksomhed værende, af Sachsen og Hannover udnævnte.

Dette Forlangende var vel skikket til at forøge den mod Østerrig og Preussen ophidsede Stemning, som herskede i Tyskland og paa denne Tid især gjorde sig bemærket. I Würtemberg ydedes der Regeringen en overordentlig Militærkredit, for at den i Forstaaelse med Tysklands mindre Stater kunde værge Forbundets Stilling. I Bayern forlangte en Folkeforsamling i Erlangen Opbud af den bayerske Hærkraft til Fordel for den augustenborgske Prætendent. I næsten alle sydtyske Stater vidnede Adresser fra Byer og Kommuner om den tilstedeværende Lidenskabelighed.

At Østerrigs og Preussens Holdning med Hensyn til det indre tyske Spørgsmaal vedblivende fandt Lord Russells og Fyrst Gortschakows Bifald, er en Selvfølge. Det tog sig ud, som om det var i Danmarks Interesse, for at forebygge Forbundets Indflydelse paa Elbhertugdømmernes Skæbne, at de tyske Stormagter havde besat Slesvig. En Taler i det engelske Parlament gjorde, rigtignok med et Anstrøg af Ironi, opmærksom paa, at de tyske Magter førte Krig for at opretholde Londontraktaten og Danmarks Integritet. Der var dog ingen, som var i Tvivl om, hvad der var Preussens hemmelige Ønske. Bismarck havde ofte nok udtalt, at han haabede, at de bestaaende Traktater vilde falde bort med Krigen, og havde ikke lagt Skjul paa, at det i væsentlig Grad var af Trang til at røre sig og til at prøve den nye Hær, at Preussen havde draget Sværdet. I Virkeligheden var Slesvigs Forfatning Preussen den ligegyldigste Ting af Verden, men det vilde ind paa Handlingernes Felt, det vilde hidføre Krigsbedrifter, som kunde bringe Preussernes patriotiske Følelser i Kog og forsone dem med den nye Hærorganisation, som havde givet Anledning til

den parlamentariske Konflikt, der endnu lammede den indre Udvikling. Bismarck vilde derhos prøve, om de tilstedeværende evropæiske Forhold ikke kunde nyttes til at skaffe Preussen en saadan Stilling, som det længe havde eftertragtet; selv den Tanke foresvævede ham efter hans eget Udsagn tidligt, at Preussen ved en klog og dristig Benyttelse af Omstændighederne maaske kunde vinde Grænser, der bedre end de hidtidige vare i Stand til at rumme et sluttet Folk. Alt dette vidste man godt, men man troede ikke, at den preussiske Premierminister havde Kraft og Evne til at arbejde sig ud af det Net af Forsikringer og Erklæringer i loyal Aand, som han havde maattet give, og stolede desuden paa Østerrig, der betragtede det som sin Opgave at lægge Baand paa sin utaalmodige handlelystne Allieredes hemmelige Attraaer.

Østerrigs Rolle blev imidlertid vanskeligere og vanskeligere. Det havde bevaret en vis Særstilling, endog til Danmark og til de mindre tyske Stater. Det havde heller ikke taget en saa bestemt Stilling mod den polske Opstand, som Rusland og Preussen ønskede. Navnlig havde det, af Hensyn til Frankrig eller paa Grund af dets Forestillinger og Ønsker, ikke villet lukke Grænsen mod Polen, hvorved Opstanden vilde være berøvet al Forbindelse med Omverdenen. Jo mere Striden udviklede sig, og jo mindre Understøttelse det fandt hos andre Magter, fordi Bismarck forstod at vinde snart den ene, snart den anden af disse, snart Rusland, snart Frankrig, for visse Synspunkter, som han vilde hævde, desto magtesløsere følte Østerrig sig. Det henvendte sig derfor idelig til Lord Russell for at faa en Conference sammenkaldt, i det det aabent tilstod, at det ene ikke var i Stand til at modstaa den preussiske Premierministers Argumentationer. Da Lord Russell den 8. Februar

havde foreslaaet en Vaabenstilstand paa den Betingelse, at de Danske forbleve paa Als, havde Østerrig ogsaa strax givet sit Minde til en saadan Stilstand, men da Bismarck havde erklæret, at det var Preussen umuligt at samtykke i en Vaabenstilstand, saa længe Slesvig ikke helt var i dets Besiddelse, gik Østerrig over til Preussens Standpunkt, og det uagtet alle evropæiske Magter da udøvede en Pression paa det berlinske Hof for at bevæge det til at modtage Vaabenstilstanden, og Rusland, som Fyrst Gortschakow udtrykte sig, gjorde det med hele Vægten af Kejserens Avtoritet. Østerrig vedblev vel at arbejde for en Conferences snarlige Sammentræden, men en Conference uden forudgaaende Vaabenstilstand, eftersom det kun var en saadan, Preussen vilde give sit Samtykke til.

Hvad der i det politiske Spil, som paa denne Tid opførtes paa det evropæiske Theater, gav Bismarck en afgjort Overlegenhed over hans Modstandere, var den Stilling, han indtog til sit Land. Parlamentarismen og den dermed forbundne aabne Drøftelse af alle Forhold havde i større eller mindre Grad vundet Indpas i alle evropæiske Lande. Se vi blot hen til vore egne Forhold, var det i krigersk Henseende lige til Enkelthederne givet forud, hvad der skulde gjøres i Front- og hvad i Flankestillingerne, ja selv hvorledes Overgangen skulde ske fra de første til de sidste. Paa samme Maade forholdt det sig i politisk Henseende. Vi møde hvert Øjeblik Udtalelser af vor Regering om, at dette eller hint ikke kunde gjøres for Folkets Skyld. Vilde Monrad have kunnet opfylde Lord Russells Ønske og overlade Tyskerne Als og Dybbøl i Februar 1864? Den Magt havde han ikke, og vilde i lignende Tilfælde ingen Minister have haft i noget konstitutionelt Land. Der havde overalt dannet sig Folkeviljer, og Magtens Udøvere følte sig i

større eller mindre Grad bundne ved dem. Ogsaa i Tyskland var der en Folkevilje; men Bismarck har uden Tvivl med et Smil set paa den Revolution, som blev diskuteret forud i Würzburg og Frankfurt, og som han derfor havde Lethed ved at knuse i Fødslen.

Hvad der ydede ham Fordel i den politiske Kamp, var den Omstændighed, at han var stillet uden for sit Folk, at han stod ene med Kongen uden at være bunden af noget som helst andet. Han kunde indslaa enhver tænkelig Vej, gaa saa langt frem paa denne, som han kunde komme, og atter vende om, naar den frembød for mange Vanskeligheder.

Som en Jæger, der forsigtig lister sig frem fra ét Stade til et andet for at se, hvad der frembyder sig for Øjet, inden han bestemmer sig for det næste Punkt, der skal søges naaet, satte Bismarck sig smaa Maal ad Gangen paa sin Vej fremad. For ethvert saadant lille Stykke valgte han sine Midler frit uden Hensyn til de tidligere eller senere Stadier. De overvundne Stadier hørte til Fortiden; Løsenet var fremad. I den store Koncentrering af alle Kræfter og Midler for at naa et saadant nærliggende lille Maal, hvis Betydning for ham andre ikke gættede, og i en praktisk Sans til, efter at have naaet det, at spore, hvorvidt der var Fare for en yderligere Fremtrængen i samme Retning, laa hans politiske Styrke. For at naa det bestemte Maal forsmaaede han ikke nogen som helst Hjælp, der laa paa hans Vej. Ethvert politisk Parti, hver Kulturgren, hvert Samfundslag ere efter Tur tagne i Tjeneste af ham i den indre Strid i Tyskland, som Magterne i den ydre. I Efteraaret 1863 efter Frederik VII's Død opgav Bismarck pludselig Striden med Østerrig og gjorde sig denne Magt til Allieret lige saa pludseligt, som han senere efter Krigen, da Alliancen var afbrugt, gik over til den tidligere Stilling igjen.

Vi ville ogsaa faa at se, hvorledes han efter den hidsigste Kamp med Forbundet aldeles pludseligt under Conferencen i London, men kun for den korte Tid, den varede, kunde falde sammen med det i den inderligste Enighed.

Som et lille Skridt fremad mod det Maal, han havde for Øje, som et Følehorn for at se, hvorledes Magterne vilde optage en Udvidelse af Krigen til Jylland, maa Koldings Besættelse den 18. Februar betragtes. Der rejste sig overalt uden for Tyskland, men især i England, et højrøstet Raab i den Anledning. „Nu se vi da, hvad Panttagelsen betyder, en jysk Stad erobret," sagde man i Parlamentet. Ogsaa Kabinetterne berørtes pinligt af Tildragelsen. Lord Russell forlangte i Berlin Oplysninger om dette Skridt, som havde overrasket ham, og som han saa i et højst alvorligt Lys, især da Deklarationen af 31. Januar kun omtalte en Okkupation af Slesvig.

Bismarck erklærede strax, at Besættelsen var sket ved en Fejltagelse, ikke blot uden Ordre, men imod en bestemt Ordre, og at Kong Wilhelm var meget utilfreds dermed og havde forlangt Erklæringer i den Anledning. Imidlertid vilde man nu, da Skridtet én Gang var gjort, ikke gjøre det om. Den danske Hær havde staaet i Kolding og der fra sendt Patrouiller ind i Slesvig, altsaa behersket en Del af Nordslesvig. Panttagelsens Fred sikredes derfor ved, at det strategisk vigtige Punkt lige ved Grænsen holdtes besat. Medens Koldings Besættelse forklaredes saaledes, fremsatte Bismarck dog ogsaa Grunde for den af en hel anden Natur, hvilke i Begyndelsen dog kun toges med, uden at der lagdes videre Vægt paa dem, men som senere pointeredes saa meget skarpere. Bismarck sørgede nemlig altid for, naar noget skulde forklares eller forsvares, at anbringe et sandt

Arsenal af til Dels modsigende Erklæringer for senere at kunne fremdrage og holde sig til dem, som bedst passede til en maaske ny Situation. Den Grund, der. da det viste sig, at Koldings Besættelse blev taalt, blev dragen frem som den væsentligste, var hentet fra Søkrigen, som de Danske havde begyndt ved at opbringe tyske Skibe. Tyskland vilde efter Bismarcks Mening være berettiget til at tage Repressalier for disse, og da Erstatning ikke kunde tages i Slesvig, eftersom de tyske Tropper vare i dette Hertugdømme for at beskytte Folket mod de Danskes Undertrykkelse, maatte den tages i Jylland, hvor de tyske Tropper maatte nødes til at udbrede sig i samme Forhold, som de Danske toge Skibe.

Overhovedet gjorde Søkrigen ham stor Tjeneste. Lord Russell havde en Gang i sin Tro til Preussens Redelighed advaret ham mod en Panttagelse, fordi den tvært imod det Ønske, han den Gang forudsatte hos Bismarck, vilde føre til Krig. „De Danske," havde han sagt, „ville ikke anerkjende Panttagelsen, men betragte den som Krig; de ville optage Skibe, og saa kommer Spørgsmaalet frem om Erstatning." „Det vilde," advarede han videre, „næsten være umuligt at faa Foretagendet begrænset til en simpel Okkupation af Slesvig." Nu kunde Bismarck give ham denne Tankeudvikling tilbage og lade Lorden vide, hvor rigtigt han havde forudsét de kjedelige Vanskeligheder, som vare indtrufne, netop som Lorden havde forudsagt. Naar Danmark fører Krig, kan Preussen ikke indskrænke sig til en fredelig Okkupation af en enkelt Provins. Det kom ogsaa Bismarck til Nytte, at Hannover paa Grund af, at et af dets Skibe var taget, vilde henvende sig til Forbundet, og at der i Frankfurt den 17. Februar var Tale om i Anledning af de danske Søforanstaltninger at er-

klære Danmark Krig. Han var ganske enig med Lorden i, at en Forbundskrig burde undgaas, og han tilfredsstillede Lorden med den Forsikring, at den preussiske Gesandt vilde blive kaldt bort fra Frankfurt, hvis en Forbundskrig besluttedes; men han maatte paa den anden Side ansé Preussen forpligtet til at værge de tyske Interesser og henkastede til sidst, om det ikke var fornuftigst, at de besindige tyske Stormagter dreve Aktionen mod Danmark til det yderste, da Forbundet saa ikke vilde have nogen rimelig Grund til Klage i nogen Retning.

Efterhaanden som der var større Sandsynlighed for, at Indrykningen i Jylland vilde blive taalt, gjaldt det for Preussen om at faa Østerrig med sig. I den Anledning sendtes den 22. Februar General Manteuffel til Wien. Han skulde formaa Hoffet i Wien til frejdigt at følge Preussen i dets Politik og førte med sig Udkast til en Konvention, som sikrede Kejserstaten Støtte af Preussen, hvis der enten i Venedig eller andensteds opstod krigerske Eventualiteter som Følge af Krigen mod Danmark.

Paa denne Tid havde Lord Russell af Østerrig ladet sig overtale til at indbyde til en saadan Conference uden foregaaende Vaabenstilstand, som Bismarck vilde gaa ind paa, og havde faaet de interesserede evropæiske Stormagter til at billige det. Et Forslag til en saadan Conference kom derfor til Kjøbenhavn, hvor det den 26. Februar af den engelske Gesandt overleveredes Udenrigsminister Quaade, netop som denne var paa Vejen til et Ministermøde.

Selvfølgelig kunde Regeringen ikke være meget tilbøjelig til at modtage dette Forslag uden videre. Østerrig forlangte et Offer, som Regeringen ikke kunde yde. det forlangte et Slesvigholsten inden for Monarkiets

Grænser, og Lord Russell, som var vendt tilbage til Gothadepechens Aand, fandt det ikke ubilligt, da han mente, at en saadan Ordning vilde være til Gavn især for den fremtidige Fred, da den vilde skjænke Monarkiets tyske Undersaatter Tilfredshed. Et Slesvigholsten i Personalunion med Kongeriget vilde efter de fleste Danskes Mening være en værre Løsning af Striden end en fuldstændig Afstaaelse af den tyske Del af Monarkiet. Ved en saadan Ordning, som Østerrig drømte om, vilde Kongen først og fremmest blive tysk Forbundsfyrste, og Kongeriget vilde kun blive et Appendix til de tyske Forbundslande, paa samme Maade, som Slesvig hidtil i Tyskland havde været betragtet som et Appendix til Holsten, fordi det formentes at skulle have Hersker til fælles med Holsten, og den holstenske Herskers Rettigheder til Slesvig antoges ogsaa at være Forbundets. Forbundet vilde med andre Ord gjennem Slesvigholstens Fyrste, fordi denne ogsaa var Kongerigets retmæssige Hersker, søge at anmasse sig den samme Myndighed over Kongeriget, som det tidligere havde tilstræbt over det Forbundet statsretligt uvedkommende Slesvig. Regeringen havde derfor alt tidligere erklæret, at den for at møde paa en Conference maatte være vis paa, at Forhandlingerne kom til at ledes paa det Grundlag, som var givet ved Aftalerne af 1851 og 1852, men som de tyske Magter nu vilde forlade for at etablere et Slesvigholsten.

Da der kun var liden Udsigt til for nærværende Tid at opnaa Indrømmelser i den Retning, var Regeringen, skjønt Udenrigsministeren var af en noget anden Mening end de andre Ministre, mest stemt for at afslaa Indbydelsen. Man ventede en evropæisk Krig til Foraaret; Opstanden levede endnu i Polen, i Galizien og Ungarn sporedes der Uro, Italien stod rustet til at træde op, saa snart evropæiske Forviklinger indtraadte, og denne

Omstændighed syntes at maatte kunne bevirke, at den østerrigske Flaade forblev i Middelhavet. Sympathierne for Danmark vare i Stigen i næsten alle ikke-tyske Lande, men særlig i England og Sverig-Norge; det var at forudsé, at de maatte voxe, naar Danmark heltemodigt forsvarede sin Ret. Særlig fæstedes dog Blikket paa Paris, ikke fordi man ventede nogen direkte Hjælp der fra; derom nærede man ingen Illusion. Kejser Napoleon var kun engageret i Polen, som England i Danmark. Da den engelske Regering havde svigtet ham paa det først nævnte Sted, var han ikke til Sinds at hjælpe England med Betalingen af den Vexel, Danmark havde paa det. Man indsaa imidlertid, at det var fra ham, at Signalet maatte udgaa til den store Krig, som almindeligt ventedes, og som vilde have forandret alle Forhold. Det viste sig, at Kejser Napoleon vel havde lovet at deltage i Conferencen, men at han forholdt sig meget tvivlende og lunkent til Forslaget. Hans Gesandt i Kjøbenhavn var ikke instrueret om at anbefale det. Sverig-Norges Holdning var ogsaa af Betydning. Regeringen i Stockholm havde fra Krigens Begyndelse ikke et Øjeblik undladt at virke for vor Sag i London, St. Petersborg og Paris og samtidigt udtalt, at det Tidspunkt snart maatte komme, da en fortsat Uvirksomhed blev umulig for de forenede nordiske Riger. Da Kolding var bleven besat af Preusserne, henvendte Grev Manderström sig til Fyrst Gortschakow med Spørgsmaalet: hvad nu? thi han erindrede sig Ruslands Optræden i 1848. Men fra St. Petersborg erholdt han det Svar, at Koldings Besættelse var en ren militær Begivenhed uden Indflydelse paa Preussens og Østerrigs Løfte om Opretholdelsen af Danmarks Integritet. Østerrig havde nemlig skyndt sig med at forsikre det russiske Kabinet om, at dets Erklæring af 31. Januar vedblev at staa ved Magt, hvorvel den

kun omtalte en Okkupation af Slesvig. En aktiv Indblanding fra Sverigs og Norges Side var under visse Forhold ikke ganske uventelig. Særlig rettedes Blikket mod Norge, hvor der til Midten af Marts Maaned var indkaldt et extraordinært Storting for at tage Beslutning om en eventuel Hjælp til os. Kong Carl agtede sig i den Anledning til Christiania med den norske Minister Sibbern samt Manderström, de Geer o. fl.

Vor Regering besluttede da at se Tiden an en Stund endnu. „Der er Betingelser," sagde Monrad til den engelske Minister, „som et Land kan modtage uden Skam, naar dets Modstandsevne er udtømt, men som ere umulige før det Tidspunkt." Desuden tilskyndedes Regeringen til sin Beslutning af følgende Betragtning. Nationen mistænkte Kongen og Conseilpræsidenten for at have bevirket Danevirkestillingens Rømning, og den lagde den Betydning i Rømningen, at Kampen for Slesvig derved opgaves. Hvad vilde Følgen blive, dersom man opgav Kampen for Slesvigs Forbindelse med Kongeriget nu, da Søen var aaben og vore Skibe kunde begynde at virke, og da Hæren stod i Stillinger, som kunde forsvares i Maaneder?

Regeringen erklærede derfor til Paget, at den ikke var i Stand til at modtage Conferencen, saaledes som den tilbødes uden Basis; men den vilde ogsaa nødig afslaa Forslaget. Den bad derfor den engelske Gesandt om at formaa sin Regering til ikke at insistere paa et direkte Svar. Lord Russell opfattede imidlertid sin Gesandts Meddelelser, som om vor Regering nok egentlig vilde modtage Forslaget, men af Hensyn til Folkestemningen ikke turde gjøre det strax, hvorfor han i denne urigtige Formening indrømmede os en 14 Dages Opsættelse med Svaret og erhvervede de øvrige Magters Samtykke til en saadan Frist.

Ikke mange Dage efter, at denne Sag saaledes havde faaet en foreløbig Afgjørelse, vandt Bismarck en stor Sejr i Tyskland. Den 3. Marts vedtoges, som bekjendt, Stormagternes ovennævnte Forslag i Frankfurt. Af de opsætsige Stater vovede, da det kom til Stykket, kun Bayern og Baden at erklære sig mod Stormagterne. De andre havde ladet sig imponere af Preussens Trusler. Selv Sachsen svigtede. Kong Maximilian af Bayern tog sin Død af Græmmelse derover. Østerrig faldt under disse Forhold til Føje for General Manteuffels Overtalelser. Det lukkede Grænsen mod Polen, hvorved Opstandens Livstraad overskares, og — den 5. Marts kunde Manteuffel triumferende telegrafere til Berlin, at Østerrig havde givet sit Samtykke til Indfaldet i Jylland. Allerede den 6. Marts telegraferedes der saa atter fra Berlin de fornødne Ordrer til Wrangel om nu at fortsætte de paa Grænsen af Jylland foreløbig standsede Operationer.

Blandt de Grunde, som Manteuffel anførte for sin Anmodning, var der en, som særlig synes at have virket. Han appellerede nemlig til Østerrigs Ridderlighed, til dets højmodige Understøttelse i et vanskeligt Krigsforetagende, som var blevet Preussens Opgave. Dybbøls Indtagelse vilde være et baade besværligt og kostbart Foretagende, dersom den danske Hær ikke samtidigt beskæftigedes ved begge Flankestillinger og derved forhindredes i at sende Tropper fra Fredericia til Dybbøls Undsætning. Denne Grund for Nødvendigheden af en Udvidelse af Krigen til Jylland optoges ogsaa i de identiske Noter, som de allierede Magter tilstillede de evropæiske Hoffer om den af dem fattede Beslutning, nærmest for at underrette dem om, at de i Declarationen af 31. Januar givne Løfter endnu anerkjendtes, hvorvel Krigen fik et større Omfang, end da forudsét.

Der udtaltes i dette Aktstykke:

1) at strategiske Grunde, som stode i Forbindelse med Belejringen af Dybbøl, og Nødvendigheden af at sikre den belejrende Hærs Flanke havde bevæget den østerrigske og den preussiske Regering til at befale deres Tropper at rykke ind i Jylland;
2) at, uden Hensyn hertil eller til Opbringelsen af tyske Skibe fra Danmarks Side, de tyske Magters Stilling vilde forblive den samme, som hidtil;
3) at Østerrig og Preussen vare rede til at samtykke i en Vaabenstilstand, enten paa Basis af Jyllands Evakuation af de tyske og Slesvigs af de danske Tropper, eller paa Basis af den militære status quo. I begge Tilfælde skulde dog Vaabenstilstanden udstrækkes til Søs, og de tagne Skibe fra begge Sider tilbagegives;
4) at Magterne fremdeles vare villige til at deltage i en Conference.

Nu var Preussen kommet til, hvad Bismarck tidligere havde kaldt en stor Krig mod Danmark. De Allieredes Front gik fra Rügen, hvor en dansk Eskadre var under Samling, og hvor de tyske Søkrigsmidler gjorde sig rede til at modtage den, langs Mecklenburgs og Holstens Kyster forbi Als til Fredericia.

Østerrig udrustede nu for Nordsøen en stor Flaade. Fregatten „Schwarzenberg", som, ledsaget af Kanonbaaden „Seehund", netop var paa et Krydstogt i Orienten under Linieskibskapitajn Tegetthoff, beordredes til Gibraltar, og af Kejserstatens øvrige Flaade gjordes Skruelinieskibet „Kaiser", Panserfregatterne „Don Juan d'Austria" og „Kaiser Max", Fregatten „Radetzky" og en Del mindre Skibe klare til Togt. Saa snart det første i Pola udrustede Skib, Fregatten „Radetzky", var færdigt og var ankommet til Gibraltar, skulde Tegetthoff gaa til Nordsøen med „Schwarzenberg", „Radetzky" og

„Seehund" som Têten eller Fortroppen af den Eskadre, der i sin Helhed, naar de andre Skibe vare fulgte efter, skulde kommanderes af Contreadmiral, Friherre von Wüllerstorf-Urbair.

Langs Østersøens Kyst indrettedes paa denne Tid alle brugelige Havne ved Mecklenburgs og Holstens Kyster til Smuthuller for de preussiske Smaaskibe, som skulde optræde aktivt langs Kysten. Kuldepoter anlagdes overalt paa Kysten, hvor der var Mulighed for, at de kunde komme til Gavn. Kiels Havn sattes i Forsvarsstand. Frederiksort monteredes og belagdes med Garnison. Paa den anden Side af Kielerfjord gjenoprejstes nogle fra Frederik VI's Tid stammende Kystbatterier ved Labø.

Den tidligere Kystbesætning i Holsten forøgedes derhos med en ny Brigade fra Preussen, i det den 10. Brigade, Generalmajor Schlegel, bestaaende af Livregimentet Nr. 7, Infanteri-Regimentet Nr. 48, et 12-Pds. Batteri og et Haubitsbatteri, lagdes der hen.

Det var anselige Troppemasser, som kom paa Benene i Anledning af Krigen med Danmark. Preussen alene havde mobiliseret det halve Gardekorps, det halve 2. Armékorps, det hele 3., det hele 6. og det halve 7., i alt $3^1/_2$ Armékorps, og med Undtagelse af 6., hvoraf dog en Del senere droges til Danmark, stod hele Resten enten ved Kysten af Østersøen eller i Holsten og Slesvig, hvor desuden det østerrigske Hærkorps og de sachsiske og hannoveranske Tropper vare.

Naar den østerrigske Flaade og de mange mindre Troppeudrustninger, som dels ere omtalte i det foregaaende, dels ville blive det i det følgende, medregnes, har man vel ikke let nogen Sinde tidligere i lignende Tilfælde set saa store Troppemasser opbudte som dem, der i 1864 sendtes mod Danmark.

Vor Regering optog med megen Fatning den Kamp, der nu bødes den. Den vilde se, om ikke et virksomt og alvorligt Forsvar, gjennemført i nogen Tid, kunde vække Evropa op af dets Dvale. Kejser Napoleon havde udtalt til en mindre tysk Magt, at Frankrig ikke i Længden kunde være ørkesløs Tilskuer ved en Kamp mellem en Stat paa 2 Millioner Mennesker paa den ene og en paa 40 Millioner paa den anden Side. Heller ikke troede hverken han eller vi, at England kunde være det.

II.

I den Tid, de tyske Operationer hvilede, anmodede Krigsministeren gjentagne Gange Overkommandoen om ikke at lade sig smitte af Fjendens Passivitet, men at optræde handlende. Var det politisk vore Modstandere magtpaaliggende, at Krigen hvilede, saa var det os af Vigtighed, at den førtes og blev bemærket.

Hærens Chef var imidlertid endnu i Kjøbenhavn, hvor hen han var kaldet den 8. Februar. General Lüttichau førte kun midlertidigt Kommandoen i hans Sted og følte sig desuden — med Henblik paa den store fjendtlige Styrke, som var kommen ind i Landet, — forpligtet til først og fremmest at tænke paa de Opgaver, som Forsvaret af de faste Stillinger og af Fyn og Jylland stillede. Ved den fjendtlige Koncentration truedes nemlig baade Fyn og Jylland, det første ved Muligheden af en Overgang fra Stenderup Hage.

Der forefaldt derfor ingen Tildragelser af Betydning paa Krigsskuepladsen i den nævnte Tid. Kun maa et Par Expeditioner omtales, som sattes i Scene af Krigsministeriet fra Kjøbenhavn af. Dels besattes her fra Femern, efter at General Lüttichau, ligesom den tidligere Overkommando før, havde fundet det betænkeligt at svække Hæren ved et Detachement til denne Ø; dels

afsendtes der fra Kjøbenhavn et Alarmeringskommando til Østkysten af Holsten.

Til Femerns Besættelse bestemtes der et Detachement af 100 Mand, sammensat af det i Kjøbenhavns Garnisonsbataillon endnu tjenende Mandskab af kongerigsk Udskrivning, hvilket kun udgjorde 26 Mand, og 74 fra 14. Regiment afgivne Menige, med dansktalende Underofficerer af førstnævnte Bataillon. Styrken var betydelig mindre, end først bestemt eller ønsket, men Øen tænktes hovedsageligen forsvaret ved Kanonbaadene i Femern Sund, og den mindre Styrke vilde i Nødstilfælde let kunne tages om Bord paa Krigsskibene eller paa nogle til Troppetransport indrettede Baade, som samtidigt henlagdes til Øen. Til Kommandør for den lille Styrke udsaas Premierlieutenant af Kjøbenhavns Garnisonsbataillon N. W. Tersløw, en Toldassistent fra Aarhus, som under Krigen var tagen til Tjeneste som Officer. Efter at have faaet sin Instrux i Krigsministeriet, afgik han den 24. Febrar til Korsør, hvor fra „Freja“ førte ham til Femern. Han fik dog kun 40 Mand med sig strax. Resten lovedes ham sendt over Sønderborg, hvor fra en Kommission til Inddrivning af 26 Heste, som Femern skyldte efter Hesteudskrivningsloven, skulde afgaa til Øen. Amtmand Knudsen paa Femern var imod denne Inddrivning, som efter hans Mening vilde tjene til at hidse Stemningen, men Krigsministeriet ønskede den iværksat. Detachementets første Del kom til Burg den 25. Februar og modtoges vel af Beboerne. Senere kom Resten og Kommissionen.

Den anden af de nævnte Expeditioner, som udførtes af to Kompagnier af Livgarden til Fods under Befaling af Kapitajn J. E. Holck, afgik fra Kjøbenhavn den 4. Marts. Denne Dag, Kl. 3½ Eftm., stod Kommandoet,

om Bord paa „Freja", syd efter. Det opsøgte først Korvetten „Dagmar", som var paa Station mellem Laaland og Tyskland. En medbragt Befaling til denne bød Korvetten at hente en Kanonbaad og en Transportbaad fra Femern og dernæst at mødes med „Freja" ud for Heiligenhafen. Expeditionens Maal var Hohwacht ved Lütjenburg, en 3 à 4 Mil vest for Femern Sund, men dette Punkt naaede Kommandoet dog ikke. Landstigningen skete betydeligt østligere mellem Skovene ved Schassau og Winberg, og kun af en halvhundrede Mand i det hele, som fra Transportbaaden, der havde ført dem fra „Freja" til Kysten, maatte vade i Land, uagtet Vandet gik dem til Bæltestedet. Fra Landgangspunktet begav en Lieutenant med 20 Mand sig lidt ind i Landet til det adelige Gods Putlos, hvor det erfaredes, at der ingen tyske Tropper fandtes paa Halvøen lige over for Femern. Derefter indskibede hele Kommandoet sig paa ny. Expeditionen antoges i Omegnen udsendt fra Femern, og den preussiske Generalmajor Schlegel, der med sin Brigade paa denne Tid henlagdes til det østlige Holsten, fik af sine Foresatte Befaling til at tage Øen.

Indtil sidst i Februar førte Lüttichau midlertidigen Overbefalingen over Hæren. Fra 1. Marts fik Hæren en ny Chef som Følge af, hvad der var passeret mellem Krigsministeren og General de Meza efter dennes Hjemkaldelse.

Da Generalen var mødt i Kjøbenhavn, blev der ved en Skrivelse fra Krigsministeriet af 10. Februar tilkjendegivet ham, at han var kaldet til Kjøbenhavn for at give den fuldstændige Beretning om Tilbagetoget, som alt var stillet i Udsigt i Overkommandoens Melding af 5. Februar, og at Ministeriet imødesaa Indsendelsen den 15. Februar.

Til den bestemte Dag indsendtes ogsaa denne Be-

retning, der fremstillede Forholdene ved Danevirke, som de vare, og udviklede, hvorledes Grunden til Tilbagetoget var at søge i Instruxens Ord, i Frosten, i den utilstrækkelige Styrke, i den ufuldførte Organisation, ogsaa i Manglen paa Barakker og i de forstyrrede Forplejningsforhold. Generalen erklærede, at han for sin Beslutning ventede Armeens, Landets og Regeringens Tak, naar først de smertelige Følelser ved at se Landets gamle Grænseværn i Fjendens Vold havde givet Plads for en roligere Betragtning af Forholdene, og hævdede med Hensyn til, at han ikke havde indhentet Ministeriets eller Regeringens Bemyndigelse til Udførelsen, at det besluttede Skridt laa inden for den ham med Armeens Overkommando anbetroede Myndighed, og at han hverken kunde ønske, at der indtraadte Usikkerhed og Vaklen under Udførelsen, eller tragte efter selv at afkaste og saaledes overlade til Ministeriet et Ansvar, som hans Overbevisning gav ham Ret, Mod og Kraft til at bære. I en Skrivelse af 18. Februar udbad Krigsministeren sig dernæst, foruden Underretning om Aarsagerne til de forstyrrede Forplejningsforhold og til, at Barakkebygning ikke var fremmet i højere Grad eller erstattet af provisoriske Dækningsmidler, m. m., især Oplysning om Grunden til, at Ministeriet ikke i Tide var blevet underrettet om de i Beretningen anførte Omstændigheder og om den tagne Beslutning, da efter Ministeriets Formening Overkommandoen hurtigst muligt maatte give Rapport om alt, hvad der af Vigtighed forefaldt ved Armeen. I en ny tjenstlig Skrivelse af 20. Februar besvarede Generalen omstændelig de gjorte Spørgsmaal, men dermed var hans Taalmodighed til Ende. Samtidigt med dette Svar tilsendte han Ministeren følgende Brev: „Efter den 8. Februar at være pr. Telegram tilbagekaldt tillige med min Stabschef fra Armeen for her i Staden at give ad-

skillige af Deres Excellence under 10. og 18. d. M. forlangte Oplysninger med Hensyn til det af Armeen paa min Befaling udførte Tilbagetog fra Danevirkestillingen, og efter at have givet disse paa en efter min Mening mere end fyldestgjørende Maade, er efter min Opfattelse af min Stilling som Armeens Øverstkommanderende nu det Tidspunkt kommet, da jeg kan fordre, at hin Befalings fuldstændige Retfærdiggjørelse og Begrundelse ikke mindre i den mig givne Instrux end i selve de Forhold, under hvilke Tilbagetoget udførtes, maa staa klart for enhver. Jeg tør derfor antage, at Deres Excellence under Tilkjendegivelse af, at Regeringen anerkjender min Handlemaades fuldkomne Berettigelse og Betimelighed, som snarest sender mig og min Stabschef tilbage til Hæren, i hvilket modsat Tilfælde jeg som Ærespligt og i Sandhedens Interesse maa forbeholde mig Offentliggjørelsen af den mellem Deres Excellence og mig i den foreliggende Anledning passerede Brevvexling."

Dette Brev opbragte Ministeren, og han sendte det ved allerunderdanigst Forestilling af 22. Februar til Kongen med den Bemærkning, at den vigtigste Post i Hæren ikke kunde betros en Mand, der optraadte saaledes over for Ministeren, og at han derfor, uden at afvente den yderligere Undersøgelse af hans Forhold som kommanderende General, Dagen efter vilde lade den Bestemmelse udgaa fra Ministeriet, at han definitivt skulde fratræde Posten.

Det blev imidlertid Ministeriet paalagt at indgive en allerunderdanigst Indstilling om Sagen, grundet paa, at Generalen, der var udnævnt ved Kgl. Resolution, ogsaa maatte afsættes ved en saadan, og Krigsministeren gjorde da den 24. en Indstilling derom, som imidlertid var motiveret noget anderledes end Forestillingen af 22. Der var medoptaget Momenter, hentede fra Generalens

Forhold til Krigsministeriet før og under Retræten, og der udtaltes en Dom om Tilbagetogets Ordning og Udførelse, som dels syntes at staa i nogen Strid med en Udtalelse af Ministeren i Forestillingen af 22., at nemlig, hvad der hidtil fra Generalens Side var fremkommet, ikke havde været tilstrækkeligt for Ministeriet til at erhverve sig et klart Overblik over Sagen og de dermed i Forbindelse staaende Forhold, dels i væsentlig Grad støttede sig til en ikke rigtig Forudsætning om en oprindelig Disposition, hvorefter Dybbøl vilde have erholdt en uforsvarlig lille Forsvarsstyrke. I en Kgl. Skrivelse af 26. meddeltes det derfor Krigsministeren, at Approbationen ikke vilde følge før efter nye Oplysninger, medens derimod General de Meza erklæredes uberettiget til at offentliggjøre Indholdet af en tjenstlig Correspondance, og det derfor paalagdes Ministeren i Kongens Navn at tilkjendegive Generalen, at han havde fejlet ved at udtale sig paa den anførte Maade.

Imidlertid fandt Sagen sin Afgjørelse et Par Dage efter ved Conseilpræsidentens Mellemkomst. Da Krigsministeren den 27. i en ny allerunderdanigst Forestilling, paa Grund af Nødvendigheden for ham som konstitutionel Minister at maatte forlange de Meza fjærnet fra Kommandoen, havde indstillet Lüttichau ansat i Kjøbenhavn som Chef for Artilleriet og Generallieutenant Gerlach udnævnt til Overgeneral over den aktive Armé, resolverede Kongen den 28. Februar derpaa: „Efter hvad Du heri og i Din allerunderdanigste Indstilling af 24. dennes har anført om det Forhold, der i den seneste Tid har udviklet sig mellem Dig og Generallieutenant de Meza, og som — aldeles uafhængig af Spørgsmaalet om, hvorvidt der overhovedet maatte kunne paahvile Generalen noget som helst Ansvar for den af ham tagne Beslutning om Armeens Tilbagetog fra Danevirkestillingen

eller for Maaden, hvorpaa dette Tilbagetoget blev udført, — gjør det umuligt for Dig som konstitutionel ansvarlig Minister fremdeles at betro ham Posten som den aktive Armés kommanderende General, ville Vi — i Betragtning af, at Vor Conseilpræsident har gjort Din Forbliven i Ministeriet til et Kabinetsspørgsmaal for sit Vedkommende — herved meddele Vort Samtykke til, at Generallieutenant de Meza definitivt fratræder Overkommandoen over den aktive Hær, ligesom Vi ogsaa herved allernaadigst approbere Dine heri fremsatte tvende allerunderdanigste Indstillingspunkter."

Ligesom denne Sags Udvikling var bleven fulgt med megen Lidenskabelighed og Partitagen af Folket i det hele, havde ogsaa Hærens højere Officerer paa Slutningen udtalt sig i Sagen. Den 25. Februar havde nemlig Generallieutenant Gerlach, som ikke havde deltaget i Krigsraadet, men skriftligt havde tiltraadt dets Beslutning, og Generalmajor du Plat paa egne samt paa Generalmajor Carocs og Oberstlieutenant Dreyers Vegne indgivet et til Kongen stilet Andragende om, at Hæren maatte faa sin Chef tilbage, og General Lüttichau havde understøttet Andragendet, om han end paa Grund af sin personlige Stilling til Danevirkes Opgivelse, hvilken Opgivelse i Andragendet var betegnet som rigtig, ikke vilde udtale sig om Motiveringen. Dette Andragende naaede imidlertid ikke op til Kongen. Det sendtes af Krigsministeren med en Bebrejdelse tilbage til Gerlach, som nu var bleven kommanderende General, men blev af denne atter fremsendt til Krigsministeriet med Fordring om dets videre Fremme, hvad Krigsministeren, efter indhentet Erklæring fra Generalavditøren, paa ny nægtede. Hele denne Sag bidrog ikke lidt til at forstyrre Forholdet mellem Krigsministeriet og den nye Overkommando.

Imidlertid overtog General Gerlach den 1. Marts Kommandoen med Major Stiernholm til Stabschef. General de Meza gik tilbage til sin Stilling som Chef for 1. Generalkommando paa Sjælland, den tidligere Stabschef, Oberst Kauffmann, ansattes som Kommandør for 2. Brigade, hvis hidtidige Chef, Generalmajor C. A. Vogt, overtog Kommandoen over 1. Division i Gerlachs Sted. Generallieutenant Lüttichau overtog Posten i Kjøbenhavn som Chef for Artilleriet i det hele, medens Oberst Vahl udnævntes til højstkommanderende Artilleriofficer ved Hæren og Oberstlieutenant C. U. E. Haxthausen til højstkommanderende Officer i Dybbølstillingen med Major H. A. A. de Jonquières til Stabschef.

Generallieutenant G. D. Gerlach var født i Ekernförde 1798, havde langsomt tjent sig op i Hæren, havde i den første slesvigske Krig ført Bataillon og en kort Tid Brigade, i anden hidtil Division. Han ansaas i Almindelighed for mere egnet til Underfører end til Overgeneral, hvad der stemmede med hans egen Ulyst til den Post, der var ham betroet. Han fremhævede stedse, at han mod sin Vilje var bleven kommanderende General. Imidlertid besad han megen personlig Selvstændighed, var stræng mod sig selv og andre og vilde i et udholdende passivt Forsvar af vore Flankestillinger næppe overgaas af nogen. Hans Navn er da ogsaa blevet knyttet til den største Bedrift i den anden slesvigske Krig, det sejge Forsvar af Dybbøl.

Strax efter, at han var bleven kommanderende General, opfordrede Krigsministeriet ham til Aktivitet, til at lade bevæbnede Kommandoer af indtil en Bataillons Størrelse gjøre Landgange hist og her paa Slesvigs Kyst. f. Ex. ved Ekernförde, for at forstyrre Fjendens Ro; men Gerlach afviste, efter at have konfereret med Eskadrechefen paa Als og andre, slige i Blinde udførte

Alarmeringsforetagender som uhensigtsmæssige og planløse. Han tænkte paa en mere methodisk Fremgangsmaade, haabede paa, at vor Styrke i Jylland kunde rykke ind i Slesvig, og bestemte, at for dette Tilfældes Skyld 3. Division eller største Delen deraf skulde underlægges General Hegermann-Lindencrone, hvem Kommandoen paa denne Kant skulde tilfalde.

Det var Fjendens Uvirksomhed, som havde født dette Haab hos ham, men det brast snart, thi det var ikke mange Dage efter hans Kommandotiltrædelse, at Østerrig gav sit Minde til Krigens Fortsættelse ind i Jylland, og at de Begivenheder forefaldt, som vi nu skulle fortælle.

General Lüttichau havde, som alt omtalt, henvendt megen Opmærksomhed paa Ordning af Forholdene i den nordlige Del af Krigsskuepladsen. Med Hensyn til Jyllands Forsvar havde der fra Ministeriets Side været Tale om at forberede Helgenæs til Retrætepunkt for Korpset ved Vejle, endskjønt dets Operationer derved vilde indskrænkes til den sydostlige Del af Jylland. Men efter at Ingenieurkorpset den 16. Februar havde erklæret sig imod Valget af dette Punkt ogsaa paa Grund af, at Helgenæs's Befæstning ikke var forberedt tidligere, udtalte Overkommandoen den 20., at hvis 4. Divisions Nytte i Jylland ikke skulde være illusorisk, maatte den operere med Limfjorden som Basis. Dette bestemtes, og der tildeltes General Hegermann-Lindencrones Division en Ingenieurofficer, Major C. T. Jørgensen, og en Søofficer, Kapitajnlieutenant W. H. Købke, hvilke sendtes til Limfjorden for at undersøge Tilstanden der og Transportmidlernes Antal ved de fire vigtigste Overgangssteder, Ottesund, Sallingsund, Aggersund og Aalborg.

Nær havde derefter 4. Division mistet den største Del af sit Mandskab. General Lunding erholdt sine

alt nævnte 10 Batailloner forøgede med 14. Regiment, hvorved han altsaa havde 12 Batailloner, men han forlangte nu 16 Batailloner, nemlig, foruden de 12 i Fæstningen, 4 paa Fyn, som skiftevis kunde afløse Batailloner i Fæstningen. Da General Lüttichau fandt dette Ønske berettiget, fordi Fyn ved den preussiske Koncentrering i Nordslesvig truedes over Stenderup, men han ingen Tropper kunde afsé fra Dybbøl, bestemte Krigsministeriet, at de 4 Batailloner skulde tages fra 4. Division, og General Hegermann-Lindencrone blev befalet til at afgive 7. Brigade, efter at først 7. Regiment var indgaaet fast i samme og 1. Regiment udtraadt. Allerede vare 2 Dampskibe og en Transportbaad afgaaede fra Fredericia til Vejle for at være behjælpelige med Transporten af 7. Brigade i dens nye Skikkelse til Fyn. Da fik imidlertid General Hegermann-Lindencrone det udvirket den 23. Februar, at Afgivelsen kontramanderedes, og at 4. Division beholdt alt sit Fodfolk, imod at to Fodfolksregimenter holdtes disponible til Afsendelse, naar Fyn truedes alvorligere. Fra Overkommandoen sendtes dernæst 1. Halvregiment af 4. Dragonregiment til Fyn til Forøgelse af den derværende Kystbevogtning.

Efter at Espingolerne under en Rekognoscering, som General Hegermann-Lindencrone lod foretage den 20. Februar, vare sendte fra Vejle til Fredericia, var Styrken i det nordvestlige Fyn og det sydlige Jylland i Slutningen af Februar Maaned følgende:

Paa Fyn stod under Major Bruhn, der var Chef for Kystbevogtningen, 2. Dragonregiment, 1. Halvregiment af 4. Dragonregiment med Undtagelse af én Eskadron, der var afgiven til Tjeneste i Fredericia, 2 Kompagnier af 13. Regiment og 6. Batteri, Jørgensen.

I Fredericia, hvor Oberstlieutenant Reich nu var Stabschef hos General Lunding, var Generalmajor Wilster

med 3. Divisions Stab under Stabschefen, Kapitajn Hoffmann, end videre 8. Brigade, Scharffenberg, bestaaende af 9. og 20. Regiment, 9. Brigade, Neergaard, bestaaende af 19. og 21. Regiment, 13. Regiment under Major P. E. Klingsey og 14. Regiment under Major J. B. A. X. de Plane, hvilke sidste Regimenter stode direkte henholdsvis under Kommandantskabet og under Divisionen, desuden 3. Batteri, Klein, 12., v. d. Recke, Espingolbatteriet under Major L. M. F. Meincke, 1., 2., 5. Fæstningskompagni og 2. og 4. Ingenieurkompagni.

I og om Vejle stod under General Hegermann-Lindencrone, der havde Major F. J. Heramb til Stabschef, de før nævnte Tropper, til hvilke nu et halvt Ingenieurkompagni under Kapitajn E. M. Dalgas var føjet.

Nordligere i Jylland var der Pladskommandanter og Lasaretter i de større Byer i det østlige Jylland, et militært Hestedepot i Aarhus og Sygehestedepoter baade i Aarhus og i Horsens. Lignende Etablissementer fandtes der ogsaa paa Fyn, hvor Oberstlieutenant S. C. Barth i Middelfart førte Overtilsynet med alle Hestedepoter.

Foran Fredericia gik Forpostlinien, som alt før berørt, fra lille Bælt, hvor Kanonbaaden „Willemoes“ under Lieutenant Bille patrouillerede, og hvor nogle Kanonjoller ventedes til Fænø, over Sønderskovgaarde til Havreballepasset, med en fremskudt Kavaleripost ved Gudsø og dernæst langs Elbodalen til Bredstrup og Rands Fjord.

Ved Vejle, hvor den egentlige Forsvarsstilling dog laa nord for Byen, bevogtede Oberst Max Müller med 1. og 11. Regiment, én Bataillon af 7. Regiment, Batteriet Johansen og Ingenieurdetachementet Dalgas Terrainafsnittet fra Vejle Fjord langs Vejle Aa et Stykke mod

Vest. Bag ham stod 2. Kavaleribrigade med $^1/_2$ Batteri Lønborg. Vest for Styrken i Vejle stod General Honnens med 1. Kavaleribrigade, én Bataillon af 7. Regiment og $^1/_2$ Batteri Lønborg, bevogtende Vejle Aa fra det Sted, hvor 7. Brigades Observation hørte op. Han holdt Overgangstederne ved Haraldskjær, Kobbermøllen og Vingsted Mølle besatte med Feltvagter og havde Patrouiller fremskudte ad alle Veje. Endelig strejfede Eskadronen Moe længere vest paa i Egnen om Vorbasse.

Fjenden gjorde sig paa denne Tid meget bemærket i Kolding. Ikke mindre end 3400 Mand stode paa jysk Grund, nemlig 2400 Mand Fodfolk, 500 Kavalerister, 8 Kanoner og 6 Haubitser, og for deres Forplejning udskreves der Kontributioner i Kolding og fourageredes der paa jysk Grund. Forskansninger opkastedes ved Ejstrup; Forpostlinien var en halv Fjerdingvej nord for Byen og strakte sig over Harthe vest paa, men Patrouiller og Rekognosceringer sendtes daglig langt frem ad alle Veje, saaledes til Gudsø, til Viuf, til Dons og de i Højde med denne vestligere liggende Landsbyer.

I Anledning af Fjendens Færd med Hensyn til Rekvisitioner paa jysk Grund sendte General Hegermann-Lindencrone den fjendtlige General en Protest. Den afleveredes af Divisionens Souschef, Kapitajn C. A. F. Thomsen, til de fjendtlige Forposter, eftersom han ikke fik Lov til at aflevere Brevet i Kolding. Grunden hertil var, at en fjendtlig Parlamentær, som samme Dag var afrejst til Fredericia med et Brev til den danske Overkommando om Krigsfangers Udvexling, ikke af Lunding havde faaet Lov til at komme længere end til Gudsø. At dette var Grunden, meddeltes General Hegermann-Lindencrone ved en Parlamentær, der modtoges af ham den 3. Marts paa Petersholm syd for Vejle.

At de fjendtlige Patrouiller daglig stødte sammen med vore, er en simpel Følge af, at vi havde staaende Patrouiller i Gudsø og Viuf. Af og til udspandt der sig Fægtninger af lidt større Omfang, end sædvanligt.

Den 28. Februar angreb saaledes 40 fjendtlige Ryttere vor Post i Viuf, der bestod af 1 Underofficer og 6 Mand, og jog den til Blaakjær Skov. Kort efter angrebes vore Ryttere atter her og maatte vige tilbage til Højen, hvor den Feltvagt stod, fra hvilken Posten var udsendt. Paa denne sidste Retræte mistede den 4 Mand, hvoraf én skudt.

Dagen efter, den 29. Februar, forefaldt der en for os heldigere lille Fægtning. Eskadronen Moe, der opererede som Strejfkorps, var den 28. fra Felding, hvor den havde opereret nogle Dage, rykket frem til Vorbasse og havde skudt en mindre Del frem til Bække. Da den preussiske General v. d. Mülbe hørte dette, frygtede han for, at det var det danske Rytteri i dets Helhed, som ad denne Vej, altsaa i Flanken paa Styrken foran Kolding, vilde gjøre en Bevægelse for at befri Staden, og at den Styrke, som viste sig ved Vorbasse og Bække, kun var Avantgarde for det. For at faa den rigtige Sammenhæng at vide, befalede han det westphalske Husarregiment Nr. 8, som om Aftenen samledes ved Lejrskov, hvor det forblev Natten over, den følgende Morgen at rekognoscere Egnen om Bække. Kl. $4^1/_2$ om Morgenen satte to Eskadroner sig i Bevægelse ad forskjellige Veje, den største Del ad den lige Vej over Ravnsholt til Vorbasse, en anden Del over Store Andst og Gjesten til Bække. Regimentets to andre Eskadroner skulde følge som Reserve, men som de to første vare redne ud, kom der Kontraordre, hvilken bevirkede, at de to sidstnævnte Eskadroner i det mindste en Tid forbleve, hvor de vare, medens de første fuldførte deres Bevægelse.

Den danske Eskadron havde nys faaet Bud om, om der intet fjendtligt var opsporet i vid Kreds. Patrouillerne vare til Morgen komne tilbage med Meldingen „intet nyt“, og Eskadronen havde derfor givet sig i Færd med sit daglige Arbejde. Hele den Del af Eskadronen, som ikke stod paa Vagt, havde sadlet af, og der var holdt Hesteparade, da det pludseligt meldtes, at Fjenden var i Fremrykning. Den Gang vare Forposterne paa Grund af den preussiske Pludselighed i Angrebet, som vi aldrig rigtig lærte at værge os imod, alt overrumplede. Den fjendtlige Rytterskare paa den lige Vej fra Lejrskov var fra Ravnsholt reden i Galop, havde kastet sig ind paa en Feltvagt, som den traf paa sin Vej, og af den taget 2 à 3 Mand til Fange, og var dernæst ilet videre mod Nord op ad mod Skjødeberggaard efter under Vejs at have splittet en ved Skjødegaard staaende Del af Forposterne, af hvilken en Overvagtmester og 2 Dragoner omringedes. Da alarmeredes imidlertid den Del af Eskadronen, som ikke var paa Vagt. Dragonerne stege til Hest, mange paa usadlede Heste, og i det Costume, hvori de netop befandt sig, til Dels i hvide Staldkitler, ilede de hen til det Sted, hvor Kampen førtes. Sekondlieutenant W. Saurbrey, som netop var til Hest, da Angrebet skete, kastede sig med en Del fra Skjødeberggaard kommende Ryttere over Fjenden og huggede Overvagtmesteren og de sidst fangne Dragoner ud. Da derpaa Dragonerne fra Vorbasse i deres brogede Costume med blinkende Sabler kom galoperende ned ad den Bakke, over hvilken Vejen til Vorbasse gaar, maatte Fjenden trække det korteste Straa: 1 Lieutenant, 1 Lægeassistent og 26 Husarer bleve fangne med 24 Heste; Resten af den fjendtlige Styrke undkom og optoges af de fjendtlige Reserveeskadroner. Paa begge Sider var der en Del Saarede. Vi havde 1 haardt og 5 let saarede.

Større var dog de Saaredes Tal hos Fjenden, som i øvrigt beholdt de først gjorte Fanger.

Eskadronen Moe, som efter Kampen tilbragte Natten i Hejnsvig med Vorbasse og Bække observerede, trak sig den 30. til Grindsted. Den afløstes dernæst for en kort Tid som vestligt Streifkorps af 3. Eskadron af 5. Dragonregiment under Ritmester F. W. Printzen, men forenede sig derpaa atter med denne, hvorefter 2 Eskadroner under Moes Overbefaling dannede den yderste Flankedækning mod Vest.

Nogle Dage efter denne lille Fægtning, den 3. Marts, forøgedes Koldings Besætning betydeligt, i det den preussiske Gardedivision samledes i tæt Cantonnement i Byen og dens nærmeste Omegn mod Syd. Østerrigerne rykkede tæt op til Preusserne og indtoge et Cantonnement, hvis Front gik over Taps Kirke og Ødis. Det hed sig, at denne Koncentration foretoges, for at man kunde møde en Fremtrængen fra dansk Side. I Virkeligheden skete den for at forberede Indmarchen i Jylland, som Wrangel ventede Tilladelse til at iværksætte i de nærmeste Dage.

Da Telegrammet fra den preussiske Konge endelig ankom, bestemte Wrangel Indmarchen til den 8. Marts og lod den 7. om Eftermiddagen under en stærk Regn, som opblødte Jorden og gjorde alle Troppebevægelser meget vanskelige, en ny Koncentration foretage. Den preussiske Gardedivision rykkede nu helt ind i Kolding med Undtagelse af Kavaleribrigaden Flies, der marcherede til Vranderup ved Ejstrup for at overlades Korps II. Østerrigerne vare den Gang delte i to Kolonner. Den østre ved Chausséen, bestaaende af Brigaderne Nostitz og Gondrecourt, Skytsreserven og Kavaleribrigaden Dobrzenski, som dog kun udgjorde ét Regiment, rykkede under Gablenz's Befaling frem til Egnen

umiddelbart syd for Kolding. De andre østerrigske Brigader, Dormus og Tomas, samt den preussiske Kavaleribrigade Flies samledes i en vestre Kolonne syd for Ejstrup under Feltmarechallieutenant Neipperg, der var kommen fra Wien for at kunne anvendes af Gablenz i Tilfælde af Detacheringer som Mellemled mellem ham og Brigaderne.

Wrangels Disposition for Bevægelserne den 8. foreskrev, at Korps III, efter at have efterladt én Bataillon i Kolding, Kl. 4 Morgen skulde rykke til Gudsø og kaste de Danske saa langt ind mod Fredericia, som dets Kræfter tillode, at Korps II Kl. 6 Morgen skulde overskride Kolding Aa henholdsvis ved Kolding og Ejstrup og marchere mod Vejle, og at den østerrigske Avantgarde maatte søge at naa Vejle endnu den 8. og etablere Forbindelse med den preussiske Styrke over Bredstrup, hvorhen Korps III havde at sende et stærkt Detachement.

Før der fortælles, hvad der som Følge af dette dobbelte Angreb tildrog sig først foran Fredericia og dernæst ved Vejle, maa det bemærkes, at der fra den 2. Marts var sket den Forandring i Troppeopstillingen foran Fredericia, at Forposterne paa venstre Fløj vare skudte frem til Elbodalen. Grunden hertil var de Forulempelser, som Rytterposten ved Gudsø uden Støtte af Fodfolk var udsat for ved Fjendens daglige Rekognosceringer til Gudsø. Den forandrede Besættelse standsede de fjendtlige Patrouillers Besøg, men den venstre Fløj af vor Forpoststilling foran Fæstningen var derved noget udsat, hvad der bevægede den preussiske Gardedivisions Fører, Generallieutenant v. d. Mülbe, til at lægge an paa dens Afskæring. I Steden for bogstavelig at følge Wrangels Disposition, besluttede han ad Vejen til Gudsø kun at sende en mindre Styrke under Major v. Beeren, bestaaende af én Bataillon, én Eskadron og to Kanoner,

med den Ordre at engagere og fastholde den ved Gudsø formodede større danske Styrke, men derimod med Hovedstyrken at marchere ad Vejle-Chausséen til Alminde og der fra at dreje af til Havreballepasset, hvorved han vilde kunne komme Gudsø-Besætningen i Ryggen. Denne Disposition, som han udførte den 8., traf han egenmægtigen, saa at Wrangel, der, ledsaget af Kronprinsen af Preussen, allerede før Kl. 3 var tilstede paa Gudsøvejen for at se Gardedivisionen rykke frem, ingen traf. Kl. $3^1/_4$ brød v. d. Mülbe op, men gik mod Nord ad samme Vej, Østerrigerne senere skulde passere; først 2 Timer senere skulde v. Beeren sætte sig i Bevægelse. Uagtet den omgaaende Marche var lang, naaede ingen Efterretninger om den til os, hvad der havde sin Grund i Vejret. Det var nemlig saa taaget, at man ikke kunde se mange Alen frem for sig. Beboerne i Landsbyerne fandt sig inden for de preussiske Blænkeres Kreds, før de havde opdaget deres Nærmelse. Derefter ringede de vel af alle Kræfter med Kirkeklokkerne for at gjøre os opmærksomme, men selv om dette til Dels lykkedes dem, kunde vi ikke vide, at den fjendtlige Styrke, som omtrent Kl. 7 indtog en Raststilling ved Landerupgaard, var den preussiske Hovedstyrke, som her vilde oppebie det Tidspunkt, da v. Beeren havde engageret vore Tropper ved Gudsø.

Foran Fredericia var den Dag 20. Regiment under Oberstlieutenant J. G. Scholten paa Forpost med 2 Kanoner af Batteriet Klein, medens 2 Kompagnier af 21. Regiment og de 6 andre Kanoner af Batteriet stode som Reserve for Forposterne i Fæstningen, hvis øvrige Garnison var beskæftiget med Arbejde.

Af 20. Regiment var 1. Bataillon, Major S. P. L. Schack, med tre Kompagnier opstillet sydligst, ingenlunde, som Preusserne formodede, ved Gudsø, men i en Stil-

ling, hvor fra Elbodalen kunde observeres. 1. Kompagni stod ved Sandagergaard med Feltvagter ved Studsdal og Krybily, 5. Kompagni ved Tavlov Kirke og Tavlov Nebel, 6. Kompagni som Reserve ved Børup. Det fjerde Kompagni af Bataillonen, 2., var detacheret, i det det halve af det stod bag Rands Fjord, og den anden Halvdel af det dannede en Lokalbevogtning af Erisø, motiveret ved, at Fæstningens Rytteristyrke, en Eskadron af 4. Dragonregiment, var indkvarteret i denne Landsby. Fra Eskadronen holdtes der i øvrigt en Ryttervagt etableret ved Sønderskovgaarde paa Snoghøjvejen. Regimentets 2. Bataillon, Kapitajn Sperling, stod nord for 1., med 8. Kompagni ved Havreballepasset og ved Kongsted, 7. ved Bredstrup og 3. og 4. i Reserve ved Stovstrup, hvor ogsaa de to Forpostkanoner af Batteriet Klein befandt sig.

Lidt efter Kl. 8 angreb v. Beeren, efter at have passeret det ubesatte Gudsøpas, vore Tropper ved Elbodalen, og en lille Fægtning opstod, under hvilken Feltvagterne ved Studsdal og Krybily ad Vejen til Børup, undervejs optagne og afløste af Pikettet fra Sandagergaard, trak sig tilbage til Reservekompagniet ved Børup, samtidigt med, at ogsaa Kompagniet ved Tavlov Kirke og Tavlov Nebel fulgte den tilbagegaaende Bevægelse.

Ved Børup blev Fægtningen staaende, eftersom v. Beeren ikke trængte paa. Den halve Del af 1. Kompagni var her opløst i en Skyttekjæde vest for Landsbyen, medens den anden Halvdel stod opstillet paa det Sted, hvor Børupvejen forener sig med Chausséen til Hejse Kro. 6. Kompagni havde efter Bataillonschefens Ordre taget en Stilling langs den Vej, som fra Børup By fører til Chausséen i sydlig Retning, men saaledes, at kun én Deling var opløst som Skytter langs denne, de tre Delinger derimod stode samlede paa Chausséen bagved som

Reserve. 5. Kompagni var standset nordligere paa Chausséen paa det Sted, hvor Taarupvejen udmunder i denne. Major Schack, som antog det fjendtlige Angreb for en Rekognoscering, hvad han efter den angribende Styrkes Sammensætning var berettiget til, og som formodede, at Standsningen betød, at Rekognosceringen var fuldført, befalede Fægtningen holdt ved lige paa dette Sted og forandrede ikke sin Beslutning, da Havreballepasset kort efter angrebes, i det han uden Tvivl har antaget Angrebet der af samme Art, som det ved Gudsø. Dette blev den væsentlige Grund til, at et af Kompagnierne under Dagens senere Tildragelser blev afskaaret fra Fæstningen og taget til Fange.

Angrebet paa Havreballepasset skete omtrent Kl. 9. En større Rekognosceringspatrouille, bestaaende af 1 Officer, 2 Underofficerer og 18 Menige, var her udsendt Kl. $7^3/_4$ i Henhold til en Ordre fra Forpostkommandøren, Kapitajn J. E. Beissenherz, om Udsendelse af saadanne baade over Havreballe- og over Gudsøpasset Morgen og Aften. Da Angrebet var begyndt ved Gudsø, sendte Chefen for 8. Kompagni en Dragonordonnans efter Patrouillen for at kalde den tilbage, men Preusserne havde da, kommende pludseligt og overrumplende som sædvanligt, allerede afskaaret Patrouillens Tilbagegang, og fjendtlige Ryttere viste sig foran den Barrikade, som spærrede Overgangen over Elbodalen. Disse afvistes vel ved vore Troppers Ild, men snart efter skred det preussiske Garde-Grenaderregiments Fusilierbataillon til Angreb paa Passet. Feltvagten, som stod der, modtog nu Befaling til at gaa tilbage, og Chefen for 8. Kompagni samlede sin hele Styrke i en Fægtestilling langs Vejen mellem Taarup og Kongsted. Her holdt han sig saa længe som muligt, for at give den udsendte Patrouille, der hørtes kæmpe ved Højrup, Lejlighed til at søge til-

bage over Aaløbet tæt nord for Nebel Sø, en Nødvej, som var Patrouilleføreren anvist. Men til sidst blev Kompagniets Stilling saa mislig lige over for den store fjendtlige Styrke, som udfoldede sig øst for Passet, at dets Fører maatte bekvemme sig til at opgive Patrouillen og tiltræde Tilbagetoget, hvilket udførtes særdeles smukt under en fortsat Ild, bevirket ved, at det ene Halvkompagni skiftevis optog og afløste det andet. Af Patrouillen kom kun Føreren og én Mand efter adskillige Æventyr nogen Tid efter i Forklædning tilbage til Fæstningen.

Da Kompagniet naaede Hejse Kro, stadigt forfulgt af Fjenden, som til sidst havde bragt et Par Kanoner i Ilden mod det, fandt det Reservekompagnierne opstillede for at optage det. Det halve af 3. Kompagni havde besat Hejse Kro, det andet halve stod ved Korsvejen vest for Sønderbygaard, 4. Kompagni som Reserve øst for Sønderbygaard. 8. Kompagni fik ved sin Ankomst til Hejse Kro af Regimentschefen, som befandt sig her, Befaling til at gaa til Stovstrup Skov, besætte den og derefter holde Forbindelse med Tropperne paa Chausséen. Halvkompagniet ved Hejse Kro optog nu under Kompagnikommandørens Føring Modstanden mod Fjenden og trak sig under Granatild tilbage til Korsvejen foran Sønderbygaard, hvor fra det efter ikke faa Tab, da blandt flere baade Kompagnikommandøren og den anden ved Halvkompagniet værende Officer saaredes, gik igjennem det andet halve Kompagni hen til 4., i Forening med hvilket det indtog en Stilling øst for Sønderbygaard, igjennem hvilken derpaa atter Halvkompagniet fra Korsvejen trak sig. De to danske Forpostkanoner grebe, saa snart de kunde, ind i Fægtningen. Paa Grund af Markernes opblødte Tilstand var det ikke muligt at komme uden for Chausséen; men nogle Hun-

drede Alen øst for Sønderbygaard, hvor Vejen gjør en lille Bøjning, prodsede de af og beskøde ikke uden Held de fjendtlige Kanoner ved Hejse Kro.

Den preussiske Styrke, som var kommen over Havreballe, bestod af 3. og 4. Garderegiment, hvert paa tre Batailloner, end videre af 3. Garde-Grenaderregiment, ligeledes paa tre Batailloner, og én Bataillon af 4. Garde-Grenaderregiment. Af de andre Batailloner af dette sidste Regiment var én, Fusilierbataillonen, efterladt i Kolding og én afgiven til v. Beeren. Der kom altsaa 10 Batailloner frem over Havreballe med 3 Batterier og Gardehusarerne, fra hvilke sidste Troppedele dog de v. Beeren overladte to Kanoner og ene Eskadron maa drages. Af denne Styrke dannede 3. Garde-Grenaderregiment Avantgarden med et Batteri og et Husardetachement. Af Avantgarden havde Regimentets Fusilierbataillon angrebet Havreballepasset og fortsat Forfølgelsen til Hejse Kro. 1. Bataillon var undervejs paa en Melding fra v. Beeren om, at den danske Fløj var fastholdt, sendt ned mod Henneberg Ladegaard ad en Bivej ved Torp, som det synes, over Havlykke. 2. Bataillon forstærkede Fusilierbataillonen ved Hejse Kro, der senere yderligere fik Fusilierbataillonen af 4. Garde-Grenaderregiment til Hjælp.

Tilbage i Reserve holdtes én Bataillon af 4. Grenaderregiment, 3. Garderegiment og to Batailloner af 4. Garderegiment; men disse sidste sendtes ned ad Chausséen fra Vejle til Snoghøj, da det blev tydeligt, at en dansk Styrke maatte være afskaaren, mens det stod til at frygte, at den først afsendte Bataillon paa Grund af den Vej, den havde valgt, ikke vilde komme bag paa den, hvad de to sidst afsendte Batailloner derimod utvivlsomt vilde, naar de fulgte Chausséen til Snoghøj. Disse Batailloner medgaves der nogle Kanoner.

Imidlertid var følgende sket i Fæstningen. Da Meldingen om Angrebet var kommen til Kommandanten, var der blæst Alarm; alle Afdelinger havde indtaget de for dette Tilfælde bestemte Pladser, og de før nævnte to Kompagnier af 21. Bataillon og 6 Kanoner Klein stode beredte at rykke ud til Forposternes Understøttelse. General Wilster indfandt sig, som han i Alarmeringstilfælde skulde, hos Kommandanten, og denne bad ham om at undersøge Forholdene uden for Fæstningen. Ledsaget af Souschefen, Kapitajn Tvermoes, Ordonnansofficeren og et Par Ordonnanser, red Generalen dernæst til Stovstrup, hvor han ankom, som den i det foregaaende beskrevne Retræte fra Hejse Kro var i Færd med at udføres.

Generalen bestræbte sig for her at lægge den størst mulige Sejhed i Forsvaret for at give venstre Fløj, som han antog i rolig Tilbagegang, Lejlighed til at udføre den. Han opholdt sig derfor, i øvrigt tilfreds med Fægtningens Gang, i Stovstrup, lige til Fægtningslinien var kommen til denne By, hvornæst han, efter at have sendt Bud til Fredericia efter de to Kompagnier af 21. Regiment og de 6 Kanoner, som vare stillede til hans Raadighed, red langsomt tilbage for at møde dem, ledsaget af sin Stab, til hvilken Stabschefen, Kapitajn Hoffmann, som var kommen fra Fredericia, havde sluttet sig.

Næppe var han kommen 800 Skridt bort fra Stovstrup, før et beklageligt Uheld indtraf. Den fjendtlige Avantgardes Artilleri viste pludseligt et Par Kanoner bag et Hegn nord for Byen, og en af de først udskudte Granater sprang midt i Staben, saarede Generalen og Stabschefen og dræbte deres Heste samt saarede end videre en Ordonnanshest. I et Nu vare de tilstedeværende Ordonnanser fløjne ud til Siden, og Souschefen og Ordonnansofficeren maatte med største Besvær vælte

Generalens døde Hest, som laa oven paa ham, bort. Da Generalen kom op, kunde han gaa, eftersom hans Saar var i Armen. Værre var det at faa den haardt kvæstede Stabschef reddet fra at falde i Fangenskab; thi Besætningen i Stovstrup trak sig nu tilbage; men det lykkedes dog, da Underlæge Møller af 20. Regiment kom med Vogn og Hjælp.

Oberst Neergaard, som nu indfandt sig og overtog Befalingen over 3. Division med Kapitajn Tvermoes som Stabschef, lod de to Kompagnier af 21. Regiment, saa snart de ankom, tage en Opstilling til Optagelse af de Kompagnier af 20. Regiment, som havde været i Fægtning og nu gik tilbage. To Kanoner af Batteriet Klein deltog i Opstillingen tillige med de to, som havde været i Kamp. De andre fire besatte Koldingskansen ved Oversvømmelsen. Kompagniet i Bredstrup og Posteringen ved Rands Fjord vare den Gang, uden at være forulempede af Fjenden, ankomne til Fæstningen.

Tilbage staar der kun at skildre venstre Fløjs Skæbne.

Vildledet ved v. Beerens Passivitet og opfattende Angrebet paa Havreballepasset urigtigt, holdt Major Schack, der ikke fra sine Foresatte fik nogen Meddelelse eller Ordre, i over en Time Stillingen ved Børup, uagtet Chefen for 1. Kompagni, Kapitajn H. H. N. J. Daue, gjorde Forestilling derimod, og uagtet 5. Kompagni trak sig tilbage til Erisø, følgende de nordligere kæmpende Troppers Bevægelser. Selv da v. Beeren begyndte at røre sig for at omslutte de to Kompagnier fra Syd, og Kapitajn Daue derfor lod Skyttekjæden foran Børup foretage en Frontforandring tilbage, for at den kunde komme til at staa à cheval paa Chausséen til Hejse Kro, gav Major Schack, som var stegen af Hesten og gik op og ned paa Chausséen, i Kikkert iagttagende Kampen nord

for sig, kun modstræbende sit Minde til denne Bevægelse, i det han mente, at vi snart kunde besætte den tidligere Forpoststilling igjen. Men kort efter opkjørte v. Beeren sine to Kanoner saaledes, at de kunde bestryge Chausséen i dens Længde fra Syd. Retræten begyndte nu, først i Retning af Hejse Kro, men kun et kort Stykke, da derefter den for venstre Fløj foreskrevne Retræte over Henneberg Ladegaardskov indsloges. 1. Kompagnis Styrke paa Chausséen førtes, da den var kommen ud for en øst for Vejen ensomt liggende Gaard, paa Grund af Granatilden over til denne. 6. Kompagni fulgte Bevægelsen nordligere, og dernæst fortsatte begge Kompagnier Tilbagegangen til Henneberg Ladegaardskov, 6. nordligst, 1. sydligst, men i øvrigt i Højde med hinanden. Da Jordbunden paa Markerne var opblødt og Bevægelsen skete hurtigt, behøvede begge Kompagnier den første Tid efter Ankomsten til Skoven til at samle og ordne Folkene; men 6. Kompagni havde kun haft én Deling opløst i Skyttekjæde, og den fulgte umiddelbart efter, medens 1. Kompagnis højre Fløj, da Chausséen forlodes, endnu var i Børup. 6. Kompagni kom derhos til at staa nordligst, lige i Hjørnet af Skoven, og kunde ti Minuter efter Ankomsten bevæge det samlede Kompagni langs Nordranden af Skoven mod Erisø, hvad Føreren gjorde, medens 1. Kompagni behøvede en halv Times Tid til at samle Folkene og havde en mindre let Bortgang.

Bataillonskommandøren steg, da Granatilden begyndte, til Hest og søgte, da Kompagnierne dirigeredes mod Henneberg Ladegaardskov, med Adjudant og Ordonnanser at følge dem; men da man ikke kunde ride paa de opblødte Marker, vendte han mod Nord og red et Stykke ud ad Chausséen for at finde en for Heste passabel Vej. Paa Chausséen hørte han af en Bonde, at Fjenden alt stod ved Hejse Kro. Da han ad en

Markvej naaede ned mod Henneberg Ladegaardskov, saa han 6. Kompagni marchere langs dennes nordlige Udkant. Han gav det en Ordre om Retræten og begav sig dernæst — vel i den Tro, at 1. Kompagni fulgte, — til Erisø Mølle, hvor han traf 5. Kompagni opstillet og hvor kort efter 6. ankom, men ikke 1. Det kunde synes en Fejl, at Majoren ikke lod 5. og 6. Kompagni, som vare intakte, rykke frem til Vejle—Snoghøj-Chausséen for at give 1. Kompagni en Haandsrækning. Men Bataillonen var i det hele saa forsinket, at dens Retræte over Sanddal stod i Fare, og desuden antog man, at 1. Kompagni var nær efter. Majoren sendte sin Adjudant med en Hornblæser over til Chausséen for ved Signal at paabyde 1. Kompagni en hurtig Retræte og tiltraadte derpaa med de Kompagnier, han havde hos sig, Retræten over Sanddal, hvilken lykkedes.

Kapitajn Daue var altsaa afskaaren med sit Kompagni. I Henneberg Ladegaardskov havde han endnu ikke Følelsen deraf, eftersom Kampen den Gang syntes at hvile paa alle Punkter, og han ved Erisø saa Tropper af vore staa i rolig Holdning. Men da han, efter at have samlet sit Kompagni, uden Skyndsomhed tiltraadte Retræten hen imod Fuglsang Skovs sydlige Udkant — der var nemlig givet venstre Fløj den almindelige Anvisning at dirigere Retræten til Fuglsang Skovs sydlige Udkant og kun, hvis dette ikke var gjørligt, at gaa mod Erisø eller, hvis heller ikke dette var gjørligt, til Sanddal —, forstod han af Kanonskud, han hørte, at Kampen maatte have flyttet sig nær hen til Fæstningen. Han paaskyndede derfor sin Marche, men, efter at være kommen ud af Skoven, saa han den først omtalte preussiske Bataillon komme sig i Møde fra Skoven ved Havlykke. Han bøjede nu af i østlig Retning mod Erisø, men fandt her de to sidst afsendte preussiske Batail-

loner med Kanoner paa Snoghøj-Chausséen mellem sig og Erisø. Ude af Stand til at kunne bane sig en Vej gjennem disse Masser, kastede han sig gjennem en Lavning tilbage til Henneberg Ladegaardskov, hvor fra han vilde søge at naa Kysten mod Syd for at komme om Bord i et eller andet af de Fartøjer, som patrouillerede i lille Bælt, eller i Baade, som fra Kysten kunde skaffes til Veje. To Punkter syntes ham især gunstige, Snoghøj og Skjærbæk. Begge Steder fandtes der Baade, som vel vare førte over til Fyns Kyst, men som maatte kunne signaliseres tilbage, og begge Steder gave de lokale Forhold, med hvilke Kapitajnen var nøje bekjendt, en mindre Styrke Midler til at forsvare sig nogen Tid mod Overmagt. Foreløbig bestemte Kapitajnen sig for Snoghøj, førte sit Kompagni skjult gjennem Skoven mod Syd og dernæst ad Chausséen til Snoghøj, men som han nærmede sig det Sted, hvor Vejle—Snoghøj- og Kolding—Snoghøj-Chausséerne forenes, spærrede Fjenden, der havde indtaget en Stilling mod ham, Vejen og modtog ham med Tirailleurild og Kanonskud. Kompagniet førtes derpaa over i Skovene mellem Chausséen og Stranden, medens den fjendtlige Ild besvaredes. Kapitajnen besluttede nu, da Vejen til Snoghøj var ham spærret, at gaa til Skjærbæk. og virkelig lykkedes det ham gjennem Skovene syd for Chausséen at løsrive sig fra den Fjende, han var stødt sammen med, men paa Vejen mod Vest traf han Damgaard besat af v. Beerens Tropper fra Gudsø. I sin Nød besluttede han sig atter til at gaa mod Snoghøj, men langs Stranden, undervejs signaliserende Skibe, hvis muligt. I en uforstyrret Marche førte Kapitajnen sit overanstrængte Kompagni langs Strandbredden neden for de Bakker, Skove og Skrænter, som danne det højere liggende Lands Grænse mod Søen. Men den fjendtlige Kreds sluttede sig tættere og tættere

om ham. Et Par Tusend Alen vest for Snoghøj udvider Strandbredden sig til en større Eng, der er kranset af høje, stejle Skrænter til alle Sider undtagen den, der vender mod Havet. Her stod Fjenden i en Styrke af flere Tusend Mand med Kanoner paa Toppen af Bakkerne rundt om, og da Kompagniet kom ud paa Engen efter have fordrevet ved Skud en mindre Styrke, som spærrede det Vej ved Indgangen til den, modtoges det af en saa voldsom Krydsild, at det, efter at den ældste Lieutenant og flere Menige vare saarede, gav Tegn til Overgivelse.

Snart efter viste der sig Fartøjer i lille Bælt, men for sent. En Kanonade mellem de fjendtlige Kanoner ved Snoghøj og et Batteri paa Fyn, samt nogle Kanonskud fra en Kanonbaad ud for Skjærbæk mod de fjendtlige Tropper ved Kysten afsluttede den Kamp, som havde været ført her nede. I Fæstningen havde en urigtig Melding fra en Portvagt for en kort Tid fremkaldt den Tro, at Kompagniet var kommet tilbage. Senere sendtes der et Rekognosceringskommando af 19. Regiment ud for at søge Oplysninger om Kompagniet, men det traf Erisø besat af Fjenden og maatte med Tab vende tilbage.

Fjenden blev Natten over staaende i Fuglsang og Erisø, men vendte den følgende Morgen tilbage til Elbodalen i Følge Befaling fra Wrangel, der frygtede et Udfald fra Fæstningen lig det i 1849. Fjendens Indeslutningslinie gik nu fra Damgaard ved lille Bælt til Havreballe og dernæst langs Elbodalen til Bredstrup og Rands Fjord.

Vort Tab var den Dag 1 Død, 17 Saarede og 17 Savnede, og vi mistede i alt 173 Fanger. Fjenden noterede sit Tab til 2 Døde og 15 Saarede.

Efter denne Skildring af Tildragelserne ved Fredericia skulle dernæst de ved Vejle fremstilles.

Som fortalt, skulde den østre østerrigske Kolonne rykke gjennem Kolding den 8. Marts Kl. 6 Morgen, og den vestre til samme Tid overskride Kolding Aa ved Ejstrup. For den østre Kolonnes Bevægelse var der intet i Vejen. Paa bestemt Tid rykkede Dobrzenski mod Nord med sit Rytterregiment, efterfulgt af Nostitz's og Gondrecourts Brigader samt af Artilleri-Reserven. Derimod vare Forholdene meget ugunstige ved Ejstrup, hvor der ikke existerede nogen Bro, som kunde bære Artilleri og Rytteri, og hvor den af Regnen opsvulmede Aa, de gjennemblødte Bredder og de bundløse Veje umuliggjorde Slagningen af en Bro. Pontonmateriellet var for største Delen kjørt fast paa Vejene til Ejstrup, og det af det, som havde naaet Bestemmelsesstedet, kunde ikke anvendes paa Grund af Aaens og Breddernes Tilstand. Hele Natten havde man arbejdet paa Tilvejebringelse af en Bro, men henad Morgenstunden maatte Arbejdet opgives. Neipperg lod da Artilleriet marchere til Kolding for at overskride Aaen der. Kavaleribrigaden Flies lod han passere Aaen ad et Vadested, og for Fodfolket indrettede han en Løbebro; men da denne Overgangsmaade vilde tage Tid, lod han ogsaa Brigaden Tomas marchere til Kolding for derefter i Forening med Artilleriet at rykke frem til Aagaard, hvor Foreningen med Kolonnens andre Tropper tænktes iværksat. For disse lykkedes vel nu Overgangen ved Ejstrup, dog ikke uden Tab af adskillige Heste, som druknede, men den var først udført Kl. 11 Formiddag, og derefter mødte der nye Vanskeligheder i de bundløse Veje nord for Ejstrup, som Afdelingerne maatte benytte for at komme videre.

Det var Gablenz's Hensigt med østre Kolonne at holde Korpset i Vejle fast i Fronten, medens Stillingen

skulde omfattes i Vest af Neippergs Kolonne. Forsinkelsen ved Ejstrup var ham derfor meget uvelkommen. Han standsede en Tid ved Bramdrup, hvor det havde været hans Hensigt at vente, til Neippergs Kolonne var kommen op i Højde med ham, og benyttede Tiden til at lade en Generalstabskapitajn, understøttet af Avantgardens Eskadron, rekognoscere vor Stillings Tilgange. Da han imidlertid erfór, at der ikke kunde være Tale om Neippergs snarlige Komme, brød han op med østre Kolonne alene for, fyldestgjørende Wrangels Disposition. at nærme sig Vejle.

Det vil være hensigtsmæssigt her nøjere at betragte den Stilling, vore Tropper indtog.

Vejledalen, i hvilken den temmelig brede Vejle Aa flyder, og i hvilken Vejle By ligger, begrænses paa det Sted, hvor den støder sammen med Vejle Fjord, af hvilken den synes en Fortsættelse, af høje skovbevoxede Banker paa begge Sider. Især hæve sig de saakaldte Skovbanker nord for Byen, over hvilke Chausséen til Horsens slynger sig, til en imponerende Højde, og de falde mod Vest stejlt af mod Grejsdalen, i hvilken Grejs Mølleaa bugter sig fra Nord til Syd, indtil den gjennem Vejle By falder ud i Vejle Aa, der ved sit Udløb benævnes Sønderaa.

Disse Skovbanker udgjorde vor egentlige Stilling. Fodfolket var i Stand til at forsvare dem længe, og de dækkede Vejen til Horsens, der gaar mod Nordost. Men i øvrigt var Vejledalen, som alt anført, bevogtet i sin hele Udstrækning, og Tropper holdt alle Overgangsstederne besatte. Vest paa stode de ved Vingsted Mølle, Kobberværket og Haraldskjær, øst paa holdt de Møllebakken, den skovbevoxede Højdestrækning, som begrænser Vejledalen syd for Vejle, og paa hvis Top der findes en Vejrmølle, besat.

Den tidligere beskrevne Troppestyrke ved Vejle var bleven svækket derved, at 7. Regiment i Følge Ordre fra Overkommandoen netop den 8. Marts om Morgenen var afmarcheret til Aarhus for at indskibe sig til Als. Ordren var nødvendiggjort ved den slette Holdning, som to slesvigske Regimenter viste ved Dybbøl, og som var af den Beskaffenhed, at Overkommandoen ikke turde sende dem paa Forpost. Den maatte for Tjenstomgangens Skyld derfor have endnu ét paalideligt Regiment til Dybbøl, hvilket den tog fra Hegermann-Lindencrone. Besættelsen af Vejle-Stillingen var derfor fra om Morgenen den 8. Marts bleven forandret. To Kompagnier af 1. Regiment, 3. og 4., vare forlagte til Haraldskjær, Høgholt og Passet ved Lerbæk Mølle, dog uden at underlægges 1. Kavaleri-Brigade, da Forsvaret af det Terrain, hvor paa disse Kompagnier anbragtes, nu lagdes ind under 7. Brigade og under 1. Regiment, hvis Stabskvarter var Lerbækgaard. Et Kompagni af samme Regiment, 6., var afgivet til 1. Kavaleri-Brigade til Besættelse af Passerne ved Vingsted Mølle og Kobberværket.

Tilbage var der af 1. Regiment fem Kompagnier, hvoraf de tre langs Skovbankernes vestlige Rand holdt Grejsdalen besat saaledes, at 1. Kompagni stod i Grejs og Holms Mølle, 2. i Kirkeby, havende Bevogtningen af Dalen fra Holms Mølle til Vejen ud for Store Grundet under sig, og 7. med et halvt Kompagni fremskudt over Grejs Mølleaa til Højderne ved Sofielund og et halvt ved Lille Grundet til Forsvar af Aaen mellem Store og Lille Grundet. De to resterende Kompagnier, 5. og 8., vare Reserve i Hornstrup og Grejs By.

I Vejle var 11. Regiment. Af dets Kompagnier vare tre paa Forpost syd for Vejle. 1. Kompagni stod paa Møllebakken opløst i tre Feltvagter, den mellemste og stærkeste paa Chausséen til Kolding, omtrent ved

Vejrmøllen, Fløjfeltvagterne paa de Veje, som fra Vejle føre henholdsvis til Ribe og til Fredericia. 3. Kompagni var Piket og havde forskanset en Stilling bag 1. Kompagni paa Møllebakkens Skraaning mod Vejle der, hvor de tre Veje støde sammen. 5. Kompagni endelig var som Hovedpost opstillet ved Sønderbro, den Bro, som ved Vejle Bys Sydende fører over Vejle Aa. Dette Kompagni havde kun tre Delinger, da én var detacheret til Sofiesminde, nordvest for Vejle paa Vejen til Varde.

I Tilfælde af Kamp skulde Regimentets fem andre Kompagnier og Batteriet Johansen indtage deres Pladser paa Skovbankerne, hvor Ingenieurerne havde dannet Skyttegrave i Skovbrynene paa Bakkernes Top. Regimentets 2. Bataillon havde sin Plads paa den saakaldte Pilkebanke vest for Horsens-Chausséen, højre Fløj støttet til Grejsdalen, 1. Bataillon paa Højderne øst for Chausséen.

Betragte vi 1. og 11. Regiments Forsvarslinier i Forhold til hinanden, vil det findes, at de stode lodret paa hinanden, dannende en ret Vinkel med Toppunktet sydvest for Lille Grundet. Angreb Fjenden over Vejle, var 11. Regiment i Fronten og 1. Regiment dannede Flankedækning bagud til højre. Omvendt, skete Hovedangrebet vest fra, stod 1. Regiment i Frontstillingen. I begge Tilfælde havde det Regiment, som ikke var umiddelbart engageret, nogle Kompagnier at sende det andet til Hjælp.

Af 2. Kavaleri-Brigade var der afgivet to Eskadroner af 6. Dragonregiment til Oberst M. Müller, under hvem Forposttjenesten foran Vejle sorterede. En af Eskadronerne holdt som Piket i den nordlige Del af Vejle, den anden, 4. Eskadron, var opløst foran Fodfolksfeltvagterne syd for Vejle i Rytterfeltvagter, der

dannede en Bue fra Vinding over Højen til Vingsted Mølle.

Omtrent Kl. 9 Morgen kom det fjendtlige Fortrav, der talte omtrent 40 Heste, og ved hvilket den ovennævnte østerrigske Generalstabskapitajn befandt sig, til Syne ud for Blaakjær Skov, i det den jog vore Patrouiller tilbage. Sekondlieutenant Saint-Aubain, som kommanderede Feltvagten ved Højen, rykkede rask frem med sine Dragoner, angreb Østerrigerne og jog dem paa Flugt med et Tab af én Officer og tre Ryttere, som efterlodes i vore Hænder. Generalstabskapitajnen undkom saaret, og af de andre, som undkom, vare 6 saarede, saa vel havde vore Dragoner brugt deres Klinger. Vi havde kun én saaret. Saint-Aubain forfulgte Fjenden en Stund, og indtog dernæst paa ny sin Stilling ved Højen Kro med Patrouiller foran sig.

Umiddelbart efter, at Meldingen om denne Tildragelse var modtagen, udsendte Oberst M. Müller et Rekognosceringskommando til Højen, bestaaende af Piket-Eskadronen og det halve af 11. Regiments 5. Kompagni, det sidste ført af Kompagnikommandøren. Rekognosceringens Fortrav naaede Feltvagten ved Højen Kro Kl. 10½, men i samme Øjeblik saas det fjendtlige Rytterregiment under Udvikling, og to Kanoner, som vare kjørte op under dets Beskyttelse, begyndte at skyde.

Vore Dragoner maatte nu tiltræde Tilbagetoget, understøttede af det halve Kompagni, som flyttede sig langsomt og ikke længere tilbage, end Fjendens Bevægelser nødvendiggjorde.

7. Brigade alarmeredes nu, og paa Melding om den sig nærmende Fjende beordrede General Hegermann-Lindencrone ogsaa 1. og 2. Kavaleribrigade til at rykke paa deres Alarmpladser, ligesom han sendte en Ordon-

nans afsted med Ordre til 7. Regiment om at standse dets Marche til Aarhus.

Skovbankerne besattes nu. I Fronten mod Syd stod paa Pilkebakken 11. Regiments 2. Bataillon, Kapitajn Chabert, saaledes at 2. Kompagni besatte det sydvestre Hjørne og dernæst mod Øst 4., 6. og 8. Kompagni, de to sidste beherskende Horsens-Chausséе. Øst for Chausséen mellem den og Fjorden stod 7. Kompagni, det eneste af 1. Bataillons Kompagnier, som ikke var paa Forpost. Af Batteriet Johansen holdt fire Kanoner paa Pilkebanken nær Lille Grundet paa et Sted, hvor det havde frit Skud over Vejle By til Møllebakken syd for Byen. To Kanoner placeredes paa den saakaldte Vejle Bakke østligere, hvor Chausséen til Horsens gaar over Højderne. To endelig opstilledes i en Reservestilling ved Sammenstødet af Horsens- og Viborg-Chausséerne.

Vest for de Kompagnier af 1. Regiment, som stod ved Haraldskjær og Høgholt og havde Retræte til Lerbækgaard, indtog 1. Kavaleribrigade under General Honnens nu følgende Stilling. To af dens Eskadroner, 5. af 3. Dragonregiment og 3. af 5. Dragonregiment, under Ritmester Moe vare detacherede vest paa som Strejfkorps. 3. Dragonregiment havde to Eskadroner ved Vingsted Mølle og Kobberværket, hvor ogsaa 6. Kompagni af 1. Regiment var, to ved Bresten Kirke og én ved Faarupgaard. 5. Dragonregiment var samlet ved Jellinge, hvor Brigadekvarteret var, og hvor Halvbatteriet Lønborg holdt ved Hygum Mølle.

2. Kavaleribrigade under Oberst Scharffenberg samlede sine Afdelinger, 6. Dragonregiment, hvoraf dog to Eskadroner vare afgivne til Oberst M. Müller, Husardivisionen og fire Kanoner Lønborg, i Højde med Bredal paa begge Sider af Horsens-Chausséen.

I over en Time stode Tropperne i disse Stillinger, uden at Fjenden rykkede frem. Gablenz's Hovedstyrke var kommen til Blaakjær Skov; men dækkede af Rytterregimentet, hvilede hans Tropper her til Kl. $12^3/_4$, medens han oppebiede Bud fra Neippergs Kolonne, om den dog maaske ikke kunde komme. De Meldinger, han modtog, gjorde det imidlertid utvivlsomt, at dens Medvirkning ikke kunde paaregnes for den Dag, og han tog da den Beslutning med østre Kolonne alene at udføre Stødet mod Vejle.

Kl. 1 satte han sine Tropper i Bevægelse. Den 1. Bataillon af det østerrigske Regiment „Hessen“ fik Têten, understøttet af de to Kanoner, som alt havde skudt paa Rekognosceringskommandoet. Fægtningen indledede ved et Angreb paa Møllebakken syd for Vejle.

Det udsendte halve 5. Kompagni af 11. Regiment havde trukket sig tilbage til dette Punkt og gav i Forening med 1. Kompagni, som havde Feltvagtstillingen besat, og 3. Kompagni, som fra sin Stilling bagved var beordret op paa Højden ved Møllen, den fjendtlige Bataillon en varm Modtagelse; men da det var af Vigtighed af Hensyn til Retræten over den i Ryggen værende Bro ikke at drive Modstanden for vidt, overlod Kommandøren for 1. Bataillon, Kapitajn E. C. F. Grev Ahlefeldt-Laurvig, efter nogen Tids Kamp Østerrigerne Stillingen og trak sine Tropper over Sønderbro, som spærredes ved Forhug paa Broen og en Barrikade ved dens nordlige Ende. Alle Bygninger besattes her. I Dampbrænderiet øst for Gaden, der fører til Sønderbro, vare alle de Vinduer, som vendte ud til Aaen i to Etager, besatte med en Deling Fodfolk. I en Ejendom vest for Gaden vare to Gavlvinduer, hvor fra Broen kunde bestryges, besatte med en halv Deling.

Saa snart Fjenden viste sig paa Bakkens Skraaning

ned mod Broen, aabnede de 4 Kanoner Johansen ved Lille Grundet deres Ild paa ham. De to fjendtlige Kanoner, som toge Opstilling ved Vejrmøllen, navnlig for at understøtte Fjendens Angreb paa Sønderbro, besvarede denne Skydning med Spidsgranater, afvexlende med Kardætskskud mod Broen. Kun en ganske kort Tid vare de alene. Snart var hele det østerrigske Brigadebatteri paa 8 Kanoner samlet ved Møllen, og en livlig Kanonade fortsattes derpaa i mere end en Time over Vejle. Hen imod Fægtningens Slutning kom endnu de to Batterier af den fjendtlige Skytsreserve i Stilling ved Møllen.

Efter kort Tids Forløb fortsatte Grev Ahlefeldt sin Retræte gjennem Vejle, dækket af 5. Kompagni, som blev ved Sønderbro, til en fjendtlig Stormkolonne med Pionerer i Spidsen, hvilke ryddede Forhugget paa Broen, med megen Kjækhed trængte over Broen og der fra videre frem til Torvet. Besætningen i Gaarden vest for Gaden fangedes derved. Derimod undslap største Delen af den øvrige Styrke ved Broen ad Gaderne øst paa under en stadig Kamp med Østerrigerne. Hele Nostitz's Brigade rykkede nu ind i Byen og besatte de nordlige Dele af denne, hvor fra en levende Ild aabnedes mod Skovbakkerne.

Paa Grund af Angrebets Natur besluttede Hegermann-Lindencrone nu at paabegynde sin Retræte mod Nord i Jylland, men vilde dog først gjøre den Modstand mod Fjenden, som den gode, forberedte Stilling opfordrede til. Han befalede Oberst Müller at holde Stillingen til Aften, lod 7. Regiment, der var standset paa Halvvejen til Horsens, rykke frem igjen og beordrede 2. Kavaleribrigade til at optage 7. Brigade, medens 1. Kavaleribrigade averteredes om Forholdene for at forberede sin Retræte mod Nord til Lindved.

2. Kavaleribrigade rykkede nu frem til i Højde med Julsbjærg, og to Kanoner af Batteriet Lønborg kjørte

under Batterichefens egen Befaling hen til et Plateau i Skovkanten, hvor fra Fjenden kunde beskydes, naar han viste sig uden for Husene. De to Kompagnier af 1. Regiment, som stode i Reserve ved Grejsdalen, beordredes af dette under Kommandøren for 2. Bataillon, Kapitajn Thalbitzer, frem til Stillingens Hjørne mod Sydvest; men efter Brigadechefens Befaling gik Kapitajnen med det ene Kompagni, 5., i Steden for til det Sted ved Viborg- og Horsens-Chausséens Sammenstød, hvor allerede to Kanoner Johansen vare, og hvor Brigadechefen ordnede en intermediær Stilling. Kun 8. Kompagni af 1. Regiment, der marcherede til Lille Grundet, havdes derfor til Understøttelse for 11. Regiments højre Fløj.

I flere Timer førtes der nu en meget livlig Kamp. De to Kanoner paa Vejlebakken kastede Kardætsker ned ad Chausséen og den nordligste Gade i Vejle, naar enten fjendtligt Fodfolk eller Artilleri viste sig i Gaden. Fjenden kunde ikke komme ud af Byen mod Nordost; derimod trængte han frem i Byens nordvestlige Del og angreb det fremspringende Hjørne af Pilkebanken, hvor 11. Regiments 2. Kompagni stod. Alle Husene ved Enden af Vestergade og i Nærheden af Stokbro besattes med Skytter fra nederst til øverst, endog paa Tagene, for der fra bedre at kunne faa vort i Højden staaende Fodfolk paa Skud. Efter en Times Forløb førtes to Kanoner gjennem Hendriksens Gade til det yderste Hus paa Vardevejen, hvor fra de kastede Granater og Kardætsker op paa Banken, dog uden Virkning.

Vanskeligheden ved at storme Højden ad den stejle Skrænt bragte Gablenz til at forsøge paa, om Stillingen ikke kunde omgaas mod Vest. 9. Jægerbataillon beordredes i den Anledning ud over Stokbro og Gjedebro ad Vardevejen, og Bataillonen udførte den vanskelige Operation Kl. 5 under den virksomste Ild fra vore paa

Højden staaende Skytter. Da Gondrecourt kom tilstede, befalede Gablenz denne at sende ogsaa 18. Jægerbataillon ud ad samme Vej. Gondrecourt fulgte selv med og indtog dernæst vest for Grejsdalen en Stilling mod Skovbakkernes vestre Rand samt angreb Posteringen ved Sofielund, hvilken efter et let Engagement trak sig over Grejs Mølleaa og brød Broen af efter sig.

For at dække sig mod Beskydningen fra Partiet vest for Grejsdalen, kastede Chefen for 11. Regiments 2. Kompagni to Delinger ud i sin højre Flanke, men kort efter tiltraadtes Tilbagetoget. 2. Kompagni trak sig til Lille Grundet, hvor 8. Kompagni af 1. Regiment stod, og dernæst, jævnsides med de øvrige Kompagnier af 11. Regiments 2. Bataillon, gjennem den intermediære Stilling til Julsbjærg, hvor Batteriet Johansens Reservedeling i Forening med 2 Kanoner af Batteriet Lønborg, indtil Mørket faldt paa og Fægtningen standsede, vexlede Skud med 4 fjendtlige Kanoner, som strax efter vore Troppers Bortgang vare bragte i Position ved Lille Grundet.

Vest for Vejle, hvor General Honnens fra Gorms Høj ved Jællinge havde kunnet iagttage Fægtningens Gang, var Retræten begyndt tidligere. Oberst Müller havde Kl. 3½, da Fjenden trængte frem i Vejle, sendt sin Forpostkommandør, Premierlieutenant C. Buchwaldt af Rytteriet, til Haraldskjær og Høgholt for at drage de der staaende Kompagnier tilbage. I Steden for at indslaa Vejen til Lerbæk Mølle begave de sig til Jellinge samtidigt med, at Rytteriet vest paa, efter at alle Broer over Vejle Aas vestligere Del vare afkastede, samlede sig ved Bredsten og Jellinge. Kl. 5½ modtog Kavaleribrigaden Ordre at afmarchere til Lindved.

De tre Kompagnier af 1. Regiment, som holdt Grejsdalen besat, bleve staaende længst i Stillingen. Da 11. Regiment havde trukket sig tilbage med 8. Kom-

pagni af 1. Regiment, blev det sydligste, 7., kastet frem mod Lille Grundet, hvornæst det Kl. $6^1/_4$ ad Vejen over Store og Lille Lysholt afmarcherede til Julsbjærg, medens de nordligere Posteringer henholdsvis over Soleskov og Gl. Sole dirigeredes mod Remmerslund.

Ved Julsbjærg var 7. Regiment ankommet. Det blev beordret til som Arrièregarde med én Eskadron af 2. Kavaleribrigade og to Kanoner af 5. Batteri at dække de øvrige Troppers Marche ad Chausséen til Horsens. Denne gik under en let Frost om Natten godt for sig paa den haarde Chaussée. Foran Horsens efterlod 2. Kavaleribrigade, som afmarcherede først, nogle Eskadroner paa Forpost. 7. og 11. Regiment anbragtes bag Store Hansted Aa tillige med 7. Batteri. 1. Regiment befordredes efter Ankomsten til Horsens paa Vogne ud til Lund, Tamdrup og Hvirring, hvor Kompagnierne fra Haraldskjær og Høgholt efter en lang og besværlig Nattemarche indtraf. 7. Kompagni detacheredes til Honum for tilligemed 6. at underlægges 1. Kavaleribrigade, som fra Lindved havde fortsat sin Retræte over Uldum til en Stilling om Hvirring og Nim med Forposter fra Gudenaa over Rask Mølle til Klags Mølle.

Efter Træfningen sov Østerrigerne i Vejle med Forposter lige uden for Vejle mod Nord og Dobrzenskys Ryttere ved Haraldskjær. Dagen havde været anstrængende for dem. De havde, som sædvanlig, haft flere Døde og Saarede end vi. Deres Tab var: 11 Døde og 81 Saarede, hvoriblandt 8 Officerer, medens vi kun havde 2 Døde, 33 Saarede, hvoriblandt 3 Officerer, og 5 Savnede. Derimod tabte vi, ligesom tidligere, en Del usaarede Fanger, 132, hvilket Tab dels foranlediges ved, at en Del af 11. Regiment blev stikkende i Husene ved Sønderaa, dels ved, at en Del Sydslesvigere af 1. Regiments 8. Kompagni deserterede under Kampen. 1. Re-

giment havde nemlig i Dagene før Træfningen til Erstatning for Tabene ved Sankelmark faaet en stor Del tysktalende Sydslesvigere indsatte i dets Rækker.

Neippergs Kolonne naaede ikke den 8. frem til Vejle, men overnattede i Landsbyer en Mil sydligere. Først næste Dag Kl. 9 koncentreredes hele det østerrigske Korps om Vejle, og Kavaleribrigaden Flies sendtes frem til Hedensted.

Feltmarechal Wrangel, som efter Tildragelserne ved Fredericia og Vejle befalede en almindelig Rast den 10., bød Gablenz den 11. at forfølge de Danske, men kun med en Del af hans Styrke, thi to østerrigske Brigader forlangte han henlagte til Viuf og Alminde til Understøttelse for den preussiske Gardedivision ved Elbodalen. Dette huede ikke Gablenz, som mente, at den ham tilstaaede Styrke var for lille. Han sendte sin Stabschef til Wrangel med Bøn om at maatte beholde mindst tre Brigader, i det han troede, naar denne Bøn tilstodes, at kunne indhente de Danske og bibringe dem et tilintetgjørende Slag. Wrangel turde ikke afslaa denne saaledes motiverede Bøn, lod Gablenz beholde sin hele Styrke undtagen Nostitz's Brigade, men stillede den Betingelse, at Slaget udførtes hurtigt, og at den manglende Brigade maatte være tilbage den 14.

Den 11. brød derefter Gablenz op med sit Korps til Horsens og tog Kvarter i og om denne By.

Hegermann-Lindencrone havde nemlig Natten før forladt den udstrakte Stilling bag Bygholm og Hansted Aa for at begive sig til den fra Ryes Tilbagetog i 1849 noksom bekjendte Stilling mellem Mos Sø og Skanderborg Sø, med Vandløbet mellem de to Søer og Broerne Fuldbro og Nybro i Fronten.

Hvis den videre Retræte fra denne Stilling skulde gaa til Aarhus, vilde denne kunne trues eller forstyrres ved

en Fremskydning af fjendtlige Tropper paa den gamle Landevej mellem Horsens og Aarhus, der danner en lige Linie over Herschendsgave mellem de nævnte Stæder. Det var dette, som laa til Grund for Gablenz's Haab om at kunne tilintetgjøre Korpset. Naar Retræten fra Stillingen derimod indslaas ad Silkeborg og Viborg til, som Hegermann-Lindencrone havde bestemt, er Stillingen ikke uden Værd for et lille tilbagevigende Korps; der maa kun sørges for en virksom Observation over Fruering mod den gamle Landevej for at forebygge en fjendtlig omgaaende Bevægelse over Edelsborg, der ligger nord for Skanderborg Sø. Naar Stillingen ikke længer er holdbar, finde Tropperne 1¼ Mil nordligere en ny Stilling ved Tulstrup mellem Knud Sø og Ravn Sø og vestligere det skov- og højderige Himmelbjærgparti, som byder gunstige Betingelser for et udholdende Forsvar.

Stillingen ved Skanderborg indtoges af Hegermann-Lindencrones Tropper, dog med Undtagelse af 7. Regiment, som den 10. Marts om Morgenen dirigeredes til Aarhus, for at fuldføre den tidligere opsatte Indskibning. Om Natten Kl. 1 vare alle Tropperne brudte op fra Stillingen ved Bygholm og Hansted Aa, kun med Efterladelse af to Eskadroner og ét Kompagni, hvilke bleve i Horsens som Arrièregarde paa Chausséen til Kl. 4. Hovedmassen af Fodfolket og Batteriet Johansen fulgte Chausséen til Skanderborg, 2. Kavaleribrigade for største Delen den gamle Landevej, hvor den marcherede sammen med 7. Regiment til Herschendsgave, hvor fra den bøjede ind til Fruering. 1. Kavaleribrigade begav sig fra Honum og Hvirring over Fuldbro til Partiet nord for Illerup, hvor det den tildelte Fodfolk afgik til det Regiment, hvor fra det var taget. Vest paa gik Moe med sine Eskadroner efter en lang Marche over Sønder Omme og Brande til Silkeborg Egnen.

Selve Stillingen besattes af 7. Brigade saaledes, at 1. Regiment og Batteriet Johansen anbragtes i Vrold, Justenborg og omliggende Gaarde, 11. Regiment med én Bataillon i Skanderborg og én i Edelsborg. Til Forpost afgaves der ét Kompagni ved Fuldbro, ét ved Nybro og en Forposteskadron i Vrold. 1. Kavaleribrigade laa bag Illerup Aa i Alken, Svejstrup o. s. v. med Ry og Salten Broer besatte. 2. Kavaleribrigade, som erholdt to Kompagnier til Raadighed fra Bataillonen i Edelsborg, bevogtede fra Gram og Fruering Terrainet mellem Skanderborg og Solbjærg Søer og havde et Halvregiment i Landsbyen Stilling ved Nordvestenden af Solbjærg (Stilling) Sø. Dette sidste Halvregiment, som førtes af Ritmester G. Castenskiold, fik imidlertid kort efter, at den nævnte Opstilling var tagen, Ordre til at gaa til Maarslet øst for Solbjærg Sø og udstille en Observationskjæde mellem denne Sø og Havet over den gamle Landevej og Oddervejen. Denne Opstilling paabødes af Hensyn til 7. Regiments Sikkerhed i Aarhus. Paa Divisionens Rekvisition var der nemlig tilsagt 300 Vogne at møde ned ad den gamle Landevej for at optage Regimentet, men da Divisionen fik at vide, at i det mindste den ene af Regimentets Batailloner var gaaet en anden Vej, frygtede den for, at Vognene skulde kjøre ned til Fjenden og benyttes af ham.

Divisionskvarteret var først Skanderborg, men forlagdes den 11. til Svejstrup Præstegaard nord for Illerup. Divisionsintendanturen etableredes i Linaa; alle Depoter sendtes til Viborg, undtagen de i Aarhus, som enten indskibedes eller førtes til Randers.

Den 11. kom Kronprinsen, som havde erholdt Kongens Tilladelse til at deltage i Krigen og var ansat ved Hegermann-Lindencrones Stab, til Korpset. Tillige ankom der en Officer, Major C. F. Bauditz, sendt fra

Overkommandoen med Instruktioner for General Hegermann-Lindencrone, som nu maatte handle selvstændigt. Majoren medbragte til Aarhus saa mange Damp- og andre Skibe, som Overkommandoen kunde undvære andensteds, og tillige en Intendanturembedsmand, Kapitajn C. M. Gorm, der skulde sørge for Depoternes Evakuering.

Fra Overkommandoen tilraadedes det General Hegermann-Lindencrone at sprede Divisionen i 4 Hovedkolonner og dirigere disse mod de 4 Overgangssteder over Limfjorden, Aalborg, Aggersund, Sallingsund og Oddesund; men Generalen havde taget den Bestemmelse at trække Korpset samlet tilbage over den nævnte Stilling ved Tulstrup til Silkeborg og der fra fortsætte Retræten ad Mors til. De fornødne Forberedelser vare i den Henseende trufne den 10. Alle Færger i den østlige Del af Limfjorden, med Undtagelse af to ved Aalborg og én ved Aggersund, førtes tillige med alle andre hensigtsmæssige Transportmidler, som fandtes paa Limfjorden, Dampskibe og to fra Overkommandoen til Limfjorden opsendte Transportfartøjer til Sallingsund, hvor Kapitajnlieutenant Købke organiserede Transportmidlerne med det Maal for Øje, i fornødent Fald at muliggjøre en Overførsel af Tropperne til Mors.

Gablenz lagde imidlertid sin Plan til Angrebet paa Skanderborg-Stillingen. Det befaledes til Udførelse den 12., saaledes at Neipperg skulde angribe Stillingen i Fronten med Brigaden Dormus samt Flies's Rytteri og Skytsreserven, medens Gablenz selv fra den gamle Landevej vilde omfatte Stillingen med Tomas's, Gondrecourts og Dobrzenskys Brigader. Den 11. om Morgenen sendtes en Parlamentær til General Hegermann for at se, om det tegnede til, at vi vilde holde Stand. Han var Overbringer af et Brev, der angik den ved Vejle fangne østerrigske Officer, paa hvilket Svaret bragtes Gablenz.

af en dansk Officer, Ritmester Freiesleben, samme Dag i Horsens. De fjendtlige Tropper satte sig ogsaa i Bevægelse om Morgenen den 11., og Neippergs Afdelinger nærmede sig ved Middagstid vor Frontstilling; medens den højre Kolonne paa den gamle Landevej til Dels paa Grund af et øsende Regnvejr, der gjorde alle Bevægelser vanskelige, kun kom langsomt frem og gjorde Holdt i Højde med Neipperg, efter dog at have skjærmydslet med vore Fortropper øst paa.

Ved Fjendens Nærmelse indtoge vore Tropper Kampstilling, og 1. Kavaleribrigade samlede sig til Understøttelse for Fodfolket i Nærheden af Svejstrup; det kom imidlertid ikke til nogen Kamp. Fjenden holdt sig tilbage; det var tydeligt, han først vilde angribe næste Dag.

Situationen var den, at et fjendtligt Korps paa 15 Batailloner, 13 Eskadroner og 44 Kanoner stod beredt til næste Morgen at angribe vor Division, der, naar Castenskiolds Eskadroner øst paa og Moes vest paa droges fra, kun bestod af 4 Batailloner, 16 Eskadroner og 16 Kanoner. Generalen saa ingen Grund til at optage denne saa ulige Kamp; men ved simpelt hen at trække sig tilbage, kunde han blive forfulgt og, hvis Fjenden fulgte Divisionen i Hælene, maaske blive forhindret fra en Overskibning ved Limfjorden. Han valgte derfor at forsvinde for Fjenden ved dertil sigtende Manøvrer. Ved en hemmelig Bortmarche i Ly af de yderste Forposter, som, naar der skaffedes Vogne for deres Fodfolk, let i Nødsfald kunde undkomme til Skovene nordvest for Stillingen, ved efter en kort Marche at sprede Tropperne til forskjellige Sider, saa at intet bestemt Spor af deres Retrætes Retning efterlodes, og endelig ved at samle dem igjen paa et langt borte liggende, forud bestemt Sted nær Limfjorden, her Skive, kunde der, naar de spredte Afdelinger udskrev Vogne eller be-

nyttede Jærnbanen fra Langaa til Skive, som paa den sidste Strækning vel ikke var helt færdig, men dog af Jærnbanebestyrelsen var sat i Stand til at befordre Tropper, vindes en 3 Dages Forspring, som Divisionen ansaa nødvendigt for med de for Haanden værende smaa Midler at kunne føre Tropperne over Limfjorden til Mors.

En saadan Plan vedtoges den 11. om Aftenen mellem Kl. 7 og 9 og sattes strax i Udførelse, for saa vidt som 1. Kavaleribrigade afmarcherede til Resenbro ved Gudenaa østlig for Silkeborg. 7. Brigade fik Befaling til, efter at have sendt sit Train til Langaa for der fra med Jærnbane at befordres til Skive, med Efterladelse af en Skinbesætning ved Fuldbro og Nybro, om Natten Kl. 1 at afmarchere til Stillingen ved Tulstrup mellem Knud Sø og Ravn Sø, hvor Rollerne til Forsvindingsscenen for dens Vedkommende vilde blive uddelte. Lidt senere, Kl. 4 Morgen, skulde 2. Kavaleribrigade over Jexen afmarchere til Chausséen mellem Aarhus og Silkeborg. Den fik Ordre til, ligesom 7. Brigade, at efterlade Skinopstillinger paa alle Punkter og at lade Ritmester Castenskiold forblive ved Maarslet som selvstændigt Korps, dog kun med to Eskadroner.

Aftenen den 11. var meget urolig for Tropperne i Skanderborgstillingen. Det havde regnet stærkt under Alarmeringen om Eftermiddagen, alle Veje vare forvandlede til en Ælte, og Markerne vare overskyllede af Regnvandet. Tropperne, som for en stor Del vare gjennemblødte, vare meget medtagne af de foregaaende Dages Anstrængelser, Marche om Natten, Vagttjeneste, Alarmeringer og Dislokationer om Dagen. Hvile i fri Luft, som under Tilbagetoget i 1849, da det var Sommer, forbød Aarstiden. Hos ikke faa fandtes der Spor af Overanstrængelse. Hen paa Aftenen opstod der en blind Alarm, som kom Føreren af 11. Regiments 7. Kompagni,

en afskediget duelig Kapitajn, der var tagen til Tjeneste under Krigen, men denne Dag vår syg af Overanstrængelse og Mangel paa Søvn, dyrt til at staa. Kompagniet havde Vagt ved Nybro, hvor det for største Delen stod syd for Broen. Omtrent Kl. $9^3/_4$ hørtes der Skud i Havreballe Skov syd for Feltvagten og saas Lysblink, hvorfor Kompagnikommandøren skred til at udføre, hvad han havde Ordre til at gjøre under Angreb, nemlig at afkaste Broen og opstille sig bag ved samme. Imidlertid tog han paa Grund af Terrainet sin Stilling saa langt tilbage, at hans Poster stode 1200 Alen nord for Broen. Da Melding om Broens Afbrydning kom til Forpostkommandøren fra Ingenieurerne, inden Kompagniets Melding var indtruffen, sendtes Forpostadjudanten ned til Broen, og da han i Mørke ikke kunde opdage Kompagniet og indmeldte, at det var forsvundet, beordredes Ryttere fra Forposteskadronen ned til Stedet for foreløbigt at besætte det. Da disse ankom, gave imidlertid nogle af 11. Regiments Poster Ild paa dem i den Tro, at det var fjendtlige Ryttere. Forpostadjudanten red nu med en Del Ordonnanser og en Trompeter, som han lod blæse den danske Kavalerimarche, op mod Vedetterne, men da disse ikke kjendte Marchen, derimod vidste, at Østerrigerne altid komme med Musik i Spidsen, bleve de kun end mere vildledede. Det endte med, at Kompagniet trak sig til Skanderborg, at Bataillonen, som laa der tillige med et Kompagni af 1. Regiment, der var sendt til Byen for at faa Hvile om Natten, alarmeredes, og at Regimentskommandøren for at faa Hold i Situationen lod Styrken opstille sig nord for Skanderborg.

Kort efter, at den nævnte Forstyrrelse var hævet, afmarcherede Brigaden til bestemt Tid, efterladende et Troppe-Rideau, bestaaende af 20 Infanterister og $^1/_2$ Eskadron Ryttere, ved hver af Broerne. Ved Tulstrup bivuakerede Brigaden i Slagorden til Kl. 10 Formiddag,

hvorefter den spredte sig, efter paa ny ved Knuds Bro at have efterladt et Rideau paa 40 Mand Fodfolk og 10 Ryttere. Et Kompagni af 1. Regiment, 7., sendtes mod Øst til Aarhusegnen for at forene sig med Eskadronerne under Ritmester Castenskiold og udgjøre en Del af et selvstændigt østjysk Korps, hvis Opgave det blev at manøvrere syd for Limfjorden med Retræte i fornødent Fald over Randers til Aalborg. Tre Kompagnier af 1. Regiment marcherede til Linaa for at følge Rytteriet paa dets Hurtigmarche over Viborg til Skive. En Bataillon af 1. Regiment, 11. Regiment og Batteriet Johansen dirigeredes i forskjellige Kolonner til Langaa, hvor fra Jærnbanetog skulde befordre dem til Skive.

Østerrigernes Angreb den 12. blev nu virkelig et Slag i Luften. Da Neipperg fandt Broerne ved Nybro og Fuldbro afkastede, og Soldater i Stilling paa den nordre Side, begyndte han deres Beskydning; men da det var lykkedes ham at fordrive dem og faa Broerne retablerede, fandt han ingen dansk Hærdel. De smaa Kavaleritroppe, som den østre Kolonne forefandt øst for Skanderborg Sø, forsvandt paa lignende Maade for den. Et af vore Husardetachementer sprængtes ved den Lejlighed over mod Castenskiold, med hvem det gik tilbage til Viby og Aarhus og Natten derpaa til Spørring, hvor Kompagniet af 1. Regiment indtraf.

Neipperg rykkede over Nybro ind i Skanderborg med Brigaderne Flies og Dormus, men strax der fra videre for at forfølge de Danske — ad Aarhus til; Flies gik til Hørning, Dormus til Stilling. Det var ikke muligt for ham at faa noget om de Danskes Bortgang at vide. Skanderborgs Indvaanere vilde intet aabenbare, hed det, og den Ros tilkommer dem med rette, at de altid vare meget tilbageholdne, naar Fjendtlige spurgte om noget; men det maa dog bemærkes, at de i dette Tilfælde intet vidste; thi Oberst Müller havde ikke be-

troet sine Ordrer til en eneste og først bekjendtgjort dem i Bivuaken, hvor hen han var marcheret om Natten, medens Indvaanerne sov.

Gablenz, hvis Ryttere under Dobrzensky vare komne til Nordsiden af Solbjærg Sø, medens Tomas's Brigade naaede Astrup, sendte Gondrecourt til Skanderborg, men lod ellers alle forblive Natten over, hvor de vare. Han maatte nu bekvemme sig til at lade den Brigade, han havde faaet overladt nogle Dage, gaa tilbage til Vejle med uforrettet Sag. Tomas's Brigade marcherede derfor den 13. til Horsens. Heller ikke for Resten af Tropperne var der nu noget at gjøre, men for dog fuldstændigt at forvisse sig herom, beordredes for den 13. to Expeditioner frem i forskjellig Retning, den ene til Aarhus, den anden i Retning mod Silkeborg.

Den første udførtes under Neippergs Befaling af Brigaderne Flies og Dobrzensky med en Jægerbataillon, medens Dormus til Understøttelse rykkede frem til Hørning. Om Middagen rykkede Tropperne ind i Aarhus, hvor der udskreves Drikkevarer, Tobak og Læder, med hvilket Bytte de om Aftenen vendte tilbage til deres Cantonnementer. Den anden ledede af Gondrecourt, men naaede ikke længere end til Knuds Bro ved Tulstrup, da den vendte om. Ved Knuds Bro traf den endnu det efterladte Rideau, som ikke var gaaet tilbage, da Rideauerne fra Skanderborg vare gaaede igjennem det. Det kastede sig, da Broerne ved Silkeborg vare afbrudte, ind i Skovene mod Vest og naaede ad en Omvej Skive.

Den 14. og 15. Marts marcherede Østerrigerne tilbage. Gablenz tog sit Kvarter i Vejle, og i denne By og Egnen syd for samme anbragtes Brigaderne Nostitz og Tomas samt Skytsreserven, medens Dobrzensky indtog Cantonnement ved Haraldskjær. I og om Horsens forblev Neipperg med Brigaden Dormus i og nord for Byen, Gondrecourt i Hedensted og Flies vest paa indtil

Bredvads Aa. Østerrigerne beholdt Forposter staaende langt fremme paa den gamle Landevej og paa Chausséen til Skanderborg samt besatte Overgangene over Bredvads Aa mod Vest. Daglig udsendtes derhos Rekognosceringer til alle Sider. I Fronten besøgtes Skanderborg daglig af et Kompagni og af Rytteri. I Vest strejfede Flies's Ryttere over Bresten Bro og Aasted Bro og Dobrzenskys fra Haraldskjær langt ud, de sidste endog til Varde.

Imidlertid samledes 4. Division den 13. i det nordlige Jylland ved Skive. Moes Eskadroner vare i Viborgegnen tillige med en Eskadron af 3. Dragonregiment under Ritmester F. W. F. Frederiksen, der var bleven efterladt som Arrièregarde ved Rindsholm. Overførselen til Mors kunde ikke begynde, dels fordi et tilstrækkeligt Antal Overskibningsmidler endnu ikke var samlet, eftersom Divisionen var kommen tidligere end ventet, dels fordi der rejste sig en Storm, der gjorde baade Overskibning af Heste og Kanoner og Samlingen af Transportmidler umulig. Derimod naaede et Rygte om, at Fjenden forfulgte, hvilket Rygte bekræftedes af Chefen for Hærens Efterretningsvæsen, der fulgte Hegermann-Lindencrone, Divisionen, som derfor forberedte sig til en Kamp til det yderste. Alle Broer over Skive Aa afbrødes og Jærnbanedæmningen undermineredes; 11. Regiment tog Stilling om Skive By, 1. Regiment om Estvad og Kisum og Rytteriet syd for mellem Flynder Sø og Skive (her Vridsted) Aa. I 3 Dage ventede Divisionen paa, at Overfarten skulde blive mulig. Da den endelig blev paabegyndt og halvvejs var fuldført, kom der sikker Efterretning om, at Fjenden var gaaet tilbage til det sydlige Jylland; men Generalen lod ikke desto mindre Overførselen til den lille Limfjordsø fortsætte, hvad der uden Tvivl maa betegnes som en Fejl, da den Ro, Tropperne behøvede, maatte kunne erholdes lige saa godt, om ikke bedre, i Viborgegnen. Imidlertid befalede Ge-

neralen Strejfkorpserne, som vare syd for Limfjorden, at følge efter Fjenden og søge en saa stor Del af Jylland, som muligt, beskyttet mod Brandskatning af smaa fjendtlige Afdelinger.

Fra den 18. Marts var Limfjorden vor Forsvarslinie i Jylland, hvor fra kun mindre Korpser vare fremskudte. Paa Mors belagde 1. Regiment Terrainet lige over for Sallingsund og Kysten langs Øens Sydkant i Forening med Batteriet Johansen. 11. Regiment belagde dels Nykjøbing, hvor ogsaa Divisionskvarteret var, dels bevogtede det Færgestederne mod Vest og Nord ved Nees, Vilsund og Fegge. 7. Brigades Kvarter var Dueholm lige syd for Nykjøbing. Rytteriet laa i Midten af Øen: 1. Kavaleribrigade sydligst med Vilsgaard til Brigadekvarter, 2. Kavaleribrigade nordligst med Ullerup til Brigadekvarter. Batteriet Lønborg laa nordvestligt for Nykjøbing om Tødse. Fra Mors sendtes et Infanteridetachement med to Kanoner til Thyholm for at forsvare Oddesund og mindre Besætninger til Aggersund samt til Nørresundby og Aalborg.

Castenskiolds Korps var den 13. Marts gaaet til Hobro for at yde sine Tropper en 2 Dages nødvendig Hvile. Dernæst var det, efter at Delingsførerne ved Fodfolket vare gjorte beredne, og Korpset i det hele var blevet organiseret paa at kunne optræde i den lille Krig med Rytteri og Fodfolk forenet, det sidste til Dels kjørende, gaaet frem til Aarhus, hvor fra en lille Del af Korpset Natten mellem den 17. og 18. var i Skanderborg. Den 19. kaldtes det dog tilbage til Hobro paa Grund af en Depeche fra Viborg, der var en Følge af en blind Alarm, som spredte sig over det nordlige Jylland, som foranledigede ogsaa Moe vestligere til at gaa tilbage over Limfjorden, og som frembragte en panisk Skræk ved flere af Overgangsstederne over Limfjorden. Men et Par Dage efter vare de to smaa Korpser igjen

i Virksomhed. Den 20. var Castenskiolds Korps atter i Egnen om Aarhus, hvor fra det opererede ned i Hads Herred over Solbjærg og over Jexen til Skanderborg og senere stedse holdt sig foran Fjenden i daglig Berøring med ham. Ritmester Moe bevægede sig i Holstebroegnen, med Retræte til Oddesund, og der fra strejfede han ned til Skjern, med Patrouiller endog til Varde.

For at fuldstændiggjøre Skildringen af den militære Stilling i Jylland maa endnu Forholdene ved Fanø nævnes. Som alt fortalt, var Kommandoen den 1. Marts hejset paa to af de derværende Joller, den 5. hejsedes den i to andre, og disse fire vare dernæst afgaaede til de slesvigske Vesterhavsøer, hvor Hammer havde gjenoprettet Kongens Avtoritet paa de nordligere Øer. Ved det fjendtlige Indfald i Jylland den 8. vare fire Joller endnu ikke udrustede, heller ikke var et Kommando paa 100 Mand, som Hegermann-Lindencrone var beordret at afgive til Fanø, kommet. Men Fjenden trængte mod Nord uden at tænke paa Fanø, hvor Udrustningen derfor fortsattes i Ro, indtil Dobrzenskys Ryttere viste sig i Varde den 14. Den Dag hejsede Lieutenant Holbøll Kommandoen paa de fire sidste Joller og lagde ud. Da „Limfjorden“, som var fragtet for Kapitajnlieutenant Hammer, dampede forbi Mors, prajedes Skibet, og dets Fører anmodedes om at tage Kommandoet til Fanø med sig; men han turde ikke betro det til det skrøbelige Skib paa Vesterhavet. Til sidst afhentedes Kommandoet, der afgaves af 11. Regiment og kommanderedes af Lieutenant J. F. C. Uldall, af en Søofficer, som havde Ordre til i fornødent Fald at føre det langs Klitterne ved Vesterhavet.

I Maanedens Slutning havde Hammer ført hele sin Styrke ned til List og Før, hvor „Limfjorden“ ankom den 24. og Tropperne lidt senere.

FEMTE BOG.

I.

Medens Wrangel paa den skildrede Maade førte Krigen ind i Jylland for at kunne angribe Fredericia samtidigt med Dybbøl og derved væsentligt lette Alssundstillingens Belejring og Erobring, og Fjenden i det sydlige beredte sig til at overrumple Femern, nærmede Kampen sig ogsaa Vandene ved Stralsund. Den 5. Marts udstraktes Blokaden til Neustadt i Holsten, og i Følge offentlig Bekjendtgjørelse af 8. Marts, samt efter behørig Notifikation derom til de nevtrale Magters Repræsentanter ved det danske Hof, agtedes Blokaden den 15. Marts udstrakt til Cammin, Swinemünde, Wolgast, Greifswalde, Stralsund og Barth, det er: det Komplex af Havne, som dannede det tidligere beskrevne Tilflugtssted for den preussiske Flaade bag Rügen, Usedom og Wollin. Udførelsen af denne Blokade var lagt i Hænderne paa en Eskadre, som var dannet under Navn af Eskadren i Østersøens østlige Del og befaledes af Contreadmiral C. E. van Dockum. Eskadren havde alt fra Slutningen af Februar Maaned været i Virksomhed, om end bestaaende af færre Skibe end senere. Chefen var den 29. Februar gaaet om Bord i „Sjælland" og med dette Skib sejlet til Rügen, hvor i de nærmeste Dage før „Hejmdal", „Jylland" og „Dagmar" vare ankomne.

„Dagmar“ havde dernæst den 4. Marts forladt Eskadren for at gaa først til Femern, senere til Nordsøen. „Hejmdal“ gjorde den 8. en Tur til Kjøbenhavn, men vendte den 11. tilbage til Eskadren, i hvilken „Thor“ nu yderligere var optagen. Af de 4 Skibe, som van Dockum derefter havde under sig, led „Jylland“ uheldigvis den 10. Marts Havari paa Spillet og forliste Anker og 90 Favne Kjætting. Det maatte gaa til Kjøbenhavn for at repareres, og van Dockum havde derfor, da Tiden for Blokaden nærmede sig, kun 3 Skibe, „Sjælland“, „Hejmdal“ og „Thor“.

I Preussen havde man i særlig Grad sin Opmærksomhed fæstet paa, hvad der foregik paa denne Del af Krigsskuepladsen; thi den unge preussiske Flaade skulde for første Gang vise sig i krigersk Færd, og man nærede Forhaabninger om, at den virksomt vilde deltage i Operationerne. Det, som det gjaldt om, var intet mindre end at faa den til at virke i Forening med Hæren ved Dybbøl, at faa den flyttet til Farvandene ved Als. Til visse var den nu indestængt i Havne, og dens Koncentration end ikke fuldbyrdet. Foruden at „Blitz“, „Basilisk“ og „Adler“ vare i Cherbourg, var „Vineta“ forbleven i Danzig, fordi den ikke havde været udrustet, som den nu var, den Gang de øvrige Skibe forlode denne Havn. Men dersom de Danske vilde blokere de nævnte Havne enkeltvis, saaledes at de ikke havde Samkvem indbyrdes, altsaa sprede sig, var der, naar Hensyn toges til de Krav, den østerrigske Flaades Nærmelse og Forsvaret af Als og Fyn maatte stille til vor Flaade, Udsigt til gunstigere Vilkaar. Korvetterne „Arkona“ og „Nymphe“ laa tillige med 3 Sejlskibe, „Niobe“, „Mosquito“ og „Rover“, hvilke gjorde Tjeneste som Depot- og Skoleskibe, i Farvandet mellem Usedom og Wollin under Kapitajn Jachmann. Ved Stralsund laa „Loreley“

og de 19 Dampkanonbaade under Kapitajn Kuhns Befaling. Dernæst var der ved Rügen som lokalt Kystforsvar 28 af de i 1848 og senere byggede Rokanonbaade, bemandede hver med 40 Soldater, som vare udvalgte i Hæren iblandt de i samme tjenende Sømænd og Fiskere, og inddelte i Divisioner. Endelig var der lejet 6 private Dampskibe til Avisotjeneste, og Skruekanonbaaden „Grille“ laa ved Stralsund, dog endnu uden Kanoner om Bord. Saafremt de danske Skibe vilde sprede sig, var det ikke umuligt, at enkelte af dem kunde overmandes. Naar Blokaden var brudt i 24 Timer, kunde „Vineta“, som laa klar ved Danzig til at løbe ud, forene sig med de andre preussiske Skibe. Ogsaa kunde den preussiske Flaade ved Stettin og Rügen, naar den ved et pludseligt Udfald var brudt ud gjennem et af de før beskrevne Løb, vende sig mod Vest og søge at naa enten Aabenraa eller Flensborg Havn, hvor man begge Steder traf Foranstaltninger til dens Modtagelse. Der syntes ikke at være noget til Hinder for en saadan Operation, thi paa Vejen til Vandene om Als vilde den tyske Eskadre, som udgjorde en Snes Dampere, kun møde enkelte af vore Skibe, og den overgik de allerfleste af disse i Hurtighed og med Hensyn til langt rækkende Skyts.

Disse Operationsudkast stemmede godt overens med Ideer, som Prins Friedrich Carl plejede. Ved en Erobring af Dybbøl saa han ikke noget direkte Middel til at komme til Als, som dog var Maalet for Operationerne. Desuden var en methodisk Belejring af en befæstet Plads en Operation af væsentlig teknisk Natur, som mathematisk lader sig beregne. Skulde hans Korps, efter at Østerrigerne havde plukket saa mange Lavrbær i Slesvig og Jylland, indskrænke sig til at være Belejringshær foran en af de bag Østerrigerne liggende Fæstninger, der tilmed havde den uheldige Egenskab slet ikke at være nogen Fæstning,

men kun en slet og ret Feltstilling? Dette var ikke overensstemmende med hans preussiske Mission og endnu mindre med hans Lyst til dristige og æventyrlige Krigsgjerninger. Han tørstede efter et Slag i aaben Mark, et Slag med Initiativ og med et Udbytte, som kunde fordunkle alle tidligere i denne Krig vundne Fordele. Naar de Danske ikke vilde komme til ham, hvad var der saa i Vejen for at opsøge dem paa deres Ø? Dybbøl spærrede kun Adgangen til Als over Sønderborg. Man maatte kunne komme over Vandet paa andre Steder, og hvilken Hæder vilde ikke omstraale de preussiske Vaaben, naar han, omgaaende Dybbøl, pludselig steg i Land paa Als, overvandt de Danske i et stort Slag, og den preussiske Flaade i samme Øjeblik ankom fra Rügen for at fuldstændiggjøre vort Nederlag? Krigen vilde saa være endt paa en lige saa pikant som overraskende Maade, og ingen skulde let fremtidigen, naar der blev Tale om Krigen 1864, falde paa at dvæle ved Østerrigernes smaa Sejre.

Medens Belejringen af Dybbøl forberedtes og sattes i Værk, — thi det er en Selvfølge, at denne maatte gaa sin regelrette Gang, og at Overgangen til Als paa et andet Sted maatte være en Overraskelse, — undersøgtes derfor i Hemmelighed Kysterne, og overvejedes Midlerne til at realisere Prins Friedrich Carls Plan.

Spørgsmaalet om, hvor Overgangen burde finde Sted, hvis den overhovedet skjønnedes udførlig, blev snart afgjort. Der var to Steder at vælge imellem. Den kunde foretages ved Alssund fra Storskoven eller ved Alsfjord. Paa det første af disse Steder, hvor senere Overgangen den 29. Juni foregik, vare de stedlige Forhold i høj Grad begunstigende, men Punktet fandtes at være Dybbøl for nært. Uagtet Sundet her er smalt, og det ene Hold kunde sættes over hurtigt efter det andet, turde

man dog ikke haabe paa at kunne bevare den numeriske Overlegenhed her, da hele Dybbølstillingens Reserve paa Als kunde drages hurtigere her til, end de preussiske Tropper fra Sundeved. Desuden rejste der sig her Batterier paa vor Side af Sundet, og om end Preusserne kunde stille 40 svære Belejringskanoner lige over for disse paa deres Side af Sundet, var det ikke forudseeligt, at vore hurtigt vilde blive demonterede, eller at deres Opmærksomhed vilde bortdrages fra Baadene, eftersom de maatte betragte det som deres Opgave ikke at bryde sig om Batterierne paa den modsatte Kyst, men kun om Baadene.

Anderledes stillede Forholdene sig ved Alsfjord, naar Ballegaard, der ligger lige over for Hardeshøj Færge, benyttedes til Udgangspunkt. Her var Vandet bredere, næsten en Fjerdingvej bredt, men til Gjengjæld ventede man ikke at træffe paa Batterier af nogen Betydning. Paa Grund af, at Augustenborg Fjord skærer sig dybt ind i Landet paa Als, regnede man paa, at der vilde gaa lang Tid, inden Tropperne i det sydlige af Øen kunde komme tilstede paa Nordlandet. Den Bataillon, som laa nærmest for Haanden, nemlig i Augustenborg, vilde ikke kunne komme før en 2 à 3 Timer, de fra Sønderborg og Omegn først en 4 à 5 Timer efter Alarmeringen. Dertil kom, at de overførte Tropper, naar de blot vare tilstrækkelig stærke til strax at besejre Melsdetachementet, vilde forefinde en god Stilling, der kunde benyttes som et Brohoved paa Als. Melsafsnittet, begrænset mod Nord og Øst og Syd af Stegsvig, Melsvig, Mels Sø, Bundsø og Sandvig, vilde af en ringe Styrke kunne forsvares, til hele Hæren var overført, naar de Passer, som Mellemrummene mellem Søerne og Vigene danne, besattes med Bagladerifler.

Den værste Omstændighed ved en Overgang her

vilde være den, at danske Skibe kunde møde i Farvandet, hvad der var mindre Fare for i Alssund. Men 40 riflede Kanoner, opplantede paa Fastlandskysten, vilde feje alle Træskibe bort. Der var kun Grund til at frygte for Panserskibe, men af saadanne havde Danmark endnu kun vist „Rolf Krake" og de meget let pansrede Skonnerter „Absalon" og „Esbern Snare". „Rolf Krake" var i Vemmingbund og kunde kun komme tilstede ved at gaa helt uden om Als. Broerne ved Sønderborg og en Spærring ved Bomme, som var iværksat nord for Broerne, forhindrede det fra at gaa den korteste Vej gjennem Sundet; thi naar der samtidigt foretoges et Skinangreb paa Dybbøl for at vildlede os og fastholde vore Forsvarsmidler i det sydlige, vilde man ikke bryde Broerne og Bomlinien af. Tilbage blev kun de smaa Panserskonnerter, men af disse havde hidtil kun én ad Gangen været i Farvandet ved Nordlandet; det vilde være et sært Uheld, om begge netop paa Overgangsdagen skulde være tilstede; dog selv i saa Fald kunde Overgangen nok opholdes og besværliggjøres, men næppe forhindres paa Grund af den Artilleristyrke, Preusserne vare i Stand til at opbyde.

Det blev altsaa bestemt, at Foretagendet, hvis det overhovedet var udførligt, burde ske fra Ballegaard. Det Spørgsmaal, som dernæst overvejedes, var Overskibningsmidlerne. Man kunde faa Baade nok fra Aabenraa og Flensborg, men dels vilde ved en Indsamling af disse de Danskes Opmærksomhed blive vakt, dels kunde de ikke overføre Rytteri og Artilleri, dels egnede de sig overhovedet mindre godt, fordi de havde Kjøl. Paa begge Sider af Alsfjord skraaner Landet jævnt ud i Søen, saa at man med fladbundede Baade kunde komme saa langt ind, at Soldaterne kunde springe ud af Baadene, uden at Vandet gik dem højere end til Underlivet. Der

maatte altsaa anvendes Pontoner, hvoraf den allierede Hær da ogsaa havde nok, og flere, om fornødent, kunde hentes fra Tyskland. Disse ere hovedsagelig indrettede til at slaa Bro, men i Pontonérreglementerne er ogsaa deres Anvendelse som Færger over Søer eller bredere Vandløb godkjendt. I saa Fald forenes to eller flere Pontoner til Færge derved, at der lægges et Brodække, hvorpaa Heste og Mennesker eller Vogne kunne staa, over de Pontoner, der skulle danne en Færge, og disse ros af Folk, der ere anbragte for og bag Brodækket i Pontonerne. Selvfølgelig ere disse Færger beregnede paa stille Vand, ikke paa egentlige Havarme som Alsfjord; men Færgerne kunde sammensættes paa forskjellig Vis, og det gjaldt om at finde en Maade, der gjorde dem skikkede til at anvendes paa Alsfjord. I det Øjemed havde Prins Friedrich Carl henlagt Pontonerne med alt det Materiel, som ikke var anvendt ved Egernsund, til Møllesnej ved Nybøl Nor nær Kongevejen til Sønderborg, altsaa til et Sted, som ingen let vilde falde paa at sætte i Forbindelse med Projecter om en Overgang ved Ballegaard. Her gjordes der paa Nybøl Nor Forsøg med passende Sammenføjningsmethoder, og da disse strax gave godt Haab om, at alle Vanskeligheder kunde overvindes, og man af Beboerne paa Egnen hørte, at der i hver Marts Maaned regelmæssigt i et Tidsrum af 10—14 Dage indtraadte et roligt og konstant Vejrlig om Alsfjord, sendte Prins Friedrich Carl sin Stabschef, Blumenthal, til Wrangel for at indvie denne i sine Planer, hvortil han behøvede megen Understøttelse. Wrangel indberettede Sagen fortroligt til Berlin, hvor man i de allerhøjeste Kredse paa Forhaand glædede sig over den romantiske Sejr, og det lovedes, at Flaaden ved Rügen skulde faa Ordre til at søge at optræde

ved Aabenraa Fjord den Dag, Friedrich Carl ønskede den der.

Alt dette var endnu kun en Idé, som ikke bevirkede nogen Forandring i Dybbøls nærmere Omsluttelse, der nu skulde sættes i Værk; men den fik Indflydelse paa de følgende Begivenheder. Først og fremmest behøvede Prins Friedrich Carl mange Tropper; thi Ballegaardsprojectet var et Foretagende for sig, der ikke kunde udføres af Dybbøls Belejringskorps alene. Hvis dette svækkedes for Overgangens Skyld, kunde de Danske benytte sig deraf til at sprænge det i det afgjørende Øjeblik og derved umuliggjøre Overgangen. Prins Friedrich Carl ønskede Korps II i Jylland ned til Dybbøl samt ogsaa Tropper fra Holsten, end videre ønskede han at faa de østerrigske Pontoner tillige med alle de preussiske.

Da Gablenz kom tilbage fra sin mislykkede Skanderborgtur, kaldtes han den 14. til Wrangel i Kolding. Her fik han Befaling til i Forening med det preussiske Gardekorps at foretage en Beskydning af Fredericia for at fastholde de Danske i Fæstningen og forhindre dem fra at ile til Als. Dette Angreb blev Indledningen til Østerrigernes Overtagelse af Operationerne mod Fredericia, hvorved Korps II frigjordes. Foreløbig erholdt Prins Friedrich Carl Brigaden Raven fra Holsten, der sendtes til Sundeved, og de østerrigske Pontoner, som begave sig til Aabenraa for at staa til Friedrich Carls Raadighed. Paa samme Tid indtraf Belejringsskyts i stor Mængde samt Betjeningsmandskab fra preussiske Fæstninger.

Paa vor Side var Als- og Dybbølstillingen nu ved overordentlige Anstrængelser kommen i saa god en Stand, som det overhovedet under de for Haanden værende Omstændigheder og med de indskrænkede Midler, der havdes til Raadighed, var muligt at sætte den i. Et Blik

paa Stillingen, som den var i første Halvdel af Marts, vil her være paa sin Plads.

Oprindeligt havde Værkerne paa Dybbøl kun været isolerede Forværker for Brohovederne lige over for Sønderborg. Med Undtagelse af Skanserne paa Dybbølbjærgets Topparti, som havde en noget forskjellig Karakter, — her laa Nr. VII noget tilbage for at beherske en Kløft, der strakte sig op mellem VI og VIII og ikke kunde beskydes fra disse, — havde Mellemrummene mellem Skanserne været helt aabne. Skanserne vare anlagte for at beskytte vore Troppers Udfald, for at kunne optage dem, naar de forfulgte trængtes tilbage. Det var forudsét, at ogsaa Fjenden kunde bevæge sig mellem Skanserne, men deres Anlæg og Montering havde væsentlig haft til Hensigt at gjøre ham Forfølgningen vanskelig. Skansernes 84, mest glatløbede, Kanoner vare rettede lige saa vel bagud, som forud og til Siderne, og deres Anbringelse var hovedsagelig beregnet paa at kunne fremskaffe en virksom og krydsende Kardætskild paa alle Punkter saa vel foran som bag ved Skanserne.

Under Udviklingen af de fortalte Tildragelser forandredes helt Befæstningens oprindelige Karakter, og Skanserne betragtedes mere som Støttepunkter for en sammenhængende passiv Befæstningslinie. Der anlagdes Kanonplacements mellem Skanserne, og mellem dem og Skanserne anlagdes der Løbegrave, hvilke forsynedes med Palissader og Stormpæle ligesom Skanserne selv.

Men efter at man var kommen ind paa dette Arbejde, stillede større Arbejder sig med Nødvendighed i Udsigt. Kysten ved Gammelmark paa Broager var kun en 3500 Alen fjærnet fra vore sydligere Skanser, og paa hin Kyst fandtes der flere høje, fra Havet temmelig stejlt opstigende Banker, der havde et jævnt Jordsmon foroven og syntes af Naturen selv anlagte til Batteriplace-

ments. Fra disse Banker havde man Indsigt i Stillingen bag venstre Fløj, og Skanse Nr. II, som laa paa Skraaningen op til Dybbølbjærg, viste sig næsten i Fugleperspektiv fra Gammelmarkbankernes Top, medens derimod Nr. I laa for dybt til at kunne ses der fra. Disse uheldige Forhold vare til Dels en Følge af, at venstre Fløj af Stillingen var skudt vel langt frem, hvad der igjen havde været en Følge af, at intet længere tilbagetrukket Punkt opfyldte de Betingelser, som Befæstningens oprindelige Idé krævede. Hvis en Belejring havde været forudsat, vilde det have været rigtigst paa venstre Fløj at have to Linier bag hinanden, hvoraf den bageste lod sig betragte som Hovedvold eller Enceinte og den forreste som fremskudte Værker. En tilbagetrukken Linie paa venstre Fløj kunde skjule for Broager, hvad der foregik umiddelbart bag den, og den vilde afrunde Dybbølforsvaret i det hele, thi der vilde fra den ikke være længere Afstand til Brohovederne, end der var fra højre Fløjs Skanserække.

En saadan tilbagetrukken Linies Anlæg befaledes den 8. Marts, og den toges strax i Arbejde. Den anlagdes som en sammenhængende Vold med to Lynetter som Støttepunkter for dens Forsvar, og droges fra Skanse IV i sydostlig Retning til Vemmingbund. Fra Egnen om Skanse IV fortsattes den nord paa foran Dybbøl Mølle til Skanse VII som en tilbagetrukken Linie ogsaa bag Centrum.

Saaledes var Tilstanden, da Friedrich Carl skred til Dybbøls nærmere Omsluttelse for at belejre den efter Kunstens Regler. Foran Skanserne vare alle Hegn og Bygninger, saaledes Øster Dybbøl, jævnede i en Afstand af 1000 Alen fra dem. Selve Skanserne vare i Orden, maaske med Undtagelse af Nr. II, der manglede en ordentlig Grav. Paa den tilbagetrukne Linie, hvis

Anlæg lige var begyndt, arbejdedes der Nat og Dag; Løbegravene vare under Bygning, men ikke færdige. For at spærre de endnu aabne Tilgange, anbragte man Harver paa Jorden med Tænderne opadvendte. Endelig trak man et Staaltraadshegn uden om Skanserækken, et simpelt Forsvarsmiddel, som næppe før havde været anvendt ved nogen befæstet Plads, men som altid kunde standse de fremstormende Fjender et Øjeblik, især om Natten.

Bag Brohovederne, hvoraf det nordlige var monteret med 4 Kanoner, det sydlige kun bestemt for Fodfolk, førte 2 Broer til Sønderborg, og nord for dem var der spændt den før omtalte Linie af sammenføjede Bomme for at beskytte Broerne mod Ødelæggelse ved Tømmerflaader eller Brandere, satte i Drift af Fjenden.

Langs Als's Kyst var der rejst Batterier i Række nord paa, nemlig Møllebatteri og Kirkebatteri paa begge Sider af Broerne paa Alssiden, Flankebatteri, Surlykke Batteri og Kjærvig Batteri paa Strækningen til Kjærvig, og nord for denne Rønhavebatteri og Skovbatteri. De vare ikke færdige, især ikke de sidste, men dog i Stand til at bruges.

Dybbølskansernes Kanoner betjentes af 3., 4. og 6. Fæstningskompagni. Det første under Kapitajn T. B. Sick besatte Skanserne I—III, det andet under Kapitajn F. Bartholin Skanserne IV—VI, det sidste under Kapitajn Hertel de nordlige Skanser VII—X. Under Kompagnichefernes Tilsyn befaledes de enkelte Skansers Artilleri af Sekondlieutenanter eller Sergenter. Af de tre Kapitajner havde afvexlende én „du jour“ ved Artilleritjenesten i Skanserne. I Kanonplacementerne mellem Skanserne var Batteriet Saltos Kanoner anbragte paa fire Steder, én Deling hvert Sted. Disse Pièçer bleve betragtede som faste, Batteriets Forstillinger og

Heste vare afgivne til andet Brug. Til Understøttelse for det faste Artilleriforsvar var derhos det riflede 12-Pds. Batteri Kauffmann afgivet, hvilket kantonnerede nær Sønderborg.

Dybbølstillingens mobile Forsvarsstyrke bestod, som tidligere berettet, af én Division, hvoraf to Regimenter vare paa Forpost uden for Skanserne, to i Skanserækken og to i Reserve, hvilke sidste vare anbragte i Sønderborg til den 15. Marts, paa hvilken Dag det ene af dem indlagdes i en Baraklejr, der var bygget bag Skanserne ved Aabenraa- og Kongevejens Sammenstødspunkt.

Paa Als var der, som ligeledes omtalt, i Reserve én Division samt 4. Regiment som fast Besætning paa Kjær Halvø og Melsdetachementet paa Nordlandet. Af de mobile Batterier kantonnerede fire paa Als, fra hvilke Forpostkanonerne afgaves; Batteriet Schreiber laa lige over for Storskoven og byggede 3 Kanonplacements, det saakaldte nordre Rønhavebatteri, Batteriet ved Skovfogedhuset og Arnkilsørebatteriet, hvilke vare Indskæringer med den Bestemmelse at afgive Standplads for Batteriets Kanoner under Kamp. Batteriet Bruus var, som meldt, paa Nordlandet ved Melsdetachementet.

En Del Espingoler, betjente af Fodfolk, var endelig afgiven til alle Punkter af Stillingen, baade ved Dybbøl, hvor de fandtes i Dybbøl Mølle og i Bygningerne bag Skanserækken, og langs Alssund.

Fra den 8. Marts af, den Dag, da Preusserne gjenoptoge deres for en Tid afbrudte Operationer, bemærkedes der forøget Virksomhed hos dem i Sundeved. Nogen absolut Stilhed havde der nemlig ikke hersket her. Der havde næsten daglig været Patrouillefægtninger, men uden Betydning. Fra den 9. til den 12. udstrakte Preusserne derimod deres Operationer til Alssund, besatte Øster Satrup og alarmerede vor højre Fløj. Bri-

gaden Göben, som for en Tid var bleven afløst af Brigaden Schmid, indtog sin tidligere Plads igjen, og med Göbens Gjenkomst begyndte paa ny den daglige Harcelering af vore Forposter. Før den 13. Morgen kom det dog ikke til noget Sammenstød; men der rejste sig den 12. en stærk Snestorm fra Vest, den samme, som hindrede Hegermann-Lindencrone fra at overføre sit Korps til Mors. Man kunde hverken se eller høre, ikke engang Geværskud. Dette Vejr vilde Göben benytte til et af de Overfald, som han holdt af at iværksætte, nærmest kun med det Maal for Øje at øve og opmuntre sine Tropper. Natten mellem den 12. og 13. sendte han derfor i det mest forrygende Vejr to Batailloner fra Øster Satrup mod vor højre Fløj, den ene mod Partiet nærmest Sundet, den anden mod Ragebøl.

Paa vor Side havde 1. Division den Gang Tjenesten i Sundeved. 3. Brigade havde den 12. overtaget Stillingen foran Skanserne med 16. Regiment, Major C. Wolle, paa højre, og 17. Regiment, Oberstlieutenant A. Bernstorff, paa venstre Fløj.

Den yderste Forpostlinie bestod af 9 Feltvagter, hver paa et halvt Kompagni, med Undtagelse af den midterste ved Ledet, der kun var 1½ Deling stærk. Deres Pladser vare følgende: Paa højre Fløj Feltvagt Nr. 1 ved Randsgaard, Nr. 2 ved Stavgaarde, Nr. 3 ved Ragebøl Kro, Nr. 4 i Ragebøl Bys vestlige Udkant, Nr. 5 ved Ledet; paa venstre Fløj Feltvagt Nr. 1 ved Dybbøl Kirke, Nr. 2 i den sydvestlige Udkant af Dybbøl, Nr. 3 paa Avnbjærg og Nr. 4 ved Vemmingbund. Bag disse Feltvagter stode som Piketter ét Kompagni ved Batterup, 2½ Deling paa Vejen mellem Ragebøl Kro og Pythusene, ét Kompagni dernæst i Dybbøl By og ét syd for Kongevejen. Endelig stode fire Hovedposter, hver paa to Kompagnier, bag Piketterne.

Kl. $4^1/_2$ om Morgenen den 13. kom Fjenden dels langs Strandbredden, hvor Vandstanden var meget lav, dels foran Stavgaarde pludseligt ind paa vore Vedetter, som først opdagede de ankommende i 10 Skridts Afstand og derpaa raabte an. I Steden for Svar hørtes der en Piben, og under Hurraraab og Trommehvirvler styrtede Preusserne dernæst ind mod Feltvagterne Nr. 1 og 2. Selvfølgelig afskares en Del Vedetter, men forholdsvis ikke mange; Feltvagterne replierede sig under Skydning paa Piketterne, og noget bag ved Batterup indtoge disse en Fægtestilling, som Fjenden ikke kunde bryde. Ved Feltvagten Nr. 3 var man bleven opmærksom paa Skydningen, og en Fægtestilling indtoges her, som afslog den anden fjendtlige Bataillons Angreb uden Piketternes Hjælp.

I Dagene mellem 9. og 13. Marts vare Preusserne ogsaa beskæftigede med at bygge Batterier paa Broagerland. Allerede den 9. opdagede man fra Skanserne Bevægelse paa Gammelmarkshøjderne, hvor Batteribygningen dog først begyndte Natten mellem den 10. og 11. Dagen efter opdagedes Batteriernes Plads, skjønt de ikke vare lette at finde, eftersom de vare indskaarne og uden meget synlige Skydeskaar, da disses Bunde paa Grund af den høje Elevation, som maatte bruges, vare indadvendende. Den 12. anbragte man to af Batteriet Kauffmanns riflede Metalkanoner i Skanse II paa den Flanke, som vendte mod Broager, i Steden for to Kuglekanoner, der flyttedes til Sønderborg, og med disse gjorde man den 13. om Eftermiddagen nogle Skud mod Broager, hvorefter Skydningen fortsattes Natten igjennem, skjønt den stærke Storm, som blæste, forsatte Projectilerne og gjorde Træfningen usikker.

Den 14. Marts kom det til en større Forpostfægtning langs hele vor Linie, eftersom Friedrich Carl havde

befalet den fjendtlige Forpoststilling fremskudt til en Linie fra Vemmingbund over Hvilhøj og Stenderup Skovs østlige Udkant nord for.

Paa vor Side var 3. Brigade den 13. efter Fægtningen med Göben bleven afløst af 2. Brigade, Kauffmann. 3. Regiment, Mathiesen, besatte højre og 18. Regiment, Hirsch, venstre Fløj.

Strax efter Afløsningen havde 3. Regiment afbrændt Tørvemosegaard og 4 Huse mellem Ragebøl og Ravnskobbel, fordi de havde tjent Fjenden som Middel til skjult at nærme sig vore Poster under den foregaaende Nats Bedrift. Resten af Eftermiddagen var forløben rolig, skjønt man havde iagttaget, at Stenderup By var bleven stærkt besat.

Den 14. om Morgenen Kl. 6 angreb Fjenden imidlertid vor Linie. Brigaden Canstein iværksatte de sydligere fjendtlige Forposters Fremskydning med Forsigtighed og uden videre Kamp. Röder udsendte derimod fra Stenderup to Batailloner mod vor Stilling, af hvilke sex Kompagnier gik mod Dybbøl Kirke og to Kompagnier mod Ragebøl.

Paa venstre Fløj, hvor 18. Regiments 1. Bataillon, Lundbye, holdt den yderste Forpostlinie besat, bødes der Fjendens Angrebskolonne en haardnakket Modstand ved Dybbøl Kirke, som besattes og ikke forlodes. Paa højre Fløj, hvor 3. Regiments 2. Bataillon, Krabbe, havde Forposterne og 1. Bataillon, Arntz, Hovedposterne, angrebes Feltvagterne Nr. 3, Nr. 4 og Nr. 5 omtrent samtidigt og trak sig tilbage til Piketterne, hvor Kampen blev staaende til Kl. 8, hvorefter Stillingen gjenindtoges Kl. $9^1/_4$ for Nr. 3 og Nr. 4's Vedkommende, medens Feltvagt Nr. 5 lidt senere blev hjulpen frem til sin tidligere Plads af en fra Hovedposten afgiven Styrke.

Denne Formiddag var der kæmpet godt paa vor Linie, og Preussernes Tab var ogsaa undtagelsesvis større end vort. Deres Tab var 3 Døde, hvoriblandt 1 Officer, og 18 Saarede, hvoriblandt ligeledes 1 Officer, vort var kun 2 Døde og 11 Saarede, blandt hvilke sidste en Kompagnikommandør. Vi havde ogsaa faaet 3 preussiske Fanger.

Fægtningen kunde imidlertid ikke høre helt op, fordi den fjendtlige Forpostkjæde stod tæt op ad vor. Den fortsattes, efter at 2. Brigade Kl. $10^1/_2$ Formiddag var afløst af 1. med 22. Regiment, Falkenskjold, paa højre og 2. Regiment, Dreyer, paa venstre Fløj. Dog havde Kampen for Resten af Dagen kun Karakter af Patrouillefægtninger. Nede om Hvilhøj vare vore Patrouiller i Overvægt. Der mistedes paa venstre Fløj under Eftermiddagens Kamp 1 Død og 3 Saarede, blandt hvilke sidste 1 Officer.

Fægtningen, som hørte op om Natten, gjenoptoges atter ved Daggry den 15. Der faldt hele Dagen igjennem Skud paa næsten alle Punkter af Fjendens og vor Linie.

Fjenden opsatte aabenbart sin videre Fremrykning, til Broagerbatterierne vare færdige; men dette naaedes den 15. Allerede den 14. om Eftermiddagen var Ilden fra Skanse II besvaret med to Skud. Den Gang var dog kun 10 Pièeer bragte paa Plads i Batterierne paa Gammelmarksbankerne, hvoraf igjen kun 4 riflede 24-pundige vare egentligt Positionsskyts, Resten et 6-Pds. Feltbatteri; men Natten derpaa fortsattes Monteringsarbejderne, og den 15. var et nyt Batteri paa fire 24-Pds. riflede Pièeer færdigt, og to nye 6-Pds. Feltbatterier toge Stilling paa Siderne af de andre, saa at Ilden den 15. om Formiddagen Kl. $11^1/_4$ i Overværelse af den

preussiske Generalfelttøjmester, Prins Carl, som var kommen fra Berlin, kunde aabnes fra 26 Piècer.

Indtil Kl. 2 Eftermiddag blev der gjort ikke mindre end 500 Skud, hovedsagelig mod Skanse II, men til Dels vel ogsaa mod Skanse IV og Dybbøl Mølle; 15 Skud rettedes mod Sønderborg. Fra Skanse II besvaredes i Førstningen Ilden, men da man paa Grund af Stormen og Taagen slet ikke kunde se Broager, befalede Kapitajn Hertel, som den Dag var du jour i Stillingen, at Skansen skulde ophøre med Ilden og dække Mandskab og Kanoner saa godt, som muligt.

Ved denne Ild fra Broager blev Skanseliniens venstre Fløj den mest udsatte Post i Dybbølstillingen. Imidlertid var Virkningen af Ilden ikke synderlig stor den første Dag. Større blev den den næste Dag, den 16., da Vejret var bedre, og man gjensidig kunde se hinanden. Broagerbatterierne begyndte denne Dag Ilden Kl. 10 Formiddag og gjorde i Løbet af to Timer 500 Skud, hvorefter der senere i Løbet af Dagen og Natten derpaa faldt enkelte Skud. Under denne Dags Hovedskydning var Ilden hovedsagelig rettet mod Skanserne I, II og IV; den koncentreredes to Gange mod Nr. II, som besvarede den i to Repriser med i alt 36 Skud, hvilke bragte et af de fjendtlige Batterier til Tavshed i længere Tid.

Denne Dag led Skanserne en Del, skjønt intet Skyts blev demonteret. Træbarakkerne bag Skanserne, som skulde rumme Kanonernes Betjeningsmandskab, bleve skudte sønder og sammen, til Dels i Brand. Blokhusene viste sig ude af Stand til at skaffe Dækning. Alt den 15. var en Granat trængt ind i Blokhuset i Skanse Nr. II og havde dræbt 1 Officer og 2 Mand; den 16. sprang en Granat i Blokhuset Nr. I, efter at være trængt ind gjennem Sidevæggen, og dræbte eller saarede 3 Officerer

og 26 Mand. I det hele led 17. Regiment, som den 16. stod paa venstre Fløj i Skanserækken, et Tab af 2 Officerer og 10 Underofficerer og Menige døde og 1 Officer og 37 Underofficerer og Menige saarede.

Det befaledes, at Skansernes Besætninger saa meget, som muligt, skulde opholde sig uden for dem. For Artilleristernes Vedkommende befaledes der Indrettelse af Jordgrotter til Ophold, naar deres Nærværelse ved Kanonerne ikke var nødvendig, men de bleve aldrig færdige, eftersom de skulde graves af Artilleristerne selv, men al disses Arbejdskraft behøvedes til Skansernes Reparation og Vedligeholdelse. I Steden for toges til Dels Krudtmagasinerne i Brug som Lysteder, eller der indrettedes saadanne i Løbegravene. En Selvfølge var det, at alle Samlinger af Folk maatte undgaas. Kongevejen maatte ikke længere anvendes til Ind- og Udrykninger. Selv Kogning maatte ophøre paa Dybbøls venstre Fløj, da den foranledigede Samling af Folk og strax tiltrak Skud fra Broagerland.

Den 16. Marts var der om Formiddagen forholdsvis roligt i Forpostkjæden uden for Skanserne, skjønt Skydningen mellem Fjendens og vore Patrouiller fortsattes, og nogle saaredes. Afløsningen foregik som sædvanligt, og 2. Brigade overtog atter Bevogtningen med 3. Regiment paa højre og 18. paa venstre Fløj. Da begyndte Göben imidlertid igjen sine Overrumplingsforsøg mod vor højre Fløj. Om Eftermiddagen Kl. 5½ angrebes aldeles pludseligt Feltvagten Nr. 3, hvis Fører og en Menig strax saaredes. Den trak sig imidlertid i Orden tilbage, medens Fjenden beskød Ragebøl By med 4 Kanoner og stormede den, uden at gjøre noget Bytte. Efter at vor Forpoststilling var retableret her, angrebes Feltvagterne Nr. 1 og 2, men uden videre Resultat. Om Aftenen Kl. 6½ var vor Forpoststilling atter i Orden.

Men ved Midnatstid, Kl. $11^1/_2$, styrtede paa ny aldeles pludselig store Sværme af Fjendtlige med vilde Raab, formeligt løbende vore Vedetter over Ende, ind mod Feltvagterne Nr. 1 og 2, som knap fik Tid til at gribe til Vaaben. Vore Folk optoge imidlertid strax Methoden, styrtede sig mod de Fjendtlige, med hvilke de kom i Haandgemæng, uden at der endnu var faldet mere end faa Skud. Imidlertid rykkede vort Piket frem, Preusserne grebe til deres Skydevaaben, og en meget regulær Skydefægtning opstod, under hvilken vore Feltvagter og Piketter hævdede deres Stilling omtrent i Højde med Batterup til Kl. 4 Morgen den 17., da Fjenden gik tilbage, og vor Forpoststilling atter var i Orden. Fjenden havde ved sit Overfald kun faaet 3 af vore Vedetter i sin Vold.

Paa Grund af den usædvanlige Tid havde denne Fægtning vakt nogen Alarm. Den kommanderende General var kommen tilstede fra Sønderborg, og Reservebrigaden i Sønderborg og Barakkerne var alarmeret. Da den kommanderende General vendte tilbage til Sønderborg, tog han den Beslutning med sig, naar det blev Dag at foretage et Udfald for at rense Terrainet foran højre Fløj og lade alle de Bygninger afbrænde, som tjente Göben til Udgangspunkt for hans Forsøg paa Overraskelser.

Den næste Dag skulde 1. Division efter de sidste sex bevægede Dage afløses i Sundeved af 2. Til Als var imidlertid 7. Regiment ankommet fra Jylland, og den 16. Marts havde Overkommandoen befalet en ny Inddeling af 2. Divisions Tropper, hvorved den, naar Infanteri-Reserven regnedes med, kunde faa 3 fuldt paalidelige Brigader til Tjeneste paa Dybbøl. 4. Brigade var gjenoprettet, bestaaende af 4. og 6. Regiment, 5. Brigade sammensat af 10. og 12. Regiment, og 6. af 5.

og 7. Regiment. 10. og 12. Regiment, af hvilke en Del som upaalideligt ansét sydslesvigsk Mandskab var udskilt til en Arbejdsafdeling, der lagdes i Barakker nord for Sønderborg, afløste dernæst 4. Regiment i Tjenesten paa Kjær Halvø. 2. Division kunde nu afløse 1. paa Dybbøl med 4. og 6. Brigade samt Infanteri-Reserven, og for den 17. Marts bestemtes disses Plads saaledes, at 6. Brigade fik Forpostlinien, 5. Regiment, Major A. C. J. Myhre, paa højre og 7. Regiment, Oberstlieutenant L. H. L. Muus, paa venstre Fløj, 4. Brigade i Skanselinien saaledes, at 4. Regiment, midlertidigt kommanderet af Kapitajn P. J. F. Bauditz, fik højre Fløj og 6., Major G. W. Caroc, venstre; Infanteri-Reserven stod som Reservebrigade med 8. Regiment, Oberst M. O. B. Hveberg, i Barakkerne i Sundeved og 15. Regiment, Oberstlieutenant A. F. Zepelin, i Sønderborg.

Da Afløsningen skulde foregaa, befalede den kommanderende General den opsat, indtil den af ham besluttede Bevægelse fremad foran højre Fløj var udført. Oberst Bülow, Chef for 6. Brigade, fik gjennem 2. Division Befaling til at udføre denne med de to Regimenter, som skulde danne højre Fløj henholdsvis i Forpost- og i Skanselinien, og der gaves ham tillige Raadighed over to Kanoner af 8. Batteri. Han erholdt det Hverv at kaste Fjenden ud af Ragebøl Skov (Ravnskobbel) eller, hvis denne ikke længere var besat af Fjenden, at foretage en rekognoscerende Bevægelse noget frem paa den anden Side af Skoven. Paa Sammenstødspunktet af Aabenraa- og Kongevejen, hvor Bülow modtog sin Ordre, befalede han Major Myhre at lade 5. Regiments 1. Bataillon under Kapitajn J. Hammer fra Pythusene marchere over Batterup øst om Ragebøl Skov til Flyvhøj og Rævhøj og dets 2. Bataillon under Kapitajn A. B. Rothe over Ragebøl Kro vest om Skoven i Retning af Øster Satrup, undervejs detacherende et

Kompagni som Flankedækning mod Vest, navnlig for at iagttage Egnen om den afbrændte Tørvemosegaard. De to Batailloner havde hver fra sin Side at gjennemsøge Skoven og, hvis den var besat, samtidigt angribe den fra Øst, Syd og Vest. 4. Regiment under Kapitajn Bauditz beordredes til at danne Reserve for 5. og i det Øjemed rykke frem til Ragebøl, hvor det med én Bataillon særligt skulde sikre de fremsendte Tropper mod Angreb fra Stenderup. Kanonerne under Sekondlieutenant T. Bræstrup skulde følge til Pythusene, men ikke længere, eftersom Vejene i Forpostterrainet ved Forhug og Barrikaderinger vare gjorte ufremkommelige for Artilleri.

Bevægelsen udførtes, som foreskrevet. Ragebøl Skov fandtes kun svagt besat af Fjenden og blev forladt ved vore Troppers Nærmelse. De to Batailloner rykkede, hver paa sin Side af Skoven, frem til en Stilling omtrent 600 Alen nord for denne, hvor Fjenden endnu holdt sig i nogle Gaarde, der bleve rask tagne af 1. Kompagni. Disse Gaarde bleve efter Befaling stukne i Brand tillige med nogle vestligere beliggende Bygninger, og 4. Regiment udsendte fra Batterup et Halvkompagni, som antændte et mellem Kroen og Tørvemosegaard liggende Hus, hvor fra Fjendens Patrouiller stedse havde foruroliget vor Forpostlinie paa denne Kant.

Da dette var udført, gav Oberst Bülow Kl. 11½ Befaling til Tilbagegang. Denne udførtes i Ro og Orden, men under Fægtning; thi Fjenden forfulgte. Til alle Sider saa man fjendtlige Kolonner under Fremrykning. En fjendtlig Bavn ved Satrup var antændt. 4. Regiment fik — ligeledes Kl. 11½ — Ordre til at indtage en Fægtestilling og 5. Regiment Befaling til at trække sig gjennem denne og 3. Regiments Forpoststilling til Pythusene. Under Forfølgningen gik den langsomme og

regelbundne Retræte efterhaanden over til en meget hidsig Fægtning. Paa Fjendens Side var nemlig følgende sket.

Saa snart Göbens Brigade var alarmeret, kastede Generalen alle de Tropper, han kunde samle i en Fart, mod det danske Regiment og lod Resten følge. Men det, som foregik foran vor højre Fløj, bemærkedes ogsaa af General Röder, som den Gang netop befandt sig til Hest paa venstre Fløj af sin Opstilling, efter at have inspiceret Forpoststillingen langs Stenderup Skov. Da den ene af vore Divisioner denne Dag skulde afløse den anden, og der altsaa var en betydelig Troppebevægelse at bemærke i den danske Stilling, fik Generalen den Tro, at det var et almindeligt Udfald, som var begyndt. Et saadant havde man nemlig fra preussisk Side ventet fra den Dag, deres Forpoststilling var rykket lige ind paa vor. En Melding om et formodet Udfald afgik strax pr. Telegraf fra Röder til Hovedkvarteret i Graasten, hvor den traf sammen med en lignende fra General Göben, og Prins Friedrich Carl, som netop havde expederet en Befaling til Röder om i Dagens Løb at tage Dybbøl Bys vestlige Parti om Kirken, alarmerede nu hele den preussiske Hær. Igjennem vedkommende Divisioner fik Canstein Befaling til at understøtte Röder og Brigaden Schmid til at rykke til Satrup. Selv begav Prinsen sig uopholdelig til Göbens højre Fløj for at overskue det forventede store Slags Begyndelse.

4. Regiments Fægtestilling toges i Forpostlinien vest for Aabenraavejen, saaledes at 1. Bataillon, Kapitajn S. E. Mathiesen, stod ved Feltvagt Nr. 3 med 1. og 2. Kompagni i spredt Orden foran og 5. og 7. bagved, og at 2. Bataillon, Kapitajn S. J. Wedege, stod i Ragebøl By med 3. og 4. Kompagni henholdsvis i Byens nord-

vestlige og nordøstlige Hjørne paa begge Sider af Feltvagt Nr. 4 og 6. og 8. Kompagni som Reserve.

Da 5. Regiment gik tilbage forbi 4. Regiments højre Flanke, blev dette haardt trængt af Fjenden, som beskød Ragebøl med velrettede Granater og truede det fra Flanken. Det fulgte derfor, efter at Regimentskommandøren var falden, haardt saaret i Skulderen, snart Bevægelsen tilbage til syd for Pythusene.

5. Regiment havde gjort Holdt i den foreskrevne Stilling, dog med højre Fløj noget fremskudt. Hammer standsede sin Bataillons Retræte syd for Batterup, hvor 7. Kompagni af 3. Regiment, som havde haft Feltvagterne Nr. 1 og 2, ligeledes havde samlet sig og deltog i den Skydefægtning, som vedblivende førtes paa dette Sted. Den anden Bataillon indtog en Stilling fra Pythusene over imod Dybbøl. 4. Regiment opstilledes til Understøttelse 800 Alen fra Skanserne med én Bataillon paa hver Side af Aabenraavejen. Forposterne af 3. Regiment, som havde været blandede med 4. Regiment og vare gaaede tilbage med dette, sendtes paa ny frem, men da Ragebøl imidlertid var besat af Fjenden og ikke kunde tages tilbage af dem, bleve de trukne tilbage bag Skanserne med Undtagelse af 3. Regiments 7. Kompagni, som endnu en Tid blev ved Batterup, og Feltvagt Nr. 5, der bestod af en Del af 3. Regiments 4. Kompagni, hvilken ikke forlod sin Plads, men gjorde Front mod Ragebøl.

Preusserne satte Ild paa Stavgaarde og Randsgaard, ved hvilke Feltvagterne Nr. 1 og 2 havde staaet, men standsede i øvrigt ved Hegnene syd for disse Gaarde. Göben kjendte nemlig ikke Befalingen til Röder og troede, at Preusserne atter skulde tilbage til deres tidligere Stillinger, og havde alt givet Ordre til at begynde Tilbagemarchen. Da underrettede Röder ham om den Befaling,

han havde faaet, og bad ham støtte Udførelsen ved en fortsat Hævdelse af Ragebøl. Göben lod da sine Tropper indtil videre forblive, nemlig 2 Bataillоner om Ragebøl, 2 mellem denne By og Vandet, et 12-Pds. Batteri paa Aabenraavejen og 1 Bataillon efterladt i den oprindelige Stilling.

Just som 5. Regiment var kommet til Pythusene, udviklede der sig paa venstre Fløj en heftig Kamp, foranlediget ved den fjendtlige Generals oven omtalte Ordrer.

Som fortalt, skulde Forposternes Afløsning i det hele have været udsat, til Rekognosceringen mod Nord var tilendebragt. Men da alt ved dennes Begyndelse saa roligt ud, tillod den kommanderende General, at Afløsningen paa venstre Fløj fuldførtes uden Hensyn til Foretagendet mod Nord. Allerede Kl. 10½, en halv Time efter at 5. og 4. Regiment vare afmarcherede mod Nord, rykkede 7. Regiment mod Dybbøl, hvilket bragte Röder til at tro, at der tilsigtedes et lignende Udfald mod Vest som det, der var begyndt mod Nord.

Regimentskommandøren, Oberstlieutenant Muus, lod 2. Bataillon, Major G. W. Behmann, besætte 1. Linie saaledes: 8. Kompagni Feltvagten Nr. 1 ved Dybbøl Kirke og Nr. 2 syd for samme med 3. Kompagni som Piket, 4. Kompagni Feltvagten Nr. 3 paa Avnbjærg og Nr. 4 sydligere med 6. Kompagni som Piket. 1. Bataillon, Kapitajn G. Maes, bestemtes til Hovedposterne, 2. og 5. Kompagni til Hovedpost Nr. 1 bag 8. Kompagni, 1. og 7. til Hovedpost Nr. 2. bag 4. Kompagni. Af sidstnævnte Hovedposts Kompagnier var 1. dirigeret frem til Tvingegaarde; 7. stod endnu i den østlige Del af Dybbøl, da Fægtningen begyndte.

Afløsningen var endnu ikke fuldstændig udført, da General Röder Kl. 12½ lod de fire Batailloner, som han

strax havde ved Haanden, dels ved Stenderup, dels ved Kongevejen, gaa frem: to med et Haubitsbatteri fra Stenderup mod Dybbøl Kirke, to fra Hvilhøj henholdsvis mod Avnbjærg og mod Tvingegaarde. Af 18. Regiment var den afløste Feltvagt Nr. 1 og det afløste Piket Nr. 1 endnu ikke afmarcherede, da Angrebet kom. De understøttede derfor Forsvaret ved Dybbøl Kirke som Reserve. Den afløste Feltvagt Nr. 3 ved Avnbjærg var vel afmarcheret, men uden at have faaet en fremskudt Post i den afbrændte Gaard foran Avnbjærg paa 1 Underofficer og 10 Mand samt en længere borte værende dobbelt Post med sig. Den nye Feltvagtkommandør havde lovet at sende disse til Sønderborg, naar de vare afløste, men glemte Afløsningen paa Grund af, hvad der tildrog sig.

Paa 7. Regiments Linie var Partiet om Dybbøl Kirke et af dem, der bød de bedste Forsvarsmidler. Terrainet øst for Kirken er et dominerende Plateau, der løb ud i en mod Fjenden vendende Spids, som Dybbøl Kirkegaard saa at sige dannede. Selve Kirkegaarden er bevoxet med gamle Træer som en lille Skov og omgiven af et højt Stengærde. Retræten fra Kirkegaarden til Plateauet er derhos ikke vanskelig. Mod dette Punkt, som forsvaredes af Kompagnikommandøren for 8. Kompagni, Premierlieutenant S. B. Munck, med Feltvagt Nr. 1, førte Vejen fra Stenderup, ad hvilken det første af de ovennævnte fjendtlige Kommandoer kom. Som Fjenden nærmede sig Kirken, bekastede han først Kirkegaarden med Granater, dernæst dirigerede han et Kompagni mod Kirkegaarden og et til venstre op imod Ledet, men udviklede sin øvrige Styrke nedad langs Dybbøl Bys Vestkant, hvor den stødte sammen med den, som kom fra Kongevejen af.

Strax ved Angrebets Begyndelse viste der sig nogen

Usikkerhed paa Linien syd for Dybbøl Kirke, hvor 7. Regiment, nylig kommet fra Jylland og for første Gang i Tjeneste paa Dybbøl, næppe havde faaet overtaget Posterne. Feltvagt Nr. 2 trak sig ind i Dybbøl Bys Midte, men sendtes der fra til Tvingegaarde paa samme Tid, som 7. Kompagni sendtes over Kongevejen til Understøttelse for 4. og 6. Kompagni paa Avnbjærg, der ogsaa viste Tegn til Uro.

Premierlieutenant Munck, som strax var noget isoleret med sit halve Kompagni, forsvarede haardnakket Dybbøl Kirkegaard og forlod den først, da han truedes med at omringes. Dernæst trak han sig op paa Plateauet til et 400 Alen øst for Dybbøl Kirke værende Hegn, som ydede udmærket Skudvirkning, og hvor fra han, da Fjenden udviklede flere og flere Stridskræfter, langsomt trak sig tilbage fra Hegn til Hegn, stedse bydende den hidsigt fremstormende Fjende Spidsen. Til højre for Munck deltog Feltvagt Nr. 5 af 3. Regiment i Tilbagegangen. En 1000 Alen øst for Dybbøl understøttedes Modstanden mod Syd af Piketkompagniet, 3., som underordnede sig Munck, og af en fra Hovedposten fremsendt Deling. Da Forfølgningen standsede henimod Kl. 3, stod Munck ved nogle Brystværnsindskæringer 1000 Alen fra Skanserne, med Hovedpostens to Kompagnier, 2. og 5., hvilke havde fulgt Bevægelsen, som Reserve. Noget sydligere og længere tilbage stode de fra Tvingegaarde og den sydligere Del af Dybbøl By tilbagekastede Dele af 7. Regiment, hvilke Regimentskommandøren samlede og ordnede til en ny Fremrykning. De to Kompagnier paa Avnbjærg, hvilke 7. Kompagni var sendt over for at understøtte, vege tilbage til Skanserækken gjennem 7. Kompagni, som derpaa fulgte med.

Da 7. Regiment var kommet ud af Dybbøl By, og Fjenden, som stormede efter vore, var naaet til Byens

østlige Udkant, begyndte Skansernes Kanoner at aabne deres Ild. En voldsom Kanonade havde ledsaget hele den beskrevne Kamp, thi Broagerbatterierne havde gjort flere Hundrede Skud mod Skanserne I, II og IV. Skanse II havde besvaret dem med 68 Skud fra sine Flankekanoner, men uagtet Skansen den Dag led meget, og der gjentagne Gange gik Ild i dens Blokhus, beskød den dog med sine andre Kanoner i Forening med Skanse I de fjendtlige Kolonner, som viste sig først foran og senere paa Avnbjærg og i Terrainet langs Vemmingbunds nordlige Bred. Saa snart Fjendens tætte Skarer kom til Syne i Dybbøls østlige Udkant, oversaaedes denne med Granater navnlig fra Skanserne VI og VIII, men ogsaa for en Del fra Nr. IX. Fra Skanse VIII sendtes der henimod Slutningen ogsaa et Par Brandgranater ind i Byen, som antændte nogle Bygninger der.

Ved den Karakter, Kampen nu havde faaet, syntes Forholdene alvorlige. General du Plat antog, at Fjenden vilde storme Skanserne, og beordrede Infanteri-Reserven til at lade 8. Regiment fra Barakkerne rykke frem til Skanserne og 15. Regiment fra Sønderborg til Alarmpladsen bag Skanserne. Ogsaa General Gerlach, som kom tilstede paa Kamppladsen, tog sine Forholdsregler. Han lod blæse Alarm i Sønderborg, og 1. Division fik Befaling til at standse de afløste Troppers Hjemmarche og holde Divisionen beredt til at kæmpe. 2. Regiment var da kommet i Kvarter i Sønderborg, 22. havde passeret Byen og var paa Vejen til et Cantonnement om Majbølgaard. 3. og 17. Regiment vare i Færd med at samle sig til Afmarche, 18. var allerede for en Del rykket over Broen til Sønderborg. 16. Regiment var endnu ikke afløst i Skanserækken paa Grund af, at 4. Regiment endnu var i Virksomhed udenfor. Fire Kanoner af 2. Batteri, som havde været paa Forpost, holdt

bag Skanserne og tilkaldte nu de andre fire Kanoner fra Als.

Noget nær samtidigt hermed, omtrent Kl. 2, medens Munck endnu kæmpede med de ham forfølgende Fjender, skred imidlertid 5. Regiment igjen til Offensiven, da det ikke tillagde Angrebet paa Dybbøl nogen stor Betydning, og vilde indtage Forpoststillingen paa ny. Kapitajn Hammer lod 1. og 6. Kompagni af 5. Regiment angribe Stavgaarde og Batterup, understøttede af 2. Kompagni, og 5. Kompagni rykke mod Randsgaard, understøttet af 3. Kompagni af 4. Regiment, hvilket Kompagni langs Stranden var sendt op til Bataillonens Hjælp. Angrebet skete med udmærket Sammenhold og Kraft. Trods en levende Modstand og en knitrende Ild af Bagladevaaben kastedes Fjenden paa alle Punkter, og de vigende Skarer forfulgtes til forbi vor tidligere yderste Forpostlinie, hvor Fægtningen blev staaende. Her flankeredes vor Stilling af en virksom Ild fra Egnen om Ragebøl Kro, men til Gjengjæld flankeredes de Tropper, som stode lige over for Hammer, af Artilleriild fra Surlykke Batteriet paa Als, som nu fik Lejlighed til at komme til Skud.

1. Bataillon af 5. Regiment naaede ikke slet saa langt frem, men dog til den Plads, hvor Piket Nr. 2 havde staaet. Denne Plads erobrede 4. Kompagni, understøttet af 7. 3. Kompagni holdt Forbindelse til højre med Hammers Bataillon. 8. Kompagni, i Forvejen detacheret noget til venstre for at faa Forbindelse med Dybbøl, kæmpede i Terrainet noget sydligere.

Til Støtte for venstre Fløj drog Oberst Bülow 2. Bataillon af 4. Regiment under Kapitajn Wedege frem til Pythusene, hvor den efter Omstændighederne ogsaa kunde yde 7. Regiments højre Fløj Hjælp. Af Bataillonen var 3. Kompagni, som alt berørt, sendt langs

Stranden mod Nord. Den bestod derfor kun af tre Kompagnier, 4., 6. og 8.

For Fjenden kom hele dette Angreb højst uventet. Göben, der, som fortalt, havde villet trække sig tilbage, men kun var forbleven saa langt fremme for at understøtte Röders Fremrykning, havde sendt to Kompagnier af hver Bataillon tilbage for at spise og hente deres Tornistre, som ved Alarmen om Morgenen vare efterladte i Cantonnementerne. Naar de igjen vare komne tilstede, skulde uden Tvivl paa lignende Maade andre Kompagnier sendes tilbage for at restavreres. Nu sendtes der Bud efter de hjemsendte Kompagnier, og da Brigaden Schmid var ankommen tillige med Kommandøren for 13. Division, blev paa sidstnævntes Ordre en Bataillon af den nye Brigade yderligere skudt frem til Understøttelse for Styrken i Ragebøl, hvilken omsider forlod Byen, dels paa Grund af vor Fremadbevægelse i det hele, dels paa Grund af Skud fra Skanse X og Kanondelingen Bræstrup, som efter Ordre havde taget Plads paa Aabenraavejen nær Skansen.

Röder havde imidlertid, da hans Tropper i den østre Del af Dybbøl overdængedes af vore Granater fra Skanserne, befalet Tilbagegang; thi han havde jo kun Ordre til at tage Partiet om Dybbøl Kirke. Men næppe var dette Tilbagetog sat i Udførelse, før der fra Friedrich Carl kom Ordre til, at den østlige Del af Dybbøl By skulde fastholdes. Göben fik samtidig Befaling til at fastholde Ragebøl, og Spidsen af Cansteins Brigade, som alt tidligt paa Dagen var beordret frem til Röders Understøttelse, viste sig nu paa Vejen fra Smøl.

Röder befalede nu en af sine Batailloner, som stod paa Avnbjærg, et Terrain, Röder vilde overlade Canstein til Operationsfelt, at tage den østre Del af Dybbøl i Besiddelse igjen. Men imidlertid var 7. Regiment atter

rykket frem, havde faaet Tag i den tilbagevigende Del af Röders Tropper, og Kampen blussede derfor paa ny heftigt op i Dybbøl By.

Kl. $3^1/_4$ havde General du Plat befalet 7. Regiment at gjøre Angreb paa Dybbøl og tillige befalet Chefen for 8. Regiment, Oberst Hveberg, at sende en af sine Bataillоner til 7. Regiments Understøttelse.

Saa snart Oberstlieutenant Muus havde givet Signal til Fremmarche, satte Premierlieutenant Munck sig fra sin Stilling i Bevægelse fremad. I to jævnsides Grupper med Skytter paa Fløjene rykkede han med sin Feltvagt samt 3. Kompagni og en Deling af 2. Kompagni fra Hegn til Hegn frem mod Dybbøl Kirke, men mødte en stedse mere morderisk Ild, saa at han maatte standse en 800 Alen øst for Kirken. Resten af Regimentet, dog med Undtagelse af de tre Kompagnier, som havde staaet ved Avnbjærg og endnu opholdt sig ved Skanserne, førtes mod Dybbøl By, hvor Fjenden veg, og vore Soldater forfulgte ham mellem de brændende Bygninger indtil den vestligere Del af Byen, hvor den Gang den i Følge Friedrich Carls nyeste Ordre fra Avnbjærg hidkaldte Forstærkning ankom til Tvingegaarde.

Imidlertid kom Oberst Hveberg med 2. Bataillon af 8. Regiment, ført af Kapitajn G. F. Møller. En Del af denne, 7. og Halvparten af 6. Kompagni sendtes ud syd for Kongevejen for at operere mod Avnbjærg, Resten gik i Fægtestilling, 3. og 4. Kompagni foran, den anden Halvdel af 6. i Reserve, ind i Byen til 7. Regiments Understøttelse. Kort efter ankom ogsaa de tre manglende Kompagnier af 7. Regiment; 6. sendtes med 4. som Reserve ud for at støtte højre Fløj, 7. rykkede frem gjennem Landsbyens Hovedvej.

Ved 8. Regiments Ankomst blev Kampen i Byen stærkere. Fjenden tabte Terrain, vi forfulgte, og snart

efter havde han kun Tvingegaarde og de vestligste af Byens Gaarde i sin Magt. Oberst Hveberg gjorde i sluttet Kolonne et energisk Angreb mod det førstnævnte Punkt. Han selv faldt under det, dødeligt saaret, men Tvingegaarde erobredes, i det mindste for en Del, og vore Tropper naaede Byens vestlige Udkant, uden at Fjenden dog ganske mistede fast Fod i denne, men i en hidsig og blodig Nærkamp sloges med vore om Herredømmet i denne Del af Dybbøl.

Syd for Kongevejen holdt 7. Kompagni af 8. Regiment den Gang Højdepartiet øst for Frydendal Kro besat, og 6. Kompagni af samme Regiment dannede paa selve Kongevejen Forbindelse mellem 7. Kompagni og Angrebet i Byen.

Klokken var den Gang omtrent 4. For Overkommandoen tog det hele sig regelmæssigt ud. Højre Fløj var omtrent naaet ud til sin Forpoststilling igjen. Venstre Fløj, til hvis Understøttelse nu yderligere 1. Bataillon af 8. Regiment kommanderedes ud, var i Begreb med at naa sin. General Gerlach gav derfor 1. Division Ordre til at lade sine for to Timer siden standsede Afdelinger gaa til deres Cantonnementer paa Als med Undtagelse af 16. Regiment, som blev staaende i Skanserækken til Kl. 8 Aften, og 2. Regiment, som holdtes i Reserve vest for Brohovedet indtil videre.

Nu kom imidlertid paa Grund af Friedrich Carls omtalte sidste Ordre fra alle Sider fjendtlige Afdelinger mylrende frem. Fra Slugten Vidjemose syd for Kongevejen sendte Canstein over Frydendal Kro Tropper frem for at angribe Dybbøl By syd fra. Fra Dybbøl Kirke sendte Röder Tropper ned for at tage Byen nord fra. Imellem Ragebøl og Dybbøl Kirke stormede tre af Röders Batailloner frem mod 5. Regiments venstre Fløj og

Munchs lille Trop, som da laa 1000 Alen øst for Dybbøl Kirke.

Paa dette sidste Sted kom nu 1. Bataillon af 8. Regiment tilstede. Bataillonskommandøren, Kapitajn J. A. Grønlund, havde faaet Ordre til ved et Flankeangreb at forsøge paa at fordrive Fjenden fra Dybbøl Kirke og var fra Slugten mellem Skanse VI og VIII rykket hen imod samme med den Hensigt at angribe Kirken fra Nordost. Bataillonen kom i Fægteformation med 1. og 2. Kompagni foran og 5. og 8. i Reserve tilstede i det Øjeblik, da vor Styrke i Dybbøl By paa Grund af de fra alle Sider fremvældende fjendtlige Masser under en fortvivlet Kamp maatte vige tilbage. Den banede sig under Kamp Vej fremad i Terrainet nord for Dybbøl By og lod, da vore Tropper forlode Byen, 8. Kompagni gjøre et sluttet Angreb frem imod den Styrke, som fra Dybbøl Kirke stormede ned mod Dybbøl By. Men det mislykkedes næsten i Fødslen paa Grund af Situationen, og med et temmelig føleligt Tab maatte Bataillonen, der fandt sig kilet ind i Fjendens Masser og blev beskudt fra alle Sider, indtage en tilbagetrukken Stilling nærmere Skanserne, hvor den vedligeholdt Tirailleringen.

Endnu et Stød, men i Følge Forholdene et lige saa afmægtigt, førtes frem mod Dybbøl Kirke af de tre Kompagnier, som stode ved Pythusene under Kapitajn Wedege for at være til Understøttelse efter Omstændighederne enten for 5. Regiments venstre Fløj eller for 7. Regiments højre. I Henhold til en Ordre fra den kommanderende General, overbragt af en Adjudant, rykkede Wedege frem i sydvestlig Retning mod Kirken med 6. og 8. Kompagni i Fægteformation, det første til højre, det andet til venstre, og 4. i Reserve. Det viste sig imidlertid alt under Fremrykningen, at det Angreb, Bataillonen skulde understøtte, var brudt. Bataillonen kom

ind i Midten af den større Halvpart af det preussiske Regiment, som rykkede frem mellem Ragebøl og Dybbøl Kirke, og efter en heltemodig Kamp, i hvilken Kapitajn Wedege og hans Adjudant samt alle Officerer af det forreste Kompagni til venstre vare faldne eller saarede, maatte Bataillonen indtage en mere tilbagetrukken Standplads.

Først nu blev Situationen klar. Først nu fik man Syn for, at vor tidligere Forpostlinie var tabt. Ogsaa 5. Regiments 1. Bataillon havde omsider, da man intet andet Sted naaede frem til den tidligere Stilling, trukket sig noget tilbage. Da Mørket faldt paa, tiraillerede langs hele Linien vore Tropper endnu med Fjenden, men Fjenden stod paa Avnbjærg og i Dybbøl By, og der kunde ikke være Tale om denne Dag at tilbageerobre Terrainet, selv om Overkommandoen havde haft den Hensigt at gjøre det. Tropperne droges derfor efter Mørkets fuldstændige Indtrædelse bag Skanserne, og en Forpoststilling indtoges 1200 Alen foran samme.

Vort Tab i denne Fægtning, hvis skiftende Omvexlinger paa begge Sider ere fremstillede i det foregaaende, var i alt 669, deriblandt 12 Officerer, hvoraf 5 døde. I dette Tal var der 58 Døde, 316 Saarede og 31 Savnede. Resten var usaarede Fanger, der mistedes som en uudeblivelig Følge af Nærkampen i Dybbøl. Af de Saarede var der ogsaa et Antal af 55, som ikke kunde føres med tilbage.

Fjenden betragtede Fægtningen den 17. Marts, i hvilken en større Del af hans Tropper deltog, som en Sejr af Betydning, men det var den ikke; thi Gerlach vilde ikke forhindre Preusserne fra at rykke ind paa Dybbøl, naar det var deres alvorlige Hensigt. Derimod vilde han have Seihed i Forsvaret saa vel uden for som inden for Skanserne, og derfor tillod han ikke de to For-

postregimenter, som, understøttede af to af Reserveregimenterne, førte Kampen, at opgive deres Stilling, før de havde kæmpet alvorligt for den.

I den første Uge efter den 17. Marts skete der intet af Betydenhed, hvorimod Skydningen fra Gammelmarksbatterierne paa Broagerland fortsattes jævnt, om Dagen sædvanligt mellem Kl. 10 og 4 med en 100—200 Skud daglig, om Natten med enkelte Skud.

Vor Overkommando forberedte sig paa at modtage en Storm, thi den antog ikke, at Fjenden vilde skride til en regelmæssig Belejring af en Feltstilling som Dybbøl. For at være i Stand til at modtage Stormen, anbragtes to Brigader i Skanserækken, én paa hver Fløj, hvilke om Dagen skøde et Halvkompagni, om Natten et Kompagni frem foran Skanserne som Forposter. Som umiddelbar eller første Reserve anbragtes én Brigade i Barakkerne og én i Sønderborg. De resterende Brigader paa Als dannede en anden Reserve. End videre kommanderedes af de fire Batterier, som hørte til den mobile Hær, 2., 8., 10. og 11., daglig ét til Tjeneste paa Dybbøl, hvilket opstilledes i Delinger mellem Skanserne.

Størst Besvær voldte Broagerilden, som generede den nu forøgede Styrke paa venstre Fløj. For at aflede den fra Terrainet i det hele og saa meget som muligt koncentrere den paa ét Sted, erholdt Skanse II Befaling til at skyde paa Broagerbatterierne, saa ofte de rettede Ilden paa andre Steder end Skanse II, og for at forøge dens Midler til at løse denne Opgave, forsynedes den med endnu én riflet Metalkanon og en 4-Pds. riflet Jærnkanon. Men paa samme Tid forbødes det de andre Skanser paa venstre Fløj at skyde ud mod Fronten, undtagen naar der var sær Anledning dertil, eftersom man alt havde erfaret, at enhver saadan Skydning tildrog vedkommende

Skanse Ild fra Broager. Endelig foretog man af Hensyn til Broager nogle Forandringer i Kanonernes Affutering og forhøjede en Del Traverser.

Endnu var Skansernes Montering hovedsagelig beregnet paa en Storm, men da det af vor Modstanders langsomme og forsigtige Fremgangsmaade kunde sluttes, at han vilde indlede Stormen med en længere Beskydning ogsaa fra Fronten, særlig fra Avnbjærg, fandt man det hensigtsmæssigt, at Skanserne besad noget Skyts, som kunde anvendes mod denne, og der udbragtes derfor noget riflet Skyts i Skanserne VI og VIII, uagtet Forsvaret mod et Stormangreb vilde lide noget i Kraft derved. Særlig Skanse VIII's Bestykning blev meget forandret.

Med Hensyn til Broagerilden maa det endnu bemærkes, at de Granater, som den 15. Marts vare faldne i Sønderborg, havde været en Spore for Overkommandoen til at lægge Depoter og Lasaretter bort fra Byen; de førtes til Hørup Hav, hvor ogsaa de Skibe, som hidtil havde haft Station ved Sønderborg, henlagdes.

Efter saaledes at have skildret Tilstanden ved Dybbøl paa den Tid, da Fjenden rykkede tæt ind paa det, skal endnu nogle Personalforandringer, som paa den Tid skete i Hæren i det hele i Forening med en forandret Inddeling af Brigaderne, omtales. Generalmajor Caroc udnævntes i Wilsters Sted til Kommandør for 3. Division i Jylland og tog sin Stabschef, Kapitajn Fog, med sig til sin nye Post. Infanteri-Reserven ophævedes som saadan, men dens Afdelinger gik ind i 5. Brigade, Harbou, der afgav 10. og 12. Regiment som tredje Regiment henholdsvis til 6. og 4. Brigade, ligesom 13. og 14. Regiment i Fredericia indsattes som tredje Regiment henholdsvis i 8. og 9. Brigade. Paa Grund af Oberst Haxthausens Sygemelding udnævntes derhos Major de

Jonquières til Artillerichef paa Dybbøl, og som Næstkommanderende ansattes Artillerimajor Kauffmann med det Hverv, særligt at have Omsorg for Batterierne paa Als.

Opmærksomheden maa derefter henledes paa nogle Tildragelser, som paa denne Tid forefaldt paa andre Dele af Krigsskuepladsen, og som ikke bleve uden Indflydelse paa Friedrich Carls Planer efter den 17. Marts. Først var nemlig Femern tagen, dernæst havde den preussiske Flaade den 17. Marts faaet sin Ilddaab.

Den første af disse Begivenheder var lidet glædelig for os, men belærende.

Lieutenant Tersløw maa rimeligvis have antaget det en Fjerdingvej brede Femern Sund for uoverskrideligt for Tyskerne, thi paa nogen Kystbevogtning, hvortil han da ogsaa havde højst utilstrækkelige Kræfter, synes han ikke at have tænkt. Der fandtes kun en Vagt paa en Underofficer og 6 Mand ved selve Færgestedet ved Femern Sund, en lignende østligere paa Øens Sydkyst ved Landtungen „Am Tiefe“. Resten af Detachementet opholdt sig i Burg, tre Fjerdingvej fra Færgestedet, og forrettede Garnisonstjeneste der. Der var vel Kanonbaade ved Femern, men foruden at disse ere afhængige af Vejrliget og i Storm ingen Nytte kunne gjøre i et saa smalt Farvand som Femern Sund, vilde de overhovedet, især om Natten, slet ikke kunne hindre en Baadoverfart, og Styrken paa Øen var derfor et let Bytte for et alvorligt Forsøg paa at overrumple den.

General Schlegel havde berammet Natten mellem den 13. og 14. Marts til sit Foretagende. Otte store Baade, som hver kunde rumme 20 Mand, vare udvalgte i Heiligenhafen og skulde om Natten, efter at det var blevet mørkt, føres til den holstenske Side af Sundet. Nogle Vogne holdtes beredte til at kjøres ud i Vandet

for at danne Indskibningsbroer. Sex Kompagnier havde Ordre til at møde ved Stranden for at udføre Expeditionen, og $1^1/_2$ Batteri for at kunne beskæftige Kanonbaadene, hvis nogen af dem skulde vise sig. Dette var alle de fornødne Foranstaltninger.

Den før nævnte Kommission til Inddrivning af Heste opholdt sig paa Øen. Den bestod af Ritmester W. S. H. F. Benzon af det slesvigske Gendarmeri, Sekondlieutenant H. A. J. Baggesen samt Dyrlæge Eggers, og var ledsaget af en Vagtmester og 12 Dragoner. Kanonbaaden „Buhl“ havde ført Kommissionen til Øen og bugseret en Transportbaad der ned, som skulde anvendes til at overføre Hestene. Senere var Lieutenant Baggesen tagen til Sønderborg med „Buhl“ for at indhente Forholdsregler i Anledning af Tvivl med Hensyn til Fremgangsmaaden ved Tvangsudskrivningen. Efter Tilbagekomsten vare Hestene saa blevne inddrevne ved Kommissionen og samlede i Gjæstgivergaarden i Burg, hvor ogsaa Kommissionen logerede, men da rejste den Storm sig, som vi alt kjende baade fra Jylland og fra Sundeved, og som forhindrede Afrejsen, da „Buhl“ ikke turde tage en Transportbaad paa Slæb i et saadant Vejr.

Stormen bevirkede, at Kanonbaaden „Krieger“, som blokerede Heiligenhafen og den holstenske Kyst, var gaaet til Ankers nordvest for Struekamp Huk ud for Orth. Transportbaaden laa ved Lemkenhafen og Kanonbaadene „Marstrand“ og „Buhl“ ved „Am Tiefe“, hvor ogsaa nogle mindre for Kommandoets Skyld til Femern henlagte Transportfartøjer befandt sig.

At Preusserne i den haarde Storm kunde udføre deres Forehavende, fortjener al Anerkjendelse. Det lykkedes dem først om Morgenen Kl. 5 at faa det første Hold, der udgjorde et Kompagni, afsted. Farten til

Femern gik paa Grund af den vestlige Storm strygende, men nogle af Baadene synes at være blevne kastede op paa Femerns Kyst. Tilbageturen for at hente et nyt Hold var vanskeligere. Der maatte krydses tilbage, og nogle af Baadene dreve ud af Kursen. Imidlertid overførtes der to Hold til, men derpaa maatte den videre Transport standse paa Grund af Søfolkenes Udmattelse.

Det først overførte Hold var fuldkommen tilstrækkeligt til at overrumple vor Besætning. Vagten ved Færgestedet maa være bleven opmærksom og have grebet til Vaaben, thi Underofficeren og Halvdelen af Mandskabet saaredes. Imidlertid toges Vagten i sin Helhed, og det preussiske Kompagni satte sig derpaa i Marche mod Burg, undervejs udskrivende Vogne, og ankom til Byen, før Rygtet om Overgangen var naaet der hen. Kommissionen havde tænkt paa at tage bort denne Morgen, og Dragonerne havde derfor været tilsagte til at stille Kl. $5^1/_4$ Morgen. Men om Natten Kl. $3^1/_2$ var Lieutenant Baggesen kommen ind til Ritmesteren for at melde, at Afrejsen paa Grund af Stormen var umulig. Ritmesteren var selv gaaet ned paa Torvet for at tage Kjende paa Vejret, men havde dernæst afbestilt Mødet Kl. $5^1/_4$ og lagt sig til Ro. Noget efter styrter Vagtmesteren ind i hans Værelse med den Melding, at der var Opløb paa Gaden og hørtes Skydning. Ritmesteren sprang ud af Sengen og hen til Vinduet. En Salve affyredes i dette Øjeblik mod Huset paa Grund af, at en Soldat fra et Vindue havde fyret ned paa Preusserne. Vagtmesteren, som ilede ned paa Gaden, straktes død hen ad Stenbroen. Alle grebe nu til Vaaben. Lieutenant Baggesen blev tagen i bart Linned med Vaaben i Haand, men Overrumplingen var fuldstændig. Vagten i Byen, Detachementskommandøren, Kommissionen, alle toges til Fange.

Ansvaret for denne Begivenhed vil ikke kunne paabyrdes nogen enkelt, da man forgjæves søger efter en Øverstbefalende over de forenede Stridskræfter. Marineministeriet havde i Februar, da Spørgsmaalet om Femerns Besættelse var rejst, tilbudt en ældre Søofficer til denne Post, men Sagen var ikke bleven ordnet. Paa „Krieger" iagttog man Kl. 7, da det var blevet lyst, tre Baade krydsende i Sundet, og Kanonbaaden skød derfor en halv Snes løse Skud for at vække Opmærksomhed i Land og paa de andre Skibe. Baaden hilsedes derpaa med tre skarpe Skud fra den holstenske Kyst, hvilke dog ikke naaede den paa den fjærne Liggeplads. „Buhl" hørte denne Skydning og signaliserede derom til „Marstrand", som intet havde hørt. Paa „Marstrand" saa man dernæst Vagten ved „Am Tiefe", hvis Mandskab var i Færd med at gjøre et Transportfartøj klart, som det i Stormvejret dog ikke kunde magte ene, gjøre Tegn ud til Baaden, men man tillagde ikke Tegnene nogen Betydning og bekymrede sig derfor ikke videre derom, især da Soldaterne i deres Utaalmodighed strax efter ilede ad Burg til. Først over Middag begyndte man paa denne Kanonbaad at ane Uraad. Chefen gik da Kl. $4^1/_2$ i Land. Her erfór han, at Byen var erobret fra den tidlige Morgen af, og han saa nu ogsaa et preussisk Kommando komme sig i Møde, saa at han skyndsomt lod sig sætte om Bord igjen. „Marstrand" gik nu øst om Øen til Orth, hvor „Krieger" endnu laa den 16. om Morgenen, da „Marstrand" naaede den. Paa „Krieger" vidste man endnu ikke, hvad der var foregaaet paa Øen Dagen før. Paa Grund af Tykning og Storm havde man ingen Efterretninger kunnet have. De to Kanonbaade bjærgede nu i Forening Transportbaaden ud fra Lemkenhafen og gik til Nakskov, medens „Buhl", som lidt senere end de andre Skibe ad samme

Vej som „Marstrand“ kom til Orth, efter at have konfereret med de andre Baades Chefer, gik til Hørup Hav med Melding til den Kommanderende.

Nogle Dage efter gik „Krieger“ og „Marstrand“ atter til Femern Sund, hvor de den 19. skøde hver en Snes Skud mod de fjendtlige Baadsamlinger paa Land. Om Aftenen kjørte Fjenden Artilleri op mod „Krieger“ paa Kysten ved Orth paa Femern.

I nogen Tid derefter togtede Skibene frem og tilbage mellem Nakskov og Femern Sund.

Femerns Erobring vakte en større Begejstring i Tyskland end nogen tidligere udført Bedrift. I Virkeligheden var den en dristig og rask Krigsgjerning, men, hvad der især forskaffede den saa meget Bifald, var den Omstændighed, at den strejfede vor Søoverlegenhed og viste, hvorledes man kunde komme til vore Øer. Af samme Grund hilsedes ogsaa den Efterretning med Jubel, som faa Dage efter spredtes over Tyskland om den preussiske Flaades første Søtræfning ved Rügen den 17.

Som fortalt, var Blokaden notificeret til den 15. Marts; men den danske Eskadre, som efter „Jyllands“ Bortgang kun bestod af „Sjælland“, „Hejmdal“ og „Thor“, lod sig endnu den Dag ikke se fra Land. Den holdt det den 15. under den Storm, vi oftere have haft Anledning til at omtale, gaaende nordost for Rügen og viste sig først den 16. for de tyske Spejderbaade to Mile sydsydost for Jasmund, hvor den forblev. Det var nemlig ikke van Dockums Hensigt at indlade sig paa en saadan Blokade, som Tyskerne ventede. Fra en Standplads øst for Rügen kunde han forhindre Ind- og Udsejling til og fra de Havne, han skulde blokere, ad Farvandet mellem Rügen og Oderbanken. Naar han erholdt Smaaskibe, hvilke han til visse endnu manglede, kunde han udstrække Blokaden over Oderbanken til det østre Løb.

Der fattedes saa kun Bevogtning ud for Dornbusch nordvest for Rügen, Stralsunds nordre Udløb. Det eneste, som kunde indvendes mod denne Methode, var, at den stred noget mod Udtrykkene i Notifikationen, som ikke udtalte, at Stettinbugten, men at sex ved Navn anførte Havne vilde blive blokerede. De nævnte Havne kunde i stræng Forstand ikke siges at være blokerede, naar der var fri Samfærdsel mellem dem indbyrdes. Planen, som van Dockum havde udkastet, sikrede ham imidlertid med faa Skibe Overvægt over Modstanderne.

Som Forholdene vare, kunde de tyske Skibe imidlertid løbe ud af deres Havne, forene sig og havde et temmelig stort Farvand inden for den danske Blokadelinie at operere i, en Fordel, som de benyttede med en anerkjendelsesværdig Utrættelighed og Foretagelseslyst. Saaledes søgte Kapitajn Jachmann den 17. Marts ud til den danske Eskadre for, i Tillid til de tyske Skibes formentlig større Hurtighed og længere rækkende Skyts, at aabne Ilden paa Blokadeeskadren.

Klokken var 9, da „Arkona“ og „Nymphe“ stode ud af Indløbet til Swinemünde. De dampede først mod Øst til Dievenow for at overbevise sig om, at der ikke øst for Oderbanken var Skibe, som kunde spærre dem Tilbagegangen til Swinemünde under en Kamp, satte dernæst Kurs ret over mod Greifswaldø ud for Thissow, hvor Dampskibet „Loreley“ stødte til med Chefen for Kanonbaadene om Bord, som meldte, at 1. Kanonbaadsdivision, som var beordret til at deltage og opholdt sig i Farvandet inden for Rügen, alt havde foretaget en Rekognoscering om Morgenen og havde gjensét de danske Skibe paa deres Plads fra den foregaaende Dag.

Den danske Eskadre forøgedes denne Morgen med Linieskibet „Skjold“, som ankom Kl. 10. Der var for-

inden til den kommet endnu et Skib. men dette var ingen Krigsdamper, som Fjenden antog det for, kun et fragtet Dampskib, „Newsky“, som bragte Kul til Eskadren. Da man fra Admiralskibets Top opdagede Fjenden, 9 Dampere i Tal, ved Greifswaldø, besad Eskadren mere end tilstrækkelig Styrke til at vise Fjenden tilbage, men man savnede „Jylland“, som endnu ikke var kommet tilbage fra Kjøbenhavn, fordi det var det eneste af Eskadrens Skibe, der var Fjenden overlegen i Hurtighed. Da der kort efter opdagedes en Damper i Nord, satte van Dockum sin Lid til, at det var den, og forholdt sig derfor, ogsaa fordi det overhovedet var fornuftigt at lokke de fjendtlige Skibe saa langt ud som muligt, fuldkommen rolig, selv da disse Kl. 1 saas at sætte Kursen mod Nord op imod de danske Skibe, „Arkona“ og „Nymphe“ ved Siden af hinanden, men i stor Afstand, „Nymphe“ nærmest Land, „Loreley“ midt imellem dem lidt tilbage, og Kanonbaadene langs Rügens Kyst.

Kl. $2^1/_2$ fik man om Bord paa den danske Eskadre, hvor alle Kikkerter afvexlende havde været rettede mod Nord og mod Syd, med Sorg Vished for, at det ikke var „Jylland“, som kom, men „Tordenskjold“, et af Flaadens langsomste Skibe. Der var nu kun lidet Haab om at kunne afskære noget af Fjendens Skibe. Imidlertid maatte det forsøges. Lidt efter Kl. $2^1/_2$ hejsedes der Signal for klart Skib, og 10 Minuter senere satte Admiralskibet sig i Bevægelse efter ved Signal at have befalet de andre Skibe at følge den Kommanderende. Forrest styrede „Sjælland“ lige mod „Arkona“, og i Kjølvandslinie fulgte først „Skjold“ og saa de andre Skibe.

De to Eskadrer styrede nu med fuld Kraft mod hinanden. Da de havde nærmet sig hinanden paa lidt mindre end en halv Mils Afstand, affyrede „Arkona“ fra

en af sine Bovkanoner det første Skud mod „Sjælland". Da Afstanden var formindsket til 3000 Alen, løsnede det det andet Skud, hvornæst „Sjælland" girede Styrbord hen og sendte „Arkona" sit glatte Lag fra Bagbordssiden, medens det fortsatte sit Løb for at komme ind mellem de fjendtlige Skibe og afskære „Arkona". Dette havde imidlertid drejet Styrbord over paa samme Tid som „Sjælland", havde affyret sit Bagbordslag og var dernæst med fuld Kraft dampet mod Syd, rettende sine Styrbords Kanoner mod „Sjælland", som nu begyndte Forfølgelsen, fulgt af Linieskibet „Skjold" og Eskadrens øvrige Skibe. De andre preussiske Skibe vendte ogsaa, da de saa „Arkona" gjøre det, og Situationen var nu: „Sjælland" med Anspændelse af alle Kræfter søgende at naa ind mellem de vigende tyske Skibe for at afskære „Arkona", dette sidste skraat foran det mod Øst, ligeledes dampende afsted med fuld Kraft, „Nymphe" skraat foran „Sjælland" til højre nærmest Land og „Loreley" lige foran „Sjælland". Under dette Løb skød „Sjælland" med sine Bovkanoner og dem af de andre, som kunde bringes til at bære paa Fjenden. De preussiske Skibe besvarede Ilden fra deres Agterkanoner og ligeledes fra dem af de andre, som kunde komme til at virke.

Det viste sig imidlertid snart, at „Sjælland" ikke vilde kunne løbe de fjendtlige Skibe op. Det var altsaa uklogt at give Afkald paa Bredsideilden for at arbejde mod et Maal, som dog ikke kunde naas. Det var bedre saa eftertrykkeligt som muligt at beskyde Fjenden, medens han endnu var nogenlunde nær. „Sjælland" girede derfor nu skiftevis til Styrbord og Bagbord, gav vexelvis Bagbordslaget til „Arkona" og Styrbordslaget til „Nymphe", medens Bovkanonerne vedblivende bar paa „Loreley". Denne Manøvre var virksom, men

havde den Ulempe, at det ene fjendtlige Skib kunde beskyde „Sjælland“ langskibs, hver Gang det girede for at give det andet det glatte Lag. „Sjælland“ led en Del paa denne Tid og formindskede endog sin Fart noget for at faa „Skjold“ tættere op til sig, men Fjenden blev heller ikke uskadt. „Loreley“ nødtes, paa Grund af et vel rettet Skud agter ind, til skyndsomt at søge ind under Peerd tillige med Kanonbaadene. „Nymphe“ søgte et Øjeblik noget ind imod Land paa Grund af en den tilføjet Beskadigelse, men det lykkedes den at udbedre Skaden hurtigt, uden at Farten blev standset, og den fortsatte derpaa med anerkjendelsesværdig Udholdenhed Kampen.

Fra det Øjeblik „Skjold“ kom tæt op under „Sjælland“, holdt de to Skibe sammen under Forfølgelsen, men Afstanden blev nu stedse større mellem dem og de fjendtlige Korvetter. Klokken henved 5 døde Ilden hen, efter at den paa Slutningen havde indskrænket sig til enkelte Afskedshilsener, vexlede mellem de danske Bov- og de tyske Agterkanoner. Forfølgelsen vedblev dog, indtil de fjendtlige Skibe Kl. 8, da de danske vare en Mils Vej agter`ude, slap ind i Swinemünde, hvor Fyret tændtes for at lede Korvetterne ind, men slukkedes, saa snart de havde naaet Havn.

Efter et kort Ophold stod „Sjælland“ atter nord paa, hilset med Hurraer fra „Hejmdal“ og „Thor“, som imidlertid vare komne op. Ved Greifswaldø rungede i den mørke Nat en lignende Hilsen Fregatten i Møde fra „Tordenskjold“ og Dampskibet „Newsky“, som vare forblevne længst tilbage. Kort efter øjnedes et Skib i Nord, der styrede mod „Sjælland“ med Kjendingssignal som dansk Orlogsmand, — det var „Jylland“.

Ingen af de danske Skibe havde lidt nogen Skade, som ikke kunde udbedres paa Søen. „Sjællands“s Tab

af Mandskab var 3 Døde og 19 Saarede. Med disse afgik „Hejmdal“ samme Aften til Kjøbenhavn.

Paa Fyrtaarnet i Swinemünde havde man med Spænding fulgt Fægtningens Gang og flere Gange troet de tyske Skibe fortabte. Stemningen betragtede det derfor som en overordentlig Sejr, da Skibene om Aftenen i god Behold kom tilbage. Rygtet om den ejendommelige Sejr fløj i et Nu Tyskland over. Jachmann blev samme Dag udnævnt til Contreadmiral. Det tyske Folk følte sig henrykt. Ingen gjorde sig Rede for Kampens Sammenhæng eller Enkeltheder. Overdrivelsen fulgte Glæden i Hælene. Man troede for Alvor, at den preussiske Flaade nu kunde tage Kampen op med den danske.

Under denne Beruselse voxede i Berlin Tanken om Flaadens Operation langs Kysten til Als, og Prins Adalbert begav sig til Swinemünde for personlig at lede denne Bedrift. Imidlertid saa man paa Stedet selv ikke Sagen i det Lys, hvori den var betragtet i Berlin, og der forbeholdtes Preussen Skuffelser.

For Prins Friedrich Carl var alt det, som var sket, en Spore til at sætte Overgangen til Als i Scene, thi nu havde alle andre Hærafdelinger, de i Holsten med, og Flaaden vundet Lavrbær, kun ikke hans. Dertil kom nu de politiske Forholds Udvikling, thi Danmark var nær ved at give efter i Conferencespørgsmaalet, og en Vaabenstilstand kunde forudsés.

Lord Russell havde trængt stærkt ind paa den danske Regering og i en Note til Sir A. Paget af 9. Marts, som dog først den 16. blev læst op for Monrad og Quaade, lagt den paa Sinde, at hverken England eller Frankrig eller Rusland eller Sverig under de nærværende politiske Forhold var beredt til at komme Danmark til Hjælp. Da han havde erfaret, at det danske Kabinets Nølen med at modtage Conferencen for en Del var for-

anlediget ved Frankrigs Holdning lige over for Forslaget, lod han den engelske Gesandt i Paris, Lord Cowley, gaa til Drouin de L'Huis i den Anledning. Den franske Udenrigsminister erklærede, at han vel hidtil havde undladt at presse paa den danske Regering, fordi Frankrig ikke vilde paatage sig Ansvaret for at raade til en Forholdsregel, som maaske ikke vilde blive ledsaget af Held, men da han paa den anden Side heller ikke ønskede, at de Danske skulde tvivle om hans Vilje til at gjøre, hvad han kunde, for at gjenoprette Freden, tillod han nu, at Dotezac understøttede Paget i Kjøbenhavn, hvorom der strax afsendtes Telegrafdepecher. Med Hensyn til Conferencens Forhandlinger udtalte Lord Russell i nys nævnte Note af 9. Marts, at det var forudseeligt, at Østerrig og Preussen vilde foreslaa Holstens og Slesvigs Forening og gjøre gjældende, at Aftalerne af 1851 og 52 vare sønderrevne, men at det vilde være de nevtrale Magters Sag at støtte hine Aftaler med passende Modifikationer og at foreslaa en Organisation af Monarkiet, som kunde føre til en varig Fred og opretholde Danmark som en uafhængig Stat samt tilfredsstille Kongen af Danmarks tyske Undersaatter.

Det, som England ønskede, var Modtagelse fra Danmarks Side af Conferencen i Forbindelse med Vaabenstilstand paa et af de af Østerrig og Preussen i deres sidste identiske Noter gjorte Tilbud. Men i vor Regering viste der sig megen Modstand, især mod en Vaabenstilstand. Man gik ud fra, at vor Krig med Tyskland vilde faa et lignende Forløb, som Krigen 1848—50, at den vilde henholdes i flere Aar med indskudte Vaabenstilstandsperioder, og hvis man nu gik ind paa en Vaabenstilstand, vilde Følgen let kunne blive den, at vi denne Gang fik tre Vinterfelttog, i Steden for i 1848—50 tre Sommerfelttog. Uagtet Krigsministeren ikke havde noget

imod en kort Vaabenstilstand, for at kunne vinde bedre Magt over Forsvarsmidlerne, og Marineministeren i alt Fald kastede betænkelige Blikke paa den østerrigske Flaade, som nærmede sig, blev Vaabenstilstanden forkastet. To af Ministrene forlangte deres Afsked, hvis den antoges nu midt om Sommeren, medens Marinen kunde virke. Derimod vedtoges det i Dagene om den 16. Marts at gaa ind paa Conferencen, da hele Evropa nu ventede paa den danske Regerings Tilslutning, og alle Magter pressede paa vor Regering. Betænkelighederne angik kun den temmelig udbredte Stemning i Kabinetterne for et Slesvigholsten inden for Monarkiets Grænse. Men Lord Russell havde telegraferet til Sir H. Paget, at naar den danske Regering blot i Principet modtog Conferencen, vilde den engelske Regering selv anbefale, at Forpligtelserne fra 1851 og 1852 toges til Grundlag for Forhandlingerne. I Overensstemmelse hermed modtog den danske Regering i Principet Conferencen. Den officielle Meddelelse derom afgik den 18. Marts til vor Gesandt, T. Bille, i London. I denne udtaltes det, at den danske Regering gik ud fra den Forudsætning, at Aftalerne 1851 og 1852 vilde danne Grundlag for Forhandlingerne, og at dette dens Standpunkt ikke vilde møde nogen Indvending, eftersom det var i de nævnte Aftaler af 1851 og 52, at først Forbundsforsamlingen i Frankfurt og dernæst de tyske Stormagter havde søgt Hjemmel for deres Fællesangreb paa Danmark. Lord Russell betragtede derefter Danmarks Samtykke som erhvervet; der var ikke længere Tale om en Forudforpligtelse fra de tyske Hoffers Side til at antage en bestemt Basis. Den 21. Marts tilstillede han Londontraktatens Magter og det tyske Forbund Indbydelser til en Conference i London, hvis Aabning bestemtes til

den 12. April, og hvis Maal simpelthen betegnedes som Gjenoprettelse af Freden.

Prins Friedrich Carl havde nu Tid til 12. April og derefter en Uge eller to til; thi selv om Conferencens første Udbytte blev en Vaabenstilstand, maatte dens Hidførelse dog tage saa lang Tid. Men hvis Als's Erobring skulde gaa den langsomme Vej over Dybbøl, var der ikke megen Udsigt til, at han kunde erhverve Øen, før Vaabenstilstanden indtraadte, og han besluttede derfor nu for Alvor at skride til Ballegaardsplanens Udførelse.

En overordentlig Virksomhed udfoldedes nu for i største Hemmelighed at forberede alt til Overgangen.

Det var ansét nødvendigt paa én Gang som første Hold at kunne overføre 2 à 3 Batailloner, for at de kunde overvælde den danske Besætning paa Nordlandet dog hertil vare Midlerne fundne. De preussiske Pontoner, som vare tilstede i et Antal af 68, kunde, sammensatte som Færger, transportere 1000 Mand, de østerrigske Pontoner, der kunde sammensættes 6 og 6 til større Overskibningsfærger, gave Plads for 300, 8 danske Pontoner, som vare gjorte til Bytte i Dannevirkestillingen, egnede sig ikke til at danne Færger, men de kunde anvendes som Pramme og toge tilsammen 160 Mand. Dette var i alt Befordringsmidler for 1460 Mand. Der behøvedes nu kun at skaffe Baade for c. 340 Mand, saa kunde c. 1800 Mand overføres ad Gangen, d. e. 3 Batailloner, thi paa Grund af Afgivelse af Mandskab til mangfoldig anden Anvendelse ved Foretagendets Fremme kunde Bataillonernes kombattante Styrke kun regnes til en 600 Mand for hver.

Rofolkene regnedes ikke med i ovennævnte Styrke, som kunde tages om Bord paa én Gang. Rofolkene skulde jo nemlig vende tilbage for at hente næste Hold.

Der vilde være 458 Aarer at betjene, og der regnedes som nødvendig en tredobbelt Besætning til dem, altsaa 1374 Mand, thi der maatte afløses undervejs og desuden være Erstatning tilstede for de Rofolk, som saaredes. Pontonererne kunde kun afgive 400 Mand til denne Tjeneste; man undersøgte da, hvor mange Rokyndige der fandtes i Bataillonerne, og fra dem opdrev man det manglende Antal 974.

For ikke at røbe noget, skulde Broerne ved Egernsund — der var nemlig slaaet en ny ved Siden af den tidligere omtalte — forblive staaende til det sidste Øjeblik, uagtet en stor Del af de preussiske Pontoner vare anbragte i dem. Heller ikke skulde Baadene samles for tidligt, og man undgik helt at tage dem i Aabenraa eller i den Egn, hvor de skulde bruges. Man fandt i Omegnen af Nybøl Nor et tilstrækkeligt Antal, som man hemmeligt designerede til at tages, naar Øjeblikket kom, og til hvilke man skjult i Skoven Møllesnej fabrikerede det nødvendige Tilbehør. Til Transporten af disse Baade i det afgjørende Øjeblik til Ballegaard behøvedes der 39 Vogne, hvilke man vilde tage i Omegnen og ligeledes i Skoven indrette til deres nye Bestemmelse ved at skille For- og Bagvogn fra hinanden og forbinde dem ved lange Bjælker.

Det var en stor Fabrikvirksomhed, som, skjult for Omverdenen, udfoldedes i den lille Skov ved Nybøl Nor. Alt, hvad der behøvedes af nyt til Færgernes Sammensætning, forfærdigedes her. Der lavedes Rækværker til Færgerne, for at Hestene ikke skulde falde over Bord. Der forarbejdedes Aarer og Aaretolle, hvilke forbandtes indbyrdes ved en Kjæde, for at en Aare ikke skulde gaa tabt, fordi den, der førte den, saaredes. Der tilvejebragtes Træproppe i Mængde til i Forening med Blaar at stoppe Lækkadser og Huller, bevirkede ved Kardæt-

sker, og Redningsapparater for Ulykkestilfældes Skyld. Størst Vanskelighed frembød Fabrikationen af Aarer, da Materialet til dem ikke var let at opdrive. Men man skaffede sig en Del Aarer ved List. Kommandanten i Aabenraa indskærpede nemlig offentligt Forbudet mod at sætte Baade i Vandet og befalede som en Foranstaltning, der havde til Hensigt at forhindre en Forsyndelse mod dette Forbud, alle Aarers Aflevering til Kommandantskabet. Der fra bleve de senere under Kavalerieskorte førte til Ballegaard den Nat, Overfarten skulde foretages.

Efter forudgaaede nøjagtige Undersøgelser blev det bestemt, at Baadene og Pontonerne skulde sættes i Vandet og Indskibningen begynde paa tre i en Afstand af 4 à 500 Skridt fra hinanden beliggende Punkter, hvoraf det sydligste var Ballegaard Færgebro, og de andre laa nord der for ved Udløbet af to smaa Biveje. Til at dække Overfarten bestemtes 50 Piècer, nemlig: 30 riflede 6-Pds., 12 riflede 12-Pds. og 8 riflede 24-Pds. Kanoner. De skulde stilles i Batteri, dels umiddelbart ved Indskibningspunkterne, dels længere borte paa begge Sider. Et Batteri skulde saaledes oprettes nordligst ved Laxfangst for at kunne modtage de danske Skibe, der fra Stegsvig vilde løbe ind i Alsfjord, strax som de viste sig. Et bestemtes anlagt sydligst mellem Knarhøj Bugt og Snogbæk Hage for paa lignende Maade at kunne tage imod de danske Skibe, som kom fra Augustenborg Fjord. Men ingen af disse Batterier maatte paabegyndes før i sidste Øjeblik; Kanonerne skulde parkeres langt der fra, og ved Ballegaard maatte der ikke ske et Spadestik, ikke vise sig Soldater i Samling, eller foretages noget som helst, der kunde lede Tanken hen paa Muligheden af, at man havde noget i Sinde der.

Man antog det for rigtigst at gaa over i Dagbræk-

ningen saaledes, at Mørket tilslørede Baadenes Udsættelse i Vandet og Affarten, men at det blev lyst, naar første Hold steg i Land paa Alssiden, thi da kunde de preussiske Batterier se den anden Kyst og understøtte Landstigningen. Det fastsloges da, at Batteriernes Bygning skulde paabegyndes, saa snart det var blevet mørkt den Nat, man vilde udføre Overgangen, at de svære Kanoner til Kysten skulde i Begyndelsen af Natten føres til deres Pladser, at dernæst Ponton- og Baadkolonnerne skulde sætte sig i Bevægelse mod Ballegaard og endelig Tropperne, som saa, naar de, i Forvejen ordnede i Hold, hen imod Morgenstunden til de bestemte Klokkeslæt kom til de bestemte Indskibningspunkter, vilde finde Færger og Baade beredte til at tage dem om Bord og Batterierne paa Land færdige til at understøtte dem.

Det hele var et det preussiske Kombinationstalent værdigt Foretagende. Det blev Opgaven at sørge for, at der ikke kom til at mangle det mindste, naar det kom til Stykket. Der tænktes paa alt, endog paa tørre Støvler til det første Hold, som førtes over, og paa Landgangsbroer, som kunde opslaas paa Als's Kyst til Brug for andet og de senere Hold. Vejene, der førte til Indskibningspunkterne ved Ballegaard, udvidedes og forbedredes, for at de svære Kanoner og Pontonkolonnerne kunde komme frem ad dem. For at ikke noget af, hvad der hørte til Forplejnings- og Sundhedstjenesten, skulde mangle, men Magasiner, Ambulancer og Lasaretter pludselig, efter at Overgangen havde fundet Sted, kunde vise sig i Funktion paa Als, traf Intendantur og Lægevæsen Forberedelser, som hver for sig vare Udbytte af en udviklet praktisk Beregningskunst.

Med mindre end sine to Divisioner vilde Friedrich Carl ikke optræde paa Als. Tjenesten mod Dybbøl maatte derfor forinden overtages af Ravens Brigade fra

Holsten og Gardedivisionen i Jylland. Først skete imidlertid nu af den preussiske Garde og Østerrigerne i Forening Angrebet paa Fredericia, som havde til Hensigt at binde den danske Styrke, der fandtes i Fæstningen, fast til den. Dernæst skulde Dybbøl angribes to Dage før Planens Udførelse, og den første Parallel anlægges for paa lignende Maade at fastholde Styrken paa Als i det sydlige. Endelig bestemtes det, for end mere at fængsle de Danskes Opmærksomhed til den sydlige Del af Øen, at Sønderborg skulde bombarderes Dagen før. Naar da imidlertid Garden var kommen fra Jylland, vilde Timen være slaaet for Udførelsen af Friedrich Carls dristige og storartede Plan.

II.

Trods al fra Fjendens Side udvist Forsigtighed bleve de store Forberedelser ikke skjulte for den danske Overkommando. Der kom paalidelige Beretninger om Ind- og Udskibningsøvelser i stor Maalestok paa Nybøl Nor, om Fabrikation af Aarer og andet sligt i Tusendvis, som ikke lode nogen Tvivl tilbage om, at den tyske Hær tænkte alvorligt paa et Overgangsforsøg i det store. Opmærksomheden henledtes derfor i stedse stigende Maal paa at dække de to Punkter, som man ogsaa paa dansk Side ansaa for de eneste mulige Objekter for slige Forsøg: Arnkilsørepartiet lige over for Sandbjærg Skov og Melspartiet lige over for Ballegaard. Paa sidst nævnte Sted havde Chefen for Melsdetachementet, Kapitajn Wildenrath, lagt Mærke til, at i længere Tid preussiske undersøgende Officerer havde kredset om Ballegaard.

De to Brigader, som udgjorde den i det tidligere nævnte „anden Reserve“, henlagdes saaledes, at de kunde være til Understøttelse, om fornødent, hver af dem for et af de truede Punkter. Den ene fik Cantonnement nær Sønderborg saaledes, at den kunde støtte Arnkilsørepartiet, hvis Lokalbevogtning bestod af 12. Regiment og Batteriet Schreiber. Den anden henlagdes til et Cantonnement om Egnen nord for Augustenborg, omtrent

midtvejs mellem Sønderborg og Mels, saa at den lige hurtigt kunde dirigeres til hvilket som helst af disse Punkter. Til Dækning af det nordlige Als, hvis Lokalbevogtning udgjordes af Melsdetachementet og Batteriet Bruus, regnede Overkommandoen dog især paa Marinen. General Gerlach havde forlangt et Panserskib stationeret ved Alsfjord, og „Absalon" laa i Stegsvig tillige med „Hertha" og en Del Rokanonbaade.

General Gerlach laa paa denne Tid i Strid med Krigsministeriet, som bebrejdede ham hans Passivitet. Hæren var nemlig nu naaet op til den Styrke, den burde have haft i Februar. Den talte, naar alt medregnedes, Kombattanter og Nonkombattanter, øvede og uøvede, mellem 70 og 80000 Mand, og Kombattanterne androge 63000 Mand, hvoraf dog en 9000 endnu vare uøvede under Uddannelse. Paa Krigsskuepladsen var der imidlertid over 50000 Kombattanter, og med den Styrke, mente Krigsministeren, at det ikke kunde forsvares at staa ørkesløs i befæstede Stillinger. Han fremsendte derfor forskjellige Forslag til større Foretagender, navnlig i Nørrejylland. Gerlach, som regnede sin mobile Styrke noget mindre, fordi han fradrog Syge og, hvad der nødvendigt var bundet til de faste Stillinger, Fæstningsartilleriet og til Dels Ingenieurerne, modsatte sig bestemt Krigsministerens Planer og hævdede, at det eneste Parti, som Danmark efter hans Formening for Tiden kunde tage, var det, saa vidt muligt at søge at forsvare Dybbølstillingen og Fredericia og at bevare Armeen. Fra denne Overbevisning vilde han ikke vige, og den 17. Marts henstillede han derfor til Ministeren, om det ikke maatte være rigtigst, at en anden Overkommando udnævntes, da han til fulde erkjendte det mislige i, at der fandt Meningsforskjel i saa Henseende Sted mellem den øverste Krigsbestyrelse og Overgeneralen,

der efter hans Mening maatte have frie Hænder til at handle efter Omstændighederne og sin bedste Overbevisning, hvad de militære Operationer angik.

Denne Strid endte pludseligt ved det preussisk-østerrigske Angreb paa Fredericia, som brød Stilheden paa den nordre Del af Krigsskuepladsen og lagde Beslag baade paa Krigsministerens og Overkommandoens Opmærksomhed.

Efter Fægtningen den 8. Marts havde Fæstningen i Ro fortsat sine Arbejder for at komme i Forsvarsstand. Monteringen var vel nogenledes færdig. Dog vare de riflede Kanoner, som vare ankomne, endnu ikke førte paa deres Pladser. Oversvømmelsen vest for Fæstningen havde gjenvundet sit Omfang fra 1849. Tre Dæmninger, Chausséen, Fuglesangsvejen og Strandvejen førte ud over den, men det Blokhus, som den Gang dækkede den sydligste, Strandvejen eller Snoghøjsdæmningen, var ikke gjenopbygget. Derimod laa Koldingværket ved den nordligste Dæmning.

Forsvaret var delt i to Fronter: det nordre og det vestre Forsvar. Det første kommanderedes af Chefen for 8. Brigade, Oberst Scharffenberg, det sidste af Oberstlieutenant G. J. V. Nielsen, der midlertidigt kommanderede 9. Brigade, da dennes Chef efter General Wilsters Afgang endnu fungerede som Kommandør for 3. Division. Under det nordre Forsvar henhørte den befæstede Lejr, der var besat af 14. Regiment. For den Voldstrækning, som dannede den egentlige nordre Front fra Stranden til Prinsens Port, udgjorde 8. og 20. Regiment Besætningen. Den vestre Front forsvaredes af 19. og 21. Regiment, medens 13. Regiment, hvoraf der var udskilt en Arbejdsbataillon, der kommanderedes af en Kapitajn med Lieutenanter som Kompagnikommandører, udgjorde Garnisonsbataillonen, hvorfra to Kompagnier

vare afgivne til Kystbevogtningen paa Fyn, medens de to andre dannede en Reserve, dels i Fæstningen selv og dels i den befæstede Lejr. Paa begge Fæstningens Fronter fulgtes følgende Tjenstomgang: Af de til Frontens Forsvar afdelte to Regimenter besatte det ene med én Bataillon Volden og med den anden Forterrainet det andet var indkvarteret i Byen. Regimentet i den befæstede Lejr havde paa en lignende Maade én Bataillon i og bag Skanserne og én hvilende i Barakker i Slugten ved Teglværket.

De to Batailloner, som stode i Forterrainet, havde Plads paa den vestre Front foran Slesvigs Bastion og paa den nordlige Front foran Prins Christians Bastion. Disse Batailloner havde Forpostkompagnier fremskudte paa de vigtigste Veje, som førte ind til Fæstningen, og fra disse udstilledes atter Feltvagter, hvis Vedetter paa den vestre Front stode uden for Overgangstederne over Oversvømmelsen og paa den nordre dannede en sammenhængende Linie fra Oversvømmelsens Nordende langs Slugten, som er en Fortsættelse af den, over Egum-, Vejlby- og Trelde-Vejene til den befæstede Lejr, hvis Poster stode umiddelbart uden for Skanserne mod Vest, men som mod Nord havde to fremskudte Feltvagter, en ved Kirstineberg, hvilken om Natten gik tilbage til i Højde med Ryes Høj, en østligere ved Stranden.

Den 14. Marts havde Fjenden fra den tilbagetrukne Stilling ved Elbodalen, som han havde indtaget Dagen efter den 8. Marts, foretaget en Rekognoscering mod Fæstningen. Et mindre Kommando var gaaet frem fra Bredstrup, sikret af et større, som samtidig havde overskredet Havreballepasset. Nordvest for Fæstningen, ved Stenhøj, kom Rekognosceringen i Berøring med vore yderste Forposter, men trak sig derefter strax bort igjen,

da det taagede Vejr denne Dag ikke tillod nogen Udspejden af Fæstningens Forhold.

Den 17. Marts gjentog Fjenden Rekognosceringen og angreb den nordre Fronts Forposter med en Styrke, som bestod af én Bataillon, nogle Kanoner og en Deling Rytteri. Paa venstre Fløj af vor nordlige Front stod den Dag 20. Regiments 8. Kompagni paa Egumvejen. Da dets Feltvagt ved Slugten lige over for Stenhøj angrebes, trak den sig under Fægtning tilbage til Kompagniet, som tog Post ved en Tværvej mellem Stenhøj og Fæstningen og vedligeholdt en Skydefægtning med Fjenden, ikke uden Tab paa begge Sider. Fra Fæstningen var der denne Dag afsendt et Fourageringskommando til Igeskov og Trelde, som dog naaede tilbage uden synderlig Forulempelse af Fjenden, der kastede Feltvagten ved Kirstineberg tilbage, hvorefter denne Gaard skødes i Brand fra den befæstede Lejr.

Den fjendtlige Rekognoscering havde denne Gang undersøgt de mest passende Steder for Batterianlæg, og den 19. Marts foregik dernæst en almindelig Fremrykning mod Fæstningen af de forbundne Hære.

Den preussiske Gardebrigade, bestaaende af sex Bataillonér, to 6-Pds. Batterier og en Husardivision, samt den preussiske Gardegrenaderbrigade i lignende Styrke, men med et Par Eskadroner mere, aabnede Fremrykningen, den første over Havreballe, den anden over Bredstrup. Den østerrigske Brigade Tomas med den østerrigske Skytsreserve fulgte over Havreballe, og Nostiz's Brigade stillede sig op ved Bredstrup som Reserve. Fra Stovstrup trak Gardebrigaden sig op til Omegnen af Stenhøj og dannede i Forening med Gardegrenaderbrigaden, som marcherede til Kirstineberg, venstre Fløj af Cerneringen. Højre Fløj dannedes af Brigaden Tomas med Grosset i Fuglsang Skov, Fortropper mod Over-

svømmelsen og i Erisø samt Flankedækning ud mod Sønderskovgaard, hvor fra Snoghøj og Kyststrækningen syd for Fredericia, observeredes.

Foran Fæstningen havde 20. Regiments 1. Bataillon, Major Schack, Forposterne paa den nordre Front, og 21. Regiments 1. Bataillon, Kapitajn Hackhe, paa den vestre. Lidt efter Middag angrebes Forposterne paa to Steder, ved Stenhøj, hvor venstre Fløj af den nordre Forpostlinie trængtes bort fra den Slugt, den holdt besat, og ved det nedbrudte Teglværk uden for Strandvejsdæmningen ved Møllebugten, hvor den sydligste Del af det vestre Forsvars Forposter angrebes. Paa begge disse Steder udviklede der sig en livlig Forpostfægtning, som ikke savnede offensive Momenter fra vor Side, dog uden Hidkaldelse af andre Tropper end dem, der vare uden for Fæstningen, men understøttet af Fæstningens Skyts. De nævnte Punkter hævdedes af Fjenden som henhørende til en Forpostlinie, han udstillede mod Fæstningen, og som strakte sig fra Kirstineberg til Slugten ved Stenhøj, dernæst vest for Oversvømmelsen i en Linie over det afbrudte Teglværk til Sanddal. Tirailleringen mellem vor paa de angrebne Punkter noget tilbagetrukne Linie og Fjendens fortsattes hele Dagen og hørte ikke ganske op den paafølgende Nat, da der i alt Fald vexledes enkelte Skud mellem de tæt imod hinanden staaende Tropper.

Dækket af denne Forpoststilling opkastede Fjenden i Løbet af Natten fire Batterier, nemlig: ét i Erisø for det ene af den østerrigske Skytsreserves Batterier, ét 800 Alen øst for Fuglsang Skov for det andet, ét ved Stenhøj for to preussiske 6-Pds. Batterier, som fulgte Gardebrigaden, og ét i Omegnen af Kirstineberg for to andre preussiske Batterier, et 4-Pds. riflet à 8 Kanoner og et 12-Pds.

Fra disse 42 Kanoner begyndte der om Morgenen den 20. Marts Kl. $5^1/_2$ et Bombardement af Fredericia, som vedblev uafbrudt hele Dagen, i det 1000 Projectiler udslyngedes mod Byen. Fæstningen svarede kun lidt, thi dens Skyts var forældet og kunde ikke optage en Kamp paa saadan Afstand. Fæstningen var, ligesom Dybbøl, mest monteret for at kunne virke mod fjendtligt Fodfolk, som vilde forsøge en Storm. Af det ankomne riflede Skyts vare kun enkelte Piècer opstillede; de forsøgte at svare, ligesom der ogsaa gjordes nogle Mortérkast fra 84-Pds. Morterer, men de fjendtlige Batterier havde Byen til Objekt, kun faa af deres Skud vilde forfejle deres store Maal, hvorimod vore, selv om de havde kunnet række, vilde have haft større Vanskelighed ved at anrette synderlig Skade paa de fjendtlige Batterier.

Ilden fængede snart i de let antændelige smaa Kjøbstadhuse, som i Byens nordvestlige Del vare meget sammenbyggede, og frembragte megen Forvirring blandt Byens Indvaanere. I 1849 havde de faaet Varsel, inden Bombardementet begyndte. Fjenden havde omringet Byen, dernæst opkastet Batterier og hidført Belejringsskyts. At Artilleriet nu var saa udviklet, at der kunde bombarderes med Feltskyts, og at Bombardementet kunde udføres den 20., efter at hele Terrainet endnu den 19. om Morgenen havde været frit for Fjender, ventede Indvaanerne, i hvis Erindring Begivenhederne i 1849 levede, ikke.

Af Kommandanten var tidligt Brandvæsenet blevet ordnet paa en tilfredsstillende Maade. Der var i alt 16 Sprøjter tilstede, 8 vare komne fra Kjøbenhavn, 4 ejede Fredericias Kommune og Fæstningen besad 4. End videre vare 15 Pumper anbragte paa forskjellige

Steder i Staden med Vandlæggere, Sejldugsslanger og andet Materiel, ankommet fra Kjøbenhavn. Brandredskaberne i Byen vare tagne i Besiddelse af Ingenieurkorpset, ligesom til Dels ogsaa de Heste, som skulde bruges til Vandbefordring. Det var nemlig af Lunding befalet, at al Halm, Hø og Fourage skulde fjærnes fra Bygningerne, og efter den Tid stode alle de private Heste, som senere samledes i enkelte større Stalde, under Krigsmagtens Forplejning. Fredericias Brandkorps, som var organiseret til at slukke de smaa Ildebrande, der under ordinære Forhold opkomme i en Kjøbstad af Fredericias Størrelse, kunde ikke yde synderlig Hjælp, især da Tjenesten i Brandkorpset for de Underordnedes Vedkommende var en personlig Pligt, som var betinget af Ophold i Kommunen, men ikke bandt dem til under kritiske Forhold at forblive i denne. Der var derfor fra Kjøbenhavn kommet 10 Brandfolk, som kunde anvendes som sagkyndige Førere i Slukningskorpset, der ellers hovedsageligen bestod af militære Kræfter. Disse Brandfolk vare dels ansatte ved Sprøjterne, dels ved de faste Pumper, dels ved Vandbefordringen til Brandstederne, dels ved et Nedbrydningskorps, som havde til Opgave ved Nedbrydning at forhindre opkomne Ildebrandes Udbredelse.

Dette Apparat sattes i Virksomhed den 20. om Morgenen. Ved Slukningsværket vare fra Begyndelsen af 350 Mand i Funktion. Arbejdsbataillonen havde dertil afgivet tre Kompagnier, men da den ledende Ingenieurofficer, Premierlieutenant V. Hoskjær, behøvede flere Folk, afgaves der fra hvert af de tilstedeværende Kompagnier af 13. Regiment yderligere en 60 à 70 Mand til Arbejdsbataillonen for at anvendes ved Slukningen. Det lykkedes denne Dag nogenlunde at beholde Magt

over Ildebrandene, som stadig opkom, ofte faa Minuter efter, at en Granat var sprungen i en Bygning. Tillige evakueredes midt under Ildregnen Garnisonshospitalet, som laa tæt ved Volden i Prinsessegade. Man fik ved fortsatte Anstrængelser de 200 Syge transporterede til Havnen, hvor fra de afgik til Fyn, og naaede endog at faa det meste af Lasaretinventariet reddet, inden Bygningen antændtes og nedbrændte. Gendarmeriet var virksomt for at faa al Halm og Hø, som endnu fandtes i Bygningerne, flyttet ud.

At der under Forsøgene paa at redde Gods fra udsatte Bygninger eller at tømme Butikker i brændende Huse ikke altid toges det ønskeligste Hensyn til de borgerlige Ejendomsforhold, behøver næppe at anføres. Den mere velstaaende Del af Befolkningen havde til Dels alt i Forvejen forladt Fæstningen. Bombardementets Begyndelse jog en stor Mængde af Indbyggerne til Fyn. Derimod bleve af den lavere Befolkning mange tilbage, der deltoge i Redningen af Gods, som de syntes var for godt til at brænde.

De Uregelmæssigheder, som i saa Henseende fandt Sted, og for hvilke Skylden senere udelukkende kastedes paa Soldaterne, vare dog uden al Betydning. Der holdtes i det hele en saa stræng Kontrol med de Bortrejstes Sager, som Forholdene gjorde mulig, og den i Virksomhed værende Del af Garnisonen, af hvilken Granaterne den første Bombardementsdag fordrede et Offer af 9 Døde og 16 Saarede, viste en fortrinlig Holdning.

Der havde under Bombardementet fundet en næsten fortsat Tiraillering Sted mellem vore Forposter uden for Fæstningens vestre Front og Østerrigerne, og det synes, som om der mellem Østerrigerne herskede nogen Frygt for et pludseligt Udfald, lig det 1849. Kort efter at Bombardementet var standset om Aftenen, hørtes der

en hidsig Geværskydning i Østerrigernes Midte, hvilken var foranlediget ved en falsk Alarmering og en panisk Skræk paa et enkelt Punkt af den østerrigske Opstilling. En Brigade af Østerrigerne kom under Vaaben og foretog Rekognosceringer mod vor Linie, og der udsattes Sikkerhedsvagter ved de østerrigske Batterier, som i Løbet af Natten af og til affyrede et enkelt Skud.

Om Morgenen den 21. Marts begyndte Bombardementet igjen, men med en noget ringere Kraft og for et enkelt af de fjendtlige Batteriers Vedkommende fra en forandret Standplads. Batteriet ved Stenhøj var nemlig forladt, hvorimod de preussiske Kanoner, som havde staaet i det, våre anbragte længere tilbage. Det havde oprindelig været Wrangels Mening kun at beskyde Fæstningen én Dag, men Gablenz havde formaaet ham til at gjøre det i to, da man efter hans Mening ellers ikke vilde opnaa nogen Virkning.

Om Middagen Kl. 1 standsede pludseligt Ilden, og en Parlamentær indfandt sig fra Feltmarechal Wrangel for, paa samme Tid han overleverede nogle Brevskaber til Overkommandoen, at opfordre Lunding til at indlede Forhandlinger om Fæstningens Overgivelse. Da denne Opfordring selvfølgelig blev afslaaet i et kort og fyndigt Svar, optoges Beskydningen paa ny, som det synes, med forøget Kraft, indtil om Aftenen Kl. 7, da den ophørte for ikke at fortsættes.

Den sidste Bombardementsdag havde givet de i Virksomhed i det indre af Byen værende Tropper 14 Saarede, hvilke indlagdes i et bombefrit Lasaret, som var indrettet i et oprindeligt Krudtmagasin. I Fredericia var der i alt 24 Ejendomme helt nedbrændte og 160 beskadigede. Af den borgerlige Befolkning var en Haandværkssvend og et Barn blevne dræbte og fire Personer let saarede. Derhos var en Hest og 6 Kreaturer trufne.

Strax efter Bombardementets Slutning trak Preusserne sig noget tilbage fra Fæstningen, og om Morgenen den 22. afmarcherede de over Bredstrup til Vejle, optagne af den østerrigske Brigade Nostitz, som skød Forposter frem til en Linie fra Egum til Sønderbygaard, til hvilken Tomas sluttede sig med en Linie for hans Brigades Vedkommende fra Sønderbygaard til Erisø.

At Fjenden, strax efter at have opfordret Fæstningen til Overgivelse, trak sig tilbage, forekom Lunding saa paafaldende, at han telegrafisk lod forespørge hos Krigsministeren, om der laa noget politisk til Grund derfor, noget, der bød ogsaa ham at lade Kampen hvile. Men han erholdt strax et benægtende Svar.

Meningen med Preussernes Bortdragelse blev heller ikke strax tydelig, eftersom Wrangel, før han sendte dem til Dybbøl, lod dem afløse Østerrigerne ved Vejle og Horsens. Selv forlagde han sit Hovedkvarter fra foran Fredericia til Flensborg, og det østerrigske Korpskvarter beordrede han henlagt til Kolding; men den preussiske Gardedivision lod han tage Stilling mod Hegermann-Lindencrones Tropper, saa at Dislokationen den 23. om Aftenen, efter at alle de forskjellige Troppemarcher vare fuldbyrdede, blev følgende: I Vejle og Horsens stod nu den preussiske Gardedivision med Brigaden Flies, som atter forenedes med den. Foran Fredericia stode Brigaderne Nostitz og Tomas med Dormus bag sig ved Rands Fjord. Disse tre Brigader stode tillige med Skytsreserven under Neipperg. Gablenz havde i Kolding Brigaden Gondrecourt hos sig.

Lige som denne Dislokation var udført, endnu den 23., erholdt Gardedivisionen imidlertid hemmelig Meddelelse om sin Bestemmelse, med Efterladelse af tre Batailloner og Flies's Brigade i Ilmarche at begive sig til Dybbøl. Den 24. demonstrerede Divisionen frem mod

Nord og jog Castenskiolds Korps, som ved Østerrigernes Bortmarche havde besat Skanderborg og over Astrup skudt Rekognosceringer ned i Hads Herred, tilbage. Nogle Batailloner gik frem til i Højde med Gangsted. Rytteriet strejfede længere frem, og det meddeltes Indvaanerne, at der i de følgende Dage vilde blive udskrevet Heste i Landsbyerne helt op imod Aarhus, hvilket vel blot sagdes for at nære Forestillingen om en preussisk Fremrykning, da ingen saadan Udskrivning fandt Sted. Derimod koncentreredes den 25. Gardedivisionen, med Undtagelse af de nævnte tre Batailloner, i Vejle, den 26. om Morgenen afmarcherede den mod Syd og gjorde i to Døgn Marchen til Dybbøl, den sidste Dag med Mandskabets Tornistre kjørte.

Saa snart Beskydningen af Fredericia var begyndt, havde Overkommandoen uopholdelig bestemt 7. Regiment til Hjælp for Fæstningen. Det afsendtes øjeblikkeligt fra Als til Faaborg og transporteredes der fra paa Vogne til Baaring Vig. Det vil erindres, at 7. Regiment var et af dem, som var lovet Lunding, hvis Fredericia angrebes. Det andet var hos Hegermann-Lindencrone paa Mors, men 4. Division var af Overkommandoen alt den 18. Marts beordret til at rykke syd paa, da dens Ophold paa Mors forekom General Gerlach unyttigt. Krigsministeriet havde paa første Melding om Angrebet paa Fredericia sendt et disponibelt Dampskib til Fæstningen med 2 kjøbenhavnske Brandofficerer, 13 Sprøjteførere og en Del Brandfolk samt en stor Sprøjte og et Sugeværk. Derhos havde det befalet 4. Division til uopholdelig at sende 1. og 11. Regiment, ene med Undtagelse af et Par Kompagnier af det første, til det nordvestlige Fyn; det vidste nemlig ikke, at Overkommandoen havde afgivet 7. Regiment fra Als.

Hegermann-Lindencrone var ikke strax i Stand til

at iværksætte nogen af de ham tilgaaede Ordrer. Nogle fra Krigsministeriet til Limfjorden sendte Skibe, „Arcturus“ og „United Service“, havde han benyttet til en Demonstration, i det han havde ladet Skibene, hver med en Jagt paa Slæb og et Kompagni af 11. Regiment spredt paa Skibenes Dæk, under Lieutenant i Marinen A. W. Schiwe, dampe langs Jyllands Østkyst til Rosenvold Bugten ved Vejle Fjord for at vække Forestilling om en Landgang i Ryggen af den fjendtlige Styrke ved Horsens. Han manglede saaledes Transportmidler for at kunne iværksætte Krigsministeriets Ordre, og mente paa Grund af denne ikke at kunne udføre Overkommandoens Befaling, som gjentoges. Nogle Dage derefter fik Hegermann-Lindencrone Lov til at beholde hele 1. Regiment, for at kunne træde ind i Operationerne igjen. Kun Brigadechefen, Max Müller, og 11. Regiment afgik til det nordvestlige Fyn, hvor fra 7. Regiment da var ført til Fredericia for at afløse 14. Regiment i den befæstede Lejr. 3. Divisions nye Chef, Generalmajor Caroc, ankom paa samme Tid til den nordlige Del af Krigsskuepladsen og opslog sit Divisionskvarter i Middelfart paa Fyn.

Da den preussiske Garde marcherede til Dybbøl, ledsagedes dette Skaktræk af et lignende paa vor Side, i det Overkommandoen den 26. beordrede Oberst M. Müller og 11. Regiment til Als, saa snart de vare komne fra Jylland til Baaring Vig. Krigsministeriet vilde vel paa Tilskyndelse fra Lundings Side have denne Befaling forandret; men Gerlach fordrede sine Dispositioner respekterede og havde her det rette Syn paa Forholdene. Han vilde overgive Max Müller Forsvaret af Partierne lige over for Ballegaard og Sandbjærg for med størst mulig Garanti at sikre Als mod en fjendtlig Overgang nord for Dybbøl.

En Omstændighed, som bidrog til, at Overkomman-

doen tog denne Bestemmelse, var følgende: Marineministeriet havde, for at kunne samle en større Søstyrke i Nordsøen, maattet foretage en Omfordeling af Skibe i de forskjellige Eskadrer, hvorved „Absalon" borttoges fra Stationen i Alsfjord. Herom havde Marineministeriet i Tide underrettet Krigsministeriet og gjentagne Gange ogsaa Muxoll, men Overkommandoen havde ikke faaet nogen Meddelelse derom, saa at den først erfarede Skibets Bortgang af en Melding fra Melsdetachementet den 21.

Overkommandoen havde netop paa den Tid andraget om at faa Befalingsret over de Krigsskibe, som samvirkede med Hæren, men havde ikke opnaaet det. Skibene sorterede under Muxoll som Chef for Eskadren i Østersøens vestlige Del, der stod direkte under Marineministeriet. I sin Instrux var Eskadrechefen instrueret om at lade Skibene virke, som Overkommandoen ønskede det; men den endelige Afgjørelse om Skibenes Anvendelse var af navtiske Hensyn lagt i hans Hænder. Forholdet var i det hele af Marineministeriet præciseret saaledes: „Marineministeriet afgiver den Styrke, det med tilbørligt Hensyn til andre Forhold ser sig i Stand til. Den kommanderende Søofficer konfererer med Overkommandoen om de Punkter, denne fortrinsvis ønsker dækkede og observerede. Den kommanderende Søofficer udfører det saa paa den Maade, han ansér det for rigtigt og agter at forsvare."

Overkommandoen, som ikke fandt Forholdets Ordning fyldestgjørende, blev alarmeret ved „Absalons" pludselige Bortgang, og da Muxoll paa Forespørgsel erklærede, at Eskadren ikke for Øjeblikket havde noget Skib til at remplacere „Absalon", og han tilmed bad Overkommandoen om ikke at stole trygt paa den maritime Bevogtning, da den i stormende Vejr og Tykning

var tvivlsom, fandt Gerlach Anledning til at indrette Forsvaret paa Land selvstændigt. Han oprettede nu en telegrafisk Forbindelse med Mels og rejste en Bavnekjæde langs Kysten fra det nordlige syd paa. Da Max Müller ankom med 11. Regiment, gjenoprettedes 7. Brigade paa Als af 11. og 12. Regiment, og den underlagdes direkte Overkommandoen. Oberst Müller, hvem ogsaa Melsdetachementet og 1. og 9. Batteri underlagdes, tog sit Kvarter paa Rumohrsgaard nær Egen. 11. Regiment afløste 12. paa Kjær Halvø, og 12. lagdes op til Nordborg til direkte Understøttelse for Melsdetachementet, til Hjælp for hvilket ogsaa det nordligste Regiment af Brigaden ved Egen paa Rekvisition fra Oberst Müller kunde anvendes.

Medens Als's Kyst saaledes blev stærkere besat, end nogensinde før, var Svækkelsen af den maritime Bevogtning kun af en foreløbig Natur. I Slutningen af Maaneden ankom „Hekla“ og „Willemoes“ til Eskadren, og Bevogtningen til Søs blev da saaledes ordnet: I Stegsvig lagdes „Hekla“ og „Hertha“ med 4 Kanonchalouper. „Esbern Snare“, som havde Plads i Augustenborg Fjord, nærmest til Støtte for Alssund, sattes ogsaa til Raadighed i fornødent Fald for Forsvaret af Alsfjord ligesom „Willemoes“, der skulde blokere Aabenraa Fjord, men tillige daglig paatrouillere ned i Alsfjord.

Ved Dybbøl var Tilstanden endnu, som forklaret. Strax efter den 17. Marts opkastede Fjenden et Feltværk syd for Ragebøl, lidt nordvest for Ledet, hvilket beskødes fra Surlykke Batteriet paa Als og fra Skanserne IX og X, men det svarede ikke; det var kun bygget i defensivt Øjemed for at forsvare Ballegaards-Overgangen mod et samtidigt Udfald fra Skanserne. Den 20. Marts viste der sig et Batteri paa Avnbjærg, som aabnede Ilden

mod Skanse I fra to Kanoner, men de bragtes snart til Tavshed. Kun Broagerilden vedblev.

Med Hensyn til Styrken paa Als maa det endnu bemærkes, at Livgarden til Fods var ankommen den 19. Marts og indkvarteret i Sønderborg for at kunne anvendes til Forsvarets Understøttelse efter Omstændighederne, og at et lille Strejfkorps var blevet oprettet den 21. i det nordlige Als under Premierlieutenant B. C. M. Aarøe for at kunne anvendes til mulig hensigtsmæssige mindre Landgangsexpeditioner.

Overkommandoen, som nøje fulgte Fjendens Foretagender, ansaa det for rimeligst, at han forberedte en Storm, og antog det for sandsynligt, at den vilde blive indledet med et af de alt bekjendte preussiske natlige Overfald. Den havde indrettet alt paa det omhyggeligste til at modtage den. De 4 Regimenter, som havde Post i Skanserækken, stode beredte til at optage Kampen, saaledes at det nordligste besatte Strækningen fra Alssund til Skanse IX, det næste der fra til Slugten, det følgende fra Slugten til Skanse III medregnet, det sidste Strækningen syd der for til Vemmingbund. Første Reserves Brigader vilde strax møde til Understøttelse og anden Reserve indtage en passende Opstilling paa Als med ét Regiment eller én Bataillon efterladt ved Egen til Bistand for Melsdetachementet, om fornødent. Den højstkommanderende Ingenieurofficer, Oberstlieutenant J. C. F. Dreyer, udnævntes til Kommandant i Brohovederne for at sørge for, at Broerne altid stode til Forsvarets Raadighed og i Ulykkestilfælde ikke afbrødes før i sidste Øjeblik.

Indtil den 28. Marts forholdt Preusserne foran Dybbøl sig fuldstændig stille, hvad der end mere bestyrkede Troen paa, at de pønsede paa en Overraskelse. Om Dagen, medens Broagerbatterierne skøde, sædvanlig mellem Kl. 10 og 4, og Skanse II ufortøvet svarede

med indtil 150 Skud daglig, forholdt ogsaa Besætningen paa Dybbøl sig helt stille. Den havde efterhaanden lært at dække sig mod Broagerilden og holdt sig saa skjult, som muligt. Men saa snart Mørket indfandt sig, kom der Liv paa Dybbøl. Da foregik Afløsningen af Tropperne, da spredte Arbejdskommandoer sig ud over Stillingen for at fuldende den tilbagetrukne Linie, der monteredes Natten mellem den 24. og 25., og for at udbedre den Skade, som Beskydningen om Dagen havde frembragt. Da fyldtes der Jord paa Blokhuse og Traverser, da stoppedes alle Brècher i Brystværn og andre Jordanlæg med Sandsække og Faskiner, som holdtes til Rede i Mængde, da ombyttedes Skyts og byggedes nye Traverser, hvor saadanne skjønnedes ønskelige.

Natten mellem den 22. og 23. Marts oplivedes Dybbøl uventet ved et Besøg af Kongen. Han var, ledsaget af Krigsministeren, paa sit Dampskib „Slesvig“ kommen til Høruphav og var der fra strax kjørt til Sundeved, efter at den kommanderende General med sin Stab havde sluttet sig til ham i Sønderborg. Af selvfølgelige Grunde ønskede General Gerlach at indskrænke Turen paa Dybbøl til de mindre udsatte Steder, men Kongen foreskrev en anden Route. Han gjennemvandrede hele Stillingen fra Ende til anden og opholdt sig en halv Time i Skanse II for at afvente et Skud fra Broager. Den Nat var der Fest paa Dybbøl, og Preusserne gave Salutten. De havde om Eftermiddagen eller Aftenen sendt en Del Skud til Omegnen af Skanse VII, om Natten sendte de 10 Skud til forskjellige Punkter af Stillingen. Til Skanse II kom der dog den Nat ingen Granat, i det mindste ikke paa den Tid, Kongen var der. Derimod slog en Granat ned paa Kongevejen, hvor Vognene til Kongens Følge holdt, dog uden at anrette nogen Skade. Den følgende Dag besøgte Kongen Lasarettet paa Au-

gustenborg og begav sig dernæst til Fredericia, hvor fra han til Søs tog til Aarhus, hvor en Del af Castenskiolds Korps opholdt sig; fra Aarhus begav han sig over Randers og Aalborg til 4. Division paa Mors.

Natten mellem den 24. og 25. Marts opstod der nogen Skydning i Vedetkjæden. Øjeblikkelig var Dybbøl i Forsvarsstand og alle Arbejder ophørte; men det var blind Alarm, der kun havde til Følge, at Afdelingerne Natten over, da det var taaget, bleve staaende kampberedte, Artilleristerne ved deres Kanoner.

Endnu nogle Dage derefter forholdt Fjenden sig rolig foran Fronten; men den 27. om Morgenen opdagede man nogle Skyttegrave, som af Fjenden vare opkastede paa begge Sider af Kongevejen foran vor venstre Fløj. Beskydningen fra Broager var denne Dag meget livlig. Der kom 370 Skud mod Skanse II, som den Dag led meget, men ikke desto mindre besvarede Ilden med 154 Skud. Om Aftenen afløstes Afdelingerne som sædvanligt, 6. og 1. Brigade besatte Skanserækken tillige med Batteriet Messerschmidt, 5. belagde Barakkerne i Sundeved, 4. Sønderborg. I Skanserækken stod nordligst 5. Regiment, Myhre, syd for samme 10. Regiment, Major C. F. M. Rohweder, dernæst fulgte 2. Regiment, Dreyer, og sydligst 22. Regiment, Falkenskjold. Fra hvert af Regimenterne, som havde delt deres Distrikter i to Dele, hver besat med én af deres Bataillonér, udstilledes 2 Feltvagter, hver af et halvt Kompagnis Størrelse, noget foran Skyttegravene.

Man hørte ikke en Lyd fra Fjenden før Kl. 3 om Morgenen den 28. Marts, da pludseligt en Mængde rask efter hinanden faldende Skud fra vore aarvaagne Vedetter kundgjorde, at der var noget paa Færde vest paa, og umiddelbart derefter flere Tusend Preussere under vilde Skrig, som nok skulde betyde det brandenburgske

Livregiments nedarvede Kampraab, uden at løsne et Skud styrtede ind paa vore Vedetter paa begge Sider af Kongevejen. Denne Gang syntes det at være Alvor; vore Forposter, som søgte ind til Løbegravene, aabnede i Forening med disses Besætninger en heftig Ild paa den fremstormende Fjende og understøttedes af Skansernes Kanoner, naar disse af Fjendens Støj i Mørket kunde slutte sig til, hvor der var større Grupper samlede. Snart var Fægtningen i regelmæssig Gang lige fra Vemmingbund til Kanonplacementet nord for Skanse VIII. Souschefen, som den Nat var i Stillingen, meldte Angrebet til Hovedkvarteret, der lod Telegrafen spille til Cantonnementerne paa Als og averterede „Rolf Krake“. Strax efter var hele Hæren i Virksomhed, vis paa, at det var det længe forudsete Angreb, som endelig kom. 5. Brigade i Barakkerne dirigerede strax én Bataillon af 8. Regiment til yderste venstre Fløj og den anden til Dybbøl Mølle og endelig én Bataillon af 15. Regiment til Slugten mellem Nr. VI og VIII for at være ved Haanden her, indtil 4. Brigade, som skulde understøtte højre Fløj, kom tilstede. Dette skete strax derpaa. Efter at have efterladt en Bataillon af 4. Regiment i Brohovederne for at oppebie 3. Brigade, som skulde besætte dem, dirigerede 4. Brigade én Bataillon af 6. Regiment til ovennævnte Slugt og én til højre Fløj ved Aabenraavejen, hvor fra to Kompagnier sendtes til Understøttelse for 10. Regiment. 4. Regiment opstilledes, foreløbig dog uden den i Brohovederne efterladte Bataillon, i Vinklen mellem Konge- og Aabenraavejen, hvor ogsaa den i Slugten afløste Bataillon af 15. Regiment tog Plads, medens den anden stilledes bag Skanse IV og VI, og Bataillonen af 8. Regiment ved Dybbøl Mølle sendtes ned til yderligere Forstærkning af venstre Fløj.

Garden til Fods, hvoraf to Kompagnier havde været paa Arbejde, opstilledes nu ogsaa i Sundeved, og endelig mødte de tre Reservebatterier fra Als og 3. Brigade, som besatte Brohovederne med 17. Regiment og opstillede 16. udenfor. Men da standsede den kommanderende General, som imidlertid var kommen tilstede i Sundeved og personlig havde taget Befalingen i Haand med General du Plat som Underfører paa højre og General Vogt paa venstre Fløj, den raske Opmarche, thi det var kjendeligt, at nogen Storm ikke tilsigtedes. Fjenden var alt kastet tilbage fra Skansernes Nærhed og var grupperet om nogle faa Punkter, dels om Øster Dybbøls Ruiner, dels i vore fremskudte Skyttegrave ud for Skanse VI og VIII, dels i de mange Terrainfolder ud for Stillingens venstre Fløj, og paa de første Steder tilsyneladende ikke med større Styrke end omtrent et Kompagni paa hvert Sted. Paa disse Steder holdt Fjenden sig derimod med megen Bravour.

Den Fjende, som paa en saa overraskende Maade havde vist sig for os, var Ravens Brigade fra Holsten, der gjorde sin Debut. Det var den overdraget, nu da Garden var kommen fra Jylland, at kaste vore Forposter ind bag Skanserne og derpaa ved Hjælp af medtagne Spader at indrette dækkede Opholdssteder for en fremskudt tysk Forpoststilling, i Ly af hvilken næste Nat første Parallel kunde anlægges. Den havde udført sit Angreb nord for Kongevejen med to Bataillоner af det brandenburgske Livgrenaderregiment i første Linie og én i Reserve, syd for Kongevejen med én Bataillon af 1. posenske Regiment Nr. 18 i første Linie og to i Reserve, men var ved sit hidsige Anløb kommen Skanserne for nær og indviklede sig derved i vanskelige Fægtningsforhold.

Medens den fjendtlige Styrke nord for Kongevejen

i Fronten beskødes af 2. Regiments højre og 10. Regiments venstre Fløj, de Dele af vor Linie, som Angrebet her var tørnet imod, udsendte 10. Regiments højre Fløj mindre Afdelinger for at tage Preusserne i Flanken, og disse Afdelinger, til hvilke en Del af 6. Regiments 3. Kompagni sluttede sig, fægtede længe og vedholdende med Fjenden, ledede af Premierlieutenant P. H. W. Hammeleff, som var sendt ud for at bringe Enhed i den vanskelige Nattefægtning til Veje. Fjenden holdt sig imidlertid i sine Smuthuller, til det lysnede. Da sendtes et Kompagni af 15. Regiment under Premierlieutenant E. Neergaard ud mod Øster Dybbøls Ruiner, hvor det i Forening med de nævnte Dele af 10. Regiment bragte Fjenden til at vige under en Fægtning, i hvilken ogsaa 2. Regiments Forposter under Premierlieutenant C. F. W. Secher. som nu forstærkede indtoge deres Stilling igjen, deltoge. Endnu Kl. 8½, da Geværilden hendøde paa højre Fløj, saas fjendtlige Tirailleurer imidlertid knap 200 Alen fra vor Forpostlinie, forputtede bag enkelte Hævninger i Terrainet, og Skansernes Kanoner havde hele Formiddagen af og til noget at skyde paa i det hidtil døde og forladte Terrain mellem Skanserne og Dybbøl.

Syd for Kongevejen holdt Fjenden sig længe i de forskjellige Slugter, som løb parallel med vor Stilling, men „Rolf Krake“ havde fra Vemmingbund frit Skud ind i disse Slugter. Ved Dagbrækningen dampede den ind i Bugten, beskudt af Broagerbatterierne, som havde begyndt at beskyde Dybbølterrainet, men nu koncentrerede deres Ild paa det svømmende Batteri. Dettes Skud op i Slugterne gjorde god Virkning. Fjenden veg og forfulgtes stedse af Panserbatteriets Ild. En Del af de Fjendtlige blev stikkende i Slugterne; 1 Officer og 26 Mand af

1. posenske Regiment toges her til Fange af 22. Regiment.

Kl. $7^1/_2$ havde General Gerlach, af Hensyn til Broagerilden, ladet alle indtage de sædvanlige Opstillinger igjen. Dog maatte 4. og 5. Brigade holde sig beredte til hurtigt at kunne møde paa-ny, og et Kompagni af 8. Regiment forblev en Tid staaende bag venstre Fløj, da man syntes, at Fjenden efter „Rolf Krakes“ Fjærnelse atter vilde nærme sig Stillingen langs Vemmingbund.

Tabet af Døde og Saarede havde denne Nat omtrent været lige. Fjenden havde tabt 19 Døde og 130 Saarede, og vi 29 Døde og 117 Saarede; derimod havde vi ved Overfaldet mistet 56 usaarede Fanger, men fra Fjenden vundet 27 saadanne.

Der kom paa Grund af Fjendens usædvanlig store Tab Anmodning om Vaabenhvile fra Kl. 11—1, for at man paa begge Sider kunde indbringe de Saarede og Døde. Den bevilgedes af os; men desuagtet vedblev Broagerbatterierne at skyde til Kl. $12^1/_2$, og to Mand dræbtes i den Tid. Paa Klage i den Anledning undskyldte Preusserne sig med, at Batterierne paa Grund af den lange Vej ikke havde kunnet averteres i Tide.

Natten efter denne Dag gik, uden at der fra Fjendens Side skete noget, ligesaa den følgende Dag, under hvilken Skydningen fra Broager viste sig indskrænket. Natten derpaa bemærkedes det imidlertid, at Fjenden gravede i Terrainet foran venstre Fløj, og om Morgenen den 30. opdagedes fra Skanserne i 1500 Alens Afstand første Parallel paabegyndt, men uden at der var Tropper tilstede, da der kun arbejdedes om Natten. Den 31. Marts om Morgenen saas Parallelen forhøjet, og den følgende Morgen iagttoges der Batterier indskaarne i Bakkekammene bag Parallelen. Der var anlagt 8

Batterier, som, da de preussiske Batterier nummereredes efter Tidspunktet for deres Anlæggelse, saa at de 4 Batterier paa Broager havde faaet Numrene 1—4 og det paa Avnbjærg før omtalte Nummer 5, erholdt Numrene 6—13. Nr. 6 og 9 laa i Linie bag Parallelen, Nr. 10 nord der for noget tilbagetrukket, Nr. 11 og 12 endnu nordligere nær Kongevejen og Nr. 13 mellem Dybbøl og Ragebøl.

En Uregelmæssighed var det, at disse Batterianlæg ikke forstyrredes om Natten ved Granatskydning, men man troede ikke, det var Alvor med en regelmæssig Belejring. Overkommandoen havde Følelsen af, at Preusserne tænkte paa noget overordentligt, skjønt den ikke fæstede synderlig Lid til Rigtigheden af de Efterretninger, som vare komne til den om den projecterede Overgang ved Ballegaard, hvilke Rygter ogsaa Krigsministeriet gjorde sit til at vise Overkommandoen Urimeligheden af.

Det var imidlertid denne Friedrich Carls hemmelige Plan, som var Aarsagen til Preussernes tilsyneladende Usikkerhed. Som vi vide, var Parallelen i Virkeligheden kun en Demonstration; de nye Batterier skulde kun monteres med Feltskyts. Selv Broagerbatterierne berøvedes en Del af deres svære Skyts, for at dette kunde anvendes ved Ballegaard.

Tiden nærmede sig imidlertid, da Planen skulde bringes til Udførelse; men inden det videre herom fortælles, maa et kort Blik kastes paa Forholdene ved Rügen, da ethvert Haab om den preussiske Flaades Medvirkning var blevet tilintetgjort. Siden Kampen den 17. Marts havde den danske Eskadre holdt det gaaende i Farvandet øst for Rügen. Den 21. var „Jylland“ gaaet til Weichselmundingerne for at passe paa „Vineta“, fra hvilket det hilsedes med et skarpt Skud, og forstyrre

den tyske Sejlads i hine Egne. „Tordenskjold“ krydsede fra den 24. Marts mellem Arkona og Tornebusken for at bevogte Udløbet fra Stralsund. Tilbage øst for Rügen vare „Sjælland“, „Skjold“, „Thor“ og „Hejmdal“, hvilket sidste Skib dog to Gange var i Kjøbenhavn efter den 17., første Gang med de Saarede indtil den 20., anden Gang fra den 22. til den 25. Den 31. Marts stødte „Gejser“ til Eskadren, hvis samlede Styrke paa Pladsen øst for Rügen saaledes var fem Skibe.

Prins Adalbert var den 27. Marts i Stralsund gaaet om Bord i „Grille“ med betydeligt neddæmpede Forhaabninger om at kunne iværksætte, hvad man i Berlin ventede sig af ham. Den 31. Marts gjorde han med „Grille“ en Rekognosceringsfart ud i Stettinbugten. „Hejmdal“ dampede mod Greifswaldø, „Sjælland“, ledsaget af „Thor“, mod Swinemünde for at faa den fjendtlige Damper mellem sig og mulig afskære den Retræten. „Grille“ satte imidlertid ogsaa Kurs mod Swinemünde, hvor hen den, forfulgt af „Hejmdal“ og søgt afskaaren af „Sjælland“, indkom under et Løb, der ikke savnede Spænding, i det „Sjælland“ kun var to Kanonskudsafstande fra den, da den svingede ind i Havnen.

Der var for Prins Adalbert intet at gjøre under disse Forhold, og der skete heller ikke noget. Kun den 2. April saas der ud for Tornebusken en Del Kanonbaade, der ligesom syntes at have noget i Sinde, men de fjærnede sig, da „Tordenskjold“ løb op imod dem.

Dette, som for Fuldstændighedens Skyld er meddelt her, fik dog ingen videre Betydning for Prins Friedrich Carl, der alt længe havde tvivlet om, at Flaaden kunde komme, og havde forberedt alt uden Hensyntagen til Flaadens Medvirkning. Da alt var færdigt, lige til det mindste, samlede han den 31. Marts alle sine Generaler i Graasten, meddelte dem, hvad der var forberedt, og

berammede Udførelsen til Natten mellem den 1. og 2. April. Foretagendet var nu traadt ind i et Stadium, som ikke kunde forlænges meget, da mange nu vare indviede i Planen. Det var derfor med Sorg, at man saa Vejret blive uroligt den 1. April om Morgenen. Det tegnede saa slet, at Udførelsen maatte opsættes i 24 Timer. Derom udgik der fortrolig Underretning fra Graasten, og man ventede med Spænding paa, hvorledes Vejrforholdene vilde stille sig. Da oprandt til Glæde for Prins Friedrich Carl den 2. April med skjønt Vejr, og man skred nu til fra Middag af at lade det storslaaede Foretagende fra Beregningernes og Tilberedelsernes skjulte Veje skride ind paa det taktiske Gebets Omraade.

Om Natten vare 40 Feltkanoner opstillede i de færdige Batterier ved Dybbøl, og Betjeningen ventede Ordre til at begynde Skydningen. Marchen mod Ballegaard skulde jo, som alt meddelt, dækkes ved en Beskydning af Dybbølstillingen og et Bombardement paa Sønderborg. Om Morgenen afbrødes Pontonbroerne ved Egernsund og erstattedes af den gamle Færge.. Nogle Timer senere vare Pontonerne paa Vogne og holdt ved Alnor færdige til at forspændes. Ved Blans, nær ved Ballegaard, hvor Göbens Division laa i Kvarter, mødte om Morgenen dels Artillerister for i Hemmelighed at forberede Batteriernes Opkastning, dels Romandskab fra Bataillonerne. Østerrigernes Pontontrain var tilstede ved Varnæs og Felsted. 28 Belejringskanoner, hvoraf en Del fra Broager, holdt ved Nybøl tillige med 300 Bøndervogne, belæssede med den Ammunition, disse Kanoner skulde bruge. Uagtet den Vej, disse Kanoner og Vogne skulde benytte, den over Ullerup og Blans, laa en Mil fjærnet fra Skanserne, og Bevægelsen først skulde foretages, naar det var blevet mørkt, frygtede man dog for, at Kolonnen maaske paa

enkelte Punkter vilde kunne ses fra Skanserne i Kikkert. Derfor vare alle Kanonerne dækkede med Halm, for at det skulde tage sig ud som en Fouragetransport.

Det bestemtes af Friedrich Carl, at Aabningen af Ilden mod Skanserne skulde ske Kl. 2 Eftermiddag, og at fra Kl. 5 af et Batteri paa Broager, Nr. 1, skulde bombardere Sønderborg, samt at Bevægelsen mod Ballegaard skulde begynde Kl. 4.

Om Formiddagen paa denne bevægede Dag kom en dansk Parlamentær til de tyske Forposter. Hans Ærende var kun at bede om en kort Vaabenhvile for at begrave nogle Døde, som endnu henlaa paa Marken fra den 28. Marts, men han mødte en paafaldende Behandling. Det var nemlig ikke Preusserne belejligt den Dag at modtage Parlamentærer. Der var adskilligt, som kunde ses af et opmærksomt Øje. Opstillingen mod Dybbøl var bleven en anden end i de foregaaende Dage. Man var desuden i Spænding og derfor mistænksom. Han fik desaarsag ikke Lov til at komme Posterne nær, og det blev meddelt ham, at der vilde blive skudt paa enhver dansk Parlamentær, som ikke kom frem ad Kongevejen. Han var nemlig gaaet lige over til de nærmeste Poster. Efter at Officeren var víst bort, tænkte man imidlertid, at maaske nétop den Behandling, der var vederfaret ham, kunde vække Mistanke. Derfor sendte man strax efter Bud til de Danske, at Vaabenhvilen var bevilget fra Kl. 12 til 2. Den kunde ingen Skade gjøre, da Beskydningen først var berammet til Kl. 2, tværtimod maaske bidrage til at gjøre de Danske trygge.

Friedrich Carl havde efter Gardens Ankomst ikke mindre end 164 Kanoner i Sundeved, hvad der ikke forhindrede ham i indtrængende i Berlin at klage over den Langsomhed, hvormed endnu flere, som vare i Anmarche, bevægede sig. Af disse 164 vare 72 bestemte til at

deltage i Ballegaard-Foretagendet, nemlig først de før omtalte 50, der skulde danne Kystbatterierne til Beskyttelse af Overgangen, og hvis Anbringelse bestemtes saaledes, at de 30 6-Pds. opstilledes i Midten ved de tre Indskibningspunkter i 5 Batterier og at der paa hver Side af dem havdes i Fløjbatterier først 6 12-Pds. og yderst 4 24-Pds., og dernæst det 4-Pds. Gardebatteri paa 8 Pièccer, et glat 12-Pds. paa 6 Pièccer og et Haubitsbatteri paa 8 Kanoner, af hvilke sidstnævnte det første skulde deltage i Overgangen med Göbens Brigade, som havde faaet Têten anvist, det andet med Röders, medens det tredje i Forening med 3 6-Pds. Batterier af dem, som opstilledes ved Kysten, skulde følge med Brigaderne Canstein og Raven. Den sidste var nemlig valgt til at gaa med til Als i Steden for Schmids. Naar alt var overført, vilde Prinsen, som selv forbeholdt sig Overanførselen, paa Als have 4 Brigader og 6 Batterier.

Kl. 2 præcise aabnede Kanonerne i de nye Batterier mod Dybbøls Front, 40 i Tallet, og 12 Kanoner paa Broager deres Ild mod Dybbøl med al den Kraft, de formaaede at udfolde, og fra Kl. 5 spillede Batteriet Nr. 1 paa Broager mod Sønderborg, mod hvilken det udslyngede 101 Granater. Paa denne Tid satte Artillerikolonnerne sig i Bevægelse mod Ballegaard, hvor Prins Friedrich Carl og Feltmarechal Wrangel samt en stor Del af den preussiske Hærs overordnede Førere og Stabspersonale med den største Forsigtighed, saa længe Mørket ikke var indtraadt, spejdede ud over Vandet mod den fjærne Kyst paa Als, som det var Anstrængelsernes Maal at naa hurtigt, overvældende og i fuldstændig slagfærdig Stand. Men det smukke Vejr fra om Formiddagen havde forandret sig; det blæste op, og en fugtig Tøsné piskede de ankommende Tropper i Ansigtet og gjennemvædede deres Klæder. Man vilde dog

ikke derfor give tabt. Kanonaden fra Dybbøl lød som en Tiraileurild med Kanoner, thi Skanserne og Batteriet Lunn, som den Dag var i Sundeved, optoge strax og med fuld Kraft den tilkastede Handske og kappedes med Preussernes 52 Kanoner i Hurtigskydning. Det kundgjordes saaledes højt for hele Omegnen, at Maskineriet i det store indviklede Foretagende var sat i Gang. Hemmelighedssløret faldt, og Overgangen maatte udføres nu eller slet ikke. Friedrich Carl stolede paa sin Lykke. Han satte sin Lid til, at Vejret i alt Fald ikke vilde forværres, og saa maatte Foretagendet kunne udføres, om end med større Besværlighed end beregnet. Skippere og Søfolk, som han raadførte sig med, mente, at Blæsten nok vilde lægge sig til Natten. Batterierne gravedes. De gjennemvaade Artillerister havde et overordenlig besværligt Arbejde; thi Regnen, Sneen og Blæsten vedblev og tog til. Jorden var for vaad til at ville løsne sig fra Spaderne. Man maatte næsten med Hænderne flytte Jorden. Det viste sig snart, at Batterierne ikke kunde blive færdige. Men Friedrich Carl var opsat paa ikke at lade slige Hindringer faa Indflydelse paa Udførelsen. Hvis man standsede et større Foretagende, fordi en enkelt Beregning ikke slog til, vilde Verden ikke have mange Bedrifter at opvise. Har man én Gang med al Umage og efter bedste Evne forberedt et Foretagende, og det er kommet til Udførelse, maa slige Fejlslagninger føres paa de indtraadte tilfældige Uhelds Konto, som det bliver de Underordnedes Sag at overvinde ved Snarraadighed. I værste Fald maatte Feltbatterierne kunne virke som Kystforsvar, afprodsede uden Dækning.

Trods den usædvanlig mørke Nat og de Hindringer, Vejret lagde i Vejen, foregik alle Bevægelser med mathematisk Nøjagtighed. Fra Kl. 5 Eftermiddag vare alle

de Veje, som førte til Ballegaard fra de forskjellige Parkpladser, spærrede af Rytteri for den almindelige Færdsel, og for at Vognkjørselen ikke skulde høres langt, var der lagt Halm, Gødning og Sand paa Vejene, hvad der under det Vejr, som herskede, gjorde Kjørslen højst besværlig. Kl. 3 Nat var alt paa den bestemte Plads. Pontoner, Baade, Romandskab og første Hold af de Tropper, som skulde overføres, stode bag Indskibningsstederne, men Folkene gjennemvaade til Skindet og forfrosne, fordi Blæsten gik over til en isnende Storm. Af Enkeltheder ved det sammensatte Foretagende skal det bemærkes, at der ved Blaakrog laa en lille Baad, i hvilken en preussisk Lieutenant, nogle Frivillige og en forhenværende Skibskapitajn fra Slesvig befandt sig; den skulde allerførst gaa over med det Hverv at overskære Telegraftraaden fra Nordlandet og overvælde Bavnevagten for at forhindre Bavnens Antændelse; end videre, at en Felttelegrafafdeling stod ved Kysten med en $^1/_4$ Mil lang Søtraad, som var sendt fra Berlin, og som strax efter første Échelons Overgang skulde føres til Hardeshøj for at etablere Forbindelsen over Fjorden.

Göbens Brigade var, som alt fortalt, indkvarteret i Blans. Hvad der ikke af den var afdelt til første Hold, skulde først efter dettes Affart møde ved Kysten. De øvrige Brigader, Röders, Cansteins og Ravens, havde Anvisning til paa lignende Maade med to Timers Mellemrum at nærme sig Blans og der fra at stille Hold op ved Strandbreden, naar det foregaaende var afsejlet. Paa den Maade toges disse Brigader ikke bort fra Dybbøl, før nødvendigt, og kunde altsaa, hvis et Udfald i det store fandt Sted der, deltage i dettes Tilbagekastning.

Det var en bevæget Nat paa Dybbøl og i den sydlige Del af Als paa Grund af den stærke Skydning og

det uden Varsel iværksatte Bombardement af Sønderborg.

Den egentlige Beskydning fra Fronten foraarsagede os ingen Skade. Vore Kanoner vare afgjort i Overvægt. Derimod var det fjendtlige Batteri Nr. 13, som afsondret fra de andre var anlagt mellem Dybbøl og Ragebøl, i Stand til at naa de Bygninger, der fandtes paa Dybbølterrainet. Stengaarden og mange af de andre Bygninger skødes i Brand tillige med nogle af Barakkerne, og der kunde ikke blive Tale om at slukke Branden, da alle Slukningsmidler maatte anvendes i Sønderborg.

I denne By blev en almindelig Udflytning af Beboerne med saa mange af deres Sager, som de kunde føre med sig, den første Virkning af den almindelige Overraskelse; men Brandprojectilerne kom Slag i Slag med en saadan Sikkerhed, at Godsredning blev en meget vanskelig Sag. Brandvæsenet, der, ligesom i Fredericia, betjentes af kjøbenhavnske Brandfolk under Ingenieurkorpsets Ledelse, udfoldede megen Iver og Dygtighed, men Ildebrande opstod det ene Sted efter det andet, om de end slukkedes hurtigt. Flere Granater sprang efter hverandre i Apothekerens Gaard, hvor Hovedkvarteret var, og den Gaard, i hvilken den kommanderende General boede, blev ogsaa truffen. Krigsfolket lod sig først aldeles ikke forurolige af Bombardementet. Et Musikkorps blæste uden for den kommanderende Generals Bolig, og Tappenstregen gik midt under Ildregnen med Musik gjennem Gaderne, som sædvanligt. Men da Bombardementet vedblev hele Natten, og Ildebrandene tiltoge, lod den kommanderende General Byen rømme. Fodfolket rykkede da foreløbigt ud i en Bivuak uden for Byen, ved hvilken Lejlighed en Granat sprang i et af 16. Regiments Kompagnier og dræbte eller lemlæstede 1 Officersaspirant og 25 Mand. Derefter ind-

førtes følgende Ordning: Den Brigade, som hørte til første Reserve, flyttedes til Brohovederne, hvor en Teltlejr til Dels optog den. Garden flyttedes til Sundsmark undtagen ét Kompagni, som blev Politikorps i Byen. Hovedkvarteret etableredes i Ulkebøl, hvor en Telegrafstation samtidigt oprettedes med Filial i det nordre Brohoved, hvor fra nu af Stabschefen og Souschefen skiftedes til at opholde sig om Natten. I det brændende Sønderborg forblev foruden det ene Kompagni af Garden nu kun Artilleri- og Ingenieurstabene, nogle Artilleri- og Ingenieurkommandoer, Brandkorpset og enkelte andre Avtoriteter.

Overkommandoens Opmærksomhed var ikke et Øjeblik ved, hvad der var sket, bortdragen fra Situationen i dens Helhed. Fra Nordlandet, hvor man med Teleskop og Natkikkert nøjagtigt udspejdede, hvad der foregik ved Ballegaard, holdtes den à jour med, hvad der forefaldt, hvorvel man ikke der tillagde Friedrich Carls æventyrlige Foretagende nogen sand Realitet, og Meldingerne derfor ikke i nogen Maade røbede noget usædvanligt. Paa Dybbøl, hvor den preussiske Garde et Par Gange i Nattens Løb gjorde Forsøg paa under Hurra at storme ind mod vore Forposter, uden at disse Forsøg dog førte til nogen Fægtning, hørte man i Nattens Løb Vognkjørslen til Ballegaard, og Artilleriet i de nordlige Skanser, som i mindre Grad havde haft Lejlighed til at deltage i Kanonaden mod de preussiske Frontbatterier, skød hele Natten ud ad Aabenraavejen, da Stormen førte Lyden af Kjørslen ind til Dybbøl, saa at Vognene antoges nærmere, end de virkelig vare.

Imidlertid tiltog Stormen om Natten i en saadan Grad, at den blæste Friedrich Carls store Foretagende omkuld. Kl. 3 erklærede alle de ved Ballegaard tilstedeværende Søkyndige, at det var umuligt at bringe nogen

Ponton i det oprørte Vand, og end mere umuligt, selv om det skulde lykkes at sætte Færgerne sammen, at raade over, hvad Retning disse vilde tage i Søen. Saa tungt det end var, nødtes Friedrich Carl modstræbende til paa ny at opsætte Overgangen. Det store Apparat bragtes bort fra Strandbredden og skjultes paa Steder nær ved Udskibningspunkterne, hvor man mente, de ikke kunde ses fra Als.

Men med Opsættelsen midt under Udførelsen var Forehavendet i Virkeligheden strandet. I Følge sin Natur maatte det have Overraskelse i sin Tjeneste, og selv om intet andet vilde røbe, hvad man havde til Hensigt — vor Overkommando havde den 3. om Morgenen fuldstændig Underretning om, hvad der om Natten var foregaaet ved Ballegaard —, saa maatte de opkastede Batterier ved Ballegaard gjøre det ved Dagens Frembrud.

Om det har været til Preussernes Held eller Uheld, at Foretagendet strandede, skal der ikke her udtales nogen Mening om. Kun maa det anføres, at Oberst Max Müller netop den 2. April i Anledning af sin Tilstedekomst til sin nye Post havde i en Befaling givet alle til Forsvaret hørende Dele nøjagtige detailerede Forskrifter for, hvad der skulde udføres mod en fjendtlig Landgang, at Kapitajn Wildenrath var aarvaagen og agtpaagivende, og at den Styrke, som kunde samles, og som er nævnet i det foregaaende med Undtagelse af en fra Hellesøgaard øst paa indrettet Kystbevogtning, som stod under Generalmajor B. Marcher, var, selv uden at regne Marinen med, det første preussiske Hold fuldkommen voxen i Tal.

Da Projectet laa aabent for alles Blikke, vakte det i den tyske Hær nogen Kritik. Ikke faa ansaa det for en Lykke, at dets Udførelse var forhindret. Men

Friedrich Carl var utilfreds. Ikke blot var megen Tid nu spildt paa et resultatløst Arbejde, men der var Fare for, at Felttogets Maal ikke vilde kunne naas. Dybbøl kunde vel nok tages inden Conferencen, naar Bismarck sørgede for, at Tiden for dennes Sammentræden blev udsat; men hvad betød det, naar Als forblev i vor Besiddelse? Ingen fornuftig sagkyndig Mand kunde mene, at Erhvervelsen af de faa Kvadratalen Land, hvor paa Dybbøls Feltværker vare byggede, var et ærefuldt Maal for en saa stor Hærstyrke som den, Friedrich Carl nu havde faaet samlet i Sundeved. Overgangsplanen opgaves derfor heller ikke, om den end ikke længere kunde udføres fra Ballegaard, og al Kraft nu fortrinsvis maatte kastes paa Dybbøls Erobring, for at ikke ogsaa den skulde glippe. Foreløbigt gjaldt det om at kaste et Dække over, hvad der var strandet. Bombardementet paa Sønderborg og Skansernes Beskydning kunde nu ikke ophøre uden at man forraadte, at noget var mislykkedes. Begge Dele fortsattes, og man lod, som om der aldrig havde været Tale om andet end om Dybbøls Belejring, hvor underligt det end var, at man under samme havde ført Belejringskanonerne langt bort. Heller ikke kunde Friedrich Carl bekvemme sig til strax at føre disse tilbage, thi ogsaa det vilde bære Vidne om, at noget var gaaet galt. Men den Vanskelighed overvandtes let; thi nødtes man nu til at lægge Vejen til Als over Dybbøl, var det jo af Nytte at drage de Danske til Nordlandet. Derfor, da Kanonerne nu en Gang vare ved Ballegaard, kunde de bruges til at demonstrere med. Saa fik det hele en fornuftig Udlægning: Kanonerne vare flyttede til Ballegaard for at demonstrere og drage de Danskes Opmærksomhed fra Dybbøl.

Saaledes opfattedes Sagen ogsaa i Tyskland, da Kanonerne anden Dag derefter fra Ballegaard aabnede en stor-

artet Kanonade mod vore Skibe i Alsfjord. Men hvad man tillige der fik en Følelse af, var, at Dybbøl maatte være meget stærkt, siden man saaledes maatte arbejde, uagtet hele den preussiske Hær, baade Friedrich Carls egne Tropper, Gardedivisionen og Ravens Brigade, med 164 Kanoner var samlet i Sundeved. Man levede sig ind i Forestillingen om, at den tyske Hær havde fundet et dansk Sebastopol, en sand Styrkeprøve for germanisk Krigskunst, og saa med Beundring hen til Friedrich Carl, som fra Dag til Dag steg i Tysklands Gunst paa Grund af den udholdende Kamp, han formentes at føre om Dybbøl.

Overskue vi Forholdene paa dette Tidspunkt, da se vi, at General Gerlachs Passivitet ikke havde været til Skade. Over for en hidsig Modstander er Tilbageholdenhed, naar den kun ikke er ubetinget, ofte af Virkning. Friedrich Carl havde spildt sin Kraft paa Foretagender, som ikke lode sig udføre, og nu, da Dybbøl alt i en halv Maaned daglig havde været beskudt, og da man i Evropa hver Dag imødesaa dens Fald, stod Dybbøl i Virkeligheden stærkere, end den nogen Sinde før havde været.

Den militære Stilling var i det hele ikke ugunstig paa den Tid. Som Følge af den preussiske Hærs stærke Concentration til Dybbøl, og da alle Belejringsmidler anvendtes dersteds, saa at der ingen blev tilbage for Fredericia, indtraadte der en vis Passivitet hos de fjendtlige Tropper i det nordlige, som gav vore Anledning til at optræde mere aktivt.

Det var dog kun smaa Kommandoer, der vare i Bevægelse.

I Jylland var det Castenskiolds Korps, hvortil der den 23. Marts føjedes et nyt Strejfkorps under Ritmester H. Sehested, bestaaende af 2. Kompagni af 1. Regiment og to Eskadroner af 6. Dragonregiment, hvilket Strejf-

korps fra Mors over Viborg sendtes ned i Jylland for at virke vest for Castenskiold.

I Fredericia bestemte Lunding først Bataillonskommandør i 19. Regiment, Kapitajn J. E. A. Magius, til Fører for Expeditioner, foreløbig til Slesvigs Østkyst, men designerede dernæst otte Kompagnier til Frikorpser paa en temmelig original Maade. Det tillodes nemlig Kompagnicheferne til enhver Tid af Dagen eller Natten, naar de ikke ved anden Tjeneste vare forhindrede deri, at rykke ud af Fæstningen med deres Kompagnier eller Dele deraf og foretage Alarmeringer eller Overfald paa enkelte af Fjenden fremskudte Posteringer. De otte paagjældende Kompagnier havde at sætte sig i Forbindelse med hverandre, dels for at meddele, hvad den enkelte Chef alt havde udført eller erfaret om Fjenden, dels for at kombinere deres Bevægelser saaledes, at de enten kunde virke til Opnaaelse af et fælles Maal eller understøtte hverandre. I det Kommandanten paa denne særegne Maade lagde Initiativet til Krigsgjerninger, som maatte berøre Fæstningen, fordi de forefaldt i dens Nærhed, med Overspringelse af Brigade, Regiment og Bataillon, i de laveste taktiske Enheders Hænder, reserverede han sig blot, at de udrykkende Kompagnier gave Forposterne Underretning om deres Udrykning, Hensigt og Retrætevej, og at de, naar de havde erfaret noget af Vigtighed, meldte Kommandanten det. I øvrigt tillod han dem efter eget Skjøn at sætte sig i Forbindelse med militære Avtoriteter, som kunde være dem behjælpelige i Udførelsen af deres Hverv. Disse Kompagnier have, for saa vidt de holdt sig til den nærmeste Tumleplads uden for Fæstningen, ikke udrettet synderligt; men et af disse, Kapitajn F. H. E. H. Stockfleths, valgte som Virkekreds Kysten nord for Vejle, i hvilken Anledning

Kommandanten overlod det Transportmidler, og det fandt her gunstigere Betingelser for Handling.

Sydligere optraadte Aarøes Strejfkorps fra Als's nordligste Parti. Det virkede især paa Kysten mellem Aabenraa og Haderslev. Øen Barsø ud for Gjenner Bugt og Orø og Bogø ud for Haderslev Fjord dannede gode Udgangspunkter for Strandhug paa Slesvigs Østkyst.

Da den preussiske Gardes Hovedstyrke var afmarcheret til Dybbøl, fandt Generalmajor Münster-Meinhövel, som kommanderede den i Jylland efterladte Del og Flies's Rytterbrigade, det betænkeligt at fastholde den nord for Horsens langt fremskudte Stilling. Han trak Tropperne tilbage den 27. Marts, hvorefter Castenskiolds Fortropper, dels fra Hads Herred, hvor en Del af Korpset netop befandt sig paa en Expedition, dels fra Skanderborg besatte Horsens den 28., hvor Fjendens Magasiner toges og tilbagegaves Indvaanerne. Den Dag befandt Kapitajn Stockfleth sig i Bjerge Herred med en Styrke af 100 Mand af 20. og 100 Mand af 19. Regiment, sidstnævnte under Premierlieutenant P. C. S. Harboe. Dette Kommando var den 27. Aften afsejlet fra Fredericia om Bord paa en Transportbaad, slæbt af Kanonbaaden „Schrødersee". Om Natten Kl. $2^1/_2$ var det landet i Sandbjærgvig nord for Klakring, og Kapitajnen var der fra med 4 Husarer reden til Nørre Bjerge for at se, om der var Lejlighed til Daad. Her erfór han, at Tyskerne havde forladt Horsensegnen, at danske Tropper holdt Byen besat, og at den tyske Hovedpost, hvor fra Forposter udstilledes til alle Sider, stod ved Hedensted. Han besluttede sig derfor til den følgende Nat at foretage et Overfald paa de fjendtlige Forposters højre Fløj, som formodedes ved Ørum, og lod efter sin

Tilbagekomst til Kysten „Schrødersee" bringe Melding derom til Fredericia.

Tyskernes Hovedstilling var om Vejle. To Bataillоner og ét Batteri vare i Byen selv, og ét Kompagni var fremskudt ad hver af de fire Veje, som sprede sig ud mod Nord eg Vest, henholdsvis til Horsens, Viborg, Holstebro og Varde. Af Rytteriet laa Kyrasserregimentet med det ridende Batteri syd for Byen, to Husarregimenter nord for samme saaledes, at Gardehusarerne stode østligt paa Chausséen til Horsens.

Det fjendtlige Husarregiment havde sin Opmærksomhed vendt mod Nord, hvor dets yderste Poster den 28. holdt i Torsted lige over for den danske Styrke i Horsens. Om Natten trak det disse tilbage til Egnen om Hedensted. Øst for Chausséen vare Engom og Assendrup belagte, sidstnævnte med $^1/_2$ Eskadron. Der fra bleve om Dagen Patrouiller fremsendte til Ørum, men om Natten udsendtes disse ikke. Assendrup var det nærmeste af de fjendtlige Cantonnementer, som Stockfleth kunde naa. Den halve Eskadron var indkvarteret i Landsbyens største Gaarde, omtrent 20 Mand og Heste hvert Sted, og havde kun en lille Vagt mod Øst bag en improviseret Barrikade.

Dette fik Stockfleth at vide, da han om Eftermiddagen Kl. $2^1/_2$ var kommen til Hornumkjær med sit Kommando, der var befordret fra Klakring paa Vogne, og han dernæst selv havde redet ud for at indhente Efterretninger. Kl. 11 om Aftenen, indtil hvilken Tid Soldaterne holdtes skjulte hos Byens Folk, afmarcherede Kommandoet i en tæt Kolonne med Førerne foran, hvilke dannede den eneste Forspids. Efter Kolonnen fulgte de 4 Husarer og en bereden Hornblæser, som skulde demonstrere, naar Tiden dertil var kommen. Endelig sluttede fire Vogne med Halm, indrettede paa at

kunne optage Saarede, det lille Tog, som bevægede sig stille frem over Ørum og Davgaard. Natten var mørk, dog ikke mere, end at man nogenlunde kunde orientere sig. Kl. 1½ naaede Kolonnen ubemærket de nærmeste Gaarde i Assendrup, hvor Barrikaden var, og hvor 6 fjendtlige Ryttere, bevæbnede med Karabiner, holdt Vagt til Fods. De raabte an, men da der intet Svar fulgte, gave de Ild, og da der nu altsaa var alarmeret, blæste baade Hornblæserne foran og den beredne Hornblæser længere tilbage „Til Angreb“. De fjendtlige Vagtposter overfaldtes og de to nærmeste Gaarde omringedes. Der toges her baade Husarer og Heste, de første til Dels afklædte, de sidste afsadlede. Dog kom det til lidt Kamp. I en Stald satte saaledes fjendtlige Husarer sig til Modværge. Der dræbtes ved den Lejlighed et Par af Hestene. Endnu en tredje Gaard omringedes, men da saas der fjendtlige Husarer længere borte til Hest, og der blæstes Alarm i den modsatte Ende af Byen. Stockfleth fjærnede sig derfor med sit Bytte, 22 Fanger, hvoraf én saaret, og 23 Heste. Da det første, man efter et Overfald tænker paa, aldrig er at forfølge, marcherede Stockfleth i god Ro til Rosenvold, hvor „Schrødersee“ var stævnet hen med Transportbaaden, og efter med noget Besvær at have faaet Hestene indladede, afgik han til Fredericia.

Fjenden troede først Overfaldet udført fra Horsens, hvor hen han den følgende Dag sendte en større Rekognoscering, som modtoges med Skud af Besætningen der, men som derefter besatte Byen i nogle Timer, indtil Kommandoet, fulgt af danske Dragoner, atter forlod samme.

Næste Dag besattes Horsens fuldstændigt af Castenskiolds Korps saaledes, at Halvdelen af Korpset var som Reserve dels i Skanderborg, dels i Gjedved paa Chaus-

séen og i Herschendsgave ved den gamle Landevej, Halvdelen i Horsens. Den fremskudte Del af Korpset, hvis Afdelinger afløstes skiftevis efter 4 Dages Tjeneste i Horsens, havde Kvarterer anviste i Hansted, Serridslev og Egebjærg, som benyttedes til Hvile, naar saadan kunde tilstedes, medens deres Tjeneste forrettedes i Horsens. Fra Horsens vare Forposter udsatte ved Torsted med Rytterposter ved Ølsted. Regelmæssige Rytterpatrouiller udgik mod Vest over Hatting til Korning og mod Syd over Tyrsted til Nørre Bjerge, og af og til udsendtes ogsaa længere udgaaende, af begge Vaaben sammensatte, Expeditioner, især ned i Bjerge Herred.

Den 31. Marts holdt Styrken i Horsens Stand lige over for et større fjendtligt Kommando, som rykkede frem mod Byen, men kun jog de yderste Forposter tilbage. Denne Dag vare fjendtlige Kommandoer udsendte til forskjellige Sider, og Dagens Hovedbedrift var Afbrændingen af nogle Gaarde i Davgaard til Straf for Overfaldet ved Assendrup.

Vest for Castenskiolds Korps opererede Hannibal Sehested paa den Maade, at han med hele Korpset samlet bevægede sig ned paa en eller anden Expedition og dernæst samlet gik tilbage for at udhvile sig nogle Dage i Egnen om Tem og Salten. Første Gang kom Korpset den 30. Marts ned efter til Nørre Snede, hvor fra en Eskadron og et halvt Kompagni sendtes til Tørring og Korpsets anden Halvdel til Kollemorten. Paa disse Steder skulde der foreløbig gjøres Holdt, indtil Efterretninger om Forholdene der paa Egnen vare indhentede. Det vestligste af disse Kommandoer fik, medens det bivuakerede og Rytteriet fodrede, af dets udstillede Sikkerhedsposter Melding om, at en 4 à 6 fjendtlige Ryttere vare sete i Bevægelse ud ad Vejen, der fra Jellinge gaar til Brande. De vare vel kun sete af en enkelt et

Øjeblik, thi de vare strax forsvundne for Observationen bag Vemmelund Skov, som skjulte et Stykke af denne Vej, men det var dog rimeligt, at det var en fjendtlig Patrouille, da det ansaas for sandsynligt, at der fra Jellinge udskikkedes længere udgaaaende Patrouiller ad Brande til. Øjeblikkeligt sendtes derfor Premierlieutenant J. G. C. Døcker med 45 Heste og fulgt af 20 Infanterister til Vemmelund for at se, hvorledes Sagen forholdt sig. Kl. $3^1/_2$ opdagede Premierlieutenanten ikke 6, men 10 fjendtlige Husarer ved Hjorteballe, og efter at have lagt de 20 Infanterister og en Del af Rytterne i Baghold i Skoven ved Vemmelund, red han med Resten frem mod Kroen. Fjenden kom ham rolig i Møde i Skridt, men da Døcker havde sendt en halv Snes Ryttere ud til Siderne for at omringe Patrouillen, gjorde den i en Fart omkring og ilede til Kroen, hvor fra den skød paa vore. Døcker satte nu ind paa dem, men pludseligt spredte de fjendtlige sig og flygtede i forskjellig Retning over Grøfter og Gærder. Lynsnart satte vore Dragoner, som kunde den Gymnastik nok saa godt som Preusserne, efter dem og indbragte som Bytte 10 Ryttere og 10 Heste.

Saa ubetydelige disse Sammenstød i og for sig vare, følte General Münster sig dog trykket ved Situationen, da han antog, at det var hele 4. Division fra Mors, som var kommen ned, og den kom ogsaa inden en Uge derefter. Den 6. April overskibedes Divisionen fra Mors, og den 10. stod den til Understøttelse bag de to Strejfkorpser, medens General Hegermann-Lindencrone opslog sit Divisionskvarter paa Kalbygaard, hvor fra han sendte sin Souschef, Kapitajn Thomsen, først til Fredericia og senere til Als for at træffe Aftaler om Operationer.

Fra Slutningen af Marts af trak de preussiske Tropper sig hver Nat helt tilbage til Vejle; kun om Dagen

rykkede de frem, men mødte altid vore mellem Vejle og Horsens, hvor der næsten daglig leveredes smaa Rytterskjærmydsler, i hvilke vi havde Overtaget. For at støtte Münster sendte Gablenz, som personligt undersøgte Forholdene i Vejle, den 28. Marts en østerrigsk Bataillon til Byen, men den 30. hele Brigaden Dormus.

Derved formindskedes imidlertid Troppestyrken mod Fredericia, og da Kysten mellem Haderslev og Aabenraa var blottet for Tropper, og alle derværende preussiske Oplag og Depoter maatte flyttes ind i Landet af Frygt for Aarøe's Korps, som viste sig snart hist, snart her ved Kysten, saa Wrangel, der paa Grund af, hvad der var sket i Sundeved, maatte forlange mere svært Skyts, sig ogsaa nødsaget til at forlange flere Tropper fra Tyskland. At lade Garden rykke tilbage til Jylland, vilde jo være en altfor aaben Tilstaaelse af, at den uden Nytte havde gjort Marchen ned til Sundeved. Hvis Als var bleven erobret, kunde den være vendt tilbage, nu ikke. Man maatte derfor fra Berlin sende flere Tropper til Krigsskuepladsen i Danmark, der viste sig i Stand til at sluge saa mange, og dertil valgtes den 21. Brigade i Breslau, som hørte til det 6. schlesiske Armékorps, der var mobiliseret for Sachsens Skyld. Den kommanderedes af Generalmajor Bornstedt og bestod af Regimenterne Nr. 10 og Nr. 50 samt et 6-Pds. Batteri. Der behøvedes dog Tid, inden den kunde optræde i Jylland, og indtil da vare de tyske Tropper, som stode nord for Sundeved, meget tilbageholdne.

Ogsaa tildrog Krigen paa denne Tid sig megen Opmærksomhed i Evropa, og Sympathien for vor Sag var i Tiltagende. Bombardementet paa den aabne By Sønderborg uden foregaaende Varsel blev haardt bedømt i det engelske Parlament og i den evropæiske Presse. Hvis Overgangen til Als var lykkedes, vilde der ikke være

lagt Mærke dertil, thi Slaget paa Als vilde have overskygget slige Smaating, og Bombardementets Pludselighed vilde være motiveret. Nu derimod tildrog det sig megen Misbilligelse som stridende mod Krigsbrug. Der bemærkedes ogsaa Tilløb til Rustninger forskjellige Steder, især i Sverig-Norge.

Det den 15. Marts samlede extraordinære Storting havde givet Kong Carl Bemyndigelse til at benytte Liniehæren og Flaaden til at komme Danmark til Hjælp, for saa vidt Kongen maatte finde det nødvendigt, og bevilget 800000 Specier til Krigsforberedelser med det Forbehold, at Stortinget skulde indkaldes igjen samtidigt med, at der gjordes Brug af de sidste 300000 Specier. Fra den Tid toge Rustningerne, som hidtil, ogsaa af klimatiske Grunde, havde været mere beskedne og i Sverig mest havde været rettede paa at sikre Stockholm mod Angreb fra Søen ved Vaxholm Fæstnings Istandsættelse og nogle mindre i samme Øjemed gjorte Anlæg, et Opsving. I Sverig fordeltes Beholdninger fra Centraldepoter ud til Regimenterne med det Maal for Øje at gjøre det muligt, at én Bataillon af hvert Regiment hurtigst muligt kunde blive marcheberedt som første Opbud i Tilfælde af Mobilisering. I Norge lagdes der i Marts Maaneds Slutning Haand paa at opstille et Korps paa 6000 Mand foruden Ikke-stridende (Nonkombattanter) som Norges Bidrag til en fælles svensk-norsk Hjælpehær. Efter at der alt under 20. Februar til Forberedelse af en Opstilling paa Krigsfod af en større eller mindre Del af Hæren var iværksat en forandret Organisation af denne, indrettedes der nu i Slutningen af Marts Instruktionsskoler, indkjøbtes der Heste og indkaldtes der 5 Aargange af Linien til Møde i 4 Lejre eller Cantonnementer, henholdsvis ved Gardermoen, ved Christianssand, ved Bergen og ved Trondhjem. Endelig udrustedes der i

begge Riger betydelige Sømidler, nemlig i Sverig 2 Linieskibe, 1 Fregat, 3 Korvetter og 2 Kanonbaade, og i Norge 2 Fregatter, 3 Korvetter, 4 Kanonbaade og 1 Dampfartøj, og den større Del af disse Skibe samledes i en Flaade under Prins Oscar, som fik Station ved Göteborg med Arendal og Christianssand som Anløbssteder.

Nogen Optræden før Conferencen, som var berammet til den 12. April, kunde der dog ikke være Tale om, uden i alt Fald for Flaadens Vedkommende, der samledes i Göteborg i April. De norske Soldater indkaldtes først til Maj Maaned. Derimod strømmede paa denne Tid overordentlig mange svenske Frivillige til vor Hær. En stor Mængde Officerer, Læger og unge vaabenføre Mænd i begge Riger havde nemlig ønsket at indtræde i vor Hær, og i begge Riger var der nedsat Komiteer for at yde dem Rejsemidler til Danmark og Ekvipering. Regeringerne i Sverig og Norge holdt dog disse tilbage, saa længe der forudsaas en Optræden af deres egne Hære, og fra Norge, hvor Rustningerne bleve større og større, kom der derfor ingen Frivillige til os. Derimod gav den svenske Regering i Marts og April Maaneder Andragerne Tilladelse til at rejse, og 62 svenske Officerer og et meget stort Antal Frivillige ilede da til os, hvor de ansattes dels i Hærens almindelige Afdelinger, dels i Aarøe's Korps, der udvidedes og fik en svensk Underafdeling under den ved Kongens Generalstab i Stockholm tjenende Lieutenant af Kalmar-Regimentet, Friherre C. F. Hugo Raab.

Preussen saa ilde til dette og gav de Svenske, som det fik i Fangenskab, en særegen stræng Behandling. Det vilde ikke anerkjende dem som danske Stridsmænd, for de Meniges Vedkommende, fordi de ikke havde aflagt Troskabsed til Kongen af Danmark, for Officerernes

Vedkommende, fordi de til den danske Uniform bare svenske og norske Porte-épéer. Kapitajn Aarøe lod af den Grund sine Frivillige sværge Troskabsed til Kongen af Danmark for den Tid, de tjente i Korpset, en for stor Indrømmelse, da Preussen i Følge Folkeretten var forpligtet til at anerkjende enhver, som i dansk Uniform tjente Kongen af Danmark, for regulær Fjende. Grunden til denne Preussens Optræden var imidlertid Frygt for, at der ogsaa fra andre Lande skulde ile Frivillige til Danmark; der var paa denne Tid nemlig Tale om, til Dels endog anmeldt, baade irske og polske, ja selv et italiensk Korps under en af Garibaldis Vaabenbrødre.

Hvorvel Preussen ad diplomatisk Vej søgte at bevæge Sverig til at holde sine Frivillige hjemme, optraadte de, som sagt, her i stor Mængde og gjorde sig bemærkede i det aarøeske Korps. Under de Smaaexpeditioner, dette Korps udførte, gik saaledes Natten mellem den 9. og 10. April 22 svenske og 31 danske Frivillige, delte i forskjellige Hold under Lieutenant Friherre Raab og Sekondlieutenanterne C. F. Bjerager og W. J. R. Baumann, i Land ved Dyborghoved og marcherede til Løjt, hvor de fangede én Officer, én Underofficer, én Trompeter og to Ulaner, og Natten mellem den 13. og 14. gik Kapitajn Aarøe med Raab og Baumann i Land ved Bokholm Kl. $2^1/_4$ om Natten og marcherede til Halk, hvor der toges 5 Ulaner.

III.

Da Ilden den 3. April om Morgenen med største Voldsomhed begyndte igjen fra Batterierne foran Dybbøl og fra Broager, hvor fra der den Dag alene kom 624 Skud, forekom alt vor Overkommando meget naturligt, thi den antog, at Fjenden vilde indlede en Storm med en 6 à 7 Dages Beskydning, og det var den derfor ikke paafaldende, at Beskydningen skete ved Feltskyts. Da de fjendtlige Batterier ved Ballegaard den 4. April aabnede deres Ild, nærede vor Overkommando ingen Tvivl om, at dette kun var en Demonstration, en Mening, hvori den bestyrkedes derved, at Fjenden forsætlig viste os sine Pontoner; men den vidste, at et helt Apparat til en Overgang til Als var sat i Scene, og antog det desaarsag for rimeligt, at Overgangsforsøget ikke vilde blive opgivet. Dette forholdt sig i Virkeligheden saaledes. Prins Friedrich Carl berejste personlig Kyststrækningen ved Alsfjord og Alssund og henvendte sin Opmærksomhed paa det andet tidligere omtalte Overgangssted, det ved Storskoven, hvilket han lod undersøge ved en Kommission. Medens denne Undersøgelse stod paa, lod han, samtidigt med, at Belejringskanonerne ved Ballegaard efterhaanden flyttedes til Batterierne foran

Dybbøl, Pontonerne vise sig for os paa det Sted, hvor han ikke vilde bruge dem.

Skydningen fra Ballegaard den 4. April, der dels var rettet mod Hardeshøj, dels fra et af de nordre Batterier paa 10 Pièccer mod „Hekla“ og Trækanonbaadene, som den Dag vare ude i Fjorden, viste, at disse Fartøjer om Dagen ikke vare til nogen Nytte her under Forhold som de daværende, i det de atter maatte søge ind i Stegsvigen for ikke at blive skudte i Sænk. Muxoll erklærede, at Skibene ved Alsfjord var ude af Stand til at forhindre en Overgang over denne, i hvilken Anledning Kapitajn Wildenrath foreslog Skibskanonerne opplantede paa Land, hvorom der dog ikke kunde blive Tale for Alvor. Overkommandoen, som i det hele følte sig temmelig tryg med Hensyn til et Angreb paa det nordlige Als, forlangte derimod i Kjøbenhavn et pansret Søværn i Alsfjord, og dette havde til Følge, at det ældre Linieskib „Danebrog“, som var omdannet til en Panserkorvet, og paa hvilket Kommandoen var hejset den 30. Marts under Orlogskapitajn F. Paludan, fik Ordre til at begive sig til Alsfjord for at bevogte Fjorden paa samme Tid, det fuldendte sin Organisation. Det ankom dog først den 14. April.

Skydningen mod Dybbøl og Sønderborg, som vedblev hele Dagen den 3., men i Dagene den 4., 5. og 6. April først begyndte om Eftermiddagen, henholdsvis Kl. 2, Kl. $2^1/_2$ og Kl. 1, besvaredes jævnt af vore Kanoner, og Skanse Nr. II gjorde i Følge gjentagne Ordrer ufortrødent Front mod Broagerbatterierne, mod hvilke den saaledes den 3. affyrede 200 Skud. Den Skade, som foraarsagedes os ved denne fjendtlige Beskydning, var dog ikke ringe.

Først tændtes Sønderborg i Brand. Den 3. April opstod der hurtigt efter hinanden Ildebrande i Hoved-

gaden, og Brandkorpset, som var træt af det strænge Arbejde den foregaaende Dag og hele Natten, maatte — ogsaa af Hensyn til den Skade, de fjendtlige Projectiler tilføjede Sprøjterne og Betjeningsmandskabet, — til sidst trække sig noget i Skjul for kun at virke i Mellemrum, naar Skydningen sagtnedes noget. Ilden fik derfor denne Dag Overhaand i Byens Midte, hvor foruden Raadhuset det Stykke af Storegaden, som gaar fra Raadhuset til Brændtegade, samt det vest for Gaden liggende Parti, Æblegyde og Lillegade, blev et Rov for Luerne. Da Lunding i Fredericia fik Kundskab om Sønderborgs Bombardement, sendte han en Brandofficer og 10 Brandfolk til Hjælp med nogle Redskaber. De ankom den 4.; men Skibet, som førte dem, kunde ikke komme gjennem Alsfjord paa Grund af den preussiske Kanonade der, hvorfor det landsatte dem paa Als's Nordkyst.

Paa Dybbøl lede Jordværkerne en Del. Derhos demonteredes der ofte Kanoner, og saaredes der dagligen en 40 Mand. Men saa snart Dagens blodige Dont var fuldbragt, og Mørket lagde sit Dække over Stillingen, spredte talrige Kommandoer sig ud over Terrainet og sattes i Arbejde af Ingenieurkapitajnerne W. A. Thulstrup og F. C. Good. Tillige kjørtes der nye Kanoner ud for at erstatte de demonterede, og Artilleristerne i Forening med den ved Skanserne tjenstgjørende Infanteristyrke deltoge i Bestræbelserne for at udslette Sporene af den foregaaende Dags Kamp og forberede alt til Modtagelse af den kommende Dags.

En Forandring, som foretoges med Skytsets Anbringelse, maa her berøres. I Begyndelsen havde Kanonerne staaet paa Bænk og skudt over Brystværnets Krone. Ved en saadan Opstillingsmaade var man i Stand til med større Virkning at koncentrere Kanonernes Ild mod

et enkelt Punkt, end naar de enkelte Pièces Mundinger vare begrænsede af Skydeskaar, som kun pegede i én bestemt Retning, og den havde derfor været rigtigst efter Stillingens oprindelige Idé. Men ved den Forandring, som efterhaanden indtraadte i Befæstningens hele Natur, nødtes man til at sænke Kanonerne og stille dem i Skydeskaar. Til Dels var Forandringen alt sket den 3. April, men den fortsattes hver Nat.

En stor Opgave var det at forebygge nogle af de Virkninger, som den overvættes Krydsild, der gav Dybbølforsvaret sit enestaaende Særpræg, afstedkom. Nys havde man bygget Traverser mod Broager, og Mandskabet havde efterhaanden lært nogenlunde at dække sig mod Ilden der fra, men nu kom Ilden fra Fronten til, som gjorde hine Dækningsmidler utilstrækkelige og i høj Grad besværede Opholdet paa Dybbøl for den store Styrke, som maatte være der, fordi en Storm stadig ventedes.

Det lykkedes i de nævnte Dage at benytte Nætterne godt, skjønt Arbejdet var overvældende. Da Bombardementet paa Sønderborg standsede den 4. — for at begynde igjen den 5. —, toges der strax fat paa store Rydningsarbejder saa vel der som paa Brandtomterne i Sundeved, og derved steg Kravene paa Arbejdskraft. Adskillige Kommandoer toges til Tjeneste i Sønderborg og nærmest Sundet, saa at de ikke naaede de ydre Arbejdssteder.

En Hindring i det natlige Arbejde vare ogsaa Alarmeringer, da alle saa maatte gribe deres Vaaben. Der var næsten hver Nat fra den 3. af smaa Angreb, og naar den Tirailleurild, de fremkaldte, var livlig, troede man bestandig, at det var den længe ventede Storm, som begyndte. I Natten mellem den 5. og 6. April, da General du Plat havde Overbefalingen i Stillingen med 1. Brigade paa højre og 6. paa venstre Fløj, kom det saa-

ledes til en temmelig udstrakt Opmarche af Hæren i Stillingen. Omtrent Kl. 10 styrtede Fjenden sig med Hurraraab ind paa vor venstre Føj, hvor 5. Regiment stod nordligst fra Nr. VI til III og 10. sydligst. Da Fjenden under den Skydefægtning, som derefter opstod og varede en stor Del af Natten, gav sig til at rydde Forhugget paa Kongevejen foran Stillingen, antoge Forholdene en betænkelig Karakter, og Hæren alarmeredes. Af 4. Brigade i Barakkerne besatte 4. Regiment den tilbagetrukne Linie og 6. Regiment dels Dybbøl Mølle, dels Slugten mellem Nr. VI og VIII. Af 5. Brigade i Brohovederne opstilledes 8. Regiment ved Barakkerne og af 15. Regiment den ene Bataillon i Lavningen bag Nr. IX, medens den anden forblev i Brohovederne. Fra Als dirigeredes Garden, 3. Brigade samt 10. og 12. Feltbatteri til Sundeved, og „Rolf Krake“ averteredes. Da Angrebet udeblev, gik omtrent Kl. 3 de to Forpostkompagnier, 1. og 5. af 1. og 10. Regiment, frem for at undersøge Forholdene. De naaede under Kamp frem til deres tidligere Stilling, men indvikledes i en hidsig Fægtning, der kostede begge Kompagniførere Livet. Fjenden havde nemlig skudt sin Forpoststyrke frem til vore Skyttegrave, som han havde indrettet til Brug mod os, og hvor den skulde blive for at beskytte de Belejringsarbejder, der nu skulde begynde.

Hele Dagen den 6. saas Fjenden i Arbejde foran vor venstre Fløj, og Skanserne II, IV, V, VI og VIII bekastede derfor Terrainet med Granater, medens de fjendtlige Batterier, som meldt, først om Eftermiddagen optog Skydningen. Denne Eftermiddag blev Kvarteret bag Raadhuset i Sønderborg stukket i Brand, men Ilden dog slukket ved Brandkorpsets Anstrængelser. Om Aftenen, da Fjendens Ild standsede, vedblev vor og fortsattes hele Natten for at forstyrre de fjendtlige Arbejder,

men ikke desto mindre saas der om Morgenen den 7. to nye fjendtlige Batterier — Nr. 14. og 15. — rejste, og Kanonerne fra Ballegaard vare nu komne paa Plads foran Dybbøl, saa at Ilden den 7. om Morgenen Kl. 9 kunde begynde fra 62 svære Kanoner og uden Afbrydelse fortsættes hele Dagen.

Denne Dag var Ilden meget ødelæggende, men endnu mere den 8., da den begyndte tidligere og var usædvanlig heftig. Alene fra Broager kom der den Dag 1150 Skud, hvilke besvaredes med 90 fra Skanse II, og Skydningen kostede os den Dag 84 Mand dræbte og saarede.

Begge disse Dage demonteredes der meget Skyts, og det begyndte at blive besværligt at faa de Transporter, som vare nødvendige for at erstatte det ituskudte Artillerigods, regelmæssigt udførte, thi Jorden var oprodet og Broerne til Skanserne ødelagte; men man begyndte saa dels med at grave de ubrugelige Kanoner ned i Steden for at føre dem til Sønderborg, dels med at beholde de Kanoner paa deres Pladser, som, om de end ikke længere vare brugelige til Præcisionsskydning, dog kunde nyttes til i Stormøjeblikket at udslynge Kardætsker. Det Spørgsmaal trængte sig overhovedet frem, om man ikke, ved altfor hensynsløst at fortsætte Artillerikampen mod en i Henseende til Kanonernes Talrighed og Skytsets Kaliber og Rækkeevne haandgribelig overlegen Fjende, vilde udsætte sig for et sikkert og for Stormøjeblikket uopretteligt Tab af Personnel og Materiel. Det befaledes af Hensyn hertil, at Feltartilleriet fra nu af ikke længere maatte deltage i Skydningen, men skulde holdes dækket om Dagen, for at være ved Haanden ved en Storm, og kun om Natten staa skudberedt i Stilling.

Natten til den 8. havde Fjenden bygget sin anden

Parallel og forsynet den med to Batterier, Nr. 16. og 17., hvis Kanoner dog blot vare beregnede paa at virke med Kardætsker mod Udfald fra vor Side og derfor om Dagen vare trukne tilbage i en dækket Opstilling, men kun om Natten holdtes skudfærdige.

Et Udfald paatænktes i Virkeligheden af vor Overkommando den 9., dog blot af ringe Udstrækning, kun for at ødelægge de nærmest vore Skanser udførte Arbejder. Den vilde have det indledet ved en samlet Skydning mod enkelte Maal af alle de Skanser, som kunde bære paa disse, og ønskede dertil Medvirkning af „Rolf Krake", som fra Vemmingbund kunde enfilere de Slugter, den havde renset den 28. Marts. Overkommandoen afsendte i den Anledning en Skrivelse til Eskadrechefen med Anmodning om, at Panserbatteriet Kl. 6 om Morgenen maatte begynde Skydningen fra Vemmingbund. Det paatænkte Foretagende kom imidlertid ikke til Udførelse. Paa Grund af Forestillinger fra Eskadrechefen og fra „Rolf Krake"s Chef, som mente, at Batteriet, naar det udførte den ønskede Tjeneste under de nærværende Forhold, vilde erholde saadanne Beskadigelser, at det efter al Sandsynlighed vilde blive ukampdygtigt til det afgjørende Stormøjeblik, ansaa Overkommandoen det for rigtigst, at Foretagendet opgaves.

Kun den almindelige Skydning, hvormed Foretagendet skulde indledes, iværksattes den 9. om Morgenen af alle Skanser i Forening med de nærmeste Batterier paa Als. Fjenden viste imidlertid nu sin afgjorte Overlegenhed, og efter en Times Skydning, under hvilken Ragebøl skødes i Brand fra Skanse X og Batterierne paa Als, holdt vi inde med Ilden. Fjendens sagtnede kort efter og ophørte snart ganske paa Grund af en Taage, som lagde sig over Egnen, og som af begge Parter benyttedes

til vidtløftige Arbejder. Fjenden havde nemlig denne Dag vist fire nye Batterier, Nr. 18—21, hvilke vare bestemte til at monteres med Morterer.

Indtil nu havde Overkommandoen med stigende Længsel daglig ventet paa Stormen. Den havde af den stærke Beskydning den 8. ladet sig forlede til at haabe, at den nu endelig var for Haanden. Den havde derfor paalagt alle den største Aarvaagenhed, havde forstærket venstre Fløj med en af højre Fløjbrigades Batailloner og atter til Understøttelse for højre Fløj lagt en Bataillon fra Brohoved-Brigaden til en Barakkelejr ved Aabenraavejen bag Nr. X. Den 9. kunde den imidlertid ikke længere være i Tvivl om, at Fjenden vilde følge den regelmæssige Belejrings Vej, og følte derfor sit Mod betydelig rystet. I det den sendte Krigsministeren en Beretning om de forløbne ti Dages Historie i Dybbølstillingen, troede den, hvorvel Tidspunktet endnu ikke var kommet, da Stillingens Modstandsevne kunde ansés for væsentligt svækket, ikke at burde fortie, at Udsigten til en Sejr aftog, jo længere Fjenden opsatte Stormen, og den udbad sig derfor, da efter dens Formening en politisk Overvejelse maatte være det bestemmende Moment med Hensyn til, hvorvidt den Kamp, som var begyndt i Dybbølstillingen, skulde gjennemføres eller ej, Regeringens Instruktion i saa Henseende. Det vil erindres, at der ikke var udgivet nogen Instruktion for Forsvaret af Dybbøl, som tidligere for Forsvaret af Danevirke.

Imidlertid maatte Overkommandoen berede sig paa at holde ud, maaske endog at holde længe ud, og det var allerede vanskeligt nok paa Grund af de Tab, den fjendtlige Ild daglig foraarsagede, og den Anstrængelse, det var for Tropperne at opholde sig Dag for Dag i denne Ild. Overkommandoen fandt det derfor hensigts-

mæssigt at drage nogle friske Tropper til Stillingen og kunde tage dem i Fredericia, som i den nærmeste Fremtid ikke var udsat for noget alvorligt Angreb. Den 9. April befalede den derfor først General Lunding at afsende 1 Kapitajn, 2 Lieutenanter og saa mange underordnede Befalingsmænd og Konstabler, som der paa nogen Maade kunde undværes i Fredericia. pr. Vogn til Assens, hvor Overkommandoen vilde sende et Dampskib hen til deres Modtagelse. Dernæst befalede Overkommandoen samme Dag Lunding at lade 8. Brigade, Scharffenberg, afgaa til Als saaledes, at, hvad der af den kunde optages paa Transportbaadene ved Fredericia, skulde afgaa direkte til Høruphav og Resten sættes i Marche til Faaborg, hvor den ved Als stationerede Transportflaade vilde afhente den. Det lovedes, at Artilleripersonalet, som skulde udfylde de Huller, Fjendens Beskydning alt havde frembragt i Dybbøls Artilleribesætning, skulde vende tilbage, saa snart en fra Kjøbenhavn lovet Artilleriforstærkning var ankommen, og Brigaden, saa snart Fredericia blev angreben.

Artilleriforstærkningen afsendte Lunding strax; men den vendte tilbage fra Assens paa nogle af Befalingsmændene nær, eftersom Artilleriforstærkningen fra Kjøbenhavn, i alt 300 Konstabler, mod Forventning da alt var kommen. Derimod var Lunding mindre villig til at afstaa Brigaden. Grunden hertil var ikke Mangel paa Vilje til at komme Dybbøl til Hjælp. Han tænkte i denne Tid daglig paa Midler til at gjøre det og indgav den 9. April baade til Krigsministeriet og til Overkommandoen et Tilbud om at sende fire Batailloner og et Feltbatteri ned til Dybbøl for at sætte Overkommandoen i Stand til at kunne føre et Stød, som kunde degagere Stillingen. Han lovede at skaffe dem ned paa én Nat, men fordrede, at de kun skulde komme for en bestemt

Handlings Skyld, og at de efter dens Fuldbyrdelse strax skulde vende tilbage. Til simpel Forøgelse af Dybbøls Forsvarsstyrke vilde han uden udtrykkelig Befaling fra Krigsministeriet ikke afgive en Brigade. Krigsministeriet meddelte dog Lunding, at Overkommandoens Befalling maatte efterkommes, og den fuldbyrdedes saa virkeligt, efter at Gerlach havde paalagt Lunding at lystre sine Ordrer strax. Til de nævnte Afgivelser fra Fredericia til Dybbøl havde Krigsministeriet føjet en: det havde befalet Espingolerne paa førstnævnte Sted flyttede til det sidste.

En Foranstaltning, som var en Følge af de forringede Udsigter til Sejr, var Anlæget af en tredje Bro over Alssund. Overkommandoen paabød det den 9., men da der fra Ingenieurkommandoens Side rejste sig Vanskeligheder derfor, stilledes Sagen foreløbig i Bero, og der anbragtes kun nogle Trækfærger ved Siderne af de to Broer.

Saa snart Taagen lettede den 10. om Morgenen, omtrent Kl. 10½, begyndte den fjendtlige Beskydning igjen med større Heftighed, end nogen Sinde før, thi Fjenden havde nu ikke blot faaet sine Mortérbatterier monterede, men desuden flere tidligere byggede, hidtil ikke fuldt monterede, Batterier forsynede med den Skytsbesætning, der var dem tiltænkt. Vore Kanoner optoge strax Kampen, men maatte snart standse Ilden, og efter at den én Gang var standset, var det ikke uden Fare for at faa alle sine Kanoner demonterede i en Hast, at en Skanse paa ny kunde begynde; thi saa snart et Skud faldt fra en Skanse, rettede øjeblikkelig en Mængde fjendtlige Kanoner en koncentreret Ild paa den og holdt ved, lige indtil Skansen var bragt til Tavshed. Det fjendtlige Skyts tav intet Minut denne Dag, og der taltes indtil Kl. 7 10 à 12 Skud i Minuttet. Kun en Del af

de fjendtlige Kanoner passede paa Skanserne for at holde dem tavse, de andre oversaaede hele Dybbølafsnittet indtil Brohovederne med Projectiler. Denne Dag skødes ogsaa Hatten og Vingerne af Dybbøl Mølle, saa at den fra nu af stod som en Ruin i det blødende Landskab. Den havde hidtil været næsten en Slags Stander for Stillingen. Fra dens Top holdtes der Øje med Fjendens Foretagender, og gaves der ved aftalte Tegn, Flag om Dagen og Lygter om Natten, Tropperne paa begge Sider af Sundet og Skibene i Søen vigtige Meddelelser. Den var tidligere ofte bleven truffet fra Broager, men havde dog i det hele trodset den fjendtlige Ild indtil denne Dag, da den blev gjort til Maal for en fjendtlig Kapskydning. Fra nu af opstilledes der langs Kongevejen med bestemte Mellemrum Hornblæsere, gjennem hvilke ved sukcessiv Gjentagelse af den forrestes Signal Meldinger kunde forplantes ind til Brohovederne, og der indrettedes paa forskjellige Steder, saaledes f. Ex. ved Skrænten til Vemmingbund, Stationer, hvor fra der — om Natten ved brogede Lanterner — kunde gives Batterierne paa Als og „Rolf Krake“ Signaler.

En meget urolig Nat fulgte paa den 10. April, thi der var en extraordinær stor Arbejdsstyrke tilstede paa Dybbøl, og for første Gang vedblev den fjendtlige Skydning Natten igjennem. Derhos alarmeredes Hæren atter denne Nat. Tropperne fra Als standsedes vel, inden de vare komne til Sundeved, men Brigaden i Barakkerne maatte gaa i Stilling ligesom den 6., og alle Bevægelser maatte denne Nat ske i Granatild.

Den natlige Beskydning var alt af den Grund ødelæggende, at Skansernes Besætninger ikke om Natten kunde opholde sig uden for Skanserne, som om Dagen. Ogsaa forstyrrede den selvfølgelig Arbejderne noget, men disse fuldførtes dog. Om Morgenen vare alle Skanserne

kampdygtige, og det natlige Arbejde havde endog i flere Retninger forøget Stillingens Styrke. Der var rejst et nyt Værk ved den trigonometriske Station, den tilbagetrukne Linie var nu fuldendt og ført op til Skanse VII, et Ly til Saaredes Forbinding var indrettet bag Skanse IX, Smaapæle som Forhindringer vare anbragte paa forskjellige Steder og Staaltraadshegnet fuldført til Stranden. Kun var der den Ulempe ved Stillingen, at Jordsmonnet i det yderste Bælte, dels paa Grund af de fjendtlige Projectilers Virkninger, dels paa Grund af Soldaternes Indgravninger for at tilvejebringe Dækningssteder, var blevet saa ujævnt, at taktiske Bevægelser vare vanskelige og at noget Overblik ikke var let at faa for de Kommanderende.

Den natlige Alarm var foranlediget ved et fjendtligt Angreb paa Forposterne foran Nr. VIII og IX Kl. 4, som dog hurtigt viste sig at være uden Betydning. En Rekognoscering, som derefter foretoges paa venstre Fløj, stødte paa en ny Parallel, den tredje, opkastet i Nattens Løb ved Hjælp af den flyvende Sape i en Afstand af 600 Alen fra Stillingen.

Medens Skydningen med uformindsket Kraft og uden natlig Afbrydelse fortsattes mod Dybbøl i de følgende Døgn, den 11., da der rettedes hele Salver af Kanonskud mod Skanse IV, og den 12., da Ilden ikke var mindre voldsom, strakte Preusserne nu deres Batteribygning ud nord efter op mod Indløbet til Alssund.

Natten mellem den 10. og 11. paabegyndte Preusserne under en vedvarende Ild fra Surlykkebatteriet paa Als Batterierne Nr. 22 (det tidligere Ragebøl Batteri), 23, 24, 25 og 26, som vare rettede dels mod Dybbølstillingens nordre Front, dels mod Alsbatterierne ved Sundet. Den følgende Nat paabegyndte de Nr. 27 lige over for Arnkilsøre, og Natten mellem den 12. og 13.

føjedes der til disse, foruden Nr. 28 ved Vemmingbund mod „Rolf Krake“, Nr. 29, der anlagdes ved Alssunds nordlige Indløb og monteredes fra Ballegaard.

Det var Overgangen over Alssund til Arnkilsørepartiet, som skulde beskyttes ved disse Anlæg. Den før omtalte preussiske Kommission med Oberst Blumenthal i Spidsen havde valgt 3 Punkter til at benyttes som Udgangspunkter for en Overskibning til Kjær Halvøs nordlige Del, nemlig det østligste Punkt af Storskoven, Vigen lige nord for denne Skov og et Punkt ved Bækken endnu noget nordligere. Der hen skulde, naar Stormen paa Dybbøl forestod, hele Materiellet fra Ballegaard skjult henflyttes, og Overgangen forsøges samtidigt med Stormen.

Dette Project havde ikke stor Udsigt til at lykkes. Hvert af de to Foretagender, Dybbøls Belejring og Overgangen, behøvede mange tekniske Troppers Hjælp, og da Dybbøls Belejring havde lagt Beslag paa de tilstedeværende i saa høj en Grad, at endog de østerrigske Pontonerer anvendtes ved samme, kom Göben, i hvis Haand Overgangens Udførelse lagdes, til at savne tilstrækkelige Midler. Desuden maatte Overgangen for at kunne lykkes udføres i Mørke, men Friedrich Carl ansaa det for betænkeligt at storme Dybbøl om Natten. Naar Overgangen skulde forsøges om Dagen, blev det ikke en Overrumpling, men en Forcering af Sundet. Imidlertid forberedtes Foretagendet paa lignende Maade, som tidligere Ballegaardsprojectet; der anlagdes Veje ned til Udskibningspunkterne, som kunde anvendes ved Pontonernes Transport, og for saa længe som muligt at vildlede os, demonstreredes der ivrigere og ivrigere ved Ballegaard lige til det Øjeblik, da Matèriellet pludseligt og skjult førtes til Sundets Indløb. Der arbejdedes saaledes daglig under Opsang ved Kysten lige over for

Hardeshøj, og den 14. April sattes Pontonerne endog i Vandet ved Ballegaard, hvad der tildrog dem nogle Kanonskud fra Batteriet Bruus paa Nordlandet.

Efter en meget levende Beskydning af Dybbøl Natten mellem den 12. og 13., under hvilken, paa Forslag af Major Kauffmann, 3 à 4 riflede 12-Pds. Kanoner i vexlende Opstillinger langs Sundet paa Als havde skudt over hele Dybbølstillingen paa Fjendens Arbejder foran venstre Fløj, aabnede de 5 nye preussiske Batterier om Morgenen den 13. deres Ild mod Als. Alle større Gaarde nær Kysten fra Arnkilsøre til Sønderborg skødes i Brand, og Batterierne lede meget, da de vare opførte i Frost, og Jordmassen ingen Modstandskraft viste. Fra den 10. var der begyndt Opførelsen af indskaarne Batterier langs Kysten, hvilke vare indrettede paa at skyde langs med denne enten mod Nord eller mod Syd for at kunne tage Fjenden i Flanken under mulige Overgangsforsøg. Disse Arbejder fortsattes nu, men kunde, ligesom ved Dybbøl, fra nu af i det væsentlige kun ske om Natten, thi Fjendens Granater, som endog naaede til Ulkebøl, rettedes mod alle Samlinger af Folk paa Als.

Af de nye Batterier var Nr. 24 farligt for Dybbøl. Det laa ved Batterup paa en Højde, hvor fra man kunde se et Stykke af Alssund umiddelbart nord for nordre Bro. Denne Bro blev den 13. ogsaa truffen af en Granat fra dette nye preussiske Batteri, og Overkommandoen fandt sig i væsentlig Grad derved foranlediget til at befale Oberstlieutenant Dreyer at tilvejebringe den før omtalte tredje Bro fra det søndre Brohoved til Sønderborg. Til denne Befaling var den ogsaa bleven opfordret af Krigsministeriet. Den 11. havde Overkommandoen faaet foreløbigt Svar paa sin Skrivelse af 9. om Instruktion. Krigsministeren havde forelagt sine Medministre Sagen og telegraferede den 11.: „Det er Regeringens An-

skuelse, at Dybbølstillingen skal forsvares til det yderste." Ved samme Lejlighed spurgte han: „Kan ikke en tredje Bro anlægges?" Da Overkommandoen nu forklarede de Vanskeligheder, som havde foranlediget den til at tilbagekalde Anlæget af en saadan, telegraferede Krigsministeren den 12.: „Da tre Broer maa være mere betryggende end to, og da man, om ikke andensteds, saa formentlig i Transportflaaden i Høruphav, maa kunne finde Fartøjer til Broslagning og saaledes ogsaa fuldføre Broen i betydelig kortere Tid, end antaget, henstiller Ministeriet Sagen til fornyet Overvejelse." Den 13. sattes derefter Arbejdet i Værk; 50 Vogne afgaves til strax at hente Langtømmer fra Høruphav, og 100—150 Gardister kommanderedes til Arbejdet, der i øvrigt ikke blev færdigt, da det lille Dampskib „El Ole", som var et privat Dampskib, ikke vilde slæbe Jagter fra Høruphav til Sønderborg i den stærke Ild, og der overhovedet rejste sig mange Vanskeligheder.

Natten efter den 13. var meget spændt. Tre Dage vare forløbne, siden Fjenden havde bygget sin tredje Parallel, og Stormen ansaas derfor for umiddelbart forestaaende. Foran venstre Fløj, hvor et Kompagni, 1., af 5. Regiment var opløst til Forposttjeneste i Skyttegrave, som strakte sig fra Vemmingbund op til Terrainet ud for Nr. III, stod den fjendtlige Forpostkjæde knap 50—70 Skridt fra vor i Skyttegrave, der vare anlagte parallele med vore. De menige Krigsmænd, som her stode lige over for hinanden for at værge den Plet, hvorpaa de stode, og som følte sig enkeltvis magtesløse under den store Kamp, der udfægtedes i Bueskud over deres Hoveder, vare paa begge Sider modtagelige for et Raisonnement, der, udtrykt i Ord, omtrent vilde lyde saaledes: „Hvis Du ikke skyder mig, skyder jeg heller ikke Dig, og saa opfylde vi begge vor Opgave til vore Foresattes

Tilfredshed.“ Uagtet Overkommandoen havde forbudt al Fraternisering med Fjenden, modstod vore Soldater dog ikke altid de fjendtlige Tilnærmelser, og der havde saaledes udviklet sig et vist venskabeligt Forhold mellem de Menige paa begge Sider. Af og til kunde dette venskabelige Forhold dog faa en aldeles pludselig Afslutning, nemlig naar en Kommandostemme lød. Dette var Tilfældet den 13. om Aftenen, da den fjendtlige Kjæde, som fra tredje Parallel var bleven bragt op til en Bataillons Styrke, pludseligt sprang ind mellem vore og tog Halvdelen af Forpostkompagniet samt henved en Snes Mand af 6. Regiments 2. Kompagni, der netop var kommet til Afløsning, til Fange. Øjeblikkeligt besattes Skanserne og Løbegravene af 6. Regiment, som lige havde overtaget Tjenesten paa dette Sted, og Skanserne aabnede deres Ild, men videre end til en Skydefægtning kom det ikke. Hensigten med dette fjendtlige Angreb var nemlig kun at erobre Plads for en ny Parallel, den fjerde, som var bleven Prins Friedrich Carl anbefalet fra Berlin.

Stormen havde oprindeligt været berammet til den 14. April Kl. 10 Formiddag. Derfor var Preussernes Kanonild efterhaanden tiltagen i Styrke og skulde have vedblevet at tiltage, indtil det nævnte Klokkeslæt, da Stormkolonnerne skulde have haft Ordet. Men dette var forandret. Kong Wilhelm, hvem Prins Friedrich Carl meddelte sine Forehavender og Planer, billigede ikke Prinsens Plan. Han fandt for det første den af Prinsen bestemte Størrelse af Stormkolonnerne for lille, dernæst den Strækning, som skulde gjennemløbes fra tredje Parallel for at naa Skanserne, for stor. Kongen bemærkede, at Hertugen af Wellingtons Krigstog havde bevist, at Stormkolonnerne altid burde gjøres saa stærke, som paa nogen Maade muligt. De kongelige Bemærk-

ninger, som overbragtes Prinsen ved en Fløjadjudant Natten til den 13., vare selvfølgelig en Befaling, især da den kongelige Skrivelse, i hvilken Bemærkningerne fandtes, tillige meddelte, at der ikke i politisk Henseende vilde ske nogen Skade ved en kort Opsættelse. Dette havde Prinsen nemlig troet; men Conferencens Aabningsmøde var paa Preussens og Østerrigs Opfordring af Hensyn til det tyske Forbund, som viste sig tilbøjeligt til at deltage, men endnu ikke var færdigt med sine Overvejelser, opsat til den 20. April. Det besluttedes derfor at skride til en ny Parallels Anlæggelse, hvilken skulde gjøres saa dyb og bred, at 13 Batailloner kunde opstilles i samme til Storm nogle Hundrede Alen fra Skanserne. Denne Parallel døbtes af Fjenden den tredje; en af de tidligere havde nemlig erholdt Navn af Halvparallel.

Under den Fægtning, som opstod ved det fjendtlige Angreb om Aftenen den 13., og i hvilken Skansernes Kanoner deltoge, faldt paa Fjendens Side Bataillonskommandøren, én Officer til og en Snes Mand. Henad Morgenstunden den 14. erholdt det Kompagni, som skulde have afløst Forposterne, 2. Kompagni af 6. Regiment, igjennem Kapitajn G. F. Schøller, der havde efterfulgt Ritmester Castenschiold som Forpostkommandør, Befaling til at forsøge paa at tage den tidligere Stilling igjen. Kompagniet gjorde ogsaa Forsøget, delt i to Kolonner, den ene mellem Nr. II og III, den anden ad en Aabning nord for Nr. I; men Fjenden holdt sin Stilling, og navnlig Kompagniets sydlige Kolonne — som egentlig førte Stødet fremad, medens den nordlige Kolonnes Frembrud standsedes ved en heftig Skydefægtning mellem Løbegravsbesætningen og de udenfor liggende fjendtlige Skytter — led store Tab.

Den overordentlig heftige Beskydning med svært

Skyts, som vedblev hele Natten samtidigt med Skyttefægtningen, forøgede ikke blot vort Tab paa denne blodige Dag, der kostede os, foruden 102 Fanger, 118 Døde og Saarede, men gjorde ogsaa det natlige Arbejde meget besværligt. Dog var om Morgenen den 14. Skanse I omtrent i sædvanlig Stand, men maatte udelukkende forsvares ved Haandvaaben, da alle Kanonerne vare demonterede og ikke i den forløbne Nat havde kunnet erstattes. Skanse II var tjenstdygtig med 5 Kanoner brugbare. I Skanse III var der arbejdet saa meget, som gjørligt, uden at Værket dog var kommet i fuld Orden. Det samme var Tilfældet med Nr. IV, hvor dog Krudtmagasinet, som havde lidt meget, var sat i betryggende Stand. I Skanse VI var der kun 3 helt og 2 til Dels brugelige Kanoner imod Fronten, og Broen var saa ødelagt, at intet Skyts kunde føres over den, ligesom Skansens Indre var saa oprodet, at det var umuligt uden store Forberedelser at flytte Skyts fra et Sted i Skansen til et andet. Skanserne VII, VIII, IX og X vare tjenstdygtige.

Fra Morgenen den 14. var Beskydningen lidt mindre stræng, men Fjenden saas at arbejde foran Fronten med den flyvende Sape. Den dybe og brede sidste Parallel anlagdes i 400 Alens Afstand fra Nr. II, III og IV. Ad en bugtet Slugt havde Fjenden fra denne Parallel en skjult Vej til et Punkt 200 Alen ud for Skanse III's Spids, hvilket ledede Kapitajn Good til fra denne Skanse at paabegynde en Minegang ud til det nævnte Punkt.

Situationen var nu højst alvorlig, thi efter fjerde Parallels Anlæg maatte Dybbøl betragtes som Fjendens sikre Bytte. Overkommandoen overvejede, om det var gjørligt at ødelægge denne sidste Parallel ved et stort Udfald, men fandt det uudførligt. Blandt andet manglede der en Aabning, gjennem hvilken Tropperne kunde

falde ud. Der var i den sidste Maaneds Forløb føjet den ene passive Forhindring til den anden. Selv Løbegravene vare ved de selvudtænkte Konstruktioner, som Besætningen havde udført for at skaffe sig Dækning, blevne saa deforme, at Ingenieurerne under deres natlige Færd endog havde Møje nok med blot at skaffe en taalelig Adgang til det, som oprindelig havde været Banket, men nu kun var at betragte som højst uregelmæssige Skydepladser for Skytter. Dybbølbefæstningen var nu ikke stort andet end Grusdynger, i hvilke der paa venstre Fløj kun fandtes trange Udgange, som holdtes passable for Posternes Skyld. Betingelsen for et Udfald maatte være store Rydningsarbejder, Tilvejebringelse af frit Rum mellem Skanserne i Forbindelse med en Forlæggelse af Hovedforsvaret til den tilbagetrukne Linie. Men dette Arbejde var umuligt selv uden Hensyntagen til, at det maatte foretages i 100 fjendtlige Kanoners koncentriske Ild.

Derhos kunde det fjendtlige Angreb paa Als's Kyst, som daglig tiltog i Styrke, endog gjøre det betænkeligt nu at bestemme den samme Styrke, som tidligere, til Dybbøl. Overkommandoen antog — som det viste sig, rigtigt —, at Fjenden med Stormen paa Dybbøl vilde kombinere en Overgang til Als; men den fattede den Tro, at han under de indtraadte Forhold vilde iværksætte den nærmere ved Dybbøl og ved en Broslagning syd for Kjærvig. Der maatte derfor sættes forøget Kraft paa de Arbejder, som vare begyndte for at sikre Als's Kyst; der maatte sørges for, at Tropperne paa Dybbøl i Tilfælde af Uheld fik en sikret Optagelse paa Als, og at et mulig forsøgt Broanlæg fra Fjendens Side kunde imødegaas med Kraft. Af denne Grund ønskede Overkommandoen „Rolf Krake“ forlagt til Alssund, og dette Skibs Rolle ved Vemmingbund overdragen til

„Danebrog“, som nu ankom til Alsfjord. „Rolf Krake“ maatte efter dens Mening kunne løbe en fjendtlig Bro i Stykker. Denne Ombytning af de to Panserskibe fandt ikke Sted, fordi Muxoll den 15., da den forlangtes af Overkommandoen, ikke troede at have Dispositionsret over „Danebrog“ for længere Tid. Derimod lovede han i en Conference, som enten denne Dag eller en af de nærmeste holdtes i Ulkebøl Præstegaard mellem Stabschefen, Souschefen, Eskadrechefen, den Næstkommanderende ved Eskadren og den Hovedkvarteret adjungerede Søofficer, Orlogskapitajn F. Frølich, at Marinen i hver Henseende skulde yde sin Bistand til Sikringen af Als.

Dybbøl havde alt fra nu af en noget forringet Betydning; Kampen gjaldt Als, som var angreben paa hele Strækningen fra Arnkilsøre til syd for Sønderborg. Forsvaret fik en mere storslaaet Form end tidligere, med hvilken Hovedkvarterets Sæde i Ulkebøl stod i god Overensstemmelse. De tidligere Reservers Plads forandredes; Brigademagasinerne flyttedes længere tilbage. Den udvidede Stillings Depotsted var Høruphav. Her hen forlagdes det forenede Politi- og Gendarmeri, Postkontoret fra Sønderborg og forskjellige andre Avtoriteter. Her var Marinekommandoen og Transportflaaden under Raffenberg. Her holdtes end videre 200 beslaglagte Handelsskibe i Forvaring. Der anlagdes derhos en Udskibningshavn ved Østerby paa Kegenæs. Draget, som fører til Kegenæs, befæstedes. Linieskibet „Frederik VI“, Orlogskapitajn H. Ipsen, som kom til Als for i Tilfælde af, at Kampen om Als skulde gaa os imod, at anvendes ved Troppernes Evakuering, lagdes tillige med flere Træskibe ved Kegenæs; men der sørgedes for, at ogsaa Mummark og de andre Udskibningssteder paa Als i dette Tilfælde kunde benyttes.

Det Spørgsmaal paatrængte sig under disse Forhold

Overkommandoen, om vi ikke burde undvige Stormen paa Dybbøl ved et frivilligt Tilbagetog eller i alt Fald indskrænke den Styrke, som holdtes tilstede der for at kunne møde en Storm, til et Par Regimenter i det hele, da Tjenesten paa Dybbøl af dem kunde holdes ved lige, som hidtil, lige til Stormøjeblikket, og store Tab derved vilde forebygges, naar Fjenden endelig stormede.

General Gerlach, som var kommen til Skade under et Ridt og derfor maatte holde Sengen i Ulkebøl, fandt, at militære Grunde talte for, nu at sætte saa lidt ind som muligt paa Dybbøls fortsatte Forsvar, hvilket ogsaa tilraadedes ham af General du Plat, der var den ældste Officer efter ham. Imidlertid spurgte Gerlach sig selv, om der ikke var politiske eller nationale Grunde, som forlangte en anden Fremgangsmaade. Han erindrede Conferencen, om hvilken han havde læst i Aviser, thi nogen Meddelelse af politisk Natur havde han ikke faaet. Efter hvad han havde læst, skulde den træde sammen den 12., og nu skrev vi den 14. Han telegraferede til Ministeriet for at faa at vide, naar den skulde træde sammen, og erholdt Svaret: den 20.

Fra Ministeriet var der ikke kommet andet Svar paa Skrivelsen af 9. end den før omtalte Telegrafdepeche af 11. Den 14. udarbejdedes der en ny Forestilling til Ministeriet, i hvilken Situationen drøftedes. Overkommandoen gjorde omhyggelig Rede for Angrebets Gang efter den 9., meddelte, at den havde tænkt paa et kraftigt Udfald for at retablere den modige Stemning og befri sig for Fjendens umiddelbare Nærhed, men at den ikke havde kunnet finde blot nogenlunde antagelige Chancer for et saadant Foretagende, der maatte dreje sig om intet mindre end om Fjendens Tilbagekastelse bag Dybbøl By. Den udtalte derefter som sin Anskuelse, at Dybbølstillingen i dette Øjeblik havde udfoldet al sin

Modstandskraft, at en fortsat Kamp kun kunde føre til en Katastrofe, som intet Udbytte kunde bringe Kongens og Landets Sag, og at en Tilbagegang til Als derfor maatte haves for Øje som en vel begrundet og nær forestaaende Forholdsregel.

Inden denne Forestilling var underskreven, omtrent ved Middagstid, forlangte Krigsministeren en Samtale pr. Telegraf med den kommanderende General. Da denne paa Grund af sin Sygdom ikke kunde møde paa Stationen, indfandt Stabschefen, Stiernholm (der nu var forfremmet til Oberstlieutenant), sig i Steden for ham, og følgende Samtale begyndte:

Ministeren: Vedvarer Skydningen lige stærkt?

Stabschefen: Mindre stærkt mod Stillingen, stærkere mod Batterierne langs Alssund.

Ministeren: Venter man, at Fjenden endnu længe kan fortsætte den?

Stabschefen: Derom kan ingen sikker Mening haves, da Fjendens Ammunitionsbeholdning ikke kjendes. Ialt jugeres 50000 Skud at være gjorte mod os.

Ministeren: Er Tilbagegang begyndt?

Stabschefen: Nej.

Ministeren: Venter man en Storm, og hvorvidt tror De, at den kan modtages? Ere Tropperne udmattede?

Stabschefen: En Storm maa stadig ventes og maa modtages, hvis den snart kommer, da de befalede Forberedelser til Sikring af Als saa vidt muligt maa være videre fremskredne. Tropperne ere egentlig ikke udmattede, men en Del af dem betagen af den stærke Ild.

Ministeren: Hvor lang Tid antager De nødvendig til Forberedelse af Sikringen af Als?

Stabschefen: Nogle Dage.

Derefter fortsattes Samtalen om personlige og andre

Ting, som her skulle forbigaas, indtil Ministeren til sidst spurgte: „Har De noget at tilføje i Anledning af de gjorte Spørgsmaal eller Situationen i det hele?“ Stabschefen udtalte da: „Overkommandoen maa have frie Hænder i det nærværende Øjeblik,“ og Ministeren svarede dertil: „Overkommandoen har frie Hænder. Regeringen stoler paa den saa vel i militær som i politisk Henseende.“

Der var nu ingen Grund til at afsende den udfærdigede Forestilling, og den lagdes derfor til Side. Overkommandoen var enig med sig selv om efter nogle Dages Forløb at ville indskrænke Styrken paa Dybbøl betydeligt.

Sex Timer efter Samtalen ankom der imidlertid et Siffertelegram fra Ministeren, som lød saaledes: „Efter min Samtale med Stabschefen i Formiddags forelagde jeg Regeringen de gjorte Meddelelser; den fastholder sin tidligere udtalte Anskuelse om Vigtigheden af at holde Stillingen, selv om heraf skulde resultere betydelige Tab.“ Om Natten ankom dernæst en fortrolig Skrivelse fra Ministeren til General Gerlach, som var Svar paa Forestillingen af 9. og dateret den 13. I denne udtalte Ministeren først, at Regeringen, efter at Overkommandoens Forestilling havde været den forelagt, var kommen til det Resultat, at det maatte være af overvejende Betydning lige over for den nærmeste Fremtids politiske Forhandlinger at holde Dybbøl til det yderste. Dernæst indlod han sig paa Bedømmelsen af mange Enkeltheder i Dybbøls Forsvar, hvilket han vel ikke kunde andet end i det hele yde sin Beundring, om han end ved Siden af det utvivlsomme Mod og den Beredvillighed til at trodse Krigens Farer og Besværligheder, hvoraf alle de styrende Officerer vare besjælede, i det mindste hos enkelte af dem savnede den tillidsfulde Frej-

dighed, som først giver de andre Egenskaber deres fulde Værd, og som navnlig i Forhold til Massen er af uberegnelig Betydning.

Disse Regeringstilkjendegivelser indeholdt strængt taget ikke en Tilbagetagelse af den givne Handlefrihed. Den sidste Skrivelse, der var i Overensstemmelse med Siffertelegrammet og forklarede dette, var endog udfærdiget, inden Samtalen mellem Krigsministeren og Stabschefen fandt Sted. Det var kun et Tryk, Regeringen lagde paa Krigsstyrelsen, for at bevæge den til nu, da det var kommet til en Kamp, som hele Evropa fulgte med den mest spændte Opmærksomhed, og da Kampen gjaldt et Stykke af Slesvigs Jord, det sidste af Fastlandet, at lægge hele den Kraft og Udholdenhed i samme, som Nationen ventede.

General Gerlach opfattede dog Forholdet noget anderledes. Han følte sig paa Grund af de krigsministerielle Tilkjendegivelser forpligtet til at lade Dybbølforsvaret vedblive i det væsentlige, som det var, men skød Ansvaret fra sig, hvilket efter hans Mening Regeringen maatte bære, naar den fordrede Forsvaret ført længere, end efter militære Grunde alene tilraadeligt.

Efter Modtagelsen af de nævnte Aktstykker tog Overkommandoen derfor den henlagte Forestilling frem igjen og expederede den den 15. til Krigsministeriet; dernæst besvarede General Gerlach den personlige Skrivelse, han havde erholdt fra Ministeren. I denne erklærede han, efter at have imødegaaet Ministerens forskjellige Anker, at han i den sifrerede Depeche af 14. kun kunde se en Befaling til ikke at forlade Stillingen, med mindre Tropperne kastedes ud af den ved et voldsomt Angreb. Han betegnede det som en Selvfølge, at han vilde opfylde Regeringens Vilje, for hvilken den ene bar Ansvaret; men han ansaa det for sin Pligt paa ny at gjøre

opmærksom paa Stillingens Svagheder og Troppernes deprimerede Stemning, fordi de nu vare tvungne til fuldstændig Passivitet. Til sidst skrev han: „Kun naar Regeringen giver mig fuldkommen frie Hænder, og jeg tør stole paa den nødvendige Tillid, vil det være muligt for mig i rette Tid at tage den Beslutning ikke at fortsætte Forsvaret af Stillingen til det yderste, og kun derved vil det være muligt for mig i rette Tid at sikre en hæderlig Tilbagegang til Als.“

Denne Skrivelse afsendtes imidlertid først den 17. og pr. Post, saa at den først kom i Ministerens Hænder efter Dybbøls Erobring. Gerlach har derfor næppe endnu den 17. ansét Faren paa Dybbøl for at være saa overhængende, som den var. Heller ikke var Oberstlieutenant Stiernholm, som med sin vante Ihærdighed og Koldblodighed hele den foregaaende Nat havde vandret Stillingen igjennem fra den ene Ende til den anden, endnu ganske haabløs med Hensyn til hele Situationen paa Dybbøl. Derimod var Souschefen, Rosen, den 17. af den Anskuelse, at Hæren burde trækkes tilbage fra Dybbøl paa en Skinbesætning nær, og General du Plat havde den 16., inden han tiltraadte Tjenesten paa Dybbøl, opfordret Gerlach til paa Grund af det ham tilstødte Uheld, der tvang ham til at leve i en Stue borte fra Kamppladsen, at melde sig syg, i det han, du Plat, som ældste Divisionsgeneral da samme Aften vilde have ført Hæren tilbage fra Dybbøl.

Imidlertid maa vi tilbage til Begivenhederne paa Dybbøl i de Dage, som gik forud for Stormen, efter først at have omtalt en Personalforandring, som skete i den højere Kommandosfære. Paa Grund af General Gerlachs Sygdom havde Krigsministeriet bestemt General Steinmann, som nu var friskmeldt efter sit Saar, og som var udsét til at være General Gerlachs Efterfølger

i Kommandoen, til Als. Det havde derfor tænkt paa at lade ham bytte Division med General du Plat, saa at denne fik 3. Division i Jylland. Herimod havde Overkommandoen imidlertid nedlagt Indsigelse, eftersom den ikke vilde berøve 2. Division sin kjendte Chef midt under Dybbølkampen. Sagen havde staaet uafgjort hen indtil den 14., da Stabschefen under Samtalen med Ministeren erholdt Tilladelse for Overkommandoen til at ansætte Steinmann, som den vilde, naar han blot i hvert Tilfælde blev paa Als. Han erholdt saa, da han kom om Aftenen, 1. Division, hvis hidtidige Chef, Vogt, overtog 5. Brigade, der var ledig, fordi dens Chef var syg.

Den 15. April var Skydningen mindre stærk mod Dybbøl, end den i længere Tid havde været. Fra Broager kom der kun 279 Skud, medens det var lyst; og i den paafølgende Nat 40. For det meste taltes der Dagen igjennem kun 2 Skud i Minuttet. Derimod var Skydningen heftigere mod Alskysten, hvor vore Batterier svarede kjækt. Surlykkebatteriet beskød særligt Batteriet Nr. 24 i Batterup og skød nogle Huse i denne By i Brand.

Foran Dybbøl arbejdede Fjenden vedholdende paa sin sidste Parallel. 10. Regiment, som havde venstre Fløj af vor Besætning, og som, da Major Rohweder var falden den 13., kommanderedes af Kapitajn O. Vaupell, tiraillerede hele Dagen med Fjenden og gjorde et Par smaa Udfald. Ellers kæmpedes dog kun lidet fra vor Side. Vore Kanoner vare for største Delen trukne tilbage fra Skydeskaarene, og de riflede Kanoner førtes endog fra nu af efterhaanden bort til Als for at reddes. I Steden for det Feltbatteri, som hidtil var mødt daglig i Stillingen, afgaves der nu 2 Kanoner af hvert af de fire Feltbatterier, 2., 8., 10. og 11., som faste Dele af Forsvaret, — dog skjulte om Dagen, dels paa hver Side af Chaus-

séen, dels mellem de nordlige Skanser, — saaledes at kun deres Betjeningsmandskab daglig ombyttedes.

At vort Artilleris Tavshed virkede nedstemmende paa Besætningen, er en Selvfølge. Den menige Krigsmand kunde ikke forstaa, hvorfor det havde ophørt at svare Fjenden. Overkommandoen frygtede for, at Troppernes Udholdenhed i Ilden skulde svigte, og blev derfor meget foruroliget, da den ved Meldinger fra 3. Brigade erfarede, at dens Mandskab, som var paa Vejen til Dybbøl, viste sig uvilligt til at lade sig føre til Sundeved og om Aftenen gjorde et Forsøg paa at nægte Lydighed. Det var i Virkeligheden dog kun paa Grund af en formentlig Forurettelse, fordi det ikke var Regimenternes Tur, at den omtalte Opsætsighed forefaldt. Ved 8. Brigades Ankomst til Als, hvorved der havdes syv Brigader, indførtes der en ny Tjenesteomgang, hvorefter der hver Aften skulde rykke ét Regiment til Dybbøl i Steden for tidligere hver tredje Nat to. Der vilde indtræde en Lettelse, i det Afdelingerne nu kun bleve 4 Dage paa Dybbøl i Steden for tidligere 6: men Overgangen til den nye Ordning udførtes paa Bekostning af én Brigade, hvis Hvile paa Als indskrænkedes fra tre Dage til to. Den Brigade, hvem dette Lod traf, var 3. Den havde derhos haft det længst borte værende Cantonnement om Egen, var kommen der til henad Morgenen den 14., og allerede den 15. afgik den paa ny til Sønderborg for at kunne udhvile sig i Byen til om Aftenen, da den atter skulde over paa Dybbøl. Da det var telegraferet til Hovedkvarteret, at Mandskabet viste sig ulydigt, satte Gerlach sig i en Vogn og kjørte med Stabschefen til Tropperne. Da den kommanderende General havde talt til dem og forklaret, hvad der var Grunden til, at de alt nu skulde der over til den svære Tjeneste igjen, faldt de til Føje og rykkede over til Dybbøl, hvor de forbleve

til Stormen. Brigadekommandøren, Oberst Wørishøffer, udtalte for Overkommandoen Regimenternes Anger og Løfte om at ville udslette den Plet, der ved deres Opførsel var kommen til at hvile paa dem, hvad de ogsaa gjorde ved deres hæderlige Forhold under Stormen.

Til at hindre de fjendtlige Arbejder mente Overkommandoen bedst at kunne anvende „Rolf Krake“, skjønt der, som omtalt, var bygget et fjendtligt Batteri alene for „Rolf Krake“s Skyld, hvorom Eskadrechefen var bleven underrettet af Overkommandoen. Den anmodede den 15. Muxoll om at lade „Rolf Krake“, inden denne afgik til Alssund, som der den Gang var Tale om, gjøre et Forsøg paa at fordrive Fjenden fra Skansernes Nærhed. Muxoll lovede det; „Rolf Krake“ erholdt Ordre og sendte en Officer til Hovedkvarteret for at sikre sig en rigtig Forstaaelse af Overkommandoens Ønske; men der rejste sig nu en frisk Mærssejlskuling med tilsvarende Sø og Rulling, som stod lige ind i Vemmingbund. Dette fik til Følge, at Forsøget opsattes og senere ikke kom til Udførelse.

Der skete derfor ikke noget alvorligt for at forstyrre de fjendtlige Arbejder, som fortsattes til den 17. Aften. Der fyredes dog om Natten en Dèl Kardætskskud og kastedes Haandgranater ud mod de fjendtlige Arbejdere, og Kauffmanns Batteri, der var opstiflet i en Slugt paa Als nær Majmølle, sendte Granater over hele vor Stilling ud mod Fjenden; men der rejste sig hos Fjenden fire nye Batterier, nemlig Nr. 30, der nærmest var bygget for at tjene til Støtte mod et Udfald fra vor Side, og Nr. 31, 32 og 33. Da den fjendtlige Beskydning ikke den 16. og 17. var stærkere end den 15., fik ogsaa vi Lejlighed til Arbejder, hvilke paa Grund af Forholdene dog mindre nu foretoges i den yderste Linie paa venstre Fløj, hvor hen der dog endnu udbragtes en-

kelte Kanoner, end i det bagved værende Terrain. Det før nævnte Værk ved den trigonometriske Station, ogsaa kaldet Lynetten ved Dybbøl Mølle, monteredes i de sidste Nætter før Stormen med to 6-Pds. og to 12-Pds. Kanoner. Der var nu dannet en sammenhængende Forsvarslinie bag den angrebne venstre Fløj. Den gik fra Skanse VIII til VII, dernæst til Lynetten ved Dybbøl Mølle og videre syd paa langs den tilbagetrukne Linie. Paa Als fuldførtes de indskaarne Kystbatterier og forskjellige Batteriplacements nær Sønderborg, hvorhos Kirkebatteriet, Baadsagerbatteriet og Flankebatteriet vare blevne forsynede med Flanker.

Om Aftenen den 16. angrebes et Kompagni af 17. Regiment, som endnu holdt nogle Skyttegrave foran Nr. VI og VIII besatte, pludseligt og mistede disse og 57 Mand. Fra nu af var der ingen Forposter længere paa venstre Fløj. Skanserne vare heller ikke at betragte som lukkede mere, eftersom de fleste vare tilgængelige bag fra, men der var dog en sammenhængende Palissadelinie mellem Værkerne og Løbegravene, som først maatte overskrides, inden man kunde komme til Skansernes Strube. Af Skyts var der kun lidt brugeligt tilbage i Skanserne, og nogle af de Kanoner, som havdes, vare anbragte paa et saa skrøbeligt Underlag, at det var forudseeligt, de vilde styrte sammen ved første Skud, men de ladedes med Kardætsker og bevaredes i denne Stand for Stormøjeblikket.

Den 17., Aften, da 1. Brigade, Lasson, rykkede over i Stillingen og besatte venstre Fløj, medens 3. Brigade, Wørishøffer, overtog højre Fløj, 8. Brigade, Scharffenberg, tog Stilling ved Baraklejren ved Korsvejen, og 2. Brigade, Kauffmann, besatte Brohovederne med én Bataillon, 1. af 3. Regiment, detacheret ved Baraklejren ved Aabenraavejen, blev Stillingen paa Dybbøl, efter at

ogsaa Artilleribesætningen var omskiftet og Kapitajn Sick havde overtaget „du jour“ Tjenesten, følgende:

Af 1. Brigade, der i det hele kun talte lidt over 2200 Mand, stod 22. Regiment, Falkenskjold, sydligst og 2. Regiment, Dreyer, nordligst, og hvert af Regimenterne havde sine to Batailloner staaende jævnsides med tre Kompagnier i forreste Linie og ét i Reserve.

Ved 22. Regiment, der havde 2. Bataillon, Kapitajn C. V. Jensen, sydligst og 1. Bataillon, Kapitajn C. F. W. H. Baland nordligst og 6. og 3. Kompagni staaende i Reserve, henholdsvis bag Skanserne II og III, var Stillingen følgende: I Løbegravene langs Stranden stod 8. Kompagni, hvis Chef, Premierlieutenant Johansen, med det halve Kompagni kommanderede i Skanse I, i hvilken der var én brugelig Kanon, der stod under Artillerilieutenant Storch. I Løbegravene mellem Nr. I og II, hvor der var to Kanoner Salto, stod 7. Kompagni og det halve af 5., medens dets anden Halvdel under Sekondlieutenant F. P. Grünwaldt dannede Fodfolkbesætningen i Skanse II, hvis tre Kanoner, kun anvendelige til nogle Kardætskskud, befaledes af Sekondlieutenant J. A. P. Ancher. I Løbegravene mellem Nr. II og III stod — i Forening med to Kanoner Salto — 1., 2. og 4. Kompagni, af hvilket sidste Aspirant Smidth med 19 Mand dannede Besætning i den aabne Skanse III, der havde tre Kanoner og tre Morterer under Artillerikorporal Hess.

Ved 2. Regiment, hvis Opstilling begyndte her, stod 2. Bataillon under Kapitajn S. U. R. Lundbye sydligst og 1. Bataillon, Kapitajn C. W. Arnholtz, nordligst, og af førstnævnte stod 4. Kompagni i Løbegravene mellem Nr. III og IV, hvor der ogsaa var to Kanoner Salto. I Skanse IV, hvor der var 4 Kanoner under Artillerilieutenant Crone, hvoraf dog kun én anvendelig, og det kun til ét

Skud, kommanderede Premierlieutenant M. R. Gjørup, som havde det halve af 3. Kompagni hos sig, medens den anden Halvdel stod i Løbegravene indtil Chausséen, hvor to Kanoner af 10. Batteri samt en Deling, fremskudt fra 8. Kompagni, der udgjorde Reserve for 2. Bataillon paa Kongevejen, befandt sig. Nord for Kongevejen, hvor to Kanoner af 2. Batteri vare placerede, stod 7. og 1. Kompagni i Løbegravene til Skanse V, hvis Fodfolkbesætning dannedes af èn Deling af sidstnævnte Kompagni, medens Artilleriet, der bestod af fire Kanoner, hvoraf to kun anvendelige til et Par Kardætskskud, kommanderedes af Artillerikorporal Hansen. Nord for Skanse V stod 6. Kompagni i Løbegravene til Skanse VI, der havde sex Kanoner og fire Morterer under Lieutenant Jensen, og hvis Fodfolkbesætning skulde bestaa af to Delinger under Sekondlieutenant A. H. V. Thestrup af 2. Kompagni, hvis øvrige Styrke havde Ordre til at besætte dels Løbegravene til højre til Slugten, dels Terrainet bagved, hvor 5. Kompagni stod som Reserve i Løbegravene mellem Nr. VII og VI.

Skanse VII. som dannede Forbindelse mellem den højre Fløj og den forskansede Linie bag venstre Fløj, havde fire Kanoner under Korporal Schulian. Syd for den fandtes der fire Kanoner i Lynetten ved Dybbøl Mølle, to ved et Punkt C sydligere, tre i B og to i A, hvilke stode under Artillerilieutenant H. A. Kofoed. Derimod fandtes der ingen Fodfolkbesætning, da denne Strækning først skulde besættes ved Alarm af Brigaderne ved Baraklejren og i Brohovederne. Nord for Skansen stod derimod 3. Brigade, med 17. Regiment sydligt og 16. Regiment nordligt, og begge endnu med Forposter foran sig i Skyttegrave.

Af 17. Regiment, Oberst A. Bernstorff, stod atter 1. Bataillon, Kapitajn F. V. Lund sydligst med 7. Kom-

pagni mellem Nr. VII og VIII, 5. Kompagni under Sekondlieutenant C. Galster i og ved Skanse VIII, der havde otte Kanoner under Artillerilieutenant A. C. A. Tillge, og 1. Kompagni i Reserve, medens 2. Kompagni dannede Regimentets Forposter op til Skanse IX. 2. Bataillon, Kapitajn H. J. T. C. Schiwe, havde tre Kompagnier staaende i Løbegravene mellem Nr. VIII og IX, hvor der ogsaa var to Kanoner Salto og to Kanoner af 8. Batteri, samt ét i Reserve.

16. Regiment, Major C. Wolle, havde 1. Bataillon, Major J. T. Hein, staaende i Skanserne IX og X med mellemliggende Løbegrav, saaledes at Kapitajn H. F. Andresen var med 6. Kompagni i Skanse IX, hvor Artillerilieutenant J. V. A. Brønnum befalede de fire brugelige Kanoner, som fandtes i Skansen, 5. Kompagni mellem Skanserne og Premierlieutenant G. D. C. A. Vett med 2. Kompagni i Skanse X, hvor Korporal Kruse befalede de fem Kanoner, den indeholdt, medens 1. Kompagni var Reserve. 2. Bataillon under Kapitajn J. T. Ravn afgav 3. Kompagni til Forpost paa den nordlige Front. Af dens andre Kompagnier stode 4. og 8. mellem Aabenraavejen og Alssund, hvor ogsaa to Kanoner af 11. Batteri vare anbragte, og 7. i Reserve.

8. Brigade, hvis Plads var ved Korsvejen, bivuakerede, da Baraklejren ikke kunde benyttes, øst for samme, omtrent midt imellem den og Brohovederne, en 2000 Alen fra den tilbagetrukne Linie, som den skulde besætte under Alarmering. Ligeledes bivuakerede 1. Bataillon af 3. Regiment nordligere i en Slugt ved Alssund.

Paa Als var der, foruden Max Müllers Brigade og det den tildelte Artilleri, tre Brigader og fire Feltbatterier à 6 Pièces. Brigaderne vare 4., der befaledes af Oberst T. C. Faaborg, 5. under General Vogt og 6., under Oberst Bülow.

I Tilfælde af Angreb var det General Gerlachs Hensigt at møde til Vogns i Stillingen og tage Kommandoen, med General Steinmann som Kommandør for højre og General du Plat for venstre Fløj. De fornødne Dispositioner i den Henseende vare trufne; General du Plat kommanderede hele Stillingen indtil den kommanderende Generals Ankomst. Af de paa Als værende Brigader skulde én tillige med Livgarden og de fire Feltbatterier møde i Sundeved strax, de andre tage Stillinger til Understøttelse efter Omstændighederne enten for Sundeveds eller for Alssunds eller for Alsfjords Forsvar. Naar den vedkommende Brigade var kommen til Sundeved, hvor den havde at tage Post med ét Regiment i Brohovederne og ét ved Korsvejen, skulde Brigaden i Brohovederne, som i Tilfælde af Alarmering strax havde at sende to Bataillоner frem, én til Korsvejen, én til Partiet mellem Skanse VII og Lynetten ved Dybbøl Mølle, samle hele sin Styrke undtagen den til højre Fløjs Understøttelse detacherede Bataillon, ved den tilbagetrukne Linie, hvad ogsaa sydligere Reserve-Brigaden fra Baraklejren skulde gjøre. For de fire Feltbatterier var der bestemt Pladser, som de skulde indtage i Sundeved.

Betingelsen for, at denne vanskelige Opmarche kunde foretages, var imidlertid, at Skanserækken Nr. I—VI kunde holde Fjendens Stormkolonner fra Livet saa lang en Tid, som de bagved værende Afdelinger behøvede for at kunne naa frem til deres Pladser; men dette var en Umulighed paa Grund af den Overvægt, det fjendtlige Angreb havde faaet ved fjerde Parallels Anlæg.

I den brede og dybe fjerde Parallel, kun 3—400 Skridt foran Skanserækken, kunde nemlig en 10000 Fjendtlige ligge aldeles skjulte og, da vor Ild var standset, uden at blive beskudte. Her hen skulde Stormko-

lonnerne føres ubemærket om Natten. I Følge Friedrich Carls Disposition skulde Stormen dernæst indledes med en sex Timers Beskydning fra alle Ildsvælg og med stigende Kraft. Kl. 10 skulde pludselig Ilden høre op foran vor venstre Fløj, medens Broager og de nordligere af Fjendens Belejringsbatterier skulde vedblive at skyde, og i samme Nu Stormkolonnerne bryde frem mod Skanserne, Gøbens Brigade gaa over Alssund, Schmids beskæftige Stillingens nordre Front, Cansteins og Ravens danne Stormkolonnernes Reserve, og Gardedivisionen være almindelig Reserve, som kunde anvendes efter Behov paa det ene eller det andet Sted.

Stormkolonnerne vare alt i nogen Tid dannede, øvede og indviede til deres Gjerning. De vare sammensatte af 47 Infanteri- og $4^1/_2$ Pionérkompagnier samt en Del Artillerister og udgjorde 6 i Tal, hvilke hver havde en af Skanserne I—VI til Angrebsmaal. Størst vare Angrebskolonnerne Nr. 2 og Nr. 4, d. e. de Kolonner, som skulde storme Skanserne II og IV, fordi der i dem var indrangeret Kompagnier, hvis Hverv det var at storme Løbegravene paa begge Sider af de nævnte Skanser. De bestode henholdsvis af 11 og 12 Fodfolkkompagnier foruden Pionerer og Artillerister; ved de andre Kolonner var Fodfolkkompagniernes Antal 6. Fodfolkkompagnierne vare afgivne til Kolonne Nr. 1 af Garden, til Nr. 2 af Cansteins Brigade, til Nr. 3 af Ravens, til Nr. 4 af Schmids og Gøbens saaledes, at Schmids Brigade gav Kompagnierne til den egentlige Stormkolonne, Gøbens dem, der skulde angribe Løbegravene paa begge Sider. Til Kolonne Nr. 5 gav Røder Fodfolkkompagnierne og til Nr. 6. atter Garden. Disse Kompagnier vare afgivne efter særligt Valg, og i dem indsattes der Frivillige fra andre Afdelinger, hvorved de udstyredes saa

rigt med Befalingsmænd, at der ikke nogensteds kom til at mangle saadanne.

Fra den 16. om Aftenen vare Stormkolonnerne blevne henlagte til Egnen om Bøffelkobbel, hvor der var tilvejebragt et lille eftergjort Stykke Dybbøl, som det nu var, hvilket de øvedes i at bestige. Den 17. om Middagen gav Prins Friedrich Carl i alle Generalers Nærværelse General Manstein Befalingen over alle Stormkolonnerne med fornøden Instrux. Forrest i hver Kolonne skulde der være et Kompagni, bestemt til at opløses som Skytter og dække den efterfølgende Hovedmasse (ved Kolonne Nr. 2 tre saadanne); dernæst skulde der følge en Pionerafdeling med Spader, Hakker, Øxer, Brækjærn o. s. v. og et Kompagni, bærende Bræder, Stiger og Høbundter, samt nogle Artillerister med brændende Begfakler, saa den egentlige Stormkolonne, og efter den en Reserve. Høbundterne skulde for én Del bruges til at stoppe Indgangene til Blokhusene og Begfaklerne til at stikke Høet i Brand, for paa den Maade at brænde de Danske inde eller ryge dem ud. End videre skulde hver Mand i Kolonnerne føre en Sandsæk, for hurtigt at kunne skaffe sig nogen Dækning under en mulig Standsning i Fremløbet. Reserven skulde følges af 1 Artilleriofficer og en Snes Artillerister, som kunde tage det erobrede Skyts i Besiddelse og derfor førte med sig Fængrør, Aftrækkersnore og, hvad en betænksom Forudseenhed ellers kunde ansé det for ønskeligt at have ved Haanden. Endelig skulde et eget lille Kommando, for største Delen bestaaende af Pionerer, følge Kolonne Nr. 5, belæsset med særegne Redskaber, for at kunne rydde Spærringen paa Kongevejen og gjøre denne farbar.

Disse Stormkolonner førtes om Natten uden Tornistre med Felthuer paa Hovedet og sammenrullet Kappe over

Skulderen, til tredje Paralel, hvor alle de Redskaber vare sammenbragte, som skulde fordeles til dem, og efter at alt var modtaget, som hver skulde bære, og der var fyldt Jord i Sandsækkene, skjultes Kolonnerne i forreste, fjerde Parallel. I sex Timer laa de vel 10000 Mand stærke Kolonner nu stille som Mus foran de danske Skanser, hvis Besætninger ved Dagens Frembrud, som sædvanlig, forlode disse for at søge Opholdsteder i Frastand, noget, som var mere nødvendigt den 18. end nogen Sinde før, eftersom den Ild, der begyndte Kl. 4, ikke vilde have skaanet nogen i Skanserne I—VI.

Ved det nordlige Alssund foregik der lignende Forberedelser. Overgangsmidlerne ved Ballegaard, som — for ikke at blive trønede eller utætte — vare satte i Vand i en lille Sø nær Ballegaard, førtes den 17., efter at det var blevet mørkt, til Alssund. Om Natten samledes 42 preussiske og 8 tidligere danske Pontoner i Storskoven ved det sydligste Indskibningspunkt, 22 Pontoner nord for Skoven ved det mellemste, og endelig hensattes ved det nordligste Punkt, Bækken nord for Skoven, Baadkolonnen, som førtes der hen fra Ballegaard ad de korteste Veje, for saa vidt disse løb noget borte fra Stranden. I det hele havdes der 106 Fartøjer til Raadighed, og Overfarten kunde ske med 1400 Mand i hvert Hold. Hele den Ordning, vi kjende fra Ballegaard, traadte her paa ny i Live, men selvfølgelig paa Grund af de færre Midler i mindre Maalestok. Et Held, som Dagen før havde ledsaget nogle forvovne Preussere, der havde ladet sig ro over til Als, hvor de fornaglede nogle Kanoner, kunde opfattes som et godt Varsel for Gøben; men ved Dagens Frembrud aabnede vore Kanoner, som om Natten havde hørt Støj og Arbejde paa fjendtlig Side, deres Ild, og der viste sig en saadan

Forsvarsberedthed paa vor Side, at der ikke øjnedes Udsigter til Foretagendets Fremme.

At Stormen paa Skanserne ikke let kunde mislykkes, saaledes som den var forberedt, er en Selvfølge, og i Vished om Sejren kunde Preusserne give denne et theatralsk Sving. De forenede Musikkorpser skulde Kl. 10 blæse Stormmarche, og naar de saa de preussiske Faner, som vare givne Førerne for de forskjellige Kolonner i Hænde, vaje paa Skanserne, istemme en Sejershymne. Som Festnummer var et eget Musikstykke komponeret, som for første Gang spilledes her og hed „Düppeler Sturmmarche“. Første Plads ved det krigerske Skuespil var forbeholdt Kronprinsen af Preussen, Wrangel og en Del fyrstelige Personligheder, som vare komne tilstede. De samledes med Friedrich Carl henimod Kl 10 paa Højderne ved Dynt syd for Vemmingbund.

Paa vor Side arbejdedes der hele Natten mellem den 17. og 18., trods en temmelig stærk og voxende Beskydning, flittigt, og der tilvejebragtes ved Korsvejen Standplads for nogle Morterer, som næste Nat skulde bringes ud. Agtpaagivenheden var i Nattens Løb saa stor som muligt. 2. Kompagni af 17. Regiment, som om Aftenen med Besvær havde indtaget den sædvanlige Forpoststilling foran højre Fløjs venstre Del, havde bemærket, at Fjenden arbejdede i Løbegrave tæt op til Skanse VI, og fra Skanse III meldtes det, at Fjenden havde nærmet sig denne i en Afstand af 150 Alen. Man stod derfor hele Natten beredt til at modtage Stormen. Forpostkommandøren, Kapitajn Schøller, vandrede om i Stillingen, lyttede navnlig ved Forhugget paa Kongevejen ud mod Fjenden, som dog ikke røbede nogen større Virksomhed, end sædvanlig. Fra Kl. 3 stode de Brigader, som vare Reserve i Sundeved, under Vaaben, fordi man ventede Stormen i Dagbrækningen,

Kl. 4 begyndte den voldsomme Beskydning, som overgik alt, hvad der i den Retning tidligere var præsteret af Fjenden. Nogle Timer senere, Kl. 6., hævedes Alarmstillingen, og man ansaa det nu for sandsynligt, at Fjenden heller ikke den Dag vilde komme.

Beskydningen var rettet mod hele Dybbølterrainet, men dog fortrinsvis mod Skanserne I—VI og det dem omgivende Terrain, som Stormkolonnerne skulde betræde. Brystværnene skødes aldeles sammen, Palissaderingerne ødelagdes, og adskillige af de faa endnu brugbare Kanoner demonteredes. Ogsaa tilføjedes der os under den virksomme Beskydning store personnelle Tab. Af venstre Fløjs fire Bataillonschefer ramtes de to, og begge Regimentscheferne erholdt Kontusioner, som dog ikke afholdt dem fra at fortsætte Kommandoen. Under Beskydningen deltoge de Kommanderende i Observationen, der ellers var overdragen til enkelte betroede Poster, som hyppigt afløstes. Kl. 9 opdagede Oberstlieutenant Dreyer, Kommandøren for 2. Regiment, at de før nævnte Løbegrave, som laa 250—300 Alen foran Skanse VI, fyldtes med Mandskab. Hermed forholdt det sig saaledes, at Kommandøren for den fjendtlige Stormkolonne Nr. 6 havde sendt sit forreste Kompagni her hen, da det fra denne Plads, som han ansaa dækket og skjult, kunde komme hurtigt ind paa Skanse VI i samme Øjeblik, den øvrige Stormkolonne brød frem af den dybe Grav, som fjerde Parallel dannede. Kommandøren for Stormkolonnen Nr. 5, som ønskede at overvælde sin Skanse fra samme Side, listede før Stormen nu ogsaa sit Skyttekompagni forsigtigt og Mand for Mand der hen.

Oberstlieutenant Dreyer antog dog, at denne Samling af Folk kun havde Arbejde til Maal. Imidlertid indmeldte han Sagen og fulgte fra Løbegravene ved

Kongevejen, hvor Fodfolkbesætningen havde Bøssen i Haand og Artilleristerne deres Kanoner beredte til øjeblikkeligt at bruges, med største Opmærksomhed, hvad der foregik hos Fjenden.

Fra den fjendtlige Parallel førte der 6 Trapper, saa brede, at en Deling ad Gangen kunde bestige hver, op fra Dybet, og da paa Slaget 10 — alle Ure vare om Natten stillede ens i den preussiske Hær — de sex Stormkolonner stege frem af Jordens Skjød for vifteformigt at sprede sig ud mod de 6 Skanser, opdagedes de øjeblikkeligt. De først opstegne dækkede sig bag Sandsække, som for at vente paa flere. I samme Nu, de første viste sig, løsnedes en Del Riffelskud paa forskjellige Steder, samt affyredes der nogle Skud fra Artilleriplacementerne ved Kongevejen. Samtidig lød fra alle Steder Raabet „til Gevær", og blæstes Alarmsignalet „lang Tone". Strax efter var Ilden levende langs hele vor Forsvarslinie.

Paa Grund af de fremlistede Skyttedele lykkedes det de fjendtlige Stormkolonner Nr. 6 og 5 at naa deres Maal, Skanserne VI og V, før disses Fodfolkbesætninger vare komne ind i dem, og det uagtet Artilleriet i Skanse VI var meget hurtigt i Orden og fik gjort en halv Snes Skud mod de Stormende. De to Delinger under Sekondlieutnant Thestrup, som skulde forsvare Skansen, kom ilende i hurtigt Løb, men næppe var Lieutenanten, hvem Mandskabet ikke kunde følge, og som derfor var et godt Stykke foran dette, kommen ind i Skansen, før Fjenden fra alle Siders Brystværn strømmede ned og omringede ham. Den aabne Skanse V var et endnu lettere Bytte, eftersom Artilleristerne endnu vare ved at demaskere Skytset, da Fjenden trængte ind, og Fodfolkbesætningen, en Deling under en finsk Lieutenant, var for langt borte til at kunne komme i rette Tid.

Imidlertid var Skansens Skæbne ikke hermed afgjort, thi Oberstlieutenant Dreyer havde strax, da han saa Angrebet, sendt to Delinger af 7. og 8. Kompagni som laa nærmere ved Skansen end Besætningen, der hen, og i det Øjeblik han ser, at ogsaa disse vilde komme for sent, samler han alt det nærmest ved Haanden værende Mandskab af 1. Kompagni, hvilket under en Oversergents Befaling virkelig tog Skansen tilbage, om det end, som vi snart skulde se, kun var for et Øjeblik.

Sydligere naaede Skanserne og Løbegravene overalt at komme i den Forsvarsstand, som det overhovedet var muligt at bringe dem i, og al den Modstand ydedes, som var tænkelig med de faa Kanoner og de langsomt skydende Geværer.

Den Skanse, som laa i kortest Afstand fra den fjendtlige Parallel, var den aabne Skanse III, der, som sagt, forsvaredes af Aspirant Smidth med en Deling, bestaaende af en Snes Mand. Mod det Hjørne, som denne Skanse dannede, tørnede ikke blot den fjendtlige Stormkolonne Nr. 3, men ogsaa Kolonne Nr. 4, der bestod af 12 Fodfolkkompagnier foruden Pionerer o. s. v. Denne sidste Kolonne fik nemlig en noget fejlagtig Retning og blev maaske ogsaa ved den forholdsvis stærke Ild ved Kongevejen trykket ned mod Skanse III.

Beskydningen havde om Morgenen været særlig heftig med denne Skanse. Dens Kanoner vare blevne demonterede med Undtagelse af én, som affyredes i det Øjeblik, Skansen stormedes. I øvrigt gjorde saa vel Skansekommandøren som Kompagnierne paa begge Sider god Modstand. Da en fjendtlig Fanebærer løb op ad Skansens Skraaning for at plante sin Fane paa Skansen, skød Aspiranten ham ned med sin Revolver. Derefter saaredes han af flere Skud, og samme Skæbne havde

mange af hans Folk, som i øvrigt fortsatte Forsvaret ind i Blokhuset og i Minegangen. Efter Kampen fandtes der 46 Lig om Skanse III.

Omtrent samtidig med Skanse III, men lidt senere, faldt Nr. I. For den Stormkolonne, som skulde tage denne, var Vejen jævnet ved den forudgaaende Beskydning; thi Palissaderækken mellem Skansen og Stranden var skudt sønder og sammen, saa at Værket kunde omfattes fra Syd. Det lykkedes Premierlieutenant Johansen at faa største Delen af Skansens Besætning ind i den, og de halvhundrede Mand, som denne udgjorde, forsvarede dernæst haardnakket deres Plads. De fleste vare bukkede under, da Skansekommandøren med Resten, som til sidst havde værget sig med Kolberne, eftersom vore gamle Rifler ikke tillode nogen Ladning under Forhold, som de daværende, blev omringet og afvæbnet. Den eneste Kanon, Skansen havde, var ikke kommen til Skud og faldt ufornaglet i de Stormendes Hænder, som senere anvendte den i Kampen mod „Rolf Krake".

Skanse II var denne Dag, som tidligere, Mønsterskansen. Dagen før var der skudt Ild i Blokhuset, som var geraadet i Brand og brændte endnu. Besætningen havde for en Del kunnet benyttet Blokhuset til det sidste, men var nu anbragt i Løbegraven udenfor. Ikke desto mindre kom Besætningen saa hurtig tilstede, at de fjendtlige Stormkolonner ved deres Fremløb fra Parallelen alle fik Ilden fra Skanse II at føle. Selve Stormkolonnen Nr. 2 beskødes i Fronten med Kardætsker og med en saa levende Geværild, som Skansens 50 Forsvarere kunde præstere. Den delte sig ogsaa strax til begge Sider af Skansen, hvad der dog til Dels var en Følge af Bestemmelsen med denne 2000 Mand stærke Kolonne. Paa begge Sider af Skansen vare Saltos Kanoner efter bedste Evne i Virksomhed, men de overvældedes i Følge For-

holdene hurtigt i Forening med Løbegravenes øvrige Besætning. Nord for Skansen trængtes 1. Kompagni tilbage, og hele den i Løbegravene mellem Nr. II og III staaende Styrke blev opreven ved et samtidigt Angreb fra Kolonnen Nr. 2 og Kolonne Nr. 3, som for en Del af 4. Angrebskolonne var bleven presset mod Syd. 2. Kompagni mistede her efter et heltemodigt Forsvar næsten alle sine Befalingsmænd. Syd for Skansen blev 7. Kompagni, efter at først 5. Kompagni var sprængt, paa lignende Maade angrebet fra Kolonnerne Nr. 2 og Nr. 1 og tvunget til at overgive sig. En kort Tid var Skanse II det eneste Punkt, som holdtes paa venstre Fløj. Forsvaret var grupperet om den, medens Angriberne fra begge Sider søgte at klatre op ad dens Sider. Da en Fanebærer pilsnart fór op, sprang en Korporal, Nellemann, ham i Møde, vristede Fanen ud af hans Hænder og knækkede Stangen paa sit Knæ. Et Øjeblik efter segnede han om, truffen af flere fjendtlige Kugler, og Fjenden strømmede op. Lieutenant Ancher, som med uovertruffen Tapperhed og Dygtighed havde ledet Skansens Artilleriforsvar, saa ofte det havde været ham betroet, tilfredsstillede ogsaa denne Dag enhver Fordring. Han havde bønfaldet sine Kammerater om at forlade Skansen i sidste Øjeblik, eftersom han vilde sprænge den i Luften, men ingen vilde forlade ham. Han blev derfor tagen til Fange med en tændt Minepølse i Haanden. Men alle Kanonerne vare fornaglede, da han overgav sig; det havde han udført personlig paa samme Tid, han bad Besætningen om at forlade Skansen.

Sidst faldt Skanse IV, senere end det er noteret af den preussiske Observation paa Smøl, thi den preussiske Kolonne plantede sine Faner udenfor, før Skansen var tagen. Den forsvaredes med megen Kraft af Bataillonskommandøren, Kapitajn Lundby. Da et Forsøg

paa at isolere den ved at sprænge Broen, som førte ind til den, mislykkedes, og da ingen Kanoner kunde bringes til at bære i Retning af Skanse III, hvor fra Fjenden kom, blev den overvældet, og Kapitajn Lundby faldt efter Overgivelsen for en ophidset Tyskers Haand.

Kun meget faa af 22. Regiment, mest af Reserverne, som strax vare ilede frem, men lige saa hurtigt forblødte i den ulige Kamp, kom tilbage fra det blodige Stævne; men Fjenden fulgte dem i Hælene, og da Stormkolonnen Nr. 1 var trængt frem langs Stranden og kunde tage den tilbagetrukne Linie i Flanken, kunde denne ikke yde de tilbagevigende Rester noget Holdepunkt, saa at den paa den sydligere Strækning strax faldt i Preussernes Hænder.

Ikke bedre gik det 2. Regiment nordligere. Skanse V var ved et dristigt Fremløb, som alt fortalt, kommen i vor Magt igjen, efter at den først var tabt, men kort efter var Fægtningens Bølge atter rullet tilbage og havde oversaaet Terrainet øst for Nr. V og VI med Saarede og Døende. Dernæst var der begyndt en hidsig Kamp med den fremstormende Fjende. Fra Kanondelingen ved Kongevejen, fra Skanserne VII og VIII vare Skanserne V og VI blevne virksomt beskudte, fra Skanse VIII ogsaa Kongevejen bestrøgen. Levningerne af 2. Regiments 1. Bataillon, 5. Kompagni og en Del af 1. og 2., holdt samtidig Stand mod de fjendtlige Stormkolonner ved et Gærde, 300 Alen øst for Skanserne V og VI og Løbegravene mellem VI og VII. Af 2. Bataillon forsvaredes endnu Partiet ved Kongevejen. Saa snart Skanse IV var tagen, delte imidlertid den fjendtlige Stormkolonne Nr. 4 sig; en større Del af denne, vel en 1000 Mand, stormede frem fra Syd mod Styrken ved Kongevejen og der fra mod Dybbøl Mølle; 2. Regiment kastedes nu mod Nordost over Slugten mellem

Nr. VI, VIII og VII til Egnen nord for Skanse VII. Denne Skanse, som var aaben, faldt i Fjendens Hænder, efter at Kanonkommandøren, som indtil det sidste havde betjent Kanonerne, var saaret.

Kampen havde her berørt højre Fløjs venstre Opstilling. 7. Kompagni af 17. Regiment optog i Forening med 5. Kompagni og Skanse VIII, samt understøttet af 1., Fægtningen ved Slugten foran VIII og VII. Da Skanse VII var i Fjendens Vold, befalede Regimentskommandøren, Oberst Bernstorff, den tagen tilbage; men under Forsøget herpaa med den eneste Deling, som havdes ved Haanden, faldt Obersten, et Tab, som kun lidet opvejedes ved, at ogsaa Kommandøren for den preussiske Angrebskolonne Nr. 6, Major v. Beeren, som vi kjende fra Fredericia, faldt ved samme Lejlighed. Kapitajn Lund, som derefter overtog Befalingen over 17. Regiment, førte 1. og 7. Kompagni tilbage til et Gærde, der løber fra Vest til Øst i Højde med Skanse VIII. Her samledes ogsaa ved Ruinerne af en afbrændt Gaard Resterne af 2. Regiment for at oppebie Øjeblikket for Reservernes Indgriben.

Et Uheld var det, at 2. Division for sent fik Underretning om, hvad der foregik i Skanserne. Hornsignalerne hørtes ikke, og Geværskydningen i Begyndelsen meget utydeligt. Det vil erindres, at Kanonaden paa Slaget 10 ikkun standsede foran Skanserækken I—VI. Paa den øvrige Strækning og fra Broager vedblev den uforandret, og da i samme Nu, Stormkolonnerne brøde frem, vore Kanoner begyndte at spille, var der bagved ingen Afbrydelse i Kontinuiteten kjendelig, saa meget mindre, som det synes, at de Batterier, som standsede Ilden Kl. 10, for en Del have aabnet den strax efter igjen for over Hovederne paa de Stormende at beskyde det østligere Dybbelterrain i Bueskud.

8. Brigade hvilede paa den før angivne Plads, Mandskabet med Bøssen i Haanden og Øje og Tanke vendt mod Skanserækken. Brigadekommandøren var efter Tilsigelse hos Divisionsgeneralen i Brohovedet. Brigadekommandørerne Lasson og Wörishöffer opholdt sig i nogle for dem rejste Hytter ved den gamle Landevej mellem Brohovederne og Korsvejen. Hovedkvarterets Souschef, Major Rosen, som havde inspireret Stillingen fra Kl. 4—7, havde forladt Brohovedet Kl. 8$^1/_2$ med den Ytring til du Plat: „ja i Dag kommer han vist ikke“, og havde begivet sig til Als, hvor fra han efter Angrebets Begyndelse vendte tilbage. Divisionens Stabschef, Major Schau, bevægede sig derimod paa Kongevejen mellem Barakkerne og Dybbøl Mølle. Her hørte han Kl. 10 Geværskydningen og var strax paa det rene med, at det var Angreb. Han sendte derfor øjeblikkelig den ham ledsagende Officer af Divisionsstaben til 8. Brigade for at alarmere denne og begav sig selv hurtigst muligt til General du Plat i Brohovedet; men da baade han og hans Ledsager vare til Fods, tog det nogen Tid, inden de naaede deres Bestemmelsessteder.

Ved 8. Brigade var Geværilden vel hørt. En Saaret, som førtes forbi 20. Bataillon paa Vejen, udbrød: „nu skyder de ogsaa med Geværer derude“; Officererne havde ogsaa lagt Mærke til Skydningen, men ikke opfattet den som betydende noget usædvanligt. Imidlertid vare Regimenterne dog, da Sagen forekom dem mere og mere mistænkelig, traadte under Gevær, da Ordre bragtes dem fra Stabschefen til at besætte den tilbagetrukne Linie. I Brohovederne alarmeredes man Kl. 10$^1/_4$, endnu før Divisionsstabschefens Ankomst. Der fra alarmerede man Hovedkvarteret i Ulkebøl, som, da Telegrafen var i Uorden, først fik Meldingen efter Kl. 10$^1/_2$. Den Gang vidste man imidlertid alt paa Als, hvad der foregik;

thi Geværilden havde forinden forplantet sig op til Dybbølhøjderne og ned til Stranden, saa at den hørtes paa Als endog helt ind i Landet. General Steinmann brød paa Grund af den strax op fra Vollerup, og Batteriet Fallesen fra Sønderborg Ladegaard. Overkommandoen var ogsaa allerede brudt op fra Hovedkvarteret, da 2. Divisions Melding ankom, og den havde forinden alt paa Grund af Geværskydningen averteret „Rolf Krake“ og expederet de Depecher til Telegrafen, som laa færdige for at anvendes i Angrebstilfælde, ikke blot til 6. Brigade, Bülow, og Livgarden, hvilke strax skulde rykke til Sundeved (den første med Undtagelse af 1. Bataillon af 10. Regiment), men ogsaa til Feltbatterierne, som skulde rykke til Sønderborg for at være ved Haanden.

Fjenden var derfor ikke blot Herre over hele den tilbagetrukne Linie, da 8. Brigade satte sig i Bevægelse samtidig med, at en Ordre fra Brigaden bød Regimenterne at besætte Linien hurtigt, men han var endog under Avancering frem mod Brohovederne halvvejs mellem den tilbagetrukne Linie og disse. 9. Regiment, som havde staaet nord for Kongevejen, rykker i Marchekolonne frem ad denne; 20. Regiment, som havde staaet syd for Vejen med 1. Bataillon, Schack, foran 2. og begge med sammentrukne Kompagnikolonner, tager strax Retningen mod den tilbagetrukne Linie, i det det højre Fløjkompagni, 2., af forreste Træfning iler frem mod det Punkt, det skal naa, og de andre af første Træfning tage Afstand under Fremrykningen 5. til venstre af 2., saa 1., derpaa 6. Først da Reserve-Regimenterne ere komne i Bevægelse, faa de Blik for Situationen. 20. Regiments 2. Kompagni ser Fjenden foran sig, men stormer ind imod ham. 9. Regiment faar Kugler ind i sin Tête og udvikler derfor 1. Bataillon,

Kapitajn Grev Ahlefeldt-Laurvig, til Fægtning i Terrainet syd for Kongevejen, saaledes at 1. og 2. Kompagni ere i forreste Række til højre af 20. Regiments 1. Bataillon, 5. og 6. Kompagni i Reserve. Noget vest for Korsvejen standses den forreste Linie, medens 2. Bataillon af 20. Regiment, Sperling, lader sine Kompagnier rykke ind i Linien til venstre af 1. Bataillon i Ordenen 3., 4., 7., 8. og 2. Bataillon af 9. Regiment, Christiani, rykker ud til højre af 1. med 4., 3., 8. Kompagni foran og 7. som Reserve. Situationen viste sig da meget alvorlig. Foruden de tætte fjendtlige Kjæder, med hvilke man var i Fægtning, saas den tilbagetrukne Linie stærkt besat. Med Spænding ventede enhver, hvilken Kommando der i dette hjærtegribende Øjeblik vilde lyde. Den lod ikke vente længe paa. Det lhed „Angreb“, og Ordet blev lystret med en saadan Ildhu, at 8. Brigade ikke vil glemmes i den danske Krigshistorie.

Brigadechefen var netop kommen tilstede og havde angivet venstre Fløj dens Retning ned ad Stranden til. Side om Side, thi Reserve-Kompagnierne ved 9. Regiment vare under Fremløbet rykkede med ind i Linien, stormede de 16 Kompagnier med Sammenhold og Kraft op mod den forskansede Linie, understøttede paa venstre Fløj af „Rolf Krake“, som paa samme Tid løb langs Kysten af Vemmingbund, og paa højre Fløj af 17. Regiments venstre Fløj og 2. Regiments Rester, der benyttede Lejligheden til at søge frem igjen. Fjenden, som er foran den forskansede Linie, kastes tilbage, og vore Soldater naa op indtil 100 à 300 Skridt fra Linien, til hvilken paa denne Tid Cansteins Reserve er ankommen. Paa venstre Fløj erobredes saaledes den afbrændte Gaard, der laa ved Lynetten B. Uagtet den mange Fold overlegne Fjende i den dækkede Opstilling

med sine Bagladevaaben tilføjede vore Rækker overvældende Tab, i det i kort Tid begge Regimentskommandører, de tre Bataillonskommandører til venstre, de fleste Kompagnikommandører og en stor Mængde underordnede Befalingsmænd og Menige saaredes, vaklede Brigadens Tropper endnu ikke, og 9. Regiment gjorde et yderligere Forsøg paa at faa Dybbøl Mølle, som var Nøglen til Stillingen, i sin Magt. 1. og 2. Kompagni af 9. Regiment stormede den med 5. og 6. Kompagni til Understøttelse. Udførelsen lod intet tilbage at ønske. Hvis Møllens grundmurede Bygninger ikke havde frembudt et for godt Holdepunkt for Fjenden, vilde det vigtige Punkt være taget; thi de to Kompagniers Førere naaede i Spidsen for deres Afdelinger lige til Muren, og den ene trængte, efter at den anden var skudt, endog ad et Vindue ind i selve Bygningen, fulgt af saa mange af sine Folk, som kunde komme til, men da han saaredes, og de øvrige indtrængte overvældedes, maatte Angrebet opgives.

General du Plat, som ikke saa snart havde faaet Melding om Stormen, før han havde overtydet sig om det haabløse i Situationen, havde beordret 2. Brigade i Brohovederne til ikke at rykke frem, men at besætte disse, hvad Oberst Kauffmann udførte saaledes, at 18. Regiments 1. Bataillon besatte Forbindelsen mellem Brohovederne, 2. Bataillon det nordre, to Kompagnier af 3. Regiments 2. Bataillon det søndre Brohoved og de to andre Kompagnier af samme Bataillon Løbegraven, som strakte sig fra nordre Brohoved til Stranden. Dernæst var General du Plat, fulgt af sin Stab, til Fods gaaet ud ad Kongevejen paa samme Tid, Lasson og Wörishöffer vare ilede til deres Afdelinger. Generalen var næppe tilfreds med, at 8. Brigade gjorde det beskrevne Angreb. Det synes, som om han havde villet indskrænke det noget. Pludseligt overraskes han imid-

lertid ved Synet af den fortrinligt udførte Vaabendaad. „Men hvad“, udbryder han, „det synes jo at ville gaa“, og med livlige Skridt og Øjet fæstet paa de Stormende iler han ud ad Kongevejen for at komme Angrebet nærmere. Dette var imidlertid nu brudt paa den forklarede Maade. Brigadens Rester maa tilbage, og Tilbagetoget skete paa den første Strækning saa hurtigt, at Generalen omtrent befandt sig i forreste Linie, da de kæmpende Rækker gjøre Holdt i Højde med Vejknudepunktet, ved Kongevejen nogle Hundrede Alen vest for det. Her besluttede han sig til at kalde højre Fløj tilbage og sendte en Adjudant afsted med Ordrer i den Retning. Imidlertid søger han at holde Fægtningen staaende for at give højre Fløj Tid til at naa Als, men Fjenden trænger sig frem langs Vemmingbund, vor Linie nødes til en tilbagegaaende Bevægelse; Generalen ledsaget af Stabschefen og en Adjudant samt Souschefen ved Hovedkvarteret, Major Rosen, som her er kommen til, følger kun langsomt og modstræbende Bevægelsen, og baade Generalen og Schau og Rosen faldt her, alle tre dødeligt saarede. I Forvejen havde Generalen udtalt, at ikke en eneste Afdeling fra Als skulde mere over til Dybbøl, hvilken sidste Udtalelse efter hans Død i Ordreform blev bragt Garden i det Øjeblik, den var ved at passere Broen til Sundeved.

Én Afdeling var den Gang kommen fra Als over paa Dybbøl, nemlig Fallesens Batteri. Paa Grund af dets hurtige Udrykning traf Ordren til Opbrud det ved Sønderborg, og Batteriet begav sig strax til Sundeved og ud mod det for samme bestemte Placement paa venstre Fløj. Her mødte det imidlertid de tilbagegaaende Tropper og erholdt dernæst af Hovedkvarterets Stabschef, Oberstlieutenant Stiernholm, Ordre til at repassere Broen. Stabschefen var nemlig ogsaa gaaet denne Vej

18*

ud, men blev her paa den gamle Landevej Vidne til, at 8. Brigade var slaaet tilbage, og at Dybbølbjærget var i Fjendens Haand. Han afsendte derpaa en skriftlid Ordre til højre Fløj om at trække sig tilbage, hvilken en Ordonnans i fuldt Firspring overbragte Wörishöffer, og begav sig saa til det nordre Brohoved, hvor Hovedkvarteret etableredes, dog uden General Gerlach, som forblev paa en Vogn nord for Sønderborg, hvor han kunde oversé det hele. I samme Øjeblik som Stabschefen ankom ogsaa General Steinmann til Brohovedet. Han modtog Meddelelse om den helt forandrede Situation, samt om, at han efter du Plats Fald var Øverstkommanderende i Sundeved. Han tog som saadan Plads i Brohovedet.

8. Brigades Levninger holdt endnu nogenlunde Linie i Terrainet foran Brohovederne. Kanonerne i det nordre Brohoved havde alt fra Kl. 11 af optaget Kampen med Fjenden, da der den Gang havde vist sig fjendtlige Kolonner ved Dybbøl Mølle. Det gjalt nu blot om at faa Wörishöffers Brigade tilbage.

Som berettet, havde Schmids Brigade det Hverv at holde højre Fløj i Skak. Den førte derfor paa Stormdagen en ved sin Svaghed i øvrigt mistænkelig Fægtning med det Forpostkompagni, vi endnu havde ude imod Nord. Nogen videre energisk Optræden mod vor højre Fløjs Retræte fra den paa venstre Fløj sejrende Fjende stod imidlertid efter 8. Brigades Angreb ikke til at vente. Skanse VIII beskød endnu Kongevejen, hvor Fjenden havde Vanskelighed ved at faa Forhugget ryddet; Manstein kunde derfor kun med Besvær faa noget Feltskyts frem. „Rolf Krake“ spredte ogsaa fra Vemmingbund Projectiler ud over Dybbølterrainet. Desuden havde de tyske Tropper lidt saa meget, at de for en Tid maatte nøjes med at hævde deres Erobringer. Ravens Brigade, der var nærmest

ved Haanden som Reserve for dem, erholdt den Opgave, som den kommanderende fjendtlige General den Gang ansaa for den først fornødne, at tage Skanserne VIII og IX.

Omtrent Kl. 11 indtog 1. Bataillon af 3. Regiment, Arntz, en forud bestemt Opstilling bag højre Fløj. 5. Kompagni tog Stilling sydligst ved den afbrændte Gaard bag Skanse VIII, 2. Kompagni nord derfor langs Højderne indtil den afbrændte Gaard nordligere, hvor 1. Kompagnis Opstilling begyndte, som gik til Stengaards Ruiner, mellem hvilke og Stranden 6. Kompagni havde Plads.

Igjennem denne Opstilling gik 3. Brigade tilbage. Først trak 17. Regiment sig tilbage, som dog savnede 5. Kompagni, der endnu var i Skanse VIII, og største Delen af 1. og 7. Kompagni, som havde deltaget i 8. Brigades Angreb, men derefter vare blevne indviklede i vanskelige Fægtningsforhold. Dernæst sendtes 16. Regiments 1. Bataillons 4 Kompagnier enkeltvis, og til Dels opløste i mindre Partier paa Grund af Granatilden, tilbage. Endelig tiltraadte 16. Regiments 2. Bataillon, Ravn, efter at have inddraget Forpostkompagniet, ved Middagstid Retræten, som den udførte med Ro og Orden i to hinanden understøttende Træfninger.

Nord paa var Skanse X bleven rømmet, og Artillerilieutenant Grüner havde forsøgt ved Haandkraft at trække de to Kanoner af 11. Batteri tilbage, hvilket dog ikke lykkedes længere end til Stengaard, hvor de bleve efterladte. Skanse IX var ogsaa ønsket rømmet; men det kunde ikke udføres, eftersom den preussiske Brigade Schmid da alt var gaaet frem til Angreb og havde isoleret den.

Retræten gik ikke blot for 16. Regiment, men ogsaa for 3. Regiments nordre Kompagnier, som fulgte sidst,

langs Alssund. Men her fandtes der omtrent ved Aabenraavejens Barakker en Slugt, som kunde bestryges fra Aabenraavejen af fjendtlige Tropper, der, efter at 17. Regiment var trukket bort og det sydligste Kompagni af 3. Regiment var tvunget tilbage ad Kolonnevejen, vare komne her hen fra Stormkolonnerne. Baade 16. Regiments 2. Bataillon og 3. Regiments 1. Kompagni udførte her nogle mindre, men virkningsfulde Angreb paa Fjenden for at tiltvinge sig en bedre Passage over den vanskelige Slugt, der havde Mosegrund. Til sidst truedes Retræten fra en Opstilling, som den fjendtlige Brigade Schmid tog øst for Stengaard, og hvor fra Kysten langs Alssund kunde bestryges. 6. Kompagni af 3. Regiment, som længe gjorde Modstand mod denne Opstilling, understøttedes af 5. Kompagni af 16. Regiment, der, fulgt af Bataillonskommandøren, Major Hein, holdt sig i den nævnte Slugt, til førstnævnte Kompagni kom tilbage. Retræten var den Gang reddet for de øvrige, men Major Hein maatte med de to Kompagnichefer og omtrent 40 Mand af de to Kompagnier, som ikke havde formaaet enkeltvis at komme bort, give sig i Slugten Kl. $12^1/_2$.

Paa dette Tidspunkt vare de to sidste Skanser faldne i Fjendens Hænder. Skanse VIII overgav sig efter tyske Beretninger Kl. $11^3/_4$ og Skanse IX lidt før Kl. $12^1/_2$. Den sidste stormedes da syd fra af Ravens Brigades Tropper.

Kampen var altsaa nu paa Dybbølterrainet indskrænket til foran Brohovederne, hvis Barrièreporte lukkedes, men førtes i øvrigt langs Als's Kyst.

Saa snart vore Kanoner ved Alssunds nordlige Udløb, som alt meldt, om Morgenen havde aabnet deres Ild paa Fjenden, opstod der en mægtig Kanonade over Sundet, i det det fjendtlige Artilleri, som fra Kl. 7 havde besat de i Nattens Løb tilvejebragte Kystbatterier,

optog Kampen. Det fjendtlige Fodfolk viste sig ved Kysten, og 11. Regiment indtog derfor paa vor Side en Forsvarsstilling med fem Kompagnier i Løbegrave langs Sundet og tre Kompagnier i Reserve, henholdsvis ved Arnkilsøre, Rønhave og Kjærvig. Under Udviklingen blev 11. Regiment ikke blot beskudt af Artilleri, men endog af Geværild over Sundet. Det mistede i det hele om Formiddagen ved Skydningen 2 Døde og 8 Saarede.

Den af Fjenden paa dette Sted tilsigtede Overgang over Sundet kom under disse Forhold imidlertid ikke til Udførelse; men Artillerifægtningen fortsattes over Sundet. Til Understøttelse for 11. Regiment havde 6. Brigade efterladt 1. Bataillon af 10. Regiment. Dernæst stævnedes 4. Brigade, Faaborg, som først havde faaet Ordre til at sende ét Regiment til Ulkebøl og ét til Augustenborg for at være til Understøttelse baade for Alssund og for Alsfjord, i sin Helhed til første Sted, hvor ogsaa 5. Brigade, som, da General Vogt beordredes til at overtage 2. Division efter du Plat, kommanderedes af Oberst Hein, befaledes hen. 6. Brigade, som standsedes ved Sønderborg, eftersom Dybbøls Skæbne da var afgjort, erholdt Befaling til at besætte Kysten fra Flankebatteriet til nogle Hundrede Alen syd for Kjærvig. Garden fik Stilling langs Sundet ved Sønderborg fra Slottet til Kirkebatteriet. 3. Brigade, som kaldtes tilbage fra Dybbøls højre Fløj, besatte Kysten fra Kirkebatteriet til Flankebatteriet. Feltbatterierne anbragtes i Placementerne ved Sønderborg.

Lidt efter Middag fik Preusserne et enkelt Batteri op paa Dybbøl, som opkjørte mellem Skanse VII og Dybbøl Mølle, hvor fra det beskød det nordre Brohoved, medens det preussiske Belejringsbatteri Nr. 24 beskød den nordre Bro og Broagerbatterierne hele Terrainet

om Sønderborg. Noget senere rykkede et fjendtligt Halvbatteri frem til ca. 1500 Alen fra Brohovedet, og fjendtlige Tirailleursværme nærmede sig syd fra det søndre Brohoved, medens der fra Stengaard langs Alssund gjordes et Anfald mod Løbegraven mellem nordre Brohoved og Stranden, hvilket afvistes af de Kompagnier af 3. Regiment, som vare her, nemlig af de to oprindelige og de af 3. Regiments 1. Bataillon her til indkomne.

Der var ikke nogen afgjort Nødvendighed for at forlade Brohovederne; men Oberstlieutenant Dreyer mente, at de havde opfyldt deres Bestemmelse og derfor helst burde forlades nu, det kunde gjøres uden synderlige Tab. Imidlertid skete Rømningen langsomt og i Orden, efter at General Steinmann var bleven beordret til at tage Befalingen over Stillingen ved Alssund paa den modsatte Side, og denne var kommen i Orden.

Kun nordre Bro, som var under Batterupbatteriets stærke Ild, afbrødes efter Ordre fra Stabschefen noget efter Middag. Afbrydningen skete i faa Minutter under en heftig Ild ved Udsvingning af omtr. 120 Alen af Broens hele Længde, hvornæst Broens vestre Ende ødelagdes dels ved Ild og dels ved Ophugning. Tilbage var Frederik den Syvendes Bro og fem Færger, som alle laa paa Sundevedsiden for at være Fjendens Øjne unddragne. Men desuden laa der — ogsaa paa Sundevedsiden — 12 Jagter, som skulde have været benyttede til den tredje Bro, og 4 Reservefartøjer. Disse sidste 16 Fartøjer begyndte man at føre til Sønderborg. Kommandørerne for Færgerne, der vare militære Befalingsmænd, mest Underofficerer, havde Ordre til, naar fornødent, at føre Færgerne over til Alssiden og at kappe Færgetovene.

Kl. $12^3/_4$ modtog 2. Brigade Ordre til at indskrænke Styrken i Brohovederne til det halve. Oberst Kauffmann udførte denne Befaling ved at lade 3. Regiment,

med Undtagelse af de to Kompagnier i søndre Brohoved og de to i Reserve i det nordre Brohoved staaende Kompagnier af 18. Regiment, gaa til Als over Frederik VIIs Bro.

Først nogen Tid efter, at denne Befaling var udført, forlod først Hovedkvarterets Personale, dernæst General Steinmann og derefter Oberst Kauffmann Brohovedet. Inden Hovedkvarterets Bortgang udfærdigede Stabschefen et Telegram til Ministeriet, der endte med de Ord: „Endnu holdes Brohovederne“. Men dette blev først expederet, da Brohovederne vare forladte. Som Stabschefen med det i Haanden vilde træde ind ad Døren til Stationen i Brohovedets Strube, slog en Granat gjennem Døren og sprang indenfor, hvor den slog alt itu. Depechen maatte derfor sendes til Besørgelse til Reservestationen i Sønderborg.

Efter at de to Kompagnier i det søndre Brohoved under Bataillonskommandøren, Kapitajn Krabbe, vare førte til Sønderborg paa nogle Pontoner, sendte Major Lundbye efter Kommandantens Ordre 18. Regiments Styrke lidt efter lidt tilbage, og da Lundbye var gaaet med de sidste, afbrød Oberstlieutenant Dreyer den søndre Bro paa lignende Maade som den nordre, i det at 150 Alen af Broens Længde svingedes ud. Paa denne Brodel befandt Oberstlieutenant Dreyer samt nordre Brohoveds Ingenieur- og Artilleribesætning sig. Den nærmest Sundevedsiden værende Brodel blev stukken i Brand, ligesom de endnu ved samme Bred liggende Fartøjer samt alt, hvad der var brændbart i Brohovederne, Blokhuse o. s. v.; Opbrændingen lykkedes imidlertid ikke ganske. Af de løse Fartøjer vare 10 førte til Als, 4 opbrændte, men 2 bleve liggende ubrændte paa Sundevedsiden. Af Færgerne bleve to brændende liggende ved nogle Bomme midt i Sundet.

Artilleriet paa Alssiden gav sig strax i Færd med at nedskyde, hvad der var ubrændt paa Sundevedsiden, medens fjendtlige Skarer nærmede sig Brohovederne, men, saa længe det var lyst, ikke vovede sig der ind.

Syd for Møllebatteriet havde Fallesens Batteri faaet Plads, og det havde allerede tidlig Lejlighed til at deltage i Kampen ved at beskyde først det fjendtlige Feltbatteri paa Dybbølbjærg, senere de fjendtlige Fodfolkafdelinger foran Brohovederne. Da Møllen ved Søndermølle-Batteriet kom i Brand, og dette Batteri blev forladt paa Grund af Heden og paa Grund af, at Krudtmagasinet kom i Fare, afgav Fallesen Frivillige, hvilke hjalp til at bringe Batteriet i Orden igjen og betjente det, til Salto overtog det med 13. Batteris tilbagekomne Mandskab. Ved Slottet opstilledes fire Kanoner Messerschmidt. De to andre til dette Batteri hørende anbragtes lige over for det nordre Brohoved i Forening med to Kanoner Lunn, medens de fire andre til Batteriet Lunn hørende Pièccer toge Plads ved Kirken, hvor ogsaa 10. Batteri, nu kommanderet af Kapitajn Mønster fra Fredericia, prodsede af. 24 Feltpiécer føjede saaledes deres Ild til de herværende faste Pièccers. Brohovederne holdtes under en stadig Ild; alt, hvad der kunde brænde i samme, og ikke allerede var antændt, ødelagdes; en Ammunitionsvogn, som fandtes der, sprængtes i Luften. Selvfølgelig rettedes Ilden, saa snart fjendtlige Sværme lode sig til Syne, ogsaa mod disse.

Bag denne Kystbesætning samlede Resterne af de Brigader, som havde lidt mest paa Dybbøl, sig mellem Sundsmark Barakker og Sønderborg.

Kl. 4 omtrent sagtnedes den fjendtlige Ild; men vor, som havde sine egne Maal at forfølge, kunde derfor ikke tie. Først hen ad Natten ophørte helt Dønningerne efter den haarde Kamp.

Sejrsrusen i den preussiske Hær og i hele Tyskland over denne Vaabendaad overskred alle maadeholdne Grænser. Dybbølstillingens faste Kanoner, hvoraf rigtignok kun faa vare brugelige, og 3400 Fanger vare faldne i Preussernes Hænder. De erobrede Kanoner og de fundne Kompagniflag holdt Paradeindtog i Preussens Hovedstad under Befolkningens Jubelraab. Bismarck udbrød glad, da han var Vidne til dette, at man ved Dybbøl havde overvundet Deputeretkamret, hvad der dog ikke saa snart skulde bekræfte sig.

Til visse fortjener Stormen, ikke blot dens Forberedelse, men ogsaa dens Udførelse al Anerkjendelse. Den kostede Preusserne 1188 Døde og Saarede, hvoraf 70 Officerer. Vi vilde ikke have haft et saa stort Tab af Døde og Saarede at opvise, dersom ikke ogsaa vi havde haft en Storm at udføre, nemlig 8. Brigades, og en Storm, som mislykkedes paa Grund af de preussiske Bagladevaaben, eftersom en forskanset Linie, tæt besat af Bagladerifler, maa ansés for uindtagelig ved en simpel Storm. Vort Tab af Døde og Saarede var derfor 1442, hvoraf 67 Officerer.

Man har bebrejdet Overkommandoen, at den skjænkede Preussen denne Sejr, at den ikke opgav eller indskrænkede Dybbølforsvaret den Gang, da Kanonerne vare bragte til Tavshed, da Værkerne vare sammenskudte, og Als's Kyst, ogsaa i det sydlige, var kommen i taalelig Forsvarsstand. Men der hvilede — som tilstrækkelig fremhævet i det foregaaende — et Tryk paa Overkommandoen. Regeringen vilde have det konstateret for Evropa og for det danske Folk, at vi, fordi Kampen som Følge af Vintertiden og uheldige Forhold var bleven forlagt fra Danevirke til en anden Valplads, derfor ikke vilde kæmpe mindre energisk for vor Ret. Den opfordrede derfor Overkommandoen til at

føre Forsvaret saa udholdende som muligt, og Overkommandoen bøjede sig for denne Opfordring.

Det preussiske Angreb lykkedes saa fuldstændigt, fordi den danske Hær, saaledes som Situationen var, ikke kunde naa at komme i Slagstilling. Desuagtet blev alt det ydet den 18. April, som man under de Forhold, der udviklede sig, kunde forlange. Der blev gjort Modstand paa hver en Plet, paa mange Steder en heroisk Modstand, og Forsvaret fortsattes Fod for Fod tilbage.

Og et trøsterigt Minde gjemmer Dybbølkampen i det hele; thi Forholdene paa Dybbøl afgav en god Styrkeprøve for en Hær. Der er ingen Lod saa tung for en Hær som det, at være dømt til Passivitet i en evindelig stærk Ild. Alle Landes og Tiders Krigshistorie viser, at selv den længste og strængeste Uddannelses Frugter kunne tabes, og den højeste Disciplin under saadanne Forhold bukke under for Individernes Selvopholdelsesdrift. Det var intet Under, at vor Overkommando kunde frygte for, at den danske Hær ikke vilde kunne gjennemgaa den Prøve, som Kampen om Dybbøl stillede den paa. Men langt fra at svækkes, steg Hærens Sammenhold og Kraft under de fortvivlede Forhold paa Dybbøl, og den sidste Kampdags Begivenheder i det hele, som især det mindeværdige Angreb af 8. Brigade, ville stedse være højt talende Vidnesbyrd om den danske Hærs krigerske Dygtighed.

SJETTE BOG.

I.

Prins Friedrich Carl var for saa vidt ikke fornøjet, som han ikke havde faaet Als. Han ønskede, at der den paafølgende Nat eller i alt Fald snart efter skulde gjøres et Forsøg paa at komme over til Øen. Uden Tvivl maatte Fjenden med Magt kunne tiltvinge sig en Overgang ved en Koncentrering af alle Kanonerne paa det smalleste Sted af Sundet ved Sønderborg Slot, og denne Fremgangsmaade frygtede fra nu af den Kommanderende paa Als. Preusserne vilde imidlertid have Overrumpling med som Faktor i deres Overgang. Friedrich Carl var opsat paa at iværksætte Overgangen ved det Apparat, som nu tre Gange var blevet opstillet, ved Slien, ved Ballegaard og ved Storskoven, men ingen af Stederne i Virkeligheden var kommet til Anvendelse.

Imidlertid bleve de ønskede Operationer mod Als, som det synes, standsede fra Berlin. Den Henrykkelsesrus, som Dybbøls Erobring frembragte i Tyskland, har uden Tvivl bidraget dertil. Der var ingen i Tyskland, som savnede noget, og det var derfor ikke klogt at minde Tyskland om, at det kun var et Forværk til Als, som var vundet, og at det vigtigste endnu stod tilbage at tage. Det blev da hurtigt afgjort, at Krigen i det sydlige foreløbig skulde ende med, hvad der var

opnaaet, at Hæren skulde sættes i Bevægelse mod Nord til de andre Dele af Krigsskuepladsen for at bringe Forholdene paa Fode igjen i Jylland, at Operationerne skulde udstrækkes til Limfjorden, og Fredericia erobres.

Der behøvedes nogle Dage, inden Opbruddet kunde begynde; dels trængte Tropperne til Hvile, dels maatte Sejren fordøjes og Sindene komme i Ligevægt igjen, dels endelig maatte det først fornødne Arbejde, Valpladsens Ryddeliggjørelse, paabegyndes. For at begrave de Døde afsluttede Preusserne en Vaabenhvile med os den 19. fra Kl. 12 Middag til Kl. 6 Aften. Der samledes om Skanse II 300 danske Soldaterlig, som begravedes sammen med de preussiske i en stor Grav. Men danske Lig begravedes ogsaa paa andre Steder i Terrainet, og 20 Officerslig førtes ved Parlamentær over til Sønderborg, deriblandt General du Plats, hvis Pande Prins Friedrich Carl havde omvundet med en Lavrbærkrans. De preussiske Batterier maatte nu sløjfes tillige med de danske Værker, men den oprodede Valplads, Mindet om to Maaneders bitre Kamp, ønskede den preussiske Konge først at se. Han kom til Dybbøl, ledsaget af Krigsministeren, saa de friske Spor af den førte Kamp, holdt Skue over Stormkolonnerne i deres Stormdragt, hørte Stormmarchen spille og indstiftede Dybbøl-Stormkorset, som enhver, der var med i Kolonnerne, skulde bære til Erindring.

Som tidligere fortalt, var den 21. Brigade fra Slesvig sat i Marche mod Jylland. Den indtraf i Vejle den 18., 19. og 20. April. Forstærket med den, fik General Grev Münster Befaling til at rykke frem til Horsens, hvor Castenskiolds Korps, som den 10. April havde haft en lille Fægtning med Preusserne og senere nogle mindre Sammenstød, endnu laa, og til derefter at jage de Danske bag Limfjorden. Den 20. begyndte

Marcherne fra Dybbøl nord paa. Først afgik de ni Gardebatailloner og fire Batterier, som vare diddragne fra Jylland og nu kunde vende tilbage; dernæst den 10. Infanteribrigade, som efter Ravens Død — han faldt under Stormen — blev given til Oberst v. Kamiensky, men som kom til at bestaa af Regimenterne Nr. 18 og Nr. 52, det sidste hentet fra Holsten for at indtage Livgrenaderregimentets Plads, samt 7. Jægerbataillon. Endelig fulgte saa Belejringsartilleriet for at anvendes mod Fredericia. Til hver Kanon medførtes 800 Skud. For at sikre dets Marche anlagdes der en Etapestation ved Aabenraa, beskyttet mod Havet af 8 svære Pièces.

Vor Overkommando havde hurtig fattet sin Beslutniog. Ikke var den blodige Dag til Ende, før den var kommen til den Erkjendelse, at hvad enten Als angrebes eller ej, maatte Tyngdepunktet af Operationerne nu flyttes hen mod Fredericia, og navnlig de Tropper strax sendes tilbage, som vare laante der fra. 8. Brigade var ved sit Angreb den 18. imidlertid indsmeltet til en lille Hob. Det var Overkommandoens Mening, at Resterne af 1. Brigade, som vare endnu mindre, skulde indlemmes i den svage 8. Brigade, da Chefen for 1. Brigade, Oberst Lasson, var falden. Hvert af de 4 Regimenter, som derved kom til at staa under Brigaden, kunde indskrænkes til en Bataillon, og Brigaden saaledes være retableret i sin tidligere Størrelse.

Disse nævnte Tropper afgik alt Natten efter Slaget til Fyn, og Garden samt 3. Brigade fulgte efter den næste Dag. De afgaaede Tropper underlagdes 2. Division, der nu kommanderedes af General Vogt, og til hvilken Overkommandoen bestemte 8. Batteri og 1. Halvregiment Gardehusarer.

Tilbage paa Als bleve 2., 4., 5. og 6. Brigade, hvilke indgik i 1. Division, Steinmann, og 7. Brigade, som

havde sit særlige Hverv ved Alssund og Alsfjord; end videre 2., 10. og 11. Batteri, hvert paa 6 Piècer (de to Piècer af disse og af 8. vare efterladte paa Dybbøl), og 1., 4., 9. og 12., hvert paa 8, foruden Rytteri, Ingenieurer og Fæstningsartilleri. Hele denne Styrke vilde Overkommandoen, der selv vilde forlægge sit Kvarter nærmere til Fredericia, stille under General Steinmanns Befaling, og det maatte saa afhænge af Omstændighederne og af Fjendens Foretagender, i hvilket Maal denne Styrke senere kunde forringes. Dog paabegyndtes strax Evakuation af Depoter og Parker, som hørte til Hæren i dens Helhed, og hvoraf kun Underafdelinger bleve tilbage.

Nogle Stabsforsættelser bleve en Følge af Tabet paa Dybbøl. Kapitajn Tvermoes valgtes til Stabschef i den faldne Major Schaus Sted ved 2. Division, hvis Stabskvarter foreløbig blev Brahesholm ved Assens, og Ritmester J. Z. Schroll fik Rosens Plads ved Overkommandoen.

For at forberede Kommandoens Overgang til Generalmajor Steinmann overlod Overkommandoen alt den 18. om Aftenen Generalen Ulkebøl Præstegaard til Divisionskvarter, og inden den fra Høruphav afgik til Assens, der foreløbig var bestemt til Hovedkvarter, søgte den at ordne Als's Forsvar.

Kanonerne tav ikke ganske. Natten mellem den 21. og 22. kastede Fjenden en Del Granater over til Als, og Batteriarbejder iagttoges langs den fjendtlige Side af Sundet. Men paa vor Side optoges nu ogsaa med Kraft Kystforskansningsarbejderne. 7. Brigade blev helt forlagt til Nordlandet, hvor 11. Regiment, efter at være afløst paa Kjærhalvøen af 1. Division, henlagdes om Svendstrup, fra hvis Præstegaard Oberst Müller førte Kommandoen. 3. Kavaleribrigade under Generalmajor

B. Marcher, nu indskrænket til 4. Dragonregiments ene Halvregiment, bevogtede som før den øvrige Kyst fra Hellesøgaard og rundt nord efter. 1. Division havde fra den 18. af alt Befalingen over hele Kyststrækningen fra syd for Sønderborg til Arnkilsøre. Den 22. overdroges Befalingen over hele Øen Divisionen, i det 7. Brigade, Kavaleriet og Eskadren da stilledes i samme Forhold til General Steinmann som hidtil til Overkommandoen. Samme Dag gav Overkommandoen Generalen hans Instrux. I Følge denne skulde der lægges den største Vægt paa Besiddelsen af Als, saa længe det blot var nogenlunde muligt. Bestræbelser burde rettes paa at forhindre eller forsinke de Arbejder, som Fjenden maatte foretage for at forberede eller dække en Overgang, ligesom ethvert Forsøg paa at udføre en saadan skulde mødes med den kraftigste Modstand. Ja, selv om Fjenden skulde opnaa Fodfæste paa Øen, maatte Forsvaret ikke opgives, saafremt der for samme viste sig nogen Mulighed. Med Hensyn til Marinens Hjælp skulde Steinmann i alle Anliggender, som angik Øens Bevogtning, kunne henvende sig umiddelbart til Eskadrechefen. Naar Forsvaret opgaves, maatte Retræten søges til Kegenæs, men da den ikke var anvendelig for den nordlige Del, maatte andre Udskibningspunkter indrettes, og en Stilling fra Augustenborg over Lambjærg til Hørup til Dækning for Retræten forberedes.

I Anledning af den Andel, som Marinen efter Overkommandoens Formening skulde tage i Als's Forsar, i det den regnede paa, at „Rolf Krake“ i Tilfælde af en fjendtlig Broslagning kunde løbe en Pontonbro i Stykker, søgte Steinmann strax Forstaaelse med Muxoll. Men i en Conference, som den 23. April holdtes i Ulkebøl, erklærede denne strax til Steinmann. at intet Krigsskib vilde kunne løbe ind i den snævre Del af

Alssund, og at den Hjælp, der kunde ventes af Marinen, maatte indskrænkes til, at Skibene saa vidt muligt ved Beskydning fra Augustenborg Fjord vilde søge at genere Fjendens Foretagender i den nordlige Del af Sundet ved Arnkilsøre.

Overkommandoen, som den Gang var ankommen til Assens, henvendte sig derefter i Skrivelse af 25. til Muxoll og ytrede, at den, baade i Henhold til en Udtalelse af Marineministeriet af 21. Februar og i Henhold til en tidligere af Muxoll i en Conference i Ulkebøl Præstegaard afgiven Erklæring, fastholdt den Formening, at Marinen, om end med Risiko af et Skib, kunde hindre en Overgang ved Broslagning eller i Baade over Alssund; men Muxoll svarede den 28. derpaa, at hans tidligere Udtalelser havde haft Hensyn til andre Forhold end de nærværende: Den Gang antog man, at Fjenden kun vilde stille Feltartilleri i Marken, og vi havde Kystbatterier paa Alssiden. Nu vare Fjendens Batterier blevne til faste Værker, og vore Værker vare til Dels forsvundne. Intet Skib af en saadan Størrelse, at det kunde manøvrere under Damp i et saa yderst snævert Farvand som Alssund, vilde kunne modstaa den Kanonild, som det lige fra Snogbæk Hages Batteri ved Indløbet til Sundet og helt ned vilde blive udsat for. Det vilde ufejlbarligt blive skudt i Sænk, inden det naaede Virkestedet, og var det saa usandsynlig heldigt at naa der hen flydende, vilde det være saa svækket, at der intet andet opnaaedes ved Skibets Tab end at Fjenden en kort Tid vilde blive standset i et Foretagende, som han dernæst uhindret kunde fortsætte med forøget Kraft, thi vende tilbage og forny Angrebet vilde Skibet ganske vist ikke kunne. Han præciserede derfor paa ny, „at den Hjælp, som kunde forventes af Marinen, vilde indskrænke sig til, at „Rolf Krake“ efter bedste Evne

generede Fjendens Foretagender i Sundet, saa langt dets Skyts kunde række fra Arnkilsøre."

Med denne Skrivelse ansaa Overkommandoen foreløbig Sagen for afsluttet, eftersom Orlogskapitajnen i Slutningen af sin Skrivelse berettede, at hans Plan for Skibenes Stationering og Anvendelse var bifaldt af Marineministeriet. Den paalagde Steinmann i det væsentlige at støtte sig til de Forsvarsmidler, han selv havde Haand over, men indberettede i øvrigt Sagen til Krigsministeriet. Steinmann søgte en ny Conference med Muxoll, hvis Resultat der senere vil blive Anledning til at omtale.

Af de til Fyn overførte Tropper lagdes 8. Brigade, hvis Sammensætning paa den af Overkommandoen ønskede Maade billigedes af Krigsministeriet, foreløbigt i Cantonnement om Assens. 3. Brigade, hvis to Regimenter, 16. og 17. organiseredes, hvert paa 6 Kompagnier, dirigeredes op mod det nordvestlige Fyn. Garden kom til Fredericia. Fæstningens Fodfolkstyrke var i Forvejen: 7., 13., 14., 19. og 21. Regiment samt Arbejdsbataillonen. Disse stode alle under Neergaard. Ved at dele dem i Brigader, saaledes at Neergaard beholdt sine oprindelige Regimenter, 19. og 21., og at lade 13. forblive i sit tidligere Forhold som Garnisonsbataillon, kunde 1. Brigade, ophørt ved Dybbøl, gjenopstaa i Fredericia, bestaaende af 7. og 14. Regiment. Dette skete snart efter; men inden det hermed i Forbindelse staaende fortælles, maa Opmærksomheden fæstes paa Jylland, hvor det andet Tilbagetog forberedtes.

Efter at Tropperne fra Mors i Begyndelsen af April vare komne ned i det sydlige Jylland, til Dels ved Hjælp af Jærnbanen, som var gjort i Stand for at transportere dem og i indskrænket Maal derefter var overladt til Offentlighedens Afbenyttelse, indtoge Hegermann-Lindencrones Tropper følgende Stillinger.

1. Kavaleribrigade, Honnens, bestaaende af 5. og 6. Dragonregiment og Batteriet Lønborg samt to Kompagnier, 3. og 4., af 1. Infanteriregiment, var lagt i Cantonnement i og om Silkeborg, bevogtende Terrainafsnittet bag Alling Aa, Ry Mølle Aa, Guden Sø, Salten Lang Sø og Nørre Aa.

Østligere ved Silkeborg-Aarhus Landevej stod 2. Kavaleribrigade, Scharffenberg, Brigadekvarter Høver Kro. med Batteriet Johansen.

Af 1. Regiment, Beck, hvoraf 8. Kompagni var efterladt ved Overgangsstederne over Limfjorden, medens 3. og 4. vare ved 1. Kavaleribrigade og 7. ved Castenskiolds Korps, vare de tilbageværende Kompagnier, 1., 2., 5. og 6.. anbragte trinvis i Cantonnementer langs Vejen fra Laasby til Skanderborg saaledes, at 5. Kompagni laa i Laasby. 6. ved Javngyde, 1. i Nørre Vissing og Venge og 2. længst fremskudt mod Syd i Vrold og Justenborg, hvor fra Fuldbro og Nybro holdtes besatte.

Sydligst stod øst paa Castenskiolds Korps i den før beskrevne Stilling. I Steden for Hannibal Sehesteds Strejfkorps, som var trukket ind den 12., var der fra 1. Kavaleribrigade udsendt et Korps under Major C. A. J. Fibiger, som kantonnerede om Nørre Snede og Brande. Vestligere endnu befandt sig fra den 20. April af atter Ritmester Moe, som opererede mellem Skjern, Varde og Sønder Omme.

Hegermann-Lindencrones Korps stod saaledes, opløst i forskjellige mindre Dele, i en Bue nord om Castenskiolds. Det frembød intet bestemt Objekt for et fjendtligt Angreb, men Opstillingen var i sig selv offensiv, da Styrken hurtigt kunde koncentreres frem mod et hvilket som helst Punkt af den fjendtlige Opstilling. Da Souschefen kom tilbage fra General Lunding, medbragte han den Besked, at der ikke fra Fredericia kunde ydes

Hjælp af nogen synderlig Udstrækning, og Hegermann-Lindencrone sendte da misfornøjet sin Souschef til General Gerlach paa Als for at faa at vide, om han havde nogen Plan, i hvilken Divisionen i Jylland kunde deltage. Men, imedens han var borte — han kom netop til Als, da Dybbøl faldt den 18. —, var det, at den schlesiske Brigade nærmede sig, og at alle Udsigter til at beholde den nærværende Overvægt i det sydlige Jylland svandt hen.

Nogle Forandringer vare i den nævnte Tid foretagne i Troppesammensætningen. Et nyt Dragonregiment var føjet til Styrken, i det 2. Dragonregiment efter fuldbragt Reorganisation var overført fra Baaringvig til Aarhus og indlemmet i 2. Kavaleribrigade. Castenskiold havde afgivet sin halve Husareskadron til Husarregimentet og i Steden for erholdt en ny Eskadron af 6. Dragonregiment, saa at han havde dettes ene Halvregigiment og et Kompagni. De fire Kompagnier mellem Laasby og Skanderborg formerede en Divisionsreserve under Oberstlieutenant Beck sammen med en Husareskadron og fire Kanoner Johansen. De andre fire Kanoner af Batteriet Johansen, hvilke først ligeledes vare tildelte Divisionsreserven, forbleve ved 2. Kavaleribrigade.

Den 16. April lagde General Hegermann-Lindencrone sit Kvarter tilbage til Kejlstrupgaard bag Silkeborg, og Kalbygaard tildeltes 2. Brigade som Brigadekvarter, samtidigt med, at den taktiske Overledelse af Castenskiolds Korps kom i denne Brigades Hænder. Den fornyede Retræte, som Forholdene kunde nødvendiggjøre, havdes da alt for Øje; men denne Gang var Overfarten over Limfjorden lettere, thi Aarstiden var mildere, og der var sørget for Overførselsmidler paa forskjellige Steder, ved Ottesund, ved Sallingsund, ved Glyngøre, ved Aggersund og ved Aalborg. Ved alle

Steder var der Dampkraft. 3 Jærntransportbaade vare indrettede til Trækfærger. Paa flere Steder maatte Rytteriet desuden kunne svømme over, hvilket var taget i Betragtning, i det de Baade, som behøvedes til Hjælp ved denne Operation, holdtes rede.

Den 20. April, den Dag, de sidste Afdelinger af Bornstedts Brigade, sex Batailloner og et riflet Batteri, vare komne til Vejle, samlede 1. og 2. Kavaleribrigade og Batteriet Lønborg samt det halve Batteri Johansen sig i en Bivuakstilling, der strakte sig fra Vejknudepunktet Paarup til hen imod Silkeborg. I det sydlige lodes nu Castenskiold alene med Divisionsreserven. der stod under Beck, i den før beskrevne Opstilling; men fra Paarup havdes der Følehorn ude paa alle Veje i det vestlige og sydlige. Den 21. trak Styrken sig nærmere sammen hen imod Silkeborg øst for Funder By, og der indtoges saa et Cantonnement der i Omegnen til den følgende Dag, da der atter bivuakeredes paa forskjellige Steder nord for Silkeborg, hovedsagelig ved Sejling. Her blev det bestemt, at General Honnens med 1. Kavaleribrigade, Batteriet Lønborg og 3. og 4. Kompagni af 1. Regiment skulde trække sig mod Mors, de vestlige Detachementer over Ottesund, Hovedstyrken over Skive til Sallingsund eller efter Omstændighederne til Glyngøre, medens General Hegermann-Lindencrone med 2. Kavaleribrigade og et halvt Batteri Johansen vilde begive sig til Hobro, altsaa paa Vejen til Aalborg og Vendsyssel, den samme Retræte, som ogsaa var anvist Beck og Castenskiold. General Honnens blev den 24. gjort selvstændig. Han blev fri Herre over sine Bevægelser; kun paalagdes det ham, saa sent som muligt at vige for Fjenden, naar denne var kommen til Midtjylland. Moe marcherede denne Dag til Brejningegaard og Dagen efter til Holstebro og Struer, hvorfra han senere over-

førtes til Landet nord for Limfjorden. Paa den anførte Maade var Forsvaret delt i fire Hovedgrupper, Castenskiold, Beck, Honnens med 1. og Hegermann-Lindencrone med 2. Kavaleribrigade, hvilken sidste var at betragte som Reserve for de tre andre Grupper.

Den 22. April var den Dag, den tyske Overkommando havde berammet for Opbruddet fra Vejle mod Nord. Oberst Flies med tre Gardebatailloner, de westphalske Husarer og et ridende Batteri var Avantgarde. General Bornstedt fulgte efter med sin Brigade, Gardehusarerne, det brandenburgske Kyrassérregiment og to Batterier.

Ogsaa ved Horsens var der paa Grund af de forandrede Forhold i den sidste Tid foretaget adskillige Forandringer i Opstillingen. Fodfolket var for største Delen draget bort fra forreste Linie og erstattet ved Rytteri. Ved Horsens var der derfor kun to Eskadroner og en Deling Fodfolk, som stod i Afsnittet bag Hansted Aa med fremskudte Ryttertroppe. Ganske uden Fægtning opgaves Stillingen ikke. En lille Rytterblænkring fandt Sted foran Horsens, hvorved en dansk Ryttertrop blev omringet, men slog sig kæmpende igjennem. En større Kamp forhindredes ved, at Fjenden omgik Stillingen ved Lund, hvorved de to Eskadroner nødtes til at søge bort ad den gamle Aarhus-Landevej. Fjenden besatte Hansted og Serridslev og rykkede næste Dag til Skanderborg, medens Becks og Castenskiolds Korpser denne Dag indtoge skjulte Bivuakker, den første med Divisionsreserven og tre Eskadroner, som vare sendte ham til Understøttelse fra Hegermann-Lindencrone, altsaa i alt 4 Kompagnier, 3 Eskadroner og 4 Kanoner, ved Kalbygaard og Laasby med fremskudte Poster mellem Knud Sø og Ravn Sø, den sidste ved

Framlev med Spejdertroppe i Jexen og hen imod Skanderborg samt et lille Detachement i Aarhus.

Hvis det fjendtlige Korps nu havde spredt sig for at besætte de forskjellige Byer i det østlige Jylland, saa vilde de henved to Tusend Mand, som Becks og Castenskiolds Korpser tilsammen udgjorde, maaske have kunnet tilføje det et lille Standsningsstød. Herpaa var alt ordnet, og Aanden og Tonen i Korpserne borgede for, at de ikke vilde have lagt Fingrene imellem, hvis der havde vist sig Lejlighed til Daad; men den fjendtlige Kommandør, Grev Münster, ledede Indfaldet i Jylland paa en Maade, som, hvor meget den end var os imod, fra et militært Standpunkt ikke kan andet end anerkjendes. Regnende paa, at de fra Dybbøl tilbagevendende Gardebatailloner, som vilde komme nogle Dagsmarcher senere, kunde besætte Landet en detail, gik han med sine 9 à 10000 Mand samlede i én Kolonne midt igjennem Landet over Skanderborg, Silkeborg til Viborg. Ikke en Mand efterlodes i de Byer, han forlod; selv de Syge medførtes. Paa begge Sider af den preussiske Kolonne vare de danske Korpser sydligere end den. Den 24., da General Münster kom over Linaa til Silkeborg, en halv Dag efter, at Hegermann-Lindencrone og Kronprinsen havde forladt Byen, trak Oberstlieutenant Beck sig til en Stilling ved Frijsenborg og Hammel med et Kompagni detacheret til Kongensbro, og Major Castenskiold lagde sin Bivuak til Haldum. Først her beordrede Castenskiold Telegrafstationen i Aarhus hævet og foreløbig henlagt til Spørring.

Den 25. gik Münster til Viborg. En højre Sidekolonne, som gik over Resenbro, afskar, uden dog selv at vide det, det ved Kongensbro af Beck posterede Kompagni, som undkom vest om Gudenaa. Beck og Castenskiold gik denne Dag til Randers, hvor fra de strax efter

kaldtes til Hobro, hvor Hegermann-Lindencrone opholdt sig, og hvor Korpserne forenede sig i en Stilling, i hvilken der kunde være Tale om at gjøre alvorlig Modstand.

Dette forekom dog ikke Hegermann-Lindencrone hensigtsmæssigt. 2. Kavaleribrigade dirigeredes tilbage over Limfjorden. Castenskiolds Korps ophævedes, og dets Rytteri gik tilbage over Limfjorden. Infanterireserven hævedes ogsaa som saadan, og et Kompagni af samme, 5., sendtes til Aggersund. Derimod dannedes der af dennes øvrige Tropper og Castenskiolds Korpses Fodfolk en Arrièregarde under Oberstlieutenant Beck, bestaaende af fire Kompagnier af 1. Regiment, 1., 2., 6. og 7., tre Eskadroner af 2. Dragonregiment og fire Kanoner Johansen, som skulde holde Terrainet foran Aalborg saa længe som muligt. Oberstlieutenant Beck lagde denne Arrièregardes Gros tilbage til Aalborg og efterlod i Rold Skov og Hobro kun en svag fremskudt Styrke, bestaaende af en Del af 7. Kompagni og nogle Ryttere. Fra denne sidste foretoges der samme Nat, Arrièregarden dannedes, en Rekognoscering mod Viborg, som havde den derværnde tyske Styrkes Alarmering til Følge.

Hegermann-Lindencrone var tvivlraadig med Hensyn til, hvad der skulde gjøres. Han skrev den 26. til Ministeriet, at det var af største Vigtighed for ham at kjende Ministeriets Bestemmelse, om det nemlig var Hensigten betydeligt at forøge Divisionens Styrke for at sætte den i Stand til atter at rykke frem, eller om det under de nuværende Omstændigheder var Hensigten at undgaa en altfor ulige Kamp. Han gjorde Ministeriet opmærksomt paa, at der hurtigst muligt maatte gjøres noget, hvad enten Foranstaltningerne kom til at gaa i den ene eller den anden Retning, enten maatte der da sendes en Division til Frederikshavn — altsaa, for at

han kunde sættes i Stand til at rykke frem igjen —, eller der maatte sendes Transportmidler til i fornødent Fald at føre Tropperne bort fra Jylland, thi Aggersund tilbød Fjenden en ikke synderlig vanskelig Adgang til Vendsyssel, og heller ikke kunde Adgangen over Aalborg med den Styrke, som havdes, gjøres ham stridig ret længe.

Medens dette foregaar i det nordlige Jylland, nærmer det fjendtlige Belejringsapparat sig Fredericia, og Østerrigerne, som nu ere befriede for ethvert Hensyn til det øvrige Jylland, ere allerede i fuld Gang med at gjøre alt i Stand til dets Benyttelse. Feltmarechal Wrangel forlægger den 26. sit Hovedkvarter til Vejle for at være Brændpunktet for de nye Begivenheder nær og for at udføre en Trusel, han alt tidligere havde udslynget, men hidtil paa Grund af Forholdene ikke havde kunnet sætte i Værk, en Brandskatning af Jylland. Ved et aabent Brev fra Feltmarechallen, dateret Hovedkvarteret Vejle den 28. April, udskrev han for den Skade paa Formue, der var tilføjet saa vel preussiske som andre tyske Undersaatter derved, at Skibe og Ladninger vare opbragte af Danske og kondemnerede, en Kontribution paa foreløbig 650000 preussiske Dalere. Beløbet fordeltes paa Byerne i Jylland og skulde inddrives med Magt af Reqvisitionskommandoer, hvilket dog ikke skal omtales nærmere her, da Fredericia først og fremmest har Krav paa vor Opmærksomhed.

General Lunding vidste, hvad der forestod ham, men blev kun Fyr og Flamme derved. Paa Efterretningen om Dybbøls Fald havde han strax kaldt et større Kommando, som han havde udsendt under Kapitajn Magius til Kysten nord for Fredericia, tilbage, og den 22. om Aftenen fik han fra paalidelige Kilder fuldstændig sikker Bekræftelse paa, at det, han havde sluttet sig til, virkelig maatte være Fjendens Hensigt. Garden var da kommen

til Fredericia, og 16. og 17. Regiment til det nordlige Fyn. Garnisonen i Fredericia var altsaa 11 Batailloner stærk, og 2 smaa Regimenter havde han til Reserve paa Fyn. Han maatte have 1 à 2 Batailloner til, for at Styrken i det hele kunde blive de 16 Batailloner, han ansaa nødvendige til Fæstningens Forsvar. Men saa ønskede han endnu 4 Batailloner paa Fyn; han mente, at det under de nærværende Forhold maatte kunne indrømmes ham at binde i det hele 20 Batailloner af de 37, som stode til Raadighed.

I den Retning gjorde han nu Indstilling til Krigsministeriet, i det han tillige, medens det endnu var Tid, krævede, hvad han tidligere gjentagne Gange havde forlangt som nødvendigt for med nogenlunde Tryghed at kunne se Kampen i Møde. Han ønskede Styrken i Fæstningen sig ene underlagt, ikke engang nogen Brigadeinddeling, men Kommandører for de forskjellige Frontforsvar og en Reserve samt en Kommandant i den befæstede Lejr. Til den sidste Post ønskede han Oberst Scharffenberg tilbage. Dernæst maatte han have forøget Artilleri og en forøget Ingenieurstyrke, saa at der ogsaa for disse Vaabens Vedkommende kunde finde Ombytning Sted mellem Fredericia og Fyn, derhos en Souschef, flere Adjudanter, en større Søstyrke, navnlig til Afløsningens Ordning 7 Jærntransportbaade, en Forøgelse af Lægepersonalet og en hel Eskadron i Steden for den halve, som havdes i Fæstningen. Endelig ønskede han 13. Regiment anbragt paa Fyn, fordi der endnu var mange Troløse i det og særlig i den af det dannede Arbejdsbataillon, der burde organiseres af fuldt paalideligt Mandskab.

Disse Fordringer vare alle højst billige og vilde være blevne opfyldte i rigere Maal, end Lunding maaske selv anede, thi Overkommandoen var jo paa Vejen hen

mod det nordlige Fyn og bragte alle Hærens Ressourcer med sig. Gerlach havde større Tillid til Fredericia end til Dybbøl, og der var Udsigt til Held, thi der var liden Rimelighed for, at Fjenden skulde komme til Ende med Indtagelsen før Vaabenhvilen. Efterhaanden som Evakuationen af Als skred frem, og Tropper og Materiel kunde indskrænkes der, vilde altsaa Artilleri, Ingenieurer og Fodfolk staa til Fredericias Raadighed. I samme Grad som Angrebsmassen, der havde virket mod Dybbøl, flyttedes til Fredericia, vilde ogsaa paa dansk Side Forsvarsmassen flyttes der hen. I den Henseende var Gerlach ikke tvivlraadig. Han havde vist alle Operationer fra sig, som gik ud over det defensive Forsvar af Dybbøl og Fredericia, men paa det udholdende Forsvar af disse to Punkter havde han samlet hele sin Kraft.

Det var derfor som et Lynslag i hele hans militære Betragtning, da han efter Ankomsten til Assens modtog følgende af Lundbye den 23. April egenhændig skrevne Brev:

„Hr. General! Jeg er urolig for Fredericia. Uroen skriver sig derfra, at jeg ikke øjner nogen egentlig Grund, hverken militær eller politisk, til at søge at holde denne Fæstning. Man maatte sikkert helst ganske forlade den, et Foretagende, som jeg er villig til at gaa ind paa, hvis min Mening er overensstemmende med Deres Excellences i saa Henseende. Udførelsen af en saadan Evakuation maatte jo vistnok strax begyndes for Troppernes Vedkommende; men jeg ansér det dog meget nyttigt, at de første Transporter endnu ikke tydeligt viste Hensigten, men kunde gives Udseende af en anden Bestemmelse, som f. Ex. Fare for Fænø og Fyn.“

„Med Hensyn til Materiellet i Fæstningen, da bør dettes Tab ikke afholde fra at tage en rigtig Beslutning. Tabet deraf betyder just ikke stort. Kunde

Krudtet og det riflede Skyts reddes, saa jeg det gjærne. Chefen for Ingenieurkorpset er enig med mig i denne Beslutning, som jeg altsaa, hvis Deres Excellence ganske tiltræder denne Mening, beder Dem at udføre. Jeg forventer mig i saa Fald en skriftlig Meddelelse herom. Maatte Deres Excellence derimod have grundede Betænkeligheder herved, bedes jeg pr. Telegram meddelt Underretning herom."

„Kommandanten i Fredericia vil være at give fornøden Ordre fra Armeens Overkommando med Hensyn til Fæstningens Rømning."

Hvad var dette for et underligt Brev? Var det en hemmelig Ordre, given uden for Kommandovejen i et privat Brev, eller en Tilkjendegivelse af, at det vilde være Krigsministeren behageligt, om Overkommandoen vilde lægge Ryg til Fæstningens Opgivelse? Hvad det end var, vilde Gerlach ikke i saa Henseende gaa Ministeriets Ærender. Han telegraferede øjeblikkelig den 24. April i Sifferskrift til Ministeriet:

„Efter Dybbølstillingens Fald er Fredericia det eneste offensive Punkt og formenes derfor ikke at burde rømmes. I alt Fald bør Fjenden først vise, at han alvorligt vil angribe Fæstningen. Nærmere Udtalelse skriftligt."

Denne nærmere Udtalelse afgik samme Dag og talte saa indtrængende som muligt for Forsvarets Fortsættelse i den begyndte Stil. „Fredericia", skrev Overkommandoen, „er, naar den befæstede Lejr undtages, ulige heldigere stillet end Dybbølstillingen, i det dens kontinuerlige Vold med fortløbende til Dels betydelig passiv Hindring vil tvinge Fjenden til et Angreb, der efter den Erfaring, der er gjort ved Dybbøl, vil udstrække sig over et længere Tidsrum, saaledes at der, hvis Begivenhedernes Gang maatte gjøre det tilraadeligt, altid vil blive Tid til suksessivt at evakuere den saaledes, at man til sidst med en

mindre Styrke markerer dens Besættelse, hvilket er den Fremgangsmaade, Overkommandoen havde tænkt at anvende i Dybbølstillingen, saafremt ikke de af Regeringen modtagne Instruktioner havde gjort det nødvendigt til det sidste at holde en saadan Styrke i Stillingen, at en Storm kunde modtages. Saa længe Fredericia holdes besat, binder den, hvad enten den angribes eller ej, en større Del af Fjendens Styrke, og han vil derved forhindres fra at udstrække sin Besættelse af Jylland saa langt mod Nord, som ellers vilde kunne finde Sted. I saa Henseende spiller Fredericia i dette Øjeblik en langt vigtigere Rolle end Als, der ved Tabet af Dybbølstillingen har mistet sin offensive Karakter; men selv Als bør efter min Mening, afsét fra enhver politisk Betragtning, alene af den angivne Grund ej heller opgives uden tvingende Nødvendighed. Deres Excellence vil af den til Krigsministeriet indsendte Gjenpart af Overkommandoens Skrivelse af 22. d. M. til General Steinmann se, at denne min Anskuelse om Rigtigheden af ikke, uden at Nødvendigheden absolut byder det, at opgive nogen Del af Landet, som der er Mulighed for at forsvare, ogsaa deri har fundet sit Udtryk“.

Meningen med Krigsministerens Skrivelse viste sig imidlertid snart. Den 25. April Kl. 6 Eftermiddag udfærdigedes følgende telegrafiske Ordre til Overkommandoen: „Min i Skrivelse af 23. ds. udtalte Mening skal sættes i Værk. Nærmere tjenstlig Skrivelse herom kan snart imødesés. Hold Sagen saa hemmelig, som muligt, under de første Foranstaltninger.“

Nu maatte Overkommandoen skride til at kundgjøre Lunding, for hvem Budskabet var lamslaaende, „at Hs. Excellence Krigsministeren havde befalet Fæstningen Fredericias Rømning“. Hvad Udførelsen angik, angav den i al Almindelighed, at der maatte begyndes med Trop-

perne, saa maatte Ammunitionen og Skytset, først det riflede og dernæst, saa vidt muligt, det hele øvrige Materiel søges reddet, i det der, saa længe denne Evakuation fandt Sted, burde holdes en mindre Styrke i Fæstningen, som kunde markere dens Besættelse, og hvis Retræte i paakommende Tilfælde burde sikres ved Tilstedeværelsen af de nødvendige Transportmidler.

Den nærmere tjenstlige Skrivelse lod ikke længe vente paa sig. Den afgik fra Kjøbenhavn den 26. April og omsluttede indlagt nogle Grundtræk af den fremtidige Krigsførelse, om hvilke Ministeriets Medlemmer vare blevne enige, og som det vil være nødvendigt her først at gjengive i deres Helhed. Dokumentet lyder saaledes:

„Efter at have overvejet Følgerne af de sidste Dages Begivenheder ved Armeen og deres Indflydelse paa det fortsatte Forsvar af Landet, er det Ministeriet klart, at de to Flankestillinger paa Halvøen for største Delen have tabt deres Betydning. Hverken fra Als eller Fredericia vil det være muligt for den danske Hær at debouchere for at angribe Fjenden. da denne er saa stærk, at han med Sikkerhed kan holde Als lukket ved Hjælp af Stillingen paa Dybbølbjærg; ligesom Fredericia er indesluttet ved Stillingen bag Elbodalen, og da vort Tab af Befalingspersonale er saa stort, at det vil være altfor voveligt i den nærmeste Fremtid at bringe Armeen i aaben Mark lige over for en stor Overmagt."

„Øen Als har til visse sin politiske Betydning, men dog ikke større, end at Ministeriet ansér de derværende Troppers Konservation og rolige Overgang til Fyn for at være mere vigtig for Landet end Bevarelsen af Stillingen."

„Hvad derimod Fredericia angaar, da har denne ikke nogen politisk Betydning, da det Land, hvori den ligger, uomtvistelig er dansk. I militær Henseende har

den efter det ovenfor bemærkede ikke nogen Vigtighed, og Ministeriet maa derfor ansé det lige saa urigtigt at binde en stor Styrke til denne Plet, medens det er usikkert, om Fjenden overhovedet vil angribe Fæstningen, som at kræve et anstrængende og kostbart Forsvar, der muligt vilde medtage største Delen af Armeens Kræfter. Det maa her erindres, at Fæstningen mangler de nødvendige Dækningsmidler for Besætningen, men navnlig at Fjenden ved sit langt rækkende Skyts efter den Erfaring, vi have vundet ved Dybbøl, vil være i Stand til fuldstændigt at afskære Adgangen til Fæstningen og gjøre det umuligt at bringe Besætningen i Sikkerhed, naar Fæstningen ikke længere kan holdes."

„Med disse Betragtninger for Øje maa Ministeriet ansé det for rettest, at Forsvaret af Als udføres med det mindst mulige Antal Tropper, medens de øvrige Tropper og alt nødvendigt Forsvarsmateriel evakueres til Fyn, samt at Fredericias Fæstning snarest forlades. Det maa herved ikke komme i Betragtning, at det muligen bliver nødvendigt at lade en Del af Materiellet gaa tabt. Det har ydet sin Tjeneste, medens Dybbøl belejredes, og lige over for Vigtigheden af, at Tropperne og især Befalingspersonalet konserveres, har Tabet af en Del Materiel mindre Betydning. Naturligvis medtages i øvrigt saa meget af Materiellet, som det er muligt".

„Der staar nu tilbage at undersøge, hvorledes man paa samme Tid, som man søger at konservere Hæren for senere Begivenheder, kan udfinde Veje, ad hvilke man dog kunde forurolige Fjenden og, om muligt, dække Jylland noget. Hertil kræves Operationer, som maatte gaa ud fra det nordligste af Jylland, i hvilken Hensigt den 4. Division maatte betydeligt forstærkes. Tillige maatte vi, for at kunne forurolige Fjenden, sættes i Stand til

at udføre større eller mindre Landgange hvor som helst paa Kysterne."

„I øvrigt sammendrages paa Fyn den Del af Armeen, der bortdrages fra Flankestillingerne, og Ministeriet er af den Mening, at Statens Interesser ville være vel varetagne, naar Danmark, foruden den i den nordlige Del af Jylland opererende Styrke, kan paa Fyn have en godt udrustet Feltarmé paa 35000 Mand."

Det Indtryk, Overkommandoen fik af dette Aktstykke, var, at det var Regeringens Hensigt, at Flankestillingerne skulde forlades, Als dog kun halvt, og at Hæren skulde drages ud af den Kamp, hvor i den var indviklet. Og saaledes var det.

Paa samme Tid, som Nationen i sin Helhed med den mest levende Deltagelse og Bekymring fulgte den lange og haarde Kamp paa Dybbøl, havde enkelte fædrelandssindede Mænd, som kunde oversé den politiske Situation, stillet det Spørgsmaal frem, om det ikke var rigtigst, under saa aldeles exceptionelle Forhold, hvor to Stormagtshære med alle deres Midler og Ressourcer kappedes om at gjøre sig til Herre over vort Fastland, at undvige en Kamp, i hvilken vor Hær maatte forbløde uden andet Udbytte, end at skjænke Stormagterne Sejre, der vilde blive dem til Nytte og forøge deres Fordringer. Der arbejdede sig derfor i Kredse af Befolkningen en Stemning op for, at Hæren burde drages ud af den ulige Kamp og føres til Øerne, hvor den kunde bevares, til det øjeblikkelige politiske Uvejr havde udraset eller forandret Karakter.

Saa længe Dybbølkampen varede, havde denne Stemning dog ikke kunnet gjøre sig gjældende; thi Conseilpræsidenten lagde sit Tryk paa Ministeriet og Krigsbestyrelsen for at fremtvinge en alvorlig, hensynsløs og udholdende Kamp om den sidste Plet af Slesvigs Fastland. Saa snart

Dybbøl var faldet efter en fortvivlet, men heltemodig Kamp, der havde draget sine uudslettelige Spor i den sønderjyske Jordbund, fandt Conseilpræsidenten sig ikke længere foranlediget til paa nogen særlig Maade at blande sig i Krigsførelsen.

Krigsministeren havde, som vi have set, været i fuld Overensstemmelse med Conseilpræsidenten med Hensyn til Forsvaret af Dybbøl, men det synes, som om Kampen den 18. April og de store Ofre, den krævede, have gjort et dybt Indtryk paa ham og bragt ham til at nærme sig ovennævnte Stemning. Han befandt sig den Gang i en rystet Sindstilstand, dels som Følge af Overanstrængelse, dels paa Grund af sin Stillings Vanskelighed. Han stod nemlig i et lidet misundelsesværdigt Forhold til alle, som han havde noget at gjøre med, til Kongen, til sine Medministre og til Generalerne, og var derhos et stedse omkredset Offer for Pressens og fremragende Mænds eller Partiers forskjelligartede Raad og Indvirkninger. I én Henseende kunde han i nogen Grad samstemme med den omtalte Stemning. Han havde nemlig stedse ønsket offensive Bevægelser og særlig Landgange, snart hist og snart her. Men han havde aldrig kunnet fremtvinge saadanne, fordi Hæren, indestængt i trange Stillinger af overlegne Masser, fandt alle sine Kræfter baandlagte af de Hensyn, Hævdelsen af disse Stillinger under vanskelige Forhold paalagde den. Han fik da pludselig den Tanke, at man ved at drage Hæren til Øerne kunde opnaa, hvad han ønskede. Paa Fyn vilde den efter hans Mening — der dog ikke var rigtig, fordi Øen ikke var tilstrækkelig isoleret, — kunne staa frit. Den vilde, som han antog, der være Herre over sine Foretagender og ved Hjælp af Flaaden og de særdeles rigelige Førselsmidler, som alt vare samlede, og som kunde forøges, kunne true Fjender paa alle Punkter af den lange Kyst-

strækning fra Rügen til Jylland og saaledes forvandle en bunden, haabløs Situation til en fri og i visse Henseender overlegen.

I Statsraadet gjorde hans Udkast, da det oplæstes, vel et nedslaaende Indtryk; men man lagde ikke synderligt Mærke til den ringe Vægt, han tillagde Als's Forsvar ved de skæbnesvangre Ord, at de paa Als værende Troppers Konservation og rolige Overgang til Fyn var vigtigere end Øens Bevarelse, end mindre til, at Als's Rømning alt var anteciperet i Aktstykkets Slutning, thi 35000 Mand paa Fyn og en Styrke af en Divisions Størrelse i det nordlige Jylland udgjorde hele vor Hær. Fredericias Rømning var paa en fremtrædende Maade Aktstykkets væsentlige Indhold, og den fandt man sig i, da den antoges anbefalet af militære Grunde og ikke værende i Strid med Hærens eller Overkommandoens Ønsker. Saaledes blev han i Stand til at sende Overkommandoen den nye Krigsplan, der frembragte en fuldstændig Bestyrtelse. I den Skrivelse til Overkommandoen, som omsluttede Planen, slog han paa storartede Organisationer med Hensyn til Landgang, endog paa Dannelse af to Landgangsbrigader, hver paa 5000 Mand.

Overkommandoen var i ingen Retning i Stand til at samstemme med Ministerens Udviklinger. Fredericia havde ikke gjort Nytte under Dybbølkampen; den havde været en Hindring, thi Overkommandoen havde bestandig taget Hensyn til, at den havde to Stillinger at forsvare, og at Dybbøl kun var den ene. I hvert Fald var Fredericias Opgivelse nu, umiddelbart før Conferencen, efter dens Mening aldeles unødvendig, og den Pludselighed, hvormed Ministeren uden Raadførsel tog en saa afgjørende Beslutning, foruroligede den. Den ventede paa en Forandring, thi Direk-

tøren for Kommandoen, som den 25. var kommen til Fyn i administrativt Ærende i Anledning af Hærens Organisation efter Dybbøltabet og der havde erfaret Krigsministerens nye Svingning, var samme Aften rejst til Kjøbenhavn for at virke for at faa Ordren til Fredericias Rømning contremanderet, hvorom han strax havde telegraferet til Ministeren. Han kom til Kjøbenhavn den 26. om Eftermiddagen Kl. 1, men imidlertid var følgende sket.

Da Lunding i Fredericia havde modtaget Overkommandoens foreløbige Befaling, skred han, i det han forudsatte, at der laa politiske Forhold til Grund for Befalingen, til at sætte 13. Regiment og Arbejdsafdelingen over til Fyn. Men da det helt uforklarlige pinte ham, udbad han sig en Samtale pr. Telegraf med Ministeren, og den blev ham bevilget den 26. April Kl. 1 Middag, til hvilken Tid Lundbye i Kjøbenhavn og Lunding i Fredericia mødtes ved Telegraftraadens Ender.

„Er Evakuationen uigjenkaldelig bestemt?“ spurgte saa Lunding. „Den vil forvolde et meget stort Tab af Materiel, og muligvis vil det ikke lykkes at faa de sidste Afdlinger over, da man kun har 3 Jærntransportbaade.

„Ja,“ svarede Ministeren, „den skal udføres. Transportmidler maa rekvireres, om fornødent, til Afdelingerne.“

„Hvorlang Tid omtrent bestemmer Ministeren, at Evakuationen maa vare?“ var dernæst det følgende Spørgsmaal. „Skal den være hurtigt endt, eller kan man give sig Tid f. Ex. til i Overmorgen tidlig? Længere vil Transportvæsenet næppe kunne udholde uafbrudt Arbejde?“

Da Ministeren havde svaret: „Den maa omtrent vare en Uge, dog saaledes, at vore værdifulde riflede Kanoner og Krudtforraad først bringes bort under Paaskud f. Ex. at montere ved lille Bælt“, fandt Lunding sig foranlediget til at fremsætte følgende:

„Da Bevæggrunden til den modtagne Ordre om Evakuationen er mig ubekjendt, forespørger jeg, om jeg skal forsvare mig, hvis Fjenden angriber, medens her endnu er saa megen Styrke, at der kan være Spørgsmaal om Forsvar, eller om jeg skal kapitulere. Lykkes Evakuationen, maa efter min Mening den Styrke, som til allersidst markerer Besætningen, omtrent en Bataillon og noget Fæstningsartilleri, formelig overlevere Fæstningen til Fjenden for at sikre Byens Indvaanere. Er Ministeren enig heri?

Svaret lød: „Ja. Men de mobile Felttropper maa sikkert føres over til Fyn for ikke at tabe dem. Derefter kan kapituleres.“ —

Da dette kun til Dels var en Besvarelse, spidsede Lunding følgende Spørgsmaal til:

„Hvis Fjenden angriber, medens jeg endnu har en antagelig Styrke af Felttropper, skal jeg da slaas eller kapitulere?

Hertil svarede Ministeren:

„Kapitulér; men skaf Tropperne bort i saa stor Mængde, som muligt.“

Herefter var der ikke Anledning til at gjøre flere Spørgsmaal. Efter at have meddelt, at man havde begyndt Evakuationen, ønskede Lunding blot Underretning, om Ministeren havde mere at befale, og da Svaret lød „nej“, var Samtalen til Ende.

Man maatte kjende meget lidt til Lundings Personlighed, naar man kunde forudsætte, at han skulde tage dette med Ro. Han paaskyndede strax Rømningen for ikke at komme i det Tilfælde at blive angreben uden at maatte forsvare sig. Endnu den 26. afgik, foruden de alt nævnte Afdelinger, Batteriet Klein, Rytteriet i Fæstningen og i Løbet af Natten derpaa Batteriet v. d. Recke. Overfartsmidlerne vare kun smaa. For-

uden Kanonbaaden „Schrödersee" havdes der kun tre Dampskibe, nemlig „Kronprinsesse Louise", „Fulton" og „Gleaner", og 3 Jærntransportbaade; men Transportchefen, Orlogskapitajn Schultz, forøgede dem noget. Han rekvirerede pr. Telegraf Fartøjer fra Bogense og Middelfart, og der samledes i alt foruden 5 Postfærger, hvoraf én dog gammel og skrøbelig, 12 Baade samt en Del Jagter og Dæksfartøjer. Den 27. overførtes der om Formiddagen til Baaringvig det lidet, som der ved Hjælp af disse Midler ved Siden af Afdelingernes eget Materiel kunde bortskaffes af riflet Skyts, Projectiler og Krudt. Om Eftermiddagen begyndte dernæst den egentlige Troppeoverførsel, som fortsattes til den 28. Kl. 5½ Morgen, da de sidste af de til Afgang bestemte Tropper gik om Bord. General Lunding gik da, efter den 27. at have overdraget Befalingen over Fæstningen til Chefen for 21. Regiment, Oberstlieutenant G. J. V. Nielsen, om Bord paa „Schrödersee" og begav sig til Christianslund pr. Bogense, uden at nogen vidste, hvor han var, hvorfor et Spørgsmaal fra Overkommandoen om Grunden til, at han havde nedlagt Kommandoen, havde Vanskelighed ved at finde sin Adresse.

Overkommandoen vidste nemlig intet om den telegrafiske Samtale mellem Ministeren og Lunding og den deraf fremgaaede hovedkulds Rømning. Den havde haabet paa det Udbytte af Direktøren for Kommandoens Rejse, at den efter hans Afrejse modtagne nye Krigsplan i det mindste kunde udføres med Ro, hvad Fredericias Rømning angik. Den havde endnu ikke lagt nogen Plan for denne; men da den alt den 26. havde erholdt Ordre til at forstærke Tropperne i det nordlige Jylland, havde den designeret 9. Brigade i Fredericia til at afgaa til Vendsyssel og stævnet fire Dampskibe med 2 à 3 Jagter paa Slæb til Fredericia for at hente den.

Dernæst havde den beordret andre Fartøjer fra Hørup-hav foreløbig til Nyborg, og fra Armeens Intendantur var der ogsaa tilsagt den Transportmidler, særlig til at anvende ved Fredericias Evakuation, naar den skulde sættes i Værk. Overkommandoen blev derfor meget overrasket ved at erfare den skete Rømning. Ingen var tilfreds med den Maade, hvorpaa den var udført, uden Ministeren, som sendte Lunding en officiel Anerkjendelses- og Taksigelsesskrivelse derfor, hvilken imidlertid, lige saa lidt som Overkommandoens fornævnte Skrivelse, strax kunde finde den Mand, til hvem den var stilet.

De Begivenheder, som efter Lundings Bortrejse tildrog sig i og om Fredericia, vare kun faa.

Den Styrke, som blev tilbage under Oberstlieutenant Nielsen, udgjorde ikkun 3¼ Kompagnier, 14 Ryttere, ½ Deling Ingenieurtropper og et Par Hundrede Fæstningsartillerister. De 3¼ Kompagnier Fodfolk bestode af én Deling af 14. Regiment, der holdt den yderste Feltvagt nordvest for Kirstineberg besat, samt ét Kompagni af 21., ét af 7. og ét af 19. Regiment, hvilke holdt den sædvanlige yderste Forpostlinie besat henholdsvis ud for den befæstede Lejr, den nordre og den vestre Front. De faa Ryttere anvendtes til Ordonnanstjeneste, og Ingenieur- og Artilleritropperne hovedsageligen til under Artilleri-Oberstlieutenant Holm, som blev tilbage med nogle underordnede Befalingsmænd, at besørge Indskibning af Artillerimateriel, Forplejningsgjenstande, Heste o. s. v. Det var dog kun faa Befordingsmidler, som havdes til Raadighed for Oberstlieutenant Holm, thi Lunding havde paabudt, at der først og fremmest skulde ligge Skibe beredte til at kunne tage den efterladte Styrke om Bord, naar det behøvedes.

Inden sin Afrejse havde Lunding anmodet 3. Division paa Fyn om, at et Kommando af samme Størrelse

som det i Fredericia efterladte Rideau og bestaaende af Tropper af de samme Afdelinger, der havde ydet deres Bidrag til dette, maatte blive henlagt mellem Baaringvig og Strib under Major Magius, for at en Afløsning af Kompagnierne i Fredericia kunde ske, for saa vidt det skulde lykkes i flere Dage at mystificere Fjenden, hvad han dog ikke troede.

Ligeledes havde han givet Oberstlieutenant Nielsen en Instrux og efterladt ham et paa Fransk affattet Udkast til et Andragende, rettet til den fjendtlige General om en Kapitulation, samt et Udkast til Kapitulationsbetingelser.

Den første var meget kortfattet, Den knyttede sig til en Passus i Overkommandoens Skrivelse om Evakuationen, hvilken meddeltes Nielsen, og lød i øvrigt saaledes: „Herefter og i Forbindelse med en fra Hs. Excellence Krigsministeren direkte fremkommen Udtalelse er det utvivlsomt. at, hvad der ønskes, er, at Rideauet skal blive staaende, saa længe Fjenden tillader det, for bag ved det at fortsætte Evakuationen; men selvfølgelig vil der ved en Opgave af en saa passiv Natur være mange Omstændigheder at tage i Betragtning, som alene den, der er paa Stedet, kan opfatte, og som udelukke alle Specialinstruktioner. overladende Spørgsmaalet om rette Tid og rette Maade at vige paa til den Kommanderendes Konduite.“

Med Hensyn til Kapitulationen, var der vist nogen Uklarhed tilstede. Naar nogle den Gang for Fredericias Vedkommende ønskede en Kapitulation inden Belejringens Begyndelse, maa der vistnok være tænkt paa et Arrangement med Fjenden, hvorved Fæstningen paa en eller anden Maade overlodes Fjenden som Depositum til Krigens Slutning, mod at Tropperne droge bort; thi da Fæstningen var usvækket, Tropperne frit kunde drage bort, og Ma-

teriellet ogsaa føres bort, synes den at have været i en hel anden Stilling end ellers belejrede Fæstninger, der søge om Kapitulation. Imidlertid var der ikke fra Krigsministerens Side Tale om Kapitulationsbetingelserne. Han forlangte kun en slet og ret Overgivelse. Et Telegram, som den 28. April sendtes Overkommandoen og ved sit Indhold næsten virkede oprørende i Hovedkvarteret, lød saaledes: „Tropperne maa helst forlade Fredericia, og denne paa Opfordring helst overgive sig. Befalingsmænd maa i Særdeleshed reddes fra Fæstningen.“ Lundings Udkast gik i hvert Fald ud paa, at Fæstningens Besætning skulde have fri Afmarche paa Æresord om, ikke i et Aar at ville tjene mod de allierede Tropper, at hele Fæstningens Armering og, hvad der ellers havde tilhørt den danske Regering, uden videre skulde overtages af de Allierede efter Kapitulationens Ratifikation, men at der ikke maatte lægges Brandskat paa Staden, og at de nationale Mindesmærker skulde skaanes. Den Brandskat, som Fjenden vilde kunne paalægge den ødelagte lille By, vilde ingen Betydning have i Forhold til den, han paalagde Jylland i det hele, og der fandtes desuden i Fæstningen saa rige militære Beholdninger, at de kunde tilfredstille selv en graadig Fjende. Oberstlieutenant Nielsen betragtede det ham leverede Udkast som et Aktstykke, anvendeligt i Nødsfald, men som han i Henhold til den ham givne Instrux og Lundings mundtlige Udtalelser helst vilde undgaa at komme til at benytte.

Da Oberstlieutenant Nielsen den 27. havde overtaget sin Kommando, befalede han, at alle Patrouiller, som tidligere om Natten vare udsendte til Trelde, Igeskov, Vejlby, Stovstrup og Fuglesang Skov, skulde udgaa som sædvanligt. Dette skete, og Kl. 6 Morgen den 28. fik han Melding om, at Fjendens Stilling var ufor-

andret. Om Formiddagen den 28. nærmede en stærk fjendtlig Patrouille af Rytteri og Fodfolk sig Fæstningens nordre Front, og Vedetterne trak sig tilbage for den. Oberstlieutenant Nielsen havde nemlig paabudt dette, for at ingen Kamp skulde udspinde sig. Det viste sig at være den fjendtlige Forpostkommandør, kjendelig paa sin hvide Hest, der hver Dag inspicerede vor Fæstning. Han red atter tilbage ad Vejen til Bredstrup med sin Patrouille, og vore Vedetter indtoge atter deres Skinstilling; men om Aftenen Kl $8^1/_2$ samlede Fjenden en større Styrke i Fuglesang Skov og rykkede frem mod den vestre Front. Vore Poster, som ikke besvarede Fjendens Skydning, trak sig tilbage til Oversvømmelsen foran Koldingværket og Fuglesang-Dæmningen, og Fjenden lejrede sig en 50—100 Alen foran dem. Da Oberstlieutenant Nielsen nu samtidigt af Omegnens Beboere erfór, at Fjenden den foregaaende Nat havde patrouilleret meget, og at Patrouillerne mod Sædvane havde været førte af Officerer, samt at et almindeligt Angreb paatænktes næste Dag, og en Del mere, opgav han „Mystifikationen“ og beordrede Rideauet til i Nattens Løb, den nordlige Del Kl. 11., den vestlige Kl. 12, at forlade dets Poster for at indskibes. Lidt efter Midnat var der ingen Soldater mere i Fredericia; Kl. 2 ankom Rideauets Personale til Baaringvig.

At kun meget lidt af Materiellet, kun de riflede Kanoner og noget Skyts af mindre Kaliber, blev reddet i den korte Tid, der var levnet til Evakuationen, er en Selvfølge. Men med et Par Dampskibe og nogle Baade, som udgjorde hele den Styrke, der kunde stilles til Oberstlieutenant Holms Raadighed, vilde der overhovedet ikke kunne føres noget synderlig bort af en Artilleribestykning paa over 200 Kanoner, af Materiel, Ammunition og Forplejningsgjenstande til en saa stor Fæst-

ning. De 206 Kanoner, som efterlodes, bleve fornaglede, og, hvad der havdes af Naturalforplejning, Brændsel og slige Sager, blev givet den konstituerede Borgmester til Uddeling blandt Byens Fattige.

At de østerrigske Patrouiller den foregaaende Nat vare førte af Officerer, stod ikke, som man i Fæstningen antog, i Forbindelse med, hvad der var sket i samme, men med den forestaaende Belejring; thi denne forberedtes nu fra Fjendens Side. Den 29. havde Wrangel Feltmarechallieutenant Gablenz og den østerrigske Hærs Artilleri- og Ingenieurchefer hos sig i Vejle, for at udkaste Belejringsplanen. Angrebet skulde rettes mod de nordre Skanser i den befæstede Lejr, første Parallel anlægges i 1800 Skridts Afstand, og de første Belejringsbatterier bag samme i 3500 Skridts Afstand. Samtidig skulde der oprettes Strandbatterier baade nord og syd for Fæstningen, hvis Opgave skulde bestaa i at forulempe Forbindelsen med Fyn. Det Skytsantal, som man regnede med, var til en Begyndelse 88 Stykker, nemlig 16 24-Pds., 40 12-Pds. Kanoner og 16 25-Pds. Morterer, alle preussiske, og de 16 østerrigske 8-Pds. riflede Kanoner. Efter alt at dømme, vilde Belejringen ikke være vidt fremskreden ved Vaabenhvilens Indtrædelse. Det tør endog antages, at Wrangel ikke kunde ønske, at Østerrigerne fik Fredericia efter en kortere Belejring end den, Preusserne havde anvendt mod Dybbøl.

Nu slog Efterretningen om Fæstningens Rømning ned som et Lyn i den allierede Hær. Indvaanere fra Fredericia havde meddelt det til de østerrigske Morgenpatrouiller den 29. En 40 Mand stærk Patrouille af Nostitz's Brigade rykkede først ind i Fæstningen ad Prinsens Port, Kl. 12½ om Middagen. Lidt senere kom Nostitz's Gros med en Avantgarde foran sig til

den befæstede Lejr, som den tog i Besiddelse, hvornæst Indrykningen i Fæstningen nord fra begyndte. Kort efter Kl. 1 vare baade Gablenz og Neipperg, som blev Kommandant i Fæstningen, i samme.

Østerrigerne gave sig strax i Færd med at demolere den befæstede Lejr, hvortil ogsaa jyske Arbejdere udskreves. Blokhusene i Skanserne sprængtes ved Hjælp af det fundne Krudt. Ogsaa Fæstningens Hovedvold ødelagdes, saa vidt gjørligt, paa Landfronten. Poternerne sprængtes, og Brystværnene gav man sig til at sløjfe til i Højde med Bankettet. Derimod bevaredes og befæstedes yderligere Fronten mod Søen. Tre Batterier paa tilsammen 12 Piècer indrettedes i Kastellet mod Søen, og 6 Kanoner opplantedes paa hver Side af denne Opstilling, nemlig 6 paa Oldenborgs og 6 paa Danmarks Bastion.

Til at afgaa til Hegermann-Lindencrones Korps i Jylland var, som sagt, 9. Brigade under Oberst Neergaard bestemt. Da Oberstlieutenant Nielsen hørte til denne, ligesom der ogsaa var to Kompagnier af den i Fredericia, havde Overkommandoen, saa snart den havde erfaret, hvad der var foretaget af Lunding, befalet Oberstlieutenanten og de to Kompagnier afløste. Til Oberstlieutenantens Afløser valgtes der ingen, eftersom Lunding, hvem Valget overlodes, ikke kunde findes. Til at erstatte de to Kompagnier af 19. og 20. Regiment havde 3. Division udvalgt to Kompagnier af 7. Regiment. Dette var en medvirkende Grund til, at Nielsen forlod Fredericia den 29., thi det var imod Aftalen. Der var lovet ham paa hver Front og ved den befæstede Lejr et Kompagni af det Regiment, som før havde gjort Tjeneste der. At fordre en Skintjeneste, som den var forlangt, af nye Tropper, der ikke havde kjendt den tidligere Forposttjeneste, fandt han ikke let gjørligt.

Saa snart Oberstlieutenant Nielsen den 29. havde forladt Fredericia med de sidste Tropper, kunde 9. Brigade strax afgaa til det nordlige Jylland, og den indskibedes endnu samme Dag fra det nordlige Fyn. Derhos bestemtes der, at den ene Bataillon af 19. Regiment under Magius under Opsejlingen burde alarmere Østkysten ved at forsøge en Landgang i Sandbjærg Vig. Denne Bataillon afgik med Dampskibet „Blekingen“, der havde to Kompagnier om Bord, og en Transportbaad, der førte de to andre, samt Kanonbaaden „Schrødersee.“ Dampskibet og Transportbaaden gik til Endelave, medens Magius paa „Schrødersee“ løb ind til Klakring for at indhente Oplysninger. Da der intet fjendtligt viste sig i Omegnen, gik „Schrødersee“ atter ud for at hente Transportbaaden, men saa rejste der sig pludseligt en saa forrygende Snestorm af Nordvest, at det ikke var muligt at komme i Forbindelse med Baaden, i hvilken de 400 sammenstuvede Soldater maatte tilbringe Natten. Da Stormen vedblev næste Dag, maatte Bataillonen gaa tilbage til Baaringvig, hvor Mandskabet udskibedes i en meget forkommen Tilstand. For den øvrige Brigades Vedkommende hindrede Stormen en Dels Udskibning; en anden Del, som var kommen om Bord og afsejlet, maatte gaa til Ankers i Læ af Thunø. Først næste Dag afgik alt, hvad der enten ikke den foregaaende Dag var blevet indskibet eller var kommet tilbage, denne Gang lige mod Hals. Men undervejs saa Magius Lejlighed til at foretage en saadan Alarmering, som var bleven forhindret første Gang, han vilde iværksætte den. En Krydsjagt, som kom nord fra, meddelte ham nemlig i Nærheden af Æbelø, at Fjenden var i Æbeltoft. Han gik derfor med sin Bataillon, der denne Gang var om Bord paa „Blekingen“ og „Skandinavien“, ind under Jærnhatten og sendte en Officer i Land for at spejde.

Han tænkte nemlig paa maaske at kunne afskære det fjendtlige Kommando. Det viste sig imidlertid, at Fjenden ikke var i Æbeltoft, men kun havde været der en kort Tid i en Styrke af 300 Mand. Der blev altsaa nu ingen Landgang foretaget.

Brigaden, som vel beholden ankom til Hals, gav Hegermann-Lindencrone en betydelig Troppeforøgelse; men det var kun en Brigade, og han havde bedt om en Division. At Krigsministeren i Virkeligheden tiltænkte ham en saadan, og at de opsendte Tropper kun vare de første af dem, der skulde komme, fik han ingen Underretning om, hvilket var en Følge af den overordentlige Forvirring, som Lundbyes sidste Bestyrelsesperiode fremkaldte overalt. Krigsministeriet betragtede Hegermann-Lindencrone som staaende under Overkommandoen. Denne maatte med Grund antage, at Krigsministeren stod i direkte Forbindelse med Hegermann-Lindencrone, for hvem han afnødte den Troppeafgivelser, især da han i den Grad havde blandet sig ind i Ledelsen, at han uden Overkommandoens Vidende havde bevirket Fredericias Rømning.

Paa den Tid, denne Troppeforøgelse kom til Hegermann-Lindencrone, nærmede Fjenden sig Limfjorden. General Münster, som havde Ordre til at besætte hele Jylland indtil Limfjorden, sendte den 28. April fra Viborg, hvor til vi have set ham komme, og hvor han forundte sine Tropper Rast, Rekognosceringer ud til alle Sider for at forberede den videre Fremmarche. Af disse traf en paa vor 2. Kavaleribrigades Bagtropper mod Vest og forfulgte dem over Fiskbæk til Jordbro, hvornæst Ryttere gik videre til Tastum Sø og Dommerby, hvor de standsede foran Skive, der var besat af vore Tropper. Først den 29. April marcherede en større Del af Styrken i Viborg til Hobro. General Bornstedt forblev i Viborg med et Infanteriregiment, et Kavalerigiment og

et Batteri. Til Hobro marcherede de tre Fusilierbatailloner af de tre forskjellige Garderegimenter, som ere nævnte tidligere, samt Regimentet Nr. 50, to Kavaleriregimenter og to Batterier. Den lille danske Besætning i Hobro forsvandt mod Øst ved de fjendtlige Troppers Nærmelse. Preussiske Ryttere ilede dernæst frem ad Aalborgvejen, men standsede foran Rold Skov, som var besat med Patrouiller fra vor Side. Derpaa vendte de tilbage til Hobro, og Dagen efter gik hele Styrken her under General Münster pludselig til Randers, kun med Efterladelse af to Gardebatailloner og én Eskadron i Hobro.

Grunden til denne tilbagegaaende Bevægelse var de danske Troppetransporter og Landingsforsøg efter Fredericias Rømning, hvilke sattes i Forbindelse med en formodet Landgang ved Helgenæs. I Virkeligheden havde den danske Overkommando haft Planer med Hensyn til Helgenæs, men de vare bortfaldne ved de seneste Begivenheder. Imidlertid kunne hemmelige Efterretninger derom maaske være naaede til den fjendtlige Overkommando. Af v. Mülbes fra Dybbøl komne Tropper vare de forreste, et Gardegrenaderregiment med Rytteri og Artilleri, dirigerede til Helgenæs, medens Resten endnu kun var naaet til Aarhus, Skanderborg, Horsens og Vejle.

Det viste sig dog snart, at der ikke var nogen Landgang at vente, og Bevægelsen mod Limfjorden optoges igjen; men imidlertid vare Forholdene blevne noget forandrede. De preussiske Tropper i Jylland havde faaet en ny Chef, og med ham kom der nye Anordninger.

Som Belønnning for Dybbøls Indtagelse vilde den preussiske Konge hædre Prins Friedrich Carl med de forenede Hæres Overkommando i Wrangels Sted. Som en Forberedelse til denne Kommandovexel, der først

traadte i Kraft under Vaabenhvilen, gjordes Generallieutenant Moltke til Stabschef ved de forenede Hæres Overkommando, og den tidligere Stabschef, Generallieutenant Vogel v. Falkenstein, erholdt Befaling til af de i Jylland nu forsamlede preussiske Tropper at danne et nyt Armékorps, Korps III, hvilket skulde okkupere Jylland, foreløbig til Limfjorden, og gjøre det paa en saadan Maade, at Okkupationen kunde øve et Tryk paa Danmark.

Den nye General begyndte med at inddele sit Korps saaledes, at det kom til at omfatte to Divisioner, nemlig: den kombinerede Garde-Division v. Mülbe i den tidligere kjendte Sammensætning og Divisionen Grev Münster, bestaaende af Brigaden Bornstedt (Regimenterne Nr. 10 og 50, Jægerbataillon Nr. 7 og 2 Batterier), Kavaleribrigaden Flies (2 Regimenter og 1 Rytterbatteri) og Reservebrigaden Kamiensky. Da den førstnævnte Division var skilt ad, saa at nogle af de forreste Tropper i Jylland skulde føjes til de bageste, maatte Besiddelsestagelsen af det Stykke, som endnu holdtes besat af danske Tropper syd for Limfjorden, ske, før den nye Inddeling traadte fuldt i Live. Flies i Hobro efterlod én af de Batailloner, han for Øjeblikket havde under sig, sammesteds og gik med den anden, forstærket med Tropper fra Randers, den 4. Maj som Avantgarde frem mod Aalborg. Münster fulgte saa efter med Bornstedts Brigade, dels fra Viborg, dels fra Randers; det var alt, hvad der sattes i Bevægelse mod Aalborg, højst vel en 6000 Mand.

Resten, som ikke kom nordligere end til Randers, naar den enkelte Bataillon i Hobro undtages, spredte sig i Stæderne i Jylland for at okkupere Landet. Under den hidtidige Okkupation af den sydlige Del af Jylland havde Preusserne udskrevet Kontributioner, men ikke kunnet faa Ydelserne bragte i noget regelret Spor, da

de danske Embedsmænd ikke vilde hjælpe dem. Først efter at Embedsmændene for en stor Del paa Grund heraf vare fængslede og førte bort, var Forholdet begyndt at ordnes efter Fjendens Ønske ved Hjælp af de Borgere, som overtoge de bortførte Embedsmænds Bestillinger midlertidigt. Der sammentraadte nemlig for det meste Centralkomiteer, som, under Medvirkning af særlige Komiteer for Indkvartering, Providering, Fourage og Lasaretvæsen, dannede Mellemled mellem Byen og den krigsbesatte Egn paa den ene Side og Fjenden paa den anden. Preusserne stode sig vel ved denne Ordning og forlangte den gjennemført overalt, efterhaanden som de rykkede nord paa. Samtidig fordrede Vogel v. Falkenstein Inddrivelsen af den af Wrangel Jylland paalagte Kontribution til Erstatning for den Preusserne ved Skibsopbringelser foraarsagede Skade. Den var lignet paa Byerne med temmelig store Summer, paa Randers f. Ex. med 100000 preussiske Dalere, paa Hobro med 18000, paa Mariager med 4000 o. s. v. Da en Skrivelse fra Finansministeriet til Borgmester C. E. Hertz i Aarhus, hvis Indhold af ham var meddelt alle Amtmænd og Amtsforvaltere i Jylland, havde opfordret samtlige Oppebørselsembedsmænd til at bringe alle kongelige Kassers Beholdninger i Sikkerhed ved at sende dem nord paa, og da ikke alene dette var sket, men ogsaa alle private Kasser og Værdigjenstande vare evakuerede, fandtes der i Virkeligheden ingen Midler til at betale med, selv om man havde villet. Vogel v. Falkenstein søgte ikke desto mindre først at fremtvinge Udredelsen af de paalignede Summer ved at tage Gisler af Handelsstanden, som førtes bort. Nogle Steder gjorde man ogsaa Forsøg paa at skaffe Pengene til Veje ved at skrive til Huset „Pontoppidan“ i Hamburg; men Husets Chef, som derom havde forhørt sig hos Regeringen i

Kjøbenhavn, svarede, at Regeringen ikke vilde erstatte ham de Summer, han laante Byerne i Jylland, hvorfor han ikke kunde være til Tjeneste. Preusserne opgave derfor at faa Summerne kontant udredede, men gjorde Exekution i de Varer, som fandtes, saaledes i Manufakturvarer, der i store Masser førtes til Flensborg.

Saaledes ordnede Forholdene sig. I de fleste Byer sammentraadte der Centralkomiteer, i hvilke nu Øvrighedspersoner indtraadte. De konstituerede sig sædvanlig, saa snart den fjendtlige Okkupation truede, med en Øvrighedsperson som Formand. Naar fjendtlige Tropper ankom, fandt de alt forberedt til Magasinforplejning, hyppigst endog Kvarterer for Tropperne forud bragte i Orden. Derefter paabegyndte de fjendtlige Myndigheder Exekutionsforretningen og stævnede tillige Heste sammen, hvilke toges i Masse, ligesom ogsaa Skotøj, Læder og andre saadanne Ting, som Hæren havde Brug for.

Det var en Fejl ved disse Centralkomiteer, som i øvrigt vare dannede efter et Forbillede fra 1848, at Ydelserne skete under den Forudsætning, at de vilde blive betalte af den danske Regering til den Taxt, Yderne selv satte for dem, eller til den Værdi, for hvilken de noteredes af Komiteerne. Fjendens Ønsker opfyldtes derfor strax og hurtigt. Komiteerne havde altid Tilbud om Leverancer i Overflødighed. Imidlertid tjente Ordningen til at tilvejebringe Sammenhold og Fasthed hos Beboerne, som med stor Ro saa paa, hvad Fjenden tog sig for. Adskillige Arrestationer, som Preusserne foretoge i Jylland paa denne Tid, havde ingen anden Grund, end at de Paagjældende havde taget Forholdet til de fjendtlige Myndigheder alt for forretningsmæssigt. Preusserne fordrede Underdanighed og Skræk hos en okkuperet Befolkning; men det lykkedes dem ingenlunde at imponere de rolige og ligefremme Jyder.

Af det nye tyske Armékorps havde kun de 6000 Mand, som rykkede mod Aalborg, en krigersk Opgave, men denne var let nok; thi den danske Styrke syd for Limfjorden var den 1. Maj bleven kaldt over til Nørresundby paa Grund af en befrygtet Storm, der kunde gjøre en senere Overfart meget vanskelig. Den 3. Maj blev dog en lille Styrke paa et Kompagni og en halv Deling Ryttere sendt over Limforden igjen, og den fjendtlige Avantgarde standsedes derved den 4. ved Ellitshøj, hvor den blev om Natten. Tidlig den 5. gik vor lille Styrke tilbage over Fjorden med Færgen, og nogle Timer efter rykkede Fjendens Avantgarde ind i Aalborg, hvor dens Kanoner fra Skovbakken Kl. 5 om Morgenen meldte deres Ankomst ved at rette 5 Skud mod de Højder paa den nordlige Bred, bag hvilke der formodedes danske Batterier. Da Skuddene ikke besvaredes, fordi man paa vor Side ikke vilde udsætte Aalborg for en Kanonade, der desuden maatte føres paa 6000 Alens Afstand, paa hvilken de danske Kanoner ikke vare indskudte, ophørte Ilden. Den 7. Maj rykkede Bornstedts Brigade og Resten af Flies's Tropper ind i Byen, og den 8. kom Vogel v. Falkenstein selv. Af Styrken i Aalborg detacherede han en Del til Nibe og en Del øst paa. I øvrigt udsattes der langs Fjorden en lige saa stærk og regelmæssig Forpostkjæde, som der vilde have behøvedes, om der ingen Fjord havde været.

Paa vor Side blev imidlertid efter Fredericias Rømning Hovedstillingen paa Fyn. Fra den 10. April af, da 2. Dragonregiment var afgaaet til Aarhus, havde Chefen for 4. Dragonregiment, Oberstlieutenant F. W. Baron Rosenkrantz, overtaget Ledelsen af Fyns Kystbevogtning. Styrken bestod da af 1. Halvregiment af 4. Dragonregiment og — i Steden for de tidligere til Kystbevogtningen afgivne to Kompagnier af 13. Regiment —

et Detachement paa 400 Mand, afgivne af 7., 9., 13. og 20. Regiment, under Kommando af Premierlieutenant J. C. M. Ahrentzen; dertil 4. Kanoner af 6. Batteri, der kommanderedes af Kapitajn E. E. S. Thestrup, tidlige Chef for Danevirkestillingens Park, og to Kanonchalouper (Nr. 16 og 20).

Denne Kystbevogtning vedblev efter Fredericias Rømning at bestaa som et udsondret Korps i det nordvestlige Fyn. Bag det var 3. Brigade fra Dybbøl alt den 27. April bleven indkvarteret med Brigadekvarter paa Ærholm, 16. Regiment nord for Middelfart-Odense-Chausséen om Asperup og Roerslev og 17. syd for samme om Nørre Aaby. Sydligere stod 8. Brigade, og fra Als rekvirerede Overkommandoen den 28. April en Brigade, et Halvregiment Ryttere og 10. Batteri særlig med den Hensigt at oprette en Landgangsbrigade efter Ministeriets Bud.

Da Tropperne fra Fredericia kom til Fyn, anbragtes de, for saa vidt de ikke strax sendtes til det nordlige Jylland, øst og syd for 3. Brigade, men afgik snart efter med Undtagelse af 13. Regiment, som forblev i Fjeldsted og Ejby, og 12. Batteri, som fik Kvarter i Roerslev Sogn, til Odense og Nyborg for at indskibes til Jylland i Anledning af nye Bestemmelser fra Krigsministeriet.

Krigsministeriet befalede nemlig nu ogsaa Garden, 7. og 14. Regiment samt Batteriet Klein opsendte til Vendsyssel. Det bestemte, at Hegermann-Lindencrones Division skulde voxe til et Armékorps, og designerede som Stabschef ved dette nye Korps Oberstlieutenant Reich, der var bleven disponibel ved Fredericias Rømning. Ogsaa befalede det, at Ingenieur- og Artilleriofficerer i rigt Maal samt 4. Ingenieurkompagni skulde sendes der op, ligesom det endelig tænkte paa intet mindre end at bygge en befæstet Plads for det nye

Korps. „Med Hensyn til offensive Bevægelser af det nørrejyske Korps, som det omhandlede Armékorps vil være at benævne,“ skrev det saaledes den 2. Maj, „har Ministeriet haft Opmærksomheden henvendt paa Muligheden af syd for Limfjorden at finde et Afsnit, der kunde benyttes som Brohoved og Retrætepunkt.“ Det antog et saadant Punkt tilstede i det Terrain, som begrænsedes mod Syd af lille Vildmose, mod Vest af Storvorde Aa og mod Nord af Limfjorden. Det havde den 29. April, Fredericias Rømningsdag, forlangt Ingegenieurkorpsets Betænkning over dette nye Fæstningsanlæg, at bygge i Steden for den Fæstning, som forlodes, og derefter beordret Overkommandoen til at lade det rekognoscere.

Paa Grund af disse forskjellige i Hærens Forhold dybt indgribende Forandringer, sendte Overkommandoen i de første Dage af Maj Stabschefen til Kjøbenhavn. Det var hans Hverv at gjøre Forestilling mod disse Omvæltninger, navnlig mod Opsendelsen af de mange Tropper til Vendsyssel, da Overkommandoen ikke antog, at Korpset kunde faa en saadan Styrke, at det kunde optræde offensivt mod Fjenden, i alt Fald ikke, uden at Hærens andre Foretagender og særlig Landgangsforetagenderne derved kom til at lide. Krigsministeren var imidlertid ubøjelig, skjønt han indrømmede, at den store Troppeafgivelse til Vendsyssel egentlig var ham selv lige saa meget imod, som Overkommandoen, men var en Indrømmelse til General Hegermann-Lindencrone, der, som han ytrede, havde overhængt ham med Telegrafdepecher paa hele Ark. Resultatet af Sendelsen var, at adskillige Enkeltheder i den nye Plan bleve slaaede fast, at denne nu for Alvor sattes i Værk, at Evakuationen af Als fortsattes, at Tropper i stort Tal sendtes til Vendsyssel, at foreløbigt i det mindste

én Landgangsbrigade oprettedes, og at en ny Inddeling af Hæren som Følge af den hele Ordning iværksattes.

Kun paa Als ledsagedes den Troppebevægelse, som nu forefaldt i Begyndelsen af Maj, og som vi detaileret skulle fremstille, af Fjendtligheder. Preusserne erholdt den 1. Maj gjennem deres Gesandt i Hamburg et Telegram om, at de Danske i Overensstemmelse med en Efterretning fra Kjøbenhavn tilsigtede i de nærmeste Dage ved et Overfald paa ny at sætte sig i Besiddelse af Dybbøl Skanser, hvad der ikke ansaas for ugjørligt, da Belejringsbatterierne alt vare desarmerede, og Brohovederne endnu ikke vare besatte af Preusserne, men kun daglig besøgtes af deres Patrouiller. Paa dansk Side tilgik der Overkommandoen den 5. baade gjennem Krigs- og gjennem Udenrigsministeren den hemmelige Underretning, der skrev sig fra England, at Preusserne muligvis i de nærmeste Dage paatænkte en Overrumpling af Als. Paa begge Sider var man altsaa fattet paa et Angreb.

Tyskernes Linie gik langs vor tilbagetrukne Linie og Skanserækken til Skanse X og der fra langs Sundet nord paa. Af deres Belejringsbatterier vare kun Nr. 27, 28, 31 og 34 armerede med tilsammen 12 svære Pièecer; et nyt Værk, Nr. 35, var bygget syd for Dybbøl Mølle. I øvrigt var den tilbagetrukne Linie og Skanse X monterede. Tyskerne havde fire Brigader i Sundeved. De holdt den nævnte Linie stærkt besat med Poster, Replier i Teltlejre og Reserver i tæt Cantonnement. Hver Nat rykkede en Styrke paa fire Bataillonеr med Kanoner som overordentligt Piket frem til Skanserækken.

Steinmann havde i Begyndelsen fem Brigader, 2., 4., 5., 6. og 7., af hvilke tre besatte Kystlinien, én sydligt, som venstre Fløjbrigade fra Sønderborg Slot til Flankebatteriet, én, Centrumsbrigaden, der fra til Kjærvig, og én, 7. Brigade, Kysten nord for Kjærvig som fast højre Fløjbrigade.

Da han fik Ordre til at afgive én Brigade tillige med et halvt Rytterregiment og 10. Batteri, ønskede han at afgive 7., eftersom der i samme var et slesvigsk Regiment, der ikke havde vist sig paalideligt. Af Hensyn til Kommandøren, Oberst M. Müller, som han ikke vilde afsé, afgav han imidlertid 5. Brigade, som derfor den 4. Maj ankom til Faaborg tillige med 2. Halvregiment af 4. Dragonregiment og det forlangte Batteri. Det var ham derfor en meget ubehagelig Overraskelse, da Oberst M. Müller kaldtes fra Als for at stilles i Spidsen for 5. Brigade i Faaborg; men Ministeriet havde udtrykkeligt af Overkommandoen forlangt, at Oberst Müller skulde være Chef for Landgangsbrigaden. Han erstattedes derfor i Kommandoen over 7. Brigade af Oberst Hein.

Fra den 2. Maj løsnedes der næsten daglig Kanonskud paa begge Sider af Alssund. Den nævnte Dag opstod der en Fægtning derved, at der pludselig paa den fjendtlige Side af Sundet viste sig et halvt Hundred Vogne med Pontontrain, som bevægede sig langs Kysten. Skovbatteriet og Rønhave nordre Batteri beskøde strax disse, og et af Fjendens Batterier optog Kampen. Anledningen til hin Vognbevægelse var en Ordre til Friedrich Carl om at sende hele det preussiske Pontontrain til Vonsild ved Kolding, da der havdes Tanker om en mulig Overgang til Fyn efter Fredericias Rømning. Ordren lød paa øjeblikkeligt Opbrud, og man kunde derfor ikke vente til Natten, uagtet Pontonerne fandtes fra den 18. April staaende paa Steder af Kysten, som de ikke kunde komme bort fra, uden at vise sig for os. De følgende Dage havde Kanonskjærmydslerne, i hvilke der af og til blandedes Riffelskud over Sundet, ikke nogen egentlig Grund, men de bleve navnlig levende de sidste Dage før Vaabenstilstanden. Imens arbejdedes der imidlertid ivrigt paa begge Sider. Paa Fjendens Side

var Arbejdsvirksomheden af dobbelt Natur, baade nedbrydende og opbyggende. Demoleringen af vore Skanser fortsattes nemlig med stor Arbejdsstyrke, og Brohovederne søgtes sprængte Stykke for Stykke, men samtidig byggedes der nye Skanser langs Sundet. Paa vor Side fuldendtes Kystbefæstningen, og var man i Færd med at nedlægge Søminer langs Kysten, i hvilken Anledning en Oberst Shaffner, som var kommen fra Amerika, var sat i Virksomhed.

Indskibningen paa Fyn af den Styrke, som var bestemt for Hegermann-Lindencrone, skulde ske i Nyborg. Den 3. Maj ankom Garden til denne Stad, Batteriet Klein til Ullerslev, den nyoprettede 1. Brigade fra Fredericia til Odense, 4. Ingenieurkompagni til Marslev. Da den ministerielle Ordre ikke havde meldt, hvor Landsætningen skulde ske i det nordlige Jylland, og der først Kl. 9 om Aftenen kom Besked fra Krigsministeriet derom, i det der meddeltes, at Landsætningen burde ske ved Hals eller efter Omstændighederne nord der for, kunde Indskibningen først begynde den næste Dag. Ovennævnte Tropper samledes den 4. i Nyborg og Omegn tillige med 2. Divisions Stab, som ogsaa havde faaet Ordre til at indskibe sig. Batteriet, Ingenieurkompagniet og Sundhedstropperne indskibedes paa „Valdemar“ og „Nordstjærnen“, som afgik, den sidste med en Transportbaad, fyldt med Batteriets Heste, paa Slæb, henholdsvis Kl. 10½ og Kl. 2 Nat. Den 5. Klokken 9 Formiddag afgik „Blekingen“, Kl. 5. Eftermiddag „Bergen“ og „Skandinavien“, hver med en Baad paa Slæb, den 6. Kl. 7½ Formiddag „Dania“ med en Transportbaad og Kl. 3½ Eftermiddag igjen „Nordstjærnen“ ligeledes med en Transportbaad. Paa disse Fartøjer førtes 7. og 14. Regiment over med Train og Heste. Den 7. afgik Kl. 5. Formiddag „Valdemar“ med

Divisionsstaben, Train og Heste, Kl. 7 Eftermiddag „Blekingen“ med et tilbageblevet Kompagni af 14. Regiment samt Train og Heste. I de to følgende Dage indskibedes saa det øvrige Train. I alt var der da fra Nyborg overført 4800 Mand, 550 Heste og 150 Vogne.

Tilbage blev derefter paa Fyn, foruden 5. Brigade under M. Müller om Faaborg, hvilken skulde organiseres og forberedes til særlige Hverv, 3. og 8. Brigade samt 13. Regiment og noget Rytteri og Artilleri.

I Henhold til den nye Inddeling af Hæren, som kundgjordes af Overkommandoen den 3., skulde 2. Division ophæves paa Fyn og gjenopstaa i Vendsyssel, kommanderet af General Wilster, som nu var bleven friskmeldt efter sit Saar, og 3. og 8. Brigade paa Fyn underlægges 3. Division. Den nye 2. Division skulde omfatte 1. Brigade, bestaaende af 7., 14. og 1. Regiment, og 9. Brigade, i hvilken 13. Regiment skulde indsættes. Det sidste skete dog ikke. 13. Regiment kom ikke bort fra Fyn og underlagdes tillige med Arbejdsbataillonen 3. Division.

Paa Fyn deltes ved 3. Division Bevogtningstjenesten mellem 3. og 8. Brigade saaledes, at Brende Aa blev Grænselinien mellem deres Omraader. Det Kystbevogtningen tildelte Fodfolkdetachement opløstes, da de Afdelinger, som havde givet Tropper til det, gik bort; men Oberstlieutenant Rosenkrantz vedblev at have Kommandoen over en Del af Kystbevogtningen som en Slags Forpostkommandør for et Stykke af Strækningen med Premierlieutenant Ahrentzen til Næstkommanderende. For de to Distrikter blev Dislokationen og Tjenesten følgende.

3. Brigades Distrikt deltes i to Stykker. 16. Regiment overtog Bevogtningen af det nordlige Stykke med Cantonnement i Vejlby og Kavslunde Sogne samt paa

Hindsgavl og Fænø, 17. Regiment det sydlige indtil Brende Aa og fik Cantonnement i Føns, Husby og Omegn.

8. Brigade, som syd her for og indtil Agernæs havde Bevogtningen af Kyststrækningen, havde Stabskvarter paa Skovgaard ved Assens med 9. Regiment i Cantonnement fra Brende Aa til Assens indbefattet og 20 Regiment syd for, medens 2. og 22. Regiment reorganiseredes i et Cantonnement om Ørsted, Kjerte, Skydebjærg og Turup Sogne.

Vigtigst var selvfølgelig paa Fyn det nordvestlige Omraade ved lille Bælts Udløb. Her var Hindsgavlspartiet med Fænø udsat for et fjendtligt Angreb fra det Partiet omgivende jyske og slesvigske Land, der kun var skilt fra Fyn ved et 1500—2000 Alen bredt Vand. Her begyndtes der ogsaa betydelige Kystbefæstningsarbejder under den højstbefalende Ingenieurofficer ved 3. Division, Kapitajn W. O. W. Lehmann. 13. Regiment vedblev til Understøttelse for Stillingen i det nordvestlige Fyn at ligge om Fjeldsted og Ejby. Af Fredericias Arbejdsbataillon, som afvæbnedes, da det ikke skjønnedes nødvendigt, at den førte Vaaben, henlagdes ét Kompagni til Middelfart til Arbejdstjeneste, Resten til Roerslev og Voldby. 2. Ingenieurkompagni under Kapitajn P. F. H. Bruun indkvarteredes i Middelfart og stilledes til Kapitajn Lehmanns Raadighed. Af Fæstningsartilleriet besatte 1. Kompagni, Kapitajn Moltke, de faste Kystbatterier, der i deres Helhed underlagdes Kapitajn J. J. Bahnson i artilleristisk Henseende, medens Oberstlieutenant Holm fra Fredericia blev højstbefalende Artilleriofficer ved 3. Division.

Af Rytteriet bevogtede 1½ Eskadron Strækningen fra Baaringvig øst paa, Resten deltog i Bevogtningen syd paa til Brende Aa. Af mobile Batterier laa to i

3. Brigades Distrikt, nemlig Batteriet Thestrup med det halve i Middelfart, det halve i Stavreby, Batteriet v. d. Recke i Udby Sogn. I 8. Brigades Distrikt laa to Batterier, komne fra Als, 4., Kauffmann, og 13., Salto, men de trængte begge til en Omorganisation, før de kunde regnes med.

Som vi have set, var der for det nørrejyske Korps, som nu pludselig, og uden at Fjenden havde nogen Anelse derom, fremstod i Vendsyssel, 12000 Mand stærkt, noget at gjøre; thi den tyske Styrke paa 6000 Mand, som var kommen til Aalborg, var isoleret, en halv Snes Mil fra dens nærmeste Rygstød, og det nørrejyske Korps havde en let brugelig Base for et Angreb i Aggersund, der var i dets Magt, og hvor der i Løbet af 24 Timer med Lethed kunde dannes en Bro. Men Stabschefen, Oberstlieutenant Reich, kom ikke, fordi han havde faaet en anden Bestemmelse, og, nogen forudgaaende Meddelelse om, hvad der med Hensyn til Korpsets Dannelse var besluttet, kom, som sagt, heller ikke, hvorfor Hegermann-Lindencrone endnu efter 9. Brigades Ankomst havde tænkt paa en Retræte til Fyn, dækket af denne Brigade ved Limfjorden. Omsider kom Direktøren for Kommandoen i Krigsminieriet til Vendsyssel med fornøden Underretning og for at være Generalen behjælpelig med Korpsets Organisation. Først den 9. Maj proklamerede Generalen i en Dagsbefaling fra Vang Korpsets Oprettelse.

I den Form, hvori Korpset foreløbigt — thi Ministeriets Approbation indtraf først den 14. — optraadte, var Kapitajn Thomsen Chef for dets Stab, og det bestod af to Divisioner, saaledes sammensatte:

2. Division, under Generalmajor Wilster med Stabschef Kapitajn Tvermoes, var dannet af 1. Infanteri-Brigade, Oberstlieutenant Nielsen, bestaaende af 1., 7.

og 14. Infanteriregiment og Garden til Fods, 2. Kavaleribrigade, Oberst H. L. Scharffenberg, bestaaende af 2. og 6. Dragonregiment, samt 7. Batteri, Johansen, og 4. Ingenieurkompagni, Nielsen.

4. Division, under Generalmajor Honnens med Stabschef Major Heramb, bestod af 9. Infanteribrigade, Oberst Neergaard, 19. og 21. Regiment, 1. Kavaleribrigade, kommanderet af Divisionsgeneralen selv, 3. og 5. Dragonregiment samt 1. Halvregiment Husarer, 3. Batteri, Klein, 5. Batteri, Lønborg, og 3. Ingenieurkompagni, Dalgas.

2. Division, blev anbragt langs den østlige Del af Limfjorden fra Rye Aa til Kattegattet. Af dens Tropper manglede fire Kompagnier af 1. Infanteriregiment og to Kanoner Johansen, hvilke endnu fra Tilbagetogets Tid vare under General Honnens, hvis Kommando gik fra Rye Aa vest paa.

Af 1. Regiment holdt fire Kompagnier ved Nørresundby denne By og Strækningen paa begge Sider til forbi Lindholm og Utterup besat under Oberstlieutenant Beck, der til Forsvarets Understøttelse havde sex Kanoner. 8. og 5. Kompagni laa tillige med et halvt Ingenieurkompagni ved Aggersund under Kapitajn Dalgas, som var Kommandant der og havde anlagt forholdsvis temmelig store Befæstninger, som vare besatte med to Kanoner Johansen, senere yderligere med fire Kanoner Lønborg. 3. og 4. Kompagni vare paa Mors og Thyholm tillige med fire Kanoner Lønborg.

Bag denne Linie laa paa højre Fløj 4. og paa venstre 2. Division.

4. Division havde Divisionskvarter i Kjetterup, og 9. Brigade med Brigadekvarter paa Skeelslund var saaledes forlagt, at 21. Regiment stod ved Aggersund og 19. om Birkelse. Ogsaa Halvregimentet Husarer stod ved Ag-

gersund og nord for det 3. Dragonregiment, Batteriet Klein ved Bjergsted og 5. Dragonregiment paa Mors og Thyholm.

7. og 14. Regiment lagdes øst her for langs Limfjorden, det første paa venstre Fløj af det sidste, hvis Cantonnement strakte sig bag 1. Regiments ved Nørresundby. 1. Inf. Brigades Kvarter blev Agedrup; umiddelbart bag Fodfolket laa det ene Kavaleriregiment og længere tilbage det andet om 2. Kavaleribrigades Kvarter Klavsholm.

2. Divisions Kvarter blev Vang, thi Hovedkvarteret flyttedes til Birkelse.

Den 11. Maj besatte 21. Regiments 7. Kompagni Løgstør. Her havdes der en næsten lige saa let Forbindelse mellem Landet nord og syd for Limfjorden som ved Aggersund Færge, i det en lang Grund, som strækker sig til Borreø, kun har lidet Vand over sig ved almindelig Vandstand og ved Lavvande er tør. Vest paa observeredes fra Mors og Thyholm Egnen syd for, hvilken desuden holdtes under en flyvende Bevogtning.

Der forberedtes efter den 9. Maj for Alvor en offensiv Bevægelse frem over Limfjorden; men Vaabenhvilen standsede Forberedelserne, netop som de første Troppevægelser skulde til at iværksættes i Anledning af Overgangen.

II.

Naar der bortsés fra den for ringe Betydning, som var tillagt Hævdelsen af Als, var den Tilstand, der var tilvejebragt ved den nye Krigsføringsplan, ikke uden nogle øjeblikkelige Fordele. Den danske Hær var kommen til at staa i Stillinger, som Modstanderne, trods deres store Overmagt, næppe kunde tænke paa at angribe uden betydelige Forberedelser, og den trængte i ringere Grad end før til Understøttelse fra Marinen, som derfor blev i Stand til at forøge den søgaaende Flaade.

Den Fordring, som vore Modstandere havde stillet, at der under Conferencen i London vedblivende skulde føres Krig, den kunde Danmark nu gjøre til sin; thi Hæren antoges i sine Stillinger bag brede Vandløb at kunne holde Krigen længe ud, naar den passede paa, og Krigen vilde blive til Skade for Tysklands Søfart og Handel ved den Udvidelse, vi kunde give Blokaden og den øvrige Virksomhed til Søs. Den Vægt, der nu lagdes paa Søværnet, var ogsaa af den Grund hensigtsmæssig, som den østerrigske Flaade nu for Alvor syntes at ville nærme sig vore Farvande.

Til Conferencen i London var Udenrigsministeren afrejst tillige med den tidligere Minister A. F. Krieger.

Ved Ministeriet Monrads Dannelse var der blevet tilbudt den sidstnævnte Plads i samme. Han havde nægtet at deltage i Regeringen uden Hall, men var saa nøje kjendt med Slesvigs og med de internationale Stridigheders Historie, at hans Tilstedeværelse paa Conferencen vilde være af største Betydning, for saa vidt Medlemmerne for Alvor vilde undergive Retsspørgsmaalet en Drøftelse. Til tredje Medlem i Danmarks Repræsentation var Gesandten i London, Kammerherre Bille, udsét. De deltagende Magter, som havde Gesandter i London, lode sig nemlig repræsentere ved disse, ligesom England ved sin Udenrigsminister, Lord Russell; men England og de krigsførende Magter forøgede deres Repræsentation med ét à to Medlemmer til.

Conferencens Sammentræden var, som tidligere berettet, opsat til den 20. April; men den blev ikke i Stand til at konstituere sig fuldstændigt denne Dag, fordi de tyske Magter ikke gave Møde, og Aarsagen hertil var den, at Dybbøl først faldt den 18., og at v. Bismarck, som havde paataget sig at udsætte Conferencens Sammentræden til Dybbøls Fald, alt havde truffet de diplomatiske Dispositioner, der bevirkede, at Aabningsmødet blev ufuldstændigt.

Grunden, som paaberaabtes, var den, at det tyske Forbunds Repræsentant endnu ikke havde givet Møde ved Conferencen. Som bekjendt, havde England paa Kejser Napoleons Tilskyndelse indbudt Forbundet til at deltage i samme. Det var noget, som var imod Forbundets Natur, at afsende Gesandter; Forbundsforsamlingen i Frankfurt var ingen suveræn Myndighed, kun en Kreds af Gesandter, en permanent Kongres. Der viste sig ogsaa store Vanskeligheder ved at faa en saadan Fællesrepræsentant udnævnt, thi Dønningerne af den revolutionære Storm, som havde raset i Tyskland, mærkedes endnu, og det

Spørgsmaal, som skulde afgjøres i London, vilde de mindre Magter i Tyskland have afgjort paa en anden Maade end Preussen og Østerrig. De forskjellige tidligere Særanskuelser i Tyskland om Hertugdømmernes Forhold, som vare bragte til Tavshed af Preussen og Østerrig, stode frem igjen. Man vilde have Betingelser fastslaaede for en tysk Gesandts Møde, ønskede Prinsen af Augustenborg anerkjendt af Forbundet forinden, eller i alt Fald Beslutningen om, at Londontraktaten ingen forbindende Kraft havde for Forbundet, vedtagen forinden. Men det lykkedes dog omsider at bevæge Forbundsmedlemmerne til paa Forbundsdagens Møde den 14. April med 14 Stemmer mod 2 pure og simpelt at modtage Indbydelsen og at udnævne Friherre Beust, som saa vel kjendte Tyskernes Ønsker, til dets Befuldmægtigede uden anden Instrux end den almindelige, at gjøre det tyske Forbunds Standpunkt, som forelaa i forskjellige Resolutioner, gjældende i London til Fordel for Hertugdømmerne Holsten, Lauenburg og Slesvig. Da Beust først maatte frigjøre sig for sine Embeder i Sachsen for Londonconferencens Tid, kunde han ikke møde i London til den 20., og dette var den Grund, som de preussiske og østerrigske Gesandter gave for deres Udeblivelse ved det første Møde, i det de erklærede det aldeles umuligt for dem at deltage i et Møde, i hvilket den tyske Gesandt manglede.

Dette kunde nu synes paafaldende, da Preussen og Østerrig tidligere havde vist sig meget kølige lige over for Napoleons Tanke om en tysk Gesandts Tilkaldelse. Men der var sket et stort Omslag. Den preussiske Udenrigsminister havde i den seneste Tid vist sig allerivrigst i at forlange en Repræsentant for det tyske Forbund med, og Grunden dertil var ikke blot den, at han derved kunde udsætte Conferencens Sammentræden, men

tillige, at han politisk kunde bruge den tyske Forbunds-befuldmægtigedes Nærværelse til de preussiske Interessers Fremme. Preussen og Østerrig vare jo nemlig bundne ved deres højtidelige Erklæringer om at ville respektere Danmarks Integritet, og Østerrig holdt for Alvor fast ved dem. Hvorledes skulde Preussen komme fra dem? Der maatte nogen til at rage Kastanierne ud af Ilden for det, og hvem kunde bedre bruges dertil end v. Beust, som alt forud mod sin Vilje havde været Bismarck en uvurderlig Hjælper under dennes Forsøg paa at komme til Aktion? En Gesandt fra det tyske Forbund, hvilket i Frankfurt forhandlede under den Forudsætning, at Hertugdømmerne ikke længere hørte til Danmark, vilde udtale det, som Preussens Befuldmægtigede ikke kunde sige, i det mindste ikke strax. Kunsten blev det saa blot, naar Tidspunktet syntes gunstigt, at underordne sig Forbundets Gesandt som Talsmand for det hele Tyskland, af hvilket Preussen og Østerrig kun udgjorde en Del. Østerrig maatte følge med, naar Preussen sluttede sig til Tyskland. Saa senere, naar Conferencen var forbi og Frugten var falden til Jorden, at skyde Forbundet til Side, var noget, som den preussiske Minister af Erfaring vidste vilde være ham en let Sag.

Imedens Conferencen, som Følge af den preussiske og den østerrigske Gesandts Skrivelser til Lord Russell, oppebiede Friherre Beusts Ankomst og derfor først havde berammet sit næste Møde til den 25. April, nærmede den østerrigske Flaade sig Kanalen, og man fulgte i England med megen Opmærksomhed dennes Bevægelser. Grunden hertil var ikke mest Sympathi for vor Sag, skjønt denne var levende i alle Samfundsklasser i England lige op til de Kredse, der stode Tronen allernærmest, men derimod Følelsen af, at England spillede en ydmygende Rolle, at Lord Russell i hele Evropas Øjne

var et Offer for den preussiske Udenrigsministers overlegne List og Forslagenhed. England havde i Kanalen en Eskadre, bestaaende af ét Skruelinieskib, fem Panserfregatter, en anden Fregat og en Kanonbaad under Kommando af Contreadmiral Sidney Dacres. Den var kaldt hjem fra Farvandet ud for Portugal, hvor den havde afholdt Øvelser, den Dag, da Efterretningen om Koldings Besættelse kom til London. Den havde da taget Station ved Falmouth, var senere gaaet til Plymouth og var endelig, da de tyske Magter gjorde Udflugter med Hensyn til Conferencens Sammentræden, sejlet hen til Kanalens østre Ende. som om den stod paa Springet til at begive sig til Krigsskuepladsen. Den østerrigske Fregat „Schwarzenberg“ var, fulgt af Kanonbaaden „Seehund“, den 17. Marts kommen til Lissabon, hvor den var forbleven en Tid, og man troede ikke i England, at den østerrigske Flaade vilde gjøre Alvor af sin Trusel og begive sig videre; man maatte nemlig opfatte det som en Ydmygelse for den engelske Politik, om den uden videre kunde løbe Englands Eskadre forbi for at spille en krigersk Rolle i de engelsk-nordiske Farvande. Imidlertid ankom Fregatten „Radetsky“ den 4. April til Lissabon, og Dagen efter begav Linieskibskapitajn Tegethoff sig med de tre Skibe, som nu vare samlede, mod Nord, medens de nærmest efterfølgende Skibe af den øvrige Flaade, Linieskibet „Kaiser“, Panserfregatten „Don Juan d'Austria“ og Fregatten „Friedrich“, den samme Dag forlode Polas Havn. Tegethoffs Bevægelse mod Nord var langsom. Først den 14. April ankom han til Brest, og i Følge telegrafisk Ordre hjemme fra forblev han her i nogen Tid. De preussiske Skibe „Blitz“, „Basilisk“ og „Adler“, som havde ligget der, vare den Gang avancerede til Helder ved Indløbet til Zuydersøen, syd for Øen Texel, hvor de laa ved Nieuwendiep. Den 23.

April fik Tegethoff telegrafisk Ordre til at gaa der hen; han forlod den 24. Brest, stod ind i Kanalen, og gik foreløbig til Deal og Ramsgate, nord for Dover, nær Indløbet til Themsen, hvor han vilde fylde Kul. Her kom ved Indløbet til Ramsgate Kanonbaaden „Seehund" saa alvorligt til Skade, at den maatte efterlades som utjenstdygtig, men de to Fregatter gik den 1. Maj til Helder, hvor de forenede sig med de tre preussiske Skibe.

England befandt sig den Gang i en national Rus, fordi Garibaldis bekjendte Besøg fandt Sted paa hin Tid, og der ydedes den italienske Frihedshelt begejstrede Ovationer fra alle Samfundslag. Samtidigt var den danske Krig paa alles Læber, thi Oppositionen havde udkaaret sig Regeringens Optræden i det polske og i det danske Spørgsmaal til den Sag, hvorpaa den vilde styrte Regeringen. Der førtes i Parlamentet, hver Gang de tyske Tropper under Krigen her hjemme begik nye Overgreb, sidst f. Ex. ved deres Tvangskontributioner i Jylland, heftige Angreb mod Regeringen, saaledes i Overhuset den 11. April, i Underhuset den 19. Til nogen afgjørende Diskussion og Afstemning kom det dog ikke, fordi Forhandlingerne stedse vare svævende, og Oppositionen først maatte afvente Conferencens Slutning, inden Sagen var moden til at støtte en afgjørende Anklage mod Ministeriet.

Ministeriets Holdning i denne vanskelige Tid var usikker. Det havde styrket sig ved at optage Lord Clarendon, som havde været Storbritanniens Udenrigsminister under Krimkrigen og betragtedes som Repræsentant for en kraftig national Politik i Pagt med Frankrig. Lorden var den 13. April rejst til Paris og havde talt med Kejser Napoleon, hos hvem han var en velsét Gjæst fra Pariserkongressens Tid, om det danske Anlig-

gende. De Forhaabninger, Kejser Napoleon havde knyttet til det tredje Tyskland, vare den Gang bristede, og der forhandledes om en samlet aktiv Optræden af Vestmagterne i den danske Sag, som der baade før havde været forhandlet derom, og senere paa ny blev det. Det kom dog ikke til noget Resultat. Det eneste, som blev afgjort under Lord Clarendons Ophold i Paris, var, at Vestmagterne paa Londonconferencen vilde stille sig paa Londontraktatens Grund til en Begyndelse; men de havde begge en anden Løsning, som de vilde anbefale, hvis Londontraktaten ikke kunde opretholdes, England Lord Palmerstons Project af 1848 om Slesvigs Deling, Frankrig en national Folkeafstemning ved Ejderen.

Da den østerrigske Flaade var kommen til Downs og stod i Begreb med at forene sig med de preussiske Skibe ved Helder, var Bevægelsen i England betydelig. Man fordrede, at den britiske Flaade skulde følge den, omsværme den og forhindre den fra at udrette noget. Regeringen vilde dog ikke optræde saaledes. Lord Palmerston sendte den 1. Maj Bud efter den østerrigske Gesandt, Grev Apponyi, og forlangte Oplysning om Flaadens Hensigt, og da han hørte, at den ikke vilde til Østersøen, men kun til den nærmeste nordtyske Kyst, vilde han ikke foretage sig noget i den Anledning; men Kanalflaaden indkaldte dog ved Telegraf alle, som havde Orlov fra den, og en Fregat, „Aurora“, fulgt af en Kanonbaad, detacheredes til Helgoland for at holde Øje med den østerrigske Eskadre og iagttage, hvad der forefaldt i Nærheden af denne engelske Besiddelse.

Saadanne vare Forholdene, da den skildrede nye Krigsføringsplan traadte i Virksomhed. Da vi saa den østerrigske Flaade løbe den engelske forbi i Kanalen, maatte vi være forberedte paa, at den maaske ogsaa kunde passere Kattegat uden at lade sig afskrække

af den svenske-norske Flaade, som nu var samlet ved Gøteborg med Krydsere i Skagerak. Krigen kunde altsaa flytte sig til Kattegattet og Bælterne. Det var derfor ganske naturligt, at man traf nogle Foranstaltninger med denne Mulighed for Øje. Paa Kronborg blev der truffet Forvarsforberedelser, og General Lunding overtog Kommandantskabet over den lille Kystfæstning. En ikke ringe Del af det Fæstningsartilleri, som blev til Raadighed ved Dybbøls Fald og Fredericias Opgivelse, flyttedes til Kjøbenhavn og Kronborg. Søforterne ved Kjøbenhavn, som hidtil havde været betroede Borgervæbningen, modtog nu en fast Besætning af Hæren.

Mest traadte dog fra nu af Flaaden i Forgrunden. Fra den 29. Marts var der dannet en ny Eskadre, benævnt Nordsøeskadren, saa at der nu bestod tre Eskadrer, den i Østersøens vestlige Del, den i Østersøens østlige Del og Nordsøeskadren, hvortil endelig kom Flotillen ved Vesterhavsøerne. Enhver af disse maa her et Øjeblik betragtes for sig.

Ved *Eskadren i Østersøens vestlige Del* vare Forholdene efter den 18. April faldne i en lignende Ro, som ved Hæren. „Rolk Krake“ var den 19. dampet uden om Als til Augustenborg Fjord, hvor den lagde sig for Anker ud for den paa Kjærhalvøen kommanderende Brigadechefs Bolig for at være i Forbindelse med Kommandoen i Land. Denne Plads beholdt den, beredt paa at kunne møde enten i Alsfjord eller ved Arnkilsøre, naar dens Hjælp fordredes. „Esbern Snare“, det mindre Panserskib, tog Station ved Alsfjord, og Chefen for Kanonchaloupe-Divisionen, Orlogskapitajn Pedersen, hejsede sin Stander paa dette Skib. Paa Sønderborg Red laa „Buhl“, i Høruphav „Falken“, Muxolls Kommandofartøj. Ved Kegenæs laa — for at tjene som Tilflugtssted for Trop-

perne i Nød — Linieskibet „Frederik VI" og Fregatten „Thetis", begge Sejlskibe, og ved det nordlige Als i Stegsvig Kanonbaaden „Willemoes".

Med de Skibe, som Eskadren for Resten beholdt af sine tidligere, og nogle nye, nemlig Kutteren „Neptun" (Reservelieutenant P. C. Christensen) og Sluppen „Larsens Plads" (Reservelieutenant J. C. Petersen), holdtes i øvrigt Blokaden syd og nord for Als og Bevogtningen af Farvandet ved lille Bælts Udløb ved lige paa følgende Maade: Ved Neustadt laa „Najaden", assisteret af Kanonbaaden „Marstrand", som havde Station ved Femern tillige med „Krieger", men maatte dele sin Virksomhed mellem begge Steder for efter Omstændighederne at staa baade „Najaden" og „Krieger" bi. De to Kanonbaade fyldte Kul i Nakskov, hvor de skiftedes til at gaa hen. Ud for Sliens Munding laa Kutteren „Neptun", ud for Aabenraa „Larsens Plads". I Farvandet syd for Fredericia laa Dampskibet „Hauch" ved Fænø, med nogle Kanonjoller, og paa Strækningen mellem Fredericia og Bogense „Schrödersee", hvilket sidste dog, som vi have set, ligesom „Thura", der ogsaa en Tid var paa denne Plads, deltog i Troppetransporterne, som ellers Transportflaaden besørgede alene.

Ved *Eskadren i Østersøens østlige Del* havde Forholdene siden den Tid, da vi sidst omtalte dem, været livlige, og der var forefaldet adskillige Skjærmydsler med de tyske Skibe.

Ud for Danzig, hvor „Jylland" krydsede, opstod der den 7. April en saa haard Kuling, at Fregattens Chef antog det for en vanskelig Sag at holde sig der i Farvandet. Fregatten stod derfor nord efter uden om Hela og holdt det i nogle Dage krydsende der, og i den Tid gik „Vineta" ud, løb en 8 à 16 Mil hen imod Pillau, hvor fra den dog senere, som vi skulle se, trak sig tilbage.

I Stettinbugten jagedes der næsten daglig Skibe, som nærmede sig Havnene i mistænkeligt Øjemed, og den 14. April havdes der en lille Fægtning. Denne Dags Eftermiddag opdagedes der nemlig en Dampbaad, som viste preussisk Flag. Det var „Grille“, der foretog en Rekognoscering med Prins Adalbert om Bord, sekonderet af „Arkona“, „Nymphe“ og fire Kanonbaade, hvilke noget efter ligeledes saas at staa ud af Swinemünde Havn. „Sjælland“ gjorde strax klart Skib og gik, fulgt af „Skjold“, „Grille“ i Møde. Det fjendtlige Skib aabnede Ilden, da det var „Sjælland“ paa 5000 Alen nær; men vendte dernæst om, og en løbende Fægtning begyndte derpaa mellem det og de danske Skibe indtil Mørkets Frembrud, de de fjendtlige søgte ind i Swinemünde Havn.

Ved Tornebusken, hvor „Tordenskjold“ havde Station, vare Forholdene livligst, og her overhaledes ogsaa de fleste private Skibe. Den 12. April Kl. 10 Formiddag viste der sig saaledes fire fjendtlige Dampkanonbaade og en Hjuldamper i det østlige Løb ved Tornebusken, hvorfor „Tordenskjold“ gjorde klart Skib og holdt det gaaende udenfor, afventende deres Nærmelse; Kl. 2 stode de imidlertid atter ind. Den 14. April Kl. 10 Formiddag kom fem fjendtlige Skibe paa ny til Syne uden for Løbet, og Dampskibet „Gejser“, som paa den Tid var tilstede ved Stationen, manøvrerede imod dem. Kl. 1 avancerede de imidlertid frem imod „Tordenskjold“ og affyrede fire Skud, de tre fra riflede Kanoner. „Tordenskjold“ gjorde klart Skib og affyrede ogsaa fire Skud imod dem. Dernæst stode de Kl. 4 atter ind i Løbet. Den 21. Kl. 2 Eftermiddag saa „Tordenskjold“ en Damper under Tornebusken og skød først et løst, dernæst efterhaanden fem skarpe Skud efter den. Da Damperen stod øst over, fulgte Fregatten den for at jage den op, men den undslap. Den 23. April viste tre preussiske Kanonbaade sig i Løbet, og

den 24. kom „Grille“ i egen Person, atter med Prins Adalbert om Bord, og forsøgte en Fægtning med Fregatten, under hvilken den bestræbte sig for at holde sig uden for dennes Rækkeevne, men saaledes at den kunde bruge sine riflede Kanoner. Fregatten stod imidlertid ind paa den, affyrende 96 skarpe Skud, og „Grille“ gik saa Kl. $2^1/_2$ ind i Løbet. Den 26. viste ti Kanonbaade, som dannede to Divisioner af den preussiske Dampkanonbaadsflotille, sig uden for Løbet, og „Tordenskjold“ gjorde klart Skib, men de forsvandt igjen, uden at have foretaget sig noget.

Saaledes vare Forholdene ved van Dockums Eskadre indtil Dybbøls Fald. Efter den Tid udvidedes Blokaden, i det den efter Bekjendtgjørelse fra Marineministeriet af 13. April fra den 19. skulde udstrækkes til Danzig og Pillau, og nogle nye Skibe ankom til Eskadren, hvor de for en Del afløste andre. Den 19. April ankom „Holger Danske“ (Kapitajnlieutenant W. H. Købke), paa hvilket Skib Kommandoen var hejst den 16., til Eskadren, og den 24. Panserkorvetten „Danebrog“ fra den vestlige Eskadre. „Fylla“, (Kapitajnlieutenant E. Krieger), som nord om Skotland var kommen hjem fra Vestindien den 21. April, mødte dernæst ved Eskadren den 25., og „Diana“ (Kapitajnlieutenant J. C. Tuxen), paa hvilken Kommandoen hejstes den 29., endelig den 2. Maj.

„Holger Danske“ meldte sig den 19. April til „Jylland“, som krydsede uden for Weichselmundingen og ved Parlamentær nu kundgjorde Blokadens Indtræden den 19. i Pillau, den 20. i Danzig.

„Danebrog“ indtog ved sin Ankomst „Skjolds“ Plads under Flaget i Stettinbugten; „Skjold“ sendtes derpaa til Danzig for at afløse „Jylland“, der retournerede til Flaget, ved hvilket ogsaa de ovenfor nævnte andre Skibe

ved deres Ankomst fik Plads. I Slutningen af Maaneden overtog „Jylland“ for nogle Dage Stationen ud for Tornebusken, medens „Tordenskjold“ her fra stod ned til Farvandet mellem Dars, Gjedser og Warnemünde (Oldenburghuk). Den 2. Maj, da „Tordenskjold“ atter havde overtaget sin Station, afgik „Jylland“ til Kjøbenhavn for at forstærke Nordsøeskadren, fra hvilken „Dagmar“ samtidigt kom og fik Station mellem Warnemünde og Gjedser, en Station, som henhørte under Eskadren i Østersøens vestlige Del.

I Begyndelsen af Maj vare van Dockums Skibe anbragte saaledes: Ud for Tornebusken var „Tordenskjold“, i Stettinbugten „Sjælland“, „Danebrog“, „Thor“, „Absalon“, „Fylla“, „Freja“ og nogle mindre Skibe, foran Danzig og Pillau „Skjold“ med „Holger Danske“ og „Gejser“.

Skibene beherskede nu fuldstændigt Situationen ved den tyske Kyst, og der anholdtes og beslaglagdes hyppigt Skibe. Af og til ledsagedes Virksomheden endnu af Skjærmydsler. Ved Weichselen løb saaledes „Vineta“ undertiden lidt ud for at lokke de danske Skibe ind under Landbatterierne. Dette var f. E. Tilfældet den 30. April, da „Holger Danske“ laa og fyldte Kul under Hela. „Vineta“ stod da ud af Neufahrwasser og dampede op mod Hela som for at afskære „Holger Danske“. „Skjold“ fulgte „Vinetas“ Bevægelser, men med det Maal at faa det fjendtlige Skib ud til sig, medens dette vilde have „Skjold“ ind til sig. Til sidst gik „Vineta“, efter at have skudt et Par Skud paa en halv Mils Afstand, atter ind over sin Barre og lagde sig taalmodig for Anker paa sin tidligere Plads.

Nordsøeskadren dannedes i Kjøbenhavn under Orlogskapitajn E. Suenson. Vi have set „Niels Juel“ fra sit Togt i Kanalen komme til Stationen mellem Bor-

kum og Helgoland. Kort efter var den under svær Sø og vedvarende Storme gaaet til Christiansand i Norge, hvor den var indkommen den 16. Marts. Der fra var den paa Grund af, at den viste sig utæt og i det hele trængte til Eftersyn, befalet til Kjøbenhavn, hvor den gik i Dok den 23. Marts. Dette har givet Anledning til den fejlagtige Mening, som de tyske Historieskrivere til Dato ikke have villet fravige, at et af de danske Skibe, som havde deltaget i Kampen under Rügen den 17. Marts, maatte gaa i Dok. „Niels Juel“ gik nemlig i Dok kort efter, at „Hejmdal“ var kommen til Kjøbenhavn med Saarede efter Kampen, og paa Grund deraf har man gjort fejle Slutninger.

Efter at „Niels Juel“ havde været i Dok fra den 23. til den 29. April, hejsede Suenson den 30. sin Stander paa den som Chef for Norsøeskadren.

Som andet Skib i Eskadren bestemtes Korvetten „Dagmar“, der var i Nordsøen. Det var beordret derhen paa samme Tid, „Niels Juel“ beordredes hjem. Det havde forladt Kjøbenhavn den 10. Marts, havde den 17. Marts Kl. 4. Eftermiddag faaet Helgoland i Sigte og var dernæst gaaet til Kanalen, hvornæst det den 27. var søgt ind i Harwich Havn for at fylde Kul. Korvetten, som paa sit Togt havde jaget mange Skibe og taget nogle, forlod den 31. Marts atter Harwich, gik saa til Højden af Texel for af Lodserne der at faa Oplysning om de preussiske Skibe, som ventedes, stod derpaa over til Helgoland, hvor den holdt det gaaende til den 6. April, da den gik til Helder for at fylde Kul, hvornæst den atter den 7. gik til Helgoland.

Som tredje Skib tildeltes der Eskadren Korvetten „Hejmdal“, hvilken den 1. April Kl. 9 Formiddag paa Kjøbenhavns Red underlagde sig Suenson, som altsaa havde to Skibe samlede under Standeren. Med disse gik han den

4. April til Christiansand, hvor han ankom den 9. og hilste Fæstningen med ni Skud og norsk Flag paa Fortoppen. Strax efter stod han ud i Nordsøen, hvor han den 12. traf „Dagmar“ paa Højden af Helgoland.

Eskadren var her i et af Handelsskibe stærkt benyttet Farvand ud for Hamburg og havde meget at gjøre. Tyske Skibe sejlede imidlertid til Dels under russisk Flag, idet der af Rederierne var foretaget en pro forma Overlevering til russiske Undersaatter. I den Anledning havde imidlertid Ministeriet bestemt, at Salg af Skibe til Russere kun maatte ansés for gyldigt, naar det var sket før 1. Februar for preussiske og østerrigske Skibes og før 1. Marts for andre tyske Skibes Vedkommende, hvilken Forskjel Ministeriet havde gjort af Hensyn til, at Krigen med Tyskland maatte betragtes begyndt noget senere end med de førstnævnte Magter. Overdragelse eller Salg paa Tid var derhos i hvert Tilfælde erklæret ugyldigt. De prajede Skibes Papirer undersøgtes derfor meget nøje.

Den 19. April blev „Dagmar“ sendt til Helder for at fylde Kul, men strax efter, at den var gaaet bort fra Eskadren, fik Suenson Efterretning om den østerrigske Flaades Ankomst til Kanalen. „Niels Juel“ og „Hejmdal“ satte nu Kl. 5 samme Eftermiddag med fuld Kraft afsted for at indhente „Dagmar“ og naaede næste Formiddag Texel paa samme Tid, „Dagmar“ styrede ind mod Helder. „Hejmdal“ sendtes nu ind for at hente „Dagmar“, og begge disse Skibe, i hvilke den hollandske Kommandant havde været om Bord, stode om Eftermiddagen Farvandet ud, „Dagmar“ uden at have faaet Kul, hvorefter Eskadren atter løb til Helgoland. Her modtog Suenson adskillige Efterretninger, hvilke bevægede ham til at gaa til Christiansand i Norge, navnlig en fra England, at østerrigske Skibe alt vare i den nordlige Del af Nordsøen.

Naar den østerrigske Flaade agtede sig til Østersøen, da var det Farvandet mellem Norge og Jylland, som den maatte antages at operere hen imod, og her var derfor Nordsøeskadrens naturlige Plads. Efter at Eskadrens Skibe havde fyldt Kul i Christiansand, hvor den norske Fregat „Kong Sverre“, som hørte til Prins Oscars Flaade ved Gøteborg, den Gang laa, holdt Suenson det derfor gaaende i Skagerak.

Dette var i Overensstemmelse med en telegrafisk Befaling fra Marineministeriet af 25. April om at forblive krydsende mellem Christiansand og Hanstholm i Jylland. Den Gang var der nemlig ogsaa til Kjøbenhavn kommet en fejlagtig Efterretning om den østerrigske Flaade, i det der var meldt, at nogle af de til dens anden Del hørende Orlogskibe vare forenede med Tegethoffs Eskadre. Nogle Dage senere vidste man, hvorledes Forholdene vare, at kun 3 østerrigske og 3 preussiske Skibe kunde ventes i Nordsøen for det første. Den Gang var imidlertid „Dagmar“ gaaet til Kjøbenhavn og videre til van Dockums Eskadre, hvor vi have set den ankomme. Ministeriet havde bestemt, at den skulde ombyttes med „Jylland“, men denne Fregat kom først den 2. Maj til Kjøbenhavn og kunde først den 4. Maj Kl. 10½ Formiddag lette for at begive sig til Suensons Eskadre.

Hvis den østerrigske Flaade ikke gik ad Østersøen til, men langs Nordtysklands Kyst til Elben, da vilde *Flotillen ved Vesterhavsøerne*, som ved Jyllands Okkupation var bleven afskaaren fra Forbindelse over Fanø med denne Provins, efter al Rimelighed blive det nærmeste Objekt for den østerrigske Flaades Operationer. Men Vesterhavsøerne vare da af Kapitajnlieutenant Hammer blevne indrettede til en lille Krigsskueplads for sig, som besad Midler til under en energisk Ledelse at holde sig selvstændigt i nogen Tid. Øerne

Fanø, Manø, Romø, Sild, Før og Amrom vare afsondrede fra Fastlandet ved de saakaldte Vatter, Strækninger, som i Flodtiden vare oversvømmede af Havvandet, men i Ebbetiden dannede et ufarbart Morads. Vandet stod dog, naar Floden kom, saa lavt over Vatterne, at de kun kunde befares paa enkelte Steder, hvor der fandtes Hulinger eller Løb i Bunden, og kun med fladbundede Baade. Men saadanne Løb fandtes der for kjendte Søfolk ind til Okholm, Dagebøl, Sydvesthjørne, Højer, Ballum og Ribe. End videre var der en Mængde Sideløb og Render og Dybder, som kunde benyttes enten af Kanonjoller eller af Toldfartøjerne, der vare byggede med disse Farvande for Øje, og af Egnens Baade. I disse Vatter kunde Hammer med sine Sømidler forhindre Overskibning af fjendtlige Tropper fra Fastlandet til Øerne, endog, naar Omstændighederne vare nogenlunde gunstige, blokere de nævnte Smaahavne paa Fastlandet. Mod Havet vare Naturforholdene ham ikke ugunstige. Kun to Indgange fandtes der for større Skibe, nemlig gjennem Smaldybet til Før, hvilken Ø var Farvandets Midtpunkt, og gjennem det nordligere Listerdyb. Men det var ikke let at komme gjennem disse Dyb uden Sømærker, og Hammer manøvrerede med disse saaledes, at de ikke fandtes for Fjenden, men vel for vore egne. Da Dampskibet „Limfjorden“ ankom den 24. Marts, og det Hammer tildelte Fodfolkdetachement udskibedes paa Øerne en Uges Tid efter, kom der Hold i hans Kommando. Han søgte da endog at strække sit Herredømme ud over de sydligere Øer, Pelvorm og Nordstrand, indtil Husums Havn, hvilket dog ikke ganske lykkedes. Derimod provianterede han sin lille Krigsskueplads, anlagde Kuldepoter paa samme og improviserede en Slags Reduit eller sidste Nødstilling, som han i Ulykkestilfælde vilde indtage, et Sted midt i Vatterne, hvor han

kunde holde sig, saa længe den Proviant, Ammunition og Kulbeholdning, han samlede der, holdt ud.

Imidlertid er det nu nødvendigt at vende tilbage til Conferencen i London. Den 25. April vare endelig alle de Befuldmægtigede samlede, og de mødte denne Dag Kl. 1 i Udenrigsministeriet, 13 i Tal. Nævnede i den Rækkefølge, som brugtes ved Underskrifterne, nemlig efter de Landes Begyndelsesbogstaver paa Fransk, som de repræsenterede, vare de følgende: For Østerrig mødte Grev Apponyi og Gehejmeraad Biegeleben; for Danmark Udenrigsministeren, Quaade, Gesandten i London, T. Bille, og Etatsraad Krieger; for Frankrig Fyrst la Tour d'Auvergne, for det tyske Forbund Kgl. sachsisk Statsminister Friherre Beust, for Storbritannien Lorderne Russell og Clarendon, for Preussen Grev Bernstorff og den tidligere Gesandt i Kjøbenhavn, Gehejmeraad Balan, for Rusland Baron Brunnow, for Sverig og Norge Grev Wachtmeister.

Lord Russell, som valgtes til Formand, bragte strax efter, at Fuldmagterne vare prøvede og de øvrige Formaliteter iagttagne, Forslag frem om Ophør af Fjendtlighederne, da han, som han udtalte, var vis paa, at alle de Befuldmægtigede i lige høj Grad ønskede Fredens Gjenoprettelse, men det vilde være vanskeligt at naa dette Maal uden en foreløbig Standsning af Fjendtlighederne. Frankrigs og Ruslands Gesandter sluttede sig strax hertil, men det viste sig saa, at Østerrigs og Preussens Gesandter ikke vare i Besiddelse af Instruktioner, som tillode dem at gaa ind herpaa uden forudgaaet Indberetning til deres Hoffer. Baade Brunnow, la Tour d'Auvergne og Clarendon mente, at der her ikke var Tale om nogen Vaabentilstand eller sligt, men kun om en foreløbig Standsning af Blodudgydelsen, som kunde bevirkes ved en simpel Befaling. Men Hr. v. Biegeleben,

det andet østerrigske Ombud, indvendte herimod, at Sagen ikke var saa let, som den fremstilledes, da der var en Blokade med i Spillet, og, sluttende sig til denne Udtalelse, udbad den første preussiske Befuldmægtigede sig Oplysning om, hvorvidt den danske Regering var villig til at hæve Fjendtligheder af enhver Art til Søs, navnlig Blokaden. I den Anledning tog den danske Udenrigsminister Ordet og erklærede, at Danmark maaske nok vilde samtykke i at standse de egentlige Fjendtligheder til Søs, naar den preussisk-østerrigske Hær vilde opgive sit Forsæt om at inddrive Krigskontributioner i Jylland, men at den allerede etablerede Blokade maatte opretholdes. Der udspandt sig nu en længere Diskussion herom, under hvilken Lord Clarendon gjorde opmærksom paa, at man under Kongressen i 1856, da man besluttede Standsning af Fjendtlighederne, ikke havde hævet Blokaden, saa at denne maatte betragtes som en Ting for sig; men her kom nu v. Beust med sit tyske Standpunkt for første Gang de preussiske og østerrigske Sendebud til Hjælp. Han gjorde opmærksom paa, at Blokaden og i det hele Krigen til Søs angik Tyskland langt mere end den øvrige Krig, der nærmest vedkom Østerrig og Preussen, at han i ganske særlig Grad maatte forlange Krigen mod Tysklands Handel standset, og at det endog vilde blive det tyske Forbund umuligt at holde sig uden for Krigen, dersom Fjendtlighederne til Søs ikke strax ophørte.

Under den derpaa følgende Diskussion, i hvilken alle de Befuldmægtigede deltog, drejede Samtalen sig om, hvorvidt man burde søge at tilvejebringe en formelig Vaabenstilstand, altsaa med Indbegreb af Blokadens Ophør, eller kun en simpel Vaabenhvile. De danske Ombud erklærede, at de ikke vilde kunne deltage i Forhandlinger om en formelig Vaabenstilstand, før de kjendte

Fredspræliminærerne, som maatte ligge til Grund for samme. De kunde kun gaa ind paa en simpel Standsning af Fjendtlighederne, og som Følge deraf enedes til sidst de nevtrale Magters Repræsentanter om at opfordre de krigsførende Magters til at foreslaa deres Regeringer en Vaabenhvile til Lands og til Vands paa en Maaned, men uden at Blokaden indbefattedes deri, om hvilken der først vilde være at tage Bestemmelse, naar Afsluttelse af en formelig Vaabenstilstand stod for Døren.

Det næste Møde, som holdtes den 4. Maj, aabnedes med Oplæsningen af den Erklæring, som Grev Bernstorff i Anledning af ovenstaaende Forslag havde modtaget fra sin Regering, og som angiver Østerrigs og Preussens Standpunkt.

Erklæringen bestod af to Punkter og var saalydende:

1. Hvis Danmark nægter at hæve Blokaden, bliver enhver Forhandling om Vaabenhvile til Lands og til Vands umulig og frugtesløs; thi de tyske Kabinetter ere fast bestemte paa aldeles ikke at samtykke i denne Vaabenhvile, uden at Blokaden samtidig hæves.

2. Hvis Danmark gaar ind paa, at Blokaden samtidig hæves, forpligte til Gjengjæld de tyske Kabinetter sig til ikke at lægge Handelen, Samkvemmet og Administrationens regelmæssige Gang i den Del af Jylland, som de holde besat, nogen Hindring i Vejen, samt til ikke at udskrive Tvangskontributioner i Jylland, men at yde Betaling for alt, hvad der leveres de tyske Tropper, der skulle indskrænke sig til at holde de nuværende strategiske Stillinger besatte.

Quaade bemærkede hertil, at hans Regering ikke kunde betragte Løftet om ikke at udskrive Tvangskontributioner som et tilstrækkeligt Vederlag for Blokadens Ophør. Blokaden, som den danske Regering overhove-

det ikke var tilbøjelig til at hæve, maatte betragtes som et Ækvivalent for Jyllands Okkupation, en Betragtning, som ogsaa den svenske Gesandt delte.

Grev Bernstorff rettede nu — i Anledning af, at den danske Regering saa strængt stod paa Blokadens Opretholdelse, — et Angreb paa dennes Udførelse, i det han dog endnu kun ankede over, at den ikke var effektiv og derfor i og for sig ulovlig og uoverensstemmende med Pariserconferencens Grundregler af 1856. Denne Paastand var imidlertid uholdbar. Enhver Ting behøver en Tid for at komme i regelmæssig Gang. Paa Grund af slet Vejr og af Mangel paa mindre Skibe varede det noget, inden Afspærringen var fuldbyrdet, og i den Tid vare i alt 13 Skibe slupne igjennem; men efter at Blokaden først var kommen i Orden, var næppe mere end et eneste Skib sluppet gjennem den danske Linie.

Da Forslaget fra forrige Møde maatte betragtes som afvist, drejede Diskussionen sig, navnlig ved Brunnows og Wachtmeisters Initiativ, hen mod en Vaabenhvile eller Vaabenstilstand, tilvejebragt paa Grundlag af lige Ofre fra begge Sider, altsaa ved, hvad man almindelig kalder Kompensation, Afvejelse af Ofrenes Ligelighed paa begge Sider. I den Anledning afgav Grev Bernstorff en ny Erklæring, der indeholdt følgende:

Dersom Danmark eller de nevtrale Magter forlange en delvis Opgivelse af de Stillinger, som de allierede Hære holde besatte i Jylland, saa ville de tyske Magter ogsaa være villige til at gaa ind paa et Kompensationssystem, men kun paa to Betingelser: 1) at alle Dele af Slesvig, som endnu ere besatte af de Danske, indbefattet navnlig Øerne øst og vest for Hertugdømmerne, rømmes af de danske og besættes af de allierede Tropper; 2) at alle preussiske og østerrigske Skibe tilbagegives tillige med deres Ladninger.

Grev Apponyi sluttede sig til dette Forslag og mente, at man for Als nok vilde give et lige saa stort Stykke af Jylland. Men der var ingen af de nevtrale Magters Befuldmægtigede, som fandt, at dette var en billig Kompensation. Fyrst la Tour d'Auvergne mente, at Opgivelsen af Blokaden og af Als maatte svare til en Rømning af hele Jylland, og Brunnow var enig heri, i det han navnlig ansaa Blokadens Ophævelse for et saa stort Offer fra Danmarks Side, at der derfor maatte fordres et stort Vederlag. Diskussionen vilde maaske være bleven fortsat længere, hvis ikke v. Beust havde taget Ordet og var kommen frem med en højst ejendommelig Syllogisme, der, som det synes, frembragte en øjeblikkelig Tavshed hos alle de Tilstedeværende. Han udledede nemlig af den Omstændighed, at Als ikke var erobret, et Bevis for, at Preusserne ønskede at standse Blodsudgydelsen, og mente, at det maatte regnes de Allierede til gode, at de paa en saa ædelmodig Maade alt faktisk havde standset Fjendtlighederne.

Lord Russell benyttede den indtraadte Pavse til at samle alle, angaaende Ophævelse af Fjendtlighederne paa Grundlag af en billig Kompensation, fremsatte Anskuelser og med Samstemning af de nevtrale Magters Repræsentanter at foreslaa følgende, som billige Vilkaar for en Vaabenstilstand:

1. Blokadens Ophævelse;
2. Rømning af alle Dele, som hørte til Slesvig paa den ene Side;
3. Rømning af Jylland paa den anden Side.

Herpaa formaaede de danske Befuldmægtigede ikke at gaa ind. Krieger gjorde opmærksom paa, hvad det var for et Offer, der forlangtes af Danmark, naar man fordrede ikke blot Als's, men Vesterhavsøernes og Ærøs Overladelse til de tyske Tropper. Men de østerrigske

og preussiske Gesandter mente paa deres Side, at hele Jyllands Opgivelse gik ud over Grænsérne for en Kompensation, og at der var visse strategiske Punkter, hvorved sigtedes til Fredericia og Vejle, som det var de allierede Tropper umuligt at forlade. Diskussionen fortsattes længe, men Lord Clarendon endte den med at fremhæve Retfærdigheden og Billigheden i Russells Forslag. Til sidst maatte de krigsførende Magters Ombud love at forelægge deres Regeringer dette; men de danske forbeholdt sig dog udtrykkeligt Tilladelse til ogsaa at indhente deres Regerings Anskuelse om de af Preussen og Østerrig i Begyndelsen af Mødet fremsatte Betingelser.

De danske Befuldmægtigede gik ud fra, at Regeringen hellere vilde taale Jyllands Okkupation end rømme Als, og det viste sig rigtigt, hvorvel den indre Modsigelse, i hvilken Regeringen befandt sig med Hensyn til den Betydning, den tillagdes Øens Bevarelse paa den ene Side lige over for Udlandet og paa den anden lige over for Overkommandoen, derved kun blev mere paafaldende. Regeringen var ikke i Tvivl om, at den af de stillede Forslag ubetinget maatte foretrække Preussens og Østerrigs fra Mødet den 4., som til Erstatning for Blokadens Ophævelse lovede, at de tyske Tropper ikke vilde leve paa Jyllands Bekostning, ikke hindre Administrationens regelmæssige Gang og ikkun holde de strategiske Stillinger besatte. Spørgsmaalet var blot, om man overhovedet burde samtykke i Blokadens Ophør, hvilket imidlertid baade det ene og det andet Forslag fordrede som Betingelse for en Standsning af Fjendtlighederne. Der rejste sig i saa Henseende stærke Tvivl i den danske Regerings Midte. Nu havde man indrettet sig paa at kunne trække Krigen i Langdrag og navnlig at lade Blokaden virke. At hæve den nu paa

den bedste Aarstid, uden at der var tilvejebragt en Forhandlingsbasis, som kunde love et Udbytte af Conferencen, forekom en Del af Ministeriets Medlemmer ubesindigt. Navnlig to af dem satte sig saa afgjort herimod, at de i Tilfælde af, at Forslaget vedtoges, forlangte deres Afsked, og den ene af dem, Indenrigsminister Nutzhorn, fastholdt dette Forlangende, da Sagen afgjordes mod hans Anskuelse. Han afgik den 10. Maj og afløstes i Ministeriet af Hofjægermester H. R. Carlsen til Gammelkjøgegaard,

Naar Blokaden hævedes, var der imidlertid en Fordring, som Regeringen troede sig berettiget til at stille. Blokaden havde ikke været en almindelig Handelsspærring af en uforsvaret Kyst. Der havde været Krig langs hele den nordtyske Kyst, og naar den standsedes, var det i sin Orden, at Stillingen, saa længe Vaabenhvilen varede, ikke forandredes, at „Vineta“ forblev i Danzig, kort sagt, at status quo opretholdtes, som Reglen er for Krigsmidlerne under en Vaabenhvile.

Regeringen besluttede da at gaa ind paa det første i Mødet den 4. Maj fra Preussen og Østerrig stillede Tilbud om en Vaabenhvile paa en Maaned, naar følgende Betingelser antoges:

1) at de preussiske Krigsskibe, som for Øjeblikket befandt sig i Østersøens Havne, forbleve der under hele Vaabenhvilen;

2) at de ikke-militære Statsborgere, der i Jylland vare arresterede som Gisler eller af anden Grund, sattes paa fri Fod.

Det var i den Mellemtid, som forløb mellem disse Forslags Vedtagelse her hjemme og deres Skæbne i London, at Hegermann-Lindencrones Korps i Vendsyssel sattes i Stand til at udføre en Vaabendaad lige over for den intet anende Fjende i Aalborg. Men medens

den ikke kom til Udførelse, fordi Generalen ikke forud for Troppernes Ankomst havde faaet den nødvendige Oplysning om deres Komme og senere ikke vidste, at en Vaabenhvile stod i Udsigt og opfordrede til Skyndsomhed, tilkæmpede Nordsøeskadren sig et Vaabenheld, som pludseligt satte Liv i Nationen og ogsaa kom i den Grad i rette Tid og paa rette Sted, at Efterretningen derom endog i det engelske Parlament hilsedes med lydeligt Bifald.

Kort efter Samtalen mellem Lord Palmerston og den østerrigske Gesandt Apponyi løb Tegethoff — til ikke liden Forundring for mange i England — med „Schwarzenberg“ og „Radetsky“ samt de tre preussiske Skibe „Blitz“, Basilisk“ og “Adler“ til Cuxhaven, hvor den forenede Eskadre kastede Anker den 4. Maj. Fra den 2. Maj var den engelske Fregat „Aurora“, kommanderet af den fra sine Polarfarter saa bekjendte Mac Clintock, kommen til Helgoland tillige med Kanonbaaden „Black Eagle“. Den 6. Maj sendtes sidstnævnte til Cuxhaven for at besørge Depecher til den engelske Regering.

Orlogskapitajn Suenson havde erholdt Ministeriets Befaling til paa ny at gaa syd paa og havde derefter kun ventet paa „Jyllands“ Ankomst til Nordsøeskadren. Den 5. Maj ankom den til Eskadren ud for Christiansand og medbragte de nyeste Efterretninger, nemlig at fem østerrigske og preussiske Skibe var gaaede fra Texel til Cuxhaven. Den 6. Maj Kl. 11 Formiddag afgik derfor Suenson med Eskadren mod Syd, efter at have vexlet Depecher med Marineministeren og af denne at være bleven ønsket Held paa Rejsen.

Samme Dag, den 6., om Aftenen, gik den tyske Eskadre, efter at have fyldt Kul, til Søs, styrende nord paa, og tyske Beretninger fortælle, at „Black Eagle“

signaliserede dette med 5 Skud, der skulde betyde, at fem Skibe stode mod Nord. De fortælle ogsaa, at det var til de Danske, at „Black Eagle“ signaliserede dette, men der var ingen danske Skibe tilstede, og Signalskuddene maa altsaa være givne Kommandanten paa Helgoland.

Da Tegethoffs Eskadre den 7. om Morgenen naaede Farvandet om Helgoland, saa den „Aurora“ under Sejl, og i den Formening, at det var et ensomt dansk Orlogsskib, som Tegethoff nok havde Lyst til at overhale, satte han baade Sejl og fuld Damp til for at komme op paa Siden af det. „Aurora“ fortsatte sin Sejlads, og saaledes foregik der i flere Timer, inden „Schwarzenberg“ og „Radetsky“ naaede at komme op paa Siden af det engelske Orlogsskib, en Jagt, som Østerrigerne aldrig tilgave M'Clintock, da de mente, at han havde haft dem lidt til bedste ved først i sidste Øjeblik at tone engelsk Flag. Saa snart Tegethoff havde bemærket sin Fejltagelse, gjorde de to østerrigske Skibe strax Sejl fast, og den forenede østerrigsk-preussiske Eskadre stod saa over til Vesterhavsøerne, uden for hvilke de fjendtlige Skibe sejlede frem og tilbage indtil den 8., da Eskadren løb tilbage til Elbmundingen for at fylde Kul og næste Dag begynde sine Exkursioner igjen.

Det engelske Skib turede om ved Helgoland og gjorde nogle Slag mod Nord som for at se, om der ingen danske Skibe var at øjne. Den 8. kom virkelig den danske Eskadre, „Niels Juel“ i Spidsen med Eskadrechefen Suenson om Bord, „Jylland“ efter og det lille „Hejmdal“ agterst. Et Uheld havde den 7. nær gjort dens Ankomst umulig. Under Farten var der fra „Hejmdal“ hejst Signal: „Den ene Kjedel beskadiget“. Den havde faaet en alvorlig Læk. Korvetten maatte i ikke mindre end 12 Timer holde det gaaende under Sejl,

men saa tonedes til almindelig Glæde Signalet: „Kjedlerne i Orden“, og videre fort gik det.

Op ad Dagen, som Eskadren var kommen omtrent ud for Listerdyb, fik man Engelskmanden i Sigte, og „Aurora“ kastede bak, som kunde den have Lyst til at sige noget til de Danske. „Jylland“ blev sendt hen imod den, en engelsk Officer gik om Bord, og Fregatten kom tilbage med den Oplysning, at „Seehund“ var efterladt i Kanalen, men at der var fem fjendtlige Skibe i Farvandet, som i de sidste Dage havde vist sig nord for Helgoland og derpaa vare gaaede øster paa, som Englænderne troede, mod Vesterhavsøerne.

Tyskerne finde maaske, at denne Underretning røbede Partiskhed, vilde maaske fordre, at „Aurora“ ogsaa skulde have sendt Bud til den tyske Flaade for at give den Efterretning om de Danske, eller i Upartiskhedens og Nevtralitetens Interesse have unddraget de Danske enhver Oplysning i den Retning, men en Kjendsgjerning var det, at der var nogen Sympathi for os hos Englænderne, og den kunne Tyskerne jo nok unde os, naar den ikke førte til andet, end den gjorde i 1864. Den danske Eskadre var ikke Tyskernes overlegen, uagtet „Seehund“ var gaaet bort. I Kanontal vare de danske Skibe vel overlegne. De havde tilsammen 102 Kanoner mod 89, men denne Overvægt spillede ikke nogen stor Rolle, da Kanonerne i Laget paa begge Sider omtrent vare lige mange, og Skibstallet var størst paa Fjendens Side. hvis Dampkraft ogsaa var 50 Hestes Kraft større end vor. Derimod er det jo muligt, at Engelskmanden kan have haft den Tillid til den danske Orlogsmagt, at den med lige Styrke maatte kunne tage det op med Østerrigerne. Og derom nærede da heller ikke selv den ringeste Skibsdreng om Bord paa de danske Skibe nogen Tvivl.

Suenson satte nu Kurs mod Vesterhavsøerne, hvor man forgjæves spejdede efter det aftalte Signal om, at Øerne endnu vare i vor Magt. Hammer havde jo nemlig maattet indtage en Stilling mod den Fjende, som havde vist sig ud for Øerne. Alle Sømærker vare i en Fart tagne ind. Det lille Detachement af 11. Regiment var blevet opstillet paa Amroms Sydspids, Hammers Skibsstyrke anbragt paa passende Steder, og den forberedte Reduit i Vatterne forsynet med Depotskibe, indeholdende Proviant, Kul, Vand, Ammunition o. s. v.

Efter i nogen Tid i pinlig Uvished at have søgt Oplysninger, gik Suenson mod Syd til Smaldybet, ud for hvilket Eskadren stoppede den 9. ved Daggry. Fyrskib, Flag og alt, som kunde bære Vidnesbyrd om Situationen, vare borte, men til stor Glæde saa man ikke længe efter den lille Damper „Limfjorden“ med Kapitajn Hammers Stander at løbe sikkert og støt gjennem det uafmærkede Farvand ud til Eskadren. Kapitajn Hammer kunde bekræfte, hvad man vidste om Fjenden, og efter at der var truffet Aftaler om, at Eskadren eller enkelte Skibe af samme, hvis de skulde blive haardt medtagne, kunde søge Ly i Smaldybet, sejlede Eskadren mod Helgoland for der at komme Fjenden paa Spor.

Næppe vare Skibene komne fri af Kysten, før de i det klare, rolige Vejr langt i Syd fik Øje paa en Del Dampere, der stode Elben ud langs den holstenske Kyst. „Niels Juel“ drejede ned efter dem, og de andre Skibe fulgte i Kjølvandslinie efter, først „Jylland“ og saa „Hejmdal“. Med fuld Kraft styrede man syd paa, og inden en Time var forløben, havde man Vished om, at det var den østerrigsk-preussiske Eskadre, som dampede mod Nord, Kanonbaadene „Blitz“ og „Basilisk“ forrest, dernæst „preussischer Adler“ og til sidst „Radetsky“ og „Schwarzenberg“. Suenson kaldte nu de

agterste Skibe op paa Siden af „Niels Juel“ og med en mægtig Røst, som tydeligt kunde høres paa alle Skibene, opfordrede han Mandskabet til at kæmpe som de tapre Kammerater ved Dybbøl, i det han pegede hen mod de østerrigske Skibe for at paavise den Fjende, han nu gik til Møde. Et fyrigt Hurra var Svaret, i en Ruf var alt gjort klart til Slag, efter at der atter var formeret Kjølvandslinie. Med fuld Kraft satte nu „Niels Juel“ afsted, og de andre Skibe sluttede paa saa tæt op til deres Formænd, som det var muligt. Afstanden fra Fjenden var endnu over en Mil. De fjendtlige Skibe stode ud fra Kysten, ved at hvert Skib for sig drejede Bagbord over, senere satte de sig i Kjølvandet paa „Schwarzenberg“, som dampede mod Nord „Niels Juel“ i Møde, fulgt nærmest af „Radetsky“ og dernæst af de preussiske Skibe, som imidlertid stode noget ud mod Vest, saa at de mere og mere fjærnede sig fra „Schwarzenberg“s Kjølvand, i det de dog fulgte dets Bevægelser noget tilbage og til venstre. „Niels Juel“ styrede stedse lidt mod Øst, saa at det og dets Følgesvende kunde komme mellem Kysten og Østerrigerne og derved afskære dem fra Elben. „Schwarzenberg“ holdt lidt til Vest, maaske for at afskære vore fra Nord. De to Eskadrer, begge i Kjølvandslinie, maatte saaledes komme til at passere hinanden i omtrent en Fjerdingvejs Afstand. Eskadrerne vare komne hinanden omtrent 6000 Alen nær, da et Par Skud fra det forreste østerrigske Skib slog ned mellem vore Skibe. De affyredes fra nogle riflede Drejekanoner, som det havde; men vi besvarede ikke denne Hilsen, før de to Kommandoskibe vare komne tværs af hinanden paa omtrent 3000 Alens Afstand. Saa fulgte Lag paa Lag, først mellem de forreste Skibe paa hver Side, saa mellem alle, efter som Linierne kom op for hinanden. De tre danske Skibe

holdt sig saa fast sammen, som om de vare lænkede, de to østerrigske Skibe holdt ogsaa godt sammen, men de preussiske noget mindre godt, og deres Afstand forstørredes stedse mere og mere, i det Østerrigerne søgte at formindske Afstanden mellem deres Skibe og de danske, et Forsøg som de dog maatte opgive for at kunne vende deres Bredsider til. Som Følge af de to kæmpende Liniers Bevægelser maatte de komme forbi hinanden, de Danske gaaende mod Syd, de Fjendtlige mod Nord; men Tegethoff drejede, saa snart han havde passeret den danske Linie, pludseligt til Styrbord, tog Kurs mod de Danske, som om han vilde gjennembryde deres Linie. Dertil var denne for sluttet, og dens Kraft for aabenbar, thi i Skytsets Betjening og i Manøvredygtighed og Skudsikkerhed havde vor Eskadre alt fra Kampens Begyndelse haft en synlig Overlegenhed. Et Par velrettede Lag langskibs ind i de to fjendtlige Skibe bragte dem ogsaa hurtigt til at fortsætte Drejningen Styrbord over, saa at de nu løb i samme Retning som vore, et Tusend Alen nærmere end før, hvorved Afstanden i alt vel blev en 1500 Alen. I det „Schwarzenberg“ saaledes drejede ind paa os, sprang en af vore Granater i Fregattens Foremærssejl og antændte Fokkemasten. Kort efter sloge Luerne højt i Vejret, hvilket ledsagedes af Hurraer fra vore oprømte Matroser. De preussiske Skibe havde i den større Afstand foretaget en lignende Kontramarche som Østerrigerne, og medens de danske Skibe østligst og de østerrigske vestligst løb mod Syd, stadig vexlende Lag, og de danske stedse drejede Styrbord hen for at komme Østerrigerne, hvis Ild alt kjendeligt sagtnedes, nærmere og samtidig drive dem bort fra deres Route mod Elben, fulgte Preusserne i en temmelig uordentlig Klynge i dobbelt saa stor en Afstand fra Østerrigerne, som disses fra de Danske, den samme Bue mod Vest, som Øster-

rigerne nødtes til at tage, men saa hurtigt, at de, medens de efter Kontramarchen vare tilbage for Østerrigerne, snart kom forud for dem. Jubelen paa de danske Skibe var ubeskrivelig. Skud affyredes paa Skud mod det brændende fjendtlige Kommandoskib, man havde saa nær ved sig, og som man fulgte i en Bue mod Vest. Da pludseligt, som man var kommen sydsydost for Helgoland, hvor „Aurora“ laa og saa til, drejede „Schwarzenberg“ op imod det søndre Indløb ved Helgoland og styrede ind mod Land. De tre preussiske Skibe lystrede hurtigt „Schwarzenberg“s Signal til at gjøre det samme, men „Radetzky“ blev liggende i nogen Tid og samlede al sin Kraft sammen for at dække det brændende Skibs Tilbagetog. Et Uheld, som i dette Øjeblik traf „Jylland“, i det dets Styretaljer (Ratline) overskødes tillige med Reservetaljer (Grundtalje) af en Granat, der sprang i Chefens Kahyt, kom „Radetzky“ til Hjælp. Men snart efter maatte dette tapre Skib følge med ind til Helgoland. De danske Skibe forfulgte den i Hurtighed overlegne Fjende, indtil han var uden for deres Kanoners Rækkeevne og tillige beskjærmet af den Nevtralitetslinie, inden for hvilken han søgte Ly. Her standsede Forfølgelsen, og den danske Eskadre iagttog, hvorledes „Schwarzenbergs“ brændende Forrejsning styrtede ned, efter at den fjendtlige Eskadre var ankret op tæt inde under Øen. De østerrigske Skibe havde, selv uden Hensyn til Branden, lidt overordentligt, og deres Tab af Mandskab var flere Gange større end vort. Østerrigerne havde 49 Døde og 72 haardt Saarede, medens vi kun havde 12 Døde og 17 haardt Saarede. Antallet af de Letsaarede hos Fjenden kjendes ikke; hos os var det 39.

Der har været dem, som have bebrejdet Suenson, at han respekterede Nevtralitetslinien, og som have

ment, han skulde have forfulgt sin Sejr ind paa nevtral Grund. Men Suenson havde i saa Henseende en nøjagtig Opfattelse af sin Pligt. Ogsaa var der i Instruxen for „Niels Juel“ af 3. Februar ved Krigens Begyndelse givet Fregatten en bestemt Ordre til at respektere nevtral Grund. Der stod, at nevtral Grund, paa hvilken ingen Opbringelser maatte ske, var 1 Mil fra Land.

En Time efter Kampens Afslutning løb den danske Eskadre til Smaldyb for at landsætte sine Saarede; men Kapitajn Hammer havde ingen Læge, og Eskadren kunde ikke afgive nogen saadan, da den maatte være beredt paa ny Kamp. Ikke desto mindre blev det vedtaget, at de Saarede skulde til Vyk, men da det blæste op, saa at deres Landsætning blev vanskelig, og ingen Anstalter til et Lasaret vare trufne paa Øerne, opsattes den til næste Dags Morgen. Medens Hammer forvandlede et Hotel til Lasaret, laa den danske Eskadre om Natten ud for Smaldybet, men der fik Suenson Depecher fra Helgoland, som bevægede ham til næste Morgen at gaa tilbage til Christiansand i Norge, hvor hen han saa medtog sine Saarede og de 12 Døde, Fægtningen havde kostet. I den norske By fik Eskadren en varm og broderlig Modtagelse; thi Norge var jo ikke uberørt af Krigen, og det var den gamle for Norge og Danmark fælles Søhæder, som havde sat et nyt Skud. Unge og Gamle i Christiansand kappedes om at lægge Deltagelse for Dagen, og hele Byen fulgte i løftet Stemning de Faldne til Graven, som der fandt deres sidste hædrede Hvilested.

Hvad bragte den Depeche, Suenson modtog fra Helgoland? Efter Sigende, at en Vaabenhvile var forestaaende, og at man ikke ønskede noget Sammenstød med Fjenden.

I Virkeligheden var Vaabenhvilen aftalt samme Dag, Helgolandsfægtningen forefaldt, den 9. Maj.

I Conferencemødet denne Dag meddelte Grev Apponyi, at de tyske Magter modtoge Lord Russells Forslag af 4. Maj; men Quaade erklærede derpaa, at den danske Regering, som kun ønskede et simpelt Ophør af Fjendtlighederne for en Maaned, foretrak det af de allierede Magter i Begyndelsen af samme Møde gjorte Tilbud, hvilket den var villig til at modtage paa de Betingelser, vi kjende. Grev Bernstorff beklagede sig da over, at Danmark havde føjet nye Betingelser til, hvilke han ikke kunde modtage uden ny Henvendelse til sin Regering, samt over, at den første af de fremsatte nye Betingelser, den, der forlangte, at de preussiske Krigsskibe, som nu befandt sig i Østersøens Havne, skulde forblive der under Vaabenhvilen, ikke havde nogen tilsvarende Indrømmelse paa den anden Side i sit Følge. Imidlertid var Uenigheden nu saa ringe, at de Befuldmægtigede bestræbte sig for at finde et Udtryk for det, hvorom Enighed var tilstede. Den første af Danmarks Betingelser kunde fyldestgjøres ved en lille Redaktionsændring, og den anden om Gislers og fangne Embedsmænds Løsladelse kunde afgjøres ved en Opfordring af Conferencen til de tyske Magters Gesandter om at henstille Sagen til deres Regeringer.

Følgende Beslutning blev da vedtagen:

„Der skal være Vaabenhvile til Lands og til Vands i en Maaned fra den 12. Maj.

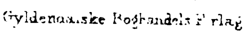
„Samme Dag hæver Danmark Blokaden“.

„Preussen og Østerrig forpligte sig til under Vaabenhvilen ikke i de Dele af Jylland, som deres Hære holde besatte, at forulempe hverken Handel, Samkvem eller Administrationens regelmæssige Gang, til ikke at udskrive Krigskontributioner, men at betale alt, hvad der maatte blive ydet de tyske Tropper, som ville indskrænke sig til ene at beholde de nuværende strategiske Stillinger.“

„De krigsførende Magter ere enige om at bevare deres militære Stillinger til Lands og til Vands og forpligte sig til ikke at forstærke dem, saa længe der er Vaabenhvile.“

En Udskrift af denne Conferencebeslutning sendtes fra de krigsførende Magters Gesandter til deres Regeringer, som dernæst meddelte den til de Kommanderende til Lands og til Vands tillige med de Ordrer og Forholdsregler, som i næste Bog ville blive nærmere forklarede.

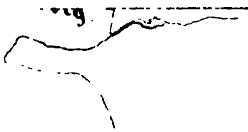
Sundeved og Als's Vestkyst.

h Jacobsens lith Etab Kjøbenhavn

Gyldendalske Boghandels Forlag

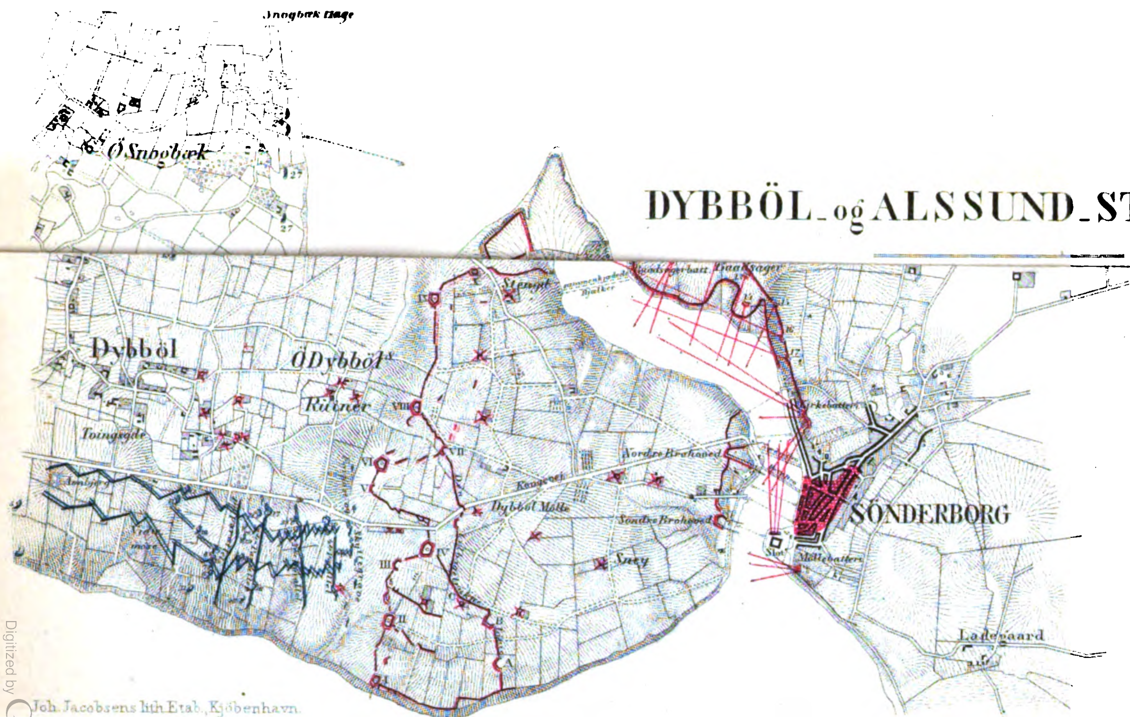
grav. af Oberst Kingsey

Joh. Jacobsens lith. Etab. Kjøbenhavn

Gyldendalske Boghandels Forlag

DYBBÖL og ALSSUND-STILLINGEN

Joh. Jacobsens lith. Etab., Kjöbenhavn.

Gyldendalske Boghandels Forlag.

